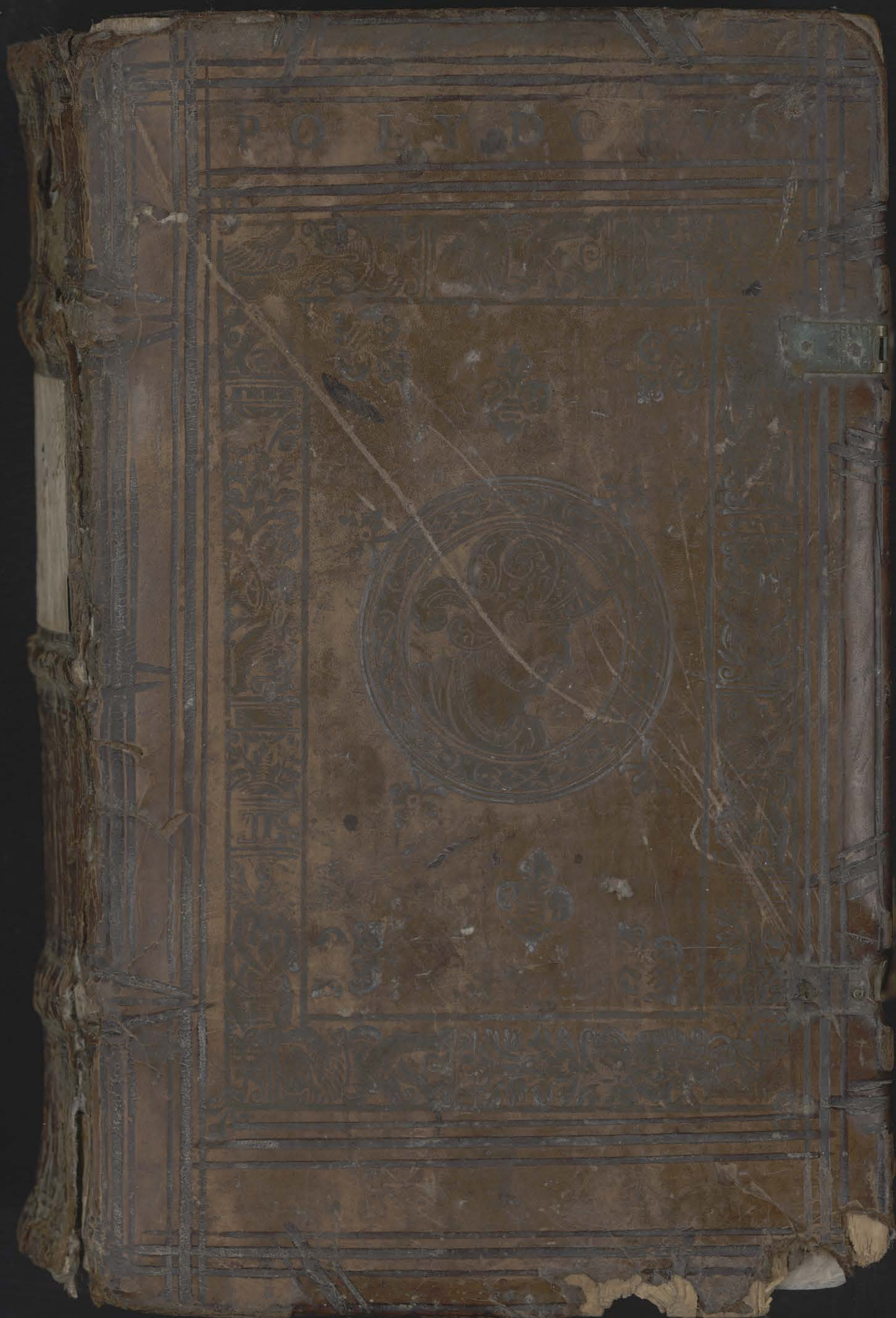

P O L Y D

Nicolaus kalinowyius comparavit
[illegible] Anno Domini 1 5 1 [illegible]
[illegible] libro petro Albertini : 20 gr.
amicissimo ad [illegible] [illegible]

alexander [illegible]

Moribus in sanctis pulchra est
concordia pacis.

81

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE RERVM INVENTORIBVS LIBRI OCTO.

Eiusdem in orationem Dominicam commentariolum.

Omnia nunc demum ab ipso auctore perfectè aucta, recognita atque elaborata.

Cum Indice & rerum & verborum locupletissimo.

BASILEÆ,
Per Thomam Guarinum.

AD LECTOREM.

QVVM opus istuc iampridē non indignum habitum sit, quod, doctissime Lector, à te legeretur, uel notum etiam fieret cæteris hominibus minimè literatis, quando Galli, Germani, & Itali in suam quisq; linguam uernaculam & uulgarem iam uertit: idcirco ut illud maius legentibus emolumentum faceret, plusq; delectamenti afferret, rursus denique ab auctore suo perfectè est auctum, quod ita multo locupletius tu nunc accipies: unde quicquid hauseris, purum, integrum, liquidúmque te haud dubiè haurire senties. Vale.

IN POLYDORVM SIMON GRYNAEVS.

Qui more & ritu argutæ apis
Campos Thespiadum peruolat,
Amicis paßim floribus
Cautè os impreßus, insidet,
Succos miros, miras opes
Genere omni auctorum conuehit,
Diuite mox alueario
Fauos & mella dulcia
Subinde præbet omnibus,
POLYDORI *non intelligo.*
Merito quî non summo sibi
Nomen venerandum vendicet.

POLYDORVS VERGILIVS VRBINAS, LVDOVICO ODAXIO PATAVINO. S. D.

VM equidem nescius, Ludouice Odaxi, qua venia digni accipiãtur illi, qui longè à vero aberrantes, in fabulis duntaxat neruos prorsum omnes cõtenderint. In quorum sanè numero, cùm poëtę, tum veteres philosophi maximè sunt. Sed illis quorum propriũ est nugas sectari, ignoscendum est. his autẽ non item: quippe qui quum veritatis, quæ, sicut præclarè Pindarus ait, magnum est virtutis principium, inuestigandæ gratia, talem scribendi materiam nacti essent, vt eam suapte natura sese illis sæpius offerentẽ, facilè comprehendere possent, adeo in obscuris versati sunt tenebris, vt pro veritate, magis magisq; fingendi fabulas materiam præbuerint. Etenim, vt de initiis rerum, de mũdi fabrica taceam, quũ de Deo aut cæli motu differerẽt, physica quadam ratione, multò nempe maiorem quàm foret, deorum multitudinem reddiderunt, qui induti specie humana fabulas poëtis suppeditarunt, hominum autem vitam superstitione omni referserunt, veluti qui deinde viros beneficiis excellentes in

cælum, fama ac voluntate tollere consueuerint. Quæ tametsi summæ leuitatis plena sunt, dicuntur tamen, & stultissimè creduntur. Sed ipsos philosophos, quũ sapiẽtiæ laudem adepti essent, eò quòd pleno gressu veritatem sequi viderentur, nihil profectò, vt arbitror, tã deuios egit, quàm veri Dei ignoratio: ex quo haud dubiè tot fabularum delirationes manarunt, tunc potissimè quũ futilis esset hominum simplicitas: nam nostro tempore, quo quidem impendiò magis homines sapiunt, quis huiuscemodi deos colit, quorum accipimus cupiditates, ægritudines, iracundias, bella, vulnera, libidines? Quis harpyias fuisse, aut chimæram monstrum putat? Quæúe anus tam excors inueniri potest, quæ illa quę quondam credebantur apud inferos portenta extimescat? Quis tam hebetis ingenij est, vt metuat ne supra se cælum labet? sicut Galli Adriæ vicini, Magno olim Alexandro percontanti, quidnam esset quod maximè pertimescerent, sese formidare id tantùm respondisse dicuntur. Vbi gentium mensa Solis est, quæ diuinitus epulas suppeditet, quam Æthiopes se quódam habere iactabãt? Verissimè igitur M. Tullius inquit, diem opinionum commenta delere, naturæ iudicia confirmare, quoniam solum tempus veritatis est parens. Quare hoc fabulis fidem habendi vitium, magis temporum

quàm

quàm hominū fuisse dixerim. At nobis, qui longè hercle feliciore ætate geniti sumus, propterea quòd verum Deum quotidie intuemur, contemplamur, atque veneramur, nullísque amplius præstigijs dęmonū ducimur, ecquid turpius magísue pudendū esse potest, quàm nugas terere, & fonte veritatis omisso, fabularum riuulos sectari: quū præsertim ita natura comparatum cōstet, vt nullus suauior animo cibus sit, quàm veri cognitio? Ego itaq; opus de rerum inuentoribus orsus, quàm verissimè potui, omnia tradidi, quò nemo sua laude fraudaretur: quoniam inuenire primum pręcipuúmque est, reíque inuétę dígnitas, adeo multos trahit in amorem sui, vt singuli, si fieri possit, artis alicuius auctores se dici velint, quod sine artibus, satis constet nullā omnino vitā esse potuisse. Ex quo diligentius multò officium feci, & maximè quū de origine deorum, & eorum cultu, de rerum initiis, de hominis ortu prodidimus: quod neutiquam facilè fuit, quando iam nugæ cuncta oppleuerant. Cæterùm sum ego itidem, fateor, in plerisque locis id genus fabulas sequutus, quibus etiam verū specie aliqua velatum subest: ob id tamen nihilominus veritati hæsimus, quando hoc ratio ipsa exigere visa est. Et quanquam Saturno, Ioui, Neptuno, Mercurio, Dionysio, Apollini, Æsculapio, Cereri, Vulcano, & aliis

quos deós vocāt, quædam afsignauimus, ea ipſa tamen illis tanquā mortalibus, nō tanquam diis, licet ipſe quoque deos nuncupauerim, attribuimus. Haud me fugit inſuper, quoſdam maleuolentiſsimos fore, qui induſtriā noſtrā fortaſſe temeritatē appellabunt, quia ego ſolus de rerū inuētoribus ſcribere auſus ſum, quod nemo ante me, pręter Plin. particulatim tentarat, qui in 7. Natur. hiſtor. de hac re ſtrictim admodū meminit, fabulas ſic ſequutus, vt minus veritatē inueſtigarit. Verùm illud prorſus ignorabūt, id multò eſſe prǽclarius, quò difficilius extiterit. Ecquid enim laudis aſſequutus eſſet Cæſar, ſi facilè fuiſſet Britānis bellum inferre? aut Annibal quantum gloriæ ſibi cōparaſſet, ſi peruias Alpes dum Italiā adiret, citra, vt dicitur, puluerem ſudorémque, ac non magna ſuorū cęde, feciſſet? Propter quod nos etiā hoc opus, etſi arduū, magno animo ſuſcepimus, maturauimúſq;: in quo ſi quid deſiderabitur, nemini mirū ſit, quando multa nō modò vetera, ſed noua inuenta ſunt, quorū, vt in extremo tertio operis libro perſpicuè demonſtrauimus, inuētores in denſiſsimis omnino vmbris latent. Non idcirco tamē inficior (haud enim tantum mihi aſſumo, quū ſint hodie plures longè me doctiores) quin poſsit quiſpiā de hac re, veluti de prouerbiis, quorum libellum proximo anno Guidoni principi Vrbini

Duci

Duci inſcripſimus,copioſius tradere. Verùm quicũque hoc vel illud poſthac ingredietur iter,quia nos primi ſtadiũ cucurrimus, is fortaſſe noſtra veſtigia ſequi non grauabitur. Has autem,qualeſcũq; ſunt, lucubrationes, in quibus multarum rerũ origo continetur, nemini cõuenientius dicari poſſe, vel debere iudicaui,quàm tibi,qui ad vnguẽ ſcriptorum omniũ monimẽta noris:nam, vti diuus Hieron.inquit, illi tertium Vergilij Æneid. librum lucidius intuentur,qui à Troade per Leucadem,& Acroceraunia, ad Siciliam, & inde ad oſtium Tyberinum nauigarint: qui inſuper ſic Guidoni Vrbini duci noſtro ab ineunte eius ætate,à diuo Federico, vt olim à Philippo Macedone Magno Alexãdro Ariſtoteles,præceptor datus es:qui quum te duce, vtriuſque linguæ peritiſsimus euaſerit, haud equidẽ immeritò præ omnibus ei chariſsimus es,apud quem,vt par eſt,ſummũ dignitatis gradum tenes, à quo denique tanti fis,quanti certè fieri debes. Accipe igitur,Ludouice Odaxi,hilaro vultu,hoc opus à Polydoro tuo Vergilio,ídque ea frontis ſeueritate perlegito,qua eiuſmodi ſcripta legere conſueuiſti. Vale.

Vrbini,Nonis Auguſti,

Anno 1499.

INDEX CAPITVM IN LIBROS DE INVENTORIBUS RERUM.

CAPITA LIBRI PRIMI.

Quis

CAPITA LIBRI SECVNDI.

A quo

Qui pri

CAPITA TERTII LIBRI.

CAPITA QVARTI LIBRI.

Vnde

CAPITA QVINTI LIBRI.

CAPITA SEXTI LIBRI.

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

CAPITA LIBRI OCTAVI.

Qui ex

INDICIS CAPITVM FINIS.

DE INVENTORIBVS RERVM DIVERSARVM CATALOgus, *ex optimis ac uetustiß. auctoribus conquisitus, ac in ordinem alphabeticum digestus.*

ACHates ignem silice excutere docuit. Vergil.lib.1. Ac primum silicis scintillam excudit Achates.

Aeginetæ primi nummum cuderunt.

Aegyptij ciuitatem regiam primi extruxerunt. Item Geometriam inuenerunt. Item linum. Ouid. lib.1. Metam. Nunc dea linigera colitur celeberrima turba. Secundum alios Arachne. Item sistrũ. Verg.li.8. de Cleopatra loquens, Regina in medijs patrio uocat agmina sistro. Ouid.lib.3. Eleg. Quid nunc sacra iuuant, quid nunc Aegyptia prosunt Sistra.

Aesculapius dentium euulsionem edocuit.

Aetolus iaculum reperit.

Aetoli lanceas inuenerunt.

Alcman poeta carmen amatorium inuenit.

Alexander Citherius primus psalterium implicuit chordis.

Amphion rationem musicam inuenit.

Amphitryon somniorum interpretationes aperuit.

Amazones securim, quę propterea Amazonia & Penthesileæa dicitur, & Thermodontia, quòd Amazones ad Thermodontem fluuium habitauerint. Horat.lib.4.Carm. Amazonia securi dextras obarmet. Ouid.lib.3.de Ponto, Nec tibi Amazonia est pro me sumenda securis.

Anacharsis folles, anchoram, bidentem, figuli rotam inuenit.

Anagallis puella ludum pilæ primùm omniũ docuit.

Anaximãder Milesius horologiũ & sphæram inuenit.

Anaxi-

Anaximenes umbrarum rationem ostendit.

Ancus Martius salinas monstrauit.

Annus Aegyptius usum clibanorum, in quibus panes coquerentur, edocuit.

Apollo medicinam apud Græcos, teste Ouidio, lib. 1. Metam. primus omnium reperit. sic enim loquitur, Inuentum medicina meum est, opifexq; per orbem Dicor, & herbarum subiecta potentia nobis. Secundum Hebræos Adamus eam diuino lumine sapientiam adeptus est. Secundum ueteres autem, Apis Aegyptiorum rex reperit. Hanc porrò subinde locupletauit, hominibusq; tradidit Aesculapius, ab Apolline patre institutus, perfecitq; demum Hippocrates ab Aesculapio patre genitus, qui tres auctores totidem medicinæ hæreses, siue sectas inuenere: quarum prima dicta fuit Methodica, quæ rationem artis, & remedia per compendia sectabatur, ab Apolline inuenta. Secunda Empirica, quæ solis experimentis sanabat, ab Aesculapio reperta, quem complures emortuos ad uitam reuocasse aiunt, quamobrem illum ictu fulminis à Ioue interfectum esse fabulantur. Tertia Logica, hoc est, dogmatica, seu rationalis, quæ naturæ rationem scrutatur, morborumq; causas inquirit, ab Hippocrate comperta: quem tandem Galenus annis post sexcentis sequutus est: qui in primis adeo apposita medendi decreta condidit, ut sibi parem non habeat, anteriorem uerò neminem: hic enim nihil intentatum inexpertumq; relinquens, orbem uniuersum ita in sese circumegit, ut reliqui omnes impudenda insània damnarētur, ac publicam salutem decoquere uiderentur, siquid sine Hippocratis atq; Galeni auctoritate agere uellent.

Apollodorus pictor umbrarum imitationem aperuit.

Archilochus Iambicum carmen primus inuenit: de-

quo Horat.in Arte poetica, Archilochum proprio rabies armauit iambo.

Archytas crepitaculum inuenit.

Argeus agrorum ſtercorationem edocuit.

Ariſteus rex Arcadiæ apum & mellis uſum primus edocuit.Verg.lib.4.Georg. Tempus & Arcadij memoranda inuenta magiſtri Pandere, &c. Ouid. Inuentum mellis Baccho tribuit.lib.3.Faſt. Liba Deo fiunt, ſuccis quia dulcibus idem Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt. Reperit etiam Ariſteus lactis coagulum.

Artaxerxes Longimanus legem uenationis primus omnium præſcripſit.

Artemon Clazomenius teſtudines monſtrauit.

Aſclepiades medicus lectos penſiles primus omnium fecit.

Aſinius Pollio bibliothecam primus omnium apud Romanos inſtruxit.

Atracius artem magicam in Thracia reperit.

Atreus Solis eclipſim primus oſtendit.

Attalus tapetes,qui propterea dicuntur Attalici.

BAcchus diadema, triumphos, & uinum reperit. Ouid.lib.15.Metam. Victa racemifero lyncas dedit India Baccho.

Belgæ eſſeda uehicula inuenerunt. Verg.lib.3. Aenei. Belgica uel molli melius feret eſſeda collo.

Belus ſcientiam ſyderalem edocuit.

Bizes Naxius tegulas primus omnium confecit.

Boetius artem ſutrinam oſtendit.

CAdmus lapidicinas auri & metallorum conflaturam inuenit. Item ſolutam orationem primus compoſuit.

Caliſtus Pont. ieiunia quatuor temporum primus omnium inſtituit.

Callias Athenienſis minium reperit.

Capaneus ſcalas.
Cares ocreas & criſtas.
Cecrops coniugium apud Athenienſes primus omnium inſtituit.Item oppidum conſtruxit,ſimulachra erexit.
Centauri equeſtrem pugnam.
Ceres cultũ terræ & fruges.Verg.lib.1.Georg.Prima Ceres ferro mortales uertere terrã Inſtituit, &c.
Chaldæi dierum obſeruationem.
Chalybes ferrum inuenerunt.
Chiron artem herbariam.
Chus filius Cham,idololatriam.
Cinyras tegulas.
Claudius Centimanus R literam.
Cleanthes,uel ſecundum alios,Aegyptij,picturam.
Cloſter fuſos.
Cn.Matius,nemora tonſilia,
Combe puella,Aſopi filia,armaturam Aeneæ.
Copæ populi remum.
Corax & Cteſias Siculi, artem & præcepta Rhetoricæ.
Corſes primus barbam ſibi raſit Alexandri ſeculo.
Cottalus Siculus libare pocula.
Craſſus coronas argenteas.
Cretes Scorpionem inſtrumentum bellicum.
Cteſibius hydranticas machinas.
Cyclopes ferrariã fabricam atque turres inuenerũt,
DAedalus fabricam lignariam, aſciam & perpendiculum, itemq; malum nauis reperit,
Damum Athenienſis remiſſam harmoniã.Clonas elegiographus tibicinicas regulas,& concentus. Terpander citharœdicas.Polymneſtus Colophonius, carmina heroica:ſecundũ alios Phemonoe, ut alijs placet,Delphici,in honorẽ Apollinis,poſt interfectum Pythonem.Sabell.Heroica carmina Phœbo,
Delphica

Delphica post cæsum cecinit Pythona iuuentus.
Olympius Phryx legem tibialem. Hyagnis tibiam lugubrem.

Danaus puteos.

Daphnis pastor carmen Bucolicum.

Darius tributa.

Deliaci gallinas saginare edocuerunt.

Diades miles Alexandri regis Macedonum, turres ambulatorias inuenit.

Dibutades plasticen.

Dipœnus sculpturam marmoris.

Dithyrambus Thebanus, uersus Dithyrambicos.

EMpedocles artem oratoriam inuenit.

Endymion cursum Lunæ edocuit.

Epæus arietem.

Epimetheus statuam ex luto primus omniũ confecit.

FVluius Hirpinus uiuaria inuenit.

GArgaris mellis usum apud Hispanos.

Glaucus ferruminationem reperit.

Græci trochum inuenerunt.

Gregorius pontifex Max. primus se seruum seruorum Dei appellauit.

HAnno Carthaginensis leonum mansuefactionem edocuit.

Hercules purpuram inuenit. Politianus in Rust. Aut bis in Herculea Milesia uellera concha Versantur.

Hetrusci prætextas uestes.

Hortẽsius pauones occidere primus omniũ ausus est.

Hostilius rex latum clauum, genus uestimẽti reperit.

IAson & Tiphys nauim, secũdum Ecclesiasticos Noe. Ouid. lib. 1. Metam. Primæq; ratis molitor Iason. Tibullus hoc inuentum Tyrijs adscribit dicens, Prima ratem uentis credere docta Tyros.

Ibycus Rhegynus sambucam.

Icarus uela.

Idæi Phryges acu ueſtes facere. Aurum Attalus intexere. Alexandrini colores pictura intexere, Galli ſcutulis diuidere

Iphitus Olympiadem.

LAcedæmonij gladium, galeam, haſtam.
Libyci ſcapham inuenerunt.

de Literarum inuentoribus reperti ſunt ſequentes uerſus admodũ uetuſti, quos Crinitus ait ſe legiſſe in bibliotheca Septemana. Moyſes primus Hebraices literas exarauit mente ſagaci. Phœnices Atticas condiderunt. Quas Latini ſcriptitamus, edidit Nicoſtrata. Abraham Syras, & idem reperit Chaldaicas. Iſis arte non minore protulit Aegyptias. Gulfila prompſit Getarum, quas uidemus ultimas.

Lycaon bellorum inducias, item Lycæa.

Lycurgus munus humandi.

Lydi lanas inficere. Item ludum teſſerarum.

M. Lælius auiaria primus omnium inſtituit.
Maris Theſſalus primus omnium equum aſcendere auſus eſt.

Meliſſus Cretenſis, deorum ſacrificium inſtituit.

Mercurius lyram inuenit. Stat. in ſyluis. Vocalis citharæ repertor Arcas. Idem quoq; moly herbam reperit, Hercules heracleon herbam, Mercurius parthenion, Achilles achillaon, Melampus melampodion, Teucer teucrion, Gentius rex gentianam, Lyſimachus lyſimachiam, Iuba rex euphorbiam, Scythæ ſcythecem, Thraces iſcemonem, Vetones betonicem, Seruilius Democrates hiberidem, hirundines chelidoniam, Canes canariam, cerui dictamum, Cirnæ elaphoboſcum, Sardonia peucedanum herbas.

Meſon Comicus, perſonam primus introduxit.

Minerua oliuam, Vergil. lib. I. Georg. Adſis ô Tegeæ fauens

fauens,oleæq; Minerua Inuentrix.
Mufis quædam difciplinarum inuenta attribuuntur, ut Clio fertur hiftorias inueniffe, Melpomene tragœdias, Thalia comœdias, Euterpe tibias, Terpfichore pfalteriũ, Erato Geometriam, Calliope literas, Vrania Aftrologiam, Polyhymnia Rhetoricã.
Mydias Meffenius loricam inuenit.
NEro aquæ decoctionem oftendit.
Numa deorum cultũ apud Rom. primus omniũ, ut Plutarchus in eius uita teftatur, inftituit.
PAlamedes in bello Troiano ordinem exercitus, figni dationem & uigilias inftituit.
Palamedes Nauplius ordinem literarum edocuit.
Pan inuenit fiftulam. Verg. in Bucol. Pan primus calamos cera coniungere plures Inftituit.
Paulus heremita, folitudinem heremiticam inuenit.
Pelafgus tuguria extruxit primus.
Perillus taurum æneum, qui propterea dicitur Perillæus. Ouid. Ipfe Perillæo Phalaris permifit in ære Edere mugitus, & bouis ore queri. Is uerò à Phalaride propter inuentionem fuam crudelem combuftus eft. Ouid. in Ibin, Aere Perillæo ueros imitêre iuuencos, Ad formam tauri cõueniente fono. Idem lib. 4. De arte amandi, Et Phalaris tauro uiolenti mẽbra Perilli Torruit, infelix imbuit auctor opus. Idem in Triftibus Perillum primò, deinde Phalarem fic induxit loquentes, Vt munus mune re penfes, Da precor ingenio munera digna meo. Dixerat & Phalaris pœnæ mirandæ repertor, Ipfe tuum præfens imbue dixit opus. Claudianus lib. 1. in Eutropium, Sic opifex tauri, tormentorumq; repertor, Qui funefta nouo fabricauerat æra dolori, Primus inexpertum Siculo cogente tyranno, Senfit opus, docuitque fuum mugire iuuencum. Sed Phalaris poftea tyrannus eodem poftea tauro inclufus

clusus, & crematus est, quo alios prius suffocauerat. Ouid. in Ibin, Vtq; ferox Phalaris lingua prius ense resecta, More bouis Paphio clausus in ære gemas.

Persæ unguenta inuenerunt.

Phælon nummum & mensuras.

Phemonoe carmen hexametrum. Politianus, Et Delphica longos Phemonoe commenta pedes.

Phœnices balistam & fundam.

Phryges uehiculum quadrirotum & bigas.

Pilumnus Iouis filius, & Dauni pater, pinsendi frumenti usum docuit.

Piseus uenabula.

Pollux palæstram: ad quod allusit Statius lib. 2. Syl. Siue cathenatis curuatus membra palæstris Staret Amyclæa conceptum matre putares.

Prœtus & Acritus clypeos, auctore Plinio.

Pyxodorus usum marmoris edocuit.

Pysæus & Ayrrhæus æneam tubam inuenerunt.

RHadamanthus Assyrias literas. Anubis & Mennon Aegyptias: Phœnices Græcas. Carmenta Euandri mater Latinas.

Rhœcus & Theodorus Samij artem æris fundendi & conflandi statuas docuerunt.

Rhodij celocem nauem inuenerunt.

SArmenes primus de equitatu scripsit.

Seruius rex æs signare docuit.

Sidonius mensuras & pondera, regnante apud Solymos Hieroboam.

Simonides Cous artem memorandi docuit.

Sinon Græcus speculum.

Sp. Carbilius Grammaticus, G. literam inuenit.

Syri catapultam inuenerunt.

TAges artem aruspicinam inuenit.

Talus puer serram. Ouid. libro 8. Metam. Ferroq; incidit

incidit acuto Perpetuos dentes, & ſerræ reperit uſum Primus.
Thon apud Aegyptios medicinam reperit.
Thraſon muros urbium.
Theut numeros, ſupputationem, geometriam, talorum & alearum luſus.
Tregillus quadrigam in Græcia inuenit.
Tyrrhenus haſtam uelitarem & pilum.
ZOroaſtres artem magicam reperit. Stroza pater,
Nec Zoroaſtreas artes, magicíue requiram,
Carminis auxilium.

FINIS.

Polydori Vergilii
VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER PRIMVS.

DE PRIMA DEORVM ORIGINE, & unde Deus dictus. CAP. I.

VM terrestres olim dæmones, hoc est, aërij siue inferni spiritus, quos sacri autores huius mundi principes appellant, per simulachra mortalibus hominibus dicata, diuinationes exercerent, & maleficis artibus sese modò bonos dæmones, modò deos cœlestes, ac nunc herorum animas, nunc alios atq; alios confingerent, tantum errorum humanis pectoribus effuderunt, ut breui tempore bonæ partis hominum mentes à cultu ueri Dei *prorsum auerterint.* Nec *per hoc tibi mirum uideatur, malos dæmones suscipere personam deorum: quandoquidẽ ipse satanas, uelut* Paulus *apostolus cap.* 11. Epistolæ *posterioris ad* Corinthios *ait, transfiguratur in angelum lucis, hoc est,* Dei, *qui lux est.* Quare *apostoli, ut est apud* Matthæum *euangelistam cap.* 14. *cùm in naui essent, aduersa tempestate in alto iactata, et* Iesus *super mare ambulans ad eos iret, turbati sunt, arbitrantes spectrum esse: & licet sit illis ipsis locutus,* Petrus *tamẽ uisum uidere se animo ducẽs, haud prius* Christum *esse credidit, quàm experimento*

cognouit, qui eius iussu super aquam itidem ambulauit, adeò fallacias dæmonum usitato more factas timebant. Ad rē redeo. Et qui spiritus erant tenues, sibi geniorū nomen assumebant, quòd genios singulis binos attribuit antiquitas, qui dæmones quoq; uocātur, nec hominibus modò, uerumetiā locis & ædibus, quorum alter nobis perniciē moliretur, alter prodesse studeret. De hoc bono custode non est quod ambigatur, quandò teste Matth. cap. 18. Christus docet, nos in angelorum tutela esse, dicens: Dico enim uobis, quòd angeli eorum in cœlis semper uident faciē patris mei. Hūc locū diuus Hieronymus ita explanat: Magna dignitas animarum, ut unaquæq; habeat ab ortu in custodiam sui, angelum delegatum. Item hi dæmones ostiatim domos occupabant, facileq; insinuabant se corporibus hominum, & occultè in uisceribus operti, ualetudinem corrumpebant, morbos citabant, animos somnijs territabant, ac his malis cogebant mortales ad sua decurrere auxilia, petereq; suppliciter responsa, quibus semper ambiguos, dedita opera addebant exitus, ne suam patefacerent ignorantiam. Sed hæc nocendi tela postremò illis adempta fuêre, prout fusius explicabitur cùm de nostræ Christianæ religionis principio, & institutis disseretur. Per hæc igitur maleficia dij putabantur, ita ut alij alios, sicut inferius docebimus, & deos nuncuparent, & summa religione colerent. Sic opinio de multitudine deorum, cùm à simulachris ad inuisibiles spiritus cogitatio raperet, uti uera, usq; eò creuit, ut maior propè cœlitum populus, quàm mortalium haberi cœperit. Vnde post innumerabiles philosophorum de dijs

undiq;

undiq; sententiæ confluxerũt, qui sese abiectis omnibus publicis atque priuatis actionibus, quærendæ ac inuestigandæ ueritatis gratia, ad doctrinæ studium cõtulerunt. Thales enim Milesius, qui primus (teste M. Tullio, in primo de natura deorum uolumine) de talibus rebus quæsiuit, aquam esse dixit à qua nata sint omnia, Deum autem esse mentẽ, quæ ex aqua cuncta formauerit. Pythagoras definiuit Deum esse animũ per naturã rerum omnem intentum & commeantẽ, ex quo omnia quæ nascerẽtur animalia, uitam capere. Cleanthes & Anaximenes aërem Deum statuerunt. Vergilius in secundo Georgicorum,

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther,
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit magno commistus corpore fœtus.

Anaxagoras Deum esse censuit infinitam mentem, quæ per seipsam moueretur. Antisthenes dixit, multos esse quidem deos populares, unum tamen naturalem summæ totius artificem. Chrysippus naturalem uim diuina ratione præditam, interdum diuinam necessitatem Deum uocat. At Zeno diuinam naturalemq; legem. Xenocrates uerò octo deos esse putauit. Quidam autem deos esse, aut sibi minimè constare dixerunt, aut prorsus sustulerunt: nam Protagoras sese negauit omnino de dijs quid liqueret, scire, id est, an aliqua esset diuinitas nec ne, propter quod Athenienses eum suis finibus exterminarunt. Diagoras uerò Atheos, item Cyrenaicus Theodorus, nullum esse omnino Deum existimarũt. Epicurus Deum quidem esse dixit, sed nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, nihil curantem. Lucretius,

Varij sensus de Deo

octo dij

Non bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Item Vergilius in Damone,

Nec curare Deum credis mortalia quenquam?

Quare nõ temerè Cicero in extremo primo libro de Natura deorũ ait: Si talis eſt Deus, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, ualeat, &c. Quo fit, ut nihil ab Epicuro abſurdius dici poßit: ſi is enim talis eſt, ut ait, nõ utiq; Deus appellandus eſt, ſed immane monſtrũ: quapropter ex animis hominũ radicitus religionẽ extraxit. Anaximãdri autem, ſicut teſtis eſt M. Tullius, opinio eſt, natiuos eſſe deos longis interuallis orientes occidentesq;. De huiuſmodi igitur deorum origine, eatenus nobis ediſſerendum eſt, quoad ad ipſam ueritatẽ ueniamus. Ægyptij apud ſe deorũ genus primũ extitiſſe gloriãtur, utpote q (ſicut infrà oſtẽdemus) primi omniũ, teſte Diodoro Siculo, libro ſuarũ hiſtoriarum primo, geniti, duos eſſe eos, & eos æternos arbitrati ſunt, Solem, & Lunam: & illum quidẽ Oſirim, hanc Iſim, certa nominis ratione appellarũt. Verùm Lactantius in primo Diuinarũ inſtitut. uolumine, Saturnum omniũ deorum parentẽ uocat, quòd, autore Ennio in ſacra hiſtoria, ex Ope Iouẽ, Iunonem, Neptunum, Plutonem, & Glaucam filios ſuſcepiſſet, qui cùm de mortalibus plurimum eſſent bene meriti, dij habiti ſunt. Sed multi denique ſunt deorum ortus, cùm ſinguli populi, ut Perſeus Zenonis auditor ait, eos à quibus magna utilitas ad uitæ cultum eſſet inuenta, uel gentis & urbis conditores, uel fœminas caſtitate inſignes, ſeu uiros fortißimos, etſi mortali genitos, in numero deorũ habuerint, ut Ægyptij Iſim, Mauri Iubam,

Afri

Afri Neptunum, Macedones Gabyrum, Persæ Mithram, Rhodij & Massagetæ Solem, Pœni Vranium, Latini Faunum, Sabini Sabum, Romani Quirinum, Athenæ Mineruam, Samos Iunonem, Paphos Venerem, Delphos Apollinem, Lemnos Vulcanum, Naxos Liberum, Cretenses Iouem, Armenij Anaitidem, Babylonij & Assyrij Belum, Berecyntes Rheā, & alij alios deniq; ex hominibus, & quod dictu post homines natos ualdè pudendum ac importunissimum est, ex animalibus deos fecerint, sibiq; constituerint. Hinc Græci, teste Herodoto in primo, non temerè sentiebant deos ex hominibus esse ortos. Quare esset admodum difficile, deorū originē definire, cùm dij ipsi præsertim uanissimi, nullumq; eorū genus nō mortale fuerit, quandoquidē illi fugas, mortes, & uulnera perpessi sunt. Quanto igitur rectius est, eò oculos & orationē tēdere, ubi ueri Dei sedes est? quē pura, integra, incorrupta & mente et uoce uenerari debemus. Quāquam de Deo loqui, & uera dicere, ut sapientes aiūt, periculosum est, id quoniam oculi intueri nequeunt, cùm siquidem accessu lucis & fulgore aspectus mortalis, qui nobis diuino munere tributus est, prorsus amittitur: neq; animo, neque ulla mentis acie concipi potest, ut probè admodum Simonides poëta sapientissimus docuit: nanq; cùm ab eo, autore M. Tullio, tyrannus Hiero quæsisset, quid aut qualis esset Deus, deliberandi causa sibi unum diem postulauit: cùm idem ex eo postridie quæreret, biduum petiuit: cùm sæpius duplicaret numerum dierum, admiransq; Hiero quæreret, cur ita faceret, Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res uidetur obscu-

rior. Id quod si fecissent philosophi, qui more Andabatarum in tenebris uersantes, tot deliramenta commentati sunt, profectò Deum creatorem suum tam impijs sententijs non offendissent. Satius enim propè est uera ignorare, quàm falsa docere. Semper itaq; Deus est unus, qui teste Macrobio, uices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit æuo, & rerum omnium principium nominatur, qui apud Esaiam ait: Ego sum Deus, ante me non fuit alius, & post me non erit: cuius, ut Cicero libro Tusculanarum primo inquit, nulla est origo, dicente Mose, In principio creauit Deus cœlum & terram. Et diuus Hieronymus epistola quarta ad Damasum scribens, ait: Vna est Dei sola natura, quæ uera est: ad id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Deinde & subdit: Deus solus qui æternus est, hoc est, qui exordiũ non habet, essentiæ uerè nomẽ tenet, &c. De quo Vergilius, tametsi longè fuit à ueritate, natura tamen ducente, ita libro sexto Aneidos ceciniße uidetur,

Pincipio cœlum ac terras camposq́; liquentes,
Lucentemq́; globum lunæ, titaniaq́; astra
Spiritus intus alit, totamq́; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Et Ouidius in primo Metamorphoseos,

Ille opifex rerum mundi melioris origo.

Atque reliqua. Et Plato quoq;, qui omnium sapientißimus iudicatur, unum Deum nominat, et ab eo hunc mundum esse factum confirmat: quem licet nobis, ut poetis, inuocandi mos non sit, hoc tamen de primis rerum inuentoribus opus orsis prosperos successus præstet,

omnibus

omnibus oramus precibus, quandò Deum dictum putant, quòd omnia dat commoda hominibus: licet alij nominatum Deum uelint, ex uerbo græco θεὸς, quod Deum significat, siue quòd ei nihil desit, uel ἀπὸ τοῦ θεάομαι, quod est uideo, speculor: aut ἀπὸ τοῦ δέος, quod dicitur timor. Vtrunq; diuus Ambrosius probat scribens: Deus dicitur, quòd spectet omnia, & timeatur à cunctis.

De initijs rerum. Cap. II.

Etsi nostri operis exordium esse uidebatur, ut primùm de rerũ initijs dissererem, deinde uerò, ut deorũ originem traderẽ, qui ab ijsdẽ principijs, ut ostendimus, ortũ habẽt: ueri tamẽ Dei religio me mouit, fecitq;, ut ab eo qui ante omnia est, hoc opus inchoare maluerim. Hoc igitur loco aliquanto rationabilius philosophorũ de rerũ primordijs sententias, donec ad ueritatẽ me sensim insinuauero, percurremus. Thales itaq; Milesius unus ex septem sapiẽtibus, aquam (sicut suprà demonstrauimus) dixit esse initium rerum. Deumq; esse eam mentem, quæ ex aqua cuncta gigneret. Contrà Hippasus Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, qui propter obscuritatem scripturæ, teste diuo Hieronymo cõtra Iouinianum, à Græcis σκοτεινὸς, id est, tenebricosus est appellatus, omnia igne procreari censuerunt. Empedocles uerò ex quatuor elementis. Hinc Lucretius,

Ex imbri, terra, atq; anima nascuntur, & igne.

Anaximenes principium aera opinatur. Metrodorus Chius sempiternum esse uniuersum dicit. Epicurus autem, qui ex Democriti fontibus suos hortos irrigauit,

ponit duo principia, corpus & inane. omne enim quod est, aut continet, aut continetur, corpus uult esse atomos, id est, quasdam minutißimas partes, quæ τομὴν, id est, sectionem non recipiant. Vnde atomi dictæ sunt, quas infusis per fenestram solaribus radijs, uidemus. Inane uerò dicit spacium, in quo sunt atomi. Ex his principijs quatuor ignem, aerem, aquam, terram uult creari, & ex illis cætera. Ex quo Maro in Sileno ait:

Nanq; canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq;, animæq;, marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis, ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.

De philosophorũ sententijs hæc dicta sint: ea nunc quæ sacris continentur literis, prodamus, ne rationis aut ueritatis expertes esse uideamur. Deus igitur ab initio, uti Moses testatur, & ex eo Iosephus in primo Antiquitatũ Iudaicarũ plenißimè edocet, ex nihilo cuncta fecit. Ioannes quoque Euangelista: Omnia per ipsum facta sunt. Id quod Lactantius Firmianus lib. Diuinarũ institut. 2. perspicuè demonstrat, scribens: Nemo quærat ex quibus ista materijs, tam magna, tam mirifica opera Deus fecerit, omnia enim fecit ex nihilo. Et alibi: Deus aũt facit ex eo quod nõ est. Est in lib. de ira Dei: Vnus est igitur, inquit, princeps & origo rerũ Deus. Et diuus Hieron. Quis dubitat Deũ omniũ creatorẽ? Idẽ Plato in Timæo sensit & docuit. Atq; tale rerũ deniq; omniũ uerũ principiũ fuit, unde geniti homines multa, quæ ad usum uitæ pertinent, deinde adinuenerũt, de quib. cùm ego scripturus sim, operæpreciũ me fecisse duco, primùm rerũ originem prodidisse,

disse, ut intelligeretur unde materia orta esset, ex qua homines, qui ex eo quod est faciunt, aliquid effinxerint.

De primo hominũ ortu, & linguarum uarietatis origine: an Romanis lingua una eademq́ Latina communis fuerit, necne, atq; ibidem de prima gentium diuisione. Cap. III.

Rima hominum origo, ut testis est Diodorus, apud præstantissimos uiros, qui de natura rerum tradiderunt, duplex fertur: quidam enim ingenitum mundum & incorruptibilem, & genus hominum sine ullo ortus principio, ab æterno fuisse opinati sunt. Cuius sententiæ, teste Censorino, fuerunt Pythagoras Samius, Archytas Tarentinus, Plato Atheniensis, Xenocrates, Aristoteles Stagirites, multiq; alij Peripatetici idem senserunt, dicentes, omnium quæ in sempiterno isto mundo fuerunt, & futura sunt, principium fuisse nullum, sed orbem esse quendam generantium nascentiũq;, in quo uniuscuiusq; geniti initium simul & finis esse uideatur. Quidam uerò mundum genitum & corruptibilem arbitrati sunt, & homines ortus initium tempore esse consecutos. Quapropter Ægyptij apud se à principio, primos homines genitos esse ferunt, cùm propter soli felicitatem, aërisq; temperiem, tum propter Nilum, qui multa ob limi ubertatem generet, & suapte natura nutriat. nam eodem Diodoro autore, in Thebaidis agro mures gignuntur, qua ex re multum stupent homines, cùm priorem quorundam partem pectore tenus animatam moueri in limo uideant, posteriore nondum inchoa

ta, sed informi. Verùm Psammeticho regnum adepto cùm inceßisset cupiditas dignoscendi, qui reuera primi hominum extitissent, ex eo tempore didicerunt Phrygas primos fuisse, se uerò secundos. Psammetichus enim ueluti libro secundo testatur Herodotus, cùm haud aliter deprehendere posset, duos pueros paulò antè natos inter pecora educandos pastori tradidit, iubens neminē coram eis uocem edere, ne alicuius sermonem perdiscerent, ut qualis esset prima uox, quæ erumperet, intelligeretur. Pueri itaq; biēnio pòst passa ianua, intus enim à capris nutriebantur, ambo porrectis pastori manibus βέκος, id est Becus clamitarunt, quo quidem uerbo Phryges constet panē appellare. Tali igitur modo, Phrygas primos omniū natos compertum est. Cæterū magna diu inter Ægyptios & Scythas, autore Iustino libro secundo, de generis antiquitate contentio fuit, in quo certamine superatis Ægyptijs, Scythæ antiquiores uisi sunt. Æthiopes itidem ferūt primos hominum omnium creatos esse, & eius rei coniecturam faciunt, quòd non aliunde homines in eam regionem accesserint, sed in ipsa geniti meritò indigetes omnium consensu appellentur, de quibus Diodorus libro quarto ita disserit: Et equidem simile ueri est, eos qui sub meridiem habitant, primos è terra fuisse homines genitos: nam solis calore terram, quæ humida est, arefaciente, atque omnibus uitam dante, decens fuit locum soli propinquiorem primo naturam animantium tulisse. Hinc Anaximander Milesius ex aqua terraq; calefactis homines exortos esse tradit. Empedocles ferè idem confirmat: ait enim, membra singula ex terra quasi

præ

prægnante, paßim edita, deinde coiſſe, & effeciſſe ſolidi hominis materiam, igni ſimul & humori permiſtam. Democritus Abderites, ex aqua limoq́; primùm homines creatos eſſe dicit. Zeno autem Citiæus principium humano generi ex nouo mundo conſtitutũ putauit, primosq́; homines ex ſolo adminiculo diuini ignis, id eſt, Dei prouidentia genitos. Poetæ uerò fingunt homines primùm aut Promethei molli luto eſſe formatos, aut Deucalionis Pyrrhæq́; ex duris lapidibus natos. Vergilius,

—Quo tempore primùm
Deucalion uacuum lapides iactauit in orbem,
Vnde homines nati durum genus.

Verùm ne huiuſmodi ineptias referendo, probare uideamur: ea quæ ſacris continentur literis, ac longè ueriora ſunt, aperiamus. Primus hominum ortus apud Iudæos fuit. Deus enim diuûm pater atq; hominum rex, ut Poeta ait, perfecto mundo (autore Ioſepho in primo Antiquitatum uolumine, ut etiam in ueteri eſt inſtrumento) Adam primum omnium ex limo hominem fecit: dicente etiam Ouidio,

Natus homo eſt, ſiue hunc diuino ſemine fecit
Ille opifex rerum, &c.

& diuo Hieronymo Epiſtola 49. Fabricatur homo de limo. Et alibi: Deus nos ad imaginem ſui tales condidit. Quare Lactantius in 6. ſcienter hominem Dei ſimulacrum appellat. Itẽ de opificio Dei: Vas eſt, inquit, quodã modo fictile, quo animus, id eſt, homo ipſe uerus continetur, & quidem nõ à Prometheo fictum, ut poetæ loquuntur, ſed à ſummo illo rerum conditore & artifice Deo.

Et Cicero hoc idem tradidit, quamuis expers cœlestiũ literarũ, in primo de Legibus sic scribẽs: Hoc animal prouidum, sagax, multiplex, acutũ, memor, plenum rationis & consilij, quem uocamus hominem, præclara quadam cõditione generatũ esse à summo Deo: solus enim est ex tot animantiũ generibus atq; naturis, particeps rationis & cogitationis, cùm cætera sint omnia expertia. Adam itaq; primus à Deo creatus, postquàm illius mandatũ fregit, uti diuo Hieronymo placet, ducta in matrimoniũ Eua, totius futuri generis autor fuit. Idem Hieronymus: Duos homines ab exordio fecit Deus, ex quib. totius humani generis sylua descendit. Ita deinceps homines tanquam omnis rei expertes, nulloq; subsidio fulti, duram agebãt uitam, sed paulatim, quemadmodũ Vergilius ait, uarias meditando extuderũt artes: nam multarũ rerũ notitia percepta, neceßitate compulsi, breui tempore cæteras uitæ hominum commoditates adinuenerũt. Tunc igitur uariæ uenêre artes, quandò, sicut idem poeta canit,

——Labor omnia uincit
Improbus, & duris urgens in rebus egestas.

Cæterum cùm Deus, ut docuimus, hominem fecerit, illiq; in ore linguam incluserit, quæ sola animi interpres, uocem motibus uarijs in uerba distinguit, non immeritò quispiam mirabitur, unde tanta homini sermonis uarietas innata sit, ut quot orbis regiones sunt, tot idem hominum linguæ sint: cuius rei originem non prætereundam putaui. Cùm enim Nemroth filius Cham, filij Noe, post diluuium homines à Dei timore, aquarum uim formidantes auocare conaretur, spem suam in propria

pria uirtute ponendam ratus, turrim, uelut alibi apposite dicemus, altißimam ædificandam suadebat, quam aquæ superare non possent. Iis itaq; iam incœpto opere ita insanientibus, Deus linguã diuisit, ut per multas absonasq; uoces, intelligẽtia inter se carerent. Hæc igitur tot linguarũ, quibus etiam nunc homines utũtur, uarietatis origo est: autor Iosephus in primo Antiquitatũ. At hic non abs re uidetur esse, ut aliquid dicatur de antiqua inter doctos cõtrouersia, quærentes utrum Romani generatim latinè loquuti sint, an duplicẽ habuerint linguam, quemadmodũ nos & Græci ac aliæ gentes ad hodiernũ diem habemus, qui alteram uulgarẽ & uernaculam, alteram Latinam & Atticam appellamus. Et ne in re meo iudicio perspicua laboremus, eam ex Cicerone teste locupletißimo, planã faciemus: is enim in libro tertio de Oratore, ait certã fuisse Romani generis urbisq; propriã uocem, idq; probat exemplo Læliæ mulieris, quæ ita loqueretur, ut qui eam audiret, sibi Plautum aut Neuium audire uideretur. Sed ut ne quispiam putaret, Læliam alteram linguam didicisse, id est, latinam, alteram domi ab ineũte ætate patrio sermone imbibisse, paulò inferius inquit: Nemo enim unquam est oratorem, quòd latinè loqueretur, admiratus: si aliter, irridebant. Item de Perfecto oratore: In uersu quidem theatra tota exclamant, si fuerit una syllaba aut breuior aut longior. Et lib. 1. Tuscul. Frequens enim consessus theatri, in quo sunt mulierculæ & puri, mouetur audiens tam grande carmen. Hæc ille. Ex quo satis patet, unam linguam, & eam quidem Latinam, omnibus communem fuisse, quandò pueri & mulierculæ

Diuisio prima linguarum

mulierculæ latinè sciebant. Verùm ille erat literarum peritus, qui uerborũ delectũ habere, ac eum recto aurium iudicio ponderare sciuisset, id quod sine literis fieri non poterat: nam omnes Romanos latinè locutos, non item literas scisse, ex eiusdem quoque testimonio liquet, qui in Bruto T. Pomponium Atticum ita loquentẽ facit: Vides elocutionem emendatam Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, nõ fuit rationis aut scientiæ, sed quasi bonæ cõsuetudinis. Et subijcit: T. Flaminiũ qui cum Q. Metello Consul fuit, pueri uidimus, existimabatur bene latinè, sed literas nesciebat. Est igitur quisquam, qui, si ista cõsiderauerit à principe latinitatis dicta, posit suspicari perinde Romanis nõ unam fuisse linguam ac nobis est? Nanque ut apud Romanos illi minus purè & ornatè loquebantur, qui extra urbem uixissent: ita apud Latinos, partim barbaries à feris populis qui Italiam aliquando occuparant, profecta, partim uetustas sermonem domesticum iampridẽ infuscauerat. Ad prima redeo. Idem Iosephus inde quoque factum prodit, ut post eiusmodi linguarum discrimen, ex Noe pronepotibus, & ex ijs, qui ab illis orti sunt, inter se quamprimum diuisi, alij alias terrarum oras uelut in colonias profecti occuparint: atque ita secutum, ut non solùm gentes populiq;, quorum conditores fuissent, ab eorum sint nominibus appellati, sed pleræq; etiam urbes inde nominatæ. Cæterum Græci postea barbaram uocem abhorrẽtes, aut illa ex integro, ut idem ait, immutarunt: aut magna ex parte inuersa, ut à prisca uoce multum discreparint, effecerunt. Probat tamen adhuc quædam durare, quæ ueteri opinioni conseri-

consentiant, id est, in Phœnicia Tyrum, Tharsum in Cilicia, Cappadoces, Paphlagonas, Pamphylios, Phryges, Palæstinos, Cilices, Sabæos, Syros, & ad meridiē Ægyptios, Libes & Mauros. Adijcit etiam Medos, Armenios, & Iberas, quæ sanè nomina sint ab ipsarum gentium conditoribus, qui ijdem & Hebræi fuerunt, & ab Noe prognati. Eusebius etiam docet idem, ita Chronicorum libro scribens: Filij Noe, Sem Cham & Iaphet. Filij Sem Elā, unde Elamitæ: Assur, unde Assyrij: Arphaxad, unde Arabi: Lud, unde Lydi: Arā, unde Syrij. Aramei aūt Syriacè dicuntur filij Arā: Filij Chā, Chus, unde Æthiopes: Mestre, unde Ægyptij: Furfur, unde Æthiopū gens: Chanaā, Chananei. Filij autem Chus, Saba, unde Sabæi dicti: Euilat, gens Euilea. Filius Iaphet Gomer, filius Gomer Asconez, unde gentes Gothicæ. Hæc ille. Sicut item æquū est credere, ab illis alias nationes profectas, quæ deinde orbem ipsum multitudine oppleuerint.

De origine coniugij, & uario apud gentes usu, & qui in propatulo pecudum more coirēt, ac quis liceret ante uirum, nouam inire nuptam, & ibidem de diuortij initio, ac qui in matrimonio ueterum ritus. Cap. IIII.

Eus simulatque mūdo cæterisq; rebus summam manum imposuerat, ut Moses tradit, postremò hominem finxit, propter quem haud dubiè ipsum mundū, sicut M. Tullius in 2. de Natura deorum probè docet, cunctaq; animalia fecerat. Vtrunq; etiam testatur Ouidius in primo Metamorphoseos dicens:

Sanctius

Sanctius his animal mentisq; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,
Natus homo est.

Et Cicero in primo libro de Legibus ait: Nunc quoniam hominem, quod principium reliquarum rerum esse uoluit, generauit, & ornauit Deus. Et Iosephus: Deus hominem omnium dominum fecit. Plinius quoque: Principium iure tribuetur homini, cuius causa uidetur cuncta alia genuisse natura. Etenim, uti eleganter idem Cicero inquit: Quis cœlum suspicit, nisi homo? quis solem, quis astra, quis opera Dei miratur, nisi homo? terrenorum item commodorũ in quo est dominatus, nisi in homine? nam nos terrã colimus, ex ea fructũ capimus, nos nauigamus mare, nos pisces, nos uolatilia, nos quadrupedes in potestate habemus. Cuncta igitur propter hominem Deus fecit, cùm usui hominũ omnia cesserint. Proinde ad propagãdũ humanũ genus, ut una nõ interiret ætate, ne cessum erat et fœminã formare, et eã deinde uiro, ne more ferarũ degerẽt, sacris quibusdã cõnubij uinculis adiũgere. Quare Deus (quæ finxerint fabulæ, postea subijciã) Adam, autore Iosepho in primo Antiquitatũ, quem primũ fecerat hominẽ, antequàm (sicut quidam uolunt) peccaret, cõfestim Euã ad ipsius hominis exemplar cõfictam, matrimonio copulauit, ut duo inter se permisti sexus propagare sobolẽ possent, et omnẽ terrã multitudine opplere. Diuus autem Hieronymus in epistola ad Eustochium, de uirginitate seruanda, id à Deo factum tradit, postquàm Adam & Eua eius mandatum sunt transgreßi, sic scribens: Eua in paradiso uirgo fuit, post pelliceas

liceas tunicas initium sumpsit nuptiarum. Item in libro contra Iouinianum: Ac, inquit, de Adam quidem & Eua illud dicendum, quòd in paradiso ante offensam uirgines fuerint, post peccatũ & extra paradisum statim nuptiæ. Atq; hæc uera coniugij origo. Cæterum antiquitas, autore Trogo, tradidit Cecropem Atheniensium regem ante Deucalionis tempora matrimonium cõstituisse, propter quod hunc bifrontem prodidere. Verumenimuero haud unum omnes matrimonij fœdus faciebant, nec uno modo seruabãt: porrò Numidæ, Mauri, Ægyptij, Indi, Hebræi, Persæ, Garamantes, Parthi, Taxili, Nasamones, & Thraces, atque omnes penè barbari singuli pro opibus, quisque quàm plurimas uxores, alij denas, alij plures habebant. Scythæ, Agathyrsi, Britanni, Attici, promiscuas uxores & liberos ex Platonis republica, communes habere, & more pecudũ lasciuè coire. Massagetæ singuli singulas ducebant uxores, sed communiter utebantur, uti apud Britannos etiam, teste Cæsare, fieri consueuit. Apud Arabes, qui felicem incolunt Arabiam, consuetudo erat, ut una omnibus consanguineis uxor esset: ex ijs enim, teste Strabone, lib. 16. Geographiæ, qui primus ingrediebatur, posito pro foribus baculo (nam baculum ex more quisq; gerebat) cum ea coibat, ipsa tamen cum natu grandiore noctes agebat. Quapropter omnes omnium erant fratres. Adulter apud eos capite damnabatur, qui ex eo deprehendebatur, quòd alius generis esset. Hoc memoria dignum aliquando accidit. Erat enim cuiusdam regis filia, mira quidem pulchritudine, cui quindecim erant fratres, qui eius omnes æquè amo-

nos Arabes

re flagrabant, propterea alius sub alium continenter ad eam ingrediebatur. Illa autem aßiduo coitu iam defessa, rem huiusmodi commentata est: fecit enim surculos, non utiq; fratrum surculis absimiles, ac statim ut quispiam exibat, surculum aliquem similē ante ianuā ponebat, quo fratres, qui deinceps sequebantur, surculum pro foribus fixum cernentes, eorumq; aliquem intus esse arbitrantes, ab ingressu arcerentur. Verùm cùm aliquando omnes in foro essent, unus ad fores acceßit, & cùm baculum uidisset, suspicatus adulterum intus esse (sciebat enim se omnes fratres in foro reliquisse) currens ad patrem, sororem stupri accusauit, sed cognita re, eam falso criminari conuictus est. Babylonij & Assyrij uxores ex publica auctione emebāt, quod hodie apud Arabes ac Saracenos seruatur. Cantabri uxoribus dotes dabant. Alij cum sanguine coniunctis coibant, præsertim cum matribus, & sororibus, quas etiam in matrimonium ducebant, ut Anthropophagi, Medi, Magi, & Æthiopum quidā, atq; Arabes. Apud Nasamones & Augylas Libyæ populos moris erat, cùm quis primùm duxisset uxorē, ut sponsa prima nocte cùm singulis conuiuis coiret, Veneris gratia, pòst perpetuò castitatem seruaret. Adyrmachidæ Pœnorum populi, qui ad Ægyptum pertinent, teste Herodoto lib. 4. soliti erant uirgines nupturas regi exhibere, qui quam uellet primus uitiaret. Fuit idem mos apud Scotos, ut nouam nuptam dominus loci ante uirum comprimeret. Quod nempe institutum post homines Christianos natos turpißimum, Malcolmus tertius eorum rex princeps optimus sustulit, circiter annum salutis humanæ M X C.

consti-

cõstituitq; ut nubentes, pudicitiæ redimendæ causa, locorum dominis numum aureum penderent, id quod hodie etiam seruatur. Lydorum filiæ eatenus uulgato corpore quæstum faciebant, quoad sibi dotem comparassent, dein de nubebant. Alij demum sine coniugibus degere, ut quidam Thraces, qui Ctistæ, id est, creatores uocantur: et Esseni, tertium apud Iudæos philosophorum genus. Ex his autem in propatulo pecudum more cõcumbebant, Indi, Massagetæ, Nasamones, et Anthropophagi. Sané hinc uidere licet, quàm turpiter isti omnes libidini frena laxarent. Sed quid mirum est, gentes huiusmodi quæ lumine carebant, hoc est, Deum ignorabant, libidine flagrantes in omne nefas ruisse? nulloq; discrimine, omne facinus factu, dictúue pudendum, ac fœdũ edidisse? Nos igitur multò profectò ijs feliciores sumus, quibus ipse Deus, teste Hieronymo contra Iouinianum, & ad Eustochium de Virginitate seruanda, illud magnum matrimonij fœdus constituit, quod nunc homines Christiana religione imbuti, una duntaxat uxore contenti, longè mehercle sanctius seruant, atq; uenerantur, quàm olim Hebræi, qui tametsi primi à Deo id acceperunt, uxorum tamen multitudine (plures enim, ut diximus, habebant) fœdè turpificabant. Id tamen qua ratione apud illos factum aliquando fuerit, docebimus in 5. huius operis uolumine, cùm de re Christiana agetur: ibidemq; declarabitur, quotus olim ac nunc propinquitatis gradus sit nubentibus interdictus. Sed domum reuertamur. Romanorum quoque inuiolatum prorsus matrimonium fuisset, si diuortium non habuisset: quod licet in causa esset,

quamobrem matronæ constantius pudicitiam tuerētur, id tamen non tam facilè religio sancta concedit: primus enim Spurius Caruilius, Dionysio Halicarnasseo libro secundo, & Plutarcho in uita Romuli, autoribus, anno urbis cōditæ D XXIII. M. Pomponio II. C. Papyrio coss. cum uxore sterilitatis causâ diuortiū fecit. Hinc sanè cognoscere licet, iam inde ab initio apud Romanos fœdus matrimonij sanctißimum fuisse, quando tandiu inuiolatum permansit, & Sp. Caruilius, qui quanquam coram Censoribus iuratus se matrimoniū liberorū tantùm causa colere, illud uiolarat, postea ob id facinus semper à populo male audiuit. Quod ex Mosis decretis tralatitium esse constat, qui primus diuortij autor fuit, ut extat in Deuter. cap. 24. Moses enim uidens, autore Hieron. Iudæorum alios auaritia, alios molestia domestica, alios libidine commotos, suas uxores iniuria, et aliquando morte afficere, quò sibi integrum foret nouas ducere uxores aut ditiores, pulchriores, iunioresúe, ut domesticæ quieti consuleret, facultatem illis dedit diuortij faciendi cum prioribus uxoribus: sed uoluit, ut uir daret uxori ita reiectæ libellum diuortij, in quo, teste Iosepho, lib. Iudaicæ antiq. 4. in hanc fermè sententiam inscriptum esset: Promitto me non repetiturum te: quò sic mulier posset cuiuis rursum nubere. Nec de ea re aliter est lege sancitum, ne fieret contra illud, Quod Deus copulauit, homo non separet. Ac ita permissu Mosis, non iussu, diuortium primùm apud Iudæos factum constat. Testatur utrunque Christus apud Matth. capite 19. Quod Deus copulauit, homo non separet. & subijcit, Moses ad du-

r.tiam

ritiam cordis uestri, permisit uobis repudiare uxores uestras, cæterum ab initio non fuit sic. Ad duritiam dixit, quòd sæuitiam exercuerint in uxores, quas nimis ferum ac durum sit, non diligere. Istuc exin diuortium minimè respuendum Christus sanxit, si stupri tantū causa factum esset. Atq; hæc de diuortijs Iudæorum Romanorumq; primordio dicere habui. Sed differebant tamen, quòd apud Hebræos non erat mutuū diuortij ius, sed soli marito fas erat ab uxore discedere: contrà apud Romanos utriq; licebat id facere. Sed agè iam dicamus, qui in matrimonio fuerint ueterū ritus, quiq; adhuc durēt. Apud Romanos, teste Festo, patrimi & matrimi pueri tres, id est qui patrem & matrem haberent, nubentem ducebant, unus qui facem ex alba spina præferret (nam noctu, ut ait Plutarchus in Problematis, nubebāt) duo qui sponsam tenerent: et ea fax uel Cereris honore præferebatur, ut quemadmodū Ceres mortales alit, quæ terræ mater, ac cunctarū frugum creatrix habetur, ita noua nupta mater familiâs pòst facta, filios nutriret. Quod cùm alibi hodie, tum præcipuè in Anglia seruatur, ut duo pueri uelut paranymphi, id est, auspices, qui olim pro nuptijs celebrandis auspicia capiebant, nubentem ad templum, ubi ei & marito sacerdos benedicat, & inde domum duo uiri deducant, & tertius loco facis, uasculum aureum uel argenteum præferat. Spicea item corona sponsa redimita caput, præsertim ruri, ducitur, uel manu gerit ipsam coronam: seu dum ingreditur domum, boni ominis causa, super eius caput iacitur triticum, quasi inde consecutura sit fœcunditas. Interim autem Talaßij no

mē sæpe inuocabatur, uelut uirginitatis assertoris, quòd ei in raptu Sabinarū, uirgo obtigisset: aut quòd matresfamiliâs sic operū et lanificij admonerētur, per Talaßij uocē, qui dicitur calathus ad id aptus. Inde factū quoq; est, autore Plutarcho & Plinio, ut sponsæ colum lana comptā cum fuso secum ferrent, quod in Venetia regione Italiæ adhuc durat. Dabantur præterea ante uiri congressum, ignis & aqua attingenda, quòd ijs elementis purgatio fieret, sicut alio loco dicetur, per hoc significando castam ac puram futuram. Item sponsæ introductæ potio fictitia porrigebatur degustanda. Ouid. in Fastis:

Nec pigeat tritum niueo cum lacte papauer
  Sumere, & expreßis mella liquata fauis.
Cùm primùm cupido Venus est deducta marito,
  Hoc bibat, ex illo tempore nupta fuit.

Pro his omnibus nunc Romæ mel tantùm degustandum tradunt. Sic sponsa apud Anglos, postquàm benedixerit sacerdos, in templo, incipit bibere, sponso & reliquis astantibus idem mox facientibus. Tum supra caput hastam de gladiatoris corpore eductam ponebant, tanquam promptum uiolati thori supplicium: uel quòd matronæ Iunonis Curetis in tutela sint, quæ ita appellabatur à ferenda hasta, quæ Sabinorum lingua curis dicitur: uel quòd nuptiali iure nubens uiri imperio subijciatur, quia hasta armorum & imperij summa est. Germani hunc morem nunc retinent cum primis. Fuerat insuper tam Græcis quàm Romanis uirginibus consuetudo fascia genitalia succingere, usq; ad diem matrimonij. Quod Homerus in Odyssea, de Tyro uirgine à Neptu-

no compressa testatur. Et Catullus: Quòd zonam solui t diu ligatam. Noua præterea nupta cinniligio præcingeba tur; id uir in lecto soluebat, factum ex lana ouis, ut cùm illa in domum sublata, sic uir uinctus cinctusq; esset. Item Romæ, autore Festo, nubentes solebant asses treis ferre, atq; unum quem in manu tenerent, tanquam uirum emen tes, marito dare: alterum quem in pede haberent, in foco larium familiarium ponere, quod hodie nonnullis in Italiæ locis seruatur: tertium in sacciperio (ita Non. Marc. appellat hoc marsupij genus) in compito uicinali resona re certo tempore solere. Sed longè alia erat coëmptio, quæ fiebat cùm conuenirent in manum, quam Boëtius super topicis Ciceronis, refert his cæremonijs consueuisse peragi: sese enim in coemendo inuicem interrogabãt: uir ita, an sibi mulier materfamiliâs esse uellet, illa respondebat uelle. Item mulier interrogabat, an uir sibi paterfamiliâs esse uellet, ille respondebat uelle. Ita mulier uiri cõ ueniebat in manum. Quo facto, inter se iunctis dextris osculabantur, ac postremò uir sponsæ digitum annulo au reo ornabat, quasi eã sibi deuinciẽs tali insigni pignore. Vtrũq; testatur Tertullianus libro de Virginibus uelãdis, et in Apologetico, cap. 6. De hac coemptione rei uxoriæ meminit Vergilius in illo uersiculo:

Teq; sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Sponsa rursus domus coniugalis postes ungebat adipe suillo, quòd sic ab ea mala depulsum iri ducerent. Vnde ab ungendo uxor dicta, quasi unxor. Item non permittebatur transcendere limen, sed transportabatur, perin de quasi coacta pudicitiam amitteret. Ac non parum

multa superstitionis plena alia alibi seruabantur, quæ ociosum omnino duximus commemorare.

De religionis origine, & qui colendorum deorum primi autores fuerint, & Deo uero sacrificauerint. Cap. v.

On dubium est, quin homines qui antea agrestem uitam sine ullo rectore uiuebant, primos suos reges laudibus ac nouis honoribus usque eò ad cœlum ferre cœperint, ut etiam dæmonum præstigijs adducti, ueluti docuimus, deos appellarent, siue ob miraculum uirtutis, siue (ut solet) ad adulationem præsentis fortunæ, siue ob beneficia in se collata. Ita cùm ipsi reges chari essent, magnum sui posteris desiderium relinquebant. Ex quo homines eorum simulacra fingebant, ut ex imaginũ contemplatione uoluptatem caperent: inde & honores illis habere tanquã dijs cœperunt, uirtutis præsertim acuendæ causa: nã libentius Reipublicæ periculũ optimus quisque adibat, sciens uirorũ fortiũ memoriam honore Deorum immortalium consecratum iri. Hac igitur ratione, ut diuus docet Cyprianus in libello de idolis, paulatim uana religio esse cœperit, cùm primi parentes eo ritu suos liberos, et illi suos, ac deinde omnes posteros imbuerẽt. Quare Iouis temporibus, autore Lactantio, libro secundo, capite undecimo, primò templa constitui, & noui deorum cultus esse cœperunt, uel paulò antè: quippe fieri potest, sicut idem ait, ut uel antè, uel adhuc puero Ioue, Melissus Iouis nutritor, à quo, ut infrà dicemus, colendorum Deorum ritus effluxit, colere instituerit alumni sui

ni sui matrem, & auiam Tellurem, & patrem Saturnum. Sed ut ad unguem origo constet, faciamus initium huius rei fuisse tempore Beli patris Nini, qui anno ab orbe condito circiter ter millesimo CLXXX. apud Assyrios primus regnauit. Hunc Belum sibi Deum nominatum Babylonij & Assyrij colebant. Idcirco errant, qui deorum cultus ab exordio rerum fuisse contendunt. Veri autem Dei religio non equidem aliunde manauit, nisi ab ipso Deo: etenim Deus, teste Lactantio in libro de ira Dei, religionis causa nos fecit, ut sibi nos statim geniti, iustos & debitos honores haberemus, ipsum solum ueneraremur, ipsum sequeremur, in ipso denique acquiesceremus, uti est in Deuterono. cap. sexto, ita iubente Domino; Deũ tuum adorabis, & illũ solũ coles. Ex quo, hoc uinculo pietatis obstricti et religati Deo sumus, unde, ut eidẽ placet, religio nomẽ accepit. At Cicero in secundo de Natura deorũ, à relegendo fluxisse opinatur, scribens: Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter tractarent, & tanquã relegerent, hi dicti sunt religiosi, ex relegendo, &c. Sed ad deorũ cultores reuertamur, de quibus magna apud autores est quæstio: nã primi omniũ Ægyptij, autore Herodoto libro secundo, & Strabone libro Geographiæ decimoseptimo, dijs & aras, & simulacra, & delubra statuere, sacrificiaq; curarunt, ritusq; eos deinde peregrinis commonstrarunt. Quidam uerò uolunt Mercurium primùm instituisse, quibus sacris dij colerentur. At alij Mennam regem, autor Diodorus libro primo. Sed idem in quarto, Æthiopes primos Deos coluisse autumat, ita scribens: Asserunt autem deorum

apud eos cultum primitus adinuentũ, sacra insuper, pompas, celebritates, aliaq; quib. dijs honores impenduntur, ab eis fuisse reperta. Qua ex re ipsorum in deos pietate religioneq; inter omnes uulgata, uidentur Æthiopum sacra dijs admodum grata esse. Huius rei testimonium afferunt antiquißimi ac ferè celeberrimi apud Græcos poetarum, qui in sua Iliade, Iouem reliquosq; unà deos introducit in Æthiopiam, tum ad sacra quæ eis de more fierent, tum ad odorum suauitatem commigrantes. Æthiopes etiam dicuntur, suæ erga deos pietatis præmium tulisse, quòd nunquàm ab externis regibus subacti sint, semper enim liberi permanserunt. Verùm Lactãtius lib. Instituit. primo, tradit Melissum Cretensium regem primùm dijs sacrificasse, ac ritus nouos sacrorumq; pompas introduxisse. Huius Amalthea & Melissa filiæ fuerunt, quæ Iouẽ puerum caprino lacte ac melle nutrierant. Quamobrem poetæ tradiderunt aduolasse apes, atque os pueri melle complesse. Alij præterea alia id genus sacra apud gentes adinuenerunt, ueluti Faunus in Latio, qui eodem Lactantio autore, Saturno auo sacra constituit. Quidam scribunt ante Faunum imperasse Ianum, ac deorum cultum demonstrasse. Apud Romanos Numa Pompilius nouæ religionis autor fuit, sicut Orpheus sacra Liberi patris primus in Græciam introduxit, quæ Orgia uocabantur, quo nomine, teste Seruio super 4. Æneid. olim apud Græcos omnia sacra dicebantur, quemadmodum apud Latinos cæremoniæ. Item initiandi morem atq; alia mysteria intulit, Diodorus & Lactantius autores. At Eusebius non planè hoc sentit in 10. de Euang. præp.

sic

ſic ſcribens: Primus enim omnium ex Phœnicia, Cadmus Agenoris filius myſteria & ſolennitates deorum Græciæ tradidit, ſimulacrorum conſecrationes etiam et hymnos, deinde ex Thracia Orpheus. Herodotus uerò libro ſecundo, Græcos omnino religionem deorū partim ab Ægyptijs, partim à Pelaſgis accepiſſe affirmat, & Athenienſes ante omnes, quando in Græcia Dodonæum oraculū omniū uetuſtiſsimū cōditū erat. Sed apud Græcos, ſicut idē ait, Heſiodus & Homerus deorum opifices in primis extiterunt. Cum Herodoto cōſentit Euſebius, qui in præfatione in Chronicon ſuū ita dicit: Cecrops Diphyes primus omnium Iouē appellauit, ſimulacra reperit, arā ſtatuit, uictimas immolauit, nequaquam iſtiuſmodi rebus in Græcia uſquam uiſis. Siquidem Cecrops primus Atticæ rex fuit, & æqualis Moſis. Item Orgia Thracibus, teſte eodem Euſebio, Actio adinuenit. Ac talis fuit apud gentes religionis origo. Deo autem omnipotenti, quē nos Chriſtiani colimus, cuius nutu omnia geruntur, Cain & Abel Adam filij, autore Ioſepho in primo Antiquitatū, primi ſacrificarunt. Enos uerò primus, ut teſtatur Hieronymus contra Iouinianum, & Euſebius, inuocauit nomen Domini, & ſic deinceps eorum poſteri nullis ſacris initiati ſacrificium fecere, quoad Deus ſacerdotium conſtituit, quod primò, teſte Ioſepho in 3. Antiquitatum, Aaron Moſis fratri detulit. Ex quo ſolenne apud Hebræos fuit, ut nemo diuinum pontificatum gereret, niſi Aaron genere ortus foret: ijs enim ſacerdotibus tantùm rem diuinam facere licebat, ſicuti nunc apud nos, ſacerdotes illi duntaxat illud idem factitant, qui per epiſcopos ſacris

initian-

initiantur. Sed de ueræ religionis ac sacerdotij initio, in quarto operis huius uolumine diffusius tradetur.

Qui primus literas inuenerit, uel in Latium attulerit, & de earum numero aucto, uarietate, ui, atque sono. Cap. VI.

Voniam solo literarum usu memoriæ fulcitur æternitas, ab omniq; obliuionis iniuria res memoria dignæ uindicātur, has ante omnia esse tractādas ducimus, cùm earū inuētio planè demonstret, ualde admirabilē fuisse uim iuxtà ingenij atq; memoriæ in eo homine qui primus sonos uocis, qui infiniti uidebātur, paucis eiusmodi literarū notis terminauerit, cuius nomē antiquitate obrutū nō proditur, tametsi honore maximo dignatur. Mercurium itaq; literas in Ægypto omniū primū reperisse testatur Diodorus libro primo. Cicero lib. de Nat. deorū tertio, hunc quintum Mercurium fuisse tradit, qui literas Ægyptijs dederit. At idem Diodorus paulò inferius (de primo enim earum inuentore, magnum apud idoneos autores certamen esse uideo) Ægyptijs literarum inuentionem attribuere uidetur, ita scribens: Asserunt Ægyptij, literas, astrorum cursus, geometriam, artesq; plurimas ab se fuisse inuentas. Nonnulli has in Ægypto inuenisse quendam nomine Menona affirmant. Sed apud eos, quod non est silentio prætereundum, animalium effigies loco literarum erant, quippe quæ sensus mentis, sicut docebimus cùm de obeliscis meminerimus, repræsentabant. Plinius autem lib. naturalis histo. 7. circa finem,

ait se literas semper arbitratum esse Assyrias fuisse. Cadmum uerò à Phœnicia primùm in Græciam attulisse sexdecim numero, A B C D E G I L M N O P R S T V. quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor hac figura, Θ Ξ Φ Υ. Totidem post eum, Simonidem Melicum, Ψ Z H Ω. quarum uis in nostris recognoscitur. Aristoteles decem & octo priscas fuisse commemorat, A B Γ Δ E Z I K Λ M N O Π P Σ T Υ Φ. & duas ab Epicharmo, non à Palamede additas, hoc est, Θ & P, uel Ψ, ut Hermolaus prodit. Quidam uerò aut non Cadmum literas in Græciam, sed Phœnices, qui cum eo uenerant: aut omnino non primò Cadmum, sed multis pòst seculis aduexisse contendunt. nam Herodotus Halicarnasseus historiarum pater, ut aiunt Græci, lib. quinto, de Phœnicibus ita loquitur: Phœnices isti qui cum Cadmo aduenerunt, quorum Zephyrei fuere, dum hanc regionem incolunt, cùm alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum uerò literas, quæ apud Græcos, ut mihi uidetur, antea non fuerant, & primæ illæ quidem extiterunt, è quibus omnes Phœnices utuntur. Affirmat itidem Diodorus libro sexto: Nam qui dicunt Phœnices à Musis perceptas literas tradidisse postmodum Græcis, hi sunt qui cum Cadmo in Europam nauigarũt. Ex quo à Græcis literæ Phœniceæ appellatæ sunt. Hinc Lucanus,

Phœnices primi, famæ si credimus, ausi
Mansuram rudibus uocem signare figuris.

At omnino Cadmum non primùm ad Græcos literas portasse, sed longo pòst tempore, Diodorus perspicuè demonstrat, qui ait: cùm Actinus Solis filius in Ægyptum

ptũ trãsiẽs astrologiã Ægyptios docuisset, demũ Græcia diluuio oppressa, plurimos homines perijsse, literarũq; monimenta deleta fuisse: & eam ob causam, post multa secula, existimatum esse Cadmum Agenoris filium primùm literas in Græciã adduxisse, atq; ideo Græcos quadam communi ignorantia ductos, literarum inuẽtionem illi acceptam retulisse. Cæterum Iosephus in primo Antiquitatis contra Appionem, Græcos omnino antẽ Homeri ætatẽ literis caruisse affirmat, cùm inquit: Postea multa quæstio atq; contentio facta est, utrum literis usi sint: & magis ueritas obtinuit, eò quòd usus recentium literarum illis fuisset incognitus: constat autem, quoniam apud Græcos nulla inuenitur absolutè conscriptio poëmate Homeri uetustior, & hunc etiam post bella Troiana fuisse manifestum est. Atqui Cicero in Bruto secus tradit, aiens: Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerũ poetæ, quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum & in Phæacum, & in Procorum epulis canuntur. Item Eusebius in 10. de Euang. præp. ostendit scripsisse apud Græcos ante Homerum, Linum, Philamonem, Thamyram, Amphionem, Orpheum, Musæum, Demodotũ, Epimenidem, Aristæum, & plerosq; alios. Alij, teste Diodoro in 4. asserunt, Æthiopes literas primùm reperisse, ab ijsq; Ægyptios eorum colonos ex in illas accepisse, & ab his deinde reliquos. Verùm Eupolemus, ut Eusebius opinatur, proculdubio ueram literarũ originẽ reddit, affirmans Mosen, qui, teste eodem Eusebio de temporibus, & in 10. de præparat. euang. longè ante Cadmum fuit, literas Iudæis primùm tradidisse, & à Iudæis Phœnices

nices accepisse, Græcos uerò postremos à Phœnicibus. Idem etiam Eusebius lib.8.et 10.pulcherrimè probat. Cui opinioni congruit illud, quod ex Plinio antè retulimus, apud Syros literas repertas esse, quandò Syri ipsi quoq; teste Eusebio, Hebræi sunt, atq; adeò Iudæa Syria est, ita Plinio lib.5.dicente: Syria quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus: nanq; Palæstina uocabatur quà contingit Arabas, & Iudæa, et Cœle, dein Phœnice, &c. Sed reperimus ante diluuium Noe, apud eos omnino usum fuisse literarum: Iosephus enim in 1.antiq.tradit liberos Seth Adã filij, in duabus columnis, uti cùm de astrologia tractabitur subtilius dicemus, disciplinam rerum cœlestium à se primò inuentam conscripsisse. Quo apparet iam tum literas fuisse, quas fieri potuit ui aquarum deletas, Mosen dein adinuenisse: quamuis ex his columnis alteram, id est, lapideam, Iosephus usq; ad ætatem suam in Syria durasse affirmet. Quapropter rectius mea quidem sententia, Philo primam literarum inuentionem Abraham aßignat, qui Mose antiquior est: nisi hoc sit potius filijs Seth attribuendum, qui ipsum Abraham multis annis præcesserant. Hebræorum autem literæ, ut idem Eusebius ait, numero uigintiduæ sunt, quotidem nostræ Latinæ, quæ, si diuo Hieronymo credimus, nouæ sunt, & ab Esdra inuentæ. Ille enim in præfatione in libros Regum ita scribit: Certumq; est Esdram scribam legisq; doctorem post captam Hierosolymam, & instaurationem templi, sub Zorobabel alias literas reperisse, quibus nunc utimur, cùm ad illud usq; tempus, ijdem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint, &c.

Grecas

Græcas uerò ueteres literas fuisse easdẽ penè, quæ nunc Latinæ sunt, indicio est Delphica tabula ænea, quæ Romæ in palatio Mineruæ dicata, in bibliotheca conspiciebatur, Plinij (ut ipse testatur) temporibus. In Latium eas, teste Plinio & Solino, intulere Pelasgi. Quidam uolunt Nicostratam Euandri Arcadis matrem Latinis primùm dedisse. Dionysius in primo ait, ipsos Arcades primos attulisse in Italiam, qui post Pelasgos uenerant. Liuius Euandrum autorem uocat, libro ab urbe cond. primo ita scribens: Euander tum ea profugus ex Peloponneso autoritate magis quàm imperio regebat loca, uenerabilis uir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines. Sentit idem Cornel. Tacitus, qui tradit Aborigines ab Euandro Arcade didicisse literas. Quod autẽ Plinius in septimo, Epigenis autoritate probare conatur æternum literarum esse usum, qui, ueluti ex Iosephi testimonio probauimus, omnino antiquißimus est, non id planè sentit Herodotus, qui, ut suprà demonstratũ est, nullas literas ante Phœnices, in Græcia fuisse autumat: neq; Eupolemus, aut Eusebius, qui Mosi primam literarum inuẽtionem, sicut ostendimus, aßignant: neq; demum Diodorus, qui in primo inquit: Qui primi fuerint in orbe reges, nequaquã compertum habemus, cùm nulli historici eos tradant: fieri quippe non potest literas æquè ac primos reges uetustas extitisse. Hæc ille. Serò etiam in Latiũ uenere, quod testatur Liuius ita scribens in fronte libri 6. ab urbe condita: Tum quòd paruæ & raræ per eadem tempora literæ fuere, una custodia fidelis memoriæ rerum gestarum. Quapropter idem libro nono ait,

Romanos

Romanos deinde pueros nō modò Græcis, sed Hetruscis quoq; literis erudiri solitos. Ex quo scire licet, Hetruscos etiam suas olim habuisse literas, quas, ut nostrá deniq; cætera omnia, ita tēpus consumpsit, ut nūc ne nota quidem illarum cognita extet. Has autem literas Cornelius Tacitus libro Augustæ historiæ 11. autor est, Demaratum Corinthium Hetruscos primùm docuisse. Phrygibus quoq; proprias fuisse literas, testatur Cicero de nat. deorum sic scribens: Alter Hercules traditur Nilo natus Ægyptius, quem aiunt Phrygias literas cōscripsisse. Atqui cùm Græci ita suarum literarum numerum paulatim auxissent, sicut suprà demonstrauimus, Latini quoq; idē studentes, postea literas sex ad suas priscas sexdecim addiderunt, F K Q X Y Z & H, hæc tamen non est litera, sed tantùm aspirationis nota. F digammon ab Æolibus acceperunt, quod, teste Prisciano, apud antiquißimos Latinorum eādem uim atq; apud ipsos Æoles habuit: eum enim propè sonum quem nunc habet F, significabat P, cum aspiratiōe, quo nos in uerbis Græcis utimur, ut Orpheus. Deinde Claudius Cæsar, prout Tacitus prodit, F loco V consonantis recipiendum constituit, ut fulgus, pro uulgus, fixit, pro uixit. Quintilianus: Nec inutiliter, inquit, Claudius Æolicam illam ad hos usus F literam adiecerat. Ita Germanum uulgus Latinè loquendo etiamnum pronunciat. Postremò in Latinis uocibus pro P & H, poni F cœptum est, ut fama, facio. K etiam litera à Græcis accepta, in nullis uerbis apud nos boni autores utendum putant. Q adiecta est, quòd pinguiorem sonum edere uisa est, quàm C, X de Græcis quæsiuimus, qua ta-

men carere potuimus, ut ait Quintil. nam pro ea, c & s, uel g & s utebamur, ut apecs & gregs, pro apex, & grex. y & z ex Græco similiter fonte manarunt, & id quidem, ut istarum literarum usus in Græcis foret duntaxat uerbis.

De origine Grammaticæ, & quantum ualeat. Cap. VII.

Onsentaneum uidetur, ut prodita literarũ origine, antequàm ad alia explicanda aggrediar, de Grammatices origine disserã, utpote quæ pluris est, quàm omnium liberalium artium scientia, quia reliquarum unicum est fundamentum, nomenq́; à literis accepit: nam γράμμα *Græcè, litera dicitur. Grammatica ipsa apud nos, teste Fabio, literatura nuncupatur, & grammatici literatores, aut literati: quamuis nonnulli, autore Tranquillo de grãmatica, literatores uocẽt mediocriter doctos, sicut Græci grammatistas. Est autem grammatica ars, quæ in emendatè loquendo scribendoq́; cõsistit, ut literæ suas custodiant uoces, & uelut depositum reddant legentibus. & autore Quintiliano libro primo, in duas partes diuiditur, in rectè loquendi scientiam, & poetarum enarrationẽ. Cicero de oratore: In grammaticis poëtarũ pertractatio, historiarũ cognitio, uerborũ interpretatio, & pronunciandi quidem sonus. Eius autem initium, ut testis est Suetonius in libro de grammatica, tale fermè fuit, quale habuit Rhetorice: ex obseruatione enim eorum quæ in loquendo apta aut inepta erant, homines ea ipsa ad imitandum*

Grammat[illegible]

tandum uitandumq; notantes, hanc artem fecerunt, uelu ti oratoriam: nam grammatici pariter ac oratoris scientia est, quomodo loqui deceat, ut ex Cicerone colligere licet, cùm lib. 3. de Oratore ait: Atq; ut latinè loquamur, non solùm uidendum est, ut & uerba efferamus ea, quæ nemo iure reprehendat, & ea sic & casibus, & temporibus, & genere & numero conseruemus, ut ne quid perturbatum, ac discrepans, aut præposterum sit, sed etiam uocis sonus est ipse moderandus. Ista omnia grammatica sola docet. Hanc autem, ut Laërtius lib. 10. ait, Hermippus autor est Epicurum primùm docuisse, cuius uim Plato primus speculatus est. Romæ uerò, autore Suetonio, olim ne in usu quidem, nedum in ullo honore fuit: inde in urbem eius studium intulit Crates Malotes missus ad Senatum ab Attalo rege, inter secundum & tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennij mortē. Cæterū hæc omniū artium præclarißima est: præbet enim iter ad cæteras capessendas. Fabius: Nec ad ullius rei summā, nisi præcedentibus initijs, perueniri potest. Et alibi: Quò minus, inquit, sunt ferendi, qui hanc artē ut tenuē ac ieiunam cauillantur, quæ nisi oratoris futuri fundamēta fideliter iecerit, quicquid superstruxeris, corruet, necessaria pueris, iucunda senib. dulcis secretorū comes, & quæ uel sola omni studiorū genere plus habet operis, quàm ostentationis. Hæc ille. Illud præterea quamobrē magni fieri debeat, facilè docet: quia ex huiusmodi artis negligentia, in poëtis, oratoribus, historicis, in arte medicinæ, in iure ciuili, cæterisq; disciplinis quotidie sexcēti errores existūt ineptißimæq; interpretationes: id quod non accideret, si

grammaticā primùm discerent, qui aliquando essent sese ad scribendum daturi, illiúe non ignorarent grammatici partes esse, ut cunctas ferè calleat artes, quandò apud antiquos soli grammatici omnium scriptorum censores & iudices fuere, qui idcirco critici ἀπὸ τοῦ κρίνειν appellati sunt. Igitur cùm quis pingue quiddam latinè sonare incipit, non debet ad opus aliquod scribendū aggredi prius, quàm grammaticam didicerit. In hac autem olim præcelluerunt, Didymus, quem Macrobius omnibus grammaticis præponit: Antonius Enipho, cuius scholam M. Tullius post forensia negocia frequentabat: Nigidius Figulus, M. ille Varro omnium doctißimus: M. Valerius Probus, Palæmon ille arrogantißimus, multiq; deinde alij. Apud Græcos Aristarchus, Aristoteles, Theodotes.

De poeticæ artis origine, & eius præstantia, ibiq; locus Ciceronis in Catone emendatus. Cap. VIII.

Oëtica ars multis mehercle de causis, reliquas antecedit disciplinas, uel quia homines nullā penè artem assequi possunt, nisi in illam diu incubuerint, uel quòd scientias ferè, ut Strabo in primo Geographiæ aduersus Eratosthenem pulchrè demonstrat, in se continet omnes: uel demum quòd ex omnibus artibus, quæ ab humani ingenij excellentia proficiscuntur, sola poëtica diuino furore percipitur. Nam poetæ furore afflati res omni admiratione & stupore dignas canunt, sine quo, teste Cicerone in primo de diuinatione, Democritus negabat magnos esse poetas, quippe qui, ut idem quoque

Democri-

Democritus & Plato aiebant, non arte, sed natura constant, tuncq; ueri uates sunt, cùm insaniunt. Horatius in Poetica arte:

Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit, & excludit sanos Helicone poetas
Democritus. Et alibi:
Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est.

Non fiunt igitur poetæ, sed nascuntur. Vnde in Bucolicis Vergilius:

Pastores hedera crescentem ornate poetam.

Quare Ouidius in 3. de Arte amandi, dicit:

Est Deus in nobis, sunt & commercia cœli.

Et Maro diuinum uocat poetam:

Tale tuum carmen nobis diuine poeta, &c.

Cùm uatem esse, Dei munus sit. Sed Cicero pro Archia poeta, multò luculentißimè illud quo fiat pacto, docet, dicens: Atqui sic à summis hominibus, eruditißimisq; accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare, poetã natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, & quasi diuino qudã spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quòd quasi deorũ aliquo dono atq; munere cõmendati nobis esse uideantur. Origo autẽ huius artis admodũ uetusta est, et teste Eusebio in lib. 11. de præparat. euãgel. apud antiquißimos Hebræorũ, qui multò ante Græcorũ poetas fuere, primùm floruit. Nam Moses magnus Hebræorũ imperator, cùm ex Ægypto eos in patriã reduceret, statim atq; mare rubrũ diuinitus cedentibus aquis, trans-

gressus est, diuino numine afflatus, autore Iosepho in 1. de antiquitatibus Iudæorum, hexametrum carmen, quo Deo gratias ageret, edidit. Deinde Dauid ille diuinus Dei uates uario metro hymnos cōposuit. Idē Iosephus lib. 7. Antiquit. Expeditus itaque Dauid à prælijs & periculis, cùm pace iam altißima frueretur, cantica in Deum hymnosq; uario metro composuit, alios quidem trimetros, alios quidem quinquemetros. hæc ille. Diuus quoq; Hieronymus in præfatione in Chronicon Eusebij, longè scienter id demonstrat, scribens: Deniq; quid Psalterio canorius? quod in morem nostri Flacci et Græci Pindari, nunc iambo currit, nūc alcaico personat, nūc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. Quid Deuteronomij & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Solomone grauius? Quid perfectius Iob? quæ omnia, hexametris & pentametris uersibus apud suos composita decurrunt. Non immeritò igitur huius artis initium Hebræis acceptum referre debemus, ueluti reliquarum propèmodum disciplinarum. Oracula quoq; aliorum natum uersibus edita sunt, quod Horatius in Poetica testatur:

—Dictæ per carmina sortes.

Verùm Orpheus, autore Porphyrione, primùm poeticam illustrauit, deinde Homerus & Hesiodus. Nos autem serius illam accepimus: nam Liuius Andronicus, ut M. Tullius in primo Tusculanarum, & Fabius Quintilanus in decimo prodiderunt, fabulam primus dedit, Appio Claudio Cæci filio, M. Tuditano coss. anno ante natum Ennium, qui fuit annus ab Vrbe condita quingentesimus tertiusdecimus. Cæterum ex ratione temporis

inita

inita à Liuio, ac testimonio eiusdem Ciceronis in Catone, cùm Liuij Andronici meminit, satis constat Marci Sempronij Tuditani id temporis collegam fuisse Caium Claudium Centonem, licet exemplaria in Catone perperàm habeant pro Centone Cethego, non Appiũ Claudiũ. Ac sic ratio temporis, cuius rei causa hoc loco Consulũ mentio facta est, conueniet, si ita legas: sin minus, non item. Antea enim, uelut idem M. Cicero ait, nullus honos erat poeticæ artis: quinetiam usqueadeo probro habebatur, ut si quis, quemadmodum Gellius ex Catone, libro Noctium Atticarum undecimo, capite secundo, testatur: eam rem studeret, grassator uocaretur.

De origine metri, & metrorum plura esse genera. Cap. IX.

Vanquam nonnullis fortasse haud iniuria accusandus uidebor, quòd antea de poeticæ artis initijs scripserim, quàm metri originem traderem, ex quo illa constat, nec eò tamen quispiam mihi succenseat: rei enim dignitas in causa fuit, cur id fecerim, non ualde indecens ratus de metro statim tractare. Metri itaque origo à Deo optimo maximo est, qui hunc terrarum orbem & omnia ab eo contenta, certa ratione quasi metro disposuit: harmoniam enim, uti Pythagoras docuit, in cœlestibus terrenisq; rebus nemo hercle esse dubitat. Nam quo pacto mundus consisteret, nisi certa ratione & numeris præfinitis ageretur? Omnia quoque instrumenta quibus utimur, mensura quadam, id est,

metro fiũt. Quòd si hoc in cæteris rebus accidit, quantò magis in oratione, quæ cunctas complectitur? Diodorus etiam, tametsi fabulas sequitur, cùm de Musarũ officio libro sexto loquitur, metri inuentionẽ Ioui, hoc est, Deo immortali aßignat: Musis, inquit, à patre concessa est literarum inuentio, & carminum, quæ poesis appellatur, ratio. Atq; metrum à Deo initium habuit, quo apud mortales, eius uates, quos commemorauimus, diuini spiritus pleni primùm usi sunt. Sed metrorum plura sunt genera, quæ, autore Seruio, uel à rebus quæ describuntur, nomina accepere, ut heroicum, quod hexametrum, licet Moses, uti dictum est, primus usurpauerit: tamen quia Homerus, & cæteri qui deinceps secuti sunt, heroum res gestas hoc carmine scriptitarunt, heroicum nominatũ est, quo etiam ante Homeri ætatem, Apollinis Pythij oracula reddi consueuerant: propter quod, ut opinor, Plin. in 7. ait: Versum heroicum Pythio oraculo debemus. Ipsa insuper oracula soluta etiam oratione, teste Strabone libro nono Geographiæ, referebãtur, id quod affirmat Cicero in secundo de diuinatione, dicens: Præterea Pyrrhi temporibus iam Apollo uersus facere desierat. Vel ab inuentoribus, ut asclepiadæum: uel à pedibus, ut iambicũ, quod Archilochus primus inuenit. Horatius in poetica:

Archilochium proprio rabies armauit iambo.

Vel à numero pedum, ut hexametrum & pentametrum, quæ & elegiaca dicuntur, quorum repertor, ut aiunt, ignoratur. Horatius:

Quis tamen exiguos elegos immiserit autor,
Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

Bucolicum

Bucolicũ carmen, autore Diodoro in 5. Daphnis Mercurij filius excogitauit: & sic alij alia metra adinuenerunt, quæ nos in præsentia studio breuitatis omittimus, metri tantùm originem prodidisse contenti.

De tragœdiæ atque comœdiæ initijs. Cap. x.

Nitium tragœdiæ & comœdiæ, teste Donato, à rebus diuinis est factum, quibus antiqui pro fructibus uota soluentes operam dabant: nam olim incensis altaribus, & admoto hirco, id genus carminis quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragœdia dicebatur: autoribus enim tragicis hircus præmium cantus proponebatur. Horatius,

Carmine qui tragico uilem certabat ob hircum.

qui Libero patri immolabatur: quia, ut ait Varro, noxiũ est uitibus animal. Vnde tragœdia ἀπὸ τοῦ τράγου, hoc est, ab hirco nominata est: uel, ut quibusdam placet, quòd hirco donabatur eius carminis poeta: uel quòd uter ex hircina pelle uini plenus pro præmio erat: uel à fæce, quia ante usum personarum ab Aeschylo repertũ, mimi peruncti ora olei fæcibus fabulas agebant. Horatius in poetica:

Ignotum tragicæ genus inuenisse camœnæ
Dicitur, & plaustris uexisse poemata Thespis,
Quæ canerent, agerentq; peruncti fæcibus ora.
Post hunc personæ, pallæq; repertor honestæ
Aeschylus.

Tragœdias, autore Fabio in 10. primus in lucem protulit

Aeschylus, sed longè clarius illustrarunt Sophocles atque Euripides. Apud nos, autore Donato, Liuius Andronicus tragœdiam primus inuenit, in qua floruit Accius Pacuuius, Ouidius, & Seneca. At uerò nōdum coactis in urbem Atheniensibus, cùm, ut testatur Varro, iuuentus Attica circum uicos, uillas, pagos, & compita, festū carmē solenniter quæstus gratia cantaret, orta est comœdia, ἀπὸ τοῦ κωμάζειν, quod est lasciuè agere, uel κῶμου, hoc est, à comessatione, seu κώμης, qui uicus est, & ᾠδὴ, cantus: quā tamen apud Græcos, uti Donatus sentit, dubium est quis inuenerit primus, apud quos, sicut infrà dicemus, duplex erat, antiqua & noua. Præcipui autem eius autores fuerunt Aristophanes, Eupolis, & Cratinus. Apud Latinos eam primus omnium, ut Liuius ab Vrbe condita, & Donatus testantur, reperit Liuius Andronicus. In tragœdia autem heroes, duces, reges introducuntur, & est sermo grandiloquus. Ouidius:

Omne genus scripti grauitate tragœdia uincit.

In comœdia uerò amores ferè & uirginū raptus. Tristitia tragœdiæ peculiaris est: propter quod Euripides, petente Archelao rege ut de se tragœdiam scriberet, abnuit, & precatus est, ne accideret Archelao aliquid tragœdia dignum, quoniam semper infelices exitus habet, contrà comœdia felices.

De ori-

De origine Satyræ, nouæq; Comediæ. Cap. XI

Atyrarum genera duo esse manifestũ est, alterum antiquius tam à Græcis quàm à Latinis usurpatum, quod sola carminũ uarietate constabat, comœdiæ penè par, nisi plus habuisset lasciuiæ. Huius satyræ scriptores fuerunt Demetrius ex Tharso, poeta satyricus, ut autor est Laertius, & Menippus seruus, sicut Apuleius et Gellius ostendunt, cuius libros M. Varro in Satyris imitatus, eas latinè Menippeas appellauit. Alterum satyrarum genus recẽtius maledicum, & ad carpenda hominum uitia compositum, quod soli Latini excogitauerunt, teste Fabio Quintiliano, Satyra quidem tota nostra est, quæ, autore Donato, hinc exordium sumpsit. Nam cùm in ueteri comœdia per priscos poetas non penitus ficta argumenta, sed res gestæ à ciuibus palàm, tum eorum crebro qui gesissent nomine decantarentur: quod nunc nequaquam moribus hominum obfuit, cùm pro se quisq; caueret, culpa aut domestico probro ne spectaculo cæteris esset, & inde ipsi poëtæ abuti licentius stylo, & paßim ex libidine lædere cœpissent plures bonos, id propter, ne quispiã hominum uitia amplius nominatim carperet, lege sanxerunt. Ex huius igitur hoc pacto ueteris comœdiæ interitu, Satyra, quam nostri condiderunt, initium habuit. Tunc autẽ poetæ nouam comœdiã inuenerunt, quæ generatim ad omnes homines, qui mediocribus agunt fortunis, pertineret, & minus amaritudinis, & eadem opera multum delectationis spectatoribus afferret: cuius Menander

& Phi-

et Philemon autores fuere, qui omnem prioris comœdiæ acerbitatem mitigarunt. Ab illis nostri poëtæ Latini, Cæcilius, Næuius, Licinius, Plautus, Terentius, atq; alij antiquißimi Comici modum componendæ comœdiæ iucundæ pariter ac gratæ sumpserunt. Verùm ij, si Quintiliano credimus, uix leuem Græcorum umbram consecuti sunt, quòd sermo Romanus non uideatur posse recipere illam dicendi uenerem, solis Atticis in hoc genere linguæ concessam. Satyra uerò à satyris, ut Donato placet, qui illoti semper & petulantes dij sunt, nomen traxit: uel à satyra cibi genere, quod, autore Festo, ex uarijs rebus conditum erat. In hac satyra, teste Quintiliano in 10. primus insignem laudem adeptus est Lucillius: sed eiusdem iudicio, purus magis ac tersior fuit Horatius. Persius iuxtà, quamuis uno libro, multum gloriæ promeruit. Sed in primis Iuuenalis lepidus fuit, de quo Quintilianum, cùm in 10. dixit, Sunt clari hodie quoq;, & qui olim nominabuntur, intellexisse ferunt.

Qui primus historiam condiderit, & de eius utilitate, aut solutam orationem inuenerit, deq; texendæ ipsius historiæ regula. Cap. XII.

Istoria, quæ tanto cæteris scriptis antecellit, quanto plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas, ad uitæ institutionem utilißima censenda est, quòd, ut Cicero de Oratore præclarè ait, sola sit testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ,

&

& magistra uitæ: multarum enim rerum exemplis priuatos uiros imperio dignos reddit, Imperatores ob immortalem gloriam, ad præclara facinora impellit, milites propter laudem, quæ eos qui uitam egregiè profuderint, comitatur, promptiores efficit ad pericula pro patria adeunda, improbos infamiæ metu à uitijs deterret. Hanc, ut Plinius lib.7. ait, Cadmus Milesius omnium primus condidit: sed Iosephus in primo Antiq. uolumine rectius omnino sentiens, eum apud Græcos duntaxat primùm historias scripsisse tradit: nam Græci cùm, ut idem inquit, heri & undiustertius fuerint, ueri similius est, antiquißimos Hebræorum qui sacros libros scripserant (Cadmus enim Milesius, ut apud Eusebium colligimus, in 10. de præparatione euangel. longè post Mosen fuit) historias primò condidisse: uel Ægyptiorum aut Babyloniorum sacerdotes, sicut ipse Iosephus in primo contra Appionem sentire uidetur, aiens: Quoniam uerò apud Ægyptios & Babylonios, ex longißimis olim temporibus, circa conscriptiones diligentia fuit, quando sacerdotibus erat iniunctum, & circa eas ipsi philosophabantur. Et deinde infert: De nostris uerò progenitoribus, quia eandem quam prædicti habuerunt in conscriptionibus diligentiam, desino dicere, etiam potiorem, pontificibus et prophetis hoc imperantes. Ex quo Eusebius uerißimè, ut mea fert opinio, hoc potius Mosi aßignare uidetur, in 11. de præparat. euangel. dicẽs: Vnde sapientißimus ille Moses, qui primus cuiusq; hominis uetustißimi uitas Hebræorum co i scripsit, ciuilem atque in actione positum uiuendi modum narratione historica docuit. Verum nec illud

profectò

profectò probabile uidetur, quod idem Plinius in septimo, & Apuleius in Floridis, tradit, Pherecydem Syrum primùm solutam orationem condere instituisse, tempore Cyri regis: nanque quis non uidet hoc potius esse illis tribuendum, qui primi historias scripserint? quæ, uti luce clarius est, soluta oratione conscribuntur: quando etiam Pherecydes, ut de Ægyptiorum & Babyloniorum sacerdotibus sileam, qui & ipsi longè ante Græcos historias scriptitarunt, multò post Mosen fuit, quem ex testimonio Eusebij, primùm omnium historiam condidisse diximus. Pherecydes enim Syrus, autore Eusebio de Præparat. euangel. uolumine 10. circiter primæ Olympiadis tempora floruit. A Mose autem, quemadmodũ ex eodem collegimus, ad Ioathan Iudæorum principem, cuius temporibus Olympiades cœperunt, interfuerunt anni DCC. & circiter LXXXVIII. At Strabo in primo Geogr. non solùm Pherecydi, sed Cadmo ac Hecatæo pariter aßignat, qui et ipsi Mose, uti liquidò constat, posteriores fuerunt. Ex philosophis autem, Laertio Diogene autore, historias primus composuit Xenophon, de quo Quintilianus cùm de historicis loquitur, ait: Xenophon non excidit mihi, sed inter philosophos reddendus est. In ea apud Græcos floruit Thucydides, Herodotus, Theopompus. Apud nos T. Liuius, Crispus Sallustius, et pleriq; alij. A principio Romani, ueluti Fabius testatur, pro historijs, annales pontificum habebant, in quos res gestæ per annum referebantur. De historiæ initio hæc dicere habui, nunc de componendæ regula aliquid subijciendum duximus. Prima est lex historico data, teste Cicerone de Oratore,

ne

ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid ueri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis. Ipsa autem historiæ ædificatio posita est in rebus & uerbis: rerum enim ratio tam temporis ordinem quàm locorum descriptionem poscit, item hominum mores, uitas, cõsilia, causas, dicta, facta, casus, & exitus. Verborum uerò ratio orationis genus desiderat lene, fusum, ac pura illustriq; breuitate ornatum.

De origine rhetorices, & quibus rebus eius ratio contineatur. Cap. XIII.

On dubium est, quin geniti protinus homines ab ipsa rerum natura, hoc est, à Deo, à quo primum creati sunt, sermonẽ acceperint: qui mox, ut Fabius ait, sicut in medicina, cùm uiderent alia salubria, alia insalubria, ex obseruatione eorum, effecerunt artẽ: ita cùm indicendo alia utilia, alia inutilia deprehenderent, rhetoricen constituerunt, cuius, ut Diodorus in primo, & poetæ uolunt, Mercurius autor fuit. Flaccus Horatius in carmine:

Mercuri facunde nepos Atlantis
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti, &c.

Quamuis in sexto idem Diodor. sibi repugnare uideatur, dicens: Vnde interpretis nomen assumpsit, non quòd nominum aut orationis, ut quidam tradunt, fuerit inuentor, sed quia diligentius quàm cæteri mandata referebat: nisi intelligatur, ut sui moris est, alibi fabulas, alibi ueritatem esse secutus. Verùm Aristoteles primùm

Empedo-

Empedoclē artis inuentorem fuisse ait. Et Quintilianus idem ferè sentit in tertio, sic scribens: Nam primus post eos, quos poëtæ tradiderunt, mouisse aliqua circa rhetoricen, Empedocles dicitur. Hanc autore Suetonio de claris oratoribus, constat nonnunquam Romæ prohibitam esse exerceri: sed cùm paulatim deinde ipsa utilis & honesta apparuisset, adeò multi eam præsidij causa & gloriæ expetiuere, ut nonnulli ex infirma fortuna, in ordinem senatorium atq; ad summos honores aspirarint. Artis autem huius scriptores antiquißimi fuerūt Corax & Thysias Siculi, quos Gorgias Leontinus eiusdem insulæ insecutus est. Sed inter cæteros, apud Græcos longè princeps fuit ille Demosthenes, sicut apud nos M. Tullius Cicero lux doctrinarū fulgentißima, ac Romanæ eloquentiæ fons uberrimus. De initio rhetorices hactenus, sed et eius uis atq; facultas dicatur. Ea, autore Cicerone de Oratore, in quinque diuiditur partes: ut orator debeat primùm reperire quæ dicat, deinde inuenta ordine dispensare, tum ea deniq; ornare oratione, pòst memoriæ mandare, & ad extremum cùm dignitate æquè ut uenustate agere, & agendo illud, teste Quintiliano, præstare, ut delectet, doceat, moueat. Bonus enim orator delectat audientium animos, cùm aptè dicit: nam quod decet, ferè prodest, atq; delectat. Deinde docet, cùm exponit negociū, quod in controuersiam uenit, & quales sint personæ, inter quas illud sit. Postremò mouet, cùm iudicum affectus excitat ad fauendum miserendúmue, aut tristes soluit, digna risu tempestiuè interponendo, si id opus esse perspicit. Atq; ijs rebus & uerbis omnis ferme rhetorices

ratio

ratio continetur. Quòd autem Græci oratores causarũ ῥήτορας, id est, rhetores uocant, nos tamen ita distinguimus, ut orator sit, qui causas agit: rhetor, qui rhetoricen profitetur: declamator uerò, qui siue alios docendi, siue se exercendi gratia, fictam causam orat.

Quis primus musicam repererit, & quantum ea ualeat ad tolerandos humanæ uitæ labores. Cap. XIIII.

Vsicen antiquißimam esse, poetæ clarißimi testimonio sunt: nam Orpheus & Linus ambo dijs geniti, musici insignes fuerunt, cùm alter eorum rudes atq; agrestes hominum animos demulceret, cantusq; suauitate nõ feras modò, sed saxa etiam, ut fabulæ tradunt, syluasq; duceret. Horatius in poetica arte:

Syluestres homines sacer interpresq; deorum
Cædibus & uictu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosq; leones.

Vergilius in Ecloga quarta:

Non me carminibus uincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quãuis, atq; huic pater adsit,
Orphei Calliopeia, Lino formosus Apollo.

Apud quoq; eosdem autores, inter regalia conuiuia, laudes deorum atque heroum ad citharam canuntur, ut Iopas ille Vergilianus canit errantem lunam, solisq; labores. Musices autem repertor, teste Plinio lib. 7. Amphiõ ex Antiopa, Iouis filius fuisse dicitur, propter quod poeta in Bucolicis ait:

Canto, quæ solitus, si quando armenta uocabat,

Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.

Ipse quoq; saxa mouisse fertur. Horatius in Poetica,

Dictus & Amphion Thebanæ conditor urbis
Saxa mouêre sono testudinis.

Et Statius in primo Thebaidos:

Penitusq́; sequar, quo carmine muris
Iusserit Amphion Tyrios accedere montes.

Sed Græci, testæ Eusebio, de præparat. euangel. lib. 2. musicæ harmoniæ inuentionem Dionysio attribuunt. Ipse uerò in 10. eiusdem operis Zethum & Amphionem fratres, qui Cadmi temporibus fuerunt, musicæ repertores uocat. At Solinus huius artis studium ex Creta manasse sentit, qui inquit, Studium musicum inde cœptum, cùm Idæi Dactyli modulos crepitu ac tinnitu æris deprehensos, in uersificum ordinem transtulissent. Polybius tamen in 4. hoc Arcadum maioribus aßignat, quippe qui huius rei semper studiosi fuerint. Vocum harmonias Mercurium adinuenisse, Diodorus est autor in primo. ἁρμονίαν Græci uocant, quam nos dißimilium concordiam appellamus. Verùm Amphionem & cæteros posthac huius rei autores fuisse ratio poscit, cùm Iubal Hebræorũ Lamech filium, qui multis ætatibus præcesserat omnes illos qui musicæ inuẽtores produntur, Iosephus in primo antiquitatum dicat musicam studiose coluisse, & psalterio citharaq́; cecinisse. Hæc hactenus. Sed artis origo nihilominus in dubio uersari uidetur: igitur expedit, ut quæstio eiusmodi tandem aliquãdo plana fiat. Itaq; natura iam inde à principio mortalibus musicã uelut muneri dedisse uidetur, quando id ad tolerandos humanæ uitæ labores plurimum

rimum ualet. Siquidem homo statim natus cùm in cunabulis uagire incipit, continuò nutriculæ cantitantis uoce sopitus dormitat: quippe infantes statim plorant, quòd crurum brachiorumq; rectè producendorum causa, fascijs colligantur, ac ita à supplicio miseram uitam uiuere incipiunt. Deinde in omnibus fermè operibus modulatio aliqua rudis, hominum defatigationem semper consolatur. Vergilius:

Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.

Sic remiges incitantur, sic arator, auriga, mulio, longo inter laborem uiamq; sibilo reficitur. Quid, quòd non modò ij, uerumetiam eorum sarcinaria iumenta eo cantu simul labore leuantur? Nam aßiduo usu compertum est, mulos ualdè delectari tintinabulorum sonitu: quapropter muliones multijugia tintinabula ad illorum colla suspendere solent, quò facilius sarcinarum labores perferant. Eandem uim in cætera similiter animalia musicam habere inter omnes constat: ita equi in bello tubarũ clangore arrecti, stare loco nesciunt, ac iamiã in certamẽ ruere ardent: ita leones stridore ferri maximè territantur. Sed quæso, unde ille auiũ concentus, quo omnis ager suo tempore resonat? ecquis docuit lusciniam uarios canendi modos? hæc enim auicula sonum ædit perfecta musicæ scientia modulatum, qui nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc uariatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuscatur, ex inopinato: interdum & secum ipsa murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus: & breuiter, audire licet omnia tam paruulis in faucibus concini, quæ tot exqui

ſitis tibiarum tormentis, ut ait Plinius, *ars hominum excogitauit.* Huius *harmoniæ natura magiſtra eſt, quæ uel ab initio alias animantes, quibus ad ſonum quempiam uox apta eſt, muſicam docuit, quemadmodum oſtendimus.* Atq; *hæc uera artis origo. Cæterum muſicam, quam Ægyptij, ut* Diodorus *teſtis eſt, tanquam uirorum effœminatricem prohibebant iuuenes perdiſcere: et* Ephorus, *autore* Polybio *in prooemio ſuarum hiſtoriarum, ad deludendos ac fallendos homines inuentam tradidit, magno olim precio æſtimatam teſtatur* Fabius, *qui dicit* Socratem *iam ſenem, inſtitui lyra non erubuiſſe. &* Cicero, *qui libro* Tuſculanarum *primo ait* Themiſtoclem, *quòd in epulis recuſaſſet lyram, eſſe habitum indoctiorem: &* Salij, *apud* Romanos, *qui per urbem uerſus canebant: ſed in primis* Dauid *ille magnus uates, q diuino carmine,* Dei *myſteria canit: illud quoque Græcorum adagium,* Indoctos *à* Muſis *atq;* Gratijs *abeſſe, quod in noſtris prouerbijs explanaui.* Tria *præterea genera ſunt, ex quibus muſica conſtet: unum genus eſt, quod inſtrumentis agitur, de quo infrà dicetur: alterum, quod fingit carmina, ex quo ut poeſis pars ſit muſices, neceſſe eſt: tertium, quod inſtrumentorũ opus carmenq; dijudicat.* Ex *quo rectè ait* Cicero *de* Oratore, *lib. 1. muſicam uerſari in numeris, & uocibus, & modis.*

Qui primùm inſtrumenta diuerſi generis inuenerint, & ea in Latium attulerint: ac quod ſit organum, & de antiquiſsimo tibiarum uſu in prælijs. Cap. XV.

Mercurius

Ercurius Maiæ filius lyram omnium primus ex testudine fecisse dicitur: tradunt enim cùm aliquando Nilus suum egressus alueum totam inundasset Ægyptum, & postea intra suos limites regressus esset, uarias animantes in campis relictas, inter easq; remansisse testudinem, & hanc cùm ille inuenisset, consumpta iam carne, sed superstitibus neruis, & percussione sonum excitasset, ad exemplum illius lyram composuisse. Horatius in primo Carminum:

Te canam magni Iouis, & deorum
Nuntium, curuæq; lyræ parentem.

Cui ex neruis trium chordarum, instar trium anni temporum, autore Diodoro Siculo, tres instituit uoces, acutam, grauem, & mediam: acutam ab æstate, grauem ab hyeme, mediam à uere sumens, qua, teste Seruio super quarto Æneidos, donauit Apollinem, accepto ab eo caduceo, de quo Vergilius:

Tum uirgam capit, hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias sub tristia tartara mittit.

Quidā eā nō Apollini, sed Orpheo primùm tradidisse ferūt, alij uerò ab Apolline, pòst Orpheo cōcessam uolunt. Ad eā qui decātādos faciebāt uersus, Lyrici poetæ nūcupati sunt. Reperio insuper (ut nihil quod attinet ad hāc rē, omittatur) septē in ea chordas appositas, iuxta numerū septē Atlantidū, quod Maia Mercurij mater ex illarū numero fuisset: deinde superadditas duas, ut repræsentaretur unū nomē Musarū. Hæc aūt tātæ suauitatis fuisse perhibetur, ut arbores, saxa, feras, ueluti suprà dictū est, tra

xisse Orpheus dicatur. Mercurius præterea, teste Plinio libro septimo, monaulum, id est, simplicem tibiam inuenit. Primus autem tibias, autore Diodoro & Eusebio, Marsias adinuenit. Plinius uerò geminas illum reperisse tradit. Alij hoc Apollini aßignant, sicut lyræ & fistulæ inuentionem: nam simulachrum eius quod erat in Delo, habuisse dicitur in dextera quidem arcum, in læua Gratias, quæ singulæ singula musicæ instrumenta manibus gerebant, una lyram, altera tibias, quæ autem media erat, fistulam tenebat. Obliquæ tibiæ Midas in Phrygia autor fuit. Tibiæ primò ex gruum tibijs, unde nomen habent, tum ex arundinibus factæ sunt, cum quibus uoce canere Trœzenius Dardanus instituit. Lydios modulos Amphion excogitauit, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marsias Phryx, plures alios Terpander. Fistulam, ut Plinius et Seruius aiunt, Pan deus rusticus inuenit: nam cùm Syringam Arcadiæ nympham, autore Ouidio in primo Metamorph. ardenter amaret, & illa fugiens ad Ladonem fluuium peruenisset, & fluuio impedita non amplius fugere posset, implorato aliarum Nympharum auxilio, in palustres cannas mutata est: quas cùm Pan excidisset, ex ijs ad amoris solatium, primus sibi fistulam confecit. Maro in Corydone:

Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit.

Sunt tamen, qui hoc Apollini attribuant. Venarum pulsum in musices pedes Herophilus primus discreuit per ætatis gradus. Fistulam uerò, quam Græci syringa uocant, teste Eusebio in secũdo de Præpar. euangel. Cybele

inuenit.

inuenit. Citharæ, ut Plinio placet, repertor fuit Amphion: ut alijs, Orpheus: ut alijs, Linus: ut uerò Diodoro, Apollo, qui lib. quinto inquit: Apollo primùm cithara simplici usus est, Marsias uerò tibijs. Sentit idem Higinius. Septem chordas addidit Terpander. Vergilius in sexto:

Obloquitur numeris septem discrimina uocum.

Octauam apposuit Simonides, nonam Timotheus. Cithara sine uoce primus cecinit Thamyras, cum cãtu Amphion: ut alij, Linus. Hæc ex Plinio. At cithara tamẽ longè antè, uti superiore capite ostendimus, Tubal Hebræus usus est, quam omnino ab ea dißimilem fuisse, quam illi inuenerunt, quos commemorauimus, testatur diuus Hieronymus in epistola de instrumentis musicis, ad Dardanum, aut quisquis illius autor est, quia de ea re ambigitur, scribens citharã apud Hebræos uigintiquatuor chordas habuisse, factam ad formam Δ literæ. Dauid etiam ille magnus Dei uates uaria instrumenta inuenit, teste Iosepho in septimo Antiquitatum, qui ait: Diuersáq; faciẽs organa docuit, ut Leuitæ secundum ea Deo hymnos edicerent per sabbatorum dies, aliasq; solennitates. Organorum autem species huiusmodi est: canora cithara quidem decem chordis coaptata, & hæc cum plectro percutitur. Nabla uerò duodecim sonos habens, digitis tangitur. & reliqua. Hinc perspicere licet istiuscemodi organa à Dauid confecta diuersa fuisse à nostris, quorum nunc usus in templis est perquàm frequens: quandò illa plectro pulsabantur, nostra uerò inflantur follibus, unde multis meatibus quasi cicutis imparibus uox

erumpit, concentumq́; efficit. Quanquam Iosephus hoc loco dicens, Diuersaq́; faciens organa, uidetur organum pro instrumento quocunq; musico ponere. Idipsum sentit Augustinus, qui instrumenta musicorum cuncta specia tim excellentiora etiam organa uocat. At autor nostri organi tam concinni non proditur, cùm magna eius nominis iactura, sicut in extremo tertio libro dicetur.

Sambucam item musicum instrumentum, autore Clemente, Troglodytæ Africæ, ut Solino placet, populi inuenerunt. Tubam æneam teste Plinio, Piseus Tyrrhenus reperit: quod Diodorus libro sexto, non Piseo tantùm, sed Tyrrhenis omnibus tribuit, ita scribens: Tyrrheni pedestri quoque exercitu præualidi tubam primam adinuenerunt, bello admodum utilem. Non eo tamen inficias, Diodorum in Plinij sententiam ire: quandoquidem iure à Græcis dicitur uictus Hector, quamuis à solo Achille interemptus fuerit. Sentit idem Vergilius in octauo Aeneidos, dicens:

Tyrrhenusq́; tubæ mugire per æthera clangor.

Verùm Acron super hoc Horatianum in poetica arte,

— Post hos, insignis Homerus,
Dircæusq́; mares animos in martia bella
Versibus exacuit.

tradit Dircæum poetam primùm tubam comperisse, quoniam is, ut Porphyrio dicit, primus tubæ modulos dedit, hac de causa. Nam cùm Lacedæmonij, autore Iustino lib. tertio, bellũ aduersus Messenios gererent, diuq́; extraherent dubium Martis euentum, responsum acceperunt ab Apolline, si uellent uincere, Atheniensi

duce uterentur: à quibus rogati Athenienses, contumeliæ causa ipsis Dircæum quendam claudum, luscum, omniq; ex parte corporis deformem dederunt. Vsi sunt auxilio eius Lacedæmonij, quibus ille cantum monstrauit tubarum, quarum inaudito territi sono Messenij fugam fecerunt, adeptiq; sunt uictoriam Lacones. Sed in codicibus Iustini inuenio Tyrtæum per t, & t in antepenultima, ut in alterutris mendum sit. Quidam etiam tubæ autorem uolunt Maletum, siue Maleũ dictum. Verùm quid multa? cùm tubæ inuentor fuerit Moses ille diuinus Hebræorum dux, dicente Iosepho in tertio Antiquitatum: Adinuenit autem modum tubæ ex argento factæ, quæ est huiusmodi, longitudinem habens pene cubiti: est autem angusta fistula calamo capacior, præbens latitudinẽ quæ conueniat ori, ad susceptionem spiritus, & claßico sono uicina, quæ Hebraica lingua uocatur Asosra. Hæc ille. Sed haud scio unde de primis tubæ inuentoribus tãta dissensio inter scriptores orta sit: nisi intelligamus alios aliud tubarum genus, sunt enim plura genera, & alibi inuenisse. In Latium instrumẽta musica, teste Dionysio Halic. Arcades primi omniũ attulerũt, cùm antea fistulis pastoralibus tantùm uterẽtur. Placet insuper antiquum usum tibiarum in prælijs ponere. Thucydides itaq; autor grauißimus, tradit Lacedæmonios tibiarum modulis in prælijs esse usos: etenim cùm paratæ essent classes, & instructæ acies, cœptumq; iri in hostem, tibicines inter exercitum positi canere incœptabant, non uoluptatis causa, sed ut æquali modulato que sensim ingressu conuenientes, pugnam capesserent. Cuius rei Polybius

libro quarto, & Fabius in primo, Gellius itidem in primo, & Plutarchus in uita Lycurgi meminit. Hunc morem, additis tympanis, etiam nũc noster peditatus seruat: Alyattes quoq; Lydorũ rex, autore Herodoto libro primo, in bello aduersus Milesios, fistulatores & fidicines concinentes habuit: sicuti memoriæ proditum est, Cretenses prælia ingredi solitos, præcinente ac præmoderante cithara gressus. autor Gellius. At Parthos consueuisse tympanorum sonitu pugnam inire, testatur Plutarchus in uita Craßi, & Appianus Alexandrinus in libro Parthico. Reliqui ferè omnes, ut hodie fit, tubis in prælio utebantur. Vnde Vergilius de Miseno tubicine inquit:

— Quo non præstantior alter
Ære ciere uiros, Martemq; accendere cantu.

De origine philosophiæ, & de duobus eius principijs. & quis primus inuenerit ethicen & dialecticen, ac dialogos introduxerit. Cap. XVI.

Hilosophiam, quam Cicero in Officiorum libris studium sapientiæ uocat, & in Tusculanis, uirtutis indagatricem atque uitiorum expultricem, à barbaris ad Græcos fluxisse plerique uolunt: nam apud Persas primùm Magos eorum sapientes claruisse dicunt: apud Babylonios & Aßyrios, Chaldæos: apud Indos, gymnosophistas, quorum sectæ princeps, teste Hieronymo contra Iouinianum, Buddas nuncupabatur: apud Britannos, & Celtas siue Gallos, Druides: apud Phœnices, Ochum:

Ochum:apud Thraces, Zamolsim, & Orpheum: apud Libycos, Atlantem: quos omnes, autore Laërtio, pro sapientibus habuerunt. Ægyptij uerò Nili filium Vulcanum fuisse dicunt, eumq́; philosophiæ aperuisse principia. Sed idem Laertius à Græcis philosophiam manasse affirmat, quoniam apud eos Musæum & Linum primos fuisse sapientes ferunt. Verùm, teste Eusebio, primùm philosophia, sicuti reliquæ ferè omnes disciplinæ, ab Hebræis originem duxit. Ex quo philosophos Græcorum, qui Porphyrionis testimonio, amplius mille annis post Mosen fuêre, Eusebius in 11. de Præparatione euangel. philosophiam à Iudæis accepisse plenißimè demonstrat, quandò nec ipsius nonmen philosophiæ apud eos primùm fuit, sed deinde: nam Pythagoras omnium primus, Lactantio autore in tertio, philosophiam, id est, amorem sapiētiæ, & se philosophum, id est, amatorem sapientiæ nominauit, dicens solum Deum sapientem esse: antea enim sophia, hoc est, sapiētia dicta est, quæ nunc philosophia uocatur: & qui hanc profitebantur, sophi, id est, sapientes uocitati sunt. Philosophiæ autem duo fuêre principia: alterum, quod ab Anaximandro Ionicum est appellatum, eo quòd Thales Milesius fuerit ex Ionia, & hic Anaximandrum instituerit, alterū uerò ex Pythagora Italicum est dictum, quoniam eius autor Pythagoras ualdè multum in Italia philosophiæ operam dedit. Eusebius in 10. de præparatione euangelica, tertium addit, id est, Cleaticum, cuius Xenophanes Colophonius autor dicitur. Diuidunt insuper philosophiam, autore Cicerone de Oratore, in tres partes, in naturæ obscuritatem, in differendi

differendi subtilitatem, in uitam atque mores: et primam physicam, alteram dialecticam, tertiam ethicam Græci uocant. Quam etiam diuisionem Plato, ut ait Eusebius, ab Hebræis sumpsit, sicuti singula ipsius philosophiæ præcepta. Physicæ proprium est de mundo, et de his quæ sunt in eo disserere, qua ex Ionia Athenas Archelaus primus importauit. Ethicæ uerò, de uita moribusq; tractare, quam Socrates comperit. Cicero libro quinto Tusculanarum: Socrates autem primus philosophiam deuocauit è cœlo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de uita & moribus, rebusq; bonis & malis quærere. Dialectica autem, ambarum partium affert rationes, quæ à Zenone Eleate initiũ sumpsit. Quamuis secundum alios, in quinq; partes diuidatur, in physicam, metaphysicam, ethicam, mathematicam, & logicã. Verùm nos iam fines nostros egreßi sumus: non enim res definire, & de singulis planum facere, sed de earum initijs docere, nostri tantummodo est muneris: proinde ad institutum opus redeamus. Dialogos, uti apud Laertium discimus, Plato omnium primus introduxit, uel potius maximè omnium illustrauit: nam Aristoteles libro de poetis primo, illud scribendi genus inuentum tradit ab Alexameno Scyreo, Teióue.

Qui primi astrologiam adinuenerint, aut quorundam syderum cursus, & sphæram, uentorumq; rationem: atque quot illi sint, & obseruationes syderum in nauigando. Cap. XVII.

Terra

Erra potißimum ex ſyderum temperatione fructus fert uberiores, ut nos in eo prouerbio demonſtrauimus, Annus fructificat non tellus: hominumq; natura, ſi Iulij Firmici, ut ita dicam, ſomnijs credimus, maximè ſyderibus ſubiecta eſt: ait enim, Qui habebit horoſcopum in quarta parte Mercurij, erit ratiocinator: qui in equo, auriga: qui in ſeptima parte arietis, gibber aut gibberoſus. Et alibi: Luna, inquit, candidos, Saturnus nigros, Mars rubicundos gignit. Et hoc ab Ægyptijs profectum dixerim: nam Herodotus de hac religione ita ſcribit: Alia inſuper ſunt ab Ægyptijs excogitata, quis menſis diésue, cuius deorum ſit, & quo quis die genitus, qualia ſortietur, & quam mortem obibit, & qualis exiſtet. Chaldæi uerò, teſte Diodoro libro tertio, dicebant planetas plurimum conferre ad bona uel mala conſequenda. Vnde Hermione apud Ouidium ita conqueritur:

Quæ mea cœleſtes iniuria fecit iniquos?
Quodq; mihi miſeræ ſydus obeſſe querar?

Hinc igitur ab hominibus ex obſeruatione cœleſti, inuenta eſt aſtrologia, in qua cœli conuerſio, ortus, obitus, motusq; ſyderum, arte quadam concluſus eſt. Hanc Ægyptij, ut autor eſt Diodorus, à ſe primùm repertam aſſerunt, alij uerò à Mercurio. Sed idem libro quinto Actinum Solis filium ad eos aſtrologiæ notitiam traduxiſſe docet, id quod Clemens primùm Chaldæis, dein ipſis Ægyptijs aßignat. At Ioſephus in primo Antiquitatum perſpicuè demonſtrat, Abraham primùm Ægyptijs aſtrologiam inuentam à ſuis maioribus, ut infrà

dicemus, tradidisse, cùm in Ægyptum ille aufugerat, & ab his eam inde simulq; Chaldæis, qui huius quoq; disciplinæ autores feruntur, ob iugem operam, quam obseruandis syderibus impendebant, ad Græcos fluxisse tradit, in primo contra Appionem dicens: Sed eos etiam qui de cœlestibus & diuinis primitus apud Græcos philosophati, id est, Pherecydem Syrum, et Pythagoram, et Thaletem, omnes concorditer confitentur Ægyptiorum & Chaldæorum fuisse discipulos. Cæterum Plinius libro septimo, Atlantem Libyæ filium astrologiam inuenisse dicit. Quapropter Poëtæ tradiderunt hunc sustinere cœlum humeris. Vergilius in sexto:

—Vbi cœlifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Sed idem Plinius libro sexto, Ioui Belo hoc adscribit, dicens: Durat adhuc ibi Iouis Beli templum, inuentor hic fuit syderalis scientiæ. Et in 5. libro aliter scribens: Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & syderum. Alij uolunt Assyrios reperisse: quibus tamen Seruius super sexta Ecloga Bucolicorum ait, Prometheum prius astrologiam indicasse. Verumenimuero horum quos prodidimus, postea alios alibi huius rei autores fuisse ducimus, quandò à primordio statim orbis, liberi Seth, Adam primi hominis filij, teste Iosepho autore sanè grauißimo, in primo Antiquitatum, disciplinam rerum cœlestium primùm inuenerunt, qui, ut ne dilaberentur quæ reperissent, néue antequàm uenirent ad cognitionem, deperirent, cùm prædixisset Adam rerum omnium futurum interitum, duas

columnas

columnas fecerūt, ex quibus una ex lateribus constructa erat, altera ex lapidibus, ut si lateritia ab imbribus destrueretur, lapidea permanens integram scripturam legentibus præberet. His igitur in columnis ea quæ ad obseruationem syderum pertinerent, inscripserunt. Proinde ab Hebræis ad Ægyptios & Chaldæos, & deinde ad reliquos astrologiā manasse, credere par est. Ac tale fuit astrologiæ artis, nempe ad sanarum mentium deliratio- nem duntaxat excogitatæ, initium. Defectus solis & lunæ primus Romani generis, teste Plinio lib. 2. Sulpitius Gallus, apud Græcos Thales Milesius deprehendit: Lunæ cursum, ut idem ait, Endymion. Sed defectū lunæ Plutarchus Anaxagoram primùm monstrasse dicit, in uita Niciæ dicens: Primus autem qui lunaris luminis atq; umbræ causam deprehenderit, ac literis mandare ausus sit, Anaxagoras fuit: etenim quòd is antea ignotus esset, ex eo probat, quòd cùm Nicias male gestis rebus Siciliā deserere decreuisset, & noctu fortè luna defecisset, omnes milites propter rei ignorationem, quanquam paulò antè Anaxagoras claruerat, turbati, malum aliquod sibi portendi arbitrati sunt. Veneris syderis naturam Pythagoras Samius inuestigauit: quod idem esse, quem Luciferū uocamus, qui ante matutinum tempus oritur, & uesperum, quia post solis occasum refulget, Parmenides primus animaduertisse dicitur. autor Laërtius in nono. Sphæræ, teste Cicerone lib. Tuscul. primo, Archemides Syracusanus repertor fuit, quod Diogenes Musæo adscribit: Plinius uerò in 7. Anaximandro, uel potius, ut est in secūdo uolumine, capite 8, Atlanti. Ventorum rationem

Æolus

Aeolus reperisse fertur: quod ideo proditum esse ducó, quia, autore Strabone lib. sexto, & Plinio in tertio, ex fumo insularum prope Siciliam, in quibus ipse Aeolus regnauit, incolæ quinã flaturi essent uenti, triduò prædicebant, unde etiã Aeolo uentos parêre existimatũ est. Ventos autem nonnullis placuit esse quatuor: ab oriente æquinoctiali Solanum, à meridie Austrũ, ab occidente æquinoctiali Fauonium, à septentrione Septentrionem, ut unaquæq; cœli regio suũ haberet uentum: sunt enim totidem regiones, ortus, occasus, meridies, septentrio. Ortus & occasus mobilia atq; uaria, meridies uerò septentrioq́; statu perpetuo permanent. Sed qui diligentius rem hanc pertractarunt, tradiderunt uẽtos esse numero octo, reliquosq́; quatuor posuerunt, Eurum, Africũ, Chorum, siue Caurum, Aquilonem: & id in primis Andronicus Cyrrhestes: is Athenis, teste Vitruuio, locauit turrim, & in singulis lateribus imagines ipsorum uentorum exculptas, contra cuiusq; flatus, supraq́; metam marmoream posuit, ac in ea Tritonem æreum dextera manu uirgam porrigentem, quem ita fabricatus est, ut uento circumageretur, staretq; semper contra uenti flatum, uirga interim ad eius uenti imaginem uersa. Est itaq; Eurus ab oriente hyberno, collocatus inter Solanum & Austrum, inter Austrum & Fauonium: ab occidente hyberno, Africus: inter Fauonium & Septentrionem Chorus: inter Septentrionem & Solanum, Aquilo, à uehementi aquilæ uolatu dictus, Græcè Boreas uocatur, ἀπὸ τοῦ βοᾶν, quod est clamare, quia sonoro flatu est. Igitur orientales uenti tres sunt, id est, ut ab hyberno orientali incipiamus,

piamus, Eurus, Solanus, quem quidam Vulturnum nũcupant, & Aquilo: ac totidem occidentales, Africus, Fauonius, Chorus. Atq; ita Eurus flat aduersus Africũ, Solanus aduersus Fauoniũ, Aquilo cõtra Chorum. Verùm Fauonius clarus & saluberrimus est, quẽ nos à fouendo nominamus, quòd genitalẽ habeat spiritũ: à Græcis Zephyrus uocatur, quasi ζωὴν φέρων, hoc est, uitam afferẽs: quemadmodum auster nebulosus & pestifer, præsertim Romæ, qui à Græcis Notus dicitur, quibus νοτὶς humor est. Per hunc modũ Andronicus Cyrrhestes ostẽdit unde certi uentorũ flatus spirarẽt, quẽ nunc ubiq; gentiũ seruant, positis in summitate locorũ pinnis æneis, per quas uentorũ flatus indicentur. At quoniã uentus nihil aliud est, nisi aëris fluctus, & idem fluctus pro locorũ natura, alius alibi cõcitatur: idcirco factum est, ut incolæ in suis quisq; regionibus nomina aliquot uentis dederint, eosq; suos proprios habuerint, ut Scyrõ Atheniensiũ, ut Circius Narbonensis prouinciæ, ut Iapyx Apuliæ uẽtus est, & alij aliarũ regionũ. Obseruationes aũt syderũ in nauigãdo Phœnices adinuenisse, autor est Plin. in 7. nat. hist.

Qui primi geometriam, & arithmeticam inuenerint. Cap. XVIII.

Nilus totius orbis fluuiorum celeberrimus, à solstitio æstiuo, usq; ad autũnale æquinoctium, ut Herodotus lib. 2. & Diodorus in 1. testatur, immensa aquarum mole quotannis totam Aegyptum exundat: ex cuius incremento, Aegyptij uim aut penuriã futurarũ frugũ præuident. Aegyptus enim, cùm Nilus in 12. cubitos excre-

ſcit, famen ſentit: in 13. etiamnũ eſurit: 14. cubiti hilaritatem afferunt, 15. ſecuritatẽ 16. delitias, quod iuſtũ fertur eſſe incrementũ: maximum aũt, ætate Claudij principis, fuit cubitorũ 18. ſicut minimũ Pharſalico bello, ueluti cædem magni Pompeij prodigio quodã auerſante: autores Plin. lib. 5. & Strabo 17. Cùm huiuſmodi itaq; Nili inundationes limites agrorũ cõfunderent, nũc minuẽdo, aliàs immutãdo, nõnunquã delendo ſigna quædã, quibus proprium ab alieno diſcerneretur, iterum atq; iterũ metiri eã terrã oportebat: propter quod Strabo 17. geogr. & Herodot. 2. aiunt, nõnullos prodidiſſe geometriã ab Aegyptijs primò inuentam eſſe, quemadmodũ arithmeticã, id eſt, numeralem ſcientiã à Phœnicibus propter mercaturas. Sed Ioſephus utrunq; Hebræis attribuere uidetur, in 1. Antiq. ſic ſcribens: Illi nãq; cùm eſſent religioſi, cùm & eis pabula ad maius tempus exiſterent præparata, tot annorũ circulis ritè uiuebant: deinde propter uirtutes, quas iugiter perſcrutabãtur, id eſt, aſtrologiã & geometriã, Deus eis amplius uiuendi ſpatiũ cõdonauit. Et deinde cùm de Abrahã mentionẽ facit, ſubijcit: Arithmeticã eis quoq; contulit, & quæ de aſtrologia ſunt, ipſe quoq; contradidit: nam ante aduentũ Abrahã in Aegyptum, hæc Aegyptij penitus ignorabant. Artem poſtea, ut M. Tullius autor eſt, Pythagoras multum amplificaſſe dicitur. Geometria, teſte eodem Cicerone De oratore, uerſatur in lineamentis, in formis, in interuallis, in magnitudinibus: quæ ita ſub ſe continet geographiam, quæ ſitum orbis pingit, in qua floruit Strabo tempore Tiberij Cæſaris, & Ptolemæus Traiani & Antonini imperatorum

ratorum principatu. Apud nos Plinius absolutißimè de hac re tractauit, & Solinus in collectaneis.

Quis primus reperit pondera, & mensuras ac numeros, & de uario apud gentes numerandorum annorum modo. Cap. XIX.

Idetur omnino locus exigere, ut antequã hinc digrediamur, quis põdera & mensuras ac numeros repererit, indicemus, cùm præsertim geometriæ atq; arithmeticæ partes sint, scriptoresq; de hac re non planè inter se cõsentiant. Eutropius itaq; statim in principio 1. lib. Sidonium mensuras & põdera eo tẽpore inuenisse tradit, quo apud Albanos Procas, apud Iudæos Aza, apud Hierosolymos Hieroboã regnauit. Alij secundũ Mercurium ex Creta, Iouis filium cõperisse uolunt. At Plin. lib. 7. in primis hoc Phidoni Argiuo, uel, ut Gellio placet, Palamedi aßignat: Strabo autẽ li. 5. Phædonẽ Elidẽsem reperisse affirmat. Ex quo ita intelligendũ puto, ut alij alijs primũ mẽsuras & põdera inuenerint: uelut Diog. Laër. li. 9. affirmat, Pythagorã primũ adinuenisse Græcis, & Ioseph. 1. Antiq. dicit, Cain Adã filiũ mortaliũ omnium, ut credere cõuenit, primùm hæc constituisse. Numerorũ autem repertorem sunt qui dicãt Samiũ Pythagorã: alij nõ hunc, sed aliũ Pythagorã Rhegynũ sculptorem: alij uerò Mercuriũ. Liuius dicit numerũ putari inuentũ Mineruæ. Modus numerãdi annos apud Græcos p Olympiades fuit, qui aut per notas suarũ literarũ numerũ notabant. Apud Romanos, primũ per lustrũ, quod quinto quoq; anno claudebatur, de quo fusius lib. prox. cap. 4.

dicemus. Deinde per clauos, qui idcirco annales uocabantur, aut per Consules id fiebat. Claui enim in pariete ædis Iouis ea parte qua erat templũ Mineruæ, in singulos annos figebantur, ut per eos numerus annorũ colligeretur. Sanè lex priscis literis ac uerbis scripta erat, ut qui Prætor maximus esset, Idibus Septembris clauum pangeret: nam quia raræ per ea tempora literæ erant, notæ numeri annorum, claui fuere. Mineruæ autem templo ea lex dicata erat, quòd numerus eius deæ inuentum sit. Volsinij quoq; clauos numerorum indices habuere fixos in tẽplo Nortiæ Hetruscæ deæ. Postea Consules id officium fecere, & postremò solenne claui figendi ad Dictatores translatum est. At more intermisso, cùm post longum tempus pestilentia laboraretur, & seniorum memoria repetitum foret, aliquando eum morbum sedatum fuisse ob clauum à Dictatore fixũ, eius rei causa L. Manlius Dictator dictus est, qui T. Pinnarium magistrum equitum dixit. Bella scilicet placatio, uel potius puerorũ certamen, qui ita solẽt ludere. Ecquid religionis cultúsue in eo pangendo clauo esse potuit, qui parietem tẽpli magis aperiebat, quàm claudebat? Sed ea erat illius temporis calamitas, cùm nondũ ad Romanos peruenisset Dei optimi maximi cognitio. Nos similiter his septẽ literis, C D I L M V X, numerũ notamus: uel aliis notis, 1 2 3 4 5 6 7 8 9. satis omnibus cognitis, ut nihil sit quod reliquas ponamus, earúmue rationẽ explicemus.

Quis primus medicinam inuenerit, & in quot ea diuisa sit partes, ac apud quos olim non fuerit medicorum usus. Cap. XX.

Medicina

Edicina quæ suis diuinis, ut ita dicam, remedijs haud dubiè mortalibus inter tot morborum undiq; erumpentium genera uersantibus, magno ubiq; præsidio præstoq; est, dijs primùm inuentionem suæ artis, nec meher cule iniuria, aßignauit: ipsaq; ab oraculis deorũ multifariàm petita est. Hanc enim, teste Diodoro, uolũt Mercurium apud Aegyptios primùm inuenisse: secundum uerò ueteres, Apis Aegyptiorum rex reperit, quod alij (autore Plin. li. 7.) Arabo Apollinis & Babylonis filio tribuunt, alij uerò ipsi Apollini. Vnde ad Daphnen uirginem apud Ouidium lib. primo metamorphos. dicit:

Inuentum medicina meum est, opiferq; per orbem
Dicor. Et Oenone apud eundem:
Ipse repertor opis uaccas pauisse Pheræas Fertur.

Macrob. in 1. Satur. huius rei ueram reddens rationẽ, de Apolline ait: Hinc est, quod eidem attribuitur medendi potestas, quia temperatus solis calor morborũ omnium fuga est. Clemẽs autem Aegyptijs omnino adscribit: eius uerò amplificationẽ Aesculapio primo Apollinis filio. Meruit & in ea arte laudem tertius Aesculapius Arsippi & Arsinoæ filius, qui præter cætera primus (teste Ci cerone de nat. deorũ) dentis euulsionẽ, ac purgationem alui inuenisse fertur. Hanc tamen quisquis primitus inuenerit, hoc quippe pacto excogitasse fertur. Nam cùm homines, ut Fabio Quint. placet, sicut antea diximus, ex obseruatione rerũ, ea quæ salubria aut insalubria uisa sunt, probè notassent, huiuscemodi artem corpora cu randi gratia cõfecerũt. Atqui Corn. Celsius inuentionem

artis scienter ponit lib.1.scribẽs: Sæpe causa apparet, ut puta lippitudinis, uulneris, neq; ex his patet medicina: quòd si scientiã nõ subijcit euidens causa, multò minus ea potest subijcere quæ in dubio est. Cùm igitur illa incerta incõprehensibilisq; sit, à certis potius & exploratis petendum est præsidium, id est, ab iis quæ in ipsis curationibus experientia docuit, sicut in cæteris omnibus artibus. nam ne agricolã quidem aut gubernatorem disputatione, sed usu fieri liquet. Ac istæ cogitationes nihil ad medicinã pertinent, cùm de his rebus qui diuersa senserunt, non ab obscuris causis, neq; à naturalibus actionibus, sed ab experimentis, prout cuiq; responderant in perducendo homines in eãdem sanitatem, medendi uias traxerint. Notarunt enim, ægrorum qui sine medicis erãt, alios propter auiditatem, primis diebus cibũ protinus sumpsisse, alios propter fastidium abstinuisse: & leuatum magis morbum eorum qui abstinuissent: itemq; alios in ipsa febre aliquid edisse, alios paulò ante eam, alios post remißionẽ eius: & optimè ijs ceßisse qui post finem febris id fecissent. Eadem ratione alios inter principia statim usos esse cibo pleniore, alios exiguo, & grauiores eos factos qui se impleuissent. Hæc similiaq; cùm quotidie inciderent, diligẽtes homines talia animaduertentes, ad extremũ perceperunt quæ ægrotãtibus utilia forent. Sic medicinã ortã inter omnes constat. Hæc ille. Postea medicina in tres diuisa est partes, ut una esset quæ uictu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu mederetur. Primã διαιτητικὴν, secundã φαρμακευτικὴν, tertiã χειρουργικὴν Græci appellant. Ita morbi aut uictu, aut medicamentis

dicamentis purgantur, manúue curantur. Huius aũt partis, id est, chirurgiæ inuẽtor dicitur primus Aesculapius, quem Græci tradũt primùm obligauisse uulnus. Sed medicina cùm nulla artium, ut Plin. ait, inconstantior sit, & sæpius mutetur, quia nulla est fructuosior, longo tempore in nocte densißima delituit, quam omnino perditam, teste eodem Plinio lib. natur. histor. 29. Hippocr. genitus in insula Co, Aesculapio dicata, in lucem reuocauit. nam cùm fuisset mos, ut ait Strabo in 8. geogr. liberatos morbis inscribere in tẽplo eius Dei, qui auxiliatus esset, quò postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, & ita ex his hãc artem excerpsisse, qui teste Plin. lib. 36. primus medendi præcepta lõgè post hominũ memoriã clarißimè cõdidit. Romã cõstat primum ex medicis uenisse Peloponnensem Archagathũ Lysaniæ filiũ, L. Aemilio Paulo, M. Liuio COSS. ãno urbis DXXXV. eiq́; ius Quiritũ datũ, & tabernã in cõpito Acilio emptã. Is primò uulnerarius, inde ob secãdi urẽdiq́; sæuitiã, carnifex appellatus fuit: & cùm alij accurrerent Græculi medici, idemq́; facerẽt, omnes simul cũ sua medicina in tædiũ uenerũt. Quare à M. Catone Censorio reprobati, urbe & Italia pulsi sunt, de quibus ipse Cato ad filiũ in hũc modum scripsit: Dicam de istis alio loco, Marce fili, quid Athenis exquisitum habeam, & quòd bonũ sit illorum literas aspicere, non perdiscere. Vincam nequißimum & indocile genus illorum, & hoc puta uatem dixisse Quandocunque ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet: tunc etiam magis, si medicos suos hic mittet. Iurarunt inter se, barbaros necare omnes medicina,

ſed hoc ipſum mercede faciũt, ut fides hisſit, & facilè diſperdant. Nos quoq; dictitãt barbaros & ſpurios, nosq́; magis quàm alios opicos appellatione fœdant. Plin. etiã de huiuſmodi carnificibus (ſunt enim & medici peritiſſimi, unicum profectò aduerſus tot morborũ genera hominibus ſubſidiũ) in fronte 29. lib. ait, Nec dubiũ eſt, omnes iſtos famã nouitate aliqua aucupantes, animas ſtatim noſtras negotiari. Hinc illæ circa ægros miſeræ ſententiarum cõcertationes, nullo idem cẽſente, ne uideatur aſſertio alterius. Hinc illa infelicis monumẽti inſcriptio, Turba ſe medicorũ periſſe. Et paulò inferius ſubdit: Nulla præterea lex quæ puniat inſcitiã capitalẽ, nullũ exemplum uindictæ: diſcunt periculis noſtris, & experimẽta per mortes agũt, medicoq́; tantùm hominem occidiſſe, ſumma impunitas eſt, &c. Atqui ſapienter Babylonij factitabãt, qui, teſte Herodot. lib. 1. & Strab. in 16. geogr. medicis non utebantur, ſed ægrotos in forũ efferebant, ut uiri qui eos adirent, cõſulerent, hortarenturq́; ad ea, quæ ipſi faciendo effugiſſent ſimilẽ morbũ, aut aliũ nouiſſent effugiſſe: nec fas erat quempiam ægrotũ ſilentio præterire. Idem factitabant Baſtetani homines mõtani, qui id Hiſpaniæ latus incolunt, quod ad aquilonem ſpectat, & Aegyptij. Ex quo Strabo li. 3. geogr. cùm de Luſitanis meminit, Baſtetani, inquit, ægrotos uetuſto ritu Aegyptiorũ, in plateis deponũt, ut qui eo morbi genere tentati ſunt, cõmonefacere eos ualeant. Quanquam non eundem ſemper ritum Aegyptijs fuiſſe, Herodotus docet lib. 2. ita ſcribẽs: Iam uerò medicina apud eos hunc in modum diſtributa eſt, ut ſingulorum morborũ ſinguli

ſint

ſint medici, non plurium. Itaq; omnia referta ſunt medicis: alij enim ſunt oculis curandis conſtituti, alij capiti, alij dentibus, alij alui partibus, alij morbis occultis. In medicina uerò deinde quamplurimi floruerunt, & in ijs Caßius Calpitanus, Aruncius Rubrius, Antonius Muſa Auguſto Cæſari chariſs. Gal. tempore Antonini Pij, & non longè pòſt Auicenna.

De herbariæ & medicamentariæ, atq; melleæ medicinæ inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. Cap. XXI.

On dubium eſt, quin natura herbas aut ſalutis aut uoluptatis gratia, ut multis conſtat exemplis, genuerit: nam Xanthus hiſtoriarum autor, teſte Plin. lib. 25. tradit occiſum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente, herba, quam Balin uocant. Picus itidem auis, adactum eius cauernis cuneum, admota quadam herba, exilire cogit. Quinimo Indorum quidam, ait Herodotus lib. 2. herba tantũ uictitant. Appianus etiam Alexander ſcribit, Parthos ab Antonio fugatos cùm fame premerentur, in quandam herbam incidiſſe, quam qui comederent, nihil aliarum rerum reminiſcerentur, aut intelligerent, niſi quòd lapides continuè effoderent, quaſi quidpiam magni operis facturi, & ſic debacchati bilem demum euomentes interirent. Quid demũ plura? nihil non herbarum ui effici poſſet, ſi plurimarum uires non ignorarentur. Hæc itaq;, teſte Plinio, erat antiqua medicina, cuius, idẽ teſtis in ſeptimo repertor fuit Chiron Centaurorum iuſtißimus, Saturni ex Phyllira

filius,qui & medicamentariam medicinam ad uulnera aut ulcera & huiusmodi curanda inuenit, quam tamen alij Apollini aßignant.Ex quo ipse apud Ouid. dicit,

—Herbarum subiecta potentia nobis.

Alij uerò Aesculapio eius filio, quem Ouid. in 2. Metamorph.dicit medicinã hanc à Chirone didicisse, cùm illi nutriendũ Apollo pater tradidisset. Alij demum Samothracũ filijs, teste Eusebio, adscribunt. Verùm Chironẽ ideo fortasse dixerunt hanc primùm cõperisse, quia, ut Plin.ait lib.25.cap.4.herbã Cẽtaureã reperit,qua, sicut idẽ testatur, curatus dicitur à uulnere pedis, inflicto ex lapsu improuiso sagittæ Herculis ex suis manibus, illitæ ueneno hydræ.Nã Chirõ cùm attrectaret arma Herculis,quẽ receperat hospitio,sagitta in eius pedem decidit. Ouid.in 5.Fast.

Dumq́; senex tractat squallentia tela uenenis,
Excidit, & læuo fixa sagitta pede.

Idem tamen eum ex hoc uulnere perisse sentit, ita scribens,

Nona dies aderat,cùm tu iustißime Chiron,
Bis septem stellis corpore cinctus eras.

At medicamentorũ quibus morbi curãtur, usum Celsus in principio libri quinti dicit antiquißimũ esse: autorẽ tamẽ nõ ponit, sed tradit Asclepiadẽ medicũ peritißimũ magna ex parte eum usum sustulisse, quòd omnia medicamina, & mali succi sint, & stomachum lædãt: & definit omnes medicinæ partes ita innexas esse, ut separari nequeant: ac ideo medicinã quæ uictu curat, aliquãdo adhibere medicamentũ, & eam quæ medicaminibus purgat, adhibere rationẽ uictus, atq; hoc pacto sanitatẽ aut conser

conseruari, amissámue recuperari. Ad herbas reuertor. Et sic alij alias herbas inuenerunt, ut Mercurius moly, Achilles achilleã, Æsculapius panacem, cõpluresq; alias, quod admodũ longum esset, minimeq; necessarium persequi, cùm præsertim Plinius illud ipsum disertißimè prodat. Medicinam uerò ex melle, teste Plinio, Sol Oceani filius inuenit. Animalia præterea quædã (mirũ quàm multa à bestijs homo didicerit) nõnullas herbas atq; remedia commonstrarunt, quæ homini postea usui forent: nam dictamum herbam ad extrahendas sagittas utilem, cerui hominibus monstrauere, percußi eo telo, pastuq; eius herbæ eiecto, id quod Cicero in secundo de natura deorum feris capris adscribit. Idem cerui percußi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquod simile, cancros edendo sibi medentur. Chelidoniam uisui saluberrimam hirundines docuere, uexatis pullorum oculis illa medentes, id quod Cornelius Celsus libro sexto, naturæ eius auis, non herbæ aßignat, ita scribens: Si extrinsecus ictus oculum lædat, ut sanguis in eo suffundatur, nihil commodius est quàm sanguine uel columbæ, uel palumbi, uel hirundinis inungere. Neque id sine causa fit, cùm horum acies extrinsecus læsa, interposito tempore in antiquum statum redeat, celeberrimeq; hirundinis. Vnde etiam locus fabulæ factus est: per parentes id herba restitui, quod per se sanescit. Testudo cunilæ, quam bubulam uocant, pastu, uires contra serpentes refouet. Hedera apri in morbis sibi medentur. Ab hippopotamo, id est ab equo quasi fluuiatili (est enim animal in Nilo) medici mittere in morbis sãguinẽ, quod phlebotomare

botomare uocant, didicerunt: aßidua nanq; is satietate grauedinosus factus exit in littus, recentes harundinum cæsuras perspeculaturus, atq; ubi acutißimũ uidet stipitem, imprimẽs corpus, uenã quandã in crure uulnerat, atq; ita profluuio sanguinis morbidũ corpus exonerat, plagã uerò rursus limo obducit. Simile quiddam & auis in eadem Aegypto mõstrauit, quæ uocatur Ibis, ciconiæ ferè similis, & ipsa quoq; serpentum pernicies. Hæc rostri aduncitate per eã partem se perluit, qua reddi ciborum onera consueuere. Hinc clysteris usum medici primùm didicerunt. Mustela in anguium uenatu ruta sibi salutem quærit, ciconia origano. De herbis autem primus omnium, quos memoria nouit, Orpheus accuratißimè scripsit: post eum Musæus, etsi per idem temporis ambo fuisse dicuntur, necnon & Dioscorides. Apud nos primùm M. Cato, deinde Pompeius Leneus magni Põpeij libertus, qui exemplaria Mithridatis regis de ui herbarũ, iussu Magni Põpeij, omnia, regia præda potiti, in nostrum sermonẽ trãstulit. Quo primùm tẽpore Plinius se animaduertisse ait hãc scientiã ad Romanos peruenisse.

Qui primus magicã artem inuenerit, & à quibus celebrata: & quis modum effugandi dæmones aut incantationes ediderit quibus morbi sedarentur. Cap. XXII.

Xigit locus, ut de origine magicæ artis prius dicatur quàm libri finem faciamus, quandoquidem natam primùm à medicina nemo dubitat. Hæc itaq; à Zoroastre in Perside, autore Pli. lib. 30. ut inter autores conuenit, ortum

ortū habuisse fertur. Iustinus in principio suæ epitomes, hunc Zoroastrem qui magicam artem reperit, Bactrianorum regem fuisse dicit, qui teste Eusebio de temporibus, & in 10. de præpar. Euang. plus D C C C. ferè annis ante Troiana tempora fuit, quo etiā tempore Abraham & Ninus fuerunt, cùm ageretur annus ab orbe condito, ter millesimus ac C L X X X V. At annos deinde post D C C C. & circiter X V. Troia à Græcis capta est, qui fuit annus orbis conditi quater millesimus. Lactantius autem & Eusebius, malos dæmones hanc simul cum cæteris improbis artibus inuenisse tradunt: quam omnium artium fraudulentißimam Plinius esse asserit, miraturq́; quo modo multis seculis in toto terrarū orbe ualuerit: atq; id ob eā causam euenisse putat, quòd sola artiū treis alias imperiosißimas humanæ mentis cōplexa, in se unā redegerit. Quippe à medicina primò, ut dictum est, manauit, ac specie salutari irrepsit sanctior quàm medicina: ita desideratißimis promißis addidit uires religionis, ad quam maximè alligantur hominum mentes: post hæc miscuit mathematicas artes, nullo nō auido de se futura sciendi, atq; ea è cœlo uerißimè peti credente. Ita possesßis hominum sensibus, triplici uinculo eo usq; adoleuit, ut in magna humanarū gentium parte plurimum ualuerit, magnamq́; uim, uti poëtæ testimonio sunt, semper habuerit. Nam Vergilius in Damone de Circe ait:

Carminibus Circe socios mutauit Vlyßis.

Et quemadmodum fruges aliò pellicerentur, Idem:

Atq; satas aliò uidi traducere messes.

Quinetiam elementa quoq; concuti, & mentes homi-

num

num turbari, & sine ullo ueneni haustu, sola carminis uiolentia homines interimi putarunt. Maro:

Carmina uel cœlo possunt deducere lunam. Item,
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Ouidius in Amor.3.Eleg.6.

Carmine læsa Ceres sterilem uanescit in herbam,
Deficiunt læsi carmine fontis aquæ. Lucanus:
Mens hausti nulla sanie polluta ueneni,
Incantata perit.

Huius autem ueneficij, quãuis per totũ orbem terrarum peruaserit, (Lucano in sexto Pharsaliæ, & Apuleio de magia lib.1.& 2.& Plinio in 30.autoribus) Thessaliam in primis infamia flagrasse constat, quòd Thessalis nihil antiquius foret, quàm maleficam artem curiosè perdiscere, & alios uicinos populos edocere. Extabant etiam ætate Plinij, ut ipse testis est, eius uestigia apud Italicas gentes in 12.tabulis. Circe etiam Circeum montem habitans iuxta Caietam, ex ea arte mirãdos ostendit euentus. Ac tale est magiæ inuentum. De hac quis scripserit non planè compertum habemus. Plin.lib.30.dicit Hostanem de ea primùm cõmentatum esse: atq; Pythagoram, Empedoclem, Democritum & Platonem, ad hanc discendã nauigasse: hanc reuersos prædicasse, & in arcanis habuisse, sed præsertim Democritum: unde magiã Democrito, medicinam eadem ætate, Hippocrate illustrante, floruisse approbat, circiter CCC. urbis annum. Idem Plinius in hac parte longè post homines natos haud modestißimus: Est & alia, inquit, magices factio, à Mose etiãnum & Iochobel Iudæis pendens. Fuit autem Iochobel ipsius

bel ipsius Mosis mater. Cæterũ ex Plinij ore piaculũ illud idcirco, ut arbitror, temere prodijt, quoniã cũ Deus signa quædã edidisset, quibus Hebraicus populus facilè crederet, Mosen sibi ab ipso ducẽ esse cõstitutũ, rex Pharao (sic enim Aegyptij patria lingua, teste Iosepho in 8. Antiq. regem nominãt) hæc tãquã uana deridens, iussit Aegyptiorũ sacerdotes eadẽ facere, qui statim uirgas in draconem uerterunt. At Moses ut humanis diuina multo maiora esse demõstraret, uirgã in terrã proiecit, quæ in colubrũ uersa, Aegyptiorũ uirgas in draconem trãslatas repente uorauit. Autor Iosephus in 2. de Iudæorum Antiq. & Eusebius lib. 9. de præpar. Euang. Cùm Moses igitur hæc & plura alia diuinitus ageret, homines qui magis falsis quàm ueris inhærent, magica arte fieri putabant. Modũ autẽ effugandi dæmones, quibus sæpæ corpora humana uexantur, & incantationes quibus morbi sedari solẽt, Salomõ rex primus docuit, dicente Iosepho in 8. Antiq. Præstitit autem Deus etiã ei, ut contra dæmones, artem ad utilitatẽ hominũ edisceret, & incantationes instituit, quibus ægritudines soleãt mitigari: modum etiam coniurationũ quibus obstricti dæmones ne denuò redeant effugantur, inuenit. Et quonã pacto huiusmodi dæmones expellerentur, perspicuè demonstrat, Vidi etenim, inquit, quẽdam Eleazarũ de gente nostra, præsente Vespasiano, & eius filijs, & tribunis, alióque simul exercitu, curantem eos qui à dæmonibus uexabantur. Modus autem medicinæ fuit huiusmodi, Intulit naribus eius qui à dæmone uexabatur, annulum habentem subter signaculum radicem à Salomone monstratam:

deinde dæmonem per nares odorantis abstraxit, & repente cecidit homo, postea coniurauit eum, iuramentũ obijciens Salomonis ne ad eum denuò remearet, id est, cãtica quæ ille cõposuit super eum dicenda uolens, &c. Hodie etiam sacerdotes nostri, uti uidemus, sacris quibusdam uerbis dæmones ex humanis corporibus exire cogunt, & quibus benedicũt ægrotis ij utplurimũ bellè habent. Quam sanè potestatem Christus seruator noster Apostolis dedit, cùm apud Marcum euangelistam dixit: Ite in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui uerò non crediderit, cõdemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: Per nomen meum dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, & si quid mortiferum biberint, non nocebit eis. Super ægrotos manus imponent, & bene habebunt. Hæc aũt mihi hoc loco potißimùm cõmemorare placuit, quò legentes facilè intelligerent, diuina uerba longè quàm dæmones aut artem magicam, uim maiorem habere.

De origine necromantiæ, pyromantiæ, aëromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ. Cap. XXIII.

Agi, qui Persica lingua sapientes appellantur, apud Persas potißimùm, teste Laërtio, deorum cultui uacabant, precando illis uota & sacrificia faciebant, de eorum substantia, id est, ui ac natura & genealogia disserebant, uitam in primis frugaliter uiuentes. Sed usque eò aucta est eorum uanitas, ut non solùm obseruatione

ſyderũ futura prædicere, uerùm artibus quibuſdam ueritatis umbras habentibus, & rerum ac uerborũ maleficijs, & ſcire ſe omnia & facere poſſe profiterentur. Ab his igitur ſex magices artis ſpecies fluxerunt, necromantia, pyromantia, aëromantia, hydromantia, geomantia, atq; chiromãtia: quãuis M. Varro lib. 7. diui. rerũ, illas priores quatuor tãtùm aßignauerit. Eſt autẽ necromantia, diuinatio per cadauera, ut mortuus apud Luc. in 6. ſuſcitatus, euẽtũ belli Pharſalici Sexto Põpeio prædixit. Pyromantiã uocant, qua per ignẽ diuinatur, dũ inſpicimus, quid fulgur, quid fulmen, quidúe ignea uis ſignificet, ut Tanaquil Tarquinij Priſci regis uxor, teſte Liuio ab urbe cond. & Dionyſio in 4. uidens flammã lambere Seruij Tullij caput, illum Romanorũ regem fore prædixit. Aëromãtia diuinatio per aërem, utputa per auium uolatũ, guſtum, cantum, ac uentorũ grandinumq́; inſuetas procellas: ut ferrũ, ſicut ait Pli. lib. 2. quo in Lucanis pluit, ſignificauit M. Craßi in Parthis interitum: ueluti quoq; lapides, quibus autore Liu. in 1. de ſecũdo bello punico, in Piceno pluiſſe nunciatũ fuit, ſtrages illas indicarũt quas Hannibal Italiæ intulit. Hydromãtia, ex aqua, quẽadmodũ Varro prodidit, puerũ uidiſſe in aqua effigiem Mercurij, quæ C L. uerſibus omnem Mithridatici belli pronunciauit euentũ. Geomantia, diuinatio per terrarum hiatus. Chiromantia, diuinatio per linearum manuũ inſpectionẽ. Iuuenal. ſat. 6. —Frontemq́; manumq́; Præbebit uati. Quæ omnia ſuperſtitioſa ſunt, atq; omnino ridicula: nã illis qui ea exercent, egeſtas ſemper imperat: qui, ut M. Tullius li. 1. de diuin. prope finem, ait,

sibi semitã non sapiunt, alijs monstrant uiam: quibus diuitias pollicentur, ab ijs drachmas ipsi petunt. Hos igitur *tanquã maleficæ superstitionis homines omnia corrumpentes, omnia inquinantes, ac propterea dignos qui malè semper audiant, declinemus, ac potius insectemur, ut uera sanctaq; religione imbutos decet.*

De duobus diuinandi generibus, & de origine aruſpicinæ artis, & sortium Prænestinarum, & quis somniorum interpretationem docuerit. CAP. XXIIII.

Vo sunt, autore Cic. *de diuin. uol.* 1. *diuinandi genera, quorũ unũ naturæ est, alterũ artis. Est autẽ natura in ijs, qui nõ ratione, aut cõiectura obseruatis ac notatis signis, sed concitatione quadã animi, aut soluto liberoq; motu futura præsentiũt: quod & somniantibus sæpe cõtingit, & nonnunquã uaticinantibus per furorẽ, ut accidisse legimus* Sibyllæ Erythrææ, *& sacerdotibus nõnullis: cuius generis oracula etiã habenda erant, qualia fuerũt oracula* Apollinis, *aut* Ammonis, *aut reliquorũ, in quibus homines crebrò illudebãtur, ueluti quæ arte dæmonũ, humanaq; fraude reddebãtur.* Verùm Prophetæ, *qui diuino spiritu, non furore lymphatico afflati erant, nunquã fallebant.* Ars *uerò in ijs est, qui nouas res coniectura persequũtur, & ueteres obseruatione didicerunt, quæ apud priscos habuit aruspicinam, auguria, astrologiã, & sortes.* Aruspicina, *teste* M. Tullio *lib.* 1. *de diuin. apud* Hetruscos, *ut illi futiliter prædicabãt, primùm ortũ habuit: nam, ut idẽ in* 2. *de diuin. ait, aranti cuidam in*

agro

agro Tarquiniensi, & sulcũ altius imprimenti, subitò è terra extitit quidam, qui Tages appellatus, facie quidem puerili, sed senili prudentia, à quo uniuersa Hetruria aruspicinã edocta est, quæ ab ara & inspiciendo sibi nomen uindicauit. Sed Plin. lib. 7. aruspicij inuentionẽ cuidã Delpho tribuit, sicut ignispicij Amphiarao. Hæc autem cõtinet in se exta, fulgura & ostenta: mactata enim hostia ad arã, eaq́; aperta, quomodo cor, hepar, & reliqua exta sese haberent, inspiciebant, ex eorumq́; habitu atque colore futura coniectabant: ut, quo die primùm in sella aurea sedit Cæsar, in boue quẽ immolauit, cor non apparuit. Cicero & Appianus Alexand. lib. 2. de bellis ciuilib. auctores. Ex quo futurã infelicitatẽ prædixerũt aruspices. Ostenta autẽ sunt, quæ præter naturam euenientia, futurũ aliquid significant: ut cùm in exercitu Xerxis, auctore Herodoto libro histor. 7. in Europam traiecto, equa bellicosissimũ animal, leporem timidissimam feram peperit, quod fertur portendisse tantũ exercitum fugam moliturũ. Hæc uerò, ut Cicero inquit, quia ostendunt, portendunt, monstrant, prædicunt, ostenta, portenta, monstra, prodigia dicũtur. Tertia pars aruspicinæ in fulmine, & in fulgure & tonitru cõsistit. Vergil.

De cælo tactas memini prædicere quercus.

Hæc omnia sub aruspicina sunt. nam idem Cic. ait, Sed quoniam de extis & de fulguribus satis est disputatum, ostenta restant, ut tota aruspicina sit pertractata. atque hæc est aruspicina, quam qui exercent, tum aruspices, tum extispices nũcupantur. In secunda autẽ parte eius diuinationis, quæ est artis, auspicia, siue auguria po-

nuntur. Auſpicia quæ ab auibus inſpiciendis, ſicut augu ria ab auium guſtu, uel garritu dicuntur, Tireſiam Thebanum inueniſſe, Plin. in 7. autor eſt. Auguria uerò idē teſtis, ex auibus Caras, à quo Caria dicta eſt, reperit: ex cæteris uerò animalib. adiecit Orpheus. Verùm huiuſcemodi augurandi artē quidā à Chaldæis ad Græcos, apud quos Amphiaraus, Mopſus, Calchas, ſummi augures fuerunt, à Græcis ad Hetruſcos, ab Hetruſcis ad Latinos ueniſſe uolūt. In auibus autē tria erant diuinādi genera: aliæ enim aues uolatu, ut præpetes, quarū uolatū Phryges, teſte Clemente, primi obſeruauerunt: aliæ cantu, ut oſcines: aliæ guſtu futura prædicebāt. Tertium genus ex tripudio ſoliſtimo futura indicabat. Porrò ſoliſtima tripudia dicebantur auguria, quæ fiebāt quoties offa quæ pullis dabatur, aliquo modo cadebat in ſolum, ac ita à ſolo ſoliſtimū uocamus. Sed hæc augurandi ars quanti facienda ſit, Moſſolamus Iudæus uir equidem ſapientiſſimus, perſpicuè demonſtrauit. Is enim, ſicut Ioſephus in 1. Antiq. cōtra Appionem, ex Hecatæo tradit, cùm in bello eſſet, & uates quidam dum iter facerent, ſtatim iuſſiſſet omnes eatenus conſiſtere, quoad ex aue, quæ in proximo erat, augurium ageret, tacitus ſumpto raptim arcu, ac emiſſis ſagittis, auem interemit: ac uati & nonnullis alijs id iniquo animo ferentibus, Quid furitis, inquit, mali dæmones? hæc enim auis ſuæ ipſius ſalutis neſciens, noſtri itineris euentū nobis potuit prædicere? ſi enim præſcire futura potuiſſet, in hunc locum nequaquam ueniſſet, metuens ut ſagittis à Moſſolamo Iudæo peteretur. Cæterùm hæc quantum olim apud omnes ferè gentes au

toritatis

toritatis haberet, multis in locis testatur Cicero de diuinatione, præsertim in primo, scribens: Quis rex unquã fuit, quis populus, qui nõ uteretur prædictione diuina, neq; solùm in pace, sed in bello? & reliqua. Sed Romani in primis usi sunt, eodem dicente: Omitto nostros, qui nihil in bello sine extis agunt, nihil sine auspicijs domi habent. Hæc ille. Apud eos insuper, ut Liuius, Dionysius, & Fenestella testimonio sunt, summa religione augurũ collegium colebatur, quorum ius in Romana republica, Cicero in secundo de Legibus, maximum & præstantissimum appellat. Quid, quod augur, ut ait Plutarchus in Problematis, ob nullum maleficium sacerdotio priuabatur? quia non honoris & magistratus, sed scientiæ & artis nomen est augur. Diuinabãt etiam per sortes, quas in Latio Numerius Suffusius, teste M. Tullio in secundo de diuinatione, primus inuenit, apud Prænestinos, sculptas in robore literarum priscarum notis, quæ fortunæ monitu, pueri manu miscebantur atque ducebantur, de quibus etiam Tranquillus in Tiberio meminit. Somniorum interpretationem, autore Plinio in septimo, Amphictyon primus docuit, quod Trogus Ioseph Iacob filio attribuit, quem omnino peritißimè somnia esse interpretatum Iosephus in secundo Antiquitatum itidem affirmat. Clemens uerò Telmeßinis aßignat. Sed hæc omnia fallacijs inuenta sunt, aut ad superstitionem, aut ad errorem, uel ad quæstum, quando homines qui hæc profitentur, tantum abest ut ulla in parte prodesse queant, ut etiam maximè noceant. nam, sicut Phauorinus, teste Gellio libro noctium Atticarum

decimoquarto, dicebat, Si dicunt prospera, & fallunt, miser fies, frustra expectando: sin aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies frustra timendo. Si uerò non prospera respondent, iam inde ex animo miser fies, antequam fato fias: sin felicia uentura omnino promittunt, expectatio spei te adeo suspensum fatigabit, ut omnem futurum gaudij fructum spes ipsa tibi ademerit. Præterea ecquid iuuat, aut quid affert ad cauendum, scire aliquid futurum, cùm id certè futurum sit, cùm tamen nullo modo prænosci poßit? Vergilius:

Nescia mens hominum fati, sortisq́; futuræ.

Quapropter Moses ille sapientißimus, istiusmodi pestiferas artes populo suo uetuit, mandans ac dicens: Non augurabimini, nec obseruabitis somnia, non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini. Et per illud primum diuinæ legis præceptum, Vnum uerum Deum colito, iuxtà prohibuit easdem, imò Deus ipse. Quæ omnia & seruator noster CHRISTVS procul nobis esse uoluit, cùm dixit, Serua mandata. Sed hæc alibi, cùm de re Christiana agetur.

LIBRI PRIMI FINIS.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. II.

De Iuris ac legum origine, & qui primi mortalibus leges dederint, & quæ causa à principio dandi fuerit. Cap. 1.

Vanquã disciplinarũ liberaliũ originem primo tantùm libro cõplecti, deinde autẽ in reliquis aliarũ rerũ inuentionẽ tradere statuerã, rei tamen magnitudo fecit, ut multò sanè quàm uolebã, lõgior essem. In hoc *itaq; secundo lib. de* Iuris *primùm atq; legis origine cõmodè dicã.* IVS, *ut* Paulo Iuriscons. *placet, uno modo bonũ semper dicitur.* Lege *uerò nihil aptius est ad conditionem humanæ naturæ, dũmodo, ut* Cic. *uult in 3. de legib. pro imperio capiatur: sine ea enim nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominũ uniuersum genus stare, nec rerũ natura omnis, nec ipse mũdus potest: nam & hæc* Deo *paret, & huic obediunt maria, terræq;, & hominũ uita iußis supremæ legis obtẽperat.* Est *itidem lex, ut* Chrysippus *definit, diuinarũ humanarumq; rerũ notitia, item recti iußio, prauiq; depulsio, donũ* Dei, *dogma hominum sapientũ, de qua mox dicemus.* Ius *autẽ, quamuis plurimis modis dicatur,* Vlp. *diuidit in naturale, gentiũ & ciuile.* Naturale *appellat, quod non solùm humani generis proprium est, sed omnium quæ in terra, quæ in mari, cœloq; nascũtur: nam in nonnullis animalibus uidemus maris & fœminæ coniunctionem, liberorũ procreatio-*

nem, educationemq́; quodã iure naturæ, quod, teste M. Tullio in 1. de leg. in natura positũ est, & ab ea, hoc est, à Deo initiũ habet. Ius gentiũ, quo solùm homines utuntur. Ciuile, ut Romanorũ, Spartanorũ, Atheniensium, quod legibus, interpretatione duodecim tabularũ, plebiscitis, senatuscõsultis, decretis principũ, & autoritate prudentũ constat. Principiis uerò legis nõ scriptæ, sed in natura positæ, ex qua homines deinde leges condiderũt, quæ origo sit, & quid ipsa sit, Cic. in 2. de Leg facilè declarat, cuius ideo uerba ponã, Hanc igitur, inquit, uideo sapientißimorũ fuisse sentẽtiam, legẽ neq; hominũ ingenijs excogitatam, nec scitum aliquod esse populorũ, sed æternum quiddam, quod uniuersum mundũ regeret, imperandi prohibendiq́; sapientia. Ita principẽ legem illã & ultimam mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogẽtis, aut uetãtis Dei. Ex quo illa lex, quam dij humano generi dederunt, rectè est laudata: est enim ratio mensq́; sapientis, ad iubendum & ad detrahendum idonea. Et infrà subdit: Orta est autem simul cum mente diuina. Quamobrem lex uera atq; princeps, apta ad iubendũ, & ad uetãdum, ratio est recta summi Iouis. Deinde suggerit, ita concludẽs: Est ergo lex iustorum iniustorumq́; distinctio, ad illam antiquißimam & rerũ omniũ principem expressa naturã, ad quam leges hominũ diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, & defendunt & tuentur bonos. Huiuscemodi ergo legum originem hoc loco prodendam censeo. Has itaq; leges mortalibus omnium prima dedit Ceres. Ouidius in 5. Metamor.

Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.

Diodorus

Diodorus itidẽ lib. 6. ait: Nã præter ab ea repertum frumentũ, leges dedit, quibus iustè pieq; homines uiuere assuescerent, ex quo & legiferã dixerũt. Herodotus etiam in 6. inquit: Cùm in agrũ Ephesium ingreßi essent, sub noctem ad urbẽ cõtendebãt, cùm illic à mulieribus sacra legiferæ Cereris fierent. Et Verg. in quarto Aeneidos,
—Mactant lectas de more bidentes Legiferæ Cereri.
Idem sentit Plin. lib. 7. Cæterùm ut alij uolunt, Rhadamanthus primus edidit, postea alij alijs primò leges tulerunt. Draco enim primus dedit Atheniensibus, deinde Solon: Aegyptijs Quintus Mercurius, aut Aethiopes, quorum ipsi Aegyptij coloni dicuntur. Minos Cretensibus, Lycurgus Lacedæmonijs, Tyrijs Charandes, Phoroneus Argiuis, Romulus Romanis, Italis Pythagoras, uti Dionysio placet, Arcades, ipsis uerò Arcadibus Apollo quartus. Sed ne ueri Dei erga nos diuini muneris immemores uideamur, ipsi primùm hanc rectè beateq; uiuendi normam, sicuti cætera omnia, acceptam referre debemus: quod nec Ciceronem etiam tam propè, ut mõstratum est, duce natura, ad uerum accedẽtem latuisset, si ullam ueri Dei unquam cognitionẽ habuisset: Deus enim, autore Iosepho li. 3. Antiq. leges quas deinde hominibus constitutas uolebat, primò Mosi tradidit, qui deinde primus legislatorum omnium quos cõmemorauimus, quippe quibus, teste Eusebio, lõgè ætate superior fuit, eas Hebræis dedit. Testis idem Iosephus contra Appionẽ: Dico igitur nostrum legislatorẽ quemlibet qui memorantur legislatorũ, antiquitate præcedere: Lycurgus enim & Solon & Zaleucus Locrenus, & omnes qui apud

Græcos mirabiles sunt, nouelli atq; recentes, quãtum ad illum comparati, esse noscuntur, quando nec ipsum nomen legis fuisse olim apud Græcos agnoscitur: testis Homerus est, qui nusquam in opere suo hoc usus est nomine. Et paulò inferius addit: Nam cùm sit tempus infinitum, siquis eum comparet aliorum legislatorum ætatibus, hũc ultra omnes inueniet. Eusebius quoq; in 10. De præpar. Euang. Mosen multò ante Cererem, quæ fertur prima, ut diximus, leges edidisse, fuisse testatur. A Deo igitur, quem Cicero Iouem uocitat, lex originem habet, & eam mortalium omnium primus Moses Hebræis cõstituit, quæ cæteris deinceps hominibus condendarũ legum haud dubiè exemplar fuit. Ac talis iuris atq; legum origo. Verùm hoc loco illud disputandum uidetur, quid fuerit, quamobrem lex ista scripta non perinde ut altera bona, postremò lata sit, quæ (ut apostolus Paulus ait) irã operatur, & sexcentis pœnis mortales obligat. Contrà illa prior lex quæ nõ scribitur, sed nascitur, ac profluuio quodam naturæ fonte in humanum ingeniũ à primo fluit, sine fraude, sine dolo est, particeps iustitiæ, expers iniquitatis. Quapropter è re nostra minus fuisse uidetur, ut altera introducta sit, quæ nobis malo est. Proinde operæpretium est de origine istius legis subtilius tractare, & quia diuus Ambrosius Epist. 71. ad Irenæũ, illud planè facit, eum ideo ita dicentem attendamus, Certum est, inquit, non fuisse legem necessariam, quæ per Mosen data est: nam si naturalem legem, quã Deus creator infudit singulorum pectoribus, homines seruare potuissent, non fuisset opus ea lege, quæ innodauit magis,
quàm

quàm soluit humani generis infirmitatē. Soluit eam naturæ legem Adam, qui uoluit sibi arrogare quod nō acceperat, ut esset sicut eius creator, qui ita per inobedientiam, contraxit offensam: nam si non rupisset imperium, prærogatiuā naturæ atq; ingenitæ sibi innocētiæ, hæredibus proprijs reseruasset. Ergo quia lex uiolata est, ideo præscriptū nouæ legis necessarium fuit, ut uel partē haberet, qui totū amiserat. Simul quia causa deiectionis superbia fuit, debuit ea lex dari, quæ eū Deo subiectū redderet: nam sine ista lege peccatū nesciebatur, & minor erat culpa, ubi erat culpæ ignorantia. Vnde Dominus ait: Si nō uenissem, & locutus fuissem eis, peccatum nō haberent: nunc autem excusationem non habēt. Lata est ergo lex, primùm, ut excusatio tolleretur, cùm præscriptū antè non esset, quod pro se quisq; caueret: deinde ut omnes subijcerentur Deo. Sed dices: Lex auxit peccatū, cœpit mihi obesse scire. Verū dicis: est tamen quod consolari potest tuam solicitudinem: quia si per legem abundauit peccatum, per eādem abundauit & gratia, per IESVM CHRISTVM, sicut testificatus est Ioānes, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Habes igitur legē non necessariam fuisse, si illam naturæ legem seruare potuissemus: sed quia nō seruauimus, idcirco ista lex per Mosen data, facta est necessaria, ut doceret me obediētiam, & transgreßionis Adam solueret laqueū, qui totam astrinxit hæreditatē. &c. Cæterùm extra tripartitā illam iuris diuisionem, quā Vlpia. fecit, habemus in nostra religione ius pontificiū, in quo multi cùm memoria nostra excellunt, tū antea claruerūt

qui

qui olim non sine honoris præfatione nominabuntur, & in primis Theseus Pinnius auunculus meus, quẽ nemo aut nimis ualde unquã, aut nimis sæpe laudauerit. Fuit enim uir põtificij pariter atque ciuilis iuris peritißimus, qui in præclarißimis Italiæ ciuitatibus maximis honoribus functus, ubiq; summæ iustitiæ uirtutisq́; omnis se specimẽ præstitit: à quo profectò haud longè abest Petrus Matthæus eius frater, Iuriscõsultißimorũ cõsultißimus.

Qui regiã uel popularem ciuitatem principiò instituerint, tyrannidemq́; exercuerint, & diadema uel seruitium inuenerint, & quis Areopagitarum magistratum constituerit, aut suffragia inuenerit. Cap. 11.

Diuisio Reip.

Voniam de legis origine, sine qua nulla respublica consistere potest, proximo capite huius uoluminis docuimus, porrò res ipsa postulat, ut priusquam hinc digrediar, quale apud gentes regimen ciuitatis principiò fuerit, demonstremus. Est igitur apud mortales, teste Platone libro de regno, trifariam diuisa reipublicæ administratio: una enim uocatur monarchia, id est, unius imperium: altera aristocratia, hoc est, optimatum regimen: tertia uerò democratia, id est, popularis principatus: quarum quæ præferenda sit, non facilè dixerim: rex enim cui pro libidine omnia licet impunè agere, ac ob id nihil interdum potius est, quàm quod in rem suam esse uidet, raró bene imperat. Plebs etiam, cui proprium est nihil intelligere, aliquanto peius. Pauci uerò, id est, optimates, cùm princeps esse pro se quisq; optet, nec satis

cōcordes regnāt. Quare Diocletianus, autore Vopiſco, dicere ſolitus erat, nihil eſſe difficilius, quàm bene imperare. Optimè tamen unus, optimè populus, optimè pauci imperant, ſi boni ſunt. Ex quo alij aliam conſtituerunt ciuitatem. Aegyptij primi omnium, teſte Plinio lib. 7. regium principatum habuerunt, ut qui, ueluti ait Herodotus, nullo temporis momento poterant ſine rege uiuere: apud quos primus, quod memoriæ proditum ſit, mortaliū Menes regnauit, autores Herodot. lib. 2. & Diodor. in 1. Cæterùm nemo, teſte Plat. in lib. de regno, Rex creabatur, niſi qui ſacerdotio præditus foret. At ſi ita uſu ueniret ut unus aliquis profanus regnū per uim adipiſceretur, is poſtea ſacris initiari cogebatur, quò eſſet Rex, & ſacerdos. Diadema autem, quod regium eſt inſigne, Liberū patrē adinueniſſe, autor eſt Plin. in 7. cuius nimirum rei Diodor. ueram rationē reddere uidetur, aiens: Mitra uerò caput ei ligatur, propter dolores, qui fumāte uino, caput aggrediuntur. Popularem ciuitatē Attici, ut Plin. in 7. tradit, primi inſtituerunt: ſed ijdem reges etiā habuere, quorum primus fuit Cecrops Diphyes, æqualis Moſis: nam, autore Iuſtino lib. 1. ab initio quæque ciuitas & gēs, rerū publicarū imperiū penes reges habebat, quos ad faſtigiū huius maieſtatis, non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio prouehebat. Ex quo, teſte Aemilio Probo in uita Ageſilai, apud Lacedæmonios, reges erant, qui nomine magis, quàm imperio reges appellarentur: & primus rex fuit Euryſteus, Argis II. Archeſtratus III. Lobotes IIII. Doriſtus V. Ageſilaus VI. Archelaus VII. Telechus VIII. Alcamenes IX.

nes IX. & ultimus. Ninus autē, testis est idem Iustinus, rex Assyriorū primus omniū ueterem gentiū morem noua imperij cupiditate mutauit: atq; idem primus omniū, sicut ait Eusebius in 10. de præpar. Euang. totius Asiæ, excepta India, imperio potitus est. Verùm quòd Attici popularē ciuitatē primùm constituerūt, uti Plinius prodidit, nemo est qui ambigat hoc à uero ualde esse alienū. Hebræi enim, à quibus Ioseph. in 1. antiq. cæteras nationes originē traxisse pulcherrimè probat, uti superius ostendimus, multis antè seculis, quàm aut Attici imperarēt, aut Athenæ cōditæ forent, regnarūt, quorū respublica, eodem Iosepho autore lib. 20. Antiquitatū, primò quidem sub populari potestate diu permansit. Ab his proinde democratiam primū manasse rectius est credere, quàm ab Atticis, qui posteriores fuerunt. Aristocratiam, id est, optimatū imperiū, quale Romani post exactos reges diu habuerunt, qui primi constituerint, non facilè tradiderim, si illud non sit aßignandum Thebæis, qui (teste Eusebio) temporibus Nini regis Aegyptijs imperabant, quorum dominatus δυναστέα dicebatur, hoc est potestas, quòd qui potentiores nobilioresq; essent, ijs reipub. administrandæ imperiū daretur. Et hoc circiter annum ab orbe condito, ter millesimū, & CLXXXV. quo Abrahā natus est. Post Theseum tyrannum, primus fuit Phalaris Agrigenti, ait Plin. in 7. propter quod innuere uidetur Theseum primū omnium fuisse tyrannū, secūdum uerò Phalaridem. Sed Nemroth ex stirpe Noë ortus, non multò post diluuiū, Babylone tyrannus fuisse perhibetur. Ita ait Ioseph. in primo Antiquit. Nemroth

quoq;

quoq; filius Chusi permanens apud Babylonios, tyrannidem exercuit, sicut à me primò etiam declaratum est. Hæc ille. Tyrannum olim uocabant bonum dominum, ac (teste Trogo) fortem. Vergilius,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Postea hæc uox ad eos translata est, qui ui quadā ac libidine dominantur, quorū lex est, Hoc uolo, sic iubeo, sit pro ratione uolūtas: quando omnia potentia & uolūtate metiuntur. Seruitium, teste Plinio, Lacedæmonij inuenere, quandoquidem Cleomenes Lacedæmonius, teste Macrob. lib. 1. Satur. ex seruis manumißis, bellatorū nouem millia conscripsit, qui quoniā in bello non necabantur, sed uiui seruabantur, serui appellati sunt. Hi sub corona postea uendebātur. Cato: Vt populus sua opera potius ob rem bene gestā, coronatus supplicatū eat, quàm re malè gesta coronatus ueneat. Reperio tamen, antequàm Lacedæmonij, teste Iosepho cōtra Appionē, rerū potirentur, apud Hebræos multos fuisse seruos, & eius seruitutis originē profectā à Chanaan filio Chā, qui fuit unus ex filijs Noë: is enim treis genuit, Sem, Cham, & Iaphet. Quippe Chā cùm uideret patrē Noë fortè ebriū, humi parū honestè iacentē, uituperauit eū apud fratres. Quare permotus senex, Chanaan nepotē ex filio Cham, seruitute mulctauit, re tum noua ac grauißima, uti in lib. Gen. cap. 9. est. Sed hìc dices: Ecquid fuit, quāobrem Chanaan ob patris peccatum in seruitutem datus fuerit, cùm iuxta prouerbium, filius non debeat plecti ob patris culpam? Non equidem de nihilo dubitas: id etenim factum tradunt, ut pœna Chanā filio illata, dolori esset patri

ratio chā

patri Chã, quando ita ſolent parentes angi filiorum cruciatu. Nã cùm Deus Noë pariter atq; eius filiis antea benedixiſſet, ſenex poſtea non eſt auſus in filium, etſi impium, quicquam ſtatuere: idcirco nepotem puniuit, quò eius pater filij uicem dolens, ſic delicti pœnas daret. Ac tale ſeruitutis initiũ, cùm inciperẽt homines iam molliter uiuere. Forma autem manumittendi ſerui talis apud antiquos fuit, Dominus caput, aliúdue membrum ſerui tenens, aiebat, Hunc hominem liberum eſſe uolo: atq; his dictis, eum de manu emittebat. Areopagitarum autẽ magiſtratũ, Plutarchus à Solone conſtitutũ affirmat, quòd de Areopagitis à Dracone nulla unquã mentio facta ſit. In eo primùm Athenis capitis iudicium actum eſt, autor Plin. lib. 7. Areopagus uerò Latinè dicitur curia, ſiue pagus Martis. Cauſa nominis ex iudicio eſt, quo Mars, qui Græcè ἄρης uocatur, cùm homicidij reus fieret, iudicãtibus duodecim dijs in eo pago, ut ſcribit Auguſt. in 18. de ciuit. Dei, ſex ſentẽtijs abſolutus eſt: ubi enim pares ſunt ſententiæ, abſolutio dãnationi præponitur. Fuit inde Areopagitarũ magiſtratus, uti dictum eſt, inſtitutus, quorum ſumma erat autoritas. Ii erant iudices, qui de capitalibus cauſis pronunciabant, tãta grauitate, tantáq; integritate, ut noctu, non interdiu, cauſas cognoſcerent, quò non dicentes, ſed duntaxat quæ dicerentur, ſpectarent, ſecũq; põderarent. Suffragia quibus in deliberãdo iudicandóq; utimur, Palamedes primus omniũ reperit.

De triplici adminiſtrationis genere Romanæ ciuitatis, & de origine inſigniũ regũ, & ex qua arbore fierent magiſtratuũ uirgæ, atq; quis primus cenſum in

ſum inſtituerit, & de ſenatorio atq; equeſtri cēſu, uel carcerē ędificauerit: & ibidem quid eſſet luſtrū cōditū, ac de initio tributi imponendi. Cap. III.

Go mediusfidius ſemper illam Plinij ſentē tiam, Poſteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, tanquam omnium uerißimam plurimi feci. Etenim ne à primordio orbis repetā, quum homines rerū ferè omnium egentes probè degebant, quot nobis florentißimæ ciuitates exemplo ſunt, quæ paucis minimisq; contentæ, dum in illis paupertati parſimoniæq; honos fuit, in dies magis imperio, moribus, bonisq; artibus excelluerunt: at cōtrà ubi diuitiæ, ubi ſacræ pecuniæ fames, ubi uoluptas immigrauit, tunc ire cœperunt præcipites, tunc ſenſim dominandi libido deſideriū per luxum perdendi omnia inuexit? Quod Lycurgus legumlator ſapientißimus proſpiciens animo, numū omnem aureū & argenteū, teſte Plutarcho, irritū fecit, ferreoq; ſolùm utendū imperauit: cuius ſanctionē ut primùm Lacedæmonij exceſſere, ex maximis lōgè minimi ſunt effecti. Sed, ut de cæteris ſileam, hoc potißimū Romanæ ciuitati accidit: ea enim ubi Publicolas, Aemilios, Fabritios, Curios, Scipiones, Scauros, paupertatis continentiæq; amātißimos Imperatores ſibi deligebat, incredibile memoratu eſt quàm breui creſceret, quantumq; cum ipſa præclarè ageretur: contrà, ubi Senator cenſu legebatur, iudex fiebat cenſu, magiſtratū ducemq; nil magis exornabat quàm cenſus, captatio in quæſtu fertilißimo, ac ſola gaudia inpoßidēdo erāt: adeo declinare de ſtatu ſuo cœpit, ut nunquā in aliquo poſtea

cõsistere potuerit. Nãq; omne dominationis genus perpessa est: primùm enim monarchiam (hoc est regiũ imperium) habuit: nam Romulus, auctore Floro, eius conditor à Marte genitus & Rhea Syluia, primùm imperiũ tenuit: post quẽ sex deinde Reges sequuti sunt, sub quibus (teste Liuio in primo ab urbe condita) CCXLIIII. annos monarchia durauit. Exin pulso Tarquinio Superbo, qui regũ ultimus fuit, mutata ciuitatis forma, sequuta est aristocratia, id est, optimatũ principatus: nã pro Regibus, duo Consules (ut Liuius in secundo, & Dionysius in quarto testãtur) creati sunt, L. Iunius Brutus (qui libertatis uindex extiterat) & L. Tarquinius Collatinus: qui Consules dicti à consulẽdo, hoc est, prouidẽdo: apud eos summa totius imperij erat, ij exercitũ ductabant, & ab eorũ magistratu (qui annuus erat, uti alibi dicemus) numerus annorum notabatur. Post annũ deinde duodecimũ, uel, ut nõ nemo uult, octauũ quàm exacti sunt Reges, (quod Liuius & Fenestella non satis constare aiunt) quum 40. Latinorum urbes, concitante Octauio Manilio Tarquinij genero, coniurassent in Romanos, T. Largius primus Dictator creatus fuit. auctor Liuius in 2. ab urbe cond. Quod institutũ Dionysius libro quinto Antiq. putat Romanos à Græcis sumpsisse, apud quos Elymnetæ, tãquã Dictatores Romæ, creabãtur. At Licinius ab Albanis accepisse tradit. Carthaginẽses etiã, auctore Trogo, Dictatorem habebãt. Hic aũt summus fuit in urbe magistratus, quippe qui habebatur in summo periculo ultimũ remediũ: in sex tãtùm mẽses, uti Fenestella ait, durabat: nã eo designato, præter tribunatũ omnes magistratus

gistratus (teste Polybio uolumine suarũ histor. 3. & Plutar. in uita Fab. Max.) auctoritatẽ suam amittebant: & ideo Dictator dicebatur, quòd is imperaret: quia (sicut idẽ in uita Marcelli testatur) iussa magistratuum, edicta Romani uocabant. Itẽ Dictator non poterat nisi à Consule dici: neq; alio tẽpore, nisi oriente nocte, & silentio, ut Liuius lib. ab urbe cond. 8. tradit. Attamẽ, teste eodẽ, lib. 4. quũ aliquãdo Veientes castrã Romana cepissent, A. Cornelius Cossus Tribunus militũ Mamercum Aemylium Dictatorẽ dixit, quòd augures consulti urgẽte necessitate, eam religionẽ exemissent. Post annũ deinceps c c c. alterũ, quàm condita Roma erat, uelut Liuius in 3. prodit, iterũ mutata est forma ciuitatis, ab Consulibus ad Decemuiros, quemadmodũ ab Regibus antè ad Consules uenerat: qui, uti quibusdã placet, tertio anno depositi sunt, libidine Appij Claudij, qui Virginiã, cuius stuprandæ amore deflagrabat, in seruitutẽ asserere uoluit. qui quum pro libidine omnia agerent, officiũ suo cõmodo metientes, ac quod ex ipsorum usu, non è republica esset, in primis facientes, & eos ob id nonnulli Senatores, uti inquit Fenestella, decẽ Tarquinios appellarẽt, uidetur tunc Romæ magis monarchia quàm aristocratia fuisse. Hoc pacto exactis Decemuiris, ad prioris formã regiminis reditum est. At dein anno c c c x. cõditæ urbis, pro Consulibus primùm Tribuni militum creati sunt, A. Sempronius Atracinus, L. Attilius Longus, & T. Cæcilius Siculus. Democratia autem, id est, popularis principatus, sensim irrepsit, plebe paulatim per seditiones adipiscente nobilitatis magistratus: primùm enim,

C.Canuleio auctore,plebeij connubia promiscua cũ patritijs habere cœperũt: deinde quũ Tribuni plebis quotidie magis magisq; instarẽt, à patritijs tandẽ concessum est ut ex plebe Tribuni quoq; militũ consulari potestate fierẽt:& ita P.Licinius Caluus primus creatus est, anno urbis cond. CCCLV. Deinde plebs consulatũ assequuta est, & L.Sextius Lateranus de plebe primus Cõsul factus,anno urbis cõd. CCCLXXXIX.Nouißimè obtinuit & dictaturã,summũ in urbe decus:primusq; ex plebe C.Martius Rutilius Dictator dictus fuit,anno ab urbe cond. CCCXCIX. Hæc ex Liuio lib.4,& 5,& 6, & 7.ab urbe condita, & Plutarcho in uita Camilli. Eo deniq; pacto reipublicæ administratio ex optimatibus ad popularem principatũ uenerat, ex quo nouißimè iterum in monarchiam,id est,ad unius imperiũ,forma ciuitatis redacta est,quæ à Sylla & Mario(teste Appiano in primo de bellis ciuilibus)cœpit,fracta omni senatus potestate. Eam postea Cæsares addauxerũt,sub quibus primùm ipsa Roma toto pacato orbe floruit:inde insequẽtium Cæsarũ inertia contabuit,atq; ad interitũ deuenit. Habuit igitur Romana ciuitas primùm monarchiam,id est,regiũ imperiũ: subinde aristocratiã & democratiã, hoc est,Consulũ,Dictatorũ,Decemuirûm,& Tribunorum consularium potestate gubernata est: at nouißimè rursus monarchiã, id est,tũ Dictatorũ, cùm Cæsarũ tyrannidem sæuißimam pertulit:unde eius uirium labes facta est. Romanorũ autem Regum insignia,hoc est,fasces cum securibus, corona aurea,sella eburnea, trabeæ,curules,phaleræ,annuli,paludamenta, prætexta,togæ pi

ctæ,

ctæ, tunicæq; palmatæ, & omnia deniq; decora quibus imperij dignitas eminebat, ex XII. Tusciæ populis (au ctore Dionysio in tertio, & Floro, & Strabone in 5. Geogr.) quos Tarquinius Priscus subegit, originem habuere: quibus Tarquinius, ut Dionysio placet, simulatq; id senatus permisit, primus usus est. Quare miror Macrob. in 1. Satur. scribere, Tulliũ Hostilium tertiũ Romanorũ regẽ, debellatis Hetruscis, primùm sellam curulẽ, lictores, togam pictã atq; prætextã instituisse Romæ haberi. Verùm Romulus ex more XII Hetruriæ populorũ, qui singuli (Liuio & Dionysio auctoribus) singulos Regi statim creato lictores dabant: antea XII. lictores sumpsit, cuius sententiæ esse haud Liuiũ pœnitet. Alij à numero auiũ, quæ augurio regnum portenderant, eum sequutũ numerũ autumant. Hi magistratibus ministrabant, fascesq; uirgarũ alligatos cũ securibus gestabant. Eiusmodi autẽ uirgas ex betulla arbore fieri cõsueuisse, Plin. lib. 16. cap. 18. Nat. hist. innuere uidetur, sic scribẽs, Gaudet frigidis sorbus, & magis etiã betulla gallica hæc arbor, mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magistratuũ uirgis. Censum primus omnium Ser. Tullus rex instituit, rem, ueluti Liuius ait, saluberrimã tanto futuro imperio: ex quo belli pacisq; munia nõ uiritim, ut antè, sed pro possessione pecuniarum, ciues obirent: quorum classes (id est ordines) quinq; rescripsit. Prima itaq; classis fuit ex ijs, qui centũ millium æris aut maiorẽ censum haberent, quos in octoginta centurias diuisit, in quadragenas seniorum, ac totidem iuniorum: seniores ad urbis custodiam, ut præstò essent, iuniores ut foris bella gere-

rent, arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hostem, hasta, & gladius. Secunda classis intra centum, usq; ad quinq; & septuaginta millium censum instituta, & ex his senioribus iunioribusq; uiginti cõscriptæ sunt centuriæ, armaq; imperata præter loricam, omnia eadẽ. Tertiæ classis in quinquaginta millium cẽsum esse uoluit: totidem centuriæ sunt cõscriptæ. In quarta classe census quinq; & uiginti millium: totidẽ centuriæ factæ. Quinta classis undecim millibus censebatur. Sed iam rationem ineamus, qua nobis constet quãti unaquæq; classis æstimata sit. Illud enim primùm scire licet, cẽtum æra (nã æs nummulus erat) non pluris fuisse uno nostro ducato, siue coronato aureo nũmo, ac ita mille æra ualuisse decem aureos. Primæ igitur classis census æstimatus est mille aureis, secundæ septingentis & quinquaginta, tertiæ quingentis, quartæ ducentis & quinquaginta, quintæ uerò centum & decẽ. At maximus Seruio Tullo rege census, teste Plin. lib. 33. fuit assium centum & decem millia, ex quibus summa fit mille & centum aureorum. Et hæc, ut ait idem Plinius, prima classis: adeo id temporis Romanorum opes exiguæ fuerant, quæ posthac immensæ extitere, quando, auctore Tranq. census senatorius fuit duodecies centena millia sestertium nũmum. Quam quidem summã, ut rectè putemus, notare oportet singula sestertia ualuisse uicenos quinos aureos, sic, ut centum sestertia summã facerẽt duorũ milliũ & quingentorum aureorũ: qua ratione colligimus censum senatoriũ fuisse ad numerum triginta millium aureorum, & equestrem duodecim millium & quingentorum, hoc est, constitisse

ex quin-

ex quingentis sestertijs. Atq; talis origo & forma fuit cēsus Rom. qui, ut Eutropius ait, adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sed illud uerius Mosi aßignandū est, qui, ut infrà demonstrabitur, primus populum recēsuit. Atqui cēsus agi dicitur, quum hominū facultates recensentur, unde tributi imponēdi ratio inita est: uel quū numerus ciuiū putatur. Vtrunq; testatur Liuius in uita ipsius Seruij Tulli. Et quū in censendo finis erat factus, lustrū conditum appellabatur, quòd tum Seruius exercitū omnem sue, oue, taurisq́; tribus lustrauit, hoc est, purgauit: idq́; lustrum quinto quoq; anno Romæ condebatur, quum Censores numero duo creabantur, qui censum agerent: is postea magistratus annuus factus, eiq́; morū ciuitatis cura est tradita. Item quū uectigalia & tributa soluebantur, tum fiebat sacrificiū ciuitatis purgādæ causa. Ex quo perinde Romani annos etiam per lustrū numerabant, atq; Græci per olympiades. Cæterū quum ita quinto quoq; anno lustrum condi diceretur, sunt qui putent illud fuisse spatium quatuor annorū, argumētantes annum quo sequens lustrū incipiebat, dici quintum, qui esset primus sequentis lustri. Quæ sanè ratio, si uera sit, similiter indicat olympiada fuisse spatiū quatuor tātùm annorū, quemadmodum infrà suo loco demōstrabitur. Census autē agēdi, & tributi ex censu imperādi pariter atq; conferendi initiū factum est apud Hebræos, quū de ea re Deus mandatū Mosi dederit, ita in Exod. cap. 30. loquens, Quando tuleris summā filiorū Israël, iuxta numerum, dabunt singuli pretiū pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis, quum fuerint recensiti. Hoc

autem dabit omnis qui transit ad nomē, dimidium sicli, iuxta mensuram templi. Qui habetur in numero à uiginti annis & suprà, dabit pretiū. Ita tributum imperatum est in singula capita eorum qui uiginti annis maiores essent, quiq; arma ferre possent. Siclus numus argenteus Hebraicus, quem Græci staterem dicunt, teste Iosepho lib. 3. Antiquit. pōdere erat drachmarum Atticarū quatuor: drachma uerò ex senis obolis Atticis cōstat: atq; sic tetradrachmus siclus ualebat quaternos & uicenos Atticos obolos, Hebraicos uerò uicenos. Sed quia dicitur, iuxta mensurā templi, iam satis liquet sacerdotes ponderis mensuræq; genus habuisse aliud ab eo quod uulgus usurparit. Atqui drachma eiusdem est ponderis ac Romanus argenteus denarius, quem Matthæus euangelista cap. 22. numisma cēsus uocat, cuius nota Cæsaris effigies erat: & cap. 20. appellat denariū diurnum, quòd tantū ualeret, quantū mercedis in die dari solet operis. Extant etiamnum istiusmodi denarij, Cæsarū figura signati, qui pari sunt pondere atq; numi quos grossos nūcupant. Ita scire licet drachmā Atticā à nostris grossum uocitari, & siclum quatuor ualere grossos. Carcerem, quo custodiæ continentur, ad terrorē, teste Liuio ab urbe cond. Ancus primus ædificauit, quod Eutropius Tarquinio Superbo aßignat: item uincula, fustes, cōpedes, catenas, & huiusmodi supplicia quibus homines afficiūtur. Atq; hæc omnia à Romanis Romæ primùm inuenta: nā alibi isthæc tormentorū genera ad cruciandos homines longè antè in usu fuisse, ex Iosepho & Herodoto satis patet. Vnde quum instrumenta sola sint, quibus tyranni in primis ad suam

Siclus

ad suam tuendam dominationem utantur, eorum inuentionem rectè Nemroth primo tyranno aßignemus licet.

Qui primi cõstituerint annum, & quàm uarium, & qui inuenerint hunc annũ quo utimur, uel menses, atq; eos diuiserint in Nonas, Idus, Calendas: ac quis excogitarit numerum aureum. Cap. IIII.

Tsi de prima anni obseruatione, statim post traditam astrologiæ originem, dicendum erat, ad quam potißimùm huiusmodi ratio pertinet, non possunt tamen omnia uno loco explicari; hìc proinde de anno tractabimus. Hunc Aegyptios primò instituisse, Herodot. lib. hist. 2. prodit, ita scribens, Quæ aũt humanarũ rerũ sunt, hæc ita referebant, inter se cõstare omniũ hominum primos Aegyptios annum cõperisse, distinguentes eum in 12. temporum menses, idq; comperisse ex astris: eò scientius (ut mihi uidetur) hoc agẽtes quàm Græci, quòd Græci quidem tertio quoq; anno intercalarem mensem introducũt temporis gratia: Aegyptij uerò tricenis diebus, quibus 12. menses taxant, adijciunt huic numero quotannis quinos dies, unde eis ratio circuli temporum constat eodem redeũtis. Herodot. hactenus. Clemens itidẽ comprobat. Huiusmodi tamen inuentionẽ Diodor. Thebæis aßignat li. 1. Sed nõ ideo inficior Diodorũ Herodoto suffragari, quoniã Thebæi iuxtà Aegypti populi sunt, à Thebis, urbe in Aegypto, nominati, uelut Thebani à Thebis in Bœotia, quod apud idoneos auctores obseruatum est: quinetiã, ut ait Herodot. in prænotato lib. olim Thebæ

Aegyptus uocabatur. At Seruius super 5. Aeneid. dicit, Eudoxū primùm annū deprehendisse, post quē Hipparchum, & ultimo loco, ut infrà dicemus, Cæsarē. Laërtius aūt Thaleti Milesio ascribere uidetur, in primo, quū inquit, Anni tēpora illorumq; uicißitudines priorem inuenisse ferūt, eumq; in CCCLXV. dies diuisisse. Sed hoc illi censeo apud Græcos duntaxat esse attribuendū. Verùm reperimus apud Iosep. in 1. & in 4. Antiq. Hebræos ante diluuiū Noë, annū XII. mēsibus constitutū habuisse: qui, eodem teste in 1. Antiq. annū primi etiā in Aegypto instituerant. Est insuper operæpretiū, quàm uaria fuerit anni ratio apud priscos demonstrare. Arcades enim (ut Plutarchus in uita Numæ, & Macr. in 1. Satur. meminerunt) tribus duntaxat mēsibus annum suum cōplebant: Cares & Acarnanes, sex: Aegyptij primis temporibus, teste Solino, quatuor: sed antea, ut Censorino placet, duobus tantùm. At Macr. in 1. Satur. ait, anni certū modū apud solos Aegyptios semper fuisse, ut etiam ex Herodoti auctoritate liquidò constat. Erat præterea annus triginta dierum, id est, lunaris: auctor Seruius super 3. Aeneid. Habebāt & annū magnū. quem uolebant cōfici omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, qui, secundum Cicer. continet duodecim millia noningentos quinquagintaquatuor solares annos. At Iosephus in 1. Antiq. cap. 8, dicit annum magnum DC. annorū spatio impleri. Sed de hoc, uti Censorinus demonstrat, inter auctores non planè cōuenit. Reliqui Græci CCCLIIII. diebus annum proprium computabant. In hac uarietate, Romani quoque ab initio, prout Macrobius dicit,

auctore

auctore Romulo, annum x. mensibus constitutum habuerunt, à Martio incipientes, qui conficiebatur diebus CCC & IIII. Romulus enim primum mensem Martium, à patre suo Marte: alterum Aprilem, quasi Aphrilem, à spuma, quæ Græcè ἀφρὸς uocatur: unde Venus mater Aeneæ nata est: tertium Maium, à maioribus: quartum Iunium, à Iunioribus nominauit. Ouidius,

Hinc sua maiores tribuere uocabula Maio,
Iunius à iuuenum nomine dictus adest.

Sic antè populum in maiores & minores diuiserat. Reliquos sex à numero, Quintilē, Sextilē, Septembrē, Octobrem, Nouembrē & Decembrē appellauit. Verùm postremò Quintilis à Iulij Cæsaris nomine, Iulius, & Sextilis Augusti honore, Augustus est nominatus. Sed iste annus quū neq; solis cursui, neq; lunæ rationibus congrueret, Numa Pompilius inde ad lunæ cursum redegit, additis 50. diebus: quibus postea sex alios dies adiecit retractos ex illis sex mensibus, qui triginta dies habebant, id est, de singulis singulos: eosq; sex & quinquaginta dies pari ratione partitus est in menses duos: & alterū, quem primum posuit, nuncupauit Ianuarium à Iano, qui Latinorum primus Rex fuerat: tanquam bicipitis diei mensem, ut qui transacti anni finē respiceret, ac principium futuri prospiceret. nā Ianus, quū uir esset æquè prudens atq; solers, dictus est habere geminā faciem, ut una quæ antè, altera quæ post tergū forēt, intueretur: id quod ad uigilantē ciuitatis custodē attinet. Alterum uerò Februariū uocauit, deoq; Februo dedicauit, qui creditur præesse lustrationibus: quia tū extremo anni mense, populus

februaba

februabatur, hoc est, purgabatur. Postea Numa religionem sequutus, quòd numero Deus (quemadmodũ Poëta ait) impare gaudet, dedit singulis mensibus, Ianuario, Aprili, Iunio, Sextili, Septẽbri, Nouẽbri, & Decẽbri, undetricenos dies: Martio uerò, Maio, Quintili, & Octobri, singulos & tricenos. Februarius suos octo & uiginti dies retinuit. Ita annus cõficiebatur diebus CCCLV. Romani deinde, Græcorum more, intercalarem mẽsem constituerũt: ut qui præessent fastis libris, quibus totius anni res populi explicabantur, intercalarent, id est, uocarent populum, ut quando lege agi liceret, scirent. Sed quũ ita usu ueniret, ut per eam uarietatẽ anni sæpe nundinæ caderẽt aut in primũ anni diem, innonásue, (quibus nefas erat conuentus haberi) permissum est ut sacerdotes quando uellent, suo arbitratu uocarent. At quũ illi cõmodi gratia, publicanorumq; ex usu, minus suo tẽpore uocarent, tum demũ Cæsar põtifex maximus addidit anno dies decẽ, horasq; sex, quorũ dierũ binos ad singulos menses, Ianuariũ, Sextilẽ, & Decembrẽ, adiũxit: in Aprilem autẽ, Iunium, Septembrẽ, & Nouembrẽ singulos distribuit. Sic C. Iulius Cæsar (auctore Suetonio, & Appiano Alexãdrino, & Plinio) primus omniũ annum ad cursum solis accommodauit, ut CCCLXV. dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaretur: quod bissextũ uocant. Causa autẽ nominis est: quia duobus continuis diebus bis dicimus 6. Calendas Martias, duos dies pro uno cõputantes. Menses uerò, hoc est, lunæ cursus, (qui, uti Cic. in 2. De nat. deorũ ait, quia mensa spatia cõficiunt, menses nominantur)

nãtur) Thebæos, id est ipsos Aegyptios (sunt enim, ut diximus, ijdem) omnium primos instituisse Diodorus affirmat: quod tamen magis Hebræis, qui haud dubiè primi annũ constituerãt, tribuendum esse uidetur. Atq; annus mẽses habet XII. quorũ quatuor, Aprilis, Iunius, Septẽber, & Nouẽber, ex triginta cõstant diebus: at plus uno, septẽ, Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, Augustus, Octo ber, & December: minimus uerò Februarius, octo & uiginti suis contentus est diebus. Itẽ hebdomadas duas & quinquaginta, & diẽ unũ: dies uerò CCCLXV. ac horas sex, uti dictũ est. Præterea quũ apud priscos Romanos, pontifices, prout suprà demonstrauimus, ita intercalarent, factũ est ut mẽsis eiusmodi rei causa, diuisus sit in Calendas, Nonas, & Idus, primusq; dies Calẽdæ dictæ sint, ἀπὸ τοῦ καλῶ, uoco: etenim minor põtifex obseruabat quando noua primùm appareret luna, qua uisa, id protinus sacrificulo regi nuntiabat: tũ facto, ut moris erat, sacrificio, põtifex incipiebat eos uocare qui in agris essent, quò scirent feriarũ pariter causas, atq; quid eo mense agi liceret. Ita calata, hoc est, uocata in Capitoliũ plebe, pronũtiabat quot dies à Calendis ad Nonas superessent: unde Nonæ ipsæ dictæ, quia semper dies nouẽ à Nonis ad initium Iduum intersunt. Idus autem circiter medium mensem ponebãt, idq; uerbũ ab Hetruscis sumpserant, quorũ lingua iduare, diuidere est. Igitur sic cõputabant, uerbi gratia, Vltimum diem Decembris antecedentis mensis notabãt pridie Calẽdas Ianuarias, penultimũ tertio Calendas, atq; sic alios suo ordine, sursum uersum numerando usq; ad Idus: nã mensibus quatuor, Martio, Maio,

Maio, Iulio, & Octobri, singulis senas dederunt Nonas, reliquis quaternas, sicut singulis quoq; mēsibus Idus octonas. Verùm modus istiusmodi dierū mensis numerum ineūdi iam uulgatior est, quàm ut à nobis sit rursum demonstrādus, qui profectus est ab illa pontificū intercalatione, quæ durauit usq; ad annū urbis cōditæ CCCCL. quum P. Sulpitio Auerrione, P. Sēpronio Sopho Lōgo COSS. C. Flauius scriba ædilis curulis, inuitis Patribus, Ciuile ius repositum in penetralibus pontificū euulgauit, fastosq; circa forum in albo proposuit, ut quando lege agi posset, sciretur. Testis Liuius ab urbe cōd. in extremo 9. lib. Postea fuit alius modus, quem aureum numerum ob excellens rei artificium appellant, excogitatus à diuo (ut fertur) Bernardo, uel ab ipso Iulio Cæsare, sicut lib. diuinorum officiorum 8. extat, ad inueniēdum diem coniūctionis lunæ, per singulos menses: quo quidem numero nostri deinceps usi sunt ad notandos quoq; dies festos, in singulos annos, quos mutabiles uocant, quemadmodum est Pascha, Pentecoste, nonnulliq; alij, eò quòd non semper in eosdem mensium dies cadāt. Fuit sanè inuentum suo dignum auctore, cuius usus & ratio ita omnibus nota est, ut non sit quòd hoc loco quicquam de aureo numero doceatur.

Quis horas primus constituerit, aut horologia diuersi generis inuenerit. Cap. V.

Oræ, quibus numero 24. dies noxq; conficitur, teste Macrobio, ab Apolline, id est sole, qui Horus Aegyptiaca lingua uocatur, nomen acceperunt. Quatuor itidem

itidem tempora, hoc est, uer, æstas, autumnus, & hyems, quibus annuus orbis impletur, horæ dicũtur: quæ initio duodecim cõstitutæ sunt, eiusq; rei talis fuisse origo memoratur, Quodam tẽpore Hermes Trimegistus, quum in Aegypto sacrum quoddam animal Serapi dicatũ, in tota die duodecies urinam facere pari semper temporis interuallo obseruasset, per XII. horas diẽ diuidi debere coniecit. Exinde hic horarũ numerus longo tempore custoditus, postea in XXIIII. horas diuisus est dies. Horologium aũt solarium, in quo umbilici solis, quẽ gnomonem uocãt, umbra horas ostendit, Anaximenes Milesius Lacedæmone, teste Plin. lib. 2. cap. 76. primus inuenit, ipsumq; ἀπὸ σκιᾶς, hoc est, ab umbra, sciotericõ appellauit. Romæ multò serius contigit: in XII. enim tabulis, ut auctor est Plinius in 7. ortus tantùm & occasus solis nominabatur. Post aliquot annos adiectus fuit & meridies: accensus Consulis, id est præco, eum pronuntiabat, quum è curia inter rostra & græcostasim solem prospiciebat: à columna uerò ænea ad carcerẽ inclinato sydere, supremam horã pronuntiabat: sed hoc serenis tãtùm diebus, usq; ad primũ Punicum bellum. At M. Varro primum horologiũ solarium in publico secundũ rostra, in colũna statutũ fuisse tradit, bello primo Punico, à M. Valerio Messala cõsule, Catina in Sicilia capta. Postea Scipio Nasica primus Romæ dũtaxat, ut opinor, aqua horas diuisit æquè noctiũ atq; dierũ, idq; horologiũ sub tecto dicauit, anno urbis DXCV. Ceterũ horologiũ, teste Vitru. li. 9. De architect. ex aqua Ctesibius Alexãdrinus primus reperit. Vtriusq; meminit Cic. li. De nat. deor. 2,

Quid

Primu horologiu fuit Achaz Patris Ezechie: Regis Iuda Esaie: 38 v: 8.

Quid igitur, inquit, conuenit quum solarium uel descriptum aut ex aqua contempleris, intelligere declarari horas arte, non casu? Et alibi, in extremo 2. Tuscul. lib. Cras ergo ad clepsydram. Ita uas uocant, è quo guttatim effundebatur aqua ad horas notandas. Inuentum est deinde diuini quodam ingenij acumine, horologium quod nunc frequens cernitur, è metallis, rotis dentatis atque ponderibus, partim umbilicis horas indicantibus, partim testantibus tintinabulis. Quinetiam eodem artificio planetarum omnium, ac solis & lunæ cursus adeo facilè repræsentantur, ut cælum ipsum propè conspici uideatur. Est etiam aliud horologij genus, ad pyxidis formã excogitatum: item è tenuißimis arenis Aegyptijs; quorum tamen auctores (uti in calce operis dicemus) in aperto non sunt. Sic deniq; quotidie aliquid admiratione dignum hominum industria inuenit, uelut pyxidem illam qua nautæ nauigationẽ peritißimè moderantur. Et multa demum sunt, quibus prisca ætas caruit, de quibus nos suis locis meminerimus. Illud adijciam, ut alibi horologia à sole occidente, usque ad solem iterum occidentẽ, perpetuo cursu uigintiquatuor horas designant: sic nũc totus ferè occidens horologia habet, quæ bis in die duodenas horas indicant, ita ut semper duodecima hora in media nocte & in meridie notetur: quod profectò quò aptius quadrat, hoc commodius fit, ne quempiam quum uelit scire quota sit hora, tot simul numerare oporteat.

Quomodo ab initio alij aliter dies obseruarint, ac noctes diuiserint. Cap. VI.

Diem

Iem alij aliter obseruabãt, quod ab Aegyptijs fluxisse uolunt, quos, ut inter nõnullos auctores conuenit, primos omnium annum & menses constituisse ferunt. Ii itaque à media nocte, ad mediam, totum id spatium unius diei nomine appellauere. Romani quoq; eodem modo diem obseruabãt, quòd, ut Plutarchus in Problemat. ait, ortus solis initiũ agendi, nox uerò consilij & præparationis faciat: quippe apud illos, cuiquam etiam diei horæ aliquid actionum tribuebatur. Martialis,

Prima salutantes atq; altera continet hora.
Exercet raucos tertia causidicos.
In quintam uarios extendit Roma labores.
Sexta quies laßis, septima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua palæstris.
Imperat extructos frangere nona toros, &c.

Babylonij inter duos solis exortus, omne id tempus diẽ uocabant: Athenienses inter duos occasus. Vmbri à meridie in meridiem, unum diem putabant: uulgus omne à luce ad tenebras: auctores Varro, Plin. in 2. Gellius, & Macrob. Nos porrò more Atheniensiũ, à sole occaso, ad solem iterũ occidentem, omne id mediũ tẽpus unũ diẽ esse dicimus, sicut transalpini omnes Vmbrorũ ritu, à meridie in meridiẽ diẽ suũ terminant, prout eorũ horologia, quæ superiori capite posuimus, indicant: uel eadẽ ratione, à media nocte, ad mediã noctẽ, ueteri Romanorũ instituto, illorũ dies dici potest cõfici. Nox uerò, sicut Veget. tradit, in quatuor diuidebatur uigilias, quæ singulæ, teste Hier. super Psalmos, trinarũ horarum spatio sup-

putabantur.

Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo, aut ubi usus imprimēdarum literarum primò inuentus. Cap. VII.

Vum in dies magis magisq; hominū ingenia sola librorū copia uigeant, & ad capessendas disciplinarum liberaliū artes facilius omnes alliciantur, ipsaq; literarum studia mirum in modum ubiq; gentium floreāt, peccare hercle me ducerem, si tale inuentū silentio præterirem, cuius nos etiam, quantum exiguum tulerit ingenium, augendi gratia, hunc nempe laborē suscepimus, præsertim quum huiusmodi scriptorum libri, uti diuus Hieron. *ad* Marcellam *ait, ingeniorū effigies, & uera & æterna monimēta sint. Quapropter* Agesilaus, *auctore* Plutarcho, *quum bene multi uellent eius corporis simulachrū gratis effingere, nunquam id fieri passus est, animi tantùm monimenta posteris relinquere studens: illud enim sculptorum, hoc suum: illud diuitū, hoc bonorū opus esse dicebat. Omniū igitur primus* Anaxagoras, *teste* Laërtio *uol.* 2. *librum ab se scriptū edidit.* Gellius *uerò lib.* 6. *scribit* Pisistratū *tyrannū omnium primū libros publicè legendos præbuisse. Sed profectò quis nō uidet perperam* Græcos, *hominū genus in sui laudē effusißimū, hanc sibi gloriā uindicare? qui, ut* Ioseph. *contra* Appionē *perspicuè demonstrat, recētißimi sunt. Ex quo haud dubiè multò ante* Græcos, *antiquißimi* Hebræorum, *qui sacram historiam scripserunt, &* Aegyptiorū *sacerdotes, uel* Chaldæi *libros ediderunt: atq; ita* Anaxagoram *&* Pisistratum *apud* Græcos *tantùm, primos foras dandos libros*

curasse, credere par est. Deinde aũt, ut idem Gellius testatur, ipsi Athenienses numerũ librorũ studiosius accuratiusq; auxerũt. Verùm omnẽ illã postea librorũ copiam Xerxes Athenarũ potitus abstulit, asportauitq; in Persas. Eos porrò libros uniuersos multis pòst tẽpestatibus, Seleucus Macedoniæ rex, qui Nicanor appellatus est, referendos Athenas curauit. Ingens postea numerus librorum in Aegypto à Ptolemæis regibus confectus est, ad millia ferme uoluminũ DCC. sed ea omnia priore bello Alexãdrino incensa sunt. Cæterùm Strabo lib. 13. Geogr. scribit Aristot. omnium primum bibliothecam instituisse: ait enim, E Scepsi fuere philosophi Socratici, Erastus & Coriscus, & Nereus Corisci filius, qui Aristotelẽ & Theophrastũ audiuit, & successor fuit bibliothecæ Theophrasti, in qua Aristotelica inerat: nã Aristot. & bibliothecã & scholam reliquit Theophrasto, & primus omniũ, quos scimus, libros cõgregauit: & Aegypti reges bibliothecæ ordinẽ docuit: Theophrast. uerò eã tradidit Neleo, Neleus eam Scepsim detulit, ac posteris tradidit. Hæc ille. Fuit & Pergami bibliotheca præclarißima: auctor Plin. lib. 35. statim in principio, ubi inquit, An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituere, non facilè dixerim. Romæ bibliothecã Asiniũ Pollionẽ primùm fecisse, testatur idem in prænotato lib. scribens, Non est prætereundum & nouitiũ inuentũ: siquidẽ non solùm ex auro argẽtóue, aut certè ex ære in bibliothecis dicãtur illi, quorum immortales animæ ijsdem locis ibi loquũtur: quinimò etiam quæ non sunt, finguntur, pariuntq; desideria

non traditi uultus, sicut in Homero euenit, quo maius, ut equidem arbitror, nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecã dicando, ingenia hominum rempub. fecit. Sunt etiã plures hodie in Italia bibliothecæ, sed illa in primis omniũ iudicio lõgè celeberrima, quam diuus Federicus Feltrius dux Vrbini condidit, quam postea Guido princeps eius filius, omnis doctrinæ decus, ac doctißimorum hominũ præsidium, cùm auro & argento, tum librorum copia adauxit, ornauitq́;. Fuit illud igitur omnino magnũ mortalibus munus, sed nequaquam conferendum cum hoc, quod nostro tempore adepti sumus, reperto nouo scribendi genere: tantum enim uno die ab uno homine literarum imprimitur, quantum uix toto anno à pluribus scribi posset. Ex quo adeo disciplinarum omniũ magna librorũ copia ad nos manauit, ut nullum amplius superfuturum sit opus, quod ab homine quanuis egeno desiderari poßit. Illud insuper adde, quòd auctores quoque plurimos, tam Græcos quàm Latinos, ab omni prorsum interitus periculo uindicauit. Quare tantæ rei auctor non est sua laude fraudandus, præsertim ut posteritas sciat, cui diuinum beneficium acceptum referre debeat. Itaq; Ioãnes Cuthenbergus natione Theutonicus, equestri uir dignitate, ut ab eius ciuibus accepimus, primus omniũ in oppido Germaniæ, quam Mogũtiam uocant, hanc imprimendarũ literarum artem excogitauit, primumq́; ibi ea exerceri cœpit: nõ minore industria reperto ab eodẽ, prout ferũt, auctore nouo atramenti genere,

quo nunc literarũ impressores tantùm utũtur. Decimosexto *deinde anno, qui fuit salutis humanæ* MCCCCLVIII. *quidã nomine Conradus, homo itidẽ Germanus Romã primò in Italiã attulit, quã dein Nicolaus Ienson Gallicus, primus mirũ in modum illustrauit, quæ paßim hac tẽpestate per totum ferè terrarum orbem floret, de qua plura loquẽdi labore supersedeo, eius inuentorem, ac simul unde ad nos delata fuerit, prodidisse, haud me parum fecisse ratus, quum ea omnibus longè notißima sit: quæ propterea ut ab initio nõ minore quæstu, quàm hominum admiratione uulgari cœpit, sic paulatim, uelut auguror, futura est uilior.*

De primo usu scribendi apud priscos, etiam per notas, & quando primùm inuenta charta, uel membrana. Cap. VIII.

Nte *usum chartarum, quo maximè humanitas uitæ cõstat & memoria, palmarum folijs, teste* Plinio *in* 13. Nat. *hist. primò scriptitatum est.* Verg. *in* 6.

—*Folijs tantùm ne nomina manda.* Deinde *quarundam arborum libris, postea publica monimenta plũbeis uoluminibus, inde & priuata linteis conficere cœperũt: deinde ceris: nam pugillarium usum ante* Troiana *tẽpora fuisse testatur* Homerus. *Papyrũ autem post* Alexandri Magni *uictoriã, condita in* Aegypto Alexãdria, M. Varro *auctor est, ante chartarũ usum ab eo* Rege *inuentam esse, quæ fiebat ex frutice, qui nascitur in paludibus* Aegypti. *Verùm contra* Varr. *qui chartarum usum non nisi condita in* Aegypto Alexandria *fuisse scribit*, Plin.

Caßij Heminæ Annaliũ scriptoris auctoritatẽ adducit. Ille enim tradit, Cn. Terentiũ scribam, agrum suũ in Ianiculo repastinantẽ, offendisse arcam, in qua Numa rex situs fuerat, & in eadem libros eius repertos, qui è charta erant. Nam Magnus Alexander amplius trecẽtis annis post Numam fuit, qui Alexandriã, auctore Liuio lib. 8. eo anno in Aegypto posuit, qui fuit urbis conditæ CCCCXXVIII. L. Papyrio Mugillano siue Cursore, C. Pætilio Galbo coss. Cæterùm Liuius in 10. De bello Macedonico, à Caßio dissentit, scribens duas arcas lapideas, octonos ferme pedes longas, non unam, repertas à fossoribus in agro L. Pætilij scribæ, non Cn. Terentij: & in altera earum sepultum fuisse Numam, in altera uerò eos libros inuentos, de quibus loquimur. Idem etiam Lactãtius affirmat, & Plutarchus in uita Numæ. Postea uerò id genus chartæ inuentũ est, quo nũc paßim utimur, cuius auctor haud palàm est. Hæc autẽ fit ex linteolis cõtritis: nihilominus tamen papyri nomen à frutice sumptum, ueluti chartæ ab urbe Tyri, retinet. Membranas à tectu membrorũ nominatas, (est enim propriè ipsum coriũ) Varro scribit per æmulationẽ, circa bibliothecas Ptolemæi & Eumenis regũ, Pergami inuẽtas fuisse: unde uulgò pergamenæ uocantur. Verùm ego affirmarem mẽbranas multò antè quàm tradit Varro, esse repertas, in ijsq; primùm scriptitatũ, quando sacros Hebræorum libros (Hebræi enim, ut ostendimus, primi rerum gestarum monimenta condiderunt) è membrana fuisse testatur Iosephus: nam quum in 12. Antiquitat. tradit, quemadmodum Eleazar princeps sacerdotum per LXXII. interpretes,

interpretes, sacros libros ad Ptolemæum Philadelphum miserit, ut in Græcum sermonem uerterentur, sic inquit, Quum uerò ostenderent tenuitatem membranæ, uel incomprehensibilem eorum cōpaginem, Rex miratus est. Herodotus etiam in quinto testis est, prisca consuetudine in pellibus caprinis & ouillis esse scriptitatum. Sūt præterea plura chartarum genera, ut hieratica, antiquitus sacris tātùm uoluminibus dicata: amphitheatrica, à loco dicta: bibula, & emporetica, inutilis scribendo, & inuolucris duntaxat chartarum atque mercium usum præbens, propterea ἀπὸ τῶν ἐμπόρων id est, à mercatoribus nominata. Vsus autē scribendi per notas, peruetustus est, quando Tiro Ciceronis libertus, auctore Eusebio, ipsas notas primus reperisse fertur. Et eiusmodi scripta furtiua dicuntur, quæ artificio quodam fiunt, ne legi poßint ab alio, nisi ab eo ad quem scribuntur. Gellius, Res quasdam occultas nuntiare Regi furtiuo scripto uolebat. Est & Cæsar, teste Suetonio, usus. Hodie uerò ita frequēs est modus iste scribendi, ut nullus uidelicet sit neque princeps, neque ciuis, quin suas habeat notas, uulgò zipheras nuncupatas.

Quis primus memoriæ artem monstrauerit, aut qui eiusdem gloriam adepti sint. Cap. IX.

PRoximum est, ut de memoria dicatur, qua, ut Fabius ait, omnis disciplina constat, quæ & necessarium maximè est uitæ bonum, & unicus eloquentiæ thesaurus. Huius ars, Plin. in septimo, & Quint. in undecimo

auctoribus) à Simonide Melico primùm inuenta est, qua in re multum ualuit: nam quum aliquando in Thessalia, teste Cic. de Orat. epularetur apud Scopam nobilem uirum, & nuntiatum esset ei, ut prodiret ad duos iuuenes ante ianuam stantes, contigit ut hoc interim spatio cõclaue corruerit, ac ea ruina adeo conuiuæ omnes cõtriti fuerint, ut non possent internosci à suis, qui humare eos uellent. Tum dicitur Simonides ex eo quòd meminisset, quo eorum loco quisq; cubuisset, demonstrator uniuscuiusq; sepeliendi fuisse. Ac ita uidetur memoria ualde iuuari, signatis animo sedibus, aut mutato annulo, qui nos moneat, cur id fecerimus, quod ipse Fabius latè prosequitur. Memoria autem plurimis præcipua fuit, ut Plin. & Solinus auctores sunt: Cyrus enim rex Persarũ omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit. Cineas Pyrrhi regis legatus, postero die quàm Romam aduenerat, utriusq; ordinis uiros nominatim appellauit. Mithridati regi duæ & uiginti linguæ (tot enim nationibus imperauit) traduntur notæ fuisse. Cæsarẽ uerò scribere & legere simul, dictare & audire, solitũ accepimus. Idẽ etiã, teste Spartiano, Hadrianus Imperator facere consueuit.

A quo primùm militaris ars inuenta, & utrum literis præstet, item in exercitu ordines, & tesseræ, & uigiliæ, & de primo pugnãdi modo. Cap. x.

Vnc uenio ad disciplinam militarẽ, præcipuum Imperatorũ decus, qua sola multi quidem mortales æternã sibi gloriam compararunt: unde tanto literis præferenda

renda uidetur, quanto facta dictis præstant. Quanquam illud non facilè Cicero concedendum iudicat, quando, ut ipse pro M. Marcello ait, bellicas laudes solent quidam extenuare uerbis, easq; detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ sint Imperatorum. Certè in armis militum uirtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multùm iuuant: maximam uerò partẽ quasi suo iure fortuna sibi uendicat, & quicquid prosperè gestum est, id pene omne ducit suum: At gloriæ, quam tu rectè scienterq; scribendo adeptus fueris, socium habebis neminem. Ad artem redeo. Sed hæc in rudi seculo admodum turpis fuit, utpote quæ ferino more, ut infrà ostendemus, exercebatur. Huius, sicut Ciceroni lib. De nat. deorum 3. placet, inuẽtrix Pallas fuit, ex quo Bellona dicta est. Papinius,

—Regit atra iugales Sanguinea Bellona manu.

Vt uerò Diod. ipse Mars morẽ bellãdi reperit. Martial.

Belliger inuictis quòd Mars tibi sæuit in armis.

Sed reperimus apud Ioseph. in 1. Antiq. uol. Tubalcain, qui ante diluuiũ Noë fuit, fortitudine cũctis excellentẽ, res bellicas fortiter exercuisse: quãobrem apparet militarem artem esse antiquißimã, proinde eius auctorẽ neutiquã prodi facilè posse suspicor. Veteres autẽ ante usum armorũ, pugnis, unde pugna nomen habet, calcibus, ac morsu certabãt. Et hæc prima pugnæ origo fuit. Lucr.

Arma antiqua manus, ungues, dentesq; fuerunt.

Exin lapidibus, fustibusq; pugnari cœptum, testis Herodotus libro quarto, quum de quibusdam populis loquitur, qui haud procul à Tritone Libyæ fluuio habita-

bant: ait enim, Horũ uirgines anniuersario Mineruæ festo in honorem ipsius deæ inter se bifariam diuisæ, præliãtur lapidibus fustibusq́;. Affirmat idem Diodor. lib. 1. scribẽs, Eodem modo claua & leonis pellis antiquo Herculi conueniunt, quo tempore nondum arma adinuenta, sed fustibus homines iniurias propulsabant, ac ferarum pellibus tegebant pro armis corpora. Plin. uerò in 7. dicit Afros contra Aegyptios, primos prælium fecisse fustibus, quos uocãt phalangas. Verùm paulatim hæc disciplina tanti fieri cœpit, ut nulla maiore cura, studio ac ordine, apud omnes propè gentes constaret, repertis exercitus ordinibus, signi dationibus, tesseris, & uigilijs, à Palamede, bello Troiano: & sub idem tempus, speculari significatione, à Sinone: auctor Plinius, qui libro quinto & Phœnicibus bellicarum artium inuentionem aßignat, sed apud Syros, credo. De his satis, sed iam ad ipsa arma transeamus.

De primo armorum, & æneorum tormentorum usu. Cap. XI.

Erunt, auctore Diodoro lib. 6. Martẽ primùm fabricatis armis milites armasse, cui ob id primus armorum usus (appellatur enim belli deus) attribuitur: quod etiam Verg. sensisse uidetur, quũ in principio suæ Aenei. dixit, —at nunc horrentia Martis Arma uirumq́; cano. Cæterùm arma, quæ pro omnibus bellicis instrumentis auctores usurpant, alij alia inuenerunt: galeam enim, gladium, hastam, Lacedæmonij, ut testis est Plinius in 7. inuenerunt. Herodotus tamen libro 4. putat scutum & galeam

galeam ab Aegyptijs Græcis esse traditam. Loricã Mydias Messenius: clypeos Prœtus & Acrisius inter se belligerantes repererunt, siue Chalcus Athamantis filius. Ocreas & cristas Cares, lanceas Aetolos, iaculum cum amento ferunt inuenisse Aetolũ Martis filiũ. Falcem, secundũ Clementẽ, Thraces: hastas uelitares & pilũ Tyrrhenus. Vsus autẽ uelitũ, auctore Valerio Maximo li. 2. eo bello primùm repertus est, quo Capuam Ful. Flaccus Consul obsedit. Securim Pantesilea Amazonum regina reperit: uenabula Piseus: arcum autẽ & sagittas Scythes Iouis filius. Sagittas, ut alijs placet, Perseus Persei filius primùm inuenit. Hæc ex Plin. At Diodor. Apollini assignat, in 6. scribens, Arcus insuper sagittandiq; fuisse repertorẽ Apollinem ferunt. Verùm Artabanus, (cuius testimonium Eusebius De præp. Euang. lib. 9. citat) Mosen omnium primũ bellica instrumenta inuenisse tradit, qui adhuc iuuenis in Aegypto, teste Iosepho in 2. Antiq. primam gloriosè expeditionem in Aethiopes apparauerit. Nec eo tamen cæteri quos memorauimus, minus laudis merentur, quãdo non unius generis arma ubiq; usurpantur, sed alia alibi. Nihil quoq; ab initio tam perfectũ excogitatur, cui non aliquid ab insequentibus commodè addi possit. In tormentis Cretenses scorpionem, catapultam Syri, Phœnices balistam & fundam, ut testatur Plinius, inuenerunt. Vegetius uerò lib. 1. De re milit. fundarum usum dicit incolas insularum in mari Hispano, quas Baleares uocamus, comperisse: unde Strabo libro tertio Geograph. illos optimos funditores esse uocitatos affirmat. Idem Vergilius sentit in primo Georg.

Stupea

Stupea torquentur balearis uerbera fundæ.

Artem bellicarum machinarum, teste Plutarcho, in uita M. Marcelli, Eudoxus & Archytas inchoarūt. Machinā ad ferēda grauiora onera primus, teste Vitruuio, extruxit Ctesiphon, qua usus est ad deportādas ex lapidicinis columnas Ephesum ad Dianæ fanum. Equum autem qui aries dicitur, in muralibus machinis, auctore Plin. in 7. Epeus ad Troiam inuenit: Vitruuio uerò lib. 10. De architect. Carthaginenses, ad Gades oppugnādas. Testudines Artemō Clazomenius inuenit. Et hæc omnia ad hominum perniciem inuenta sunt, & illud nouitium inuentum in primis, quod bombardā uocant, quo post hominum memoriā, nihil terribilius ab humano ingenio excogitari potuit, cuius inuentorem fuisse tradunt hominē Germanum admodum ignobilem, cui casu in mentē uenit tale quid efficere. Fertur enim homo ad exitiū humanum natus, seruasse aliquādo domi in mortario puluerem sulphureum, cuiusdam medicinæ faciendæ causa, illudq; texisse lapide, ac inde contigisse, ut dum ignem ex silice propè excuteret, scintilla intrò ceciderit, subitoq; flamma eruperit, atq; lapidem in altū tulerit: & ille eius rei casu doctus, postea facta ferrea fistula, & puluere cōfecto, machinam reperisse, ac eius usum Venetis in illo bello primùm ostendisse, quod ad fossam Clodiam est cum Genuēsibus gestum, qui fuit annus salutis humanæ MCCCLXXX. Is itaq; tam mortiferæ machinæ repertor, pro mercede, opinor, accepit, ut nomē eius perpetuò occultaretur, ne omni tēpore à cūctis mortalibus malè audiret, dignus scilicet qui prior ipse uice Salmonei,

nci,fulmine flagrasset. Salmoneus enim Aeoli filius,quũ uellet Iouem in fulminibus iaciendis æmulari, ab eo de cælo tactus ad inferos detruditur: quando hæc fulmini odore,luce,sonitu,impetu simillima est:magna enim ui ignis collecti,emißis repente aut ferreis aut lapideis pilis,quicquid obuium offendit, quassat, dißipat,frangit, contundit,adeo ut nullus sanè sit locus, quanuis natura munitus,quin facilè expugnetur. Ex quo iam usu uenit, ut in ea hoc tempore omnis ferme uis peditum, omnis equestris splendor,omnis deniq; bellica uirtus indecorè consistat, iaceat, obtorpeat. Hæc bombarda uocatur, à bombo,id est sonitu,qui βόμβος *Græcè dicitur:quidam alij tormentum æneum malunt nuncupare.Eius tametsi modò plura fiunt genera, quæ uariè uulgò nominãtur, & unum illud minimum quo nunc pedites utuntur, qui factitio nomine sclopus uocitatur. Sclopus enim est sonus ille, qui ex buccarum inflatione erumpit. Persius,*

Nec sclopo tumidas intendis rumpere buccas.

Sed uel alio nomine appellatur Arcusbusius, à foramine opinor,quo ignis in puluerem fistula contentũ immittitur: nam Itali busium uulgò foramen dicunt, & arcus, quòd instar arcus pugnantibus sit: quippe hodie huiusmodi tormenti usus in primo statim pugnæ loco est, quẽ olim sagittarijs dabãt, quũ à missilibus præliari inciperent. Sed iam hinc oratio nostra ad equũ bellicosißimũ animal sese, non extra utiq; propositum, transferat.

Quis primus equitãdi artẽ,aut usum equos domãdi,uel eorũ ungulas ferreis soleis muniendi,ac ornamẽta inuenerit, & bigas atq; quadrigas iũxerit,

& ueh

& uehiculũ cum quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primùm instituerint. Cap. XII.

Equo, qui magno mortalibus cùm in rebus bellicis, tum in itineribus faciũdis, & usui & adiumento est, primùm omnium uehi Bellerophontem Glauci regis filium docuisse, Plin. in 7. est auctor, qui Pegasum alatũ equũ, quum in Chimæram iret, ascendit. Horatius in Carm.

Et exemplum graue præbet ales
Pegasus terrenũ equitem grauatus Bellerophontẽ.

Sed Diodorus lib. 6. scribit Neptunum equos primùm domuisse, artemq; equitandi ab illo traditam: alij uolũt, equum hominibus antea ignotũ primum edidisse, quod asserit Lucanus, dicens,

Primus ab æquorea percußis cuspide saxis
Thessalicus sonipes bellis feralibus omen. Exilit.
Et Vergilius, —tuq; ô cui prima frementem
Fudit equũ magno tellus percussa tridẽti Neptune.

Frænos autem & ephippia Peletronij, qui Thessaliæ populi sunt, primi inuenerũt. Iidem, ut quibusdam placet, domandorum equorum usum primi docuere, testificante utrunq; Vergilio in tertio Georg.

Fræna Peletronij Lapithæ gyrosq; dedêre
Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Plinius libro septimo idem affirmat. Hos quoq; primos equorum ungulas munire ferreis soleis cœpisse ferunt. Numidæ, (ut uel hoc subiungam, teste Appiano in libro de rebus Libycis) equo nudo, id est, sine ephippijs, in

bello utebantur. Bigas primùm Phrygum natio iunxit, ut Probus & Plinius auctores sunt. Quadrigis uerò Erichthonius primus est usus: nam quũ Vulcanus, auctore Ouidio in secũdo Metamorphoseôn, & Seruio super tertio Georgicôn, impetrato a Ioue Mineruæ coniugio, & illa reluctante, semen libidinis proiecisset in terram, inde natus est puer dracõteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de terra & lite procreatus: nam ἔρις est lis, & χθὼν terra. Is ad tegendam pedum fœditatem, iunctis equis, primus omnium usus est curru. Maro,

Primus Erichthonius currus & quatuor ausus
Iungere equos, rapidisq; rotis insistere uictor.

Affirmat itidẽ Plin. Eusebius tamen hoc illi apud Græcos tantùm adscribit, dicens, Erichthonius primus quadrigas iunxit in Græcia: erant enim antea apud alias nationes. Id autem fuit Danao regnante Argis. At Arcades istuc inuentum Mineruæ aßignant, & id, credo, apud se tantùm: de qua Cicero De nat. deorũ ita scribit, Minerua quarta Ioue nata & Coriphe Oceani filia, quam Arcades Coriã nominant, & quadrigarũ inuentricem ferunt. Vehiculum quatuor rotarum, ut testis est Plinius, Phryges inuenerunt. Pugnare ex equo, sicut idem ait, Thessali docuere, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem. Hinc de Centauris fabula orta apud poëtas, quòd semihomines, & semiequi essent: quanuis non me prætereat, quandã fabellam super hac re à Seruio narrari in 3. Georg. quæ ueluti nugæ respuẽda uidetur. Vera sunt igitur extra omnẽ controuersiã, uti etiam Lactant. inquit, quæ loquuntur

poëtæ,

poëtæ, sed figmento aliquo specieq́; uelata, sicut de Aeolo rege uentorum suprà demonstrauimus. Sed nonnulli tradunt Centauros primos equitare, nõ ex equo pugnare esse ausos. Diodorus in quinto, Centauros nõnulli uolunt in Pelio à Nymphis nutritos, postea equos subagitasse, exq́; eis Hippocentauros natos. Creditum, quòd primi equitare ausi sint, ex eoq́; natam fabulam, ueluti equi essent hominisq́; natura. Hæc ille hactenus. Et ista omnia ex iumentis cõmoda apud alias gẽtes paulatim inuenta, non defuisse illis primis mortalibus credere conuenit: quando satis constat Hebræos, Assyrios, Arabes, Aegyptios, equis, mulis & alijs iumentis à principio usos, quæ aut dorso ferunt, uel armis currũ trahunt. Sed de quorundam ludorũ & saltationum origine iam disseramus, quando hæc rei bellicæ quoq; augendæ gratia instituta sunt: sed opus est ut modus adsit, ne, sicut Cicero in Officijs ait, uoluptate elati, in aliquam turpitudinem iuuenes dilabantur.

Quis primus instituerit apud Græcos olympicũ certamẽ & alios id genus ludos, & pyrrhicã saltationem, atq; palæstrã: & à quibus inuẽtus ludus pilæ, aleæ, tesserarum, furunculorũ, talorũ, par impar, & micare: ac quid sit tessera uel talus. Cap. XII.

Vatuor ludorum genera apud Græcos præcipua fuisse comperio, quorum primi & longè celeberrimi olympici appellati sunt, ab omnibus ferè poëtis decantati, quoniam in Olympo monte apud Pisam & Elidem, oppida Arcadiæ, Ioui dedicati Pelopis honore celebrabantur,

bantur, quos (teste Diod. lib. 5. & Plin. in 7. & Plutar. in uita Thesei) Herculem Iouis & Alcmenæ filiũ quidã constituisse, ibiq; primùm decertasse, & palmam consequutum tradunt. Sed Euseb. in 10. De præpar. Euangel. dicit in olympico stadio Corylum Argiuum primùm uictorem fuisse declaratum. Alij autem, (ut idem Diodor. in 6, & Strab. in 8. Geograph. auctores sunt) Herculem unum ex Idæis Dactylis hoc certamen inuenisse asserũt. Verùm idem Strabo in prænotato libro ab Epeis compertum affirmat. Et inferius ait, ab Iphito Olympicum agonem institutum constare. Fuit is Praxonidis, siue Hæmonis filius. Sed Solinus hoc illustrius declarat, statim in principio sui operis, ita scribens, Quippe certamẽ olympicum, quod Hercules in honorem ataui materni Pelopis ediderat, intermissum Iphitus filius eius instaurauit, post excidium Troiæ, anno quadringentesimo octauo. Herodotus lib. 8. scribit olympicum certamen gymnicũ, atq; equestre fuisse, præmiumq; propositum oleaginam coronam, qua donabãtur uictores. Quapropter Tigranes Artabani filius, eo tempore quo Xerxes bellum in Græcia gerebat, ut idem testis est, audiens præmiũ Græcis coronam esse, non pecuniam, generosam illam meritoq; laudãdam sententiam dixit, Papè Mardoni (is enim Xerxi persuasit ut in Græcos bellũ moueret) in quos uiros induxisti nos ad pugnandum, qui non pecuniarum certamen agitant, sed uirtutis? Celebrabantur autem hi ludi quinto quoq; anno, sic, ut quatuor anni interessent à primo olympiados anno, ad initium & primum annũ sequentis, si uera est ratio eorũ qui de olympiadis æquè

ut de lustri spatio ita putant: idq; tempus olympiadem appellabãt: ac deinceps apud Græcos tẽpora per olympiades numerata sunt, ueluti apud Romanos per COSS. quorum magistratus annuus erat. Martialis,

Bis iam pene mihi consul trigesimus instat.

Alteri erãt Pythij: nã quũ Apollo Pythonẽ serpentẽ, qui à Iunone immissus, Latonã matrẽ persequutus fuerat, sagittis cõfecisset, ne huius uictoriæ memoriã ulla tẽporis diuturnitas obliteraret, ipse à Pythone Pythius dictus, ludos Pythios constituit. Ouid. in primo Metamorph.

Néue operis famam posset delere uetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.
Hîc iuuenum quicunq; manu pedibúsue rotáue
Vicerat, esculeæ capiebat frondis honorem.
Nondum laurus erat, longoq; decentia crine,
Tempora cingebat de qualibet arbore Phœbus.

Tertij Isthmij, ab Isthmo parte Achaiæ nominati, & à Theseo inuenti, dicente Plutarcho in eius uita, Gloriari etiam quãdoq; est solitus ob illum (de Hercule loquitur) Ioui Olympia, ob se uerò Neptuno Isthmia à Græcis celebrari. Isti ludi, teste eodem Plutarcho, ut quidam uolunt, in honorem in primis celebrabantur Scyronis: ut alij, Sinnis: ut alij, Palæmonis, quem Latini Portunum uocant. Ouid. in 6. Fast.

Quem nos Portunum sua lingua Palæmona dicet.

Hic, auctore eodẽ Ouid. in 4. Metamorph. ex Melicerta homine, precibus Veneris, deus marinus effectus est. Verùm Plutarchus alios illi dicatos fuisse ludos sentire uide-

re uidetur, in eadem Thesei uita diens, Quod ibidem in Melicertæ honorē constitutū est, noctu agebatur, initiandi magis, quàm spectaculi aut celebritatis speciē præ se ferens. Hæc ille. In ijs autem ludis uictoribus pinea corona dabatur: de quibus etiam Strabo lib. 8 Geogr. meminit, dicens, In Isthmo Neptuni, quem Isthmium uocāt, templum eminet picearū arborū luco circūclusum, ubi ludos Isthmios decertantes Corinthij celebrare soliti sunt. Et Solinus itidem affirmat, scribens huiusmodi spectaculū per Cypselum, qui, teste Herodoto in 1. Periandri Corinthiorū regis pater fuit, intermissum, Corinthios olympiade XLIX. solennitati pristinæ reddidisse. Quarti Nemeæi, à Nemea sylua uocitati, quos Argiui, (auctore Strabone lib. 8. Geogr. & Polybio lib. suarum historiarū 2) celebrare consueuerūt, ob Herculis memoriam, qui Nemeæū leonem interfecisset. Vergilius,

Compreßit Nemeæ primùm uirtute leonem.

Pyrrhicam saltationem pro iuuenibus ad militarē artē exercendis, Pyrrhus, auctore Plin. lib. 7. in Creta primus inuenit. Solinus uerò scribit à Pyrrhico repertam fuisse, dicēs, Pyrrhico repertore equestres turmas Creta prima docuit lasciuas uertigines implicare, ex qua disciplina bellicæ rei usus conualuit. Verùm Strabo, cuidam Cureti aßignans, secus uidetur sentire (nisi fortasse Pyrrhicus unus ex Curetibus fuerit) in 10. quum de Creta loquitur, Quos principio Curetē illis ostendisse ferunt, deinde instruxisse, ut saltationē, quam Pyrrhicam appellauerit, saltarent. Et alibi idem asserere uidetur, scribens Curetes primò armiferā saltationē intro-

duxisse, quando Dionysius Halic. in 7. apertè demonstrat Pyrrhichen saltationẽ esse armatã, & ab ipsis etiã Curetibus, aut à Pallade institutam. Plinius tamen in 7. manifestißimè ostendit, armatã saltationẽ aliam esse ab ea quam Pyrrhicã uocant, & illam à Curetibus, hanc à Pyrrho inuentã, & utranq; in Creta. Trãquillus autem dicit ludum ipsum quem uulgò pyrrhichen appellant, troiam uocari, & eius originẽ expreßit in libro de puerorũ lusibus. Quis igitur mentis compos in tanta super huiusce rei origine scriptorũ dissensione, pro certo quicquã auderet affirmare? De hac saltatione insuper Apuleius in 10. De asino aureo, abundè meminit. Troiæ uerò spectaculum ludicrũ quale foret, Maro in 5. disertißimè tradit, ubi à Troianis ostẽdit nomẽ habere illo uersu,

Troiaq; nunc pueri Troianum dicitur agmen.

de quo etiam Sueton. in Cæsare meminit. Festus lusum equestrẽ puerorũ uocat. Gymnicos ludos, id est, in quibus nudi & peruncti se exercebant, Lycaon, teste Plinio, primus inuenit. Funebres Acastus, ut idem ait, in Iolcho, post eum Theseus in Isthmo. Palæstram, ut Diodorus est testis, Mercurius instituit. Horat. in Carm.

Mercuri facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus & decoræ More palæstræ.

Aleæ uerò tesserarumq; ludum, & pilæ, cæteraq; lusoria animi recreandi gratia inuẽta, præterquam talaria, Lydi populi Asiæ, teste Herodot. lib. 1. omniũ primi excogitauerũt. Quare miror Plinium ab Herodoto discrepare, qui in 7. scribit Pythum quendam lusoriam pilam repe-

lam reperisse: nisi fortasse alter eorum de alia pila (sunt enim plura pilarũ genera) intellexerit. Atqui Lydos eiusmodi aleatorias artes non tam uoluptatis, quàm compendij gratia excogitasse, idem Herod. tradit. Nã quum grauitate annonæ patria premeretur, sic famem consolari solebant, altero quidem die cibũ sumentes, altero ludis operã dantes. Est uel aliud ludi genus quo calculis in tabula lusoria, id est, fritillis & alueolis luditur, inuentũ olim circiter annũ orbis cõd. ter millesimũ DCXXXV. à quodã uiro sapiente nomine Xerxe, qui ita tyrãni sæuitiam coërcere metu, ac eum documẽto monere uolens, ostendit maiestatẽ sine uiribus, hominumq; adminiculis, parũ admodum ualere atq; tutam esse, quãdo per istiusmodi ludum satis patebat regẽ facilè oppressum iri, nisi inuigilaret, à suisq; defenderetur. Vocãt hodie hosce calculos seu scrupos furunculósue quibus præliando ludimus (est enim certamen instar prælij) schacos, à scãdendo forsitan dictos, quòd calculi quum mouentur, in alteram aduersariã partẽ scandere uideantur. Ludus omnibus notus est: quare satis de eo habeo dictũ, quum monstrauerim originẽ. Cæterùm de tesseris ac talis appositè aliquid disputemus, quũ hæc ludicra sint tam notissima, quàm eorũ nomen multis adhuc non planissimũ factum uideatur. Sanè tesserã dicimus, quòd ex omni parte quadrata sit, quæ octo habet angulos, & sex latera punctis notata, qua in tabula lusoria plurimùm luditur. Vulgus tesserã uocitat talũ, siue per diminutionem taxillum, qui nũc nusquã ferè gentiũ in usu est, tantũ abest ut ille quid sit talus intelligat. Porrò talus est ossis genus, quod in

articulis pedum duntaxat posteriorũ eminẽs, cõcaua in uertebra suffraginũ, quæ eadẽ sunt in posterioribus animalium pedibus, atq; genua in prioribus: ligatur solidis neruis, forma pene quadratũ, & parte altera concauũ, altera aliquantulũ curuũ, estq; animalibus bisulcis, hoc est, bobus, ouibus, capris, damis, & reliquis, præterea nullis alijs solidas ungulas aut digitos habẽtibus. Hoc genere oßiculi ueteres ludebant sic, Latus quod unicũ numerum notabat, canis aut canicula appellabatur: siquis iactando caniculam uertisset, is numũ unum deponebat, uel quantũ inter ludentes conuenisset. Vnde Persius, —Damnosa canicula quantum Raderet. Cõtra in altero latere Venus siue cous dicebatur, septenariũ numerũ significans. Is qui eum numerum iactãdo talos reddidisset, sex lucrabatur, & quicquid etiam ex iactu caniculæ depositũ esset. Duo alia latera chius & senio nominabãtur, & ille ternariũ, hic quaternariũ significabat: quippe in talis, neq; binarius, neq; quinarius erat numerus. Igitur qui chium iactabat, tres numos: qui senionẽ, quatuor lucrabatur, qui propterea dexter nuncupabatur. Persius, —Quid dexter senio ferret, Scire erat in uoto. Si enim pluribus positis talis, eadem foret facies, pro uno accipiebatur, quia diuersitas numerũ augebat. Fuit & alius ludendi modus, per uulturios, ac Herculẽ basilicum. Plautus, Talos poscit sibi in manum, prouocat me ad aleam, iacit uulturios quatuor: Talos arripio, Herculem iacto basilicum. Ita apud nos sexcenti sunt modi ludendi ad aleam: est enim alea omnis ferme ludus, qui in uarietate fortunæ consistit, ut sunt tesseræ cumprimis,

& chartæ

& chartæ lusoriæ, cum quibus qui se ualde delectãt, maximè omnium semper egent. Sed talorum usus haud penitus obsoleuit. Vidi ego in Flandria mulieres talis ludẽtes, quæ multos habebãt uario colore pictos, uel ex ebore factos, quemadmodũ ueteres præter naturales talos, ex alia materia factis usos esse memoriæ proditũ est. De origine uerò ludi non habeo quicquã certi tradere. Ratio ipsius ludi, quam suprà posuimus, uidetur significare Romanum esse inuentũ: fuit tamen celebris & apud Græcos: siquidem Euripides talorum numerum usq; ad quadraginta auxisse fertur. Talus Græcis ἀστράγαλος dicitur. Alia quoq; fuerunt apud antiquos ludorum genera, quibus etiam nunc utimur, auctoribus tamẽ minimè proditis, ut illud, par impar ludere, quũ quis numos manu occultat, petitq; ab altero, pár ne, an impar eorũ numerus sit. Suetonius de Augusto, Scripsit ad filiam, Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis conuiuis dederam, si uellẽt inter se post cœnam, uel talis, uel par impar ludere. Itẽ aliud, digitis sortiri: quod fit, quũ duo clausis manibus, uocando certum numerum, subinde digitos porrigunt. Verbi causa, ego tres digitos explico, tu totidem, ipse quatuor nomino, tu uerò sex: ita tu qui numerum uocando diuinasti, iam uicisti. Et quia digiti ita explicati subitò apparent, idcirco per metaphoram, micare dicitur. Varro, Micandum erit cũ Græco, utrũ ego illius numerũ, an ille meum sequatur. Italis ludus notus est, uulgoq; la mora appellatur, quasi μωρῶν, id est, stultorum ludus, quòd digitorum iactatio signum sit leuitatis: ideo uirum grauem micare non decet.

De quorundam ludorum origine apud Latinos. Cap. XIIII.

Vpercal, quod, auctore Dionysio, speluncã erat sub mõte Palatino, ab Euãdro sacrata Pani deo Arcadiæ, qui Lycæus dicitur, ex eo dictum nonnulli autumant, quia ibi per caprum luebatur, hoc est, sacrificabatur: tametsi Plutarchus in uita Romuli propriũ eius celebritatis fuisse inquit, ut Luperci canem immolarent. Alij scribunt à lupa, quæ ibi Romulum & Remũ nutrisset, aut quòd hic locus, quod uerisimilius est, Pani Lycæo cõsecratus esset: λύκος enim Latinè lupus dicitur) aut quòd Pan lupos arceat. Vnde lupercalia ludicra, quæ, teste Plutarcho, expiationis causa fiebant, Lycæa dicta, à Pane Lycæo numine Arcadico, quem, auctore Liuio ab urbe cond. Romani Ianum uocabant, & idem putabatur esse Faunus, uel, ut Fenèstella tradit, Syluanus. Sacrificabatur autem Lycæo, mense Februario, in hũc ferme modum, Iuuenes nudi Lycæum Pana uenerantes per luxum atq; lasciuiã, currebant, ferentes scuticas ex caprinis pellibus factas. Vnde Festus tradit crepos, id est, Lupercos à Romanis dictos, à crepitu pelliculartum, quem faciebant uerberãtes. Mulieres ultrò se ad uerbera offerebãt, arbitrantes eam rem ad fœcunditatem conducere. Iuuenalis,

Nec prodest agili palmas præbere luperco.

Hoc autem ludicrum Euãder ex Arcadia primus in Latium intulit. Ouidius,

Transtulit Euander syluestria numina secum.

Testatur idẽ Verg. in 8. Liuius, Dionysius, & Fenestella.

Quòd

Quòd uerò nudi currebant, Trogus, & Ouidius lib. 2. Fast. ex imitatione habitus ipsius Dei, cui hæc sacra fiebant, hunc morem fluxisse tradũt. Sed Fenestella & Seruius alias etiam huius rei rationes reddunt, quas Ouidio latè prosequẽte, ego in medium proferre supersedeo. In ijs autem ludis, (quod non longè ab re est) M. Antonius nudus & perunctus, auctore Appiano in 2. de bellis ciui lib. Cæsaris capiti diadema intulit. Erant deinde circenses: sic enim appellabantur, quasi circum enses; nã, teste Seruio super 3. Georg. quum rudis uetustas nondum loca huiuscemodi ludis apta ædificasset, inter enses & flumina eos celebrabat, ut ab utraq; parte esset ignauis præsens periculũ. Exin circus, id est, locus muris septus, ab ipsis circensibus denominatus, in quo ludi fiebãt, ædificatus est: de quo Liuius ab urbe condita ait, Tum primùm circo, qui nunc maximus dicitur, designatus est locus. Disponebatur autem circus in formam spatij oblongi, & in summitate circi carceres erant, unde equi curribus iuncti ad cursum mouebãtur, & quum ad summum deuenissent, reuoluebantur, donec ad priorẽ metam deuenirent. Exercebantur etiam pugiles in medio loco muneribus collocatis. Verg. in 5. Aeneid.

Munera principio ante oculos circoq; locabant.

Solẽnes deinde mansere huiusmodi ludi Romani, & magni arieq; appellati. Erãt insuper Saturnalia, quorum dies lætitiæ pleni erant, & mẽse Decemb. magnificè apparateq; celebrabantur. Hinc Martial. in Xenijs dicit,

Postulat ecce nouos ebria bruma sales.

In quibus, ut idem testis est, amici inter se munera mit-

tebant, & quæ primò mittebantur, xenia, quasi hospitalia, hoc est, ad hospites missa uocabãtur: ξένος enim Græcè hospes appellatur: quæ uerò remittebantur, apophoreta, quod ἀποφέρειν significat referre. Hæc autem sacra, Ianus, auctore Macrob. Saturno, quicum unà concors regnauit, primus instituit, quidã à Pelasgis, alij ab Atheniensibus, ut idem dicit, ortũ habuisse uolunt. Et quoniã sub Saturno omnia cõmunia erãt, hinc (teste Iusti. in 43. suæ epitomes) cautum erat, ut Saturnalib. exæquato omniũ iure, paßim in conuiuijs serui cum dominis recumberent. Erant & ludi gladiatorij, quos diuus Cyprianus ad Donatum execratur, Paratur, inquit, gladiatorius ludus, ut libidinẽ crudeliũ luminũ sanguis oblectet: homo occiditur in hominis uoluptatẽ, & quis poßit occidere, peritia est, usus est, ars est, scelus non tantùm geritur, sed docetur, &c. De eorũ autem origine & causa, Iulius Capitol. in uita Max. & Balbini principũ hæc commemorat, Multi dicunt apud ueteres hanc deuotionem contra hostes factã, ut ciuiũ sanguine litato, specie pugnarum, se Nemesis, id est, uis quædã fortunæ, satiaret. Alij hoc literis tradunt, quod uerisimilius credo, ituros ad bellũ Romanos debuisse pugnas uidere, & uulnera, & ferrũ, & nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerẽt, aut uulnera & sanguinẽ perhorrescerẽt. Hinc mos tractus uidetur, ut Imperatores ad bellũ proficiscẽtes munus darẽt gladiatorium. Habebant præterea plura ludorũ genera, quæ campus Martius, uti in Offic. Cicer. ait, iuuenibus exercitationis bellicæ causa suppeditabat, quæ nos hîc studio breuitatis omittimus, alibi

reliqua

reliqua dicturi, lib. 4. cap. ult. quum eos exponemus ritus, qui hodie apud nos quoq; seruantur, & ludos, qui religionis causa in primis fiebant.

Quis primus inuenerit inducias & fœdera, & de eorundem uario faciendorum ritu, ac quot essent genera. Cap. XV.

Nducias primus omniũ, auctore Pli. li. 7. *inuenit* Lycaon. *Sunt aũt induciæ, (nõ est enim hoc silentio prætereundũ) pactum quoddã & cessatio pugnæ, manẽte tamen bello, uti testis est* Gellius *in* 1. Noctiũ Attic. *paucorum dierum: hoc est, ut usq; ad certũ diem non pugnetur, nihilq; incõmodi detur, sed ex eo die postea uti iam omnia belli iure agantur.* Quinetiã *horarũ quoq; atq; annorũ induciæ sunt.* Gell. *enim in prænotato lib. tradit, in primo annaliũ* Quadrigarij *scriptũ esse,* C. Pontium Samnitem *à* Dictatore Romano *sex horarũ inducias postulasse.* Liu. *uerò ab urbe cond.. lib.* 1, Induciæ, *inquit,* Veientibus *in* 40. *annos datæ.* Et *in* 7. *Cæriti populo in centũ annos.* Fœdera *idem* Plin. *est auctor* Theseũ *primùm cõperisse.* Sed Diod. *lib.* 6. Mercurio *aßignat, ita scribens,* Tribuũt *præterea* Mercurio *præconia, dißidia, ac fœdera, quæ in bellis fiũt.* Hæc *ille.* Verùm *ego puto* Theseum *apud* Græcos *dũtaxat fœderis auctorẽ fuisse, quãdo ex* Ioseph. De antiq. Iud. *facilè deprehendimus, cùm antea, tũ* Cecropis *tẽporibus, (post quẽ teste* Euseb. *in* 10. De præparatione Euang. *omnia apud* Græcos *memoria digna narrãtur) fœderis paciscẽdi morẽ apud* Aßyrios & Aegyptios, *nonnullosq; alios fuisse, sed præsertim apud*

Hebræos. Nã Iacob, qui multò ante Cecropem fuit, apud eundem Iosephũ legimus, cũ Laban socero fœdus fecisse: deinde Mosen, (qui auctore Eusebio, Cecropis tẽpore fuit) ultrò certũ fœdus obtulisse quibusdam regibus, quum sibi per deserta loca tutum iter peteret. Exin etiã Iesum Mosis successorẽ cum Gabaonitis fœdus percussisse constat. Quapropter huius rei certum auctorẽ temporis longinquitate obliteratum, nequaquam in lucem proferri posse duco. Fœderum autem tria olim fuisse genera reperio, unum, quum bello uictis dabantur leges à uictore, ipsiusq; ius & arbitrium erat, ex ijs quæ dedita fuissent, habere quæ uellet, & mulctare: alterum, quum bello pares æquo fœdere in pacem & amicitiam ueniebant: tunc enim fas erat repeti res, reddiq; ac cõponi eas, per quas possessio turbata foret. Tertiũ, quum qui hostes nunquã fuerint, ad amicitiam sociali fœdere inter se iungendam coibãt, tum ij neq; dare neq; accipere leges debebant, id quod aut uictoris aut uicti esse constat. Fœdus præterea alio alibi ici consueuit modo: apud Romanos enim, teste Liuio ab urbe cond. uol. 1. fecialis sacerdos ex iussu regis, sumpta ex arce graminis herba pura, ut in nostris prouerbijs docuimus, feriebat porcum silice, dicens, Sic à Ioue feriatur is qui sanctũ hoc fregerit fœdus, ut ego hunc porcũ ferio, &c. At Polyb. lib. 3. quũ de primo fœdere inter Romanos & Carthaginenses icto meminit, alium ritũ fuisse demõstrat: ait enim, Simulatq; de fœdere inter partes cõuenerat, fecialis sumpto in manibus lapide, dicebat, Si sine dolo malo hoc fœdus facio, dij mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut ago aut cogito,

gito, cæteris saluis, solus ego peream, ut hic lapis è manibus meis decidet: & mox lapidē deijciebat. Arabes autem quoties fœdus faciebant cū alijs, quidā medius inter utrunq; stans, acuto lapide feriebat uolā, iuxta maiores digitos ipsorū qui fœdus agebant: deinde sumpto flocco ex utriusq; uestimento, inungebat eo sanguine septem lapides in medio positos, inter ungendū inuocās Dionysiū & Vraniā. Hoc acto, idem qui fuerat sequester fœderis inter amicos cōtrahendi, uadabatur pro hospite, aut fortè pro ciue, si cū ciue res agebatur. Quod fœdus & ipsi qui amicitiā contrahebant, seruare iustum censere. Scythæ uerò hoc quippe modo sanciebāt, Infuso in grādem calicē fictilē uino, cōmiscebant eorum sanguinē qui ferirent fœdus, percutientes cultello, aut incidentes gladio aliquantulum corporis, deinde in calice tingebant sagittas, securim, iaculū: hæc simulatq; fecissent, sese multis uerbis deuouere, postea uinum epotare, nō modò ij qui fœdus faciebant, sed etiam comites illi, qui erant maximæ dignitatis. Sic ferme apud Romanos iusiurandū inter factiosos confirmabatur, testificante Sallustio, qui scribit Catilinā humani corporis sanguinē uino permistū in pateris circuntulisse socijs coniurationis, & eos singillatim degustasse, quò inter se magis fidi forent. Atqui hodie illud idem fit inter eos qui ad aliquod insigne scelus faciendū conspirant. Item Barcæi pactionē in hāc formulā conflabāt. Feriebant enim fœdus super occultam fossam, & quoad humus ea ita se haberet, tandiu fœdus in ea regione ratum fore sentiebāt. auctor Herod. lib. 3, 4, & 5. Et sic alij alio pacto deniq; faciebant, id

quod si

quod si persequi uellem, essem profectò longior æquo, simulq; parum utiliter excluderer tempore.

A quo mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationẽ duxerit, ac queis triumphare, aut ouare liceret, & de ritu uspiam ponendi trophæi. Cap. XVI.

Ionysium, hoc est, Liberum patrem, primùm omniũ multarũ gentiũ spolijs onustum triumphasse, Diodor. lib. Hist. 5, & 6, & Plin. in 7, atque Solinus tradunt. Deinde apud plerosq; populos usus triumphandi increbruit: nam Carthaginensiũ Imperatores rebus bene gestis, triumphũ ducere solebãt, dicente Iustino libro suæ epitomes 19, Hasdrubal grauiter uulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito, interijt, cuius mortẽ tũ luctus ciuitatis, tũ & dictaturæ 11. & triũphi quatuor insignẽ fecere. Verùm apud Romanos præcipuus triũpho honor fuit: Romulus enim primus omniũ, teste Dionysio, deuicto Acrone Cenineñsiũ rege, lauro coronatus, & quatuor uectus equis, urbẽ ingressus est, spoliaq; hostilia Ioui Feretrio consecrauit. Cæterũ Liuius de corona laurea & curru in hac põpa, nõ meminit, neq; Plut. in uita Romuli: Eutropius uerò primũ triũphũ Tarquinio Prisco tribuit, deuictis Sabinis. Sed deinceps põpa triũphi insolens atq; sumptuosissima, omnẽ priscæ mediocritatis formã exuit, modumq; excessit: nam triũphãtes uehebãtur equis albis, quibus primus omniũ, (teste Liuio ab urbe cõd. lib. 5, & Plutar.) Camillus usus est, eiusq; triũphus eade

ea de causa clarior fuit quàm gratior, & curru inaurato, corona, ut testis est Gellius, aurea redimitus, & deuictus hostis oneratus colla catenis, currum sequebatur, præeunte senatu, & sic in Capitoliū ascendebant ad templum Iouis opt.max. ubi mactato tauro albo, deinde domum redibant. Erat præterea minor triūphus, quæ ouatio appellabatur, uel quia, ut Plutar. sentit in uita Marcelli, ouis mactabatur: uel quia, sicut Festo placet, redeuntes ex pugna uictores milites lætabūdi ingeminabant O literā. Ouandi autem ac non triumphandi, auctore Gel. lib. 5. causa erat, quū aut bella non ritè indicta, neq; cum iusto hoste gesta erant, aut hostium nomen humile, ut seruorum, aut deditione repēte facta, si incruenta uictoria obuenisset, minúsue quinq; millia hostium una acie cecidissent: ita enim lege exceptum erat. Et ne prior lex ex cupiditate laureæ antiquaretur, ei altera suppetias tulit, quæ Imperatoribus pœnam minabatur, qui aut hostium occisorum, aut amissorū ciuium falsum numerum literis senatui ausi essent referre. auctor Valerius Max. lib. 2. Non fiebat insuper ius omnibus triumphandi, licet res triūpho dignas gesßissent: quod quatinus Liuius uolumine primo de bello Macedonico plenißimè declarat, eius ideo uerba ponam: ait enim, Per idem tempus L. Cornelius Lentulus proconsul ex Hispania rediјt, qui quum in senatu res ab se per multos annos fortiter feliciterq; gestas exposuisset, postulassetq; ut triūphanti sibi inuehi liceret in urbem, res triumpho dignas esse censebat senatus, sed exemplum à maioribus non accepisse, ut qui neque Dictator, neque Consul, neque Prætor res

gesßisset,

geßiſſet, triumpharet. Et infrà ſuggerit. Et ſenatuſcõſulto L. Lentulus ouans urbem eſt ingreſſus. Ouantes uerò, teſte Pli. lib. 15. myrto coronabantur: quia hæc arbuſcula, ut Plutar. ait, uim maximè bellumq; peroſa eſt, & equo uecti ibant, militibus deinde comitantibus in Capitoliũ, ubi ex oue ſacrificabant, ſicut triũphantes ex tauro. At Lacedæmonij (ut hoc quoq; cõmodùm ſubnectã) auctore Plutar. in uita Marcelli, contrario Romanorũ more, quum bellũ dolo malo confeciſſent, taurũ mactabant: ſin armis rem geßiſſent, gallũ. Sed ad rẽ redeamus. Sabinus Maſſurius, teſte Gell. pedibus ingredi ouãtes dicit, ſequẽtibus eos non militibus, ſed uniuerſo ſenatu. Primus autẽ omniũ, auctore Pli. lib. 15. Poſthumius Tubertus ouans ingreſſus eſt urbem. Fuit item, teſte Cic. lib. poſteriore De inuentione, uſus Græcis, quum inter ſe bellũ geßiſſent, ut hi qui uiciſſent, trophæũ aliquod in finibus ſtatuerent, uictoriæ modò in præſentia declarandæ cauſa, non ut in perpetuum belli memoria maneret. Quare quũ Thebani aliquando Lacedæmonios bello ſuperauiſſent, & æneũ trophæum poſuiſſent, apud cõmune Græciæ conciliũ accuſati ſunt, quòd contrà quàm ritus eſſet, æternũ inimicitiarũ monumentũ ſtatuiſſent. Sed conſuetudo uetus fuit, ut eo loci ubi hoſtes deuicti fuiſſent, arborũ ramos inciderent, & in truncis ſuſpenderent ſpolia hoſtibus detracta, aut in mõtibus idẽ facerẽt. Sic Aeneas de Mezẽtij exuuijs trophæũ poſuit. Verg. li. 11. Aeneid.

Ingentem quercum deciſis undiq; ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiáq; induit arma,
Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum

Bellipot

Bellipotens aptat rorantes sanguine cristas,
Telaq; trũca uiri. *Cæterùm quum de coronis facta sit mentio, non alienum erit earum originem subijcere.*

Qui primi coronas inuenerint, & de uarijs earũ generibus, & à quibus ciues coronandi consuetudo manauerit, & de usu coronarum in conuiuijs, inibiq; locus Vergilij enodatus: ac unde mos, ut coronati supplicarent Deo, epularenturq; in funere faciundo, ac spectarent ludos. Cap. XVII.

Oronarum repertorẽ, teste Plin.lib.16.*ferũt* Liberũ *patrem fuisse, qui primus omnium imposuisset capiti suo coronã ex hedera: postea deorũ honori sacrificantes sumpserunt, uictimis simul coronatis.* Reperimus *tamen longè antiquiorẽ coronarũ usum: nam* Moses, *qui multis seculis, ut testis est* Euseb. *in* 10. De Euãg. *præpar. præcessit* Liberũ *patrẽ, multas aureas coronas fecit, de quibus* Ioseph. *plenè meminit in* 3. Antiq. *quũ de sacerdotũ indumentis loquitur, & in* 8. *scribens,* Corona *uerò, in qua* Deũ Moses *inscripserat, una fuit, quæ ad hunc usq; diem permãsit.* Principio *ex arborũ ramis fieri coronas in ludis & sacris certaminibus mos fuit, postea uaria florum mistura cõponi cœperũt.* Has Glycera *primùm adinuenit, ut ait* Plin. *lib.*35.*cap.*11. *quũ de* Sicyonio *pictore meminit,* Amauit *in iuuẽta* Glycerã *municipẽ suã, inuentricẽ coronarũ, certãdoq; imitatione eius ad numerosissimam florũ uarietatẽ perduxit artẽ illã.* Verùm *idẽ li.*21. *utrisq; hoc potius assignare uidetur, scribẽs,* Postea *uariari cœptũ mistura uersicolori, florũq; inuicẽ odores*

coloresq́; accendere Sicyonij ex ingenio Pausiæ pictoris atq; Glyceræ coronariæ dilectæ admodũ illi, quũ opera eius pictura imitaretur. Paulò pòst subiere, quæ uocãtur Aegyptiæ, siue hybernæ, tunc quum terra horret, factæ è bracteis ligneis siue eburneis uarijs coloribus infectis. Venerunt deinde è lamina ænea tenui inaurata aut argentata, quæ propter gracilitatẽ corollæ dicũtur. Crassus autẽ diues, auctore Plin. lib. 21. primus suis ludis coronam aureis argẽteisq́; folijs dedit, & alij alias, obliteratis tamen eorũ nominibus. Hinc deniq; multijuges coronæ manarũt: erant enim militares coronæ, id est, triumphalis, qua donabantur Imperatores: muralis, quam Imperator, dabat illi qui primus muros subijsset: castrẽsis, qua eum donabat Imperator, qui primus in hostium castra pugnans introisset: naualis, qua donari assolebat is qui primus in hostiũ nauem trãsiliuisset, & hæ ex auro fiebant. Sed triumphalis ab initio ex lauro fuerat: oleagina, qua, uti antea diximus, uictores in olympico stadio donabantur: myrtea, qua ouantes coronabantur: obsidionalis, quam Plin. in 22. cũctis coronis præponit. hãc autem illi qui liberati erant obsidione dabant ei duci qui liberasset: & ea graminea erat, ex eo gramine quod ibi natũ fuerat, ubi obsidebantur. Erat præterea ciuica corona proculdubio celeberrima, quam ciuis ciui à quo seruatus fuisset in prælio, testem uitæ salutisq́; perceptæ dabat: ea fiebat ex fronde querna, quoniam quercus primùm mortalibus uictum præbuisset: uel quia, sicut Plutarcho placet, Ioui, in cuius tutela sunt ciuitates, sacra quercus est: uel alijs de causis, quas ipse in uita Coriolani

lani affatim exponit. De hac Plin. lib.16. meminit, appellans eam militum uirtutis insigne clarißimũ. Ex quo non temere Antonius Pius, teste Capitolino, Scipionis auream illã, ut ita dixerim, sententiam frequenter usurpabat: dictitans, malle se unũ ciuem seruare, quàm mille hostes occidere. Hanc autem consuetudinẽ ciues coronis donãdi, auctore Valerio Max. lib.2. Athenienses primi omnium introduxerunt, hoc honore uberrimo uirtutis alimento primùm Periclem decorãtes. Erant insuper coronæ gẽmatæ, uallares, rostratæ, & spicea, quam Plin. lib.18. tradit primam apud Romanos fuisse coronã. At coronas ex cinnamomo, idem auctor est in 12. interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolij atq; Pacis dicauit Imperator Vespasianus. Sic demũ eò coronarum luxuria processit, ut Græci in conuiuijs, symposijsq; (ita enim Græcè compotationes uocãtur) coronis uterentur, infunderentq; in pateris hilaritatis gratia. Cuius rei, ut in tertio huius operis uolumine dicemus, Iones auctores extiterũt. At illud Cleopatræ exemplum occurrit: nã apparatu belli Actiaci, gratificationẽ ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumẽte, cum eo lusit extremis coronæ floribus uenenatis: sanè procedẽte hilaritate, inuitauit Antoniũ, ut coronas biberent: ecquis scilicet istas timeret insidias? Ergo coniecta in scyphũ corona, Antonio incipiẽti haurire, opposita manu, En ego sum, inquit illa, chare Antoni, quam tu noua prægustantiũ diligẽtia caues, adeo mihi, si possem sine te uiuere, occasio & ratio nocendi adest. Inde eductum è custodia uinctum bibere iußit, qui sumpto potu,

illico occidit, auctore Plin. lib. Nat. hist. 21. Artaxerxem etiam Persarũ regẽ, in potatione corona esse usum à Plutarcho in uita Pelopidæ accepimus. Ad hũc igitur biben di morẽ dixerim Poëtã allusisse in 1. Aeneid. illo uersu,

Crateras magnos statuunt, & uina coronant.

Et in 7. eiusdem operis,

Crateras læti statuunt, & uina coronant.

Item moris fuit olim Italorum ut coronati supplicarent Deo, pro se suisq;. Sic teste Cic. lib. Tusc. 1, & ad Att. 8. Neapolitani coronati ac municipia uota fecerunt, pro Pompeio ægrotante. Sic Græci epulabantur, dum funus facerent, idem Cicer. auctor, qui lib. De leg. 2. quũ de ordine exequiarum apud Græcos meminit, ita scribit, Sequebantur epulæ, quas inirent propinqui coronati. Sic Romani coronati ludos Romanos ac Apollinares, auctore Liuio lib. extremo 10. dec. 1. & 5. dec. III. spectabant. Sicq; hodie cùm alibi, tum apud Anglos, statis solennibusq; diebus sacerdotes coronati in supplicationibus publicis incedũt, & præsertim Londini sacerdotes Paulini, mense Iunio, die diuo ipsi Paulo apostolo sacro, qui simul omnia eius diei sacra coronati curãt, faciũtq;. Sed iam ad unguẽtum transeamus, quod haudquaquam minus quàm coronæ, ad luxum pertinet.

De antiquissimo usu unguentorum, & quãdo primùm ea cognita Romanis. Cap. XVIII.

Vis primus unguenta inuenerit, non traditur. Iliacis tẽporibus non erant, ait Pli. Cui Ioseph. in 2. Antiq. minus assentiri uidetur, scribens, Iacob, qui, teste Eusebio, multis

multis tēpestatibus ante Troianū bellum fuit, misisse in Aegyptū ad Ioseph filium suum id temporis apud Pharaonem annonæ præfectū, inter cætera munera, unguētum. Et in 3. eiusdē operis, quū de purgatione tabernaculi & sacerdotū sermonē habet, quam Moses instituit, qui fuit ante CCCL. annos, quàm Troia excisa est, ait, Purificauit autē & tabernaculū & sacerdotes hoc modo: sumpsit siclos quingentos, & totidē ireos, cinnamomi & calami (est autē & hæc species suauis odoris) priorē mensuram, & medietatē horū iußit contusam misceri, oleiq; oliuarum pondus mensuræ prouinciæ quæ dicitur Bin, duas choas Atticas capiens: quibus permistis & coactis facta est arte unguentariorū unctio suauißima, & reliq. Ex quo quum huiusmodi Hebræorum antiquißimos unguēto usos constet, eos huius rei auctores fuisse, haud credere absurdū fortasse fuerit: nos tamen hanc rem in medio relinquimus. Sed Plin. in 13. & Solinus prodiderūt, primùm castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexandrum cepisse scrinium unguentorum, postcaq; uoluptatem eius à nostris quoq; inter laudatissima atq; etiam honestißima uitæ bona admissam esse. Verùm apud Persas, etiam ante Darium unguenta fuisse testatur Herodot. lib. 3. scribens Cambysem Cyri filium misisse legatos cum maximis donis ad Aethiopum Macrobiorum regem, inter quæ unguenti alabastrum fuisse: Regem uerò quum ab Ichthyophagis (hi enim missi fuerant) rationē confecturæ huiusmodi unguenti didicisset, id penitus aspernatū esse. Quando autē primùm ad Romanos unguentum peruenerit, haud propalam est. Cer-

tum est, teste Plin. in 13. Antiocho rege Asiaq́; deuictis, urbis anno DLXV.*P.Licinium Crassum, & L.Iuliũ Cæsarem censores edixisse, nequis uenderet unguenta exotica, id est, externa, & aliunde asportata.*

Qui primi inuenerint aurũ, argẽtum, ferrũ, plũbũ, ęs, fabriliaq́ꝫ instrumẽta, & ignẽ primò, dein è silice aut lignis, & folles, atqꝫ lucernæ usum. Cap. XIX.

X metallis quibus nunc humanæ cõstant opes, aurum pretiosissimum est, cuius habendi tãta mortales libido iam inde ab initio inuasit, ut in eo effodiendo, iamiam ad inferos propemodũ penetrauerint. Ouid. in 1. Metam.

—sed itum est in uiscera terræ,
Quasq́; recondiderat, Stygijsq́; admouerat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Iamq́; nocens ferrum, ferroq́; nocentius aurum
Prodierat.

Vnde de hominibus intentè fodientibus, illud Phaletij dictum, Plutonem breui ad superos adductum iri, Strabo in 3. Geogr. commemorat. Quare Diogenes, teste Laërtio, rogatus cur palleret aurum, admodum scitè respondit, Quia multos, inquit, habet insidiatores. Hoc, auctore Plinio libro 7. Cadmus Phœnix ad Pangæum mõtem primus inuenit: ut alijs placet, Thoas, & Eaclis in Panchaia, aut Sol Oceani filius. Argentum uerò Mercurius quintus, unde uiuum argentum uulgò Mercurium appellant, uel Erichthonius Atheniensis, aut Ceacus. Ad Pangæum autem Thraciæ montem hæc metalla ideo, ut mea quidem fert opinio, primùm inuenta traduntur, quoniam ibi, teste Herodoto

lib.7.aurum & argentũ maximè abundat. Ferrum Idæi Dactyli in Creta adinuenerũt. Plumbum ex insulis contra Celtiberiã sitis, (quas Strabo lib. 2. Caßiterides appellat) Midacritus primus asportauit. Aes in Cypro insula Cynira Agriopæ filius reperit: item forcipẽ, marculum, uectem, incudẽ, ex Plin. lib. 7. & 34. à quo Solinus discrepat, ita scribẽs quũ de Creta loquitur, Calthis eadem habita est apud priscos, ut Callidemus auctor est, ære ibi primùm reperto. Sicuti nec de ferro Clemens assentitur, tradens Selmentẽ & Damnameneũ Iudæos in Cypro inuenisse. Aerariã fabricam alij Chalybas, alij Cyclopes inuenisse uolunt, qui ferrariã primò exercuerint. auctor Plin. Atqui æris usum Pannonios monstrasse Clemens tradit. Aes conflare Aristoteles ait Lydum Scythã docuisse: Theophrastus Delam Phrygem putat. Strabo uerò lib. 14. Geogr. dicit Telchines populos ferrum & æs omniũ primos esse fabricatos, utpote qui harpen, id est, ensem falcatum, Saturno fecerint. Compactionẽ ferri Glaucus Chius, teste Herodot. in 1. excogitauit. Auri cõflaturã ipse Cadmus, ut ait Plin. inuenit. Cæterùm hæc ferè omnia Diodorus cùm Idæis Dactylis, tum Vulcano aßignare uidetur, ita lib. 6. scribẽs, Idæi Dactyli tradũtur ignis usum, ac æris ferriq; naturã, quoq; modo fabricẽtur, in loco quẽ Berecynthũ dicunt, inuenisse. Et alibi, Vulcanũ, inquit, ferri, æris, argẽti, auri, omniumq; quæ igne fabricãtur, artẽ inuenisse ferunt. Verùm huiusmodi metallorũ usus in ipso primordio propè orbis apud Hebræos, qui mortaliũ omniũ primi geniti sunt, ex Iosepho De antiq. Iud. in plerisq; locis fuisse deprehẽdimus, q uo

lumine 1. ferrariam artem Tubalcain Lamech filio aßignat, sicut Clemens temperiem ferri Delæ Iudæo attribuit, quanuis Hesiodus Delam ex Scythia fuisse affirmet. Quare eorum qui huiusmodi rerum auctores produntur, alios alibi primos hæc metalla, etsi diu antè reperta, monstrasse par est credere. Ignem, teste Diod. lib 1. quidam sacerdotes affirmant Vulcanũ reperisse, & eo beneficio ducem ab Aegyptijs cõstitutũ. Vitruuius in 2. De architect. dicit arbores ab initio uentis agitatas inter se terentes ramos hunc primùm excitauisse, inde uerò homines ligna adijcientes conseruasse. Alij hoc Idæis Dactylis adscribunt; sed rectius profectò factitarent, si Deo cæli & terræ, ac cuiusq; rei quæ cæli ipsius ambitu cõtinetur, creatori, ut decet, hoc etiam humanæ uitæ aduersus uim frigoris præsidiũ, acceptũ referrent. Ignem è silice Pyrodes Cilicis filius inuenit: at eundem seruare in ferula Prometheus docuit. auctor Pli. in 7. Hìc magis meo iudicio admiratione dignum occurrit exploratorũ in castris pastorumq; inuentũ, qui quum ad excutiendũ ignẽ, non eis semper lapidis occasio esset, ignẽ ex diuersis arboribus concipere didicerunt, dicente Plin. in 16, Calidæ morus, laurus, hedera, & omnes quibus ignaria fiunt. Exploratorũ hoc usus in castris pastorũq; reperit. Teritur igitur lignũ ligno, ignemq; cõcipit attritu, excipiẽte materia aridi fomitis fungi uel foliorũ facilimè conceptum. Sed nihil hedera præstantius, quæ teratur lauro, laurumq; terat. Folles uerò, id est, instrumẽtum quo attrahitur uentus, atq; emittitur ad ignem excitandũ, Anacharsis Scytha, teste Strab. lib. 2. Geogr. reperit. Lucernæ usum Aegyptij inuenerunt, auctor Clemens.

A quibus primũ numus aureus inuentus, aut quis argentum & æs signauerit, atq; speculum argenteum fecerit. Cap. XX.

Tinam aurũ, sacra fames, ut Poëta dixit, posset è uita hominum penitus tolli, ab optimis quibusq; cõuitijs proscissum: id quod Crates ille Thebanus ita esse faciendum exemplo docuit, qui, (teste D. Hieron. cõtra Iouin. quanuis Laërtius aliter tradat) proiecto in mare non paruo auri pondere, Abite, inquit, pessum malæ cupiditates: ego uosmergã, ne ipse mergar à uobis. Quod haud mehercule temere fecit: aurum enim etiam bonos, nedũ prauos, transuersos plerũq; agit. Quãto igitur cũ rebus humanis felicius ageretur, si res ipsæ inter se permutarẽtur, sicut Troianis temporibus Homerus tradit esse factitatũ? Quanuis usum pecuniarũ ex quocunq; essent metalli genere, antiquißimũ constet; quia apud Iosephũ legimus, Cain Adam primi hominis filium anxiè in cumulãdas pecunias incubuisse. Peßimũ itaq; uitæ scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit, quod Pli. lib. 33. penitus latêre dicit, auctore incerto. Verùm Herodot. grauis utiq; auctor in 1. histor. uolumine scribit, Lydos primos omniũ numũ aureũ & argenteũ ad utendũ percußisse. Quod Plinius fortasse minus silẽtio præterisset, nisi ibi, ut opinor, tantùm de Romano numo loquutus esset. Romæ autẽ, ut idẽ Plin. ait, numus aureus percussus est anno urbis DCXXXXVII. qui cœpit deinceps ubiq; gentium cudi, & communis esse, & ille in primis, qui quòd Romæ cuderetur, Ducatus est dictus, à Romano

ducatu, qui magistratus à Lõgino fuerat primùm constitutus, quem Iustinus Imperator Narseti Italiæ præfecto successorẽ dederat. Argentũ primus omnium, auctore Strab.lib.8.Geogr. signari docuit Phædõ. At Ephorus, ut idem auctor est, scriptis prodidit primò in Aegina à Phidone signari cœptum argentũ. Ex quo, ut uidere uideor, huiusmodi scriptores primùm ab Herodoto, qui, sicut ostendimus, Lydis hoc aßignat, deinde inter se dissentiũt, nisi in alterutro mendũ sit in dictione Phidone, unius mutatione literæ. Romæ signatum anno ab urbe cond. CCCCLXXXIIII. auctor Plin. Liuius itidem ab urbe cond. testatur serò esse signatum argentum. Eutropius uerò in 2. suarum hist. dicit numum argenteũ primùm in orbe esse signatum, anno urbis Romæ circiter CCCCLXXXIII, primi autem Punici belli 6. Nota argẽti, uelut Plinius ait, fuere bigæ atq; quadrigæ. Aes Ianus primus signauit. Macrob.lib.Saturn.1. Hic igitur Ianus quum Saturnũ classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferũ illum & rudem ante fruges cognitas uictum in melius redegisset, regni eum societate munerauit, quum primus quoq; æra signaret: seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille naui fuerat aduectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera uerò nauis exprimeretur, quò Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Ouidius quoque testatur in primo Fastorum scribens,

Multa quidem didici, sed cur naualis in ære
Altera signata est, altera forma biceps?

Et deinde infert,

At bona

At bona posteritas puppim formauit in ære,
Hospitis aduentum testificata dei.

Quapropter miror hoc à Plin. Seruio regi Romanorũ aßignari, lib. 33. ita scribente, Seruius rex primus signauit æs, antea rudi usos Romæ Timæus tradit: signatũ est nota pecudũ, unde & pecunia appellata. Quum præsertim ipse etiã inferius de primo æris signo meminerit, dicens, Nota æris fuit, ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrũ nauis. Sed Plin. ut arbitror, forsitã intellexit Seruium, sicuti credere par est, æs signasse uel primum apud Romanos duntaxat, uel primum, (ut idem in principio lib. 18. cap. 3. dicit) ouiũ boumq́; effigie: nã Ianus multò ante cõditam urbem, teste Macrobio, in Latio regnauit. Eutropius autem secus etiam sentit, in 1. scribẽs, Saturnum nũmos æreos Latinis primùm instituisse. Sed utcunq; res se habeat, Saturni tẽpore, uel paulò post institutum signandi æris cœpisse, iam liquidò liquet. Speculum argenteum, auctore Plin. in 33. Praxiteles primus fecit Magni Põpeij ætate. Inuenta sunt item specula ex ferro, plumbo, crystallo, uitro, mistisq́; materijs, in quibus effigiem nostram contemplamur: ab Aesculapio primo Apollinis filio. auctor M. Tull. lib. De natura deorũ 3.

De origine annulorum, ac primo gẽmarum usu, & cur digitus sinistræ manus minimo proximus, annulo cingi consueuerit. Cap. XXI.

Vum Prometheus, ut poëtæ tradunt, cælestem ignẽ furatus esset, ferunt Iouem illum in monte Scythiæ Caucaso, ferrea catena uinxisse, aquilamq́; addidisse, quæ iecore

eius aßiduè renascēte perpetuò pasceretur. Martialis,

Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus
Aßiduam nimio pectore pauit auem.

Post hæc Prometheū, ut sibi Iouem conciliaret, hac arte usum fuisse, Iupiter amore Thetidis, conspecta eius pulchritudine, fortè exarserat: quod sentiētes Parcæ, (quarū prouidentia non fallitur) cecinerunt, quicunq; Thetidi connubio iunctus esset, eius filiū patris gloriā longè superaturū. Hoc quū fortè intellexisset Prometheus, Ioui renuntiasse dicitur: qui ueritus talionē, id est, ne quod ipse Saturno patri fecisset, à filio pateretur, omnem de Thetide cogitationē deposuit, & ne erga Prometheū parum gratus uideretur, uinculis eū liberauit: & ut liberationis eius perpetua memoria foret, facto ex utraq; re, hoc est, saxo, ad quod alligatus fuerat, & ferro, ex quo catena constabat, annulo, digitū eius sinistræ manus minimo proximū cinxit. Quæ prima annuli & gēmæ inuētio fuit: quod Plin. lib. 37. probè nimirū sentiens, fabulosum appellat, dicens, Fabulæ primordiū à rupe caucasea tradūt. Promethei uinculorū interpretatione fatali, primumq; saxi fragmentū inclusum ferro, ac digito circundatū, hoc fuisse annulū, & hoc gemmā. Quis tamen inuenerit annulū, ipse in 33. ait omnino ignorari. Cōstat ueteres, ut idē auctor est, ferreo annulo esse usos, &, ut 3. bell. Punici Appianus ait, omnes præter Tribunos usurpasse: ac longo certè tempore ne senatū quidem Romanū habuisse aureos manifestum est, tam serò inuenti sunt: qui in eodem libro inquit, Nec Iliacis temporibus ullos fuisse annulos uideo. Nusquā certè Homerus dicit, quum & codi-

& codicillos miſsitatos epiſtolarũ gratia indicet, & conditas arte ueſtes, ac uaſa aurea argenteaq́;, & ea colligata nodi, non annuli nota. Hæc ille. At in Gen. lib. cap. 38. patet Plin. non inueſtigaſſe annulorum uetuſtatem: ibi enim legimus Iudam filium Iacob rem habuiſſe cũ Thamar nuru ſua, & id feciſſe imprudentẽ, quòd mulier mutato ueſtitu, perſonam diſsimulauerit, ac illi promiſiſſe munus, fideiq́; ſeruandæ pignus dediſſe annulum, & armillas. Item Ioſeph. quum in 3. Antiq. de ueſtib. ſacerdotum meminit, quas Moſes conſtituerat, qui, ut ſæpius ex teſtimonio Euſebij oſtendimus, fuit ante CCCL. & eo amplius annos, quàm eſt geſtum bellum Troianũ. Annulis etiam in ueſtibus, aliiſq́; operibus ueteres Hebræos Iliacis temporibus eſſe uſos, ſic ſcribens teſtatur, Ad hæc autem, inquit, tertio induitur indumento, quod dicitur Ephod: fit enim hoc modo, ut ſit textus eius magnitudine cubiti de cũctis coloribus, auroq́; uariatis, amplectẽs omnem pectoris locum. Et infrà, Vnitur Ephod cum rationali, annulis aureis per circulos ſingulos ſub æqualitate commiſsis, per uittam hyacinthinam, quæ immittitur pro ligaturis & conſertionibus alterutris annulorum. Et deinde ſubiungit, Quum ergo per ſe illi quos diximus, annuli ſint infirmi, nec poſsint pondus lapidum ſuſtinere, alij duo maiores, & reliq. Et quum de menſa loquitur, quam idem Moſes fecerat, ait, Et per ſingulos eius pedes ſuperiore labio erant annuli, per quos uectes deaurati mittebantur. Idem teſtimonio eſt, iam id tẽporis gẽmas cœpiſſe eſſe pretioſas ac celebres, quum dicat Ephod, quod nos ſuperhumerale uocamus, prout infrà dice.

frà dicetur, quum de nostrorum sacerdotum indumentis sermo fiet, habuisse in utroq; humero duos lapides, onyches, uel, ut alij uolũt, smaragdos, & rationale duodecim fuisse ornatum lapillis. Hinc igitur, hoc est, ab Hebræis, si antea non fuerit, annulorum gemmarũq; usum fluxisse credamus licet, eorum tamen ueluti multarum quoq; rerum obliteratis certis auctoribus. Macrob. autem lib. Satur. 7. inquit, Veteres non ornatus, sed signãdi causa, annulum secum circunferebant. Vnde nec plus habere quàm unum licebat, nec cuiquam nisi libero, & imprimebatur sculptura materiæ annuli, siue ex ferro, siue ex auro foret. Postea usus luxuriantis ætatis, signacula pretiosis gemmis cœpit insculpere, & hæc certatim omnes imitatio laceßiuit, ut homines aliquanto studiosius lapides pretiosos requirerent. Hinc factum est, ut annulus in digito qui minimo proximus est, sinistræ manus gestaretur, ne pretiosi lapides (est enim hæc manus otiosior) frangerentur. Vel ideo ille digitus, ut idem Macrobius ait, annulo ornatur, quia ab eo neruus quidam ad cor pertinet. Deinde, teste Plin. lib. 33. gemmas uiolari nefas putarunt, ac nequis annulis amplius signaret, solidas gemmas addiderunt. Annuli insuper, ut hoc quoq; ponam, apud Romanos distinxerunt alterum ordinem, id est, equestrem, cuius ipsi annuli notæ erant, à plebe, ut simul cœperunt esse celebres, sicut tunica ab annulis senatum tantúm.

De origine uitri, & electri, & quis primus inuenerit minium, & myrrhina in urbem asportauerit, & de crystallo. Cap. XXII.

Quoniam

Voniā Plin.lib.Nat.hist.36.de uitri origi
ne elegāter scribit,eius ideo uerba ponā,
quæ sunt, Pars est Syriæ, quæ Phœnice
uocatur,finitima Iudææ,intra mōtis Car
meli radices, paludem habens,quæ uocatur Candebœa:
ex ea creditur nasci Belus amnis,quinq; milliū passuum
spatio in mare profluens,iuxta Ptolemaidem:lentus hic
currit,insalubris potu,sed cæremonijs sacer,limosus,ua
do profundus,nō nisi refuso mari arenas fatetur : flucti-
bus enim uolutatæ nitescūt, detritis sordibus:nunc & à
marino credūtur astringi morsu,nō prius utiles. Quin-
gentorum est passuū non amplius litoris spatiū,idq; tan
tum multa per secula,gignendo fuit uitro.Fama est, ap-
pulsa naue mercatorū nitri, quum sparsi per litus epu-
las pararēt,nec esset cortinis attollendis lapidū occasio,
glebas nitri è naue subdidisse,quibus accensis, permista
arena litoris,translucētes nobilis liquoris fluxisse riuos.
Et hanc fuisse originem uitri. De hoc amne Ioseph.etiā
in 2.de bel.Iud.Stadijs, ait, duobus à Ptolemaide Belus
amnis distat,iuxta quē sepulchrū Mēnonis est,& uitrea
in rotūda ualle arena,quā uēti ex circūiectis iugis conue
hunt,inexhausta seculis ui,sed ante omnia,mirabili na-
tura,mutandi alia quoq; in uitrū quæ attigerit metalla.
Electrū,teste Diod.lib.6.primò in Basilia insula inuētū
est,quæ Scythiæ supra Galatiā opposita in Oceano est,
in quā,ut idē ait,tēpestas electrū plurimū eijcit,nulla a-
lia in parte orbis repertū.Nec me præterit fabulas ex la
chrymis sororū Phaëthōtis fieri tradere.Sed de electro,
id est,succino,uariæ sunt scriptorū opiniones,quas Pli.
Nat.hist.

Nat.hist.ult.latè exequitur. Minium quod in argẽtarijs quoq; reperitur, inuentũ est, ut auctor est Pli. in 33. à Callia Atheniense, initio sperãte aurũ posse excoqui, arena rubẽte in metallis argẽti, id quod in Ephesiorũ agris, Vitruuio lib. 7. Archit. repertũ placet. At minium priscis Romanis sacrũ fuisse constat, quare Iouis simulachri faciem diebus festis minio illini solitã, triũphantiumq; corpora, ac sic Camillũ triũphasse, idem Plin. testatur. Myrrhina, quæ, teste Plin. Oriẽs mittit, (est enim humor sub terra calore densatus) Pomp. Magnus primò in triumpho, quem de piratis duxit, in urbẽ inuexit. De crystallo quũ in plerisq; locis reperiatur, nullo huius rei ab initio inuentore prodito, non habeo quicquã dicere, nisi quòd Plin. lib. ult. Nat. hist. prodit, crystallũ gigni gelu uehementiore cõcreto, nec aliubi certè reperiri, nisi ubi maximè hybernæ niues rigent, & glaciẽ deniq; esse. Quod Solinus falsum esse probat. Nã si ita foret, inquit, nec Alabanda Asiæ, nec Cyprus insula hanc materiam procrearẽt, quibus regionibus citatißimus calor est. Verùm hoc significantius à Diodoro in 3. declaratur, sic scribente, Crystallus enim lapis ex aqua oritur pura cõgelata, nõ quidem à frigore, sed diui caloris ui, qua duritiem seruet, uariosq; suscipiat colores.

De origine simulachrorũ, & qui primi statuas posuerint, & Græcos cõtrario Romanorũ more, eas non uelare, & de usu incendendi thus, cereosq; ad ipsas statuas: & qui primi thus uendere cœperint: item quædam memoratu digna de imagine Magni Alexandri. Cap. XXIII.

Vt posset

T posset eorum memoria retineri, qui uel morte subtracti, uel absentia separati essent, idcirco ab hominibus, ut nemo sanè ambigit, fingendarũ similitudinũ ratio inuenta est. Quo fit, ut quũ Deus ubiq; præsens sit, nihil à principio post homines natos, stultius uisum sit, quàm eius simulachrũ fingere. Quam ob rem Moses uir sanctus & innocens ac sapientißimus, auctore Iosepho in 1. contra Appionẽ, & in 17. Antiq. suis legibus prohibuit omnino simulachrũ fieri, aut in templo poni. Ex quo quũ Caius princeps Petroniũ legatum in Syriã misisset, eiq; mãdasset, ut omni ope modisq; omnibus curaret, suũ simulachrũ in templo Ierosolymis erigendũ, Iudæi ne patrias leges frangerẽt, adeo resistere cœperũt, ut iamiã ad arma uentum esset, nisi, ut idem testis est lib. 18. Antiq. Agrippa Iudæorũ rex à Caio impetrasset, ne huiusmodi statua in templo poneretur. Apud Seres etiam, sicut tradit Euseb. lib. De præpar. Euang. 6. lege exceptũ erat, ne simulachra colerentur. In Romanorũ quoq; templis Clemens ait ex decreto Numæ, Mosaica dogmata penitus æmulati, annis C. atq; LXX. ab urbe cond. nullã imaginem, neq; fictam, neq; pictam esse conspectã. Asserit idem & Plutarchus in uita Numæ. Persæ itidẽ (teste Herodot. lib. 1, & Strabone 15. Geogr. statuas non extruebant. Verùm ut ne nostri peccasse uideantur, qui postremò colendarũ imaginũ institutũ admiserũt, alibi causam ponemus. Sed unde simulachra fingendi usus profectus sit, nõ facilè inter auctores cõuenit. Macro. enim ab Hercule autumat, qui lib. Satur. 1, Epicadus, inquit, refert

Herculem, occiso Geryone, quũ uictor per Italiã armenta duxisset, ponte qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulachra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amisisset, in fluuiũ demisisse, ut aqua secũda in mare deuecta, pro corporibus demortuorum ueluti patrijs sedibus redderentur: & inde usum talia simulachra fingendi inter sacra mansisse. Verùm deinde sibi magis placere ait, hũc morem à Pelasgis fluxisse. Sanè illi, (teste Dionysio Halic. in 1. annal. Romanorũ) postquã diu errabũdi in Latiũ uenerãt, in lacu Cutuliẽsi enatã insulã deprehẽderũt, decima prædæ secundũ respõsum Apollini cõsecrata, erectisq; Diti sacello, & Saturno ara, illũ humanis capitibus, hũc uirorũ uictimis placare se existimabãt, ꝓpter oraculũ, in quo erat, Et capita inferno & patri transmittite lumẽ: Saturni sacra, Saturnalia nominãtes. Post hæc Herculẽ ferunt cum Geryonis pecore per Italiam reuertentẽ, suasisse illorũ posteris, ut faustis sacrificijs infausta mutarẽt, offerentes Diti non hominũ capita, sed oscilla, id est, parua ora, ad humanã figurã formata, & Saturni aras nõ mactatis uiris, sed accensis cereis excolentes. Inde fuit cõsuetudo, ut & cerei Saturnalibus mitterẽtur, & sigilla, hoc est, oscilla arte fictili fingerẽtur, Alij, auctore Diod. lib. 4. dicũt Aethiopes simulachrorũ usum primùm inuenisse, & ab eis dein Aegyptios accepisse. Sed Lactant. Firm. à Prometheo manasse huiusmodi usum tradit lib. diuinarũ instit. 2. quũ inquit, Verùm quia poëtas dixeram nõ omnino mẽtiri solere, sed figuris inuoluere & obscurare quæ dicãt, nõ dico esse mentitos, sed primùm omniũ Prometheum

theum, simulachrũ hominis formasse de pingui & molli luto, ab eoq; natam esse primò artem statuas & simulachra fingendi. Hæc ille. Reperimus tamen lõgè ante Prometheũ, qui teste Euseb. post Ogygiũ diluuiũ in Attica fuit, simulachrorũ usum fuisse: nam Rachel, teste Ioseph. in 1. Antiq. quum Iacob eius uir è Mesopotamia à Labã socero aufugisset, simulachra deorũ furata est. Eusebius etiam ex testimonio Plutarchi in 3. De Euang. præpar. simulachrorũ fabricam esse antiquißimã cõprobat, sic, ut si eorũ originem accuratè exquiramus, facilè inuenerimus Deũ ipsum primùm demõstrasse modũ fingendarũ similitudinũ, qui ut sui intelligentiam rudes rerũ cælestiũ homines à principio doceret, sibi humana mẽbra assumpsit, ut quasi oculis occurreret, qualis esset. Ait enim, ut est in Genes. lib. cap. 18. clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus, est, & peccatum eorũ aggrauatũ est nimis. Descendam, & uidebo utrũ clamorẽ qui uenit ad me, opere compleuerint. Idem Exod. cap. 7, Immittã manũ meam super Aegyptum. Descendere hîc & uidere ac immittere manũ, est habentis pedes, oculos, & manũ. Quin & Propheta, ut planius personam Dei nobis ostendat, dat ei aures & faciẽ, Psal. 16. canens, Auribus percipe orationẽ meã. & Psal. 50, Auerte faciẽ tuã à peccatis meis. At Esaias integrũ dat corpus, quũ cap. 6. inquit, Vidi Dominũ sedentẽ super soliũ. Formulã igitur fingendæ similitudinis Dei, quò eius memoriam facilius animo complecteremur, ipse Deus nobis præmõstrauit. Proinde homo, qui suopte ingenio paratus est ad imitandum, siquid sit quod ad ipsius disciplinam, contem-

plationem, delectationemq́; attineat, Dei memoriæ retinendæ gratia, quamprudētißime ab initio ipsius Dei simulachrū sibi finxit, ut qui intelligebat, oportere se eū, quemadmodū Christus apud Marcum testatur, diligere ex toto corde suo, & ex tota intelligētia, & ex tota anima, & ex totis uiribus: idcirco putauit se diligentius facturum officiū, si ob oculos exemplar cōtinenter haberet. Atq; isthæc uera simulachrorum origo. Sed cætera prosequamur. Romæ, teste Pli. in 34. simulachrū ex ære factum Cereris primū constat ex peculio Sp. Caßij, quē regnū affectantē pater ipsius interemerat. Postea à dijs ad homines statuæ transierunt, & id quidem, cùm excellentium uirorū memoriæ perpetuādæ, tum uirtutis imitandæ causa: quod Sallust. in initio sui Iugurth. plenè testificatur, scribens, Nam sæpe audiui Q. Maximum, P. Scipionem, præterea ciuitatis nostræ præclaros uiros, solitos ita dicere, quū maiorū imagines intuerentur, uehementißimè sibi animum ad uirtutē accendi, scilicet nō ceram illam, neq; figurā tantam uim in sese habere, sed memoria rerū gestarū eam flāmam egregijs uiris in pectore crescere, neq; prius sedari, quàm uirtus eorum famam atq; gloriā adæquauerit. Quare Atheniēses primi statuas publicè posuisse Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis dicūtur, id quod haud prorsus Plin. scire affirmat. Statuam aureā & solidam primus omniū Gorgias Leōtinus Delphis in tēplo sibi posuit, LXX. circiter Olympiade: quāuis, ut idem ait, statua ex auro solida, quā Græci holosphyraton uocāt, omnium prima in templo Anaitidis posita dicatur. Argenteam quidam primam

fuisse

fuiſſe uolunt, quam ſibi fecit Pharnaces, quam Magnus Pomp. in triumphis tranſtulit. auctor Plin. In Italia, teſte Valer. Max. lib. 2. M. Attilius Glabrio primus ſtatuam equeſtrẽ auream patri ſuo poſuit. Fiebant etiam ex ære, ebore, ligno, & marmore. Romanis antiquitus, quod non eſt prætereundũ, ſtatuas uelare, contrà Græcis nudas ponere mos fuit. Illi item ſolebant ad eas thus & cereos incendere: teſtis Cic. qui lib. 3. Offic. de ſtatuis C. Mario à multitudine poſitis, ita ſcribit, Omnibus uicis ſtatuæ factæ ſunt, & ad eas thus & cerei. Quem morem nos retinemus: id quod non fuerat olim, auctore Plinio lib. 13. ubi inquit, Iliacis temporibus, thure non ſupplicabatur. Thus autem in Arabia naſcitur, cuius aliò uecti mercaturam primi Arabum Minæi, uelut idem ſcribit, fecerunt. In hac ſtatuaria arte plurimi olim floruerunt, quos Plin. in 34. luculenter explicat: ante omnes tamen Phidiam Athen. magnis ad cælum fert laudibus, de quo Fab. itidem lib. 12. meminit. Occurrit hîc memorandum, uti Romæ Macrianorum familia ſolenne ſemper habuit, ut Alexandrum Magnum, uiri in auro & argento, mulieres in reticulis & annulis exculptum geſtarent, quòd, ſicut Iulius Capitolinus in uita triginta tyrannorum teſtatur, diceretur iuuari in omni actu ſuo, qui Alexandrum ſculptum aut auro aut argento geſtaret. Quare, ut opinor, Auguſtus Cæſar in ſignandis epiſtolis, Magni etiam Alexandri imagine diu uſus eſt. auctor Tranquillus.

De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit, aut penicillo piuxerit. Cap. XXIIII.

Roximũ est, ut post statuariam artẽ de picturæ initijs primum dicatur, quãdo illa, effigies rerũ lignis, ebore, metallis, ut dictũ est, fingit, hæc imagines colorũ uarietate, aut lineamẽtis quibusdam similitudines reddens facit. Picturã itaq;, teste Pli. lib. 7. Gyges Lydius omnium primus inuenit in Aegypto, in Græcia uerò Pyrrhus Dædali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polygnotus Atheniensis. quod haudquaquã idem Plin. lib. 35. cap. 9. approbare uidetur, sic scribens, Sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida ueste pinxit, capita earũ mitris uersicoloribus operuit, plurimumq; picturæ primus contulit: siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, uultum ab antiquo rigore uariare. Incerta igitur de picturæ initijs quæstio est: nam & Aegyptij, eodem Plin. teste, ante sex millia annorum apud se inuentã, quàm in Græciam transiret, affirmant. Græci autem alij apud Sicyonios, alij apud Corinthios repertã dicũt: omnes ab umbra hominis lineis circũducta. Quod Fabius apertè testatur in 10. dicens, Nõ esset pictura, nisi quæ lineas modò extremas umbræ, quam corpora in sole fecissent, circunscriberet: ac, si omnia percenseas, nulla sit ars, qualis inuenta est, nec intra initiũ stetit. Quintilianus hactenus. Talis itaq; prima fuit pictura. Altera, singulis coloribus postea operosior inuenta est, duratq; talis etiamnum. Linearis, ut Plin. in 35. tradit à Philocle Aegyptio, uel à Cleanthe Corinthio inuenta est. Primi eam Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius exercuerunt, sine ullo etiam colore. Cleophantus Corinthius

colores

colores inuenit. Idem auctor. Penicillo gloriam primus Apollodorus Atheniensis cōtulit. In hac illustres fuerūt Timagoras Chalcidensis, Pythis, deinde Polygnotus, Aglaophon: alij quoq; post hos, de quibus Plin. & Fabius Quintil. in 12. affatim scribunt, quos studio breuitatis omitto, quum præsertim tale minimè sit instituti operis munus. Non silebo tamen de ciue meo, qui nobis sua industria & ingenio picturam uelut de integro in præsentia restituit, atq; illos qui in ea olim maximè claruere, gnauiter uel arte refert, uel peritia æquat, adeo ꝓprios ducit de coloribus uultus. Is est Raphaël cognomine Sāctus, unde eius quoq; metiri posses & mores, & uitam.

De primis plastices inuentoribus, & quis rotam figulariam repererit. Cap. XXV.

COnuenit picturæ contexere plasticen, hoc est, figulinam artem, quæ ex terra similitudines itidem fingit. Hanc, ut Plin. in 7. ait, Chorœbus Atheniensis inuenit: sed idē lib. 35. Dibutadi hoc aßignat, dicens, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi, filiæ opera, quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circunscripsit, quibus pater eius impreßa argilla, typum fecit, & cum cæteris fictilibus, induratum igni proposuit, eumq; seruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen inuenisse Rhœcum & Theodorum prodant, Demaratumq; Corinthium profugum, qui Tarquinium Priscum populi terrarū principis regē in Hetruria genuit, comitatos

fictores Euchiram, & Eugrammum, & ab ijs Italiæ deinde traditam plasticen. E proplastice, id est, forma, quæ ad fingenda alia opera adhibetur, effigiem formare primus inuenit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi: idem hominis figuram gypso è facie ipsa primus omnium expreßit. Sic res usq; eò creuit, ut nulla signa statuæúe sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Hæc ex Plinio. Hinc insuper plurima uasorũ fictilium genera reperta sunt, quæ modò humanæ uitæ usui sunt. Rotam figulariã, auctore Euphoro, ut ait Strabo lib. 7. Geograph. & Laërtio lib. 1, & Plinio in 7. Anacharsis Scythes philosophus primus inuenit. In quo tamen ipse Strabo Ephorum arguit, Hæc, inquit, ipsa autem loquor apertè, haud ignarus, quòd hic ipse non omnia uerißimè proferat, & illud præcipuè de Anacharside: nam quomodo rota ipsa ex eius inuentione est, quam Homerus antiquior illo nouerit? Ceu figulus cui dextra rotã quatit, ocyus aptam, & reliqua. Hyperbios Corinthius, ut alij uolunt, inuenit. Diodorus uerò libro 5. dicit Talaum Dædali sororis filium reperisse. Figuli autem, teste Plinio, laudatißimi fuere, Dimophilus & Gorgasus.

LIBRI SECVNDI FINIS.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. III.

A quibus primùm inuenta agricultura, & quot ea redundet bonis. Cap. 1.

On ſum equidẽ neſcius quoſdam fore qui uehementer demirabũtur, nos poſtremo ferè loco de inuẽtoribus agriculturæ aliquid tradere diſtuliſſe, quũ præſertim, uti Cic. in Offic. inquit, omniũ rerũ ex quibus aliquid exquiritur, nihil ſit agricultura melius, nil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Verùm nec eo mihi ſuccenſeant, quatenus hoc ipſum conſultò, uel, ut uerius dicã, ex induſtria fecimus, ut longo legentes itinere defatigati, nouum tãdem paſtũ, ſiue, ut ita dixerim, nectar offenderent, quo uires recreare, & ueluti diutinã famẽ explere poſſent. De huiuſce igitur rei initijs hîc cõmodè dicemus, poſtquã demonſtrauero, quantis eã laudibus iure ac meritò præſtantiſsimi auctores efferant, utpote quæ multis abũdat bonis. Columella itaq; in 1. De re ruſt. conquerens ſui tẽporis mollitiẽ, ait, At mehercule uera illa proles Romuli aſsiduis uenationibus, nec minus agreſtibus operibus exercitata, firmiſsimis præualuit corporibus, ac militiã belli, quũ res poſtulauit, facilè ſuſtinuit, duratã pacis laboribus, ſemperq; ruſticã plebẽ urbanæ præpoſuit. Cato itidẽ de agricultura inquit, Fortiſsimi uiri & milites ſtrenuiſsimi ex agricolis gignũtur, minimeq; malè cogi-

tãtes. Ex quo, teste Cic. De senect. in agris senatores erãt, ut L. Quintius Cincinnatus, qui dũ agrũ arabat, renuntiatus est Dictator: ut Curius, & cæteri senes. Quare qui eos accersebãt, uiatores nominati sunt. Quid, quòd etiã teste Plin. lib. 17. agrum malè colere, censoriũ probrum iudicabatur, atq;, ut inquit Cato, quem uirũ bonũ colonum dixissent, amplißimè laudasse existimabant? Et id sanè, quia (quemadmodũ Cic. pro Roscio Amerino docet) rustica uita parsimoniæ, diligẽtiæ, iustitiæ magistra est: at urbana non item, quã luxuries facilè inficit: ex luxuria necesse est existat auaritia, ex auaritia erũpat audacia, inde omnia maleficia gignantur. Sed ne putes hoc tantũ in Romana Repub. cõtigiße: de cultura agri præcipere principale etiam, ut Plin. dicit, fuit apud exteros, siquidẽ & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus. Vnde nõ iniuria Xenophõti, quẽadmodũ testis est M. Tullius in Catone, nihil tã regale uidebatur, quàm studiũ agri colẽdi. De laudibus hactenus. Agriculturam primùm omniũ, teste Diod. in 1. Osirim, qui & Dionys. dicitur, reperisse ferũt. Affirmat itẽ Tibul. ita scribens,

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitauit humum.
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaq; non notis legit ab arboribus.

Sed hoc, ut opinor, apud Aegyptios tantummodo, sicut Triptolemus primus in Græcia, & Asia, teste Iustino in 2. inuenit, (de quo Ouidius in 4. Fastorum,

Iste quidem mortalis erit, sed primus arabit,
Et seret, & culta præmia tollet humo.)

& in

& in Latio Saturnus, ut suo loco dicemus. Sed omnium primam Cererem, (quæ uti Cic. lib. 2. De natura deorũ placet, à gerendis frugibus, quasi Geres, nominata est) mortales agriculturam docuisse testatur Vergil. in primo Georgicorum, sic scribens,

Prima Ceres ferro mortales uertere terrã Instituit.

Testatur & Ouid. lib. 5. Metamorph.

Prima Ceres unco glebam dimouit aratro,
Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris.

Verùm hæc haud scio quantum fide digna sint, quando illud uerius esse duco quod Ioseph. in 1. Antiq. tradit: dicit enim Cain Adam filium omnium primum comperisse terrã colere, primumq; terræ terminos posuisse. Atq; hoc agriculturæ initium haud dubiè fuit. Quapropter, ut dubium non est, ex illis quos cõmemorauimus, deinceps agriculturam alios alijs primos monstrasse credere par est. Sed iam ad alia quæ pertinent ad cultum agrorum, transeamus.

Quis primus mortalibus fruges & eas molendi, aut stercorandorum agrorum, uel pinsendi frumenti usum monstrauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramenta rustica inuenerit, uel cribra diuersi generis. Cap. II.

Rerum naturam primùm homines glãdibus aluisse Plin. in proœmio 16. lib. auctor est. Item & Naso testatur in 1. Metamor. dicẽs,

Contentiq; cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus montanaq; fraga legebant,
Cornaq;, & in duris hærentia mora rubetis,

Et quæ

Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.
Deinde inuentum est frumentum. Vergil. *in* 1. Georg.
—*Quum iam glandes atq; arbuta sacræ*
Deficerent syluæ, & uictum Dodona *negaret,*
Mox *& frumentis labor additus.*

Quod, *ut* Plin. *lib.* 7. *dicit,* Ceres, *quũ antea, uelut dictũ est, homines glande uescerentur, inuenit.* Eadem *& molere, & conficere docuit, in* Attica, Italia, *&* Sicilia, *ob id dea iudicata.* Idem *quoq;* Maro *affirmat, &* Diodor. *uol.* 6. *scribens,* Cererem *primam inuenisse usum frumenti, quod fortè inter alias herbas nasceretur ignotũ cæteris, docuisseq; homines seruandi ac serẽdi modũ. Sed eidem in* Sicilia *tantum placet esse inuentũ, quoniam ijs in locis agreste triticum oriretur.* Strabo *etiam lib.* 15. *quũ de* Indiæ *fœcunditate loquitur, dicit in* Musicani *regione frumentum sua sponte nasci tritico persimile.* Atqui *idem* Diod. *in* 1. *huius frugis inuentionẽ* Isidi *tribuit.* Nec *eò tamen, ut opinor, à priore sententia discrepat, quandoquidem ipse paulò superius* Isidem *dicit eandem esse quam* Cererem *nuncupant.* Huic *deæ* Ouid. *non modò frumenti, sed omnium frugum usum aßignat,*

Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris.

Verùm Iust. *lib. suæ epit.* 2. *scribit sub* Erichtheo Athenarum *rege, frumenti sationem apud* Eleusin *à* Triptolemo *repertã, cui scilicet, teste* Diod. *lib.* 6. *à* Cerere *mandatum fuit, ut id ab ea antè inuentum homines doceret.* Sed *idem* Iustinus *inibi diuersum sentiens, hoc potius* Atheniensibus *adscribere uidetur, dicens,* Primi *lanificij & olei & uini usum docuere, arare quoq; & serere frumenta*

menta, glande uescentibus monstrauerunt. Cui Aristot. consentit: aiebat enim, Athenienses (sic eos reprehendebat) frumēta & leges inuenisse: uerùm eos frumētis quidem uti, non item legibus. Quod Diod. probè declarat in 6. scribens, Cererem post Siculos, usum frumenti primos Athenienses docuisse. Quo fieri potest, ut secūdum Cererem, & Siculos, ipsi primi hoc alijs ostenderint. In Latio autem, teste Macrob. Saturnus omniū primus docuit: de quo Eutropius ipse inquit, Saturnus adhuc rudes populos, domos ædificare, terras colere, plantare uineas docuit, atq; humanis moribus uiuere, quum antea semiferi glandium tantūmodo alimentis uitam sustentarent. Vsum autem stercorandorum agrorū, teste Seruio super 9. Aen. Pitumnus inuenit, unde & Sterquilinus dictus est. Pilumnus uerò eius frater, pinsendi frumenti, propter quod à pistoribus colebatur. Pistores autē siue pisores à ueteribus uocabantur, qui tam in pistrino farinam pinsebant, quàm ij qui panē faciebāt, coquebantq;. Hos Romani tardè publicè habuerunt. Plin. lib. 18. cap. 11. Pistores Romæ non fuerūt ad Persicum usq; bellum, anno urbis cond. super DLXXX. Ad rem reuenio. Quanuis Plin. in 17. hunc stercorandi usum iam Homeri ætate fuisse, & Augeam regem in Græcia excogitasse, diuulgasse uerò in Italia Herculem tradat. Boues ad aratrum, Diodor. lib. 4. & 5. ait Dionysium secundum ex Ioue & Proserpina genitum, uel, ut alij sentiunt, ex Cerere, primùm iunxisse, quum terra prius manibus hominum coleretur. Plin. uerò lib. 7. teste, aratrum Briges Atheniensis inuenit, ut alij tradunt, Triptolemus, de quo Poëta in 1. Georg. intellexit, quum dixit,

—Vnciq; puer monstrator aratri.

Quo in loco Seruius, Alij, inquit, Triptolemũ, alij Osirim, quod uerius est: nam Triptolemus frumenta diuisit. Tacuit autẽ de nomine, quia non unus in orbe aratri mõstrator fuit, sed diuersi in diuersis locis. Ex quo Trogus prodidit Habidẽ Hispaniæ regem barbarũ populũ primò docuisse boues aratro domare, frumẽtaq; sulco serere. De Osire, ut ostendimus, sentit etiã Tibullus. Cæterũ omnia ferramenta rustica, quibus terra uertitur, simul, ut puto, cum aratro Cererem cõperisse, Vergilius proculdubio hoc uersu demonstrat,

Prima Ceres ferro mortales uertere terrã Instituit.

Quod uel Seruius approbat, dicẽs, Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicauit: nam quanuis uel Osirim, uel Triptolemũ aratrũ inuenisse dicant, illa tamen omnem agriculturã docuit: quia ferrum dicendo omnia agriculturæ ferramẽta expreßit. Verùm aut illi quos commemorauimus, nouißimi, uel alij alibi hæc cõmonstrarũt: nã, ut Eusebij atq; Lactantij testimonio cõstat, ante multas tẽpestates, quàm esset Ceres, Dionysius, Saturnus, Triptolemus, frumenti usus apud mortales erat, præsertim apud Hebræos & Aegyptios, uti ex Iosepho cognoscere licet. Ille enim in secundo, ubi, ne altius repetã, tradit, quẽadmodũ Iudæa caritate annonæ laborãte, Iacob ad emẽdũ frumẽtũ filios in Aegyptũ miserit. Ex quo quũ Hebræi, ut superiore cap. indicauimus, primi omniũ terrã coluerint, porrò extra omnẽ cõtrouersiã credibile est, ab eis tũ agrorũ culturã, tũ fruges ac molẽdi usum, tũ & ferramẽta rustica ad posteros manasse, & hos

& hos ea ipsa (nulla enim ars, ut Fabius ait, intra initiũ suum stetit) deinde adauxisse. Cribrorũ genera, teste Pli. lib. 18. è setis equorũ Gallia inuenit. Hispania ex lino excussoria ad excutiendã farinã, & pollinaria ad purgandum pollinem, id est, craßiusculum puluerem. Aegyptus uerò ex papyro, iuncoq́ᵹ, postea ex pellibus suillis Italia.

Quis primus uites & alias arbores plantauerit, earumq́ᵹ insitionem docuerit, & usum uini repererit, & uino aquam miscuerit, deq́ᵹ nouo uitandæ ebrietatis modo, & qui caupones primi, uel quis oleam & usum olei & mel adinuenerit, uel ex hordeo potum fecerit, atqᵹ lac coegerit. Cap. III.

Etsi abunde uidetur natura homini suppeditasse, quũ eum principio talem procreauerit, ut ipse ex omnibus animãtibus, unus ratione, sicut ait Cic. ad Deum quamproxime accedere posset, tamen quum statim genitus nullo foret subsidio fultus, (carebat enim indumentis, ædibus, igne, cibo, prӕterquam in diem quæsito, multis denique rebus uitæ necessarijs, quas deinde urgente neceßitate, quæ rerum magistra est, ipse inuenit) non facilè est, ut Plin. in initio 7. libri perhibet, æstimare, natura homini melior parẽs, an tristior nouerca fuerit. Fatendum est tamen, si nos his quæ illa nobis tradidit, contenti essemus, longè melius res sese habituras. Nam, ut de cæteris sileam, ecquis modò fieret temulẽtus, quod fœdißimum est uitæ dehonestamentum, sexcentorumq́ᵹ uitiorum origo, si aquam primum à natura potum homini datum, non uinum potaremus, cuius uim, ut infrà dicemus,

eius

eius etiã primus inuentor turpiter perpessus est? Quare diuus Hieron. ad Eustoch. De uirginitate seruanda, inquit, Sponsa CHRISTI uinum fugiat pro ueneno: hæc aduersus adolescentiã prima arma sunt dæmonum: non sic auaritia quatit, inflat superbia, delectat ambitio: facilè alijs caremus uitijs, hic hostis nobis inclusus est. Et infrà subdit, Vinum uoluptatis incendium est, unde proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consueuit. Propter quod, matronæ Romanæ uino se abstinebant: quod tamẽ haud obesset, si esset, ut par est. modus in rebus: nam, auctore Plin. non est quicquã aliud uino modicè sumpto utilius. Quinetiam Persæ existimabant fomitem esse quendam & incitamentum ingenij uirtutisq́;, si mens & corpus hominis uino flagraret, qui, teste Strab. lib. 15. Geograph. de rebus maximis inter uinũ cõsultabant, quas ipsi firmiores putare, quàm quæ in sobrietate fuissent deliberatæ. Cæterùm Plato uinũ magis senibus utile esse ducebat, qui illud in dialogo 2. de Legib. non facilè utendum concedit iuuenibus, itẽ militibus in castris, seruis, magistratibus, gubernatoribus, iudicibus, consiliarijs & liberis operã daturis, quia partus gigni debet ex moderato puroq́; semine, quòd uino refertus, quasi rabie concitatus, serere minus potest, unde filij sæpe fatui & amentes procreãtur. Sed iam ipsum uini inuentorẽ indicemus. Vites & uini usum, atq; cæterarũ arborũ fructus Dionysiũ inuenisse Diod. lib. 4. auctor est, ubi dicit, Dionysiũ orbẽ cũ exercitu perambulantẽ, & uitẽ plantare, & ex racemis uinũ torculari, ex quo ipsum Lenæũ appellãt, educere monstrasse.

ſtraſſe. Et alibi uinũ reperiſſe, & arborum fructus teſtatur. Quanquã idem alibi dicit, uites ab eo non eſſe ſatas, uerùm terram cum cæteris plantis ſpõte ſua tuliſſe. Item Verg. hunc uitium ac reliquarum arborum inuẽtorem fuiſſe, aſſerere uidetur, quum de uitibus & alijs arboribus ſcripturus, ſtatim in principio 2. lib. Georg. dixit,

Nunc te Bacche canam. Cæterùm Capella de nuptijs Mercurij, tradit eũ apud Græcos tantùm primum uini uſum edocuiſſe, ſicuti Saturnum apud Latinos, Seruius in 8. Aeneid. & Eutropius teſtimonio ſunt. Alij Icarium Penelopes patrẽ apud Athenienſes id reperiſſe tradunt, eumq; pòſt dediſſe pœnas, à colonis ebrijs interemptum. Propertius in fine lib. Eleg. 2,

Icare Cecropijs meritò iugulate colonis, &c.

At Athenæus ait apud Aetnã montẽ Siciliæ uitẽ inuẽtã, quòd quũ Oreſteus Deucalionis filius eò regnatũ ueniſſet, eius canis ramũ fortè euellit, quẽ ille defodi iuſſerat, & inde uitiũ germina nata, quæ à nomine canis œnõ appellauit. Vnde apud Veteres Græcos uitis οἴνη uocabatur, & οἶνος uinũ dicitur. Idẽ in Aegypto apud Plinthinã ciuitatẽ, uinũ primò repertũ tradit. Ad Gallos primùm ferunt uinum detuliſſe Aruntem Tyrrhenũ. Is uir nobiliſsimus à Lucumone alũno ſuo domo pulſus, ad Gallos confugit, eiſq; dulcedine uini allectis facilè perſuaſit ut ſibi auxilio in Italiã uenirent, qui illuc facto agmine concurrẽtes, poſtea pulſis Tyrrhenis, ea terra potiti ſunt. auctor Plutarch. in uita Camilli. Quidã autẽ ex arboribus alimenta hominibus à Seculo Venti filio reperta uolũt. auctor Euſeb. in 1. De præpar. Euang. Culturas earũ uel

aliarũ arborũ, teste Plin. in 7. Eumolphus Atheniensis docuit: quãuis uerisimilius sit, id Dionysiũ priorẽ præstitisse mortalibus, qui eas, ut ferũt, arbores plãtauit. Inserendi autẽ arbores modũ primus docuit Saturnus, testis Macrob. lib. Saturn. 1. ita scribens, Huic Deo insitiones surculorũ, pomorumq; eductiones, & omniũ eiusmodi fertiliũ arborum tribuunt disciplinas. Insitionũ uerò, ut Columella libro suo de arboribus tradit, tria sunt genera: aut enim fissam in arborẽ surculi inserũtur, aut inter lignũ & corticem ponuntur, aut gemma alterius arboris, sed æstiuo duntaxat tempore in cortice alterius intercluditur. Sed hæc apud posteros inuenta, quum satis constet Noë statim atq; egressus est ex arca, terrã studiosè coluisse, atq; uineam primùm omnium sua manu seuisse. Vnde arguuntur, qui auctorem uini Liberũ putant. Qua ex uinea quum primũ fructũ cepisset, lætus factus bibit usq; ad ebrietatem, iacuitq; nudus, id quod Ioseph. in 1. Antiq. tradit. Cauponam, id est, tabernã uinariam, primi aperuerunt Lydi populi Asiæ, ut ait Herodot. quò, credo, suis ludis locũ idoneum haberent: nam, quemadmodum suprà demonstrauimus, uaria ludorum genera inuenerant, quippe tale opus in cauponis maximè semper feruet. Vino aquã admisceri, Staphilus Sitheni filius, ut prodit Pli. in 7. instituit. Cuius rei Diodorus luculenter in 5. quum de Dionysio loquitur, rationẽ reddit, 'Aiunt quum purum in cœnis uinum detur, omnes Deum sospitem optare bibenti: quum uerò post cœnam aqua mistũ sumitur, Iouẽ uocare seruatorem: nam puri uini potus ad insaniã redigit, aqua uerò mistus, uoluptatem læ-

tem lætitiãq; affert, & prohibet insaniã. Vnde in conuiuijs aquã uino admiscẽdi mos fluxit, medicamentũ utiq; præcipuũ ad ebrietatẽ uitandã: sed aliud ponit Plin. lib. 30. cap. 14. scribens, Hirundinis rostri cinis cũ myrrha tritus, & in uino quod bibatur inspersus, securos præstabit à temulẽtia. Inuenit hoc Horus Assyriorũ rex. Potũ ex hordeo, ut idẽ ait, Dionysius, id est, Liber pater, primus cõfecit, quem, teste Euseb. in 2. De Euang. præpar. ceruisiã uocant: secundũ Diod. zythũ dicũt, paulùm à uini sapore differentẽ. Olim in primis fuit cõmunis Aegyptiorũ potus. auctores Herod. & Strabo. Quod Dionysius potionis genus eos potissimũ cõficere docuit, quorũ regio uites nõ ferret. Quapropter hodie Angli, Scoti, Hyberni, itẽ Galli, Germaniq; omnes Oceani occidẽtalis septẽtrionalisq; accolæ, eo utũtur potu, qui aduectitij tãtũ uini copiam habẽt. Sed Germani dum ceruisiã faciũt, admiscẽt frugibus herbam lupũ, quam uulgò lupulũ uocãt: hæc enim reddit potum salubriorẽ. Quanquã Dioscorides non ualde potionẽ probat, ita lib. 2. scribens, Ex hordeo potus fit qui ζῦθος nominatur: is urinam cit, renes & neruos tẽtat, mẽbranis præsertim cerebrũ uestiẽtibus officit, inflationẽ parit, uitiosum succũ creat, elephantiasin gignit. qui eo potus genere perluitur, agilis & ad opus obeundũ expeditus euadit. Hæc ille. Sed eam uim zythus in eos minus habere uidetur, qui à pueritia eo sunt usi. Oleam autem Minerua Athenis inuenit. Verg. —Oleæq; Minerua Inuentrix. in hunc sanè modum: quum enim Neptunus atq; Minerua, teste Seruio, de Athenarũ nomine contenderent, placuit dijs, ut eius no-

mine appellaretur urbs, qui munus melius mortalibus attulisset. Neptunus percusso litore, equũ animal bello aptũ produxit. Minerua iacta hasta, oleam creauit, quæ melior iudicata fuit, propterea quòd est insigne pacis. At Diod. in 6. dicit Mineruã nõ creasse primùm oleam, sed inter alias arbores natã monstrasse mortalibus, quibus ignotã esset. Etenim, uti nos infrà apertè ostẽdemus, ante huius deæ ortum, erat hæc arbor cum alijs syluestribus immista: olei tamen usus, ut Diod. ait, aberat, quum esset ignota: & eo pacto illam olei exprimendi modum comperisse ferunt. At Cic. lib. De nat. deorum 3. Aristæũ Apollinis filium oleam inuenisse tradit. Oleũ uerò quãquam ipse Diod. ut monstrauimus, dicit Mineruam reperisse, tamen lib. 5. hoc Aristæo aßignat, sicut lac coagulare, atq; mel cõficere: quod Iust. in 13. etiam tradit, quãuis in 2, uti antea diximus, olei usum Athenienses inuenisse prodat. Plin. uerò in 7. scribit oleũ & trapetes, hoc est, molam oleariam, Aristæũ Athenienſem, itẽ mella inuenisse. Oleam præterea lõgo tempore Athenis tantùm reperiri, testatur Herodot. qui lib. 5. dicit, Epidaurios, quum eis de agrorum sterilitate oraculũ consulentibus, Pythia iußisset ut Damiæ & Auxesiæ simulachra ex ligno oleæ erigerent, quoniam ferebatur nusquã gentiũ, nisi Athenis, illa tempestate oleam esse, rogasse Atheniẽses, ut sibi permitterẽt oleã incidere. Quod æquè falsum esse ex Iosephi testimonio deprehẽditur, ac illud, Mineruam uel Aristæum hanc arborem, aut olei usum primò monstrasse: is enim in 1. Antiq. scribit, Noë, quum iam recedentibus aquis, arca in Armenia super uerticem cuiusdam

cuiuſdam montis reſediſſet, emiſiſſe columbam, & eam mox oleæ ramũ ferentem ad illum rediſſe. Quo quidem tempore, ut palàm eſt, nondum erant Athenæ. Deinde in 3. eiuſdem operis, docet Moſen in ſacrificijs oleo eſſe uſum, ad lumina ſeruanda: poſt quem, auctore Euſeb. in 10. De præpar. Euãg. Apollo Ariſtæi pater genitus eſt. Ex quo credere conuenit, Mineruã & Ariſtæũ in Græcia duntaxat hæc primò monſtraſſe. In Italiam olea omnino tardè peruenit: nam Theophraſtus, teſte Plin. in principio 15. libri, urbis Romæ anno circiter CCCCXL. negauit, niſi intra XL. millia paſſuum à mari naſci. Feneſtella uerò dicit, hanc arborem omnino non fuiſſe in Italia, Hiſpania, atq; Africa, Tarquinio Priſco regnãte, ab anno pop. Rom. CLXXIII. Mel & lac cogere Ariſtæũ omnium primum comperiſſe, Diod. & Plin. auctores ſunt, cum quibus conſentit Iuſtin. in 13. licet lib. 44. uſum mellis colligendi Gargori regi Caretũ attribuat, qui in Hiſpania ſaltus Carteſiorũ incoluit. Sed hic, ut opinor, tãtùm in Hiſpania primus fortaſſe huius rei auctor fuit. Verùm hæc Hebræis potius aſsignauerim: ſiquidẽ, teſte Ioſepho, & mortaliũ omniũ primi paſtores fuerũt, & apud eos multò ante Ariſtæum mellis uſus fuerat.

A quibus quædam peregrinę arbores in Italiam translatæ. Cap. IIII.

Rbores tam magno ſunt mortalibus uſui, ut ſine queis uita degi non poſsit: arbore enim, ut Plin. ait, ſulcamus maria, terram uertimus, tecta ædificamus, ſimulachra deorum conficimus: arbores præterea communem ani-

mantibus uictum suppeditant, quarum aliæ peregrinæ sunt, de quibus hoc loco carptim ac breuiter dicemus. Hæ aliæ alibi nascuntur, quia nō omnis terra, sicuti Poëta inquit, omnia ferre potest. Ex quo multæ in Italiam aliunde translatæ sunt, sicut cerasus, quā L. Lucullus post uictoriam Mithridaticam, teste Plin. lib. 15. anno urbis DCLXXX. primus uexit è Ponto. Testatur etiā D. Hieron. ad Marcellā, sic lepidißimè scribens, Accepimus & canistrū cerasijs refertū talibus, & tam uirginali uerecūdia rubentibus, ut ea nunc à Lucullo delata existimarem: siquidem hoc genus pomi Ponto & Armenia subiugatis, de Cerasunto primus Romā pertulit, unde & de patria arbor nomen accepit. At annis CXX. pòst, trans Oceanū, in Britanniā usq; peruenit. Et zizipha & tuberes malorum genera, hæc ex Africa, illa ex Syria, Sext. Papinius nouißimis diui Augusti tēporibus primus attulit. Et Armeniacus & Persicus arbores, quæ ex nomine ipso peregrinæ esse apparent, quis tamen eas transtulerit, nō facilè dixerim. Multa etiam ficorū genera sunt, quæ ex alijs gētibus ad nos peruenerūt, incertis propemodū auctoribus, testis Plin. Sed platanus in primis ex ijs quæ aliunde uectæ sunt, mirū in modū celebrata est: quæ ut ad nos uenerit, aut quantū ei honoris accesserit, Plin. in 12. docet, sic scribēs, Sed quis nō iure miretur arborē umbræ gratia tantùm ex alieno petitā orbe? platanus ea est. Hæc per mare Ioniū, in Diomedis insulā eiusdem tumuli gratia primùm inuecta, inde in Siciliā trāsgressa, atq; inter primas donata Italiæ, etiā ad Morinos usq; peruecta, ad tributariū etiā pertinens solū, ut gētes

uectigal & pro umbra pendãt. Dionysius prior Siciliæ tyrannus Rhegyum in urbẽ transtulit eas domus suæ miraculũ, & reliqua. At nihil ad nostrã laurum, quæ nonnullis in locis aliquando in peregrinis arboribus fuit, dicente eodẽ Plin. Notatũ antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse, quod nũc satũ & ibi prouenit, &c. Hæc, inquã, post hominũ memoriã, felicißima arbor est, ad cuius cõparationem platanus nihil: quippe non unam habet laurus dotẽ: dicatur enim triumphis, quando triumphantes ea coronati erant: ualet aduersus fulmina, quare ante limina excubat. Quapropter ferunt Tiberiũ Cæsarem tonante cælo, consueuisse laurea uti corona. Item exornat domos, & idcirco Cæsarũ põtificumq; olim ianitrix erat. quin & pacifera habetur, quam prætẽdi inter armatos hostes, quietis sit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ uictoriarumq; nuntia, addebatur lituis militumq; lanceis, ac Imperatorũ fasces decorabat: abdicat insuper ignes crepitu, & detestatione quadã, & deniq; Apollinis est arbor. Quas ob res, tantum est huic arbori semper honoris habitum, ut eam profanis usibus pollui fas minimè esset, uel quòd fortasse unius arborũ Latina lingua nomen uiris imponatur, & cuius folium uocetur Laurea. Appellaui suprà nostrã Laurum, utpote quam nostræ Vergilianæ familiæ nomini sacram mei maiores unà cum duobus lacertis, insigne gentis, ratione nõ inani habuere: id quod carmen illud indicat,

Sum Laurus uirtutis honos pergrata triumphis,
 Ianitrixq; domus, fulmina dira fugo.
Hostibus immissa & pacem, requiemq; laborum,

Victori palmam lætitiamq́; fero.
Phœbus amat Laurum, & capitis nos illius instar,
Formosam gerimus tempus in omne comam.
Ecce mea gemini ludunt sub fronde lacerti,
Qui mecum quare hæc, accipe, signa colant.
Ver ago perpetuũ, hi primo uer tẽpore monstrant,
Vnde tenet nomen Vergiliana domus,
Quæ tam immota diu casuraq́; tempore nullo
Stabit, quàm uiridi fronde perennis ero.

Quid, quòd præterea malorũ pyrorumq́; genera pene infinita quotidie, atq; huc atq; illuc deferuntur, quarum nõnullæ ab auctoribus, ut appia, & pipina, quædã à sapore, ut quæ ferũt melimela, aliæ ab odore, aliæ à colore nomina habẽt? De his satis superq́;: nõ est enim suscepti operis munus, peregrinas arbores describere: sed hæc quãdo ad agriculturã attinẽt, perstrinximus, ut illi quos res rustica delectat, plurimas arbores quæ modò ubique gentium abũdant, aliunde originẽ habuisse intelligerẽt.

Quis primis animalibus, rebusq́ue aliis nomen imposuerit, & de primo immolãdi instituto, ac carniũ esu, usuq́ue uictus delicatioris, & more nominãdi eũ cui in conuiuio poculũ tradatur, ac de usu uenãdi, piscãdi, & salis inuẽtione, & quis apud Rom. auiaria ferarumq́ue uiuaria instituerit, aut quæ animalia legionum insignia fuerint. Cap. V.

VONIAM rus diuersi generis animalibus abundat, quæ ueluti humanæ uitæ necessaria Deus finxit, cõsentaneũ est ut summatim de ijs aliquid dicatur. Animalibus

itaq; simulac creata sunt, Adam, teste Ioseph. in 1. Antiq. & Euseb. in 11. De præparat. Euang. nomina imposuit, quibus etiā nunc uocantur; imposuit & rebus alijs, quibus iam tum uti cœperat, quod à uero non utiq; abhorrere existimandū est: nam multis rebus cùm ipsi Adam, tū eius filijs opus fuerat, quæ sine nomine, internosci minimè potuissent. Istuc autem facere, teste Cicer. in Tusc. summæ sapientiæ uisum est Pythagoræ. At animalia secundū Plin. uol. 7. Hyperbius Martis filius occidere primus instituit, sicut Prometheus bouē. Quod magis Abel Adā filio tribuerim, qui omnium primus, ut Iosephus est auctor, primogenita suorū gregum Deo immolauit. Manauit postea iste immolandi mos tā ad Abel posteros Iudæos, quàm ad alias quoq; gentes, reiq; apud eas initium fecit suillum pecoris genus, si Varroni credimus, qui lib. De re rust. 2. eius opinionis argumētū sumit ex eo, quòd initijs Cereris, porci immolabantur, quòd in fœdere feriendo porcus occidebatur, quòd in cōiunctione nuptiali, noua nupta & nouus maritus primùm porcū immolabat, quòd deniq; prisci Latini, & etiā Græci in Italia idem factitabant. Et illi porci ad sacrificiū electi, eximij porci dicebantur, quòd ut maiores & optimi de grege eximerentur. Ritus uerò sacrificandi talis erat: primùm lotis manibus, hostias pura aqua purgabāt, fruges capitibus earū inspergentes: deinde precabantur, uotaq; nūcupabant, postea hostiarum tempora uectibus percutiebant, ac occidentes membratim diuidebāt, ita primitias ex omnibus membris & exta collecta postquam farris inuoluissent farina, proijciebāt dijs, in altaria, focúmue,

aut aras, hoc est, uasa, quæ tripodes dicebantur, atq; postremò succendebant, uina fundentes. Huius moris meminit Vergilius, quum dijs marinis sacrificium fieret,

Dij quibus imperiũ est pelagi, quorũ æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras uoti reus, extaq; salsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Qui uerò immolabant, non deos modò uoce precabantur, sed etiam aras manibus prehendebant. Idem,

Talibus orantem dictis arasq; tenentem.

Quapropter Varro scribit, aras primò ansas dictas, quòd à sacrificantibus tenerẽtur, quæ deinde mutatione literarũ, aræ uocatæ sunt. Et is hostiarũ etiã humanarum dijs immolandarũ modus, quẽ Homerus in sua poësi posuit, & Romani quoq;, teste Dionysio Halic. lib. 7. usurparunt. Carnes autem sub Saturno, hoc est, in aureo seculo quũ omnia humus funderet, nullũ comedisse, sed uniuersos uixisse frugibus & pomis, quæ spõte terra gigneret, auctore diuo Hieron. aduersus Iouinianum, testatur Dicæarchus in libris antiq. & descriptione Græciæ: & Asclepiades Cyprius, ætate qua Pygmaleon in Oriẽte regnauit, scribit usum comedendarũ carniũ nõ fuisse. Chæremõ Stoicus de uita antiquorũ Aegypti sacerdotũ scribens, narrat eos ex eo tempore quo cœpissent diuino cultui deseruire, carnibus & uino se abstinuisse: ouũ quoq; pro carnibus uitauisse, & lac, eorũ alterum carnes liquidas, alterũ sanguinẽ esse dicentes colore mutato. Brachmanæ apud Indos, teste Euseb. lib. 6. De præp. Euang. nihil animatũ edebant. Ioseph. lib. 2. de bello Iudaico, &

in 13,& 18. Antiq. tres describit sectas Iudæorum, Phari sæos, Sadducæos, Essenos: quorũ nouißimos fert ad cælũ laudibus, propterea quòd ab uxoribus, & uino, &, ut Hieronymo placet, carnibus semper abstinuerint. Nec etiam, sicut idem sentit, Hebraico populo statim post pec catum Adam, ut carne uesceretur, à Deo concessum est, hoc est, non ante tẽpora Noë. In Creta, ut Euripides tradit, Iouis prophetæ non solùm carnibus non uescebantur, sed ne coctis cibis quidem. Herodot. uerò in 1. Babylonios piscibus olim tantùm uictitasse dicit. Xenocrates aũt philosophus ex Triptolemi legibus, apud Athenienses, tria duntaxat præcepta in templo Cereris Eleusinæ, remãsisse scribit, Honorandos patres, uenerãdos Deos, carnibus non uescendum. Lacedæmoniorũ etiam mensæ summæ frugalitatis erant. Multa deniq; huiuscemodi continentiæ exempla referre possem, quæ in præsentia non inuitus cõsultò omitto, nonnulla pòst ad hæc additurus, quum de modo Christianæ abstinentiæ tractabitur in libris insequentibus. Secundas mensas, quæ bellaria nuncupantur, Iones primi omnium, teste Val. Max. inuenerunt. Iidem & unguenti & coronarum in cõuiuio dandarum consuetudinem, haud parua luxuriæ inuitamenta repererunt. Quamobrem Spartana ciuitas, ut idem auctor est, seuerißimis Lycurgi legibus obtemperans, aliquandiu ciuium suorum oculos à cõtemplanda Asia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberentur: utpote quæ audierat lautitiam inde etiam immodicos sumptus, & omnia non necessaria uoluptatis genera fluxisse. Quæ ea omnia ipsa tamen

Sparte

Sparte nõ potuit ita abstinere, quin postremò receperit: siquidẽ apud Græcos paßim cõuiuia magnificè & splendidè cõcelebrabantur, quorũ moris fuit nominare eum cui poculum traditurì erant, quò unà biberent. Mos iste hodie ubiq; propè gentium retinetur, sed certè quidem nescio quàm salubriter, ne dicam quàm prudenter, ut quis edendo cogatur pro alterius arbitratu bibere. Nã idcirco cibum potumq; capimus, ut corpus nutriatur: quare æquè debemus cibum potione temperare, atq; fabricator murorũ temperationẽ facit aquæ, arenæ & calcis, quæ si nimis dura aut liquida sit, ut tenacior non est ad cõsolidandum murum, sic cibus multo liquore in stomacho fluctuãs, minimè alit. Fuit alius ipsorum Græcorum mos ualde quidem honestus, ut in cõuiuio uirorum non accumberent mulieres. auctor M. Tullius in Tusc. & in Verrem. Redeo rursus eodem. Vnde postea ad Romanos hanc mali contagionem transisse uerisimile est, apud quos in dies magis magisq; latius serpere: nam tanta erat conuiuiorũ luxuria, ut facilè una mensa patrimoniũ, etsi amplũ, absumeretur, magnumq; sæpius respub. detrimentum pateretur. Quare Cato uerus in hac parte uates, teste Plutarcho, aiebat, difficile esse eã Rempub. saluam fore, ubi pisciculus pluris quàm bos uenit. Quod Iuuenalis Satyra 11. conquerens inquit,

Multos porrò uides, quos sæpe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet expectare macelli,
Et quibus in solo uiuendi causa palato est.
Egregius cœnat meliusq; miserrimus horum, &c.

Ex quo multæ leges, quas Cato cibarias uocat, de coërcendis

cẽdis sumptibus latæ sunt. Sed quid de Romanis loquor? nónne illa Cleopatra luxuriosissima centies sestertiũ, ut testis est Plin. in 9. hoc est, centies centenis sestertijs, quæ faciũt CCL. millia aureorũ nostrorũ, cœnata est, hausto unione pretiosissimo? At, ut ueterum mores omittamus, quæ ætas unquã maiore aut cura aut luxu gulæ indulsit, quàm nostra? palati enim causa totũ percurrimus æquor, & ut ait Hieron. propter breuem gulæ uoluptatem, terram lustramus & maria, & ut mulsum uinum pretiosusq́; cibus fauces nostras trãseat, totius uitæ opera desudamus. Iuuenalis,

Interea gustus elementa per omnia quærũt. Verius uero igitur est quod Socrates dictabat, multos propterea uelle uiuere, ut essent & biberent: se autẽ bibere atq; esse, ut uiueret. Possem in hoc loco multorũ inuitamentorum gulæ inuẽtores prodere, quos tamẽ malo in tenebris iacere, quàm eos nominando, tot cõuitijs obnoxios reddere. Vsum uenãdi & piscandi, quidam, teste Euseb. in 1. De præparat. Euang. apud Phœnices repertum uolunt: ueluti salem & eius usum Misor & Selech inuenisse dicũtur. Romæ pauonẽ Q. Hortẽsius augurali cœna primus posuit. auctores Varro in 3. De agricul. & Plin. in 10, & Macr. lib. Satur. 3. Auiaria, hoc est loca in quibus domi aues educantur, primus, teste Plin. instituit, inclusis omniũ generũ auibus, M. Lælius Strabo Brũdusij equestris ordinis. Habuit etiam Romæ Alexander Imp. uoluptatis gratia. auctor Lamprid. Ex quo cœptum est animalia carcere coërceri, quibus natura cælũ aut terram aßignauerat. nam & leporaria, id est, uiuaria ferarum,

rum, muris undiq; septa, auctore Plin. in 8. à Fuluio Hirpino primùm cõdita sunt, ut etiam hodie nõnulla in Italia extant: diuus enim Federicus dux Vrbini duo equidẽ fecit, in quibus omne ferarum genus inclusit, ut quoties per negotia liceret, animi causa, se honestißimo huiusmodi uenationis genere exercere posset. At alibi, & præsertim in Anglia, paßim eiusmodi uiuaria sunt, quæ quũ roboreis sudibus septa sint, rectè ueteri uocabulo roboraria dici possunt. Et hæc loca Angli in summis cùm uoluptatibus tum opibus habẽt, quãdo nulla apud eos uidetur magnifica uilla, quã uiuariũ ferarũ, ceruorũ & damarũ nõ ornarit. Nõ est insuper ab re demõstrare, tãtũ honoris quibusdã acceßisse animalibus, ut legionũ Romanarũ insignia forẽt: erãt enim signa, lupi, minotauri, equi, apri, & aquila, quã legionibus C. Marius in secũdo cõsulatu suo propriè dicauit. auctor Pli. li. 10. Nat. hist.

Quis primus inuenerit linum, retia, nendi texendiq; modum, uel artem fulloniam, & saponem: aut qui lanas infecerint, aut repererint lanificij uestiumq; uariarum ac pellium usum, fusos, aulæa, sutoriam artẽ, sericum, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam uestem atq; purpuram, & quid ipsa sit purpura, ac quanto in honore olim & pretio fuerit. Cap. VI.

Ille lini usus sunt, sed præsertim in uelis faciundis, quod execratione dignum est, ad perniciem hominum. Quod enim maius miraculũ uideri potest, quàm ut herba sit hoc linum, quæ eatenus Aegyptum, Syriam, Africam,

cã, Hispaniã, Galliã Italiæ admoueat, ut multi paruo quidem tẽporis spatio, ad ea ipsa loca leuißimo etiã uẽtorũ flatu perueniãt? Audax itaq; uita & scelerum plena, ut Plin. ait, aliquid serere uoluit, ut uentos procellasq́; reciperet: ita enim tã paruo semine nascitur, qd'orbẽ terrarũ ultro citroq́; portat, hominẽq́; ipsum, perinde quasi parũ fuisset in terra mori, cogit perire in aquis, ubi insepultus à mõstris marinis uoretur. Propter quod Pli. ait, haud se scire quæ execratio satis esset cõtra inuẽtorẽ. sed ad rem ueniamus. Linũ Arachne uirgo, quæ Lydia fuit, omniũ prima, teste Plin. lib. 7. inuenit: quãquã eius usum apud Hebræorũ antiquißimos multò antè fuisse cõperimus. Hæc lanificij peritißima Mineruã in certamẽ prouocauit, à qua in bestiolã, quæ araneola dicitur, conuersa est. auctor Ouid. in 6. Metamorph. Hæc eadẽ retia inuenit, quæ feris auibusq́; atq; piscibus capiũdis tenduntur. Nendi autẽ texendiq́; artẽ Palladẽ instituisse nemo ambigit, quippe quæ Mineruæ ars nominatur. Quod innuere uidetur Naso in 1. De arte amãdi, his uersibus,

Quid facis Aeacide? non sunt tua munera lanæ,
At titulos alia Palladis arte pete.

Et Ausonius libro primo,

Litia qui texunt, & carmina, carmina musis,
Litia contribuunt casta Minerua tibi.

Plinius tamen in 7. dicit Aegyptios textilia comperisse, qui etiam plurimis litijs texere, quæ πολύμιτα uocant, simul instituerunt. idem auctor libro 8. Fulloniam artem Nicias Megarensis inuenit, quam qui exercent, fullones nominantur: ij uestimenta curant, poliuntq́;, & ad

id sapone

id ſapone utuntur, quem Plin.lib.28.cap.12.à Gallis inuentum tradit, Græcè dicitur σμῆγμα *quicquid purgat. Idem lib.27. quum de oſyris herbæ folijs & ſemine tractat, Smegmata, inquit, faciunt mulieribus ex his. Lanas infecere primùm Sardibus Lydi, auctor Plin. Vſum uerò lanificij Iuſt.lib.2. Atheniẽſes primos docuiſſe tradit. Quod ego Mineruæ potius tribuerim, ſiquidẽ illa erat antequã Athenæ cõditæ forẽt: & quoniã lanificiũ callebat, credibile eſt eã primò lanificiũ monſtraſſe, præſertim Atheniẽſibus, apud quos caſtiſsimè colebatur. Quapropter Iuſtinus, ut puto, facilè intelligit Athenienſes lanificij uſum primos poſt Mineruam docuiſſe, ueluti eos, auctore Diodoro, primos ſecundũ Cererẽ, uel Siculos, frumentũ monſtraſſe probauimus. Fuſos in lanificio reperit Cloſter filius Arachnis, teſtis Plin. Illud quaſi præteriens non omittã, olim in pleriſq; Italiæ locis, lege pagana ſancitũ fuiſſe, ut ne mulieres fuſos per itinera ambulantes torquerent, néue detectos ferrẽt, quòd id aduerſaretur omniũ ſpei, præcipueq́; frugũ. Hinc cognoſcere licet, quàm uana fuerit ueterũ religio: hodie enim Italicæ mulieres illud paſsim faciũt, ſine tamẽ alicuius rei maleficio. Aulæa ornamẽta quibus parietes & aulæ tegũtur, primùm, teſte Seruio ſuper 3.Georg.in aula Attali regis Aſiæ, unde nomẽ habent, inuẽta ſunt, poſtquã is populũ Romanũ fecit hæredẽ. Sutoriæ artis inuentionẽ Plinius neſcio cui Boëthio aſsignat: ego uerò dixerim Hebræos primos ſutores fuiſſe, quando ſatis cõſtat Moſen calceatum extitiſſe, cui, uelut in Exod.cap.3. patet, dictũ à Domino fuerit, Solue calceamentũ de pedibus tuis. Veſtium*

uſum

usum Palladē inuenisse Diod.lib.6.auctor est. Sed,ut ait Euseb. quũ de rebus Phœnicũ in 1. De Euang. præpar. scribit, Vso ex Siculi genere ortus, traditur primus corporibus tegmina ex pellibus ferinis cōfecisse. Quod ego illi apud Phœnices dũtaxat tribuendũ duco, quãdo Adã primus à Deo creatus, pelliceã sibi uestē fecit, quod proculdubio uestes faciundi posteris exemplar extitit. Præterea, quoniã de uestibus facta est mentio, uidetur locus exigere, ut singulorũ uestimentorum inuentores prodamus. Latus clauus primùm repertus est ab incolis Balearium insularũ, quo Caius Cæsar, auctore Trãquillo, ad manus fimbriato usus est, & à latis clauis, qui eius uestitus tunicæ inserti erãt, nomen habet: unde tunica lati claui palmata à genere picturæ dicta. Auri intexēdi modũ. uti Plin. in 33, & in 8. est testis, Attalus rex Asiæ inuenit, unde Attalicæ uestes pictæ. Acu facere excogitauerunt Phryges Idæi, ideoq; phrygiones uocati sunt, & uestes ipsæ phrygianæ. Rectam tunicã Tanaquil prima contexuit. Apud Græcos inuentũ est palliũ, sicut apud Hetruscos prætexta, ita nũcupata, quòd eius circuitus & oræ purpura prætexta essent: & magistratuũ uestitus erat. Contrà toga alia pura dicebatur, cui nihil purpuræ foret prætextũ, qua teste Plin. in 8. tyrones ac nouæ nuptæ induebantur. Item colores diuersos intexere Babylonij cœperũt. Martial. Veste Semiramia, quæ uariatur acu. Vndulatam uestem, quæ toga regia dicebatur, qua Seruius Tullus usus est, fecit Caia Cæcilia, quæ eadem Tanaquil uocata est. auctor Pli. in 8. & undulata dicta, quòd undis aspersa foret, quæ fit ex pilis hircorũ caprarũq;.

Hoc genus panni, nos symballoton uulgò uocamus. Dalmatica uestis longa, nõ admodum lata, à Dalmatis primùm confecta. Gabanium à Græcis inuentũ eiusdem ferè formæ, ac Dalmatica est, manicis eius longitudinem æquantibus, quo Itali etiã nunc unà cum Græcis utũtur. Eorundẽ Græcorũ inuentũ fertur mantæle, quod est genus penulæ, quã ipsi μανδύαν uocant, nos uerò mãtælũ, at uulgò cappã, cuius nũc ubiq; gentiũ usus est perquam celebris. Braccæ Gallorũ uestitus fluxus intõsusq;, ac uarij coloris, unde pars Galliæ frigidior, Braccata appellata est. Sindonẽ ex lino amictũ primùm in urbe Sidone factam constat, qua corpus Seruatoris nostri inuolutum Matth. tradit. Hæc de uestimentis, quorũ auctores produntur, dicere habui. Erãt uestes aliæ alijs peculiares, ut toga Romanis & Gallis, ex quo Gallia Cisalpina Togata nũcupata est. Togam autẽ ipsam Tertul. lib. de pallio scribit à Pelasgis inuentã ad Lydos primùm, à Lydis deinde ad Romanos delatam fuisse, apud quos diuersa eius fuerunt genera. Tunica interior uestis sine manicis, senatoria, eadem nobis linea proxima carni est, quam camisiam uocamus. Bulla aurea puerorum nobilium Romanorum erat, trabea triumphantiũ, lacerna ludorum spectantiũ: militũ uerò, paludamentũ, chlamys, quæ & Macedonum Græcorumq; abolla, læna, & sagũ, quod uulgò sayon uel cotta dicitur, à quo milites nostros sagatos appellamus. At stola matronarum erat ad pedes usq; demissa, extremaq; in parte instita, fasciola exornata. Atque hæc Romanorum aliorumq; populorum uestimẽta propria, quæ uno alteróue tempore ab illis ipsis inuẽta dixerim.

dixerim. Est & cilicium uestis genus, confectũ ex uillis hircorum atq; caprarum, quod, teste Varrone, Cilicia, unde nomen habet, primùm inuenit, ut illud dense duplicatũ adhiberetur, ad sagittarũ ictus excipiẽdos. In eo apud nos summa est sanctitatis tutela, quãdo uiri sanctissimi ad domandum corpus proximè carnem utuntur. Pellium usus frigoris uitandi causa, olim apud Britãnos fuit, quemadmodũ in nostra Anglica historia ostẽdimus. Item apud Scythas. Ouidius de Trist. libro tertio, inter quos exulauit,

Pellibus & laxis arcent mala frigora braccis,
Oraq; de toto corpore sola patent.

Apud ueteres Romanos nõ fuisse testatur Tranquil. scribẽs Augustũ solitũ esse hyeme se quaternis tunicis munire aduersus uim frigoris: quod utiq; nõ fecisset, si pellib. longè mollioribus uti mos fuisset. Postea Neronis tẽporibus ea mollitia ad ipsos quoq; Romanos irrepsit, quãdo Seneca in epist. frigoris causa, meminit de pelliculis uulpiũ & muriũ Ponticorum, quas Itali zebellinos, & alij præsertim Angli sables uocãt, quæ ut quàm aliæ molliores, ita pretiosiores multò sunt. Sed longũ etsi nimis facimus, nõ præteribo tamẽ sericũ, fœminarũ uirorumq; luxuriæ uberrimũ alimentũ. Hoc Seres Scytharũ populi, à quibus nomẽ habet, primũ inuenerũt, dicẽte Plin. in 6. Primi sunt hominũ qui nascãtur, Seres, lanicio syluarũ nobiles, perfusam aqua depectentes frondiũ caniciẽ: unde geminus fœminis nostris labor, redordiẽdi fila, rursumq; texẽdi: tã multiplici opere, tã lõginquo orbe petitur, ut in publico matrona trãsluceat. Itẽ Ver. in 2. Geor.

Velleraq; ut folijs depectant tenuia Seres.

Ex his autem Vergilij uerbis multi suspicantur huiusmodi uellera nõ à uermibus, ut apud nos fiunt, confici, sed sua sponte in frondibus illarum arborum nasci. Cui opinioni Solinus etiam suffragari uidetur, quũ scribat, Seres aquarum aspergine inundatis frõdibus uellera arborum adminiculo depectere, liquoris & lanuginis teneram subtilitatẽ humore domãtes. Verùm Seruius hoc non minus scitè quàm eleganter declarat super 2. Georgic. ubi Maro ostendit apud alias quoq; gẽtes lanigeras arbores nasci, dicens,

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana? &c.

Áit enim, Apud Indos & Seres sunt quidam in arboribus uermes, qui bõbyces appellantur, qui aranearũ more, fila tenuißima deducũt, unde est sericũ. Hæc Seruius. cui Plinius suppetias ferre uidetur, quũ in 11. de bombyce Coa loquitur, scribẽs, Et in Co insula nasci traduntur cupreßi, terebinthi, fraxini, quercus, florẽ imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primò papiliones paruos nudosq;, mox frigorũ impatiẽtia uillis inhorrescere, & aduersus hyemẽ tunicas sibi instaurare densas, pedũ asperitate radente foliorũ lanuginẽ in uellera. Hanc ab his quoq; cogi, subigiq; unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. & reliqua. Bombycinas igitur uestes à sericis non distinguũt, quas in filũ retorquere, ac inde texere, in Co insula Pamphila Platis filia inuenit. auctor Aristoteles De animalibus, & Plin. in 11. At serici usus tardè omnino ad nos acceßit, magniq; fuit pretij: nã, uti Vopiscus testatur, Au-

reliano principe, qui regnare cœpit anno circiter salutis humanæ CCLXXIIII. serici libra auri pōdo, id est, libra uēdebatur: quare is princeps modestißimus nunquā holosericā uestē, quæ tota ex serico intexta erat, induere uoluit, qua paulò antè primus Romanorū Antoninus Heliogabalus homo luxuriosißimus usus est, auctor Lāpridius: quū id tēporis tantùm in usu esset uestis subserica, cuius stamē ex serico foret, trama autē ex alia materia, cuiusmodi hodie pannū in primis conficiūt Flādri, quē Satin de Bruges uulgò appellāt. Posthac, circiter annū salutis DLV. ingens serici copia per totam Europam fieri cœpit, quū per idē tempus duo monachi, uelut Procopius auctor Græcus tradit, uermiculorū semē, hoc est, oua ex Serinda Indiæ urbe, ad Iustinianū Imp. Constantinopolim attulerint. Fit autem ex puro serico panni in primis triplex genus, unū uulgò dicitur rasum, quòd in eo nullus utrinq; sit pilus, apud alios uocatur satin: alterū damascū floribus intextū, quòd Damasci in Syriæ oppido primò cōfectum sit: tertiū uillutū, id est, uillosum, quod ex altera parte uillos habet. Purpura uerò quo pacto, & quādo sit inuenta, est apud Pollucē lib. de uerbis idoneis ad Commodū I. qui inquit, Tyrij ferūt captū amore Herculē cuiusdā Nymphæ indigenæ, cui nomē Tyros, quem sequebatur canis, qui irreptantē scopulis purpurā cōspicatus, peresa carūcula, sua sibi labra cruore puniceo infecit. Quū igitur ad puellā adisset Hercules, delectata illa insueta tinctura, affirmauit sibi cū illo post hac nihil fore, nisi ad se uestē afferret, etiā canis illius labris splēdidiorem. Quocirca Hercules inuēta animāte,

collectoq; sanguine, munus puellæ detulit, primus, ut Syrij dictitant, puniceæ infecturæ auctor. Sunt aũt purpuræ, teste Plin. lib. 9. cap. 36. pisces ex concharũ genere, quæ septem utplurimũ uiuunt annos, cõgregantur uerno tẽpore, mutuoq; attritu liquorẽ quendã ueluti ceræ emittunt: sed nobilẽ illum succũ, quo uestes tinguntur, in medijs habent faucibus, quem cum uita euomũt, ideo uiuæ capiendæ sunt. Hinc purpureus color, qui nigrantis rosæ splẽdore sublucet. Est eiusdẽ concharũ generis, sed non idem murex piscis, qui & conchyliũ dicitur, cuius cruore cõficitur color etiam purpureus, quẽ ostrum appellant. Ex quo à bonis auctoribus eiuscemodi piscium, purpuræ, muricis, conchylij nomina, pro ipso colore paßim usurpantur. Fuit Romæ purpuræ usus, iam inde ab initio urbis cõditæ, distinguebatq; ab equite curiã, id est, insigne erat Romanorũ magistratuum, quæ idcirco quamplurimo uendebatur: nã uiolaceæ purpuræ libra tẽpore Augusti Cæsaris cẽtum denarijs uenibat, hoc est, decẽ nostris coronatis aureis. Póstea dibapha Tyria, ita dicta quòd bis tincta esset, & apud Tyrios infectores optimos, in libras, ut inquit Plinius, non poterat emi mille denarijs, id est, centũ coronatis. Quapropter quũ posteritas semper luxuriosa fuerit, mirũ profectò est, purpuræ usum tã rarũ, uel potitus nobis penitus esse ignotũ.

De origine architecturæ. Cap. VII.

Homines primùm more ferarũ, in syluis & speluncis nascebantur, ciboq; agresti uescendo ibi uitam agebant: postea reperto igne, ut Vitruuio De architectura placet,

cet, cognitaq́; eius cōmoditate, ad teporem propter uim frigoris arcendam, propius accedentes, in unum plures conuenire cœperunt, & in eo cōgressu, quicquid uellēt, iam tum facilè tractare, ut qui rationis participes erant: alij ex fronde tecta facere, alij speluncas sub montibus fodere, uti Troglodytæ & Libyæ quidam populi Hesperijs Aethiopibus uicini, teste Strab. in 17. Geogr. factitabant: nōnulli hirūdinum nidos imitantes, ex luto & uirgultis cōdere loca quæ subirent. Et sic usu uenit, ut homines, quorum ad quiduis intēditur ingenium, ualet, nouis inuentionibus gloriantes, & alij alijs deinde ostendētes, ædificia informare, parietes furcis rectis, & uirgultis interpositis luto texere, luteas glebas arefacientes struere, & ut imbres & æstus uitarent, arundinibus uel fronde tegere, uel ex ulua palustri tuguria cōponere cœperint. Quæ ædificia Vitru. testatur, sua etiam ætate construxisse Galliam, Hispaniam, Lusitaniam, Aquitaniam, Phrygiam. At etiam Aegyptus posuerat, secundum Diodorum: imò apud omnes ferè gētes, talia hodie uisuntur: nec mirum, quum sint qui etiam nunc sine ædificijs, sub dio uitam ducant, pars in curribus, ut Scythæ propè omnes, pars in campis, ut Nomades & Saraceni, in Africa, qui Syluestres nuncupantur. Atq; eo pacto rem paulatim ad artem, id est, architecturam, deductam ferunt, quæ ædificandi rationem docet, quam, auctore Diod. in 6. Palladi aßignāt. Quod ego ex Iosephi testimonio, aut Cain Adam primi hominis filio, aut Iobal ex Lamech genito potius attribuerim, quorum alter primus, sicut infrà dicemus, oppidum, alter tabernaculum condidit.

Vnde deinceps non modò casas, sed domos ex lateritijs parietibus & lapide structas, tum deorũ templa quam ornatißima facere cœperunt. Sed iam ad ædificiorum diuersi generis auctores transeamus.

Qui primi luteas aut lateritias domos ædificauerint, & tegulas & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarũ origine, & quãdo primùm marmorum usus Romæ in ædificiis. Cap. VIII.

Omos luteas, teste Plin. lib. 7. Doxius Gellij filius primus ædificauit, sumpto ab hirũdinũ nidis exẽplo. Lateritias uerò, hoc est, ex lateribus cõstructas, eodẽ auctore, Euryalus & Hyperbius fratres Athenis primũ fecerũt. Earũ structuras Diod. in 6. dicit Vestã Saturni ex Rhea filiam primã inuenisse. Domos ipsas & agros, teste Laërtio, Epimenides Cretensis primitus expiasse dicitur. Tegulas quibus domus teguntur, Cinyra Agriopæ filius in Cypro insula inuenit. Lapidicinas, hoc est, loca ubi lapides effodiuntur, Cadmus Thebis, aut sicut Theophrasto placet, in Phœnicia. auctor Plin. Verùm ego huiusmodi rerum inuentionẽ uerius, ut opinor, Cain, aut Seth eius fratris filijs aßignarim, quando ille, teste Ioseph. in 1. Antiq. mortalium omnium primus oppidũ cõdidit, de quo infrà mentionem planiorẽ faciam: isti uerò, ut in primo huius operis uolumine demõstrauimus, columnas duas, id est, unam lateritiam, alterã lapideam, ut in eis rerum cælestium disciplinam inscriberent, cõstruxerunt, quam primam columnarum atq; laterum originem eße dixerim. Quo apparet, in ipso ferè mũdi primordio domos

aliaq́; ædificia ex diuersis materijs cōstruendi usum fuisse. Non *eo tamen inficias, eos, quos ex auctoritate* Plin. *prodidimus, uspiam deinceps hæc primos docuisse.* De *marmore restat dicere, cuius fodiendi causa (tantū enim delitiarū olim mortalibus obrepsit) natura ipsa rerū pene acta est in planum, mōtes ipsi cæsi,* promōtoria *mari aperta, uiscera deniq; terræ in sexcentas partes dilacerata sunt.* Vnde, *ut de cæteris sileā, ad* Romanos *tāta marmoris, cuius cōuehendi gratia naues etiam fiebāt, copia uenit, ut* M. *Scauri ædilitate, auctore* Plin. *lib.* 36. *Nat. hist. trecentæ sexaginta columnæ marmoreæ ad scenam theatri nō diutius ludorū celebritate duraturi, portatæ sint.* At L. *Crassus orator primus peregrini marmoris colūnas habuit.* M. *uerò* Lepidus *primus omniū limina ex* Numidico *marmore in domo posuit, magna reprehēsione, qui Cōsul fuit anno urbis* DCLXXVI. *Crusta marmoris primus, teste* Cornel. Nepote, *totius domus parietes* Mamurra *eques* Roman. *operuit, qui fuit præfectus fabrorū* C. Cæsaris *in* Gallia. Marmore *autē scalpendo primi omniū inclaruerūt* Dipœnus *&* Scylus, *geniti in* Creta *insula, prius q̄* Cyrus *in* Persis *regnare inciperet.*

Qui primi condiderint oppidū, muros, turres, tabernacula, delubra, aut quis primus Deo omnipotenti templum posuerit, & qui puteos foderint. Cap. IX.

Ortales ab initio conditis per rura casis, ut dictum est, paulatim inter se coëundo è fera agrestiq; uita ad māsuetiores mores peruenerunt, tuncq́; primùm uinculo quodam

societatis simul uiuentes, oppidum, hoc est, locum muris munitum, ædificarunt, ut eò opes suas cōferrent, ubi nullum esset hostium periculum: qui inde ciues à coëundo uocati sunt, & ipsum oppidum urbs, quam colit ciuitas, id est, ciuium coetus, dicta ab uruo parte aratri curua, quo illi antiqui homines ritu Hetrusco, sulcum ducebāt, intra quem oppidum posituri essent, ut illud fossa muroq; munitum foret. Hoc primus omnium, teste Plin. Cecrops condidit, qui fuit, ut Iustinus ait in secundo, ante Deucalionis tempora, idq; à se Cecropiam nominauit, quæ deinde arx fuit Athenis. Aliqui Argos, quod Pelasgicum, auctore Strabone lib. 8. Geograph. Homerus uocat, à Phoroneo rege antè conditum uolunt, de quo Lucanus in sexto,

—Vbi nobile quondam, Nunc super Argos arant.

Fuit alterum Argos in Attica: aliud, ut Plin. in 4. est testis, in Achaia Hippium cognominatū. Quidam etiā Sicyonem prius constructam dicunt. Aegyptij uerò multò antè apud se Diospolin, id est, Iouis oppidū, ædificatam asserūt: quod fidem propius est, quum ipsi omnino antiquißimi sint. De hoc oppido Strab. lib. 17. meminit. Muros Thrason fecit primus omniū. Turres, ut Aristot. ait, Cyclopes inuenerunt: ut Theophrastus, Phœnices. Quod Verg. Palladi aßignare uidetur in Bucolicis,

—Pallas quas condidit arces Ipsa colat.

Quæ quidem omnia postea inuenta puto, quum Cain Adam filius, qui, sicut palàm est, in ipso propemodum orbis principio fuit, auctore Iosepho in primo Antiquitatum, mortalium omnium primus urbem condiderit,

murisq;

murisq; muniuerit, quã ab Enoch filio suo seniore Enochiam appellauit. Turrim uerò quæ præ altitudine uix oculis terminari poterat, in eo loco quæ deinceps Babylon uocata est, ut idẽ testatur, iuuẽtus post diluuiũ Noë, rursum uim aquarũ formidans, id suadẽte Nemroth, primùm cõstruxit. Quare Cecropiã, Argos, Sicyonẽ, Diospolin, urbes unà cũ turribus postea conditas fuisse, iam meo iudicio liquidò constat. Tabernacula, teste Iosepho in 1. Antiq. Iobal filius Lamech fecit, quanuis Phœnices Seculi nepotibus attribuant. auctor Euseb. De præpar. Euang. Delubra Epimenidem Cretensem primùm ædificasse. auctor est Diogenes Laërtius lib. 1. At Vitruuius Pythium architectũ primũ omniũ Priene ædem Mineruæ fecisse tradit. Herodot. tamen lib. 2. Aegyptios, ut nos in primo huius operis uol. scripsimus, primos dijs delubra statuisse prodidit. Romæ, teste Liuio, Romulus templum locauit Ioui Feretrio, quod primum omnium more gentis sacratum fuit. Deo autem omnipotenti Solomon rex Hebræorum ab ortu Adam primi hominis, tribus millibus centum & duobus pòst annis, primus omnium, auctore Iosepho lib. 8. Antiquit. Ierosolymis templum condidit, quod Dauid illius patrem extruere parantem, Deus per Nathan prophetam ab opere, propterea quòd manus hostium sanguine pollutas haberet, reuocauit, eiq; iussit, ut id Solomoni filio condendũ relinqueret. Quod quidem templũ cùm miro opificum artificio, tum ingenti auri copia quo ornatũ erat, omnium profectò operum quæ tunc in orbe terrarum extabant, celeberrimum fuit. Secus tamen factitauit Alexander

Romanus

Romanus Imperator, uir in hac parte haud mehercle cõtemnendus, qui, teste Lampridio, in templis nũquam præter quatuor aut quinq; argenti libras, auri ne guttulam quidẽ, aut bracteolã posuit, identidem uersum Persij repetẽs, In sacro quid facit aurũ? Puteos, auctore Pli. in 7. Danaus ex Aegypto aduectus in Græciam quæ uocabatur Argos Dipsion, fodit. Quod sanè absurdum est: nã ut ab ouo, ueluti dicitur, incipiã, constat primò Abraham & Isaac, sicut patet in Gen. lib. cap. 26. ac deinde alios Hebræos de Aegypto egressos, duce Mose, per solitudines multos fodisse puteos, quo tempore nondũ Danaus erat: dicente Iosepho contra Appionẽ, Iam palàm uerò est ex prædictis annis, tẽpore cõputato, quia hi qui uocabãtur pastores, id est, nostri progenitores, ex Aegypto liberati, ante tres & nonaginta atq; trecẽtos annos hanc prouinciã inhabitauere, quàm Danaus Argos accederet. Sed nec Argis quidem Danaus puteos fodit, uerùm eius filiæ: poëtæ enim aiunt, ut testis est Strabo lib. 8. Argos aquis carere. Vnde Homeri uersus,

Θεοὶ δ᾽ αὖ θέσαν ἄργος ἄνυδρον.

Dij posuere Argos lympharum protinus expers.

Sed nõ ipsam regionẽ, quæ amnibus irrigua est, aquarũ inopia laborare uolunt, uerùm oppidũ. Vrbem uerò illam, ut Strabo ait, in loco iacuisse arido ferũt, in qua magna erat puteorum copia, quos non Danaus, sicut Plin. placet, sed eius filiæ fecerunt, testificante hoc carmine,

Αργος ἄνυδρον ἐὸν Δαναοὶ θέσαν ἄργος ἔνυδρον.

Argos aquis uacuum Danaæ struxere redundans.

De primis labyrinthorũ, pyramidumq; auctoribus,

ribus, & de mauſoleo ſepulchro, ac de uario apud gentes olim ſepeliendi uſu, & unde apud Romanos mos cremandi cadauera, conſecrandorumq́ꝫ Imperatorum poſt mortem, atqꝫ de origine funebris orationis. Cap. x.

Peræpretium eſt, ut antequam hinc digrediamur, labyrinthos dicamus portẽtoſiſſimũ humani ingenij opus: in ſe enim continẽt mille itinerum ambages, occurſus ac recurſus inexplicabiles, crebris foribus inditis, ad fallendum occurſus, redeundumq́ꝫ in errores eoſdẽ. Quatuor fuiſſe cõmemorantur: primus in Aegypto, quem alij regiam Mothærudis principis fuiſſe exiſtimant: alij ſepulchrum Meridis, quod etiã Diodor. ſentit, plures alij Solis honori extructum ferunt. Hunc Plin. lib. 36. ait, à Peteſuco rege, ſiue à Tithoë eſſe cõditum. At Herodot. lib. 2. cõmune Aegyptiorũ regum opus appellat, ſeq́ꝫ illum uidiſſe paulò ſupra ſtagnum Myrios, uerſus Crocodilorum urbem conditũ teſtatur, de quo Strabo etiam in 17. meminit. Hinc ſumpſiſſe Dædalum exẽplar illius quem fecit in Creta, non eſt dubiũ, ſed cẽteſimam tantùm eius portionẽ imitatum. Alter hic ab Aegyptio labyrinthus fuit, de quo intellexit Poëta in 6. Aeneid. dicens,

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Et Ariadne apud Ouidium epiſtola 10,

Quum tibi, ne uictus tecto morerere recuruo,
Quæ regerent paſſus pro duce fila dedi.

Idem Naſo in 8. Metamorph.

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis,

Ponit

Ponit opus, turbatq́; notas, & limina flexu
Ducit in errorem uariarum ambage uiarum.

Plin. quoq; & Plutarch. in uita Thesei, & Strabo atque D. Hieron. mentionẽ faciũt. Tertius in Lemno fuit, quẽ, eodem Plin. auctore, fecere architecti Zmilus & Rholus & Theodorus indigena, cuius Plin. ætate, ut ipse est testis, reliquiæ extabant. Quartus in Italia: omnes lapide polito, fornicibus tecti. Italicũ Labyrinthum, sicut testatur Plin. sibi fecit Porsena rex Hetruscorum, sepulchri causa: de quo Varro, Sepultus est Porsena sub urbe Clusio, in quo loco monimẽtũ reliquit lapide quadrato, singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm, inq́; basi quadrata, intus labyrinthũ inextricabilẽ, &c. De labyrinthis satis est dictum. Sequuntur pyramides, quarũ auctores minimè sunt sua laude fraudandi, propter uidelicet earum magnitudinẽ: tam altæ enim in Aegypto fuisse traduntur, ut magna omniũ admiratio fuerit, qua ratione in tãtam altitudinẽ subuecta forent cæmenta. Tres autem pyramides, auctore Plin. inter Memphim & Deltam fuisse constat, quarum unã ac reliquarum maximã, teste Diod. lib. 2. CCCLX. hominũ millia annis XX. cõstruxisse produntur: quã, ut idem dicit, sibi fecit ut in ea sepeliretur, (quando istæ pyramides aliud nihil erant nisi sepulchra) Chemis rex, quem Herodot. Cheopem appellat. Post hunc regnum obtinuit, sicuti Diodor. ait, Cephus eius frater: quidam non fratrem, sed filium nomine Chabreum regnũ tenuisse asserunt, quod similius uero Diodorus autumat. At Herodot. non Chabreum, (nisi codex mendosus est) sed Chephrenem, &

non

non filium, uerùm fratrem illius qui primam cōdidit py
ramidem, uocat. Cōueniunt tamen ut hic, siue filius eius,
siue frater fuerit, alteram pyramidem ædificauerit, arte
priori similem, magnitudine quidem imparem. Et hæ
duæ, auctore Strab. inter septem spectacula mundi nu-
meratæ sunt. Martialis,

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis.

Hunc regem, ut Herodot. & Diod. produnt, sequutus est
Mycerinus rex, prioris pyramidis auctoris filius. Is ter-
tiam pyramidē lōgè minorē paterna uicenis (uelut testa
tur Herodot. in 2) pedibus, ex omni parte reliquit. Hanc
quidam, teste Strab. Rhodopæ meretriculæ ab amātibus
positam uolunt, narrantes huiusmodi fabulam, Quū ea
aliquādo lauaretur, aquila alterū calceū è manu ancillæ
rapuit, & in gremium regis iura Mēphi dantis dimisit:
rex demiratus, perquiri mulierē iussit, quā in urbe Nau
cratitarū inuentam uxorem duxit, & mortuæ inde py-
ramidem cōstruxit. Quod Herodot. prorsus falsum esse
dicit, quū Rhodope mulier longè pòst fuerit quàm re-
ges qui pyramides fecissent. Isti igitur reges quos comme
morauimus, pyramidū auctores tradūtur: etsi Diod. lib.
2, & Plin. in 26. Natur. hist. à quibus factæ sint, nō satis
cōstare dicūt, iustissimo casu obliteratis tantæ uanitatis
auctoribus. Pyramides autem faciendi, teste Plin. causa à
quibusdā traditur, ne plebs esset otiosa. Quare Ioseph.
in 2. Ant. dicit, Aegyptios coëgisse Heb. pyramides ædifi
care, ut eos huiusmodi labore attererēt, aut ne reges pe-
cuniā successoribus, aut æmulis insidiātibus relinquerēt
uel præberent. Propter quod ipse Plin. hæc opera, regū

pecuniæ

pecuniæ otiosam ac stultã ostẽtationẽ uocat. Verùm ego hanc potius fuisse causam opinor, quòd Aegyptij, ut ait Diod. domos nostras diuersoria appellabãt, tanquã breui tempore à nobis inhabitãdas: mortuorum uerò sepulchra sempiternas domos, quoniã apud inferos infinitum sit tẽpus: idcirco domus ædificãdæ curã contẽnebant, sepulchrorũ magnificẽtiæ (ut stultißimè fit etiã apud nos hodie) summum studium operamq; tantùm impendẽtes. Quãuis nõnulli, teste Diod. Aegyptios huiusmodi sepulchrorũ præcipuũ studiũ ab Aethiopibus esse mutuatos asseuerẽt. Nemo tamẽ rex ex ijs qui eas pyramides cõdiderãt, in illis sepultus est. auctor Diod. in 1. Mausoleũ autẽ, id est, Mausoli regis Cariæ monumẽtũ, auctore Stra. lib. 14. Geogr. Artemisia eius uxor extruxit, quod, teste Plin. lib. 36. inter septẽ miracula adnumeratũ est. Mart.

Aëre nec uacuo pendentia Mausolea.

De quo etiam meminit Cicero, Lucanus, Gellius, & Vitruuius. Varius præterea apud gẽtes olim usus sepeliendi cadauera fuit: mortui enim Persarũ non prius humabantur, quàm aut ab alite, aut à cane traherentur. Massagetæ & Derbicæ miserrimos putabant qui ægrotatione morerentur: & parentes, cognatos, propinquos, quum ad senectutẽ peruenissent, iugulatos deuorabant, rectius esse ducentes, ut ipsi potius quàm uermes comessent. Tibareni quos dilexissent, senes suspendebant patibulis. Albani Caucasi mõtis accolæ, mortuorum curam habere, aut meminisse, nefas putabant, quibuscum etiam pecunias defodiebant. Aegyptij statim mortuo homine, ferro incuruo cerebrum per nares educebãt, locũ illum

medica-

medicamentis explētes, dehinc acutißimo lapide Aethiopico circa ilia cōſcindebant, atq; illac omnē aluū protrahebant, quā ubi repurgauerant, rurſus odoribus cōtuſis refarciebant, inde iterum conſuebant: ubi hæc feciſſent, ſaliebant nitro abditum LXX. dies: nam diutius ſalire nō licebat: quibus exactis, cadauer ſindone inuoluebāt, gūmi illinentes. Eo deinde recepto, propinqui ligneam hominis effigiem faciebant, in qua inſerebant mortuū, incluſumq́; ita reponebant. Et id, ut arbitror, ideo factitabāt, ut eo pacto cōdita cadauera diuturnius incorrupta ſeruarentur: nā Aegyptij, teſte Seruio in tertium Aeneidos, ſequuti Stoicorum ſententiam, perſuaſum habebant tandiu animam durare, quādiu duraret & corpus. Aethiopes Macrobij, id eſt, longæui, in uitreis ſepulchris mortuos cōdere. Scythæ eos qui à demortuis amati fuiſſent, uiuos infodiebant cum oßibus mortuorum: regē autem ſuum ubi mortuum ad eas gētes quibus imperaſſet, circuntuliſſent, ſimiliter humo tegebant, atq; cum eo ſepeliebant aliquam eius pellicum ſtrangulatam, & eum qui uina miſcuiſſet, aut qui præfuiſſet nuntijs, necnon omnium rerum primitias. Naſamones ſedentes mortuos humabant, obſeruantes, ut dum quis cœpiſſet agere animam, eum ſedentem conſtituerent, ne ſupinus ſpiritum efflaret. Hyrcani uolucribus & canibus ſemiuiuos proijciebant. Thraces mortuos ſuos per luſum & lætitiam terræ demandare, prædicantes in qua tot malis liberati eſſent felicitate: contrà edito puero, propinqui eum plorat u proſequebantur, exponentes quaſcunque neceſſe foret illi, quòd uitam ingreſſus eſſet, perpeti humanas

calamitates: institutum mehercle inter tot uitæ mala, sapientiæ plenũ. Eorum autẽ optimates simulatq; cõbusti essent, sepeliebantur. Quidam Aethiopũ demortuos in flumẽ proijciebant, existimantes id optimũ sepulchrum esse: aut uitro circundatos domi seruabant: aliqui fictilibus cõdebant, atq; infodiebant. Assyrij melle condebãt, ac cera oblinebant. Nabathæi cadauera pro stercore habebant, regesq; suos in sterquilinijs defodiebant. Taxilli mortuos uulturibus nõ secus proijciebãt, atq; Caspij cæteris bestijs. Quædã Indicæ fœminæ cum uiris cremari sibi felicißimũ gloriosumq; putabant. Bactriani canibus ad hoc ipsum nutritis obijcere senes. Quod, ut diuus Hieronymus est testis, quum Alexandri præfectus Nicanor emẽdare uoluisset, pene amisit prouinciam. Parthorum sepultura, aut auium aut canum laniatus erat. Issedonũ Asiaticæ Scythiæ populorũ mos erat parentum funera cantibus prosequi, & proximorũ congregatis cœtibus, cadauera ipsa dẽtibus laniare, pecudumq; carnibus mista comedere, ac capitibus auro incinctis pro poculo uti, quæ, auctore Plin. lib. 4. ultima erant pietatis officia. Herodotus tamen in 4. dicit, illos parentum capitibus nõ loco poculi, sed pro simulachro usos esse, immolãtes illis quotannis maiores hostias multis cũ cæremonijs. Hyperborei hoc sepulturæ genus optimũ arbitrabãtur, ut siquos satietas teneret uitæ, epulati delibutiq;, de rupe nota præcipitarent sese in mare profundũ. Romani teste Plin. in 7. postquam lõginquis bellis obrutos erui cognouerunt, cadauera cõburere cœperunt. Primus omniũ in Cornelia domo, Sylla dictator crematus est, ueritus talio

nem, id

nem, id est, timens ut suum corpus è sepulchro extraheretur, perinde ac ipse Marij cadauer eruisset. Hinc igitur apud Romanos cremandorū cadauerū usus increbuit: sed hūc magis foris quàm domi seruatū esse duco, nec tamen semper cōbusta sunt. Illud uel scire licet, apud Rom. consueuisse filios & propinquos mortuorum corpora in rogum inijcere. auctor Cicero, qui lib. Tuscul. 1. ita de ea re scribit, Metellum multi filij, filiæ, nepotes in rogū imposuerunt. Fuit & apud alios huiuscemodi mos comburendi. Plin. enim testatur in 19. quum de lini generibus loquitur, scribens, Regū inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Optimates etiā Thracum, ut diximus, comburebantur. Sed de hac re funerea plura alibi dicemus, quū de anniuersarijs nostrorum exequijs differetur. Non est tamen silendum de more Imperatorum consecrandorum, qui Romanis talis fuit, Sepulto corpore, Imperatoris imaginem fingebāt, eamq; in regiæ uestibulo supra lectum eburneum ponebāt, ad ægroti speciem pallidam, quam circunstantibus utrinq; senatu & matronis nobilioribus, medici inuisebant quotidie, septimo autē pòst die ubi uisus erat obijsse mortem, iuuenes utriusq; ordinis lectum humeris in uetus forū primò, dein in campū Martiū perferebāt, ibiq; in tabernaculo ad exemplū turris structo, ac aridis fomitibus oppleto locabant, cum ingēte aromatū aceruo. Hîc cæremonijs patrio more concelebratis, successor imperij facē tabernaculo admouebat, cæterisq; ignē subijcietibus, cūcta cōburebantur: mox è fastigio quodā aquila dimittebatur, quæ in cælū credebatur ipsam principis

animam deferre. Ac iam ex illo, unà cum cæteris numinibus, Imperator colebatur. De hac re Herodianus statim in initio 4. libri latius meminit. Cæterũ hanc consecrandi rationem posteritas sumpsisse uidetur ex Cæsaris dictatoris funere, cuius forma non multũ ab ista fuit diuersa. Funebrẽ orationẽ de Bruti laudibus primus Valer. Publicola habuit, quæ adeo grata iucundaq; Romanis fuit, ut ex eo cõsuetudo manserit, ut qui strenuè pugnando interijsset, ab optimatibus laudaretur. Dicitur etiam funebribus Græcorum orationibus illa uetustior fuisse, nisi iam Solon, qui teste Gellio lib. 17. Tarquinio Prisco Romæ regnante, leges Atheniensibus dedit, huius rei auctor, ut Anaximenes orator dicit, antea fuerit. testis Plutarch. in uita Valerij. Apud Romanos deinde, auctore eodem Plutarcho in uita Camilli, quũ mulieres ornamẽta aurea, quibus utebantur, ad conficiendam pateram in Delphum mittendam cõtribuerint, senatus decreuit, ut quemadmodũ pro uiris, ita etiã pro fœminis, in funere orationem haberi liceret. Hinc igitur demortuos laudandi mos fluxit, quẽ nos hodie seruamus: seruamus autem, in laudandis illis, si ne quid falsi dicere audemus, qui dũ uixere, summopere curarũt, ut ab omnibus bene audirent: nã hoc unũ in primis indiciũ uirtutis & uitij in homine existit. Quippe natura quadã optimus quisq; inuigilat, ut de se reliqui mortales nõ malã imbibant opinionẽ, & post mortẽ omni tẽpore bene loquãtur: at ignauißimus nõ itẽ. Cuius sanè rei cõiectura, Plato in epist. 2. ad Dionys. tyrannũ, se duci affirmat, ut credat esse aliquẽ sensum ijs qui mortui sunt, rerũ nostrarũ.

Qui

Qui primi obeliscos fecerint, aut Romam inuexerint, & inibi locus Plinij emaculatus, & de notis obeliscorum, & quales essent Aegyptiorum literæ. Cap. XI.

Abyrinthos ac pyramides regum opera omni admiratione digna, superiore capite descripsimus, eorum simul proditis auctoribus. Sequũtur modò obelisci, quos reges iuxta certatim fecerunt. Sunt autem obelisci trabes lapideæ Solis numini sacratæ, propter quod ad radiorũ similitudinẽ fiebant. Apud Aegyptios nomen habẽt à radio, & planè talis est radij forma, dum per fenestram intrat. Græci à ueru similitudine nuncupant, apud quos ὀβελὸς ueru est. Obelisci primùm in Aegypto, inde Romæ plures erecti sunt. Primus omnium, teste Plinio libro 36. hoc opus instituit Mitres, qui in Solis urbe regnauit, somnio iussus: hoc enim ipsum in eo inscriptum erat. Postea & alij Aegyptiorum reges in eadem urbe fecerunt. Sochis enim quatuor erexit, quadragenorũ & octonûm cubitorum longitudine. Rameses autem is quo regnante Iliũ captum est, 40 cubitorum: idem & alium posuit longitudine undecẽtenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Erant & alij duo, unus à Myrne positus, alter à Phio. Hæc ex Plinio uolumine 36. Verùm quidam codices non à Myrne, sed à Smarre, & nõ à Phio, sed ab Eraphio habent, ut in alterutris mendum sit. Vnum Alexandriæ statuit LXXX. cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Phæron etiam duos in æde Solis posuit, hanc ob causam: ferunt enim hunc regem, teste Herodoto libro 2. facinus

admisisse, quòd spiculũ in medios fluminis uortices contorserit, & propter id euestigio amisso uisu, decẽnio cæcũ fuisse: undecimo autem anno ab urbe Buci oraculum accepisse, uisum esse sibi rediturũ, si oculos abluisset lotio mulieris, quæ cæterorũ uirorũ expers, suo tantũ uiro cõtenta fuisset: & ante omnia, quum lotiũ uxoris tentasset, ac nihil amplius cerneret, reliquarũ deinde urinã expertũ tandẽ uidisse, ibiq; omnes mulieres quas fuisset expertus, præter eã (uxorẽ enim duxit) cuius lotio lotus uisum recepisset, concremasse: atq; ea calamitate liberatũ, cùm alia in alijs templis donaria posuisse, omnia egregia ad diuturnitatẽ memoriæ, tũ maximè memorabilia ac spectaculo digna in templo Solis gemina saxa, quos obelos uocant à figura ueru, centenûm cubitorũ longitudinis, octonûm latitudinis. Fuerunt & plures alij in ipsa Aegypto, quapropter Augustus Cæsar, teste Ammiano, duos Romam ex Heliopoli urbe Aegyptia transportauit, quorũ unus, qui, ut auctor est Plinius, excisus fuit à rege Semneserteo, in circo maximo, alter qui à Sesostride factus est, in campo Martio positus fuit. Tertius in Vaticano erat, à Caio principe inuectus, qui etiam nunc eo loci stat; de quo Plinius lib. 16. cap. 40. quum de arborũ magnitudine loquitur, Abies admirationis præcipuæ uisa est in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iussu, obeliscum in Vaticano circo statutum adduxit. Hunc, ut idẽ in 36. testatur, fecerat Sesostridis filius Nũcoreus. Et deinde subdit, Eiusdem remanet & alius centum cubitorũ, quem post cæcitatem, uisu reddito, ex oraculo Soli sacrauit. Hæc Plinius. Ex his uerbis facilè conijcere possumus,

sumus, Plin. intelligere de altero obelisco, quē, ut suprà ostendimus, ex testimonio Herod. Phæronem, nō Nuncoreum, ut apud Plin. legitur, recepto oculorū uisu, Soli sacrasse constat. Ex quo extra omnem cōtrouersiam, Plin. locus deprauatus est, qui ut emaculetur, loco Nūcoreus, legendū esse duco Phæron, ne duo inter se grauißimi auctores certare uideantur, quū haud difficulter fieri potuit, alterū ex ijs quos Phæron fecerit, eūdem esse, quem Caius Romam portarat. Quod demiror Hermolaū Barbarū, uirū utiq; sagacißimi ingenij, non animaduertisse, præsertim quum paulò superius admonuisset undecimo capite, eiusdem 36. Plin. uoluminis, ubi Nuncoreus inscriptus est, legendum esse Sesostridis, nō Sesotidis: qui, teste Herodoto, fuit huius Phæronis pater, de quo Plin. lib. 6. cap. 29. meminit, & Strabo lib. 7, & Iosephus contra Appionem uolumine 2. Non est etiam tacitum relinquendum, obeliscos quamplurimum notis quibusdam, id est, uaria animalium effigie, insculptos fuisse, quæ uel regum gloriam, uel eorum persoluta uota sequentibus ætatibus monstrarent, quæ loco literarum erant, dicente Plin. lib. 36. Etenim sculpturæ illæ effigiesq; quas uidemus, Aegyptiæ sunt literæ. Et Cornel. Tacitus lib. suarum histor. 13. Primi, inquit, Aegyptij per figuras animalium, sensus mentis effingebant, & antiquiß. monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur. Strabo etiam lib. 17. ait, In obeliscis quibusdam literæ sunt, quæ regum illorum diuitias ac potentiā declarant: nam per speciem apis mella conficientis, regem indicabant, cui cū iucunditate moderante, aculei inesse debēt.

Per accipitrē, rem denotabāt citò factam, quoniam hæc aliarū ferme omnium auis sit uelocißima. Per instrumenta etiam quædam membráue humana scribebant: quod Diodor. statim in principio 4. lib. planè demonstrat.

A quibus primò asylum constitutum fuerit, & quo nos pacto asylis utamur. Cap. XII.

Ostquam Hercules migrauit è terris, nepotes eius, auctore Seruio in 8. Aeneid. timentes insidias eorum quos auus afflixisset, Athenis sibi primi omnium asylum, hoc est, templum misericordiæ, collocarūt, unde nullus per uim posset abduci: nam cōponitur ex α, quod est sine, & σύρω trabo: quod Statius affirmat in 12. Thebaidos, dicens,

Fama est defessos acie post busta paterni
Numinis, Herculeos sedem fundasse nepotes,
Sic sacrasse loco commune animantibus ægris
Confugium.

Cuius Plutarch. etiam in uita Thesei mentionem facit. Verùm ego hoc primum inuentū Mosi uerius, ni fallor, aßignauerim, qui, ut auctor est Eusebius, longè ante Herculem fuit. Is enim, teste Iosepho lib. Antiquit. 4. in tribus ex ijs urbibus quas ipse cōdiderat, dum Hebræum populum in patrium solum reduceret, asylum constituit, quod illis tantùm profugio foret, qui minimè scientes homicidium commisissent. Secundum hæc, longo deinde tempore Romulus, ut haberet aduenas plures, cum quibus cōderet Romam, ad imitationem Atheniēsis, ut Seruius tradit, asylum (teste Liuio in 1. ab urbe cōd. & Dionysio li. 2.) aperuit, quò quisquis proficisceretur, ab omni noxa liberatus esset. Ouid. in 3. Fast.

Romulus ut saxo lucum circundedit alto,
Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.

Vergilius quoq; in 8. ait,

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum Rettulit. *Fuit & aliud asylum, auctore Strab. in 8. Geogr. nō procul Trœzene, in insula nomine Calauria, Neptuno dicatū. Tum aliud quoq; in Aegypto, ad Canopicum Nili ostiū, Herculi consecratū, de quo Herod. lib. 2. meminit, Erat, inquit, & in eo litore quod nūc quoq; est, Herculis templū, ad quod siquis cuiuscunq; hominis seruus cōfugiens capiat sacras notas, sese Deo tradēs, eū nefas est tangere. Quæ sanctio ad meam usq; ætatē, prorsus immota perseuerauit. Fuit etiā in ipsa Aegypto, sicut cōmemorat Strab. lib. 17. & ult. Geogr. Osiris asylum, & in Syria Apollinis. Sunt hodie in orbe nostro Christiano, præsertim apud Anglos, paßim asyla, quæ non modò insidias timentibus, sed quibusuis sontibus etiā maiestatis reis patent: quod facit ut manifestè appareat, nos id institutū non à Mose, qui illis duntaxat qui nolentes hominē occidissent, asylum posuit, sed à Romulo esse mutuatos. Quæ nempe res haud dubiè in causa est, cur bene multi à maleficijs minus abstineant manus. Quid, quòd templa nostra ubiq; gentium istiusmodi sceleratis hominibus instar asylorū sunt? & id cōtrà quàm Moses etiam constituerit, qui in Exod. cap. 21. ita sanxit, Siquis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo auelles eum, ut moriatur.*

De origine theatri, & in eo recitandi comœdias tragœdiasq; modo, & qui primò Romæ theatrū,

& amphitheatrum ac circũ construxerint, & quare amphitheatrũ arena spargeretur, & inibi de frequenti apud ueteres lauandi usu, ac thermarum origine. Cap. XIII.

Heatri (quod hemicycli specie constructũ erat, ἀπὸ τοῦ θεάομαι, *quod est uideo, appellatũ, Latinè dici spectaculum potest) consuetudo, teste Caßiod. in epist. à Græcis sumpta est: nam quũ agrorũ cultores feriatis diebus sacra diuersis numinibus per lucos uicosq; celebrarẽt, Athenienses primùm hoc in urbẽ spectaculum transtulerunt, theatrum Græco uocabulo appellantes, quòd in eo eminus astans turba cõueniens sine aliquo impedimento conspiceret: apud quos, auctore Euseb. in 2. De præpar. Euãg. Dionysius primus theatrum fecit: propter quod, ut mea fert opinio, Seruius ait theatrales ludos in honorem dũtaxat apud ueteres Liberi patris fieri cõsueuisse. Plutar. similiter Athenis theatra fuisse, in uita Thesei apertè ostendit. Sanè apud Alexandriam, in Antirrhodo insula theatrum etiam fuisse, Strabo in 17. auctor est. Hũc morem Romani quoq;, ut pleraq; alia, in urbem cõstruendi theatri transtulerunt, quod ita dispositum erat, ut à fronte inter duo cornua, scena esset, dicta* ἀπὸ τῆς σκηνῆς, *quod apud Græcos tabernaculũ significat, ita appellatum à facienda umbra. Scena primò inuenta est umbræ gratia, in qua ludi ab eo loco scenici nuncupati, à principio facti sunt, qui, teste Liuio, anno urbis cond.* CCCXCI. C. *Sulpitio Petico*, C. *Licinio Stolone* COSS. *pestilentiæ sedandæ causa instituti sunt. Porrò quum uis*

morbi nec humanis consilijs, nec ope diuina leuaretur, inter alias iræ cælestis placationes eiusmodi ludos intro ducere placuit, insanis certè hominũ mẽtibus, qui putarent Deũ lasciuis saltationibus sibi placatũ iri. Itaq; ex Hetruria ludiones acciti, qui sine carmine ullo, sine imitandorũ carminũ actu, ad tibicinis modos saltãtes, haud indecoros motus dabant. Res noua sic bellicosum populũ delectauit, ut iuuẽtus inde iocularia simul inter se uersibus incõditis fundentes, eos imitari cœperint. Hæc ridicula carmina sine cãtu iactitata, Græcè exodia appellabãtur, sicut epodia quæ cãtabantur. Et quia hister Thusco uerbo ludius uocabatur, id nomẽ histrionibus est inditũ. Post annos deinde cẽtũ & uigintiduos, qui fuit annus ab urbe cond. DXIII. Liuius Andronicus fabulã uersibus intextã primus recitandã dedit. Ac ita ludus paulatim in artẽ uersus est, quũ in scena comici tragiciq;, & cæteri poëtæ sua recitarẽt poëmata: in ea etiã erãt præcones, tibicines, citharœdi & huiusmodi, qui uel in fine cuiusq; actus canerent. Hoc sanè loco non abs re uidetur esse aliquid dicere de modo in primis agẽdi comœdias, tragœdiasq;. Nam quũ Cic. lib. 3. De orat. de Roscio, qui fuit homo Gallus, & comœdus peritißimus, ac eius præceptor in pronuntiationis gestuũq; exercitatione, dixerit, Nũquã agit hũc uersum Roscius eo gestu, quo potest: nõnulli suspicati sunt comicos & tragicos sua poëmata recitare solitos, & mimos, hoc est histriones, præstò fuisse, qui personarum inductarum facta dictaq; exprimẽdi causa, eorũ uoces gestibus tãtùm persequerẽtur: id quod alibi Cic. in Parad. falsum esse demõstrat, quum inquit,

Histrio

Histrio si paulò se moueat extra numerum, aut si uersus pronuntiatus est syllaba una breuior aut longior, exibilatur & exploditur. Si igitur histrio gestu, non itẽ uoce agebat, quî fieri potuit, ut mutus in pronuntiatione reprehẽderetur? Theatralis autẽ scena apud antiquissimos parietẽ nõ habebat, sed frõdibus tãtùm tegebatur: postea tabulata cœperunt cõponere instar parietis, & sic binis & sæpe pluribus cõtignationibus cõstabat. Deinde erat prosceniũ, suggestum in quo ludi exercebantur. Verg.

—Et ueteres ineunt proscenia ludi.

In medio orchestra, in qua senatorũ sedibus erant loca designata, unde omnium agentium gestus spectari possent: dicta orchestra, quòd in ea saltationes fieri consueuerunt: ὄρχησις enim Græcè saltatio dicitur. In cauea uerò, quæ pars media theatri erat, subsellia equitum erant in cuneos eodem modo diuisa. In circuitu hemicycli erant gradus ita dispositi, ut altiores in ambitu semper excrescerent, in his plebs promiscuè sedebat. Quibus non erat locus sedendi, ij stantes in cauea spectabant: nam senatus à populo secretus ludos spectare. Cuius rei, teste Liuio in quarto de bello Macedonico, & Plutarcho, Scipio ille Africanus, & Valer. Sempronius Longus cõsules, primi auctores fuerunt, quod & uulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Valerius autem Max. hoc ex sententia posterioris Africani actum esse narrat. Caueæ theatri nullis fornicibus obductæ, uelis tegi solebant. Ex quo primus omnium Q. Catulus, teste Plin. in 19. linteis theatro umbram fecit, primusq; byssina uela duxit. In hanc sanè formam, theatrum M. Scaurus in

rus in sua ædilitate, nõ quidẽ perpetuò daturũ, sed in triginta tãtùm dies scenicorũ ludorum (principio enim ad tẽpus fiebant theatra) primus omnium Romæ extru xit, dicente Plin. lib. 36. cap. 15, Hic fecit in ædilitate sua opus maximum omniũ, quæ unquam fuere humana manu facta, non tẽporaria mora, uerũetiam æternitatis destinatione, & reliq. C. autẽ Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obijt, in patris funere theatra duo è ligno construxit, quibus inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repẽte circumactis, ac cornibus inter se coëũtibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorũ spectacula edebat. Mansurum theatrum è quadrato lapide, ut ait Cornelius Tacitus, primus Romæ construxit Pompeius Magnus, cuius exemplar ex eo quod Mitylenæ erat, post deuictum Mithridatem sumpsisse, testis est Plutarch. Amphitheatrum autem, qui locus erat spectaculorum gratia, forma rotunda, & ueluti, ut suprà osten dimus, ex duobus constans theatris, primus omniũ, teste Cornelio de gestis Neronis, in campo Martio posuit C. Iulius Cæsar, quod paulò post, auctore Tranquillo, Augustus mausoleũ ædificaturus destruxit, qui & ipse amphitheatrum destinauit media urbe, quod à Vespasiano conditũ fuit, & à Tito consecratũ. auctor Suetonius in eorũ uitis. Sed quoniã Domitianus, ut idem est testis, omnibus operibus quæ post mortẽ illorũ uel restituit uel perfecit, suũ dũtaxat titulũ addidit, sine ulla pristini au ctoris memoria: hinc, ut opinor, illi de hoc amphitheatro Mart. statim in principio sui operis adulatur, dicẽs,

Omnis Cæsareo cedat labor amphitheatro,

Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Augusto etiam Cæsari Herodes Ierosolymis theatrũ & amphitheatrum condidit, auctor Ioseph. in 15. Antiq. In amphitheatro autẽ bestiarum & gladiatorum ludi celebrabantur: nã permulti capite dãnati, aut in bellis capti, illic cũ feris pugnãdo mortẽ oppetere cogebãtur. Quod epigrammaticus poëta affirmat, de delatoribus dicens, —Nec cepit arena nocentes. Seneca testatur duos qui ad id certamẽ destinati erant, sibi prius mortem consciuisse. Arena, ut hoc cõmodùm moneamus, aliquãdo pro amphitheatro, id est, contentum pro continente, ab auctoribus eleganter ponitur. Martialis rursus,

Quicquid fama canit, donat arena tibi.

Et id, quoniam amphitheatrũ spargi arena solebat, uel ne pugnantes fœdarentur cruore occisorũ, uel ne cruor sparsus spectãtibus esset horrori, propter quod iuuenũ multitudo arenam uertendo cruorẽ obtegebat. At quidam aliam spargendæ arenæ causam cõmentati sunt, tradentes eã sterni, ne gladiatores diffluerẽt. Circo (de cuius forma lib. superiore, cap. 14. affatim diximus) regnante Tarquinio Prisco, locus primùm designatus est, atq; simul patribus equitibusq; loca diuisa, unde spectarẽt ludentes. Certamen fuit equorum pugilumq;, qui ex Hetruria accersiti fuerant. Is Maximus circus dictus est. Postea duo alij positi sunt, Flaminius & Neronis. In hoc obeliscus olim fuerat, qui nunc Romæ in Vaticano extat. In circo item, teste Dionysio, athletæ certabant, qui aut pugnabant, aut currebant, uel luctabantur: quorum certamen tum primò Romanis spectaculo fuit, quũ Sp.

Posthumius Albinus, & Q. Martius Philippus consules fuere, anno urbis conditæ DLXVIII. auctor Liu. lib. 9. dec. 4. Sed horũ operũ magnificẽtiæ iam iungatur ther marum luxuria: fuit enim mos priscorũ quotidie lauari, quòd ea res, credo, teste Celso, ad prosperã ualet conseruãdam ualetudinẽ. Ex quo usu uenit, ut ciuis quisq; pro opibus, priuata haberet balnea: sed postea crescẽte prin cipum luxuria, publicæ balneæ haberi cœpere: quippe loca aßignata erant, quæ aut aquis calentibus, aut igne calefactis, lauandi sudandiue usum præberẽt, quæ Græcè thermas appellarunt. & cùm alibi, tum Romæ in mo dum prouinciarũ, ut ait Ammianus, uidebantur extructæ, in quibus plebs etiã lauaretur: fuitq; adeo populare principibus id cũ ea promiscuè facere, ut Cõmodũ, Gor dianũ, & Galenũ iuniores, alios ter, alios quinquies uel septies æstate, bis uerò hyeme in die lauasse Capitolinus tradat, in thermisq; cœnitasse. Admittebantur & mulie res, idoneũ uoluptatis instrumentũ. Thermæ in primis celebres Romæ fuere, Agrippinæ, Neronianæ, Titi Vespasiani, Domitiani, Antonianæ, Alexandrinæ, Gordianæ, Seuerianæ, Diocletianæ, Aurelianæ, Cõstãtinianæ, Nouatianæ. Hæ magno sumptu ædificatæ sunt instar ferè urbium. Erant in his areæ amplißimæ, erãt porticus, in porticibus exedræ habentes sedes, in quibus philosophi, rhetores, reliquiq; quibus studia erant cordi, sedebant disputãtes. Erat & palæstra, in qua se athletæ exer cebant. Erant præterea multa intus loca ad fouendã luxuriam faberrimè extructa. Adeo uesana dementia, omnium uoluptatum quæsisse tentamenta uidẽtur Rom. principes, cum tanto impendio tam paucis profuturo.

Quis primus inuenerit fabricã materiariam, & & in ea serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normã, libellam, tornum, clauem, circinum, securim, dolia & uasa uiminea. Cap. XIIII.

Abricam materiariam, hoc est, lignariã, Dædalus, ut Plin. lib. 7. scribit, primus omniũ inuenit: & in ea serram, asciã, perpendiculum, id est, instrumentũ quo plũbo à filo & gnomone pẽdẽte, rectio siue obliquitas operis perpenditur, hoc est, examinatur: & terebrã & glutinũ, (quod Græci collã nominant) quo ligna cõiunguntur & cõglutinantur. Normã aũt & tornũ atq; clauem Theodorus Samius reperit. Ouid. tamẽ lib. 8. Metamor. dicit Perdicem Dædali ex sorore nepotem, circinũ, hoc est, instrumentum quo circuli uertendo designantur, & serrã inuenisse. traxerat enim in exemplũ spinas in medio pisce notatas, de quo etiã in Ibim ait, Vt cui causa necis serra reperta fuit. At secundũ Diod. lib. 5. Talaus, non Perdix, adolescens filius sororis eiusdẽ Dædali, qui ab eo erudiebatur, reperta serpentis maxilla, paruulum quum secuisset lignũ, imitatus postea dentium serpentis spißitudinẽ, serram ferream primus omnium fecit: repperit etiam tornũ, & rotam figuli, ut antè monstrauimus: ita quũ pluribus rebus hominibus profuisset, magna laude celebratus est. Hunc puerũ Dædalus inuidia motus, existimans turpe esse, magistrũ ab adolescente gloria uinci, dolo interfecit. At normam, (cuius ratio ut longè alia sit, ac cõmunis normæ, non modò in mensuris, sed etiam in ædificijs utilis est) inuẽtum Pythagoræ esse Vitruuius

lib. 9.

lib.9.dicit,eiusq; formã ualde artificiosam ponit. Securim Pãtesilea Amazonũ regina inuenisse fertur. Cæterũ ego huius lignariæ artis, uel eiusdẽ instrumẽtorũ, quãuis alia alibi usurpentur, inuẽtionẽ potiùs Hebræis tribuerim, apud quos multò ante Dædalũ optimi opifices fuerũt, præsertim in cõstructione tabernaculi, quod Mõses, qui etiã Dædalo, ut auctor est Euseb. antiquior fuit, Deo dicauit. Vel aßignauerim Tyrijs, qui, teste Ioseph. in 8. Antiq. in ea arte Hebræis lõgè excellẽtiores fuerũt, propter quod Salomon Deo templũ conditurus, ab rege Tyri per literas fabros lignarios, sicut idem Ioseph. & Euseb. testimonio sunt, petijt. Quo pacto autẽ ex gracilioribus lignis capacia & in uentrẽ tumentia uascula, ueluti sunt dolia, fierẽt, Pseusippus, auctore Laërtio, docuit. Vasa ex uiminibus facta, ut quallos, corbes, &c. teste Ser. in primũ Georg. Ceres omniũ prima mõstrauit.

Quis primus mari imperauerit, & ut primò nauigari cœptũ sit, & qui inuenerint artem nauiganti, nauigia diuersi generis, remũ, uela, anchorã, gubernaculum, & pugnam naualem. Cap. XV.

Vis nõ fatetur humanũ genus merito suo insaniæ audaciæq; coargui, quũ sese intra suos fines minimè sciat tutũ cõtinere? Nã quãuis Deus opt. max. ei abunde cõsuluerit, sua tamen spõte in pericula ruit. Ille enim nobis terram ueluti solidũ & ad nos sustentandũ idoneum elemẽtum dedit, at nos cælũ atq; mare tẽtamus. Nónne Dædalus fabricatis alis, cælum ipsum adiuit? nónne modò sæua pecuniæ cupiditate obcæcati, tenui ligno freti mare

non dico sulcamus, sed propemodum habitamus? Quod
Flac. Horatius dolens, in primo Carminum inquit,

Nequicquam Deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras, si tamen impiæ
Non tangenda rates transiliunt uada.
Audax omnia perpeti
Gens humana, ruit per uetitum nefas.

Et in eum paulò superius qui hoc primùm tentauit,

Illi robur & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem Primus.

Et Propertius libro 3. de Peti naufragio dicit,

Ergo sollicitæ tu causa pecunia uitæ æs,
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu uitijs hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Et deinde subiungit,

Ite rates curuæ, & leti quoq; texite causas,
Ista per humanas mors uenit acta manus. Idem,
Natura insidians pontũ substrauit auaris. & reliq.

Quid deniq;, ut Poëta ait, non mortalia pectora cogit, Auri sacra fames? Itaq; adeo ab initio mare à mortalibus frequentatum est, ut deinceps omißis ratibus, quibus primùm est nauigatum, naues instar domorum ædificauerint, quibus etiam nunc totum ferè pelagus sternitur. Et ita nauigandi arte comperta, maris imperium sibi pro se quisque uindicare ausus est, in eoq; non secus ac in terra bella gerere. Sed iam ad rem ueniamus. Minos, teste

Strab.

Strab.li.10. Geogr.mari primus imperauit: quod Diod. in 6. Neptuno aßignat, qui primus nauigādi artē inuenit: ait enim, Neptunus secundū Cretenses, primus nauigādi arte inuēta, classem instituit, eiusq; præfectus est à Saturno factus. Quapropter traditū est posteris, Neptunū imperasse mari. Cretēses omnino iampridē, ut Strabo demōstrat, nauigandi principatū tenuerūt, à quibus propter id fluxit prouerbiū, Cretensis nescit pelagus, in eū, qui ea quæ probè nouit, se ignorare dißimulat, ut in nostris adagijs exposuimus. Primùm autē, auctore Plin. in 7. inuētis ratibus, in mari rubro, inter insulas ab Erythra rege nauigari cœptū est. Quod etiā testatur Quintil. in 10. dicens, Si nemo plus effecisset eo quod sequebatur, nihil in poëtis supra Liuium Andronicum, nihil in historijs supra pontificum annales haberemus: ratibus adhuc nauigaremus, &c. Ipsas uerò rates sunt qui non Erythrā regem, sed Mysios & Troianos priores inuenisse in Hellespōto putent, quū trāsirent aduersus Thraces. Alij in Britannico oceano primò inuentas produt corio circūsutas. Nauē, sicut Plin. lib. 7. scribit, primus in Græciā ex Aegypto inuexit Danaus: at alij, teste Euseb. in 1. De Euāg. præpar. à Samothracis inuentā dicunt, aut, ut Clemēti placet, ab Atlante: alij uerò, uelut ostendimus, à Neptuno, alij à Minerua. auctor Tertul. lib. De militis corona. Verùm ego hoc aliquāto uerius, ut par est, Noë tribuēdum iudico, qui ex testimonio Eusebij lib. 10. De præpar. Euang. perdiu ante Danaum & Neptunū fuit. Is enim uir sanctus & innocens, auctore Iosepho in 1. Antiq. quum à Deo diluuiū ad perniciē humani generis

futurum esse cognouisset, ut aquarum uim euaderet, arcã sibi ligneã fabricatus est, quæ haud dubiè nihil aliud fuit, nisi nauis, & condendorũ diuersi generis nauigiorum primũ ac unicum posteris exẽplar. Berosius itidem Chaldæus, ut Iosephus est testis, eam ipsam arcã nauim appellat. Ac non iniuria igitur & nauigandi & condendarum nauium usum primum à Noë, ante quem, quod memoriæ proditum sit, nemo mare tentauerat, fluxisse credere cõuenit, quum præsertim ab eodem Iosepho accipiamus, illius nepotes, dum alij aliam orbis regionẽ ad habitandum peterent, multis nauibus esse usos. Tibullus autem hoc Tyrijs aßignat, Eleg. 7. dicens,

Vtq; maris uastum prospectet turribus æquor,
Prima ratem uentis credere docta Tyros.

Ob hoc hercle, ut puto, quòd Tyrij, teste Strab. li. 16. diu nauigãdi arte excelluerũt. Ex quo fit, ut etiã qui post tẽpora Noë, ad hanc usq; ætatẽ, huiusmodi artẽ exercuerũt, nonnihil bene meriti sint: nam quũ nulla ferè ars intra initiũ suũ steterit, multa idcirco cùm nauigiorũ, tum cæterarũ rerũ nauticarũ genera reperta sunt, quæ plurimum artẽ illustrarũt, quorũ proinde auctores cõmemorare haud omnino alienũ instituto nostro ducimus. Lõgam itaq; nauem Iason primus ædificauit, qua apud Aegyptios, ut puto, Diodoro li. 1. teste, Sesostris rex Aegyptiorum primus omniũ postea usus est. Biremẽ Erythræi fecerunt. Triremem Amoclem Corinthiũ inuenisse prodit Thucydides. Quadriremẽ Carthaginenses, secundũ Aristotelẽ. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius, quod nauigij genus, teste Polybio uol. 1. Ro-

mani primi omniũ in Italia, in apparatu primi belli Punici ædificarũt. Sed ab ea ad deciremẽ Nesigitõ, ad XII. *ordines Alexãder Magnus, ad* XV. *Ptolemæus Soter, ad* XXX. *Demetrius Antigoni, ad* XL. *Ptolemæus Philadelphus, ad* L. *Ptolemæus Philopator, qui est Tryphon cognominatus. Onerariã nauem Hippius Tyrius inuenit: lembũ Cyrenẽses, cymbã Phœnices, celocẽ Rhodij, circerũ Cyprij, lintres Germani circa Danubiũ habitãtes, scaphas Illyrij, quæ nauiculæ maiores sequũtur naues. Remum autẽ Copæ inuenerũt, latitudinẽ eius Plateæ, uela Icarus: Diodor. tamen dicit Aeolum uelis uti nautas primùm docuisse. Malũ, id est, arborẽ nauis, & antennam Dædalus: hippagines, (hoc est, ut Festo placet, naues quibus equi uehũtur,) Salaminij uel Athenienses, tectas longas Thasij: rostra addidit Piseus, Tyrrheni anchorã. Eupalamius eandem fecit bidentẽ. Quod inuentũ quidam, auctore Strab. lib. 7. Anacharsidi adscribunt, qui inuenit harpagonas, id est, telum in summitate aduncũ, quo nauigia capiũtur, ab* ἁρπάζειν, *quod est rapere. Adminicula gubernandi Tiphys, sumpto à miluo aue exemplo: hæc enim auis, teste Plin. lib. 10. uidetur artẽ gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cælo monstrante natura, quod esset opus in profundo. Classe uerò primùm depugnasse Minoëm, auctor est Plin. Hæc de nauigijs dicta satis sint, quæ quũ potißimùm merces ultro citroq; conuehendi causa reperta sint, eis utiq; conuenire uisum est mercaturæ inuentores quamprimum subtexere.*

Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis institoribus. Cap. XVI.

Ercatura haud equidem paruo mortalibus auxilio est, quãdo in asportãdis mercibus, uitæ humanæ necessaria ubiq; locorum suppeditat, multarũ quoq; ac maximarũ rerũ usum experiẽtiamq; homines edocet, ad barbarorum insuper necessitudines regumq; amicitias contrahendas plurimũ ualere censetur. Quapropter Plin. in 33. haud temere putat cõmercia uictus gratia esse inuẽta: sed ibi, ut opinor, de rerũ commercijs loquitur, quæ, ut ipse tradit, Troianis temporibus in permutãdis rebus ad uictũ necessarijs, mortales inter se exercebãt, propter quod cũ illis tũc haud dubiè multò præclarius agebatur. Posthac autẽ reperto, sicut idẽ sentit, aureo numo, tanta hominibus lucri cupiditas incessit, ut merces asportandi causa, sese ad omnia pericula, uel, ut ita dicã, ad aleã, ueluti etiam hodie fit, exponerent. Ex quo uerissimè Flac. Horat. de his ait,

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

De huiusmodi mercatura Cic. quoq; in 1. De offic. Mercatura autẽ, inquit, si tenuis est, sordida putanda est: sin magna & copiosa, multa undiq; apportãs, multisq; sine uanitate impertiẽs, nõ est admodũ uituperãda: atq; etiã si satiata quæstu, uel contenta potius, ut sæpe ex alto in portũ, ex ipso portu se in agros possessionesq; cõtulerit, uidetur iure optimo posse laudari. Mercaturã etiã, teste Plutar. uiri præclariss. exercuerunt, Thales, Solòn, Hippocr. & Plato. Hãc, auctore Plin. lib. 7. Pœni inuenerũt: uerũ Diod. in 6. Mercurio assignat, id quod Galli quõdã sibi persua

ſibi perſuaſum habuere, qui, ut Cæſar ait, deū maximè Mercurium colebant, cuius plurima erant apud eos ſimulachra: hunc enim omnium inuentorem artium ferebāt, hunc uiarum atq; itinerū ducem, hunc ad quæſtum pecuniæ mercaturasq́; uim maximā habere arbitrabantur. Sed Plin. ſibi omnino repugnare uidetur, quum in eodem lib. dicat, emere ac uendere inſtituiſſe Liberū patrem, præſertim quum mercatura, quam ait Pænos inuenisse, nil aliud ſit, niſi actus quidā emēdi uēdendiq́; merces. Quare ita fortaſſe intelligendū eſt, ut Pœni mercaturam à Libero patre inſtitutam primi exercuerint. Cæterùm neq; hoc primò Pœnis, aut Mercurio, uel Libero patri aßignādum ducimus, quādo ex teſtimonio Ioſephi lib. 1. Antiq. uſum uendendi & emendi multò antè apud Hebræos, hoc eſt, Noë temporibus fuiſſe conſtat. Inſtitores uerò primi, teſte Herod. in primo, Lydi fuerunt. Sunt autem inſtitores, non qui egregiè mercaturam exercēt, ſed qui à mercatoribus emunt, ut deinde emptas merces minutatim uendant: de quibus M. Tullius libro Offic. primo ita ſentit, Sordidi etiam, inquit, putantur, qui mercantur à mercatoribus, quod ſtatim uendant: nihil enim proficiunt, niſi admodum mentiantur. His item hodie ueſtium linteorumq́; uenditores dare ſolent ueſtimenta circunferenda, ac ipſi ab alijs opificibus mercari res minuſculas ad uendendum, qui idcirco omnes urbis uicos ruriq́; ex mercatu mercatum circuire parati ſunt, ſuas pariter merces ac amicorum uendendi cauſa: unde uulgò circuitores uocamus, & inſtitores, teſte Vlpiano, dicuntur, quòd negotio gerendo inſtent. At Labeo iuriſ-

cõsultus muliones quoq;,stabularios,tabernarũq; praepositos loco institorum habet. Quanquam sunt institores ijdem,atq; mercatores & negotiatores, sed ut isti honesti, sic illi sordidi habentur: quemadmodum Cic. sicut suprà dixi, eorum conditionem rectè tenuerat.

Quis primus instituerit artem meretriciam, & Bacchanalia sacra, ac qualis pœna adulterij, aut inuenerit tincturam capillorum, uel usum tõdendi, & quando primùm tonsores Romæ. Cap. XVII.

Venerem, quam ex spuma maris procreatã, princeps apud nos poëtarum, & Ouid. testimonio sunt, impudicam, ad omnesq; diuulgatam libidines fuisse propalã est, quippe quæ plures ex adulterio filios procreauit: nam ex famoso Martis stupro, genuit Harmoniã, de qua Plutar. in uita Pelopidæ affatim meminit: ex Mercurio Hermaphroditũ, ex Ioue Cupidinẽ, ex Anchisa Aeneam, & ex Bute Erycem: quas ob res, amorum gratiarumq;, itẽ pulchritudinis & deliciarũ & uoluptatũ omnium, & libidinis atq; coitus dea habita est. Hæc autẽ ne sola impudica uirorumq; appetens uideretur, omniũ prima, teste Lactant. lib. 1. ut est in historia, quam prisci sacrã appellabant, meretriciam artẽ instituit, auctorq; mulieribus in Cypro insula fuit, uti uulgato corpore quæstũ facerẽt. Ex quo apud Cyprios, teste Iust. lib. 18. mos inoleuit, ut uirgines ante nuptias statutas, dotalem pecuniam quæsituras in quæstum ad litus maris mitterent, pro reliqua pudicitia, libamenta Veneri soluturas. Harũ ex numero LXXX. admodũ uirgines rapi, & in naues imponi iussit Elisa,

Elisa, quũ illac trãsiret è Tyro fugiẽs, ut iuuẽtus matrimonia, & urbs sobolẽ haberet. Apud Babylonios etiam consuetudo fuit, ut quum rem domesticã cõsumpsissent, unusquisq; plebeius ob uictus inopiam, filias suas adigeret ad quæstum corpore faciũdum. Item mulieres semel in uita omnibus indigenis cõmunes erant: sanè ad templum Veneris sedebãt, nodis corollisq; tẽpora reuinctæ, è quibus aliæ ad diuerticula, quæ aditũ externis præbebant ad mulieres, dum se cõferebant, aliæ regrediebantur. Etenim quum semel illic sederant, non prius domum redire fas erat, quàm hospitũ aliquis pecuniam in sinum mulieris iecisset, ac cum ea consuetudinẽ habuisset. Mulier acceptam pecuniã ad sacrũ usum reseruabat, hospes uerò dans dicebat, Tanti ego tibi deam Mylittam imploro: ita Assyrij Venerẽ uocant. At pulchriores citò expediebantur, deformiores non item, quas sæpe uno uel altero anno expectare oportebat. Ac talis erat lex, honoris deæ Veneri habẽdi gratia. auctor Herod. uol. 1. Sed Bacchanalia sacra uberrimum apud cunctas ferme gentes libidinis seminariũ fuere, quorũ, ut idem testatur Herod. auctor fuit Melampus Amytheonis filius, primusq; ad Græcos detulit ex Aegypto, ubi ea sacra fieri cœpere: fœminæ enim statuas cubitales è neruis cõpactas, quibus ingens mentula in uẽtre extabat, per pagos præeunte tibia circũferebant, Bacchum canentes. Deinde in Parnaso monte Bacchanalia, quæ Græcis Dionysia dicuntur, alternis annis acta sunt, magno cùm hominũ multo mero incalentium clamore, tum tympanorũ crepitu. Haud ita multò post, Græcus quidã homo ignobilis eiusmodi

ſacrorũ antiſtes in Hetruriã uenit, docuitq; ritus. Ex Hetruria ea mali labes mox Romã penetrauit, ubi mirãdũ in modũ morbi contagione matronarum pudicitiã corrupit: primò ſacrariũ fœminarum fuit, nec quiſquam uirorum admittebatur: tres in anno ſtatutos dies habebãt, quibus interdiu bacchis initiarentur, ſacerdotes inter ſe matronæ creabantur: quum demũ Pacully Minia Cãpana facta eſt ſacerdos, hæc omnia tanquam deorum monitu immutauit, ſanè uiros & cũ primis filios initiauit, nocturnumq; ſacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus, quinos in ſingulos mẽſes dies initiorum ſacros fecit. Tum promiſcuò ſacra uiri fœminis permiſti facere cœperunt, ubi quum per noctis licentiam quiduis ſcelerum unicuiq; edere liceret, nihil facinoris, nihil flagitij prætermittebatur: ſiquidem eo loci ſtupra pariter atq; cædes redundabant, quando qui aut ad Venerem pigriores, aut dedecoris minus patientes erãt, (nam poſtremò nemo maior uiginti annis initiabatur) morte afficiebantur: nec id multis cognitum: quum nulla uox quæritantium præ ululatu, tympanorum cymbalorumq; ſtrepitu exaudiri poſſet, & mortui ex conſpectu illico in ſpecus abderentur. Summa religionis erat inter eos, uiros uelut mente captos, corporis iactatione fanatica uaticinari, matronas Baccharũ habitu crinibus paßis cũ facibus ardẽtibus diſcurrere, & mactatos dici à dijs raptos. Verùm ad extremũ tantorũ ſcelerũ indicio ad Sp. Poſthumium Albinum, & Q. Martium Philippum COSS. delato, religio peſtifera extincta eſt, anno urbis conditæ DLXVIII. Atqui nõ eſt quòd plura ueterũ probra uitæ

repetamus

repetamus, quum nos forsitan magis reprehendendi simus, quando apud nos præ Veneris institutis, parũ Dei opt. max. præcepta rite seruãtur. Moses enim mulierem adulterã cum adultero, ut in Leuit. cap. 10. est, morte mactandã statuit: apud Romanos & Græcos, adulteriũ crimen etiam capitale fuit: Arabes qui Felicem Arabiã incolunt, uirũ etiam adulterũ capite mulctabant. Quin & diuus Clemens epistola sua prima dicit, secundũ hæresin adulteriũ omnium grauißimum esse peccatũ, atq; apud iustum iudicẽ maiore pœna lui: & tamen ioco habetur. Quid, quòd uxores & uiri palàm multis adulterijs inquinati, eò quòd aut ad nullã aut ad minorẽ pœnã quàm culpa sit, uocantur, nihil pensi habẽt sacrosanctũ matrimonij fœdus uiolare? Ita apud nos mansuetudo puniẽdi, illecebra est peccandi. Non sola igitur, ut ipsa cupiebat, Venus impudica est, nec tamẽ prima fuit, siquidẽ satis cõstat iã inde ab initio ferme orbis conditi, fuisse mulieres quæ uulgato corpore quæstũ fecerint. Legimus enim in Genes. lib. Iudã Iacob filium eò rem habuisse cũ Thamar nuru sua, quòd suspicatus esset illã esse meretricẽ, prout mulier talẽ se esse uestitu pariter atq; arte simularat. At quãto Venere præstantior Lucretia fuit, quæ nõ pudicitiæ omnibus peruulgandæ, sed cõstanter seruandæ unicũ edidit exemplũ, sibijpsi mortẽ consciscens? Hæc tamẽ nõ facilè multas sui similes habet, adeo libido creuit, qua mehercule nihil in uita mortaliũ turpius fœdiusq; esse potest, quando hæc nobis cum belluis communis est, & hac una tantùm humanæ uitæ internoscitur infirmitas. Quapropter Magnus Alex. ut testis est Plutar. se

duabus

duabus potißimùm rebus mortalitatẽ intelligere aiebat, sopore ac coitu, quas sola naturæ infirmitas pareret. Pythagoras uerò rogatus quando cõcumbendum esset, Tũc, inquit, quum teipso infirmior fieri uis. auctor Diogenes lib. 8. Quod nos etsi rectè scimus, nihilominus tamen muliebrũ illecebris in libidinẽ trahimur, ueluti canis, ut dicitur, ad uomitũ suum reuertitur. De his satis. Tincturam capillorum, teste Clemente, Medea primùm inuenit. Vsum autẽ tõdendi ab Abantibus fluxisse ferũt: ita enim huiusmodi populi quum natura bellicosi forẽt, expeditius cum hostibus cominus cõgrediebantur. Testatur utrunq; Plutar. in uita Thesei, scribens, Vigebat etiã illis tẽporibus cõsuetudo, ut qui ex ephebis excessissent, delati in Delphos, de comis Deo primitias darẽt. Accessit igitur in Delphos Theseus, & anteriorẽ partem capitis arrasit. At Abantes primi hoc tondendi more usi sunt, quem quidẽ nõ ab Arabibus, ut quidam existimãt, didicerũt, nec Mysios imitati, sed quòd natura bellicosi essent, & propè pugnãdi ac præter cæteros manus cum hostibus cõferendi peritiã tenerẽt. Et pòst paulò infert, Ne igitur ullas hostibus ad capiendũ ansas darent, tondebantur. Hæc ille. Ea etiã de re Magnus Alex. suis ducibus imperasse dicitur, ut Macedonũ barbas araderent. Tonsores in Italiã ex Sicilia primùm uenêre, anno post cond. urbẽ CCCCLIIII. adducẽte P. Ticinio Mena, testis Varro: antè intõsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus, sequens diuus Augustus cultris iugiter usus. auctor Plin. uol. 7. Natur. hist.

Multa cùm uetera tum noua inuenta esse, quorum auctores ignorentur. Cap. XVIII.

Vanquã probè ſcimus,quantũ laudis præmijq; debeatur illis qui olim aliquid ſuo ingenio,uel ad uſum uitæ,uel ad animũ excolendum utile,nihil nõ neceſſariũ excogitarint,eoq; huiuſcemodi rerũ auctores hoc uno opere omnes cõplecti, ne quempiã ſua laude fraudaſſe uideremur,diligentius elaboraui:attamen nobis per uetuſtatẽ, quæ,ut Varro,inquit,multa tollit,pauca non deprauat, id præſtare minus licuit, quòd multis utimur, quæ aut ad ſuos minimè referũtur auctores,aut omnino ad nullos,utpote qui non produntur. Quapropter ſi ſcriptores quos ſequeremur nullos planè habuimus, nemini ſanè mirum ſit,nos quædã ſilentio præteriſſe: quãdo illud admiratione dignius eſt, ut plurima noua inuenta ſint, quorũ inuentores non tradantur,& ex ijs quædam nec ſcripta habeamus,quo nomine uocari poßint. Nã quid iucundius reperiri potuit horologio? quo nobis, etſi occultato ſole,per tintinabulũ ſua,ut ita uidetur,ſponte ſonãs,horæ nuntiãtur? Aut quid gratius ipſo tintinabulo, quod alij cãpanã,nõnulli nolã nũcupãt,inueniri potuit? quod licet recens inuentũ non ſit, Moſis enim tẽporibus teſte Ioſeph.in 3.Antiq.eius uſus erat,de quo Mart. ait,

Redde pilam,ſonat æs thermarum,ludere pergis?
Virgine uis ſola lotus abire domum?

Vtriuſq; tamẽ pariter auctor latet. Sed & aliud meo iudicio admirabilius fuit, inuenire pyxidem illã qua nautæ admodum peritißimè nauigationẽ moderantur: quis tamen eam repererit, omnino in aperto non eſt. Adde præterea illud tormentum æneũ,quod bombardam uocant,

cāt, omni admiratione execrationeq́; dignū, ad perniciē hominū excogitatū, quod haud adduci possum, ut humanū ingeniū inuenisse credam, sed mehercule potius malū quempiā dæmonem mortalibus monstrasse puto, ut inter se nō modò armis, uerumetiā fulminibus (est enim, ut alio loco diximus, quāsimillimū fulmini) pugnarēt, cuius auctor Perilli exēplo, sicut opinor, monitus, non temere nomen suum occultauit, ne in se, uti merebatur, primum huiusmodi tormentū experiri cogeretur. Perillus enim, teste Plin. lib. 34. uir Atheniensis, ut Phalaridi Agrigentinorum tyranno post hominū memoriam crudelißimo placeret, ex ære taurū artificiosißimū fabricauit, cui ianuā in latere posuit, ut quū reus inclusus subiectis ignibus torqueretur, mugitū, nō hominis uocem uideretur emittere: pro quo opere quū à tyrāno pretium postulasset, in illo ipse includi omniū primus à Phalaride iussus suppositis ignibus, artificij sui uerū experimentū præbuit: de quo Ouid. in 1. De arte amādi ita cecinit,

Et Phalaris tauro uiolenti membra Perilli
    Torruit, infelix imbuit auctor opus.
Iustus uterq; fuit: neq; enim lex æquior ulla est,
    Quàm necis artifices arte perire sua.

Est & illud nouum inuentum, in quo uterq; pes utrinq; eius quiescit, qui equo insidet: nā ut in marmoreis statuis Romæ cōspicitur, antiqui non utebantur, nec quo nomine appelletur, apud auctores legitur: uulgò staffa nominatur, quòd in eo pedes commodè stent. Sunt & huiusmodi plurima, sed illa in primis incitamenta gulæ, quæ hodie tam diuersi generis ex saccaro fiunt: uel

etiam

etiam pars maxima armaturæ, quæ quum ſuis uocabulis haud aptè explicari queāt, nihil eſt quod proferā. Eſt uel nouitiū inuentū illud laneū tegmē capitis, quod biretrū uocāt: ueteres enim omnino caput nō uelabāt, ſicuti teſtantur numiſmata, uel ipſæ ſtatuæ, quæ, ut Romæ uidimus, apertū caput habent, præſertim quū propalam ſit, nos patrio more eo fingi ueſtitu, quo prorſus utimur. Sed hoc omnino C. Cæſaris exemplo ſignificātius cōprobatur: is enim, auctore Tranquillo, quū caluitij deformitatē iniquiſsimè ferret, obtrectatorū ſæpe iocis propoſitā, deficiētē capillū reuocare à uertice cōſueuit, ut illam obtegeret. Quod quidē quis nō uidet, ab eo fieri ſubabſurdū fuiſſe, ſi more patrio, cōmodius decētiusq; caput, hoc eſt, dehoneſtamentū illud caluitij, obnubere potuiſſet? Ex quo apparet, recēs eſſe inuentū hoc operimētum capitis, quo nūc paſsim utimur: auctor tamē ignoratur. Et ſic huiuſmodi ſexcēta ſunt, quorū iuxtà auctores non ꝓduntur. Acutius eſt etiā inueniſſe, & multò utilius, qua ratione frumētū ad decurrētis aquæ impetū molere poſſemus, quāuis nō utiq; recens ſit, tamē apud idoneos auctores ſuo nomine caret, uulgus molēdinū uocat. Multa inſuꝑ nouiſsimis tēporib. inſtrumēta muſica inuēta ſunt, quorū auctores iā in obliuionē uenerunt: ex quib. ꝓpter ſuauitatem cōcentus, omni admiratione & laude digna ſunt illa, quæ organa nuncupāt, ualde quidē ab illis diſsimilia, quæ Dauid Iudæorū rex, ut in 1. huius operis uol. memorauimus, fecerat, quib. Leuitæ ſacros hymnos cōcinerēt, ſicut nos his pariter canimus. Itē alia id genus ſūt, quæ monochordia, clauicymbala, urieq; nominantur: eorum

eorũ tamen æquè inuẽtores magno quidem suæ gloriæ dãno, in nocte densißima delitescunt. Non proditur itidem, quis primus fecerit candelam ex sæuo, rẽ etsi sordidam, attamen apprimè utilem: neq; is qui primùm aues ad uenandũ domuerit, quod similiter recens inuentũ est. Nec memoriæ proditum est, quis annulos primò repererit, quibus apud Romanos, ut demonstrauimus, magnus honos accessit. Sed quid miramur eiusmodi rerum admodum tenuicularum inuentores, diuturnitatem temporis obliterasse, quum imprimendarum literarũ artis nuper diuino quodam ingenio excogitatæ, ipse auctor propemodum in tenebris iaceret? nos tamen pro uirili parte operam impendimus. quemadmodũ alibi appositè ostendimus, ut ab omni obliuionis iniuria uendicaretur. Est uel memoria nostra tegumentum crurum tam commodißimè quàm decentißimè confectum, quod nos caligas dicimus, etsi caliga calceamenti genus fuerat apud ueteres. ast auctor tam necessarij uestitus tamq; honesti, iamiam in occulto latet. Extant plures præterea artes, quæ intra suum initium tanquam humile quum minimè stetérint, deinde ab insequentibus auctæ, neutiquam ad suos priores auctores, sed ad eos à quibus incremẽtũ acceperint, perperam, ut in plerisq; locis huius operis docuimus, referuntur. Quare proinde si uetera quædã inuenta aut noua minus attigimus, id profectò in causa fuit, quòd maluerim paucis uerbis certa tradere, quàm multis incerta persequi.

LIBRI TERTII FINIS.

Polydori

POLYDORI VERGILII VRBInatis in quinq; libros de initiis institutorum rei Christianæ, ad Ioannem Matthæum Vergilium fratrem, prooemium.

Hristus seruator noster, qui, quemadmodū ipse testatur, ad nos mortales uenerat, haud Legis rescindēdæ, sed atque adeo cōfirmandæ causa, iam inde à principio omnia pura, nuda, apertáq; reddidit, quæ antea Iudæi umbram ipsius Legis sequuti suffecerant, colorarant, fucosáq; fecerant, & deniq; quicquid isti laxarant, ac quò minus pietatis plusq; cæremoniarum introduxerāt, ille astrinxit, atq; plus pietatis, minusq; cæremoniarum esse uoluit. Quod Esaias fore prædixerat, inclamās, Quo mihi multitudinē uictimarū uestrarū, dicit Dominus? Cæterùm deinceps sylua hæc Iudaicarū cæremoniarum sic paulatim agrū Dominicū occupauit, ut periculū sit, ne aliquando ipse Dominus illud agricolis crimini det, ab eisq; petat, Quis enim quæsiuit hæc de manibus uestris? Verùm ut non parum multa à Iudæis, ita nō modica ab alijs gentibus instituta, aut casu, ratione'ue accepta, tā in frequentē usum & consuetudinē uenêre, ut pro nostris habeantur. Quod equidē fecit, ut putarim me operæpretium facturū, si origines eiusmodi rerū omnium quæ ad religionē pertinerent, proderē, quò luculentius constaret, quas Seruator, quas Apostoli, quas deinde episcopi, quasúe alij introduxissent. Et id, amantissime frater, tuo præsertim rogatu, mihi officiū præstandū duxi, ut dum tu, qui Græcis pariter atq; Latinis literis es longè eru-

ditißimus, Patauij, quò nuper à senatu Veneto philosophiæ docendæ causa accitus es, negotiaris, ne ipse otiarer. Itaq; omnes nostræ religionis ritus, eorumq; initia, quinq; libris exposui, etsi nescio quàm bene, tamen accuratè, quos ad tres illos de rerum inuentoribus libellos abhinc XVIII. annos, à me & ætate & fortasse doctrina tyrone cōpositos adiunxi, demonstrauiq; patres olim in bona illorum parte recipienda, piè ac cum causa fecisse, quippe qui gentes etiā barbaras ad ueræ pietatis cultū ducere auentes, arbitrati sunt humanitatis condimentis tractādas, quū earū instituta haud prorsus horruerint, nec sustulerint, sed meliora fecerint, quò ne ullū religioni periculū crearetur, si uel minus admisissent, minusúe mutassent, quemadmodum locis perappositis cōmodùm demonstrauimus. Atq; isto ipso labore quem religionis causa non inuitus suscepi, Deū opt. max. nobis propitiū reddidisse cōfido. Vale, Nonis Dec. Lōdini, M.D.XVII.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. IIII.

De principio Ecclesiæ, Christianæq; religiōis. Cap. I.

Væ ab urbe cōdito, ad nostrā usq; ætatem, quisq; ad usum humanæ uitæ necessaria primus inuenerit, tribus superioribus libris explicauimus: dehinc uerò de principio Ecclesiæ Dei, ac institutis, & eorum initijs Christianæ religionis agetur, quæ sola est quæ possit hominē facere ac

seruare

seruare beatum. Ecclesia uox Græca, apud nos significat congregationē, cœtū, concilium, multitudinē, concionē, & utplurimū accipitur pro hominū cōgregatione credentium uni uero Deo, quos uocant fideles: ac eo pacto Apostolus epistola ad Ephesios capite quinto appellat Christū Ecclesiæ caput. At uulgus omne, Ecclesiam uocitat cunctorū sacerdotum ordinē, singulaq; templa Deo atq; diuis eius dicata. Hæc igitur Ecclesia hominū Deo uero credentium, ac summo cultu eundem sancteq; uenerantium esse cœpit iam inde à primordio mundi creati, quum Adam ac eius filij Cain & Abel Deum colere cœperunt: iuuenes enim statim Deo sua obtulere dona, uelut lib. Genes. extat. Deinde crescēte hominū genere, Ecclesia magis fuit celebris, usq; ad Noë tempora, quum exigua admodū facta, ex familia tantū ipsius Noë constitit: postea pene extincta est, sed paulò post per Abrahā & eius familiam restituta, in suo tandiu stetit mediocri statu, donec cœperit maiorem in modū florere per Mosen, qui eam mādatis diuinis, legibus cæremonijsq; adauxit, stabiliuit, ornauit. Postremò eam ipsam Ecclesiam populo Hebræo per suos impios reges, & in primis Achaz ad idololatriā impulso, uti est lib. Paralip. 2. iamiā cadentem Prophetæ eatenus sustentarunt, quoad præstò ei fuit Christus: de cuius aduentu causaq; aduenièdi dicturis, aliquanto altius rursum nobis exordiendum est, prodito iam Ecclesiæ Dei ortu. Hebræi itaq; ab Heber, à quo Abraham originem duxit, auctore Eusebio De Euāgel. præp. lib. 7. dicti, qui post Mosen, teste Lactātio lib. Diuin. inst. 4. à Iuda, qui illorū fuit dux cōtra Chana

næum, Iudæi appellati sunt, ante multa secula, quàm esset Moses, absq; lege aliqua scripta, piè sanctèq; uixerũt, utpote qui naturali quadã ratione, ac mentis acumine, magnitudineq; animi, ueritatem ueramq; pietatẽ consequuti essent. Quorũ principes fuerũt Enos, qui primus, sicuti suprà ostendimus, nomẽ Domini Dei inuocauit, Enoch, Noë: item post istius tẽpora, Abrahã, Isaac, Iacob, qui quòd Deum uidisset, Israël est ab ipso Deo appellatus, & ab eo Hebræi Israëlitæ nuncupati. Ab hoc 12. tribus Iudæorũ profectæ sunt, singulæ à singulis eius filijs denominatæ. Præter hos Iob, qui etsi homo alienigena, (erat enim è terra Hus, in Arabiæ Idumeæq; finibus sita) pietate tamen & innocentia Hebræis comparandus est. Sed Ioseph Israëlis filius in primis uitæ castimonia excelluit. Iis igitur ob iustitiam cõmissa sunt, ut Apost. Paul. ait, eloquia Dei. Verùm non diuturna fuit in gente integritas: nam posteaquam famẽ declinaturi primùm Abraham, deinde Israëlem sequuti, in Aegyptũ migrauere, sensim ex pestilenti illius populi cõmercio patriæ pietatis obliti, adeo sese maleficæ superstitioni addicere, & dæmonibus seruire cœperunt, ut nihil ab ipsis Aegyptijs, nihil ferè à reliquis gẽtibus, quæ olim ab eis, prout alibi appositè demõstrauimus, ortũ habuerant, religione differrent. Deus tamẽ misertus post annũ CCV. ut Iosepho placet, quàm Israël cũ filijs in Aegyptũ uenerat, & quàm Abraham in eam terrã accesserat CCCCXXX. duce Mose, per quẽ illis deinde Lex data est, eos eduxit, liberauitq; seruitute, qua ab Aegyptijs premebantur. Pro ijs diuinis beneficijs, honorẽ Deo non habuerũt, sed depulsa

pulsa iam seruitute, in luxuriā delapsi, ad profanos Aegyptiorum ritus animū adiūxerunt, atq; deinceps nunquam peccare cessarunt, ueluti cæteræ gentes factitabant. Quocirca summus Deus ac parēs omnium, quum uideret malitiā & falsorū deorum cultus orbē terræ occupasse, ac iam nomen suū ex hominum memoria pene sublatum, appropinquante iam termino, quo religionē suā transferre uoluisset ad nouos cultores, secundum illud Dauid oraculum, Populus quē non cognoui, seruiet mihi: misit in mundum unigenitū Filium suum nuntium & doctorē, ad erudiendos mortales præceptis iustitiæ suæ. Nam scire licet Adā qui noster primus parens fuit, fecisse contrà quàm Deus mandauerat, ac ob id incidisse in pœnam ab ipso Deo constitutā, amisisseq; donū iustitiæ originalis, & illud peccatū cum pœna in omnem posteritatē perpetuatū, atq; per peccatum mortē subijsse. Deus igitur misericors uolens homines quos creasset, haud perditos, quippe qui seipsos ita delictis inquinatos liberare non poterant, tandē misit Iesum Christū, inquā, Filium suū, qui per sanguinē suum ipsius, redimeret nos, Deumq; Patrem placaret, & idem Pater sibi genus humanū reconciliaret, quando idem Deus, ut ait Paulus ad Corinth. epist. 2. cap. 5. erat in Christo, quem propterea uoluit mortali carne indui, & in crucem tolli, & morte mactari, qui, ut uiua lex, nomen ac templum nouum conderet, pium cultum uerumq; per omnem terram uerbo & exemplo doceret. Sed tamen quò certum esset à Deo missum, oportuit illum non ita nasci, sicut nascitur homo ex utroq; mortali genitus, qui ut cælestis appareret,

creraretur sine opera genitoris, & tunc cōciliator inter Deū & homines, ad immortalitatē duceret ipsos homines, & sicuti homo præcepta suis factis approbando, cæteros parēdi necessitate cōstringeret. Idcirco uoluit morti & afflictionibus cunctis esse expositus, ut ea tolerādo uti bonus doctor, doceret illa quoq; posse perferri à quocunq; mortali homine, qui non ut humanus corpori seruiret, sed ut, quemadmodū Origenes ex Apostoli sententia super Genesin pulcherrimè admonet, exercens bona animi, cuiusmodi sunt, uoluptatū fuga, doloris atq; mortis cōtemptus, cælestis effectus, imaginē cælestis Dei acciperet. Venit ergo ad nos similiter diuinus ac humanus doctor, id est, perfectus Deus, perfectus homo, qui uerbū Dei, qui cū Patre semper, & Pater cū eo est unus Deus. Ille tanquā sol, hic tanquā radius ex sole porrectus: ille quasi fons, hic riuus: quia æquè una utriq; mēs, unus spiritus, una substātia est, sicut solis lumē in radio, & aqua fontis in riuo. Sed quomodo ad nos uenerit, & Verbū caro, ueluti euangelista Ioānes ait, factū sit, audiamus Lucā ita intonantē, Missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad uirginē desponsatā uiro, cui nomē erat Ioseph, de domo Dauid, & nomē uirginis Maria. Et ingressus Angelus ad eam, dixit, Aue gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu inter mulieres. Et parum infrà, Ecce concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Iesum. Is erit magnus, & Filius Altissimi uocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, &c. Dixit, Dauid patris eius, quoniam

tam Iofeph,qui putabatur eius pater, quàm Maria uirgo ex regia ftirpe Dauid orta erat, ficuti ex genealogia utriufq; apertè liquet, quando Ioachim, qui ex Anna uxore hanc puellã genuerat, fuum pariter genus ad Dauid referebat. Dum igitur pax in terra poft hominũ memoriam fumma erat, dum Auguftus Cæfar uniuerfo orbi imperabat, dũ edicto ipfius Cæfaris, Iudæi, ut in alijs quoq; gentibus fiebat, à Cyrino qui Syriæ præerat, uocãtur,ut tributim dent nomina,dũ deniq; Iofeph ex Galilæa profectus cum coniuge, ut in tribu Iuda cum fuis profiteretur, in Bethleẽ oppido Iudææ morabatur quæ terrarũ ferè media eft,contigit ut uirgo quæ diuini Spiritus hauftu cõcepèrat, filiũ páreret,fine ullo uteri accepto incõmodo,quòd partus diuinus effet, de quo iã multò antea ueteres cecinerãt Prophetæ. Efaias, Ecce uirgo concipiet,& pariet filium. Et rurfus,Egredietur uirga de radice Ieffæ. Fuit Ieffa Dauid regis pater, qui & Ifai dictus eft, uelut in extremo 10.cap.lib.1.Paralipomenõ legitur. Extiterunt & alibi argumenta quædã myfterij huius.Romæ regione tranftyberina,oleũ, ut Eufeb.fcribit, per idem tempus terra erupit, perq́; integrũ diem, perpetuo manauit fluuio. Itẽ Orofius tradit Auguftum eodem die uetuiffe edicto,fe dominum appellari,manifefto præfagio maioris dominatus,qui tum in terris ortus effet. Fuit hic annus in quẽ ille facratiffimus incidit partus, alter & quadragefimus imperij Augufti principis, mundanæ uerò originis XCIX. fupra centefimum ac quinquies millefimum. Octauo deinde die,puer ad templũ delatus,patrio more circũciditur: nõ enim uenerat

ut Legem abrogaret, sed ut consummaret: uocaturq; Iesus, quod idem Hebraicè significat atq; seruator. Haud ita multò pòst colitur à Magis, pretiosisq; munerib. donatur. Magos Persæ sapientes uocant, & Chaldæi, quos Græci philosophos. Deinde matris sequuta est purgatio, ut magis Lex seruaretur, quàm quòd lustratione aliqua opus esset, unde omnis labes abfuerat. Tulit uirgo secũ puerum ad templum, quem Simeon uir iustus miro perfusus gaudio cupidißimè cõplectitur, ac regẽ, & seruatorẽ suum prophetico spiritu profitetur. Vnde Christus ex mystico chrismate dictus, quod certo argumento potestatis & regni unctus est. Christus etiam dicitur unctus, quem Hebræi Meßiam uocant. Sic Iesus, id est, seruator, & Christus, hoc est, rex dictus est. Anna itidem prophetica mulier Iesum Christum uidit & agnouit. Herodes uerò audito nomine noui regis, eum perdendum statuit. Quo cognito, Ioseph diuinitus ante monitus in Aegyptum cum puero & matre aufugit, ubi septem fuit annos. Interim Herodes oraculi nescius, omnes pueros qui tum in Bethleem erant occidit, qui propter id scelus tabo & sacro igne correptus, cruciabiliter uitam amisit. Tum Ioseph iterum per quietem monitus in patriam rediјt, & quum audißet Archelaum regnare in Iudæa, loco Herodis patris, in Galilæam diuertit, & Nazareth oppidum incoluit, unde puer Nazaræus est appellatus. Secundum hæc, quum iam puer 12. eßet annos natus, Ierosolyma cum parentibus de more ad diem festum agendum proficiscitur, ibiq; in tẽplo cœpit cum doctoribus, cùm percontando, tũ respondendo, supra ætatem disputare:

tare: mox parẽtes domo ſequutus, uſq; ad 30. uitæ annũ contentus manſit gratia Dei & uirtute quæ in eo maxima erat. Tum demum Chriſtianæ rei fundamentũ iacturus, & ſuũ negotiũ, propter quod uenerat, geſturus, tinctus eſt à Ioãne propheta in Iordane flumine, ut ea aqua ſpiritali peccata non ſua, quæ utiq; non habebat, ſed carnis quã gerebat, aboleret, & quemadmodũ Iudæi ſuſcepta circunciſione, ſic etiã Gẽtes per baptiſma, id eſt, ſalutaris roris perfuſionẽ ſeruarẽtur. Delegit Apoſtolos 12. & diſcipulos 70. quibus deinde mandaret concionandi munus: ſeu is delectus paulò pòſt quàm prædicationem inchoauerat, ab eo habitus eſt, quod parui refert. Cœpit docere homines, unũ eſſe Deum, & illũ ſolum coli oportere: quòd diligentibus ſe hæreditatẽ cæleſtem donaret, quò ſic eorũ mentes à ſtultitia, qua tenebantur, ad ſapiẽtiam, ab iniquitate ad iuſtitiam reduceret: item debere omniũ maximè mutuã charitatẽ habere, ac cætera præcepta Dei ſincera mente ſeruare: ſe uerò non Deum, ſed nuntiũ Dei profitebatur, qui non ſuum, ſed Patris honorẽ quæreret: inde maxima ſimul miracula edere cœpit, non præſtigijs magicis, quæ nihil ueri oſtentãt, ſed ui ac poteſtate cæleſti, quæ iampridẽ Prophetis nuntiantibus canebantur: ſic uiam oſtendebat olympo. Quo fiebat, ut populus ex tota Syria ad eum ob eius iuſtitiã, uel ob huiuſmodi miracula conflueret, & præcepta eius audiret, ac à Deo miſſum, Deiq; Filiũ crederet. Docuit præterea modũ orandi atq; ſacrificandi, ut nihil omitteret quod ad ueram religionem faceret, in qua demum cuncti mortales acquieſcerent. Hæc ſunt facta Ieſu Chriſti præce-

ptoris nostri, quæ miraculis cõstant: hæc eius doctrina, quæ cõtinetur decretis, quæ ipse Euãgelium, hoc est, bonum nuntiũ, appellauit. Cæterùm quò magis hæc à pluribus recipiebantur, hoc acriores inuidiæ stimuli exagitabant Iudæorũ primores & sacerdotes uociferantes, legem Dei ob hanc nouã superstitionẽ (sic enim Euãgeliũ uocitabant) uiolatũ desertumq; iri, qui usq; eò ira obcæcati sunt, ut omnium Prophetarũ oraculorum immemores, non prius machinari cessauerint, quàm ipsum Christum in crucem sustulerint, quò sic per eius mortẽ, ueteris instrumenti mysteriũ aperiretur, intelligereturq;, ac nouum instrumentum, quod ab eo est cõpositum, ueteris fieret perfectio, quia ille in utroq; testator est. Sed frustra opponuntur diuinæ uoluntati humana cõsilia: nam Christus post tertiũ diẽ quàm passus fuerat, resurrexit, obtulitq; gloriosum corpus suis discipulis cõspiciendũ. Qui fuit annus principatus Tiberij Cæsaris XVIII. Illis per hæc cõfirmatis, quos iußit Spiritum sanctum expectare, qui ad eorũ mentes instruẽdas esset è cælo mox paulò uenturus, post quadragesimũ diem quàm resurrexerat, & uidentibus ad Patrẽ ascendit, post annũ trigesimumtertium, ac menses tres quàm ad humani generis instaurationem in terrã descẽderat. Verùm prius quàm in cælum rediret, potestatem dedit Apostolis, qua rempublicã Christianam cõderent, dicens, uti testis est Matthæus euangelista, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: docentes eos seruare omnia quæcunq; mandaui uobis. Et,

bis. Et, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Et secundum Marcum, illud ipsum repetens, Ite in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uerò nõ crediderit, cõdemnabitur. Ioannes uerò euangelista nihil diuersum cõmemorat, quum inquit, Venit Iesus, & stetit in medio, & dicit eis, Pax uobis. Et quum hæc dixisset, ostendit eis manus & latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli uiso Domino. Dixit ergo eis iterũ, Pax uobis, sicut misit me Pater, & ego mitto uos. Et quum dixìsset, flauit in eos, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum, quorumcunq; remiseritis peccata, remittentur eis, & quorumcunq; retinueritis, retenta sunt, &c. Et hanc Christus æquam omnibus Apostolis auctoritatem fecit, postquam Spiritũ dederat, ut qui ea deinceps uterentur, scirent oportere se retinere etiã Spiritũ. Deinde Christus in cælum se contulit, qui post decimum diem quàm ascenderat, Spiritum sanctũ ad Apostolorũ mentes diuinitus illustrandas misit, qui Ierosolymis unà erant, & eũ paracletũ expectabant, quo repente afflati, cœperunt loqui alijs linguis, prout Spiritus dabat ut loquerentur. Atq; ipsum Christianæ religionis principium tale fuit, taleq; fundamentum, quod Seruator noster iecit & deniq; tale frumenti granum, quod ille solo condidit. Sed agè, iam dicamus ut illud enatum sit, quasúe paulatim protulerit opes.

De Christianæ reipublicæ origine, eiusq; miro à primo incremento, ac Apostolorũ Petri & Pauli martyrio. Cap. 11.

Apostoli

Postoli Spiritu supernè accepto, ut ualido muniti præsidio nihil formidantes, audacter incipiũt Christũ Ierosolymis prædicare, ubi ille paulò antè datus fuerat neci. Sed Petrus in primis Iudæos tanti parricidij intrepidè coarguit, hortaturq; ut eos pœniteat, ac ueram religionem quamprimũ cõplectantur. Ea concio ita mouit, ut tria millia sexus utriusq; eodẽ die baptizata sint. Confirmat Petrus statim animos istorũ miraculo, qui in aditu tẽpli, ad Speciosam portã, claudũ ex utero matris, Iesu Nazareni nomine in pedes erexit. Quo uiso, totus populus ad Petrum & Ioannẽ qui aderat, cucurrit, & ille rursus concionatur. Post hæc à principibus Iudæorũ interrogatus, qua arte id miraculũ edidisset, aperit illud nomine Iesu Christi gestũ, quem illi iniquè crucifixissent. Ad hæc indignati principes, iubent, ut ne id nomen amplius apud populum diuulgẽt: quibus Petrus & Ioannes respõdent, se non posse quæ de Iesu uidissent, non loqui: qui quũ perseuerarent in ea prædicatione, unà cum alijs Apostolis in custodiã conijciuntur, sed statim noctu apertis diuinitus portis in templũ se conferunt, ibiq; docent. Tum iterum à principibus prohibiti ne concionarentur apud populum, respondit Petrus sic, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Quare principes indignati, quum non auderent in Apostolos sæuire, ueriti si id tentarẽt, ne in plebe tumultus fieret, Stephanũ unum ex septẽ diaconis, lapidibus confectũ interemerũt, cuius cædes nihil minuit piorum alacritatẽ, quum audissent illũ dicentem, Ecce uideo cælos apertos, & Filium hominis

stantem à dextris Dei. Interea cōueniebat multitudo uicinarum ciuitatum Ierosolyma, ad eos afferentes ægrotos, & uexatos à spiritibus immundis, qui sanabātur omnes. Per hæc crescebat cœtus Christianorū, quibus erat cor unum & anima una, atq; omnia cōmunia. Apostoli autē cōmuniter uiuebant, & quod illis piè offerebatur, (offerebantur autē ad illorum pedes à credentibus pretia agrorum) id extra naturæ usum, pauperibus erogabant. Philippus inter hæc, unus ex septē diaconis, Samaritanos ad religionē trahit, Simonem magum baptizat. Cucurrit illuc Petrus cū Ioanne, qui eam gentē corroboraret. Paulus non multò pòst nominis Christiani acerrimus hostis, in piorum cœtum ope diuina ducitur. Sed ut illud Dauid carmen euento probaretur, In omnē terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum uerba illorum: haud multò pòst eiusdem Philippi opera, euangelicus sermo usq; etiam ad Aethiopes penetrauit. Philippus porrò postquam Samaritanos uera religione imbuerat, quū Dei monitu Gazam pergeret, quemadmodum in Apostolorum actis extat, Eunuchū Candaces reginæ Aethiopū præfectū baptizauit, & Eunuchus deinde reginā ipsam, cum tota familia, bonaq; populi parte, sic, ut Christiana religio in gente semper uiguerit. Sanè memoria nostra quū Clemēs VII. Rom. pōtifex, & Carolus V. Imp. Bononiā negotij causa cōuenissent, accidit ut Franciscus Aluarez legatus Dauid uulgò Prætogiā dicti, regis Abißinorū Aethiopū, qui mediterraneā Africæ partē tenēt, eò Ioānis Lusitaniæ regis oratore duce, accesserit, atq; in senatu sui regis nomine, promissum

fidei

fidei obediētiæq́; Clemēti fecerit, anno salutis MDXXXIII. mēse Februario. Ad rem reuertor. Petrus oraculo admonitus Ioppe, ubi Tabithā uita priuatam à morte suscitauit, Cæsaream proficiscitur, ibiq́; Corneliū Centurionē cum tota eius familia, primū ex gentibus externis, sacri roris unda eluit. At Paulo id in primis negotiū inter Gentes deinde datū est. Dum hæc alibi fiunt, Antiochiæ interim prædicatione discipulorum, qui post cædē Stephani Ierosolymis factā aufugerant, multus numerus credentium adiunxit se ad Christum, ita ut illi primùm eò loci cognominarentur Christiani. Felix Antiochena ciuitas, quæ prima omnium ausa est Christianū proferre nomen, atq; nascentis Euāgelij celebrare gloriā. Nostræ hæc demū religionis origo est, quæ uitiorū omnium expultrix, Deo nos cōciliat, & uinculo connectit arctissimo, cuius auctor non Saturnus, aut Iupiter, sed uerus Deus, rerū omnium origo. Accepit sensim suū deinde incrementū respublica Christiana: nam Apostoli partiti inter se prouincias, Thomas Parthos sortitus, Matthæus Aethiopiam, citeriorē Indiam Bartholomæus, Andreas Scythiā, Ioannes Asiā, Petro Galatia, Pōtus, Bithynia & Cappadocia obtigit. Erat Petrus Galilæus ex Bethsaide urbe, Ioannis filius, & Andreæ apostoli frater, qui septem inde annos Antiochiæ episcopus Tiberio principe fuit. Quo tempore Iacobus iunior Ierosolymitanæ diœcesi præerat, & is Christi frater dictus, quòd ortus esset ex sorore uirginis, & Apostolus, non quòd de numero XII. fuerit, sed quia, teste Hieron. in cōmentarijs in epist. Pauli ad Galatas, uiderat Christū, & postea

& postea prædicarat: quando omnes, qui eo pacto de Christo prædicauissent, Apostoli nũcupati sunt: item sanctus, qui, ut Egesip. ait, nullum nouit aut uini aut carnis usum, intonsus, unguẽti & balnei expers, & cui ob assiduũ orãdi usum, genua in camelorũ speciẽ occalluissent, quẽ demũ Iudæi è pinnaculo tẽpli præcipitatum, quòd Christũ prædicasset, fullonũ fuste mactarũt. Petrus uerò pluribus in Asia ciuitatibus nouo religionis ritu institutis, & in ijs Antiochena, ad maiora inde rerũ initia, Romã anno Claud. Cæsaris secundo, proficiscitur, docẽsq; Euangeliũ sacri põtificatus fundamentũ iacit, cuius plures inde annos custos fuit. Atq; ita respub. Christiana passim augebatur, quũ Maria uirgo mater Christi in cælũ assumpta est, qui fuit annus VII. & XL. humanæ salutis. Ducitur haud multò pòst Romã Paulus, qui à Iudæis ad suppliciũ petitus, Cæsarem ut Romanus ciuis appellauerat. Is etiã ad rẽ Christianã propagandã mirè intentus, utcũq; in custodia potuit, salubriter docere nõ prius destitit, quàm iussu Neronis, eodẽ die capite obtruncatus, quo & Petrus pedibus in sublime elatis, cruci affixus est. Sic ambo iactis iam ualidis religionis fundamentis, sunt martyrij coronam adepti: quod uerum esse testatur Tertull. auctor antiquissim. qui florere cœpit anno post Christũ CLX. Is itaq; lib. 4. aduersus Marcionẽ, scribit, Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauserint, ad quã regulã Galatæ sint recorrecti, quid legãt Philippenses, Thessalonicẽses, Ephesij, quid etiã Romani de proximo sonẽt, quibus Euãg. & Petrus & Paulus sanguine quoq; suo signatũ reliquerũt. Et lib. de præscriptionib. hæret. ait Cle-

ait Clementem à Petro initiatũ, quò nemo homo poßit ambigere, eos Apostolos apud Romanos auctores religionis fuisse. Ac ista est origo reipublicæ Christianæ, quæ etiã Græcè ecclesia dicitur, quæ Christi seruatoris nostri documẽtis præceptisq; instituta est, atq; per mortem eiusdem & resurrectionem fundata, munita, conseruata, sed Apostolorũ opera mirificè aucta: cuius qui ciuis non est, iam ille amissa omni benefaciendi facultate, sese tota iuxta errare uia, ac perditum ire certò sciat.

Quando primùm circuncisio instituta, ac de eius duplici genere, & quàm graue uisum sit eius rei præscriptum. Cap. III.

Os, sicut Orig. super Genesin sciẽter dissErit, ut incorporeũ esse Deũ, & omnipotẽtẽ, & inuisibilẽ profitemur, ita eũ curare mortalia, & nihil absq; eius prouidentia geri, neq; in cælo, neq; in terris, cõfitemur. Secundũ hoc itaq;, quòd prouisorẽ omniũ dicimus Deum, consequens est, ut quid uelit, uel quid hominibus expediat, indicet. Sed quomodo id fiat, Plato in magna epist. perspicuè docet, scribens, Deus fabilis nullo modo est, sed ex multa inhæsione hærentiaq;, ut ita dixerim, circa rem ipsam, & uitæ integritatẽ, repente quasi ab igne accensum lumẽ animo innascitur, quod seipsum alit. Ita innuit Deũ intellectu percipi, quod Propheta multò antè protulit, dicẽs, Signatũ est super nos lumẽ uultus tui, Domine, dedisti lætitiam in corde meo. Et rursus, Et in lumine tuo uidebimus lumẽ. Sic igitur Deus dicitur esse loquutus, quũ nobis nota fiũt oraculo ea, quæ eius sunt uolun

tatis

tatis indicia. Ad hũc modũ Abrahæ inquit, Ego ſum, ecce teſtamentũ meũ tecũ, & eris pater multitudinis gentiũ. Et hæc pòſt addidit, Circuncidetur omne maſculinũ ueſtrũ, & circũcidetur caro præputij ueſtri, ut ſit in ſignũ fœderis inter me & uos, infans octo dierũ circũcidetur in uobis. Abraham credidit Deo, uti ſolebat: quia illi attributũ eſt ad iuſtitiã, & ſtatim ipſa die 99. natus annos, ſe & Iſmaëlẽ filiũ ex Agar ancilla ſuſceptũ, 13. agentẽ annũ, & omnes uernas ſuos circuncidit, quò deinceps ſecundũ præceptũ Domini, præputiũ carnis ſobolis ex ſe futuræ circũcideretur. Cuius rei D. Cyprianus rationem reddẽs, ita ſcribit, Quũ iam fidei tẽpora appropinquarent, imperata eſt circũciſio, & pars illa corporis in qua eſt uoluptatũ ſeminariũ, & libidinis officina, iuſſa etiã in paruulis amputari, ut proprij primitias ſanguinis ei, qui totũ ſanguinẽ ſuũ oblaturus erat, offerrẽt. Fiebat autẽ circunciſio ad hunc modum: Præputiũ, hoc eſt, pellis quæ glãdem, id eſt, partẽ uirilis membri ſummam tegit, præputabatur machæra petrina: eſt enim μάχαιρα uox Græca, & Latinè gladius dicitur. Atq; Deus ita fieri iuſsit, Ioſue dicens, Fac tibi cultros lapideos, & circuncide ſecundò filios Iſraël. Atq; hoc fuit circunciſionis initium, quandoquidem non modò ante Abraham, ſed nec prior Moſe, de uitæ inſtitutis inter gẽtes ſanxit quiſquã. teſtis eſt Ioſephus aduerſus Appionem. Et propterea D. Ioannes Chryſoſt. homil. 52. in Matt. ait circunciſionem omnium aliorum mandatorũ longè antiquiſsimam eſſe. Hinc igitur cõſentaneũ eſt ad alias nationes morẽ circũcidendi poſtea manaſſe: Phœnices enim & Arabes, ſicut

diuus tradit Cyprian. itē Saraceni, ut Iudæi, ueteri ritu circūcidebantur. Plin. Iudæorū, Aethiopū, & Aegyptiorū id fuisse institutū, auctor est Herod. simul & Colchorum ait, sed ex Aegypto translatitiū. Et quia per id Dei præscriptio seruabatur, ideo circūcisio perinde, uti testis est diuus Greg. ualebat apud Hebræos. uel ad tollēdū originale peccatū, atq; apud nos unda baptismi: hoc differebat, quòd per mysteriū circūcisionis nō cōferebatur gratia bene agendi, sicut fit in baptismate. Proderat igitur circūcisio, prout ait Apostolus, quū Legē seruarent, quū erga carnis motus nō importuni existerent, nec statutos legibus terminos superarent, nec aliarū fœminarū nisi cōiugū legitimarū notitiā haberēt, & ea quoq; ipsa posteritatis tantūmodo causa, certis & legitimis temporibus facerent. Isti circuncisi præputio carnis suæ dicēdi erant. Hæc prima, & carnis circuncisio. Altera erat spiritus, & perfectior habebatur, quæ nō solùm à uetitis totis, uerūetiam à cōcessis & licitis tēperabat, de qua Moses ita uaticinatus est, Ipse in nouißimis diebus circuncidet Deus cor tuum, ad Dominum Deum tuum amādum. Et prima circuncisio, teste Lactan. huius secundæ figura fuit, significans nudandum esse pectus, id est, aperto & simplici corde oportere nos uiuere, quoniam pars illa corporis quæ circunciditur, habet quandam similitudinem cordis, & est pudenda. Vtranq; Apostolus innuit, dicens, Non is qui in manifesto Iudæus sit, Iudæus est, nec ea quæ in manifesto sit carnis circūcisio, circuncisio est: sed qui in occulto Iudæus fuerit, is Iudæus est: & circuncisio cordis, circuncisio est quæ spiritu constat, non litera,

tera: cuius laus nō ex hominibus est, sed ex Deo. Quód & Origenes explicat: Qui uerò purā fidē in consciētiæ sinceritate custodit, iste circuncisus est corde. Et diuus Hieron. super illud Hieremiæ, Omnis autē domus Israël incircūcisi sunt corde, ait, Omnis domus Israël incircūcisa est corde, nō carne, quæ incircūcisio ducit ad mortē: illa enim carnis, hæc spiritus est. Hanc, ut dicit Cyprian. Christus à carne mortali ad animā trāstulit, quæ sola mā sura est. Cæterū uisum est præceptū minimè æquū, quū ita præscriptū esset, Masculus cuius præputij caro circūcisa nō fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactū meum irritū fecit. Siquidē id accidere nō poterat culpa pueri, sed parētis: quare admodum graue uidebatur, ut negligentia patris deberet malo esse filio. Quapropter putāt illā pœnā in dictā esse patri, quū subijceretur, Delebitur anima illa. At cōtrà plures ad filiū referēdum ducūt, quò uiolatio præscripti maiori sit timori, quādo innocēs ob alterius culpā plectitur. Verùm D. Ambrosius neutram opinionē satis probat, qui masculi nomine mentē significari autumat, quòd ut sexu potior ille est, ita eius mentis uigor sit ualidior. Ergo ait, hæc ratio est, quòd omnis mens quæ nō fuerit circūcisa à superfluis corporalibus & purgata solēni munere, ut exuat se passionibus & uitijs, interibit. Nō caro, inquit, interibit, nō homo, sed anima illa peribit, quia potuit salua fieri, si habuisset purgationem.

De primo baptismatis usu, & baptizandorū infantiū instituto, & de baptismo non iterādo, ac modo baptizandi adultos, & quibus diebus. Cap. IIII.

Hristus, qui æquè mortalium omnium negotiũ gerebat, uolens uitæ ac saluti nostræ pro æterna sua pietate consulere, docuit, quemadmodum si cor nudaremus, si peccata confeßi satis Deo faceremus, ueniam consequeremur: & ne aberraremus, nobis statim natis gratiã suã per baptisma impertiuit, ut ea aduersus dæmonũ insidias muniti, recto itinere ad cæleste patriã tenderemus. Quapropter Prophetam ante se misit, qui nos instrueret ad eam gratiã promerendã. Is fuit Ioannes Zachariæ filius, quo maior surrexit nemo, ut ueritas testata est, ad quẽ anno 15. imperij Tiberij Cæsaris, sicut Lucas perhibet, factũ est uerbum Domini, & uenit in omnẽ regionẽ finitimã Iordani, prædicãs baptismũ pœnitentiæ in remißionem peccatorũ, sicut scriptũ est in libro sermonũ Esaiæ prophetæ dicentis, Vox clamantis in deserto, Parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Tunc, ut Matth. testatur, egressa est ad illum ciuitas Ierosolymitana, & tota Iudæa, totaq; regio undiq; finitima Iordani, & baptizabantur in Iordane ab illo, cõfitentes peccata sua. Hoc fuit initium baptismi, uel potius gradũ faciẽdi omnibus, qui sese factorũ pœnitentes, mox digni essent, qui ad baptisma Christi percipiendum accederẽt. Quod Cyprian. comprobat, ita differens, Præparabat uiã Domino Ioannes, lauãdo exterius corpora, ut præcederet exterius lauacrũ sequuturũ baptisma, in quo conferretur animarũ ablutio, & peccatorum remißio. Præceßit quod erat ex parte, ut cõsummatio sequeretur. Et Chrysostomus paria testatur, scribẽs, Aptè ergo quũ dixisset, quòd uenit prædicans

dicans baptiſmum pœnitentiæ, adiecit, In remißionē peccatorum. Idcirco ſuadebat, ut illos pœniteret, quò ſubſequentē ueniā facilius impetrarent, credentes in Chriſtum. Vnde baptiſma illud nullam aliam habuit cauſam, niſi ut inſtrueret ad fidem. Hæc ille. Sed ipſe Ioannes illud ipſum planū facit, quum inquit, Ego quidē baptizo uos in aqua ad pœnitentiam: qui autem poſt me uenturus eſt, (de Chriſto loquitur) fortior me eſt, cuius nō ſum dignus ut calceamēta portē: ipſe uos baptizabit in Spiritu ſancto & igne, & reliq. Ego uerò dixerim, Moſen primitus baptizādi rationē oſtendiſſe, quippe qui baptizauit, ſed in aqua ſolū, id eſt, in nube & mari: quod, teſte Greg. Nazianzeno, & baptiſmi Ioānis & Chriſti exemplar fuiſſe cōſtat, quādo iſta omnia à Deo proficiſcebātur. Quòd autē baptizati à Ioanne, rurſus admouerentur ad lauationē, hoc eſt, baptizarentur, illud perſpicuè cōſtat teſtimonio Lucæ in Apoſt. actis, in hūc modū ſcribētis, Factū eſt autem quū Apollo eſſet Corinthi, ut Paulus peragratis ſuperioribus partibus, ueniret Epheſum, & inueniret quoſdā diſcipulos, dixitq́; ad eos, Num Spiritū ſanctū accepiſtis, quū crederetis? At illi dixerūt ad eū, Imò neq; ſit ne Spiritus ſanctus, audiuimus. Et ait illis, Quo ergo baptizati eſtis? Qui dixerūt, Ioannis baptiſmate. Dixit autē Paulus, Ioānes quidem baptizauit baptiſmo pœnitentiæ, populo dicēs, in eum qui uēturus eſſet poſt ſe ut crederēt, hoc eſt, in Ieſum Chriſtū. His auditis baptizati ſunt in nomine Domini Ieſu. Et quū impoſuiſſet illis manus Paulus, uenit Spiritus ſanctus ſuper eos, & loquebātur linguis, & prophetabant, &c. Hac

igitur de causa Christus uenit ad Ioannē, uoluitq; ab eo baptizari, ut suo baptismate illius baptismū approbaret, corroboraret, ac demōstraret neminē esse quāuis iustū & sanctū, quin ea foret salutari aqua abluēdus, quū ipse nullius purgationis egēs sic lustrari uoluisset. Cuius nēpe rei Ioānes optimè gnarus, etsi in materno sanctus habitus fuerat utero, ꝓhibebat illū à se, aiēs, Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? Christus aūt respōdēs, dixit ei, Sine modó. quasi diceret, Postea te Spiritu baptizabo, quod secundū Chrysost. & fecit. Quin & alios baptizasse satis cōstat, teste Ioāne euāgelista cap. 3. ubi ait, Post hæc, uenit Iesus & discipuli eius in terrā Iudæā, & illic morabatur cū eis, & baptizabat. Atq; hoc demum baptismatis initiū fuit, hæcq; est unda salutis, qua perfusi innocētes efficimur, sine cuius roris lustratiōe, nulli fas in regnū intrare cælorū. Primus autē ex gentibus externis, Cornelius cēturio cū sua familia, Cæsareæ à Petro, ueluti proximo capite est dictū, baptizatus fuit, qui propterea quòd primus ex Gētib. credidit, primusq; gratiā baptismi suscipere meruit, iure primitiæ Gentiū dici potest, uel Origenis testimonio, qui super Numeros de eo sic loquitur, Ex quibus esse arbitror etiā Corneliū illū, qui Cæsariēsis ecclesiæ, cum ijs, cū quibus Spiritū sanctū meruit accipere, primitiæ meritò dicitur: & nō solū huius ecclesiæ, sed fortaßis & omniū Gētiū primitiæ Cornelius apellandus est: primus enim credidit ex Gētibus, & primus S. Spiritu repletus est, & ideo rectè primitiæ Gētiū appellabitur. Hact. Orig. Quòd autē infantes baptizātur, id institutū uetus est, & ab Apost. introductū, uti affirmat

uti affirmat idē Orig. omnium theologorū multò scientiß. is enim in cōmentarijs suis in epist. Pauli ad Rom. cap.6.de ea re ita disserit, Corpus peccati est corpus nostrū, quia nec Adā dicitur cognouisse Euā uxorē suā, & genuisse Cain, nisi post peccatū. Deniq; pro illo, qui natus fuerit, ex lege offertur hostia, par turturum, aut duo pulli colūbini, unus pro peccato, alter in holocaustomata. Nunquid nuper editus puer peccare potuit? & tunc habet peccatū, pro quo hostia iubetur offerri, à quo mūdus negatur esse aliquis, etsi unius diei fuerit uita eius. Vnde Dauid, In peccato cōcepit me mater mea. Secūdū historiā enim nullū matris eius declaratur peccatū. Pro hoc & ecclesia ab Apostolis traditionem susceperat, ut etiā paruulis baptismum daret: sciebant enim illi quibus mysteriorū secreta cōmissa fuerant diuinorum, esse in omnibus sordes peccati, quæ ab initio per aquā & spiritū ablui deberent. Vt uerò infantes apud Iudæos octauo ab ortu die circūcidebantur, sic apud nos utplurimū baptizantur: quod tamen Angli in ipso natali die faciunt, id quod D. Cyprian. lib. epist. 3 scribēs ad Fidū, multis rationibus esse faciēdū probat, & in primis, quòd homo id ætatis lōgè innocētißimus sit. Porrò nō ab re 7. diē præterisse expectabāt Iudæi, quòd is, Plutar. in Probl. & Festo testificātibus, maximè periculosus sit infantibus, si uexentur, nec ante eū terminū umbilicus resoluatur, ante quē homo propior est plantæ quàm animali. Hūc quoq; diē Rom. Hebræos imitati obseruabāt, uocabātq; lustricū, quo infantes lustrabātur, hoc est, expiabantur, & ijs nomina imponebāt, marib. quidē nono die, unde Nūdina

dea apud eos colebatur: fœminis octauo, quia in maris cōceptione plus esset temporis. Baptismo insuper uel cōfirmationi, de cuius initio pòst dicetur, ne hæc sacra forent iteranda, quod per patrū decreta fieri non licebat. Iginius Romanus pōtifex statuit, ut unus quem cōpatrē uocant, uti testis interesset. Hodie utplurimum si mas baptizetur, duo uiri cum una muliere, quæ uulgò commater dicitur, adhibentur, ueluti rei gestæ testes: cōtrà si fœmina, duæ mulieres, cum uno uiro: ij uel susceptores nuncupantur, quòd infantem de fonte sacro suscipiant. At in cōfirmatione unus duntaxat uir seu mulier testis admittitur, qui puerum uel puellam brachijs sustentet. Quòd autem baptisma cum confirmatione (alterum enim ab altero pendet) haud iterādum esse patres sanxerunt, id ab Apostolo profectū esse existimant, qui illud colligūt tam ex eius epistola ad Hebræos, ubi inquit, Nam fieri nō potest, ut qui semel fuerint illuminati, gustauerintq; donū cæleste, & participes facti fuerint Spiritus sancti, si prolabantur, denuò renouentur per pœnitentiam: quàm ex alia epist. ad Roman. Nam Christus quòd mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel, &c. Ac ita disputant, Quēadmodum Christus semel mortuus, & semel resurgens iam nō amplius moritur, ita semel per pœnitētiam, gratia baptismatis nobis collata, iterari nō potest, quia per baptismum peccatis pristinis morimur. Vnde Propheta, Renouabitur ut aquilæ iuuentus tua. Præterea quum Seruator, teste Marco, dixisset, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, iam tum unumquenq; oportebat & credere & baptizari, si cupisset se saluum fore.

Sed ut

Sed ut illud per se quisq; poterat præstare, ita hoc sine aliena ope fieri non poterat. Quapropter Victor ponti ficum Rom. ordine XV. decreuit, ut à quocunq; uirilis uel fœminei sexus Christiano, & in quauis natiua aqua, baptismum petentes baptizarētur, si necessitas instaret: instabat autem necessitas, causa præsertim infantiū, quibus quum per ætatē non liceret de sua fide testari, à principio, sicut tradit Cyprianus, prouisum fuit, ut per alios credere profiterentur, quò, quemadmodum aliena culpa, id est, Adam primi parentis delictum eis quoq; malo fuit, quòd statim nati originali peccato obligarentur, sic aliena opera bono esset, qui idcirco, uelut ait Ambr. lib. De uocatione Gentium secundo, ex aliena cōfessione credunt, & baptizantur. Atq; hoc pacto cunctorum saluti consultū est. Atqui ex Euangelio discimus, homines alios aliorum pietate apud Deum iuuari, quod Matth. cap. 9. præclarè demonstrat, ita scribens, Et ecce uiri adduxerunt illi paralyticum in lecto decūbentem: quumq; uidisset Iesus fidem illorū, dixit paralytico, Bono animo esto, fili: remittuntur tibi peccata tua. Atq; paralyticus per fidem baiulorū saluus factus est. Ita perseuerabat in hunc modum celebre baptismatis institutum, cuius triplex est genus: fluminis, quo Ioannes primitus baptizauit: item flaminis, hoc est, Spiritus sancti, quod Christus instituit: & sanguinis, quo infantes ab Herode occisi, sunt initiati. Cyprianus, Hi nuper cruore lacteo loti, primitias baptismi martyrio cōsecrarunt, tradētes posteris formam, ubi necessitatis articulus excluserit moram, nō minus ad lauacrū animæ sanguinem efficacē, quàm sanctificatio-

uerbis aquas, maximè quum nec sanguis hoc elemento careat, sed aquarum motu per totum corporis alueum fluat. Spiritus uerò sanctus & aquis & sanguini superfertur, qui subiectos sibi fouet & abluit, quo baptizãte, idem occisio quod mersio operatur. Hæc Cyprianus. Illud hîc admonuerim, in usu ueterum fuisse, ut adulti ferè baptizarentur, induti uestibus albis. Lactantius,

Candidus egreditur nitidis exercitus undis,
Atq; uetus uitium purgat in amne nouo.

Et id fiebat in pascha, & pentecoste, nisi necessitas urgeret. Interim autem dum dies statutos expectabãt, de mysterijs religionis erudiebantur, ac ob id catechumeni dicebantur, quòd κατηχεῖν *Græcè, sit uoce erudire: qui ita mysterijs initiati, & postea aqua tincti, lac & mel degustabant, teste Tertulliano, in libro De militis corona, ubi ait, Aquam adituri. & subijcit, Dehinc ter mergitamur, inde suscepti lactis & mellis concordiam prægustamus. Item oleo ungebantur baptizati, sicut idem lib. primo aduersus Marc. tradit. Vinum quoq; eis dabant bibere: id quod diuus Hieron. testatur, qui explanans illud Esa. Venite, emite uinum & lac: inquit, Prouocat nos Esaias non solùm ut uinum emamus, sed & lac, quod significat innocentiam paruulorum: qui mos ac typus in Occidentis ecclesijs hodie usq; seruatur.*

De sacerdotij eiusq́; graduum apud Hebræos initiis, ac magno pontificis minorisq́; sacerdotis consecrationis mysterio, & quibus uterq; amiciretur indumentis sacris, & quantum temporis daretur Leuitis ad ministrandum. Cap. V.

Rempubli

Empublicã Christianã duplex genus hominũ habet, unum quod profanorũ nomine censetur, & ijs soboli procreandæ ac imperio administrando fas est operã dare: alterum sacerdotũ, quod sacrificijs faciundis, precibus, & religioni deniq; rite procurandæ uacat. Apud Hebræos idẽ fuit institutũ: siquidẽ principio duces cũ populo, deinde Reges reipublicæ curã habebãt: sacerdotes uerò sacra curabant, penes quos, teste Iosepho lib. 3. Antiq. sacerdotium cœpit ab Aarõ, qui primus unctus atq; cõsecratus fuit per Mosen fratrẽ, dicẽte illi Domino, Sume Aaron, & filios eius, & stolas, & oleũ unctionis, & uitulũ qui est pro peccato, &c. Quare Moses cõuocato populo, dixit, Hoc est uerbũ quod mãdauit Dominus facere, & applicuit Moses (sicut etiã est in Exodo ca. 29.) Aaron fratrẽ suum, & filios eius, & lauit eos aqua, & uestiuit eum tunica altera summa, altera interiore, & præcinxit zona, & imposuit ei humerale, & cinxit eũ secundũ formam humeralis, & imposuit super eum logium, & imposuit super manifestationẽ & ueritatẽ, & imposuit mitrã super caput eius, & posuit super mitrã, ante faciẽ eius, laminam auream sanctificatam, sanctã, sicut præceperat Dominus. Hæc fuit sacerdotis primi cõsecratio, & ea quidẽ nõ sine mysterio. Moses enim, id est lex, ut Orig. placet, quã põtifex ignorare nõ debet, lauit & unxit Aaron summũ pontificẽ cũ filijs, hoc est, puros reddidit coram populo, quia oportet illũ & testimonium habere bonũ ab ijs qui foris sunt, sicut Apostol. dicit: postea uestiuit eum duplici tunica, altera ministerij humani,

humani, altera intelligentiæ ſpiritualis: & præcinxit eum zona, antequã talarẽ tunicam imponeret: hanc ſtolam nuncupant. Induit eum humerali, quod eſt humerorum quidam ex circũductione ueſtis ornatus: humeri autem operũ figuram tenent, ac laboris indicia. Et cinxit eum rurſus ſecundũ formam humeralis, ut cõſtrictus eſſet in uerbo, cõſtrictus in facto. Poſt hæc impoſuit logiũ, quod rationale dicitur, & eſt ſapientiæ indiciũ, quia ſapientia in ratione cõſiſtit, ſuper manifeſtationem & ueritatem. Dabantur & femoralia tanquã indiciũ caſtitatis: ſed quia licebat ſacerdotibus filios generare, ideo Origenes uult per femoralia innui, non eſſe prædicãdum uerbum Dei hypocritis, ne illud ſemen pereat, quaſi tũc ſit utendum femoralibus, ne in ſterilẽ terram ſemina iaciantur. Hæc erant pontificis ornamenta, quorum ordo haud myſterio etiam caret: nam humeralis facta præcedunt, logij ſapiẽtia ſequitur, quia poſt facta quærẽda ſapientia: deinde poſt rationale, manifeſtatio, quoniã non antè alios docere, quàm nos inſtruere debemus. Itẽ additur ueritas, quia ueritas eſt ſumma ſapientia. Poſtremò Moſes ornauit caput Aaron corona, in quo eſſe debet iuſtitiæ Dei ſedes: propterea accepit cidarim, quod eſt operculũ uel ornamentũ quoddam capitis, cui ſuperimpoſuit mitrã, hoc eſt, indiciũ ſcientiæ utriuſq; Inſtrumenti. Ante faciẽ, id eſt à fronte põtificis, laminam aureã ſanctam locauit, in qua ſculptũ erat uocabulũ Dei. Hinc noſtri põtifices indumenta bona ex parte, ſicut mox dicemus, mutuati ſunt. Ita Aaron põtifex ſummus, eſt à Deo creatus: filij uerò eius, Nadab, Abiud, Eleazar, & Ithamar,

mar, lōgè minorib. cæremonijs initiati sunt, quippe quibus neq; bina indumēta tradita, neq; humerale, neq; rationale, neq; capitis ornatus, nisi tātùm cidaris, qui propterea loco minorū sacerdotū sunt habiti, quales hodie apud nos sunt qui presbyteri uocātur. Cæterùm libet distinctè ex Iosepho & Hieronymo ad Fabiolā, de his exponere indumētis. Octo enim genera fuere, quorū quatuor cōmunia pōtificibus pariter atq; sacerdotibus erāt: feminalia, quæ linea erant, & usq; ad genua & poplites uelabāt uerēda: nos ea uocamus braccas: poderis ex lino etiā tunica talaris, quam interulā dicunt: cingulū textū sub tegmine triū colorū, cocci, purpuræ, & hyacinthini byßino stamine: & tyara ex byßino cōfecta rotunda, ut pileus, quasi sphæra media sit diuisa, ut pars ponatur in capite affabre laborata: fuit olim Persarū mulierū capitis ornamentū. Pontificū uerò reliqua quatuor propria indumenta erant: tunica talaris tota hyacinthina, & manicata, in cuius extrema parte circa pedes, 72. pendebāt tintinabula, cū totidē malis punicis, quò pōtifex in sancta sanctorū uocalis incederet, moriturus statim, si hoc nō fecisset. Superhumerale, quod Hebraicè Ephod dicitur, ex bysso, cocco, purpura, hyacinthino, in cuius utroq; humero erant duo lapides onyches, seu smaragdi: Ioseph. Sardones uocat. In singulis autē inscripta erant sena nomina patriarcharū, hoc est, in dextro humero filij maiores natu Iacob, in sinistro minores, ut pōtifex ingrediens sancta sanctorū, nomina populi pro quo erat Dominū oraturus, portaret secum. Itē rationale, quod erat pānus breuis, auro & quatuor, haud alio modo ac

superhumer

ſuperhumerale cõtextus coloribus,cũ duodecim lapidibus,quaterno diſtinctis ordine:in primo enim ordine inſerti erãt,ſarda,topazius,ſmaragdus:in altero carbũculus,ſapphirus,iaſpis:in tertio lyncurõ,iachates,amethyſtus:in quarto chryſolithus,onyx,berillus. Vltimum ueſtimentum,lamina aurea,cum uitta,qua pontifices tantùm utebantur. Iſti duodecim lapides uidentur ſignificaſſe,ut ait Hieron. Apoſtolos duodecim,ſicut illi duo ſuperhumeralis portendiſſe Chriſtum & eius populũ,& quatuor colores retuliſſe quatuor elemẽta. Atqui byßinum,quod eſt genus lini ſubtilißimi,terræ cõparari poteſt,quia ex terra gignitur,ſicut purpura mari,quod ex eius cochleolis tingitur:itẽ hyacinthus aëri,propter coloris ſimilitudinẽ:coccus igni & ætheri. Sed ad reliqua perſequenda iam recurrat oratio. Fuit tamen ante Aaron,Noë,qui dicitur altare erexiſſe,& ſuper illud holocauſtũ Domino obtuliſſe: itẽ Melchiſedech, qui primus ſacrificauit:& Abraham,Iſaac,& Iacob, qui ſecundum eum itidẽ fecerunt:ſed illos quadã naturali pietate, non ſacerdotali auctoritate rem diuinã feciſſe conſtat. Alij deinde miniſtri ab alijs cõſtituti ſunt, qui in tabernaculo,hoc eſt tẽplo,in miniſtrãdo hærerent. Leuitæ ex tribu Leui filij Iacob, ſtatim poſt datũ ſacerdotiũ Aaron, & eius filijs,iubente Domino,à Moſe eligũtur,qui ſemper adeſſent Aaron ſacrificiũ facienti, excubarent dies ac noctes in tabernaculo, geſtarent arcã & tabernaculum,item uaſa, ac in circuitu tabernaculi locum caſtris ſtatuerẽt. Hos Græca uoce Diaconos appellamus:ſiquidem Moſes præcipiente Domino,uti Ioſeph. eodem lib.

testatur, tribũ Leui à profanis officijs segregans Deo cõsecrauit, eiq; negotiũ custodiẽdi tabernaculi dedit. Diaconis adiumẽto dati sunt ministri, qui illorũ dictis audiẽtes essent, & oblationes caperent. Ii apud Hebræos Nathinnei appellantur, hoc est, dati aut donati, uel in humilitate Domino seruientes: nunc Subdiaconi, quòd Diaconis subsint, nuncupantur. At Leuitis istis administrandi tẽpus terminatũ erat per Legẽ, quæ, uelutiin extremo 8. cap. Numer. est, talis fuit, A XXV. annis, & supra, Leuitæ ingredientur, ut ministrẽt in tabernaculo fœderis, quumq; quinquagesimum annum cõpleuerint, seruire cessabunt, ut postea custodiant quæ sibi commendata fuerint: tum enim uasa ac alia tabernaculi instrumenta seruanda curabãt. Item nõnullos alios delegit, qui lucernas semper in tabernaculo ardentes curarent. Hos nostri ceroferarios interpretantur, uel Græcè Acolythos, seu potius Acoluthos, qui res corporis ministrant. Postea cõstituti sunt Ostiarij, qui æditui siue ianitores uocãtur, ut ex præscripto Legis præessent tẽplo custodiendo, ne impurus quisquã ingrederetur. Itẽ Lectores, quorum ordo à Prophetis initiũ sumpsit, qui cõcionarentur, & legerẽt: quibus dictũ erat, Clama, ne cesses. Præcẽtorũ, qui Psal. canerẽt, auctor Dauid, siue Asaph fuisse dicitur, qui post Mosen primi Psal. cõposuerunt. Erat eorũ ordo per successionẽ generis, sicuti sacerdotiũ, qui aßiduè in templo canebant, ad uocem unius respõdente choro. Exorcizatores, id est, adiuratores (sic enim nostri interpretãtur) aut increpantes, Salomon instituit, qui inuocarent super Catechumenos, uel super eos qui spiritibus malis

nexabãtur, nomẽ Domini, ita dæmones ſubigẽtes, ut ab eis egrederẽtur, ſicuti ex Ioſepho alibi demõſtrauimus, ipſum Salomonẽ effugãdorũ dæmonũ inueniſſe modũ. Hæc ſuo ordine, quo apud Hebræos inſtituta ſunt, expoſuimus, ut initiũ cuiuſq; rei, qđ noſtri in primis ꝓpoſiti eſt, perappoſitè ꝓderetur. Quæ oĩa quũ umbra dũtaxat futurorũ fuerĩt, iã quæ inde cõſequuta ſint, explicemus.

A quo noſter primùm inſtitutus fuerit ſacerdotalis ordo, & quotuplex eſſet ſacerdotium, & quid ſit ſacerdotis manuum impoſitio, ac quis epiſcopus pontifexúe, atq; quale eius munus, & quemadmodum presbyter uel diaconus quondam dictus fuerit epiſcopus. Cap. VI.

Eſus Chriſtus præceptor noſter poſtremò, auctore Euſebio in Eccleſiaſtica hiſtor. & rex & põtifex fuit, & utrunq; ex teſtimonio Prophetarum probat. quum enim de Ieſu meminit, qui Moſi ſucceſſerat, inquit, Sed & idem Moſes longè per Dei Spiritũ præuidens qui ſibi præpararetur ſucceſſor, & prænoſcens eum qui poſt ſe regnũ ſuſciperet, maioris ſacramenti miniſtrum eſſe futurum, Ieſum cognominauit eum, qui prius Auſe parentum fuerat appellatione uocitatus, ſciens in huius uocabuli ſacramento, maioris cuiuſdam gloriæ regẽ, quàm mortalis natura recipit, eſſe ponendum. Ita igitur per gemina hæc appellationis indicia, in altero pontificatus, in altero regalis formæ exprimuntur inſignia, & Ieſus Chriſtus tanquam qui rex & pontifex eſſet, pariter nominatur. Et paulò pòſt infert, Dauid quoq; de Chriſto teſtatur,

tur, dicens, Sedes tua Deus in seculū seculi, uirga æquitatis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. In quib. uerbis primùm quidē eū Deū designat, deinde per æquitatis uirgā, sceptrū in eo regale cōmemorat. Hactenus Euseb. Hîc illud appositè admonendū duxi, nō rectè in Eusebiano codice scribi Ause, teste diuo Hieron. qui statim in princ. lib. 1. comment. in Osee prophetam, inquit, Osee enim lingua nostra seruatorē sonat, quod nomen habuit etiam Iosue filius Nun, antequā ei à Deo uocabulum mutaretur: non enim (ut malè in Græcis codicibus legitur & Latinis) Ause dictus est, quo nihil omnino intelligitur, sed Osee, id est, seruator, & additum eius nomini Dominus, ut seruator Domini diceretur. Hæc Hieron. Sed domum redeamus. Is igitur pontifex noster primus fuit, qui nobis sacerdotium instituit, idq; duplex esse uoluit, alterum spirituale, alterum ministerij plenū. Sed de hoc postea. Spirituale dedit, quum se pro nobis obtulit, dicente apostolo Petro, Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo: mortificatus quidem carne, uiuificatus autem spiritu. Et sacerdotium istud omnibus iuxtà Christianis commune est, ea de causa institutum, ut Christum imitaremur, teste Apost. ad Rom. scribente, Obsecro uos per misericordiā Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, placentem Deo, rationabile obsequium uestrum: Sacerdotij autem huiuscemodi partes Christianus homo etiam profanus agit, quū lætus ex animo Deū uti patrem amat, in omni loco inuocat, precatur, colit, lau-

dat: quod officium uel sacrificiũ laudis dicitur: itẽ gratiã pro donis acceptis habet: cõtrà idem tristis pœnitendo Deũ ipsum uelut iudicẽ timet, ueniã precatur, orat, corã dolet, delicta spõte deplorat, ut est in Psal. 53, Volũtariè sacrificabo tibi. Idẽ noster Seruator alterũ sacerdotium ministerij instituit, quũ dogmata Legis sequutus, quã nõ soluendi, sed cõsummandi causa uenerat, ut postquã cælum ascendisset, nobis non deessent qui in terris sacerdotium uerum haberent, XII. elegit pontifices, quos nouo uocabulo Apostolos nominauit, ut qui mittẽdi essent in diuersas orbis partes, qui nouum dogma, hoc est, Euãgelium, cui etiam uocabulũ innouarat, mortales docerent. Itẽ septuaginta discipulos, quos etiã ad concionãdi munus delegerat, sacerdotes fecit, qui uice filiorum Aaron, sicut Orig. probatur. apud nos, minores haberentur sacerdotes, quales nunc Græcè presbyteri uocãtur, hoc est Latinè, seniores, quòd canities quæ homini prudẽtiam afferre solet, digna sit honore & munere. Ab his igitur presbyterorum, sicut ab illis episcoporum cœpit ordo, quippe qui in eorum locum successere: quod uel Cypriani testimonio constat, dicentis, Meminisse autem diaconi debent, quoniã Apostolos, id est, episcopos & præpositos Dominus elegit. Et post eũ, idem Hieron. testatur in epist. ad Marcellã, aduersus Montanũ ita scribẽs, Apud nos Apostolorũ locũ episcopi tenent. Hos autem Apostolos ac discipulos mysteriorũ Dei ministros, nõ alijs constat initiatos sacris, nisi sola Christi electione, seu uocatione: quod ipsis deinde Apost. & postremò Rom. põtificibus, sicut infrà explicabitur, exẽplo fuit eligẽdorum

sacerdo-

sacerdotum: sed ut hæc multis cæremonijs alioq; longè ritu, ita illi simpliciter, prout à Christo docti erant, illud institutũ seruarunt. Ad hunc quoq; modum Matthias factus est Apostolus, sic ipsi Apostoli septem sibi diaconos instituerũt, dicẽte Luca in Actis, Et elegerunt Stephanũ uirum plenũ fide ac Spiritu sancto, & Philippũ, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonẽ, & Parmenam, & Nicolaũ proselytum Antiochenũ. Hos statuerunt in conspectu Apostolorũ, & quum orassent, imposuerunt eis manus. Sic Titus in Creta ad præscriptũ Pauli presbyteros cõstituit. Sed Bedas rem multò luculentißimè docet, Erant, inquit, baptizati Apostoli, at non erant sacerdotes, nisi quum Christus in cœna fecit illos sacerdotes, dãs eis potestatem cõsecrandi corpus ipsius uerum, & post resurrectionem, absoluendi. Cæterùm quum Apostolus epistola priore ad Timoth. cap. 5. sic præceperit, Manus citò nemini imponas: aliquis posset conijcere eum cuiuspiam mysterij sacerdotes initiandi formulam dedisse, id quod Chrysost. homilia in eam epist. 16. affirmare uidetur, ita scribens, Vbi uerò hæc dixit, illud intulit, quod omniũ maximè periculosum est, & in primis Ecclesiam cõtinet, de ordinationibus scilicet. Quid sibi uult? nõ ex prima statim probatione, sed ubi consideratio diuturna præceßit, tunc imponito manus. Et Ambr. hunc quoq; locũ ita interpretatur, Gratiã dari ordinatoris significat, per prophetiã & manuũ impositionem. Prophetia est, qua eligitur quasi doctor futurus idoneus. Manuum uerò impositiones, uerba sunt mystica, quibus cõfirmatur ad opus electus, accipiens auctoritatẽ, teste conscien-

ta ſua, ut audeat uice Domini ſacrificiũ Deo offerre. Sed ipſe Paul. epiſt. 2. ad eundem Timoth. quid eſſet manuũ impoſitio, apertè declarare uiſus eſt, quum ſcripſerit, Quã ob cauſam cõmonefacio te ut ſuſcites donum Dei quod in te eſt, per impoſitionẽ manuũ mearum: nõ enim dedit nobis Deus ſpiritũ timiditatis, ſed potentiæ, ac dilectionis, & ſobrietatis. Quæ omnia Chryſoſt. ita explanat, Admoneo te ut excites gratiã Dei quæ eſt in te, per impoſitionẽ manuũ mearum: hoc eſt, gratiam Spiritus, quam accepiſti ad Eccleſiæ inſtitutionẽ, ad edenda miracula, ad omne religionis obſequiũ: quippe hãc uel extinguere, uel excitare, in nobis eſt. Hactenus ille. Ac ita per impoſitionẽ manuum, uidetur dari ſacerdoti electo Spiritus ſanctus, quẽadmodum teſte Luca in Actis, quũ de Samaritanis loquitur, baptizati afflantur eodẽ ſpiritu, quo Chriſtus ſuos in primis ornauit, illuſtrauit, muniuit, dicẽs, Accipite Spiritum ſanctũ: quorumcunq; remiſeritis, & reliqua. Fuit enim ille ſolennis ipſius Seruatoris modus benedicendi manu pariter atq; uoce, teſte Hieron. in Matth. quum apud eum oblati fuerint pueri, ut manus imponeret, & oraret, hoc eſt, benediceret. At reuertamur eôdẽ. Atq; hinc olim factum uidetur, ut in conſecrando epiſcopo, nil amplius cæremoniarum eſſet, niſi ut multitudo, quæ eius quoq; rei gratia, auctore Cypriano non uno in loco, & præſertim in epiſt. 4. ad Felicem presbyterum, ſemper epiſcoporum electioni intererat, precaretur, & presbyteri manus imponerent. Et hæc dicere habui de prima ſacerdotum cõſecratione ab Apoſtolis & patribus uſurpata. At poſt Chriſtum, Petrus in

ſacerdot

ſacerdotio prærogatiuā habuiſſe dicitur, quòd primus Apoſtolorum ordine, & eius ſacroſancti collegij caput fuiſſet. Quapropter diuus Cypr. epiſt. 3. ad Cornelium, cathedram Petri principalem uocat: nam, nequis erret, nulla alia ratione ſacerdotalis ordo à Romano epiſcopo profectus eſſe dici poteſt, niſi apud Italos duntaxat id factum intelligatur, quum perdiu ante aduentum Petri in urbē Romam, apud Ieroſolymos ſacerdotium rite inſtitutum fuiſſe liquidò liqueat: quanquā Chryſoſt. homilia ult. in Ioan. arbitratur Iacobum primū Ieroſolymitanū epiſcopum à Petro factum fuiſſe, id quod tamen alij non Petro ſolùm, ſed Ioanni quoq;, ac alteri Iacobo aßignāt. Imò nemo eorū illud fecit officiū, ſi ipſi diuo Petro credimus, qui apud diuū Clementem, lib. Recognitionum 1. de ea ipſa re ita teſtatur, Septimana iam una ex paßione Domini cōplebatur annorum, & eccleſia in Ieruſalem conſtituta, copioſißimè multiplicata creſcebat per Iacobum, qui à Domino ordinatus eſt epiſcopus, rectißimis diſpenſationibus gubernata, &c. Igitur ita Petrus Apoſtolorum princeps fuit, ita Romani pontifices, iam inde ab initio magnæ habiti ſunt auctoritatis. Itē apud eoſdē Ieroſolymos epiſcopalis cathedra locata ab initio eſt, & utrunq; atteſtatur Euſeb. lib. Eccleſiaſticæ hiſt. 7. ita ſcribens, Deniq; Iacobi cathedra uſq; ad hodiernum diem inibi (de Ieroſolymis loquitur) ſeruatur, atq; in ea ſedent omnes, qui uſq; ad præſens tēpus ſedis illius ſacerdotium ſortiuntur, & cū magna ueneratione habetur, uel uetuſtatis uel primi ſacerdotij ſanctificationis obtentu. Hæc Euſebius. Illud idē poſtea à diuo Petro Romæ factū

esse, testimonio est cathedralis celebritas eius diei, qui nunc ubiq; gentiũ solennis est. Veruntamen existũt etiã nunc, qui cõtendant Petrum in omnes Apostolos ius habuisse: de qua re nostrum non est quicquam decernere, qui sacerdotij originem tantùm quærimus: tametsi contrà nonnulli aliter censent, quia id uidetur Paulus ad Corinth. epist. 2. cap. 10. negare, scribens, Nam si & amplius quippiã gloriatus fuero de potestate nostra quam dedit nobis Dominus, non erubescam. Non enim dicit, quam dedit Petrus, sed Dominus. Et subijcit, Quam nobis potestatem dedit Dominus in ædificationem, & non in destructionem uestri. Ponit Paulus ædificare, ut alibi sæpe facit pro prodesse, quò demonstret officium sacerdotis esse, æquè omnes iuuare, si uelit potestate sibi data uti. Episcopus uerò Græca uox est, & plus oneris quàm honoris significat: Latinè dici potest speculator: & propriè, ut Martianus scribit, ij dicuntur episcopi, qui præsunt pani, ac cæteris uenalibus rebus, quæ populis ciuitatum ob quotidianum uictum necessariæ sunt. Vnde pontificibus id nomen inditum par est credere: quia quemadmodum illi quæ ad uitam humanam sustentandam pertinent, procurare debent, ita horum uigilando, docendo, bene agendo, animarum saluti cõsulere interest, id quod uel Clementis primi põtificis declarat præscriptum, qui decreuisse fertur, ut episcopalis cathedra in eminentiore templi loco collocaretur, sicut hodie seruatur, unde episcopus undiq; speculari posset. Ex quo quandiu episcopus suum eiusmodi facit officiũ, non imperare, non regnare, sed tam aptè quàm elegãter dicitur

sedere:

sedere: quo porrò loquendi modo nos quoq; scribendo utamur licet. Hinc certè apparet, ut nihil potius esse debeat curæ episcopo, quàm incolumitas gregis sibi crediti: quo fit, ut in ciuitate hoc sit episcopus, quod in naui gubernator, in curru rector, in exercitu dux, utpote cuius, sicut ait Cyprianus, quantum perniciosum est ad sequentium lapsum ruina, tantum contrà utile est & salutare, quum se per firmamentũ religionis, fratribus præbet imitandum. Væ igitur episcopis, siqui sint muneris huius obliti: quia, ut dicitur, cui multum datum est, multum quæretur ab eo. Atq; officium ab Apostolis inchoatum ac expletũ, uti suprà paßim demonstratur: episcopi est regere Ecclesiã, concionari, populũ uerbo Dei pascere, baptizare, & baptizatos cõfirmare, ordinibus sacris initiare ministros Dei, obire, circuire, circunspicere sæpius suam prouinciã: cuius rei causa, à principio ipsi Apostoli prouincias inter se partiti sunt, ut in eis nomen Christi disseminarẽt, ex quo fructus charitatis, pietatis, iustitiæ ubiq; abundaret. Res hæc postea Paulo in primis Apost. curæ fuit, qui teste Luca in Actis, eas regiones reuisebat, in quib. antè multa sanctißimè de Christo prædicasset, ut cognosceret quo essent statu fratres: & sublatis erroribus, siqui irrepsissent in hominũ mẽtes, religio non uiolaretur. Cæterùm olim episcopi uocabãtur presbyteri, teste non uno in loco diuo Hier. & præsertim in epist. ad Euagriũ, ubi dicit, qua de causa episcopi posthac esse cœperint, ita scribẽs, Quòd autem postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remediũ factũ est, ne unusquisq; ad se trahẽs Christi ecclesiam

rumperet: nam & Alexandriæ à Marco uſq; ad Dionyſium, preſbyteri ſemper unũ ex ſe electum epiſcopũ nominabant: quomodo ſi exercitus imperatorẽ faciat, aut diaconi eligant de ſe, quem induſtrium nouerint, & archidiaconum uocant. Quid enim facit, excepta ordinatione, epiſcopus, quod preſbyter non faciat? &c. Quid, quod & Chryſoſt. homil. 1. in epiſt. ad Philipp. demonſtrat epiſcopum dictum etiam eſſe diaconum, hoc eſt, miniſtrum? De epiſcopi nomine & officio ſatis dictum habeo: idem uerò põtifex uocatur, à poſſe & facio, ut Scæuola affirmat: ut autem Varroni placet, à ponte: nã põs in Tyberi nomine ſublicius, primùm à põtificibus factus eſt, poſtea ſæpe reſtitutus, quòd ligneus eſſet, necnon cæterorum pontium ſarciendorum cura ad eos delata eſt.

De primo ritu ſacrorum quibus initiantur ij qui ſacerdotes fiunt, & amiciendi uſu, ac ibidem de ſacerdotis officij initio. Cap. VII.

ROmani põtifices Hebræorum ſequuti inſtitutum, primi omniũ ſacris quibuſdam initiare cœperunt oſtiarios, ſiue ianitores, lectores, exorcizatores, acoluthos, ſubdiaconos, diaconos, hoc eſt, Leuitas, quos numero ſeptem ipſi Apoſtoli delegerant, preſbyteros, & epiſcopos, quò ſic per gradus ad ſacerdotium unuſquiſq; promoueretur. Quos quidem ordines Caius Romanus pontifex, qui ex Diocletiani Imperatoris genere ortus erat, primus diſtinxit, quibus tanquam quibuſdam gradibus ad epiſcopatum aſcenderetur. Non nemo id Iginio pontifici, qui diu ante Caium ſedit, aßignat: cũ quo me conſentire mi-

nus

nus pœnitet: nā ſic fieri potuit, ut quod Iginius inchoauerat, Caius rite perfecerit. Atq; tum primùm cœperūt apud nos ſacerdotes nouis & ſacris initiari ordinibus, quod uel colligere licet ex Tertull. auctore longè antiquiſsimo, qui lib. De exhor. caſtit. eam rem planam facit, ſcribēs, Nónne & laici ſacerdotes ſumus? ſcriptū eſt, Laici ſacerdotes ſumus, regnū quoq; nos, & ſacerdotes Deo & Patri ſuo fecit. Differentiam inter ordinem & plebē, conſtituit Eccleſiæ auctoritas. hactenus Tertull. Illud idē conſtat, alio apud nos, ac apud Hebræos modo, iſtos ordines diſtribui: Illi enim in eo ordine perpetuò erant, in quē à principio recepti fuiſſent: noſtri aūt gradatim per omnes ordines ad ſacerdotium ueniunt. Fuit iam inde ab initio ſacerdoti in primis negotiū à Chriſto datū, ut doceret, baptizaret, cōſecraret euchariſtiam, miniſtraret alijs, ligaret, ſolueret: quod fit quum ſacerdos ut cuſtos & rector, ſcit qui apud Deum aut ligandus aut abſoluēdus ſit. Item iudicaret de dogmatibus, oraret pro alijs, ac ſacrificium laudis, quod alibi tractabimus, pro ſalute populi offerret. & hæc ex Euāgelijs, atq; Apoſtolorum teſtimonijs cognoſcamus licet. Videant igitur qui ſacerdotes faciunt, quo ſe crimine obligent, ſi ſint ſacerdotes ad ea obeunda munia minus idonei. Sunt autem infiniti, qui tantùm celebrandis Miſsis, quas dicunt, operā dant, & eius rei cauſa ſacerdotes ſunt, perinde quaſi in ea omne conſiſtat officium. Veſtes uerò ſacras quibus noſtri amiciuntur ſacerdotes, ab Hebræis, uti ſuprà cap. 5. dictum eſt, habent: cuius nempe rei argumentum eſt, quòd noſtri tum pontifices, tum ſacerdotes, partim eadem in-

duunt uestimenta, utputa zonam, seu cingulum, tunicam talarem, quam uocamus albam, tunicam hyacinthinam, ac mitram, partim non longè forma aut colore differentia, cuiusmodi sunt amictus capitis tegmen, qui loco cidaris usurpatur, planeta siue casula, quam uocant, fabrefacta instar rationalis, hoc est, logij, pallium haud dißimile superhumerali, & caligæ uice feminalium. Vnde deniq; liquidò apparet, pleraq; omnia ab ipsis Hebræis uno uel altero modo sacerdotes nostros esse mutuatos, sicut illos ab Aegyptijs principio sumpsisse uerisimile est. Porrò Aegyptij sacerdotes ex Pythagoræ præcepto, linteo tantùm uestimento, ut purißimo mundißimoq; in rebus diuinis utebantur: laneum uerò ut profanum uituperabant, quia ab animato decerpitur, conficiturq; ex mortali materia. Contrà linea ideo pura uidebantur, & sacrificantibus accommodata, quoniam linum ex terra oritur: quæcunq; autem ex terra nascuntur, munda & pura existimarunt. Hæc & id genus alia Herodotus lib. 2. tradit, & apud Philostratum memorat Tyanæus Apollonius. Atqui pari etiam ratione Hebræi Aegyptiorum institutum imitati esse uidentur. Iosephus enim lib. 6. Iudaici belli, scribit sacerdotes ad altare templumq; accedere solitos omni uitio carentes, ueste byßina, id est, linea amictos. Et Hieronymus in lib. de ueste sacerdotali ad Fabiolam, dicit tunicam poderin, hoc est, talarē, superhumerale, quod & orarium dicitur, feminalia, cingulum, & tiaram, lintea esse indumenta. Adde & quod scriptum legimus in Ezechiele, cuius uerba subijciam, quæ sunt huiusmodi, Quū ingre-
dientur

dientur portas atrij interioris, uestibus lineis induētur, nec ascendet super eos quicquam laneum, quando ministrant in portis atrij interioris intrinsecus. Vittæ lineæ erunt in capitibus eorū, & feminalia linea erūt in lumbis eorū, &c. Sic nostri sacerdotes linteis uestimētis amicti, templum & altare adeūt, in sacrorumq́; pompa incedunt, ritu dubio procul ab Aegyptijs per manus Hebræorū usq; ad nos translato: & id, credo, quia, teste Cicer. De legibus, color albus præcipuè decorus Deo est habitus. Verùm quia splendidus cultus facit auctoritatē, placuit propterea patribus & bombycinas introducere uestes, ut qui arbitrati sunt, opinor, nequaquam id luxuriæ uitio dari posse, quod ad diuini cultus magnificentiam adhiberetur. Insignia pontificatus ab ipsis etiā Hebræis omnia ferè accepta, id est, linea uestis summa, quæ niueo candore insignis uitā undiq; puram admonet: uelut mitra bicornis noui pariter ac ueteris Instrumenti scientiā. Addūtur bina cornua, quoniam Moses acceptis tabulis, quibus mādata Dei inscripta erāt, uisus est suis cornutus. Aureū diadema gemmis distinctū, Cōstantinus Imp. primus Syluestro pontifici Romano obtulit, quod ille nō recepit, ueluti parū religioni idoneū, phrygia mitra cādida cōtentus: sed pontificū posteritas donū deinde principis haud aspernata est. Baculus instar Mosis, seu Aaron uirgæ datus, populi uitia castigandi potestatē attribuit. Annulus, Christi & Ecclesiæ copulationis, ut pignus habetur: sicuti chirothecæ purū manuū ab omni humanarū rerū contagione officiū, diuinarumq́; administrationem, & pedū tegumēta crediti gregis uigilantißimam

tißimam curam indicant. Atq; *hæc ferè omnia ex decreto Clementis accepta ferunt, quæ undecunq; manarint, magis omnino Hebraica quàm Apostolica instituta referunt. Quædam quoq; alia sunt ad usum sacerdotũ, mysticè ab insequentibus quæsita, de quorum initijs nihil omnino certi habeo tradere.*

Vnde mos natus, cur omnes initiati uerticẽ deradant, ac quàm illud facere olim probrosum fuerit, & ibi de Nazaræorũ secta, & quando lege exceptum sit, quibus initiari non liceret, præsertim per bigamiam, & quomodo liceret, ac unde ipsa bigamia introducta sit. Cap. VIII.

Ommune initiatis omnibus insigne est uertex rasus, præcipuũ sacri profaniq; capitis discrimẽ, qui admonet sacerdotes, spretis omnibus humanis uoluptatibus, oportere cælestia tãtùm meditari. Hoc *auctore Beda in Ecclesiastica historia* Anglorũ, *ideo per patres in consuetudinem uenit, legeq; sancitũ, ut quod à principio ab inimicis probro & ignominiæ est datũ, hoc honori deinceps decoriq; haberetur. Siquidẽ quũ* Petrus, *prout idẽ prodidit, Antiochiæ cõcionaretur, fuit illi ab improbis summum capitis abrasum, ut ludibrio cunctis impendiò magis foret.* Fuisse *aũt radere caput probrosum, hoc arguit quòd quũ* Dauid *misisset nõnullos ex suis ad* Hanõ *regẽ filiorũ* Ammon, *qui cũ patris mortẽ grauiter mœrentẽ suo nomine cõsolarẽtur, ille suspicatus eos uenisse ad explorandũ terræ situm, rerumq; statum, rasit illis capita, præciditq; tunicas usq; ad nates, atq; ita ignominia notatos domum*

tos domũ dimisit. Vnde graue mox ortum est inter reges bellũ. Extat historia lib. Paralip. priore, cap. 19. Item apud Romanos cõsuetudinis fuit, captiuitate liberatos currum triũphantis sequi, raso capite, & pileatos, etsi illud nota erat adeptæ libertatis. Sed apud Lõgobardos id in rebus longè post homines natos fœdissimis habitum: sic enim Archpertus inuaso per uim regno, Rhotarim ducem qui Linthperto regio puero fauebat, captũ totõdit. Ego dixerim à Nazaræis, quorũ secta apud Iudæos celebris erat, initiũ huius rei ortũ, quòd illi prius seruato pilo, denuò post magnam uitæ continentiã, caput abraderent, capillosq; in sacrificij ignem inijcerent, ut eo modo suæ pietatis perfectionẽ Domino cõsecrarent. Meminit & Iosephus de huiusmodi more dedicãdi capillos, quem Nazaræi obseruabant, lib. 4. Antiq. scribẽs, Siquis eorũ nouerit, quos Nazaræos appellãt, comam nutrire, & uino non uti, isti dum capillos suos dedicãt, propter sacrificia, uenientes ad sacerdotes corbã offerunt, quod significat munus. Erant Nazaræi, teste Orig. super Numeros, qui semetipsos deuouebant Deo, de quibus lex per Mosen data fuit, ut in ijsdẽ Numeris extat. Sacerdotes uerò Dominus per Mosen, ut in Leuit. patet, capite & barba rasa esse uetuit: & apud Ezechiel. præcepit illud idẽ, dicẽs, Sacerdotes caput suũ nõ radant, neq; comã nutriãt, sed tõdeant. Cæterùm Herodot. in Euterpe, & Plin. scribunt, sacerdotes Aegyptios consueuisse derasis capitibus mœrere, & in luctu esse ex morte Apis, qui in Aegypto numinis uice colebatur, ac demum totum corpus eradere, ut nequid eis inter deorum cultum, aut pediculi aliarúmue

rúmue sordium crearetur. Meminit & Apuleius libro Asini sui aurei 2.de huiusmodi sacerdotib. derasis. Hinc igitur, opinor, fluxit ritus Nazaræorum, & ab ijs nostrorum sacerdotũ, qui iubentur caput radere, & comã nutrire prohibentur. Hieron. uerò, quod & in decretis canonicis scriptũ leges, rasum caput & coronam quam appellant, significare autumat diuitiarũ omnium derelictionẽ: at capillos qui remanent, aliqua sacerdotibus esse retinenda ad sustentationẽ. His autem perbellis interpretationibus bene multi sacerdotes gaudent, ritusq; seruandi causa, latè uerticẽ radunt, sed ex magnis opibus, quas habent, nihil impertire, nihil deponere, nihil relinquere uolunt. Et hæc est cæremoniarum summa. Paulus apost. in Cenchreis (Cenchreæ enim portus est Corinthiorũ) nutriuit & totondit comam, rasit caluitium, exercuit nudipedalia. auctor idem Hieron. aduersus Iouinianũ lib. 1. Quæ uerò qualiáue essent nudipedalia sacra, dicetur lib. 6. cap. 11. quum de uouendi usu agetur. Barbam itidem aut comam ne præsul, néue reliqui sacris initiati nutrirent, ex Mosis præcepto, secundũ Apost. præceptũ, primus uetuit Anacletus quintus à Petro Pontifex Romanus. Fuit & eiusdẽ decretum, ut episcopus à tribus initiaretur episcopis, sacerdos uerò ab uno tãtùm, cui subesset. auctor Gratianus. At Romanus episcopus à tribus quoq;, sed certis episcopis apud Lateranum consecratur, hoc est, Ostiensi, Portuensi & Veliterno. Sic Ioannes quintus, primus cõsecrari uoluit, quem ritum postea successores seruarunt. Quin iam tum mos inoleuit, ut pontifici renuntiato ipse Ostiensis præsul inter sacra

coronam

coronā imponeret, quum satis constet antea Pontificem uel Imperatoris Cōstantinopolitani, sicut infrà dicetur, auctoritate electum, cōsueuisse duci ad cathedrā diui Petri, & postquā in ea sedisset, tū ut rite factum pōtificem haberi, alijs cūctis cæremonijs neglectis. Digamus uerò ne ad officiū sacerdotis admitteretur, Syricius decreuit, ac, si iam admissus esset, ut ab eo pelleretur, quòd Apost. illud antea prohibuisset, qui ad Timotheū scribens, uoluit episcopū unius uxoris esse uirū. Sicut ne debiles mēbris aut manci in sacerdotū numerū reciperētur, Anastasius primus cōstituit, & utrunq; ex Mosis legibus esse dixerim, qui ut mancos procul à sacerdotio esse uoluit, sic ea ratione iussisse uidetur, ut pōtifex uirginē tantùm duceret uxorem, quò ab eo digamiam excluderet, quæ iam inde ab initio apud priscos quoq; impedimento esse consueuit sacerdotium petere uolentibus: quod testatur Seruius, enarrans illud quarti Aeneidos,

Huic uni forsan potui succumbere culpæ.

ubi ait, Culpæ, propter antiquum ritum, quo repellebantur à sacerdotio bis nuptæ. Præterea ne quisquam minor triginta annis presbyter fieret, Bonifacius primus censuit, quia, credo, ea fuit apud Hebræos, teste Hieronymo in proœmio in Ezechielem, ætas sacerdotalis ministerij. Illud deinde decretum Lateranensis concilij auctoritate, ad episcopos eligendos translatum constat, estq; statutum, ut uigintiquinq; annos natus duntaxat presbyter creari posset, atque hoc ad imitationem, opinor, Leuitarum, qui, uti in Numeris extat, & suprà cap. 5. ostendimus, non antè incipiebant famulari in taber-

in tabernaculo, quàm totidem nati essent annos. Et *illa episcopis, hæc presbyteris legitima ætas, quò utriq; iam consilio boni, sacros canones rectè prius nossent, quemadmodum* Cælestinus *primus iusserat, quàm alios regere, uel docere inciperent. auctor* Gratianus.

Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac episcopis diœceses diuiserint, ac quale fuerit parochorum officium, & de cardinalium ordinis origine. Cap. IX.

Acerdotio rite instituto, uisum est patrib. in primis cõducibile, ut munera diuiderẽtur, quò pro se quisq; suum & officiũ nosceret, & impigrè faceret. Itaq; *summum rerũ, id est, animarũ curandarũ negotiũ presbyteris datur: & id præcipuè* Romæ, *ubi* Apostolica *sedes iam locata erat, institutũ cœpit.* Et *ne ea administratio in promiscuo esset,* Euaristus *pontifex primus omnium titulos ipsis presbyteris diuisit, septẽq; diaconos instituit, qui ueritatis gratia cõcionatorẽ obseruarẽt, imitatus* Apostolos, *qui, ut suprà ostẽdi, totidẽ sibi diaconos administros creauissent. Secundo deinde loco, circiter annum salutis* CCLXVII. *Dionysius tã presbyteris urbis* Romæ, *quã aliarũ getiũ tẽpla, cœmeteria, & parochias quas dicũt, diuisit: præterea episcopis diœceses distribuit, mandauitq; ut unusquisq; suis finibus ac limitibus cõtẽtus esset. Parochias, ut hoc demõstremus, nostri appellãt singula tẽpla diœcesis, & eorũ territoriũ certis terminis distinctum, quod qui terunt, hoc est, incolunt, parochiani dicũtur, à parochis puto dictas: erãt enim parochi magi-*

stratus apud Romanos, qui publicis legatis ligna & salem præbenda curabant. Horat. lib. 1. Sermonū, Et parochi quæ debent ligna, salemq;. Et quia sine igne & sale, apud Hebræos, uti infrà dicetur, nullū fiebat sacrificiū, & ut parochi legatis usui necessaria prouidebant: ita sacerdotes templorū præfecti suppeditant suis parochianis, quæ ad salutē animarum pertinent, non ab re parochias uocamus. Ad propositū redeo. Nec ita multò pòst Marcellus titulos urbis ab Euaristo primùm presbyteris datos numero limitauit, decreto statuēs quinq; & uiginti, ac quasi diœceses esse, ad baptizandum eos, qui ex gentibus externis in Christianorum cœtum quotidie uenirent, & sepeliēdum mortuos. Hæc ex Bibliothecario, Damaso, Platina, ac alijs uel recētioribus sacræ historiæ scriptoribus, quos miror neq; hoc neq; alio, quod sciā, loco nō explicuisse, qui essent ij presbyteri, quibus titulos in urbe datos tradunt, unde haud dubiè prima cardinalium origo est: sed ueluti par est cōiectare, illi rem, ut ab initio parum claram, silentio prætereundā fortè duxerunt, quam Iurisperiti quidā posthac inuestigare tentarunt. Verùm & illi quū nihil certi haberēt quod proderent, more eorū qui quum obscuri sint, inani nobilitatis nomine sibi blandientes, alius ad Achillem, alius ad Aeneā, alius ad Numā Pōpilium, suū genus referūt, magnopere conati sunt ostendere cardinaliū ordinē ab Hebræis esse profectum: & ante omnes, id fecit Siculus Andreas, cognomento Barbatius, qui ut à Bessarione antiste seculi nostri, uerè ultra alios & animi & corporis dotibus cardinale, gratiā iniret, de ea re cōmentariolū pri

mus edidit. Sed ne hominē sæpius citando defatigemus, ipse suū iam incipiat narrare cōmētū. Occurrit, inquit, illud quod in 1. Reg. lib. cap. 2. pulcherrimè scriptū est, Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbē. Quā auctoritatē Hostiēsis doctor excelsus figurauit ad cardinales: sicut enim ostiū regitur cardine, ita & ecclesia Romana regitur consilio cardinalium. Hæc ille. Vide, non secus isti Iuriscōsulti aliquoties detorquent sacras literas quò uolunt, ac sutores sordidas solent dentibus extēdere pelles. Si fuit id oraculum, ut quandoq; illi qui Cardinales appellarentur, regerent apud Romanos Christianam rempublicam, etsi reor nunquam tale quid somniatū esse ab Anna, quæ inibi loquitur, cur non potius illud referendum est ad episcopos & presbyteros, qui perdiu antea cardinales, id est, præcipui siue primarij, & nuncupati sunt, & res religionis gesserunt? quod ipse testimonio Guidonis archidiaconi Bononiēsis, Iurisconsulti nō contemnendi cōprobat, dicens, Olim autē in quacunq; ecclesia principales sacerdotes seu episcopi, dicebantur cardinales, id est, principales. Et inde pergit, Scriptum est in Deuter. Si difficile & ambiguū apud te iudiciū esse perspexeris, recurre ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicē qui fuerit illo tēpore: ipsi enim iudicabunt tibi iudicij ueritatē. Et subdit, Ecce nūc quòd sacerdotes Leuitici tēpore ueteris Testamēti erant cōsiliarij, & sic fuerūt de iure diuino, licet nō sub nomine cardinaliū: sed huiusmodi sacerdotes consiliarij sunt Domini cardinales hodie, sic appellati, &c. Nō animaduertit Siculus illū locū apud nos, iampridē ab episcopis & alijs

sacerdotib

sacerdotibus inferioribus occupatũ esse, qui unà cũ episcopo Romano, amplius mille annis gubernarũt Romanã diœcesim, antequã quisquam illud sublime cardinalis nomẽ, quale nunc ubiq; latè resonat, tulisset, ac propterea suos dominos cardinales tardè uenisse, ut iure dici posint apud nos in locũ Leuitarũ sacerdotũ successisse. Hactenus de ioculatoria Siculi disputatione. Cæterũ Guido archidiaconus proximè uerum accessisse uidetur, qui in cõmentarijs, quos in sextum iuris Pontificij librũ scripsit, & Franciscus Zabarellus cardinalis ex testimonio Martini Cisterciensis historici, qui Innocentij quarti põtificis æqualis fuit, unà produnt, anno circiter humanæ salutis ducentesimo trigesimo altero, sedente quodã Pontiano, qui in ordine Romanorũ pontificum nõ ponitur, fuisse Romæ ducẽtos triginta sex sacerdotes cardinales, & sexagesimo septimo deinde anno, Marcellum quem nos diximus diuisisse titulos presbyteris, cõstituisse quindecim cardinales, qui mortuos sepelirẽt, & infantes baptizarent. Hæc non multum discrepant ab ijs quæ ex Bibliothecario, Damaso, & Platina suprà commemorauimus. Sanè hi Marcellum aiunt quinq; & uiginti diœceses constituisse, ad usum baptismi, & sepulturæ: illi uerò scribunt eundẽ pontificem quindecim fecisse cardinales, qui baptizandi infantes, atq; humandi demortuos curã sustinerent. Atq; hæc uera cardinaliũ ordinis origo est, non fuitq; ab initio aliud cardinalium nomen, nisi excellentioris epitheti notatio, perinde ac id usurpamus, quum dicimus, solanum, fauoniũ, austrũ, & septentrionem, quatuor esse uentos cardinales, id est, primarios:

ueluti altißimæ partes cæli uocitantur cardines, quòd circa illos mundus circunferatur, & ad similitudinẽ eorum nũcupentur cardines, circa quos ualuæ uoluuntur. Nõ fuit itẽ aliquãdiu deinde aliud esse cardinalẽ, nisi ante alios habere curã animarum: quod ut alijs pòst iudicãdum melius relinquã, testimonia quæpiã etsi recẽtiora, ex diuo Gregorio subijciã. Is enim lib. epist. primo, Corsicæ insulæ sacerdotũ cœtui, & nobilibus ita scribit, Ea de re quoniam ecclesia Alariensis, Sagonensis sacerdotis diu est auxilio destituta, necessariũ duximus Martinum episcopum fratrẽ nostrum, ibidẽ cardinalẽ constituere sacerdotẽ, Leoni uerò fratri nostro operam uisitationis iniungere. Ibidẽ ad Ianuarium archiepiscopum Carallis Sardiniæ, Liberatus igitur de quo nobis significasti, quia diaconi fungeretur officio, si antea non est factus cardinalis, ordinatis à te diaconis nulla debet ratione præponi. Et infrà subdit, Si eius obedientia fueris inuitatus, & eum post hæc cardinalẽ facere uolueris, &c. Itẽ ad Ioannem episcopum Squillatinum, Pastoralis officij cura nos admonet, destitutis ecclesijs proprios cõstituere sacerdotes, qui gregẽ Dominicũ gubernẽt. Propterea te Ioannẽ Lißitanæ ciuitatis episcopũ nostrũ in Squillatina ecclesia cardinalem duximus cõstituere sacerdotẽ, ut animarũ curã spe futuræ retributionis susceptam impleas, & reliq. Verùm quum postea Bonifacius tertius ab Imperatore Phoca impetrasset, ut in omnes episcopos prærogatiuã haberet, omniumq; caput perpetuò foret, uti infrà subtilius dicetur, iam tum Romanus pontifex multò quam antea unà cum suo urbano sacerdotũ senatu, cun-

ctis sine cõtrouersia præstare auctoritate cœpit, ac simul illi presbyteri, quibus olim tituli dati, quibus Christianorũ animas curãdi munus delatum fuerat, eo cardinaliũ nomine uelut supremæ illius dignitatis proprio, cũ primis honestari cœpere. Ac ita quod principio prorsum oneri fuit, summo tãdem honori esse cœpit: nec immeritò, quãdo illi in administrãda repub. Christiana, suo põtifici semper præstò aderãt, sic uel ijs paulatim decus accessit, paulatimq́; inter cõtentiones Imperatorum, ac populi Rom. de pontifice creando sæpius ortas, prærogatiua iusq́; ipsius pontificis eligendi partum est: adeo ut Innocentius quartus, qui circiter annũ salutis MCCXLIIII. Apostolicam tenere cœpit sedem, postremò publico decreto sanxerit, ut equo deinceps insidẽtes rubro uterentur galero, quò maior adhuc ordini accresceret maiestas: argumento tamen manifesto oportere eius ordinis antistites semper esse paratos, pro religionis defensione offerre se in discrimen, & sanguinẽ effundere. Ita deniq; cardinalis nomen celebre reddidit, ita ordinẽ instituit supremũ. At istuc insigne ad imitationẽ Hebræorum sacerdotũ datum esse uidetur: nam illi tiara utebantur, uti suprà diximus, quæ teste Hieronymo rotũda erat, ut pileus. Inde ad differentiã ordinis, episcopi quoq; petasum ferre cœperũt, qui extrinsecus niger, intrinsecus uerò uiridis esset. Dedit postea Paulus secũdus uestẽ coccineã cu cullo insignem, hoc est, lacernã (ita ueteres appellasse iudicamus) ut hæc etiã cum rubẽti petaso ordinis insignia forent, quæ pictores deinde nostri nimirũ ualde pij, uel diuo Hieronymo impertiti sunt, quibus nunc eius simu-

lachrum paßim in sacris ædibus ornatũ uisitur, quia dicitur presbyter Romanus fuisse, etsi per id tempus quo ille uixit, ne nomẽ quidẽ tam sublime cardinalis erat auditũ. Faciũt præterea fidẽ tituli quos hodie habent cardinales, quos uocamus, in locũ illorum perpetuo tenore successisse presbyterorũ, quibus, prout declaratum est, Euaristus primùm titulos, deinde Marcell. uelut diœceses digesserat. Testificatur & illud, quòd fertur Anastasius presbyter cardinalis S. Marcelli à Leone IIII. damnatus, reiectusq; ab ordine, quòd cõtra canonum sanctiones, quinq; annis parochiam non adisset suã. Quanquã uel me minimè fugit Innocentium III. in suis decretalibus epistolis appellare sacerdotes Leuitici generis, fratres suos in ministerio sacerdotali adiutores: at ea uerba plures Iurisconsulti rectè sentientes ad episcopos, nõ ad cardinales attinere affirmant, quò locũ uel sic tueantur, uel emẽdent. Sed iam satis de initio ordinis, qui nũc supremus habetur, cardinaliũ, à pio orti ministerio, qui tanto deinde incremento auctus est, ut omni illo quondã onere leuatus, solus sit totius reipublicæ Christianæ senatus. Quo factum est, ut urbs etiam Roma, lux olim orbis terrarũ, atq; arx omnium gentiũ, suum recepisse senatũ, quo latè regebat, meritò sibi uideri poßit, simulq; gaudere quòd hi senatores nõ cẽsu, sicuti prisci illi Romani, sed uitæ sanctimonia, doctrina, moribusq; tẽperatis ac moderatis ornati iam inde ab initio, de concilij sententia cooptari cœperint. Quanquam inficias ire non licet, & huic sacrosanctæ legi aliquoties derogari: nã pinguis est ut iam uulgò dicitur, panis Christi, cuius dulcedo iuxtà

probos

probos ac improbos allicit, & ut illi bono modo, ita hi malo ad eam degustandam non raró aspirāt. Quare periculum est, ne aliquando sacerdotalis ordo inde labefactari incipiat. Is autem ordo ex triplici initiatorum generē constat: sunt enim aut episcopi, & ij quidem numero sex, Ostiensis, Sabinēsis, Portuensis, Tusculanus, Praenestinus, & Albanensis: aut presbyteri, aut diaconi, neutrorum tamen certo praescripto numero.

De origine honorum qui Romano pontifici habētur, & de eius auctoritate in omnes ecclesias, atq; quibus illius & episcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. Cap. x.

PRimus honos Romano pōtifici habetur, ut si minus pulchro honestetur nomine, ei statim creato liceat illud mutare. Verbi gratia, non extra iocū dictum sit, Si homo maleficus antea fortè fuerit, ut Bonifacius appelletur: si timidus, Leo: si rusticus, Vrbanùs: si improbus, Innocentius: si ferox, Clemens: si malè audierit, Benedictus, ut saltem nomine pōtifex ornamento sit dignitati. Eius autem rei auctor fuisse dicitur Sergius secundus, cui quum Os porci diceretur, ad obscoenam nominis uocem tollendā, datū est, ut aliud sibi nomen optaret. Et illud aiūt ex imitatione Christi esse factum, qui Simoni Bar-ionae nomen Petrum indidisset. Manauit dein mos ad posteros, ut qui pōtifices crearētur, omisso priore nomine, eligerent sibi unū aliquod ex pōtificū qui antè fuissent, nominibus. Itē Roman. pōtifex humeris hominū circunfertur: hoc inde

natũ quidã arbitrantur, quòd Stephanus secũdus, ut populo Romano ob insignes animi uirtutes uitæq; integritatẽ charißimus statim factus, põtifex humeris omnium præ gaudio exultantiũ fuerit sublatus, atq; in ædem Seruatoris ad Lateranũ deportatus. Quẽ ritũ deinceps seruarunt successores, adeo semper ueterũ honorũ ac põparum magis quàm morũ tenax est posteritas. Ego tamẽ dixerim illud ab ethnicis pontifices esse mutuatos, quando apud Romanos cũ primis mos fuit, ut prædiuites ac primarij uiri lectica seruis gestata ueherentur. Iuuenalis,

Quadriuio? quum iam sexta ceruice feratur,
Hinc atq; inde patens, ac nuda pene cathedra.

Et lectica hæc Græcè dicitur hexaphorus, quia sexta ceruice, hoc est, sex seruis, sicut ait Iuuenalis, ferri solebat. Martialis lib. Epigram. 4.

Quum tibi non essent sex millia Cæciliane,
Ingenti latè uectus es hexaphoro.

Ius autẽ creandi Romani pontificis usq; ad tempora Cõstantini Imperatoris, quum pontificatus potuit cruciatus potius dici quàm dignitas, haud dubiè penes collegium Romanorum sacerdotum fuit. Postea paulatim cœpit eiusdem collegij, cum populi suffragio, ea electio firma esse, quã Cõstantinopolitanus probasset Imperator: idq; institutũ durauit usq; ad annũ salutis DCLXXXV. Quo quidem tempore Cõstantinus quartus Imperator, sanctitate Benedicti secundi permotus statuit, ut quem iam inde sacerdotum senatus populusq; Romanus pontificem creasset, is uerè successor Petri haberetur, quũ ante id tempus, Constantinopolitani principis & Italiæ exarchi

exarchi auctoritate, ea sit dignitas rata habita, id quod postea haud diu est seruatum: nam quum paucis pòst annis Gregorius tertius, ac nonnulli alij deinceps pontifices Longobardorum iniurijs preßi, nihil auxilij à Constantinopolitanis principibus haberent, ad Carolũ primò Marctellum, & Pipinum, deinde ad Carolum Magnum ipsius Pipini filium Francorum reges confugere coacti sunt. Quas ob res, Leo tertius ipsum magnum Carolum fecit Imperatorẽ, cuius successores consueuerunt itidẽ põtificis electionẽ confirmare. Atq; sic usu uenit, ut tũ primùm tutela Romani pontificis ab Imperatoribus Cõstantinopolitanis ad alios translata sit. Postremò circiter annũ salutis MLIX. Nicolaus secundus cõcilio celebrato, pontificum electionẽ ad cardinales illos, qui, ut suprà diximus, animarũ curam gerebant, tantùm reduxit, idq; hodie seruatur. Quod autem per Nicolaum sanctum est, scriptũ leges in canonicis decretis, dist. XXIII. Sed ea electio tam à reliquis sacerdotibus, quàm à populo Romano comprobanda erat, poteratq; optari, qui etiam illius non fuisset collegij. At utrunq; breui pòst tẽpore pene est antiquatum: nunc enim cardinales, & sine populi sacerdotumq; cõsensu, & cardinalem tantùm faciunt põtificem Romanum: quãuis nulla lege exceptum sit, quin iure queant cuiusuis ordinis uirum pontificem creare. At ea prima, deinde altera tertiáue electionis immutatio causa fuit, suspicor, quamobrem nonnullæ ecclesiæ posthac conatæ sint pro suo iure, sine Romani pontificis auctoritate, agere: quæ tamen paulatim ad officiũ rediere: nã Græci antistites, Simplicio sedẽte, Romanum

pontificem omniũ caput esse ultrò declararunt: qui fuit annus salutis CCCCLXXV. Is dein Ioanni Constãtinopolitano episcopo id ad se honoris reuocare conãti, etiam iuuãte Mauritio principe, gnauiter restitit, ac breui pòst recuperata prorsus dignitate, Phocæ Imperatoris iussu, est rursus princeps omniũ declaratus, etsi Græcis argumẽtantibus eo loci debere esse Christianæ pietatis arcẽ, quo & imperij. Idẽ ut pater Rauẽnates episcopos ad officiũ reuocauit, quos iampridẽ Longobardorũ ac exarcharum temeritas alienauerat. Item & Mediolanenses eisdẽ furoribus actos, post CC. annos quàm desciuerant, ad sanitatem reduxit. Quin uel Aquileiẽses nõnihil sub Gregorio aberrantes, breui ad obsequiũ retracti, & pallij usus post centũ & quinquaginta annos, quàm eo fuerant priuati, restitutus. Atq; sic Romanus pontifex cunctarum est ecclesiarũ caput, & id quidẽ summo omnium gentiũ consensu, ita ut nõ sit uel impijs hominibus locus iam ullus aliter somniandi, nedũ disputandi relictus. Ius autem eligendorũ episcoporũ, sacerdotum, ac diaconorũ, iam inde à principio penes Apostolos, & dein apud sacerdotes ciuitatũ, non sine tamen suffragio plebis, atq; iudicio uicinorum episcoporũ fuit. Et hunc ritũ diu seruatum esse diuus Cyprianus non uno in loco, & in epistola præsertim quarta ad Felicem presbyterũ testatur, atq; inibi de ea re luculenter edisserit. Sed quum ista lex iampridem refrixerit, nihil est quòd hîc Cypriani uerba ponamus. Episcopum uerò ita electum cæteri prouinciæ episcopi initiabant, idq; fiebat decreto Niceni cõuentus, quo sancitum erat, ut episcopus, si fieri posset, à

totius

totius prouinciæ, sin uerò difficile foret, tum non minus quàm à tribus initiaretur, & id non sine metropolitani auctoritate. Vtrunq; hodie penes Romanũ pontificẽ est: ille enim creat episcopos, & initiat, uel secundũ Nicenũ præscriptum, initiari, id est, consecrari mandat. At post hæc, creatio episcoporum in aliam formam mutata est à Bonifacio tertio: is enim decreuit, ut ab urbium populo sacerdotumq; cœtu eligerentur, nõ refragante loci principe, & põtifice Romano annuẽte his uerbis, Volumus, & iubemus. At illud decretum uelut nimis utiq; laudabile citò obsoleuit, cunctis semper in peius nostris delabentibus rebus. Postea Imperator de ea re consuli cœpit, sed id ius Ludouicus Caroli Magni filius Paschali põtifici restituit, paulò antè Carolo patri ab Hadriano concessum. Veruntamen hodie bona principum nostrorum pars illud mordicus tenet, imò non modò episcopos passim quos uolunt, declarant, renũtiant, dicunt, sine sacerdotum populiq; suffragio, sed sunt, qui suis duntaxat diplomatibus possessionem minorum sacerdotiorum tradant, quod modis omnibus Simplicius ac Gregorius uetuerunt. Imperatores uerò nostros, occidentales dico, iam inde ab initio penes Romanũ Pontificem creandi potestas fuit, quando Leo tertius, sicut suprà tradidimus, Carolũ Magnum Imperatorem fecit, coronaq; qua honestãtur Imperatores, donauit, quam Platina diadema uocat: est enim fascia linea, qua insigni reges utuntur. Postea Ioannes duodecimus Othonem Germaniæ regem Imperatorem creauit. Et postremò Gregorius quintus, ut suam gentem (fuit enim homo Germanus)

singulari

ſingulari quopiã beneficio afficeret, auctoritatẽ in poſterũ tempus eligẽdi Imperatoris fecit archiepiſcopis, Moguntino, Treuerenſi, & Colonienſi, item marchioni Brãdeburgenſi, comiti Palatino, duci Saxoniæ, & regi Boëmiæ, ut qui ab eis renũtiatus eſſet, Cæſar & Romanorũ rex diceretur. ac deinde Imperator ſtatim, ut electionem huiuſmodi Romanus põtifex cõprobaſſet. Fuit is annus humanæ ſalutis MII. Atq; ſic Germani principes ius illud acquiſiuerũt, quod etiãnum habẽt, retinẽt, cõſeruãt.

Qui primi notarios in urbe Roma conſtituerint, qui res martyrum geſtas ſcriberent, & ibidẽ de protonotariorum ac cubiculariorum origine. Cap. XI.

Vgebatur principiò aßiduè inter ſæuas Romanorum principum perſequutiones, piorum numerus, & quò magis illa feritas debacchabatur, hoc plures quotidie eiuſmodi tormenta ſubire non formidabant, ut iam multitudo Chriſtianorum multò eſſet ipſis Imperatoribus ſuſpectior quàm religio. Ne igitur memoria tot fortium factorum, quibus nunc fulget religio, inſtar ſolis & lunæ, ullo unquam tempore hominũ mentibus excideret, néue poſteritatem quandoq; lateret, quonam pacto illa ubiq; gentium propagata fuiſſet, Iulius primus Romanus pontifex, omnia ad rem ſacram pertinentia per notarios literarũ monimentis mandanda curauit. Ii ab initio fuiſſe uideri poſſunt, quos hodie protonotarios uocant, quorum officiũ eſt, res præcipuè geſtas cõſcribere. Ab hac opinione ſunt qui diſſentiant: ego tamen tam

pium

pium factũ Clementi malim aßignare, quem constat regiones septem notarijs diuisisse, qui diligenter res martyrum gestas scriberẽt: sed illud postea Antherus stabilius reddidit. Quod sicut Clementis & Antheri fuit institutũ, ita fieri potuit, ut successorum incuria intermissum, à Iulio postremò fuerit renouatũ. Atq; tale nostri protonotarij habuere principiũ. Reperio etiam Fabianũ, qui Anthero succeßit, & Caiũ deinde regiones diuisisse diaconis, qui itidẽ gesta martyrũ literis mandarent. Verùm hoc munus tempestate nostra, excusso scribendi onere, in ordinẽ abijt haudquaquã indecorum, etsi uenalis est. Sũt hodie protonotarij Apostolici numero septẽ, qui, ut dictũ est, in illud collegium pretio cooptãtur. Sunt prætere extraordinarij sine numero à pontifice gratuitò creati, qui eius dignitatis priuilegijs perinde gaudẽt, atq; alij, cõmodum aliud non cõsequũtur. Omnes equitãdo pileo utuntur nigro, quod inductũ dixerim, ut à cardinalibus & episcopis, per hoc insigne internoscerẽtur, quãdo æquè omnes linteam togã induunt. Ita cõiectura percipiamus licet, quum minimè tradatur, quandò primùm petasati incedere cœperint, & eorum collegia à quo fuerint primùm uenalia facta. Leo primus ad res diuinas intẽtus, quũ populus frequẽs ex omni parte orbis Romã ueniæ causa concurreret, Apostolorũ sepulchris custodes ex Romanis addidit sacerdotibus, & eos cubicularios appellauit. Illud bonus põtifex ea de causa fecisse uidetur, quò augeretur pietas eo loci orantiũ, quũ animaduerterẽt diuorum reliquias nõ sine ueneratione seruari. Sed memoria nostra obsoleuit ista cõsuetudo, quũ pauci

certò

certò sciant ubi loci ipsa Apostolorum ossa iaceāt. Quare à sepulchris ad cubiculum pontificis custodiendum, cubicularij huiusmodi traducti dicuntur, quos Leo x. *in collegium redegit.*

Vnde natum, cur sacerdotum ordo in uarios abierit munerū gradus: & de primo pallij usu, eiusq; forma, ac primordio collegij residentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdicendiq; contumacibus sacris, hoc est, eos excōmunicandi, ut dicitur. Cap. XII.

Am inde ab initio, quum ubiq; ferè gentiū flamines sacerdotes præessent, & illis alij, qui archiflamines, id est, primarij sacerdotes nuncupati sunt, ad quos sacrorū omniū ratio referebatur, placuit, auctore Apostolo Petro, *sicut* D. *Clemens in suo Christianæ religionis compēdiario libello perhibet, ut similiter in singulis gentium quæ religionem in posterum complecterentur, urbibus, in locū flaminū episcopi substituerentur, & in qualibet prouincia, archiflaminis uice, unus archiepiscopus cōstitueretur, cui reliqui illius regionis episcopi subessent, id quod nos in historia nostra Anglica ostendimus in* Britannia, *quæ nūc* Anglia *est, auctore* D. Gregorio, *esse factū.* Innocent. *quoq;, ut in decretis canonicis est, hinc nostrorū sacerdotū & episcoporū differētiā introductā affirmat. Ii archiepiscopi modò primates, modò Graia uoce patriarchæ, hoc est, patrū principes dicti, quatuor principiò fuere,* Romanus, Antiochenus, Alexādrinus, Ierosolymitanus: *postea translata* Byzantiū *imperij sede, additus*

ditus est Cõstantinopolitanus. Verùm posthac ambitione paulatim modestiã è pectoribus hominũ detrudente, plures creati sunt, usq; uenit ut huiusmodi ordini plus aliquid dignitatis ac maiestatis accesserit. Et quoniam hisce pontificibus sedes in ijs præsertim locis, qui insigniores essent, datæ sunt, idcirco & metropolitanos uocamus, quòd unusquisq; hodie in ea præsit urbe, quæ eiusdem prouinciæ metropolis, id est, mater ac caput est. Primates tamen ac patriarchæ antecellunt auctoritate archiepiscopis metropolitanis, sicut patet ex decreto Aniceti, qui statuit, ne episcopus crimen metropolitani sui ad aliũ nisi ad primatẽ, aut ad sedem Apostolicam deferret. Eiusdem etiam decretũ fuit, ne archiepiscopi nisi ex singulari titulo, primates nominarẽtur. Ii autem meritò patriarchæ uocantur, cæteri archiepiscopi nominãtur, uel, ut quidam uolunt, metropolitani. Hos Clemens primus pallio, cuius usum introduxit ipse primus, ornauit, uoluitq; ut eis crux præferretur, quibus nunc potißimùm insignibus, ab reliquis episcopis distinguũtur. Marcus tamen pontifex instituit, ut episcopus Ostiẽsis, quòd ab eo Romanus cõsecraretur, pallio quoq; uteretur. Est autẽ pallium uestis summa lanea & candida cui utrinq; pendent duæ fasciæ, & ad humeros circulus ductus, ac quatuor purpureis crucibus insignita est. Huius sanè insignis rationẽ D. Gregor. ad maximũ episcopũ Salonitanũ scribẽs, sciẽter reddit, qui dicit illud humanitatem & iustitiã significare, ut ij qui illo utũtur, foris summißè se gerãt, id est, mites sint, & intus animũ æquum habeant, hoc est, iustitiam colãt. Ex eodem quoq; fonte manauit,

inter

inter reliquos initiatorū ordines, diuisio officiorū, ut archidiaconi diaconis, archipresbyteri presbyteris, & ijs omnibus præpositi uel decani quos uocant, præessent, quibus par quoq; creuit honor. Hinc etiā instituta sunt collegia sacerdotū, qui in templis præsertim cathedralibus, omni tēpore sacris operā darent. Hos Græcè canonicos, hoc est, regulares uocamus, ut qui rite instituti, cæteris uiuendi normā præberent. Istorū autem collegarū abhinc CCC. & eo amplius annis, apud nostros Anglos, tempore regis Ioannis, quū humana pariter, ac diuina permista forent, diuortiū factum est: sed auctor sectæ nō traditur, quod sciā, si non fuit discordia, quæ fortè uoluerit aliquot ex collegio pecuniosos sacerdotes pretio sciū ctos alijs dominari. Id enim tēporis quū regis Ioānis edicto cuncta paßim tēpla spoliarentur, aliqua diruerētur, sacerdotū bona prædæ darētur, facilè omnis administrorum grex dißipatus est: postea mortuo rege accidit, ut canonici ad sua redierint collegia, & eos qui primi fuerūt, oportuerit erogare pecuniā, tam ad ædes sacras sarciendas, quàm ad ea cōparanda quæ ad cultum pertinerent diuinum. Hinc igitur factum est, ut nōnulli canonici curam rerū omnium collegij susceperint, reliquis collegis forsitan suæ causæ indormientibus, soliq; emolumēta capere cœperint, quæ patres olim cunctis iuxtà collegis canonicis cōstituerint, qui suo tempore sacris operā dedissent. Ita republica collegarum in paucorum potestatē deducta, aut tunc, aut statim pòst, ij noui principes canonici nullos ex canonicis ab episcopo factis, in suā societatem admittebant, nisi pretio, quod partim ad sarta

templorum tecta tuenda, partim sibi, partim uerò tēpli ministris partiebātur: & ut ea emptio non uideretur fieri contrà ac liceret, à Romano pontifice impetrarūt, ut à uenientibus in suum nouū collegium, sine criminis nota, pecuniam acciperent. Hodie qui in collegijs sacerdotum ita dominantur, uulgò residētiarij uocitātur, quòd ad tēpla soli maneant: nā licet alij canonici dies noctesq; in templis, ad res sacras laborem, curam & operam impenderent, nihil tamen lucrifacerent. Durat institutū uarijs legibus ab ipsis residentibus corroboratum: sed una quidem lex illa primaria est, ut domos maximè hospitales habeant, & præsertim diuitibus qui ad eos pro suo iure continenter confluunt, id quod inuidiā illis reprimit, quum ita mensis seruire cogantur. Atq; ex eo instituto sequutum est, ut bona pars canonicorum ex suis collegijs expulsa sit, quādo multi illorum seu religionis siue paupertatis causa, nolūt, neq; possunt pretium dare, qui nō prohibiti dubio procul, in obeūdis sacris tam libentißimè quàm diligentißimè suum officiū præstarent. Quapropter haud fortasse ab re esset, si patres præscriptum canonicis quondā à collegiorum fundatoribus datū, tandē aliquando seruandū curarent, prout alibi ubiq; gentiū, illud ipsum inuiolatū esse constat. Item ut homo homini facilè semper præstat, ita expedit ut maiora munia præsertim sacra illis deferātur obeūda, qui doctrina & uitæ sanctimonia alijs antecellunt, id quod Christus admonuit, quū dixit, Homo quidā peregre proficiscens uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua, & huic quidem dedit quinq; talenta, alij autem duo, alij uerò unū,

unicuiq; secundum propriam uirtutẽ. Quapropter Antherus põtifex censuit episcopũ, omisso primo episcopatu, ad alterũ necessitatis causa & utilitatis, nõ suiipsius, sed creditarũ ouium, posse trãsferri: quod antea per decretum Nicenæ synodi, fieri minimè licebat. Et Antherũ illud mouisse crediderim, quòd Petrus ea de causa, relicta episcopali sede Antiochena, se Romã cõtulerit, ibiq; aliquot annos episcopatum obiuerit. Cæterùm hodie à plerisq; contrà fit, ad utilitatẽ suam, non ad susceptũ munus respicientibus, ut habeãt unde se mollius curẽt, quibus haud dubiè Dominus tempore suo dicet, Serui mali: tollite itaq; seruos inutiles, & eiicite in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dentium. Quum per hunc modum episcopi, & archiepiscopi dati essent, qui in ea incumberent, quæ in suorum sacerdotũ rẽ esse ducerẽt, iusq; dicendo, reddendoq; illos regerent, Caius primus statuit, ut sacerdos ne coram iudice profano conueniri posset, quò sic cũctos deterreret, ne Christos Domini tãgerẽt. At ne quisquã fraude dolóue circũueniretur, Eutychianus sanxit, ut accusatio coram iudice scripto constaret, sicut Cornelianum decretum est, nequis à sacerdote, nisi religionis causa, exigeret iusiurandum, quod non credentibus & suspiciosis faciẽdæ fidei causa, institutum constat, cuius apud ueteres talis fuit forma. Cicero ad Appium Pulchrũ, De me tibi sic contestans omnes deos, promitto. Et Aeneas ad Didonem, apud Vergil.

Funeris heu tibi causa fui, per sydera iuro,
Per superos. Aut per rem charam mos fuit iurare.

Ouidius ad amicam quæ peierauerat,

Perq;

Perq; suos illam nuper iurasse recordor,
Perq; meos oculos, & doluere mei.

Item, teste Festo, lapidem silicē tenebant iuraturi per Iouem, hæc uerba loquentes, Si sciens fallo, tum me Diespiter salua urbe, arceq;, bonis eijciat, ut ego hunc lapidē. Præterea nulli, quemadmodū testatur Liuius, licebat magistratū plus quinq; dies, nisi qui iurasset in leges, gerere. Hunc pene morē, pōtifices nostri, Reges, sacerdotes, Prætores ac cæteri omnes præfecti seruāt, qui ita iurāt, antequam ad ea munera obeunda admittātur. Sed illud maximū ius erat iurandū, quod quisq; nomine fidei dabat, ita ut, teste Dionysio, magistratus plurimas litium disceptationes ex fide dijudicarent. Quapropter Numā Fidei deæ templū posuisse, sacraq; fieri instituisse idē tradit. Apud Hebræos talis fuit usus. Hierem. Et iurabis, Viuit Dominus, in ueritate, & iudicio, & iustitia. Hos enim, ut ait Hieron. iusiurandum habet comites, quibus si caruerit, periurium erit. Et Abigail uxor Nabal ad Dauid, Nunc ergo, domine mi, uiuit Dominus, & uiuit anima tua. Historia est in 1. Reg. lib. Apud nos ita iurat Apost. Testis est mihi Deus. Sed longè usitatißimus iurādi modus est, per Euangeliū, quē Iustinianus Imp. uti in eo lib. est quem Authenticū appellauit, titulo De sanctißimis episcopis, instituit. Postea ita usu uenit, ut hodie qui iusiurandū iurat, corā magistratibus utplurimū Euangeliorū librū aut dextra manu tangat, aut osculetur, dicens, Ita me Deus, & hæc sancta Euangelia iuuent: quòd quemadmodū Euangeliū nostræ religionis fundamentū nulla de causa uiolari debet, ita iusiurādum nullo pacto

frangendum ſit. Quòd autẽ noſtri pontifices ſolent contumaces, hoc eſt, ſuperbos, ac idcirco iuris cõtemptores minimeq́; obedientes, aut delictũ aliquod delinquentes excõmunicare, ut uulgò dicunt, illisq́; ſimul interdicere ſacris, hoc ex Iudæis ſumptũ eſt, quorum moris fuit, eos ignominiæ cauſa extra ſynagogam, id eſt, congregationem eijcere, qui dicto minus audientes, contra Legẽ, uel pontificũ ſeu populi mandatum aliquid feciſſent, quod perinde erat atq; apud nos interdicere ſacris: illudq́; uerum eſſe Euangeliſta Ioãnes affirmat, ſcribens, Iam enim cõſpirauerant Iudæi, ut ſiquis eum cõfiteretur eſſe Chriſtum, extra ſynagogam fieret. Alludit ad illud & Paulus ad Corinth. epiſtola priore, cap. 5. quum iubet, ut ſtuprator ſuæ nouercæ exterminetur, quò ſic pœnitendo tanti ſceleris animã non amittat, ita ſcribẽs, Tradatur ſatanæ ad interitum carnis, quò ſpiritus ſaluus ſit in die Domini Ieſu. Hos religionis hoſtes diuus Cyprianus abſtentos paßim appellat, quòd reliqui homines ab eis abſtinere debeant: qui tamẽ utitur ſupino iſtius uerbi abſtineo, minimè uſitato. Reperio hunc puniendi morẽ à Druidibus Gallorũ ſapientibus quondam uſurpatum: illi enim, uti Cæſar in ſuis Cõmentar. teſtatur, ſiquis aut priuatus aut publicus eorũ decreto non ſtetiſſet, ſacrificijs interdicebant. Et hæc pœna apud eos grauißima, quoniã quibus ita erat interdictũ, ij numero impiorũ ac ſceleratorũ habebantur, ab ijs omnes decedebãt, aditũ ſermonemq́; defugiebant, nequid ex contagione incõmodi acciperent, neq; ijs petentibus ius reddebatur, neq; honos ullus communicabatur. Hæc omnia ita cum noſtra religione con-

ſentiunt,

ſentiunt, ut non temere quis crederet, nos huiuſmodi deuouendi execrãdiq́; modum potius ab ipſis Druidibus, quàm à Iudæis eſſe mutuatos. Atq; hoc unicum telũ, terrificumq́; fulmen eſt, quo põtifices noſtri ſolo nutu, mortaliũ animas etiã ultra tartara mittũt, propter quod minus utiq; eſt in quenquã præcipitanter torquendũ. Iſtud cenſuræ, id eſt, correctionis genus apud ueteres Chriſtianos in uſu fuit, id quod Tertul. in Apolog. apertè demonſtrat, quũ meminit de eorum cõuentibus, ita ſcribẽs, ibidem etiã exhortationes, caſtigationes, & cẽſura diuina: nam iudicatur magno cum põdere, ſiquis deliquerit, ut à cõmunicatione orationis, & cõuentus, & omnis ſancti cõmercij relegetur: præſident probatiſsimi quiq; ſeniores, honorẽ iſtum non pretio, ſed teſtimonio adepti.

Qui primi inſtituerint ut uirgines conſecraren tur, & unde fluxerit mos uelandi caput, illudq́; ape riendi uiris principibus, atq; oſculandi põtificum pedes & manus, item oſculo ſalutandi, ac ipſos pedes mutuò lauandi. Cap. XIII.

Vòd uirgines ſacrantur, id eſt, uota caſtitatis, facientes religioni addicuntur, Pij primi præſcriptũ eſſe uidetur, quod in decretis canonicis eſt, Virgines non uelentur ante XXV. annos, niſi fortè neceſsitate periclitantis pudicitiæ uirginalis. Et non ſunt conſecrandæ, niſi in Epiphania, & in ſabbato Paſchæ, & in Apoſtolorũ natalitijs, niſi mortis cauſa urgente, & reliqua. Porrò eam prærogatiuam Apoſtolorum feſtis diebus datam aiunt, quòd illi ante omnes, uirginitatis amatores, cultoresq́;

fuiſſent. Id initiũ fuiſſe monacharũ, ac incrementũ inde ſuum ſenſiſſe, declarat decretũ Soteri, qui ſecundo loco ſucceßit Pio. Is inſtituit, ne monacha ulla palam, quã uocant, attrectaret, néue thus in acerram poneret, dum ſacrificia fierent. Fuit ille annus ſalutis circiter CLXXV. Vnde uidetur monacharũ inſtitutum iam tum apud Romanos non fuiſſe ignotum. Quare miror quoſdam eſſe, qui tradant Marcellam, quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit, primã fœminarum auſam eſſe illud Romæ profiteri. Verùm ab ipſis Apoſtolis ortũ uidetur, ut mulierum ſacrarũ congregatio in Chriſtiana religione eſſe cœperit: quum enim Paulus priore epiſt. ad Timoth. ſcribat, Viduas honora, quæ ueræ uiduæ ſunt. Porrò quæ uera uidua eſt ac deſolata, ſperat in Deo. Et ſubijciat, Vidua eligatur, nõ minor annis ſexaginta, quæ fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis hominũ teſtimonio comprobata, ſi filios educauit, ſi fuit hoſpitalis, ſi ſanctorũ pedes lauit, ſi afflictis ſubminiſtrauit, ſi in omni opere bono fuit aßidua. Item pergat, Quòd ſiquis fidelis, aut ſiqua fidelis habet uiduas, ſuppeditet illis, & non oneretur eccleſia, &c. Apparet uiduas ueras & deſolatas, hoc eſt, ut Chryſoſt. ſentit, rerũ omnium humanarum curas negligentes, ſpesq́; ſuas in Domino ponentes, iam tum electas, ac eccleſiæ, id eſt, cõmunitatis ſumptibus nutritas, & deniq; tales propemodũ fuiſſe, quales nos hodie habemus monachas, excepto quòd noſtræ nõ modò ſecundũ Apoſtolicũ præſcriptũ, ſexaginta annis, ſed utplurimũ uiginti minores eligũtur, quæ quũ aliquãdo carnis titillatione impulſæ à cõtinẽtiæ legibus aberrẽt, profectò religio

non mediocre inde dānū sui honoris facit. Quippe ideo Apostolus, teste Ambr. in lib. De uiduis, iuniores uiduas minus recipiendas in numerū ecclesiæ uiduarum decreuit, quòd illæ haud facilè possent præstare officia quæ ad ueras uiduas pertinerent. Hinc perspicuè intelligere licet, iam tum cœpisse fœminas per hunc modū Deo dedicari, & Apostolos primùm, ac deinde nostros pontifices exemplo Vestalium uirginū, induxisse fœminarum religionem in ecclesiam Dei, ut uterq; sexus Domino in castitate seruiret. Sicuti uelare caput, secundum Apostoli sententiam est, qui ad Corinth. ait, Omnis uerò mulier orans aut prophetans, non uelato capite, dehonestat caput suum. Vnde Linus ex mādato Petri cōstituit, nequa mulier nisi uelato capite, templū ingrederetur: quod uidetur ab Hebræis accepisse, quorum fœminis, sicut ait Tertull. lib. De corona militis, tam solenne fuit uelamen capitis, ut inde internoscerentur. Item pōtifici non licebat caput aperire, dicente Mose, Pōtifex caput suū non discooperiet. Vel à Latinis sacerdotibus mutuatus, ut per hoc quoq; sic eorum ritus ad honestiores uerteret usus. In sacrificijs enim, quemadmodū ait Plutar. in Problemat. Itali, auctore Aenea, obnubebant caput, quòd is quum rē diuinā faceret, prætereunte Diomede, qui, teste Seruio, Palladium quod ex oraculo iussus erat reddere Troianis, tunc referebat, ne cognitus interrumperet sacrificiū, caput uelauit, atq; ita conspectū hostis euitauit. Cōmemorat rē hanc Maronianus Helenus in 3. Aeneid.

Et positis aris, iam uota in littore solues,
Purpureo uelare comas adopertus amictu,

Ne qua inter ſanctos ignes, in honore deorum
Hoſtilis facies occurrat,& omnia turbet.
Hunc ſocij morem ſacrorum,hunc ipſe teneto,
Hac caſti maneant in religione nepotes.

Cæterùm apud Arabes & Carthaginenſes,fœminæ non modò religionis,ſed honeſtatis cauſa,caput & faciē uelabant,quod uelamē pro galea illis eſſet.auctor Tertull. qui de ea re librū ſcripſit.Magiſtratibus uerò& alijs po tētioribus caput aperimus,tanquā omnia noſtra illis pa têre debeāt.Idem Plutar.auctor. Hinc haud dubiè nobis mos eſt,& orare aperto capite, & ſuperiores reuereri: id quod Apoſt.uoluit,dicens, Omnis uir orans,aut prophetans uelato capite,probro afficit caput ſuū.Hæc ille. Sed ad rē redeamus. Eſt igitur ſacrādarū monacharum inſtitutū multò uetuſtius, quàm quæuis alia monachorū religio:eſt item excellētius:quippe nulla, ut ait Aug. De bono uirginali, uirgo ſacra naſcitur, nec eſt hæc proles carnis & ſanguinis.Si harū quæritur mater,religio eſt. Non parit uirgines ſacras, niſi uirgo ſacra, uirgo illa quæ deſpōſata eſt uni uiro,id eſt Chriſto.Talis uirgo ſacra fuit Petronilla, talis Cæcilia, talis Agnes. Poſtea in collegia coiuere, ac ſanctiſsimis uiuendi legibus à patribus acceptis,uitā uirginitate dignā agere cœperūt. Mos deoſculandi pedes pontificū,ne longè exēpla petamus,à Chriſto præceptore noſtro cœpit. Is ſummus ſacerdos & pōtifex maximus tulit,ut mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, ſicut teſtis eſt Lucas, ſibi pedes primùm flens lachrymis rigaret,capilliſq; tergeret, ac deinde deoſcularetur, ueluti apud Hebræos mos fuerat Chriſtos Domini

mini uenerari. Voluit item proculdubio Cornelius Centurio pedes apostoli Petri osculari, sed pater mãsuetudinis plenus id fieri non est passus, qui eleuans eum sibi ad pedes iacentẽ, dixit, Surge, & ego ipse homo sum. O uocem memorabilẽ, atq; salutarem! si bene multi hodie sese quoq; homines tantùm esse perpenderẽt, qui propterea quòd sacerdotio præditi sint, planè se reliquorũ mortalium, longè post hominum memoriam imperiosissimos dominos præbent, nõ cõmunes patres, uti fieri deberet. Ita usu uenit, ut nos pontificum nostrorũ pedes exosculemur: illudq́; institutum à Romanis põtificibus dixerim, quò mos ille osculãdi antiquus à deorũ etiam cultoribus seruatus, ad ueram pietatẽ usurparetur. Perinde quandoq; expedit, ad alliciẽdos hominum animos ad ueram religionem, ut quod apud illos honori antea fuerat, non tollatur penitus, sed sanctiore instituto ad consimilẽ adhibeatur cultum. Nam, ut Plutar. testatur, sacerdotibus Romanis nec habere nec petere magistratum permittebatur, lictore tamen & sella curuli utebantur, ut ijs deliniti ultra non quærerent: in templis prope ianuam lecticam habebant, tanquam custodes & refugium: pedes ijs reliqui osculabantur. Quin & alijs summis uiris id genus honoris habebatur, cuius rei testis est Seneca, scribens Caium Cæsarẽ porrexisse ad osculandũ sinistrum pedem Põpeio Pœno, ut ita ostenderet socculũ auratum, margaritisq́; distinctum. Idem Pomponius Lætus affirmat, ita scribens, Imperatores antea manus exosculãdas nobilibus præbebant, pòst suis manibus subleuabant ad oris osculũ, uulgus genua exosculabatur. Diocletianus

edicto sanxit, uti omnes sine generis discrimine, prostrati pedes sibi exoscularētur, quibus etiam uenerationem quandā adhibuit, exornans calceamenta auro, gemmis, & margaritis, quod fecisse antea Caium Caligulā memorant. Is honos hodie Romano pontifici fit, qui adeūtes se ad sacra pedum oscula admittit: cæteri uerò antistites dexterā manū auersam adeuntibus religiosè osculandam porrigunt, quod uel ab ethnicis sumptum constat. Plin. enim lib. 11. dicit religionem aliquam esse in dextera, quæ in fide porrigitur, quæ osculis auersa appetitur. Testatur idem Apuleius libro asini sui secundo, ubi quū de propheta Aegyptio meminit, ait, Et cum dicto iuuenem quēpiam linteis amiculis intectū, pedesq; palmeis baxeis indutū adusq;, deraso capite producit in mediū, huius diu manus deosculatus, & cætera. At contrà faciebant Numidiæ reges, qui teste Valerio Max. more gētis suæ, nulli mortaliū osculum ferebāt. Solemus insuper & osculo salutare, id quod antiquum est, quando satis constat Hebræos sic consueuisse in osculum excipere hospites, atq; hoc pacto salutare adeuntes se. Ad hunc modum Iacob ut uidit puellam Rachel, ore est prius osculatus quàm illi indicaret se eius esse amitinum. Et Labā pater ipsius Rachel ut nouit Iacob filiū Rebeccæ sororis suæ, cōplexus est eū ruens in osculum. Sic Christus salutantes se osculari solitus erat: sic Paulus beneuolentiæ animorumq; charitatis osculo salutandū censuit, qui in extrema secūda epist. ad Corinth. scripsit, Salutate uos mutuò sancto osculo. Hinc ego dixerim apud Romanos institutum fuisse, ut mulieres cognatos ore oscularentur: cuius rei etsi

rei etsi Plutar. in Problem. alias ponit causas, quòd mulieribus Romanis uini usus interdictus esset, & idcirco ne bibētes laterēt, sed domesticorū congressu redarguerētur, osculādi cōsuetudinē introductā. An quòd mulieres Troianæ quum ad Italiæ litus accesßissent, & uiri ad ad unū omnes in terrā descendissent, naues incenderūt, quia se iā diuturni laboris pertæsas maris tæderet, quæ metu deinde uirorū pauidæ, osculādo ac blādè appellādo mitigassent eorū animos, sibiq; reconciliassent? Hinc māsit postea cōsuetudo, ut hac inter se comitate uterentur, fuitq; præcipuū cognationis signū, post cognatorū cōnubia lege prohibita. quod nūc ubiq; gētiū seruatur, & præsertim apud Anglos, quorū mulieres non cognatos modò, sed quoscūq; generatim osculo tātùm salutāt, resalutantq;, & illud quidē prioribus uti dicitur, labris, tam decētißimè q̄ honestißimè faciūt. At quæ regio sunt sanguine editæ nō oscula inferiorib. libāt, sed manū auersam porrigūt, perinde ac uiri inter se salutationis causa, solēt dextrā iūgere dextræ. Quòd sacerdotes ante diē festū Paschæ sibi inuicē, quodq; profani q̄ superiores sunt, inferioribus pedes lauāt, id fuit etiā Christi institutū, qui ut humanitatis documētū omnibus præberet, Apostolis pedes eodē die lauit, quibus prout Ioā. cōmemorat, & dixit, Vos uocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exēplū enim dedi uobis, ut quemadmodū ego feci uobis, ita & uos faciatis. Quod institutū māsit postea cū osculādi ritu, & utrūq; cōmemorat Tertul. lib. ad uxorē altero.

Qui primi apud Romanos instituerint sacerdotes, flamines, uirgines Vestales, pontificem maximum, salios, feciales, patrem patratum, regem sacrificulum, augures, epulones, sodales, Titios, & aruales, ac singulorum officia, & quæ procurarẽt sacra, & de primo lectisternio, atq; librorum Sibyllinorum origine. Cap. XIIII.

Lamines, id est sacerdotes, Numa Pompilius secũdus Romanorũ rex instituit: is enim Rex creatus nihil prius habuit, quàm præferocẽ populũ ad pacis & iustitiæ cultum à rei bellicæ studijs auertere, sacrisq; obligare. Itaq; primũ constituit annũ ad cursum lunæ, digestũ in duodecim menses, uti alio est loco à nobis dictũ, festosq; deinde dies: flaminem unũ Ioui creauit, qui dialis est dictus, eum insigni ueste curuliq; sella ornauit. Is mortua uxore, ut ait Plutarch. in Problem. sacerdotio se abdicabat, uelut alter censor uita priuato collega, magistratu abibat. Nõ uehebatur equo, neq; noctem unã extra urbẽ manebat, ut si longius profectus esset, ne sacra, eius absentia negligerentur. Itẽ iurare eidem minimè licebat, eò quòd tormenti quoddam genus sit homini libero iusiurandum, præsertim sacerdoti, cui quũ diuina credita sint, paruã habere fidem, absurdum censetur. Vtinam utrunq; nostri attenderent episcopi in primis, qui ad suum munus fungendum haud semper præstò sunt, propter quod res religionis meliore in casu minus sunt: & nostri magistratus, qui uolũt pro re etiã minima, sacerdotes iureiurãdo adigere, quũ ijs in primis illud tãtũ fari liceat, Est, est, Non

est, Nõ,nõ. Sed domũ repedemus. Duos deinceps Numa adiecit flamines, Marti unum, alterum Quirino. Plutar. huius rei auctorem facit Romulum, aitq; ab eo flamines Ioui & Marti, non à Numa creatos: cui opinioni Liuius minimè assentitur. Hos ab insigni quod capite gestabãt, quasi filamines dictos existimãt quidã, alij à pileis quasi pilamines: sed infula quæ illorũ capitibus hærebat, quæ flamina, ut Dionysius scribit, est dicta, ijs uerius quàm uox alia nomẽ dedit. Item uirgines Vestales Numa legit. Quæ sacra in Italiam per Aeneã adducta fuerunt. Verg.

Sic ait, & manibus uittas Vestamq; potentem,
Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Vestam matrem Saturni, & alteram ex Ope filiam ferunt: de hac uirgine Ouidius in Fast.

Semine Saturni tertia Vesta fuit.

Et modò eam ignem ponit, dicens,

Nec tu aliud Vestam quàm uiuam intellige flãmam.

Modò terram,

Sic incesta perit, quia quam uiolauit, in illa
Conditur, & tellus Vestaq; numen idem est.

Bene conuenit, ut Vesta terra sit, & ignis, quia terræ inclusus est ignis, id est, naturalis calor, quibus cũcta producũtur. Posuit illi templum Albæ Ascanius. Fuit & Romæ ædes inter Palatium & Capitoliũ, forma pene sphærica, qua terra pingitur, cõstituta. Tradit Aulus Gellius, primæ quæ huiusmodi sit adhibita ministerio, Amatam nomẽ fuisse, ac propterea reliquas deinceps omnes Amatas appellatas: diciq; nõ electas, neq; creatas Vestales, sed captas, eò quòd capiebatur à pontifice de manu patris

Vestalis uirgo:neq; capi poterat minor annis sex, neq; maior decē, & quæ ex seruis nata, aut corpore manco, sensúue diminuto foret. Romæ primò Gigania & Berenia captæ, mox totidē additæ, Camilia & Tarpeia. Huic numero Seruius Tull. duas nouißimè adiecit. Hæ decem primos annos sacrorū ritum perdiscebāt, totidem deinde operam dabant sacris, tertio decēnio rudes & nuper captas instruebāt: postea uerò siqua id ætatis nubere uoluisset, fàs erat alterū mallet sequi. Cæterùm quando illis quæ coniugiū sequutæ fuissent, malè uertisset, plures ad mortē usq; in religione perseuerabāt. Stipendiū ijs Numa de publico statuit, & eas deniq; perpetua uirginitate alijsq; cæremonijs uenerabiles fecit: carpento uehebantur, magistratusq; illis assurgebant, ac fortuito occursu, sontē supplicio eximebant: ignem perpetuū seruabant, qui si per incuriā extinctus esset, custos flagro à pōtifice maximo, cui suberant, cædebatur. Siqua incesti cōuicta esset, ante ora ciuium, mœsto silentio efferebatur, uiuaq; circa Collinam portā, in subterraneum specum dimissa, terraq; statim superiniecta necabatur. Atq; hoc sacerdotium Alba oriundū per hunc modum fuit Romæ instauratum. Pontificē præterea maximū Numa Martiū Marci filium ex patribus creauit, cuius potestati omnia sacrorum iura subiecit, ac quibus hostijs, quibus diebus, ad quæ templa, sacra fieri oporteret, formulam docuit, constituitq; eum, teste Festo, iudicem ac arbitrum rerum æquè diuinarum ut humanarū. Fuit id, credo, certū portentum, quo est significatū, urbem Romā postremò perinde pontificia maiestate, qua nunc latè patet, gentibus

modera-

moderaturam, atq; olim potentia imperasset. Idem Gradiuo Marti duodecim sacrauit salios, tunicæq; pictæ insigne dedit, & super tunicam, æneum pectori tegumentum, cælestiaq; arma, quæ ancilia appellantur, ferre, ac per urbem ire canentes carmina, cum tripudijs soleniq; saltu, unde nomē traxerūt, iußit. Videtur Numa in hoc, uelut in plerisq; alijs, Hebræos æmulatus: legimus enim Dauid ante arcam fœderis saltando proceßisse. Ancile scutum breue ac rotundum, regnante ipso Numa, è cælo lapsum in sæuientis pestis remedium, uulgò crediderūt. Ouidius in Fastis,

Ecce leui scutum uersatum leuiter aura
Decidit, à populo clamor ad astra uenit. Et infert,
Atq; ancile uocant, quod ab omni parte recisum est,
Quaq; oculis spectes, angulus omnis abest.

Et quū aruspices respondissent, illic fore orbis imperiū, ubi ancile illud cōsisteret, diligentia Numæ ne ab hominibus unquā auferri posset, à Mamurio fabro multa similia facta sunt, & in tēplo Martis posita. Inter tot sacros ordines, posuit & feciales sacerdotes, quibus id dedit negotiū, ut Romani nullū iniustè bellum inferrent cuiquā. Cneus Gellius Annaliū scriptor id ab Ardeatibus proditit acceptum, alij ab Equiculorum gente. Satis constat Numam bellum Fidenatibus indicturum ob excursiones in Romanum agrum factas, ne non omnia rite fierent, feciale eius, & collegium postremò cōstituisse. Ij siqua per iniuriam Romanis adempta essent, repetebant ab hoste: quæ si minus reddita essent, bellum composito ad id carmine indicebant. Pari potestate petentibus iustè res,

dabant

dabant sontes ad suppliciū, legatorum iniurias uindicabant. Ad hos itē pertinebat, fœdera iure percussa tueri, pacē sancire, eādē si minus legitimè pacta esset, irritā facere, & siquid Imperator uel exercitus deliquisset, scelus expiare. Feciales autē à fero siue à facio dicti, quòd apud eos belli pacisq; ferēdæ seu faciēdæ ius esset. Fuit & sacerdotiū Patris patrati, qui Romæ ad iusiurandū patrandū, hoc est, ad fœdus sanciēdū eligebatur: fecialis eū faciebat, uerbena caput capillosq; tangēs. Primus Romæ fecialis Marcus Valerius Patrē patratū Spuriū Fusium fecit. Post exactos reges, cœpit rex sacrificulus creari: is primus fuit Manius Papyrius, q ne in re ulla Regis præsentia desideraretur, ea sacra obibat, quæ Reges facere consueuissent. Et id sacerdotiū pōtifici maximo subiecere, nequid regiū nomē recenti libertati officeret. Erant præterea augures, de quorū origine alibi diximus. Epulones qui indicēdi Ioui cæterisq; dijs epulas potestatē habebant, ueteres pōtifices instituere: nā, ut inquit Cic. pontifices propter multitudinē sacrificiorū, tris uiros epulones esse uoluerunt, qui triūuiri epulones appellabātur. Iis postea præpositus est rex sacrorū, id est, sacrificulus. Additi deinde fuerūt alij tres uiri, qui sacris libris legēdis, carminibusq; Sibyllæ præessent. Isti, quoties prodigia magnos aliquos rerum euentus auspicantia emergerent, lectisternijs ad puluinaria deorum factis, sacris supplicijsq; placabant, qui & sodales Titij uocabantur, sic septemuiri epulones dicti sunt. Hos Titios sodales, auctore Cornelio Tacito, Romulus inita cum Tito Tatio societate, primus creauit. Idē primus, uti Plinius perhibet,

bet, aruales sodales instituit, seq́; inter alios, duodecimũ fratrem appellauit, ut arua fruges ferrent: & propterea eius sacerdotij insigne fuit spicea corona. auctor Gellius. Sacra quæ istiusmodi sacerdotib. in primis curæ essent, hæc fuisse reperio, lupercalia, Saturnalia, de quibus alibi meminimus. Bonæ deæ (quam alij aliam fuisse dicũt) sacra in Auentino in eius templo fiebant, ad quæ uiri nõ ingrediebantur. Floralia deæ Floræ pridie calẽdas Maij dicata. Hanc Liuius & Dionysius meretricem fuisse tradũt, cui ut deæ ob id magnus est habitus honos, quòd populum Romanũ fecisset hæredem, quæ & fructibus cunctis præesse credebatur: colebatur autem à meretricibus cum coronis & uestium uarietate, temporis lætitiã florumq́; significãtibus. Terminalia, quòd Numa rex Ioui Terminali lapides sacrasset, terminosq́; posuisset in agris, quo unusquisq; suis finibus cõtentus esset. Romani postea eius pietatis monimenta diu seruarunt, terminos ipsos deos uocãtes, ut fidos agrorũ finiũ custodes: quibus sacrificabant, non animal ullũ immolãtes, (nam impium ducebant sacros cruentare lapides) sed liba fructuumq́; primitias offerentes. Vinalia, quæ causa uini, sicut robigalia cunctorũ, circiter VII. calendas Maij celebrabantur, quia tunc robigo segetes soleat occupare. Bacchanalia, quæ nos suprà lib. 3. & Liuius dicit ex senatusconsulto, ut bonis moribus pestifera, Roma expulsa fuisse: noctu enim fiebant, ubi nudus uterq; sexus impurißimè cõmiscebatur. Cerealia Cereris deæ sacra, quæ Triptolemus primus instituit. Sacerdotes uestibus utebãtur albis, & noctu cũ facibus currebãt, uinũ nõ bibebant. Insuper

& ieiuniũ institutũ quinto quoq; anno, prodigiorũ causa. Ouid. etiam à Venere abstineri dicit, quòd castitati præsit. Solitaurilia, quum tribus hostijs diuersi generis, tauro, ariete, & uerre, immolabatur. Festum diem septimontium Plutar. in Problematibus ponit, quũ septimus mons est urbi quasi tum demum finitæ additus. Quinquatria, quæ Mineruæ calendis Martij quinq; dies fiebant, quo tempore, ut testatur Hieron. munus Mineruale appellatum, pueri quando uacabãt, magistro offerebãt. Item quinquatres minores eidem Mineruæ sacri, Idibus Iunijs, quando tibicines personati per urbem incedebãt, ut illi qui aliàs ebrij Tybure Romam reducti fuissent, indicarentur personati esse inter alios ignotos. Ouid.

Cur uagus incedat tota tibicen in urbe,
    Quid sibi personæ, quid toga longa uelint?
Callidus ut posit specie numeroq; senatus
    Fallere, personis imperat ore tegi,
Admiscetq; alios, ut & hunc tibicina turba
    Augeat, in longis uestibus ire iubet.

Ac plura alia festorum dierum genera uana superstitione obseruabantur, quæ exponere nimis omnino otiosum foret. Erant & ludorum uaria genera, ut Circenses, gladiatorij, Megalenses, ita dicti quòd in honorem Magnæ matris deorum fiebant: Græci enim μέγα magnum dicunt. De ijs Herodianus in Commodo ita scribit, Veris initio stato solenniq; die, pompam Matri deûm Romani celebrabant: in ea quæ apud quenque sunt diuitiarum præcipua, supellexq; pleraque imperatoria materiæ aut artis spectandæ præferri ante deam solent, passimq;

simq́; omnibus ludendi licentia permissa, sic, ut personas induant quas cuiq; libitum, nullamq́; non magistratuum quoq; imaginem, prout cuiusq; studium repræsentent, ita ut non temere a falsis ueros dignoscas, &c. Sed pro hominum salute, ludi in primis seculares celebrabãtur, cum lectisternijs, quorum initium dæmonum utique malorum operatione factum constat. Siquidem Valesius quidam uir locuples, tribus quos habebat filijs pestilentia laborãtibus, dum ante focũ suos penates orat, ut saluis pueris in suũ caput id mali uerteret, ecce tibi, uox repentè audita, filios saluos fore, si Terentũ duxerit, ibiq́; ex Ditis patris & Proserpinæ ara petita aqua recrearit. Pater quanuis anxius, quòd longius sibi eundũ esset, tamen ex sua uilla ire pergit, alteraq́; nocte ad campum Martium per Tyberim delatus, quum in naui non esset ignis, iubetur à gubernatore ire Terentũ ad locum proximũ: qui audito Terenti nomine, iam certò sciens eò se peruenisse quò deorum uocaret oraculũ, aquã calefacit, datq́; bibendã pueris. Illi epota aqua, salutari quiete sopiti, continuò omni morbo liberãtur, uocatoq; parenti narrãt se à dijs adiutos, admonitosq́; ut eo loci mactatis furuis, id est, nigris hostijs, lectisternia ac ludi nocturni ad aram Ditis & Proserpinæ fierẽt. Valesius maiorẽ in modũ gauisus incipit primo quoq; die terrã fodere aræ erigẽdæ causa, sed ibidem reperta sub terra ara, Diti patri & Proserpinæ inscripta, hostias mox immolat, tribusq; cõtinuis noctibus, quia totidem filij morbo leuati fuerãt, lectisternia atq; ludos facit, aramq́; terra obruit, prout ante fuerat. Post hæc Val. Publicola, qui primus

fuit Romæ Consul, idem sacrũ ægrotantibus succurrendi gratia celebrasse dicitur, sed non solenni pompa. Ex quo Liuius lib.5. de ijs ludis ita scribit, Tristẽ hyemẽ grauis & pestilens omnibus animalibus æstas excepit, cuius insanabilis perniciei quando nec causa nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex senatuscõsulto aditi sunt, duumuiri sacris faciundis lectisternio tunc primùm facto, per dies octo, Apollinẽ, Latonamq; & Dianam, Herculem, Mercurium, atq; Neptunũ, tribus quàm amplißimè tum apparari poterat, stratis lectis, placauere. Priuatim quoq; id sacrũ celebratũ. Lectis enim antiqui cubantes, epulabantur, aut deorum iræ placãdæ causa, in templis cõuiuia cõcelebrabantur tribus dijs, Ioui, Iunoni & Mineruæ: & simulachrũ Iouis in lectulo ponebatur, Iuno uerò & Minerua in sellis consedebãt: siquidem fœminæ cum uiris cubantibus, auctore Valerio, sedentes cœnitabant. Ita septẽ epulones conuiuia celebrabant ad deorũ puluinaria, quæ lectisternia appellata sunt. Et hæc origo lectisterniorũ, atq; ludorum seculariũ, qui ita uocati sunt, quòd semel in uno seculo (est enim seculum centum annorũ spatiũ) fierent, tametsi mos non semper seruatus est. Iam oportet demonstrare, & unde illi libri Sibyllini, de quibus suprà facta est mentio, ad Romanos allati fuerint, quos summa religione iuxtà ac obseruãtia custodiebãt, & quũ dij publicè consulẽdi essent, ad eos libros tãquã ad oraculũ quindecim uiri adire solebãt. Itaq; Dionysius libro 4. scribit anum quandã incognitã tulisse libros nouem ad Tarquiniũ Superbũ, affirmãtem esse eos deorum oraculis plenos, dixisseq; uelle se uendere non

minus

minus trecentis Philippeis aureis, & Rege rem ludibrio habente, illam tres coràm combußisse: ac rursus pro reliquis idem pretium postulantem, rege tum magis anus insaniam deridēte, tres alios exußisse, atq; iterũ rogasse ut pretium daret, tum regem miratũ constantiã mulieris emisse libros tres: &, quia anus accepto pretio nusquam postea uisa est, iam tum creditũ, eam Sibyllam fuisse, cui, quemadmodũ Poëta ait, magnã mentem animumq; Delius inspirasset uates: nã Sibylla dicta est, quòd Dei nosset consilium: σίος enim lingua Aeolica Deus uocatur, βουλὴ autem consilium. Curabant & Apollinares ludos, qui, teste Liuio, libro decadis tertiæ quinto, primùm instituti sunt bello Punico secundo, uoti Apollini ob uictoriã adipiscendã, hoc est, ad expellendum Annibalem ex Italia. Data sunt Prætori duodecim millia æris, ad rem diuinã, & duæ hostiæ maiores, ac iussum ut Græco ritu sacrum faceret Apollini, boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ boue fœmina aurata, & in circo maximo populus coronatus ludos spectaret, atq; matronæ supplicarent, uulgoq; apertis ianuis, in propatulo epularentur, quò dies celeber omni cæremoniarũ genere fieret. Plebei constituti post exactos Reges, pro plebis libertate, seu pro reconciliatione, post secessum ab ea factũ in Auentinũ montem. Et demũ id genus permulti fuere, qui penitus obsoleuerunt. Tãtùm ex omnibus, usq; ad hunc diem, durãt taurij siue taurilia ludi apud portã Tergeminam quotãnis celebrati, qui prius, sicut tradit Varro, in circo Flaminio edebantur, &, auctore Festo, instituti dicuntur, quòd regnante Tarquinio Superbo,

incidisset pestilentia in mulieres grauidas, quæ contracta fuerat ex carne taurorum diu uendita populo: ob hoc ludi taurij dicti, & dijs inferis dicati sunt. Habebāt *insuper & conuiuiorum celebrationes, quæ aut erant cōuiuia pōtificalia, quæ in sacrificijs à sacerdotibus parabantur: aut triumphalia, quæ post uictoriam* Imperator *uel dux populo dabat: aut funebria, ut ita honor haberetur demortuo.* Dabantur *item uiscerationes, id est, caro cruda, congiaria, & mißilia, quæ spargebantur, ut puta linea, odores, unguenta, cùm alijs temporibus, tum maximè Saturnalibus in theatro, ut Suetonius in Caligula, Sparsit & mißilia uariarū rerum.* Atq; *tale fuit apud* Romanos *rerum sacrarum initium, quarum bonam nos partem accepimus, uti appositè per nos explicatur.*

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. V.

Vnde nostris consuetudo sit festis diebus exornare tēpla, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasq; miraculorū ponere, itē cōuiuari, quum quis præsertim sacerdos primam celebrat missam. Cap. I.

Vperiore uolumine, quo deniq; pacto Christiana religio propagata fuerit inter mortales, & de initio sacerdotij apud Hebræos & Romanos, ac nouissimè apud nos, & illud in quot officiorum

rum gradus abiuerit, abunde explicauimus: nunc autem peregrinos ritus ab ethnicis, id est, gentibus non Christianis (ἔθνος enim gens dicitur) acceptos, atq; reliqua persequemur, quæ nostri iam suscepti sunt muneris. Quum igitur multa ab Hebræis, & non pauca ab Romanis cæterisq; ethnicis ad nos instituta manauerint, poscit locus ut appositè ea perinde cõmemoremus, quæ ab his acceperimus: atq; minimè conuenit tacita relinquere quæ ab illis simus mutuati, quum præsertim illa ipsa meliora fecerimus, ad melioremq; usum adhibuerimus. Sunt itaq; multi ritus propè germani, ex quibus & hic est. Porrò apud nos festis diebus templa & domus nuptiales aulæis exornantur: lauro, hedera, alijsq; festis frondibus uestiuntur fores, ac uestibula decorantur coronis, sparganturq; floribus. Quæ hercle omnia ipsi idolorum cultores antea seruabant. Vergilius,

Nos delubra deûm miseri quibus ultimus esset
Ille dies, festa uelamus fronde per urbem. Et alibi,
—Et uarijs florentia limina sertis.

Item Iuuenalis testatur,

Postibus & densos per limina tende corymbos.

Lauros quoq; adhiberi solitas causa gaudiorũ, indicat, quum ait, Pone domi lauros, duc in capitolia magnũ
Cretatumq; bouem. Tradit idem Tertull. Quid, quòd Martinus primus Romanus pontifex hæc eadem, quæ in canonic. decretis, cau. 26. quæst. 7. scripta leges, & testatur, & uetat? Consimiliter ritus offerendi cereas imagines, ab ijsdem est profectus: quũ enim Pelasgi (teste Dionysio Halicar. quẽ etiã alibi super hac re citauimus)

sedibus pulsi Dodonam peruenissent, ibi accepto respō-so, quo admoniti sunt, ut Siculorum cōtinentem terram quærerent, in Latium demum post multos errores uenientes, in lacu Cutilliensi enatam deprehenderunt insulam, quam Cotilliam nominarunt. Hoc igitur quasi omine suscepto, has sibi prædictas esse sedes didicerūt, pulsisq; inde Siciliensibus incolis, regionem ipsi tenuerunt, decima prædæ secundum responsum Apollini consecrata: erectoq; Diti sacello, & Saturno ara, illum humanis capitibus, hunc uirorum uictimis placare se existimabant, propter oraculum, in quo erat,

Et capita inferno, & patri transmittite lumen.

Saturni sacra, ut quidam uolunt, Saturnalia nominantes. Post hæc ferūt, Herculem cum Geryonis pecore per Italiam redeuntem, suasisse illorum posteris, ut faustis sacrificijs, infausta mutarent, offerentes Diti nō hominum capita, sed oscilla ad humanam effigiem formata, quasi parua ora, ut pars pro toto foret: & Saturni aras non mactatis uiris, sed accensis cereis excolētes, quia φῶς nō solùm uirum, sed etiam lumē significat. Inde ergo ualuit consuetudo, ut Saturnalibus & cerei missitarentur, & sigilla, id est oscilla, arte fictili fingerentur, ac uenalia exponerentur, quæ homines pro se ac suis piaculis Diti & Saturno offerrent. Hæc quodammodo nostra uaticinabantur sacra: nam sic & nos eadem ex cera sigillaria, hoc est, imagunculas templis offerimus, & oscilla: quoties enim pars aliqua corporis læsa fuerit, utputa manus, pes, mamilla, statim uota facimus Deo, & eius diuis, quibus mox recuperata sanitate, illam manū, illum

pedem,

pedem, illam mamillam ex cera formatam offerimus. Quæ consuetudo sic increbuit hactenus, ut istiusmodi sigillaria ab hominibus ad reliqua animalia transierint: sanè sic pro boue, sic pro equo, sic pro oue, oscilla tēplis ponimus. In qua re quispiam uerecundè scrupulosius for taßis dicet, se planè nescire, an nos priscorū religionem potius uel superstitionem æmulemur, quum talia Christianæ ecclesiæ rectores etiamnum admittant: quādo, au ctore Catone De re rustica, sic Romanorum moris fuit, pro bobus, ut ualerent, uota facere, cuius rei modum ual de mehercule ridiculum ille ibidem ponit. Hinc etiā con sentaneum est fluxisse, ut nos quoq; cereos offeramus, illisq; accensis cælicolas colamus, sicuti ad Saturni aram est factitatum, quod præsertim in festo purgationis Virginis die obseruatur, ut quasi ipsi cerei sint apud nos loco agni anniculi, columbarum & turturum, quæ munera Moses constituit à puerperis lustrico die ad templum deferenda. At usus pensilium lychnorum, siue, ut Seruio placet, lychinorum, hoc est, lucernarum uel lampadum, quas uocant, à lucernis uenisse uidetur, quas Moses in tabernaculo accensas seruari instituerat. Quòd uerò tabellas in templis affigimus, quibus miracula inscripta sunt, ut ea ad posteros testatiora sint, hoc ex Græcis est, apud quos, teste Strab. lib. Geograph. 8. mos fuit in tēplo eius Dei qui auxiliatus esset, & præsertim Aesculapij, quod Epidauri insigne erat, tabellas appēdere, in quibus morbi sanati erant inscripti. Sic à Romanis sumptum est, ut & sacerdotes pariter atq; profani, diebus festis cōuiuia nō ternis aut senis ferculis, sed uicenis, si fieri poßit, suis

præbeant amicis. Quinetiam iam ita usu uenit, ut non censeatur esse festa ac solennis dies, nisi sit opiparo comi tata conuiuio. Est & illud ab ijsdem ethnicis, ut sacerdo tes nostri quum primum rem diuinam faciunt, hoc est, primam celebrant missam, consacerdotes & amicos cõ-uiuio accipiãt, eundemq; diem nõ minus religiosè quàm natalem colant, uti auspicatò sacerdotalem introitũ ad-euntes: & id quidem non immeritò, quoniam ex illo ui-ta tantùm, ex hoc uerò uita sancta producitur. Ita apud ueteres, idem dies quo quis sacris initiabatur, natalis sa-crorum appellabatur, religiosoq; ientaculo celebraba-tur. Vtrunq; Apuleius lib. Asini undecimo testificatur, quum ita scribit, Exhinc festißimum celebraui natalem sacrorum, & suaues fuerunt epulæ, & faceta conuiuia: dies etiam tertius pari cæremoniarum ritu celebratus, & ientaculum religiosum. Ceterùm nostri iam inde à principio consueuerunt in tẽplis die cœnæ Domini epu lari: testis Tertullianus, qui in Apologetico, & libro ad uxorem 2. De ethnico, ait, Quis enim coniugem suam ad Dominicum conuiuium dimittet? Sed de ritu hoc plu ra mox infrà lib. 6. cap. 4. commemorabuntur.

Vnde apud nostros moris sit spargere pecuniã in populum, dare epulum & strenam, ducere choreas, edere spectacula, exire Calend. Maij in agros, currere Cal. Martijs per arua cum faculis accensis, & per Dominica natalitia ministrum quempiam facere dominum, ac ante initium quadragesimæ inducere personas. Cap. 11.

Præter

Ræter ea quæ proximè exposuimus, ex eodem ethnicorum luxuriæ fonte manauit, ut quum corona redimitur Romanus pōtifex, Imperator, & Rex, alijúe principes aliquo insigni honestantur honore, mos sit spargere in populū, non uestes, nō unguenta, id quod Romanos Imperatores factitasse superiore capite ostendimus, sed numos argenteos, uel aureos, quò sic futuræ liberalitatis signum ab inita statim dignitate appareat. Solent simul epulū, hoc est, publicum conuiuiū ciuibus, & præsertim in nuptijs, dare, quod ueteres præcipuè Romani siue in triumphis, siue in ludis, siue in funere ad sepulchrum, pro hæreditatum facultatibus facere consueuerant. Iuuenalis,

Vnde epulum poßis centum dare Pythagoreis.

Et Tranquillus idem paßim attestatur. Est haud dubio procul & ab ijsdem usus dandi strenam, id est, munus quod in principio anni, boni ominis gratia datur: quādo idem Tranquillus scribit, equites Romanos solitos fuisse quotannis strenam Augusto Cæsari in Capitolio etiam absenti Cal. Ianuar. conferre: quod hodie etiamnum apud nos ubiq; seruatur, diuerso tamen modo, Itali enim summi uiri dant infimis, in Anglia uerò inferiores deferunt strenam superioribus, & Regi cuncti principes, qui tamen dantibus aliquid contrà donat, quò liberalitas, ut boni ominis nuntia mutuò communicetur. Quod etiam sine munere, cum primum anni incipientis diem, more ueterū, ut est testis Plin. lætis precibus nobis uicißim faustum generatim ominamur. Itē imitamur & gnauiter ipsos priscos in psallendo saltādoq;:

nam

nam illi ita in statiuis ferijs factitabant: testis Vergilius,

Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.

Idem, Immemores nostri festas duxere choreas.

Morem autē eiusmodi choreas ducendi Liuius ab Hetruscis ad Romanos profectū dicit. Sed & hæc omnia Zacharias pontifex simul testatur, simul prohibet, Siquis Cal. Ianuarij ritu ethnicorū colere, uel aliquid plus noui facere propter nouū annū, aut mensas cum lampadibus, uel epulas in domibus præparare, & per uicos, & plateas cātatores & choreas ducere ausus fuerit, anathema sit. Scriptum leges hoc præscriptū in decretis cano. cau. quam suprà in consimilē rem adduximus. Verùm quàm bellè seruetur, ex eo licet existimare, quòd nūc nulla alia de causa sit gratior festus dies iuuentuti, quàm ut otiū sit ad choreas ducēdas, & id cum primis apud Italos. Solemus uel more priscorū, spectacula edere populo, ut ludos, uenationes, palæstras, cursus hastarū, equorumq; ad metā è carceribus, recitare comœdias, itē in templis uitas diuorū ac martyria repræsentare, in quibus ut cūctis par sit uoluptas, qui recitant, uernaculā linguam tantū usurpant. Sic olim apud Romanos in primis, in theatris poëtarum recitabātur poëmata, in amphitheatris bestiarū, gladiatorúmue ludicra fiebāt, uarijq; per urbem ludi quibus plebs oblectaretur. Est item consuetudinis, ut iuuētus promiscui sexus lætabunda Calend. Maij, exeat in agros, & cantitans inde uirides reportet arborum ramos, eosq; ante domorum fores ponat, & denique unusquisq; eo die aliquid uiridis ramusculi uel herbæ ferat, quod non fecisse pœna est, præsertim apud Italos, ut

madefiat.

madefiat. Hæc uel à Romanis accepta uidentur, apud quos sic Flora cunctorũ fructuum dea mense Maio lasciuè colebatur, sicut suprà diximus: uel ab Atheniensib. sunt, quòd illi in fame in tẽplo Delphico, ἀρεσιώνην, id est, iresionem ponebant, hoc est, ramũ oliuæ, siue lauri, plenum uarijs fructibus. auctor Herodotus. Sic nos tunc eo anni tempore, quum uirent omnia, quasi per hũc modũ, fructuũ ubertatẽ ominamur, ac bene precamur. Item in Vmbria præsertim insigni regione Italiæ, unde nos oriundi sumus, consuetudo est ut quotannis pridie Calend. Martias, id est, ea nocte quæ primũ diem mensis Martij præcedit, crebros paßim faciant ignes, & pueri facibus, quæ ex arundinibus iam aridis utplurimũ fiunt, accẽsis per arua currant, ut precãtes fœcunditatẽ agrorũ, tum terra iam fœtum parturiente. Quod acceptum dixerim ab ipsis quoq; Romanis, qui quasi per manus talia nobis sacra, seu celebritates, uel obseruationes tradiderunt: illi enim, ut antea ostendimus, Cerealia Cereri sacra colentes, cum facibus noctu currebant, quòd Ceres ipsa gerendis fructibus, prout Ciceroni placet, & nos alibi docuimus, præsit, & quasi Geres nominata sit. Est & illud ab ijsdem ad posteros profectũ, quamobrẽ nũc per Dominica natalitia, nostri ministri potestatem in dominos habeãt, atq; unus eorũ dominus creetur, cui cũcti domestici simul lasciui & hilares pareant, unà cũ ipsis dominis, hoc est, patribusfamiliâs. Siquidẽ hanc libertatem serui apud Romanos, uti in Iustini epitome est, Saturnalibus habebant. Institutũ hoc apud Anglos præcipuè custoditur. Sed aliud fuit olim apud gentes seruorũ nomẽ, quod bellorum

bellorũ leges attulerant, ubi capti essent: nos autẽ Dei benignitate ac prouidẽtia liberi ferè omnes ac fratres, auctore Christo, uniusq; ciuitatis Dei ciues sumus, ac propterea quos habemus domi ministros, serui appellandi non sunt, nedum habendi, quod permulti impudẽter faciunt. Atq; hoc libertatis munus uni Christianæ religioni duntaxat acceptũ referre debemus. Post hũc, alius paris propè lasciuiæ ludus ad nos trãsijt: nã ut illi in quinquatrijs minoribus, & megalẽsibus, personati per urbẽ ludendo incedebant, ita nostri morẽ induendi personas non uno uel altero die, nec sacrorum causa, sed turpi insaniendi studio, duos continuos menses ante quadragesimæ initiũ, stolidè seruãt, sub quibus inueterata iam delirandi licentia, sexcẽta flagitia quotidie faciũt, & illud impune, perinde quasi eo modo cuiq; liceat esse scelerato, nihilúe maleficij credatur committi, si uera hominis facies nõ uideatur, perinde ac non pateamus etiam Deo, quem nemo ambigit fandi atq; nefandi iustum esse iudicem, qui & improbos pœna, & probos præmio semper afficiat. Vna omniũ regionũ Anglia eiusmodi personatas belluas hactenus nõ uidit, nec quidẽ uult uidere: quãdo apud Anglos, in re hac præ alijs certè sapiẽtiores, lex est, ut capitale sit, siquis personas induerit. Et quia sub idẽ tempus illud ieiunium quadraginta sex dierũ nobis anniuersariũ indicitur, ideo quotãnis cuncti ubiq; gentium in nostro Christiano orbe, studiosius solito adipatis uescuntur cibis, & non parũ multi quibus præcipua uẽtris cura est, ad uomitũ saturantur, quasi expleturi futuram famẽ, quum tamẽ eorũ etiã intemperatior futura

sit absti

ſit abſtinētia: nam quāuis ab eſu panis & carnium abſtineant, bellarijs ſe farciūt, & azymum panem pro fermentato deuorantes, de ieiunio gloriantur. Sic peccata undiq; accumulant, ne aduentante Paſcha, uacui aut fruſtra ad ſuos ſacerdotes adeant, à quibus per cōfeſſionem maleficiorum onere leuandi ſunt. Et hæc omnia ex Romanorum Bacchanalibus ad nos fluxiſſe dixerim.

Vnde fluxerit mos ungendi ſacerdotes & Reges, item baptizatos, id eſt, confirmandi, ac morbo periculosè laborantes. Cap. III.

QVum Moſes tabernaculum ædificaret, fuit illi à Deo præceptum, ut ſacrum conficeret unguētum, quo ipſum opus unà cum uaſis, ac ſimul ſacerdotes & Reges perungi poſſent, qui uocarentur ad ſacerdotium, uel regnum. Quo facto, uſus inde increbuit, ut quemadmodū olim Romanis Imperatoribus indumentum purpuræ inſigne fuit regiæ dignitatis initæ, ſic Hebræis unctio ſacri unguenti nomen ac poteſtatem regiā conferret. auctor Lactant. Quapropter Aaron & filij eius primùm à Moſe, poſtea Saul primus Hebræorum rex à Samuele propheta unctus eſt, auctor Ioſephus, lib. Antiquitat. 6. Dumq; Saul puerū præmiſiſſet, ſumēs Propheta (de Samuele loquitur) uas olei ſuper iuuenis caput effudit, eumq; cōplexus ait, Eſto tu Rex conſtitutus à Deo, &c. Ita mos inoleuit, ut hoc deinde modo tā Reges quàm ſacerdotes conſecrarētur, quibus propterea ſumma ab omnibus haberetur reuerētia, ut charioribus Deo, dicēte Domino Pſal. 104. Nolite tāgere chriſtos meos, & in Prophetis meis nolite malignari.

malignari. Vocat christos perunctos, hoc est, Reges & sacerdotes. Docet Cyprianus huius rei mysterium, Hoc oleo, inquit, antiquitus sacerdotes sacrabãtur, & Reges: & ipsi altariũ lapides delibuti, spiritalem intelligi uolebant sacris mysterijs inesse pinguedinem: & sicut oleum fluentibus & humidis quibuslibet superfertur, ita excellentia sacerdotalis & regiæ dignitatis secũdum formam Dei & Christi, sub se omnia continens, regimen & munimen tam actiuæ quàm cõtemplatiuæ uitæ obtinet. & reliqua. Manauit & ad posteros huiusmodi Regum atq; sacerdotum consecrationis ratio, qui nunc apud nos similiter sacro perunguntur chrismate, etsi longè alijs cæremonijs, prout à patribus institutum est. Sic Christiani omnes quum baptizãtur, sic ædes quum sacrantur, unà cum calicibus chrismate linuntur, quod primùm diuus Syluester, teste Innocẽtio tertio, in epistolis decretalibus, fieri præscripsit. Sed iam ad Christi unctionẽ ueniamus. Solet à studiosis quæri, quonam pacto Iesus fuerit unctus, & à quo: quã sanè rem quum Euseb. in historia nõ minus uerè quàm doctè explicet, idcirco placuit eius uerba subijcere, ut rei plus fidei esset, quæ hæc sunt, Qualiter Christus effectus sit, Dauid testatur dicens, Dilexisti iustitiã, & odisti iniquitatẽ, ꝓpterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Sic indicat, quòd unctus sit Deus à Deo, nõ oleo cõmuni, sed oleo lætitiæ: nec sicut participes eius, id est, illi qui in imagine præcesserant, sed præ participibus eius. Per oleum uerò lætitiæ in sacris literis, mystico sensu spiritus S. designatur. Sed de põtificatu eius, idem Dauid alio in loco tale ali-

quid

quid arcanis designat eloquijs, tanquam ex persona Patris de Filio pronuntiantis, De uentre, inquit, ante luciferū genui te. Iurauit Dominus, & nō pœnitebit eū, Tu es sacerdos in æternū, secundū ordinem Melchisedech. Hic autē Melchisedech sacerdos fuisse Dei summi refertur, sed quia non oleo cōmuni perunctus, neq; ex successione generis susceperit sacerdotiū, sicut apud Hebræos mos erat, ideo secundū ordinem eius sacerdos futurus dicitur Christus, qui non olei liquore, sed uirtute cælestis spiritus consecretur. Hæc Euseb. Diuus quoq; Hieron. disserens locū Psal. Nolite tangere christos meos, quē supra citauimus, si modò Hieron. sint cōmētarij in omnes Psalm. scripti, de eadem re perbellè docet, aiens, Erubescant ergo Iudæi, qui dicunt, quoniam si non aliquis ungatur regali unguento, non potest Christus uocari: hoc enim dicunt, quoniam Dominus noster nō est Christus, quia non est unctus unguento regali. Ecce ante legē, patriarchæ non uncti regali unguēto, Christi dicūtur. Christi autem sunt, qui Spiritu sancto unguntur. Ergo & Dominus noster iustè uocatur Christus, & reliq. Orig. itidē latè meminit de hac Christi unctione, in homil. 12. super Leuitic. Iam liquidò constat quod exponere polliciti sumus. Chrisma uerò Græca uox est, & idē Latinè est, atq; unguentum, ἀπὸ τῆς χρίσιος, quæ est unctio. Fiebat autē ex myrrha electa, ireo, cinnamomo, & calamis, qui, teste Plin. in Arabia, India, & Syria, odorati nascuntur, quæ simul contusa oliuarum oleo miscebantur, sic unguentum suauißimum conficiebatur, quo Moses ipsos sacerdotes & tabernaculum illiniens purgauit. auctor Io-

ſeph.li.3. Antiq. At noſtri ex oleo & opobalſamo, quod eſt, ut idem Plin. lib. 12. tradit, balſami arbuſculæ ſuccus, chriſma faciunt, quod Fabianus pont. decreuit, ut quotãnis renouaretur in cœna Domini, uetus cõbureretur. Quidam qui de ijs rebus minus ſcitè ſcribunt, hũc errorem non animaduertunt, arbitrantes balſamum ſuccum eſſe, non arborem, quod omnibus odoribus præfertur, uni terrarũ Iudææ conceſſum. Dioſcorides etiã in Aegypto naſci ait. Lignũ uerò balſami xylobalſamũ nuncupatur. Quòd autem epiſcopi baptizatos poſtea chriſmate inungunt, id Clementis primi præceptum eſt, qui iuſſerat infantes à baptiſmo ſtatim confirmatũ iri, ratus non eſſe perfectũ Chriſtianum, qui illud ſacrum per incuriã, nõ inuitus prætermiſiſſet. Et hoc ea ratione fit, ut in eos per impoſitionẽ manus põtificis, Spiritus ſanctus infundatur uberius: quod ab Apoſtolis fieri cœptum, in Actis teſtatur Lucas, ſcribens, Quum autẽ audiſſent Apoſtoli qui erant Ieroſolymis, quòd recepiſſet Samaria ſermonẽ Dei, miſerũt ad eos Petrũ ac Ioannẽ, qui quum deſcendiſſent, orauerũt pro ipſis, ut acciperent Spiritũ ſanctũ, nondũ enim in quenquã illorũ illapſus fuerat, ſed baptizati tantùm erãt in nomine Chriſti Ieſu. Tũc imponebãt manus ſuper illos, & accipiebant Spiritũ ſanctum. Atq; hoc initiũ fuit confirmationis, quæ à ſolo epiſcopo adminiſtratur in hunc planè modũ. Primùm quod infantis nomen ſit, rogat: poſtea in frõte eius circũducit ſuo pollice ſignũ crucis, ungendo chriſmate, dicẽs, uerbi gratia, Paule, uel Paula, ſigno te ſigno crucis, & cõfirmo te chriſmate ſalutis, in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti,

ut replearis eodem Spiritu sancto, ac habeas uitam æternam, Amen. Postremò alteram infantis malā leuiter manu tāgit: si uerò sit adultus, grauius uerberat, ut eius mysterij reddatur perpetuò memor, dicens, Pax tecum. Sic quoq; ab ijsdem Apostolis usus ungendi periculosè laborantes manauit, dicente euangelista Marco, quum de discipulis loquitur, Egreßi prædicabant ut pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eijciebant, & ungebāt oleo multos ægros, & sanabant. Hinc igitur apparet natum, ut hodie oleo, non admisto opobalsamo, animas ex morbo agentes ungantur. Cuius rei meminit & beatus Iacobus in epist. sua, unde quidam malunt illum morem ungendi ægrotos manasse. Ea ratione posthac Felix IIII. mandauit ut morientes ungerentur.

Capi. 6. b. 13.

Cap. 5. c. 15.

De initio coniugij sacerdotalis apud Hebræos, & quando illud occidentalibus sacerdotibus interdictum fuerit. Cap. IIII.

Poscit locus ut antequam ad alia transeamus, aliquid appositè de initio cōiugij sacerdotalis speciatim dicamus. Itaque Hebræis studium in primis fuit propagare genus, quòd fortasse orbis, qui post diluuium habitatoribus uacuus erat, oppleretur hominibus. Mansit & ea cura posteris, quamobrem, ut ait Augustinus De bono coniugij, fas ijs esset plures habere uxores. Arguit idem, quòd eorum legumlator Moses omnibus æquè coniugium conceßit, ipsis etiam sacerdotibus, ne naturali mulierum cōiunctione priuati, ad minus licita temere prolaberentur. Propterea siqua mulier non genuisset, pro-

bro habebatur: quod Anna Helcanæ uxor dolens, ſicut in principio primi Regũ lib. legitur, uouit Domino Samuelem filiũ, priusquã cõciperet. Sed ad Moſen redeo. Is auctore Ioſepho, lib. Antiq. 3. cap. 14. conſtituit, ut ſacerdotes uxores ducerẽt, etiã uiduas, quæ neq; captiuæ, neq; ancillæ, nẽq; quibuſuis de cauſis per factum diuortiũ, repudiatæ à prioribus uiris eſſent: ſummo uerò pontifici uoluit uirginẽ nuptũ dari. Et hæc apud Hebræos matrimonij etiã ſacerdotalis ratio fuit, quam ab omnibus obſeruari oportere Seruator noſter demõſtrat, dicẽs, Scriptũ eſt, Propter hoc relinquet homo patrem & matrẽ, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unã. Quod ergo Deus cõiunxit, homo non ſeparet. Noſtris aũt ſacerdotibus Apoſtolus in primis Paulus (quia Deus, uti Cyprian. ait, continentiam ſuadet, non iubet) modum contrahendi matrimonij præſcripſit, ita ad Timoth. ſcribens, Oportet igitur epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, unius uxoris maritum. Et paulò inferius, Diaconi ſint unius uxoris mariti. Sic cõplexus eſt omnes ſacris initiatos ordinibus. Quod epiſcopis eſt cõceſſum, illud ipſum & presbyteris datum, quandoquidẽ ex teſtimonio Hier. alibi diximus, olim epiſcopos uocitari presbyteros. De ſubdiaconis ſiletur, quorũ tunc ordo haud ſacer erat. Item Syluester primus, gradus in ordinibus ſacerdotalibus cõſtituit, ut unuſquiſq; uno tãtùm ordine cõtentus eſſet, & unius ſolùm uxoris uir. Eſt operæpretium audire quoſdam ex noſtris theologis ſuperſtitioſè uerecundos, detorquere hunc locum ad rem familiarem moderandam, affirmãtes per hæc Apoſtolũ ſignificare,
epiſcopum

episcopum non debere nisi unum habere episcopatũ, & presbyterũ itidem unũ sacerdotiũ poßidere. Super qua re Hieron. ad Oceanum ita disserit, Quidã coactè interpretantur, uxores pro Ecclesijs, uiros pro episcopis debere accipi, & hoc in Nicena quoq; synodo à patribus esse decretũ, ne de alia in aliam ecclesiã episcopus transferatur, ne uirginis pauperculæ societate contempta, ditioris adulteræ quærat amplexus, & reliqua. Sed multò futilius nuptias detestantur atq; perhorrescunt, nec uolũt credere Paulũ loquutũ esse uxori, quũ scripserit, Sanè rogo & te cõpar germana, adiuua eas, &c. Id quod rectè quadrat, ut mulieri mulieres cõmendẽtur. Nec obstat quòd Hieron. ad Eustochiũ scribens aliter sentire uideatur, nempe sic decuit, ut uirginis auribus utcũq; multorum exẽplis uirginitatem inculcaret. Et deniq; Apostolum uirginẽ prædicant, ex eo potißimùm quod dixit, Nam uelim omnes homines esse ut & ipse sum: quum Apost. per hæc innueret, se iam à cõplexu & cõmercio uxoris abstinere, & mente & corpore castum esse: quod uel August. de bono coniugij declarat, dicens, Sed noui quosdam qui murmurant: Quid, inquiũt, si omnes uellent ab omni concubitu abstinere, unde subsisteret genus humanum? Vtinam omnes hoc uellent, duntaxat in charitate, de corde puro, & cõscientia bona, & fide perfecta, multò citius Dei ciuitas cõpleretur, & acceleraretur terminus seculi. Quid enim aliud hortari apparet Apostolum, ubi ait, Velim omnes esse ut & ipse sum? aut alio loco, Hoc autẽ dico, fratres, tẽpus breue est, superest ut qui habent uxores, tanquã non habeant. hæc August.

Arguit Paulus ita se fecisse dicens, Annon habemus potestatem sororē mulierē circūducendi, sicut & cæteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? Appellat uxorē Paulus sororē, quòd eam iam loco sororis haberet: quanuis Hieron. aduersus Iouinianū, hūc locum magis piè quàm ex re ipsa tractet, quippe qui intelligi uult eas mulieres, quæ secūdum Iudaicū morem ex suis facultatibus, quod opus erat magistris administrabāt, sicut Sunnamitis Helisæo suppeditarat, quod omnino à sancti uiri mente nō dissonat. Sed propositum sequamur. Testatur idem Clemens Alexandrinus episcopus, quem Eusebius libro Ecclesiasticæ historiæ tertio citat, & ait, Sed & Paulū non tædet Apostolum, in quadā epistola sua mētionem uel salutationem facere cōparis suæ, quam se ideo negat circūducere, ut ad prædicationē Euangelij expeditior fiat. Affirmat illud idē Ignatius Antiochenus episcopus, qui cum Paulo uixit. Si dubitamus adhuc, audi quæ idē Clemēs aduersus hosce scrupulosos sanctos, qui nuptias spernunt, scribat, An & Apostolos improbant? Petrus etenim ac Philippus & uxores habuerunt, & filias etiam uiris nuptū dederunt. Et sequitur, Aiunt beatū Petrum quum uidisset uxorem suam duci ad paßionem, gauisum esse electionis gratia, & pòst eā proprio nomine appellantem dixisse, O cōiunx memento Domini. Sed ecquid est cur in re clara moremur? quando Paulus ita ad Titum scribit, Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut constituas presbyteros per singulas ciuitates. Siquis est sine crimine, unius uxoris uir, habens filios fideles. Hæc ille. Hunc igitur Apostolicum contrahendi matrimonij

ritum

ritum diu seruatum cōstat. At postea res adstricta est, ea quidem ratione, ut sacerdotibus & diaconis liceret uirginem habere uxorē, quæ si prior naturæ concessisset, nequaquā fas esset uiro alterā ducere: sin illa superstes foret, tum uidua perpetuò secundos non contaminaret hymenæos. Sic uirgines nubebant, spem & uotū uxoris semel transigentes, & adhærebant ad unū maritū, & maritus ad unā uxorē, ut ad unum corpus, unāq; uitā, ne ulla cogitatio ultrà, néue longior cupiditas esset. Græci eiusmodi nuptiarū morē hodie retinent: nā quum olim, teste Gratiano, dist. 31. habita Nicæa synodo, quæ prima fuit, quā terra uidit Græcia, agitatum esset, ut sacerdotes, diaconi & subdiaconi, se cum uxoribus non amplius cōmiscerent, reclamāte in primis Paphnutio antistite ex Aegypti partibus, uiro sancto ac cælibi, qui iam tum, ut ex historia Ruffini constat, miraculis clarebat, illud non aliud esse, nisi præbere cū uiris tum mulieribus peccandi occasionē: unicuiq; postremò data fuit facultas utrū mallet sequendi. Ita sacris initiati matrimoniū cōtinuarunt. Post hæc sextus cōuentus, qui nouissimus & celebratissimus fuit, oriētali populo, auctore eodē Gratiano, uiuēdi regulā præscripsit, ac demū permisit sacerdotes, diaconos atq; subdiaconos, uxores habere, quas priusquam sacris initiarētur ordinib. duxissent. Verùm quēadmodū decet, ut sacerdos manus abstineat ab omni macula peccati, qui semotus intra tēplū usib. sacerdotalibus ac Dei ministerio uacet, quū præsertim est sacrificiū facturus, quò dies & noctes meditetur de lege Domini, q̃ ait, Sancti estote, quia & ego sanctus sum Dominus Deus uester:

ita pari ratione, in eadē synodo decretū fuit, ut sacerdotes cū diaconis & subdiaconis, rem diuinā uicißim facerent, aut in tēplis administrarēt, & unusquisq; suæ uicis tempore, religionis causa secubaret. Quod ab Hebræis sumptū constat, id etiā quod Apost. præcipit, dicens, Ne fraudetis uos inuicē, nisi si quid ex consensu, pro tēpore, ut uacetis ieiunio & orationi, & rursum ad idipsum cōueniatis, &c. Quin & ethnici religionis causa, à fœminæ cōplexu secubare solebāt, in sacris præsertim Cerealibus. testis est Ouid. At Occidentalibus paulatim est connubiū abrogatū. Syricius enim primus sacerdotibus & diaconis, ut ait Gratianus dist. LXXXII. coniugio interdixit, qui circiter annū salutis humanæ CCCLXXXVII. sedere cœpit. Idē instituit, ut quicunq; aut uiduam, aut secundā duxisset uxorē, ab ordine sacerdotali pelleretur: sic per hoc uoluit, ut deinceps digamus ad officiū sacerdotis non admitteretur, prout suprà cōmemorauimus. Pelagius secundus deinde statuit, ut subdiaconi uel uxores à se separarent, uel illis contenti, sacerdotiorum possesione cederent, & quum neutrū admisissent, iußit ut omnino uxores, exēplo post homines natos importunißimo ab se ablegarent. Verùm id decretum Greg. qui Pelagio succeßit, iniquum censuit, ut Euangelio contrarium, quod iubet uxorē stupri causa tantùm dimitti, & idcirco sanxit, ut nullus amplius fieret subdiaconus, nisi se castè uicturū prius promisisset, quò sic cunctis legem continentiæ imponeret. Voluit, opinor, Greg. minores coërcere, ut illorum exēplo, maiores ex Syricij decreto mox sua sponte matrimonia spernerent. Eò quoq; pertinet,

net, quum in suo dialogo laudat presbyterũ quendã, qui presbyteram suam, id est uxorẽ, ut sororẽ abstinendo coleret. Cæterùm non tenuit quempiam tum primùm ista Gregoriana lex, sicut antea Calisti decretũ nõ est seruatum, quẽ idem Gratianus auctor est, primum sacerdotibus uniuersis indixisse cælibatum. Alij id Eugenio post Greg. attribuunt. Præterea illud ipsum cùm Meldensi synodo, tum Carthaginẽsi est magno omniũ cõsensu statutũ, sicut in canonicis decretis dist. XXXII. & LXXXIIII. legimus. Ita alijs deniq; super alijs promulgatis legibus, non ante pontificatũ Greg. septimi, qui anno salutis MLXXIIII. est pontifex creatus, coniugiũ adimi occidentalibus sacerdotibus potuit. Quod uerißimum esse testatur Leo nonus, qui paulò ante istum Gregor. sedem tenuit Apostolicã, ita aduersus quendam abbatẽ nomine Nicetam, scribens, Omnino confitemur, nõ licere episcopo, presbytero & diacono propriam uxorẽ causa religionis abijcere à cura sua, sed ut ei uictum & uestitũ largiatur, ac nõ ut cum illa carnaliter ex more iaceat, sicut & sanctos Apostolos legimus fecisse, beato Paulo apostolo dicente, Annon habemus potestatem sororem mulierem circunducendi? Hæc ille apud Gratianũ. Sed ne plura, ut, cõtrà atq; nostrum est institutum, ne uideamur res potius definire, quàm earum initia prodere. Illud tamen dixerim, tantum abfuisse, ut ista coacta castitas illam cõiugalem uicerit, ut etiam nullius delicti crimen maius ordini dedecus, plus mali religioni, plus doloris omnibus bonis impresserit, inusserit, attulerit, quàm sacerdotum libidinis labes. Proinde forsitã tam è repub. Christiana,

quàm ex ordinis usu esset, ut tandem aliquando ius publici matrimonij sacerdotibus restitueretur; quod illi sine infamia sanctè potius colerent, quàm se spurcissimè eiusçemodi naturæ uitio turpificarent. Quod ne id accideret, summæ etiam ueteribus curæ fuiße constat: quando apud Rom. flamen dialis, uti suprà demonstrauimus, ea de causa, mortua uxore, sacerdotio se abdicabat, quia uita sacerdotis nō modò deberet esse quamcastißima, uerumetiā omni turpioris intēperantiæ suspicione carere.

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fuerit contractum, & intra quos cognationis gradus tam apud illos, quàm pòst apud nos: ac ibidem, an ulli unquam per leges licuerit plures simul habere uxores, & ius connubij filiorum esse in potestate parentum, atq; unde mòs sit ut puerperæ purgentur. Cap. V.

T suprà de sacerdotali coniugio est non intempestiuè explicatum, sic hoc loco de reliquorum Christianorum, deq; cōtrahendi modo aptè disserēdum, quò in ducendis uxoribus pateat, quotus neceßitudinis gradus legitimus sit, quandoúe uxorum multitudo fuerit interdicta. Itaq; iam inde à principio orbis, cœpere fratres & sorores inter se matrimonio iungere, quum non haberent remotiorem propinquitatem, cum qua copularentur. Vnde cōtigit, ut Adā unus homo, simul pater, simul socer esset: & Eua eius uxor similiter utriq; liberorum sexui & mater & socrus. Durauit usq; eò hæc apud Hebræos cōiugij ratio, dū paulatim charitas effecit, ut homines

mines quibus cordi esset cōcordia, diuersarū necessitudinum uinculis necterētur, ne unus in una multas haberet, sed singulæ diffunderentur in singulos, ac sic ad societatem uitæ studiosius conciliandā, plurimæ necessitudines plurimos cōplecterentur. Hinc deniq; ad cōsobrinas & neptes, ad aliasq; minus propinquas transitū est. Sic Abraham Saram ex Aram fratre neptem in matrimoniū duxit: sic Iacob Lyam & Rachel filias Laban auunculi: sic alij alias postremò nullo sibi genere propinquas. Fuit tamen illius curæ, teste August. De ciuit. Dei. lib. 11. propinquitatē, ne propaginū ordinibus se sensim dirimens longius abiret, & propinquitas esse desineret, nondum procul locatā rursum matrimonij uinculo colligare, & quodāmodo reuocare fugientē, quòd per id, in una familia uel tribu opes in perpetuū remanerēt. Ac ideo de suo genere uirorū & fœminarū paria iungi uoluit Moses, dicēs, Omnes uiri ducant uxores de tribu & cognatione sua, & cunctæ fœminæ de eadē tribu maritos accipiant, ut hæreditas permaneat in familijs. Hoc scriptū leges in Numeris. At nunquā licuit plures simul habere uxores, uetante Domino ac dicente Adā primo parenti, cui Euā copulauit uxorem, Propterea deseret homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam. Sic Deus per unum par hominū, hoc est, maris & fœminæ, uoluit coniugium confici. Verùm uti mulierum inopia in causa fuit, quamobrem fratres à principio sibi sorores coniugio sociarint, sic paucitate populi factum uidetur, ut Hebræorum quidem propagandæ sobolis studio, plures interdum uxores simul habuerint:

primusq;

primusq; eam legẽ uiolare ausus fuerit Lamech, qui, ut in Genes. libro est, duas simul habuit in matrimonio fœminas, cuius postea cõplures extiterũt imitatores. Quod facinus D. August. ita diluit, differens, Obijciuntur Iacob quatuor uxores, quia mos erat, crimẽ non erat. Sicut patriarchæ coniugibus accipientibus semẽ suum miscebantur, non cõcupiscentia perficiendæ uoluptatis, sed prouidentia propagandæ succeßionis: sic Apostoli auditoribus admirantibus doctrinam suam condelectabantur, non auiditate cõsequendæ laudis, sed charitate seminandæ ueritatis. Hactenus ille. Tertull. uerò lib. ad uxorem primo, ait id factum, ut esset quod noua lex rescinderet. Et Chrysost. homil. 55. in Genesin, de ea re scribit, Tum enim quia principia erant, permissum fuit cum duabus, uel tribus, uel pluribus uxoribus misceri, ut humanum genus propagaretur, & pietas incrementum acciperet. At Christus aduenicns omnem illam ueterem consuetudinem aboleuit. Vides, quomodo non oporteat consuetudinem prætexere, sed quod iustum est inquirere, &c. Inde par est credere, ad barbaros eũ ritũ manasse, qui, uelut suprà ostendimus, singuli binas pluresq; pro opibus, uxores ducebãt, quod Saraceni ex Mahumeti præcepto turpiter seruãt. Sed ad propositum redeamus. Postremò Moses moderaturus nuptijs, statuit, ne quisquam primo uel altero cognationis gradu propinquã duceret uxorem, ut ipsa neceßitudo libidine concumbendi nõ turparetur, quam ethnici eo modo maximè inquinabant: nam Medi, Arabes, & pleriq; alij, sicut in 1. huius operis uol. quũ de matrimonij origine prodidimus, est demonstratum,

tum, sorores cum matribus ductabant uxores. Romani uerò neptes ad ultimũ sibi copulabãt, eiusq; rei initium Plutarch. in Problem. ponit, scribẽs, Superioribus enim tẽporibus qui se aliqua necessitudine attigissent, uxores nõ ducebant, quemadmodum nec nunc quidem sorores. Sed nõ ita pridem factum, ut neptes uxores ducere permitterent. Vir quidam sanè pauper, cæterùm bonus & cum primis popularibus acceptus, quũ neptem cui dos ampla esset relicta, in matrimonium accepisset, locuples ex eo & copiosus factus est: eius rei accusatus, iudicio multitudinis absolutus est. Plebiscitum deinde factũ, ut in ducendis uxoribus, ad neptes usq; ascendere liceret, superiore necessitudine prohibita. At nostris, quorũ iustitia secundũ præceptum Christi, plus quàm Pharisæorum, nedum aliorũ abundare semper debuit, modus contrahendi matrimonij multò honestior est datus, quo per mulieres & honore & potestate augerentur, si multos habere uiderentur affines, utúe ne barbarico more singuli plures ductarẽt uxores, aut nulla habita propinquitatis ratione, cũ quibusuis mulieribus sese matrimonio iungerẽt, neúe libidine fortè flagrantes puellas spe connubij ad stuprũ illectas uiolarent, ac mox optati cõpotes quũ remotis arbitris fidẽ dedissent, eas desiderio fraudare uolẽtes, pacto stare, quod sæpe fit, negarẽt. Itaq; primò Apostolus uxorũ multitudine interdixit, ad Corinth. scribens, Attamẽ propter stupra uitãda, unusquisq; suã habeat uxorẽ, & unaquæq; uirũ suũ habeat. Deinde Fabianus, teste Gratiano, præter illos duos gradus, primũ & secundũ per Mosen prohibitos, primus tertio & quarto nostris

to nostris interdixit, quo deinceps nemini fas esset, mulierem affinitate coniunctã citra quintũ gradũ uinculo sibi cõiugali sociare, propterea quòd est nescio quid naturalis uerecundiæ nobis innatũ, quò facilè abhorreamus ab eiusmodi propinquorũ colligatione, corporũ cõmiscendorum causa. At Iulius deinde ut populo Christiano arctiores paulatim morum limites poneret, prohibuit, ne usq; ad septimum gradum matrimonia cõtraherent: quod & D. Gregorius cõprobauit. Ad extremum uerò quum istiusmodi patrum seueritas efficeret, ut in sua iam quisq; ciuitate minus connubium sibi inueniret, cogereturq; per hoc, aut à finitimis petere, aut illis dare, unde hæreditas sæpenumero distraheretur, placuit Innocẽtio III. Christiani populi cõmodo tempestiuè prouidere. Is enim Fabiani decretũ iampridem antiquatum reuocãs, statuit ut cũctis dein in perpetuum liceret eas in matrimonium ducere, quæ neq; cognationis, neq; affinitatis gradu primo, altero, tertio & quarto ipsos attingerent: quod hodie rite seruatur. Extat id decretum in lib. Decretalium epist. 4. eo cap. cuius principium est, Non debet. Est etiam modus inter cognatione, quam dicunt spiritualẽ, copulatos, positus à Theodato pontifice, qui primus sanxit, nequis eam puellã duceret uxorem, quã ex baptismi fonte leuasset pater. Est & ex quadã honestate à Gregorio, & post eum ab Alexandro tertio statutum, ne sponsam fratris relictam, frater in matrimonio haberet, ne Hebræorum uideretur imitatio, apud quos, ut frater fratris sine liberis mortui uxorem duceret, sobolis suscipiendæ atq; perpetuandæ causa fas erat. Item Euaristus

ristus primus decreuit, incestũ haberi cõnubiũ, cui sacer dos non adfuisset, consecrassetq; illud, ac nisi puella à parentibus solenni more uiro desponsa foret. nõ nemo Sotero id aßignat. Sic nuptiarũ arbitriũ iam inde ab initio in parentũ potestate fuit, quando Moses de ea re ita sanxerat in Exodo statuens, Si seduxerit quis uirginẽ nõdũ desponsatã, dormieritq; cum ea, dotabit eam, & habebit uxorẽ: si pater uirginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modũ dotis, quã uirgines accipere consueuerunt. Sic filius Tobiæ Sarã, tradente Raguel patre puellæ, duxit uxorẽ. Talia ethnici quoq; seruabant, uel teste Terentio, qui in sua Andria facit Simonẽ patrẽ parãtẽ nuptias filio Pãphilo ualde inuito. Idẽ testificatur Apuleius, qui sexto Asini libro facit etiam Venerem argumentantẽ, nõ uideri legitimas inter Cupidinẽ & Psychẽ nuptias, propter disparilẽ generis conditionẽ, & quòd res acta esset furtim, sine testibus, patre non cognoscẽte. Sed Catullus præclarè quidẽ carmine suo nuptiali, eam ipsam, ut ita dicam, naturæ legem cui parendum sit, edocet,

At tu ne pugna cum tali coniuge uirgo,
Non equum est pugnare, pater cui tradidit ipse,
Ipse pater cum matre, quibus parêre necesse est.
Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Vnde meritò iam pudeat Christiani nominis uiros, qui posthabitis tam nostris quàm priscorum legibus, clandestina quotidie sponsalia faciunt, qui propterea nihil mirentur,

rentur, si matrimonia ipsa minus sibi prospera sint. Ea sponsalia postea utriusq; sponsi & sponsæ cōsensione rata fiebāt. Et illud etiā ab Hebræis acceptum uidetur: ita enim Rebecca quū peteretur uxor Isaac filio Abraham, à Bathuele patre interrogata est, nū uellet nuptum dari ipsi Isaac. Sic nunc apud nos cōsensus in matrimonij fœdere faciundo exquiritur, quia satis constat Christum de ea re nihil innouasse, quū apud Matthæū dixerit, Quod Deus coniunxit, homo non separet. Cæterùm haud una est istiusmodi cōsensionis uerba proferēdi formula: nam apud Italos, uir ætate grauis interrogat uirum & fœminam, nū alter alteri uelit nubere. Apud Anglos ipsi pactum faciunt: uir enim ita ait, ut eorum uerbis utar, Ego te mihi uxorē accipio: & illa, Ego te mihi maritū. Post hæc, iunctis dexteris, inter se osculātur, & uir annulum insignem uelut rei gestæ testem, ac cōiunctionis pignus, spōsæ digito, qui minimo dexteræ manus proximus est, indit. Vtrunq; à ueteribus, qui ante initium nostræ religionis eo ritu utebātur, quemadmodum suprà in primo libro demōstrauimus, ad nos manauit, teste Tertull. qui lib. De uirginibus uelandis, ita scribit, Si autē ad desponsationem uelantur, quia & corpore & spiritu masculo mistæ sunt, per osculum & dexteras. Et in Apologetico, quum de continentia mulierū Romanarū amissa inquit, Circa fœminas quidē, etiam illa maiorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinabantur, quum aurū nulla norat, præterquā unico digito, quem sponsus oppignerasset pronubo annulo. Hæc ille. Quòd autē puerperæ purgātur, hoc ab Hebræis est acceptū: in

Leuitico

Leuitico enim scriptum legimus, Si mulier suscepto semine pepererit masculum, immūda erit septem dieb. & die octauo circūcidetur infantulus, ipsa uerò triginta trib. dieb. manebit in sanguine purificationis suæ: sin fœminā peperit, immūda erit duabus hebdomadis, & sexaginta sex dieb. manebit in sanguine purificationis suæ. Quum expleti fuerint dies lustrationis eius pro filio, siue pro filia, deferet agnū anniculū in holocaustū, & pullū columbæ siue turturē pro peccato, & reliq. Cæterū apud nos nō est eiusmodi lustrationi statutū tēpus, ne mulieribus diutius expectādo, ut Innocētius ait, pœna qua pariēdo afficiūtur, cōuerti uideatur in culpā. Solēt tamen hodie honestatis causa, non ante mēsem à partu exactū purgari, quæ tūc matronis aliquot comitatæ tēplū adeunt, & loco agni, colūbæ, uel turturis, cereā cādelā offerunt, & cùm alibi tū in Anglia, illud etiā linteū, quo infans ex sacro baptismatis fonte susceptus inuoluitur, quod uulgo chrismatorium uocāt, quòd eo abstergatur chrisma, quo infans est unctus: qui si fortè ante diē purgationis matris moriatur, eo ipso linteo circūseptus ad sepulturā datur.

De principio sacrarum ædium, atq; ubi sit præcipuus orandi locus, ac de altarium & cœmeteriorum initio, & quando primùm crux cœperit habe ri honori atq; uenerationi. Cap. VI.

Actenus de fundamento templi spiritualis, dein de eius quod est ex materia dicēdum. Illius apud nos conditor fuit Christus, qui docuit, ut Deum spiritu coleremus, Apostolo dicente, Orabo spiritu, orabo & mente;

psallã spiritu, psallã & mente. Et quoniã spiritus noster corpore continetur, hinc factum est ut continens corpus dictum sit templũ. Vtrũq; affirmat idem Apostolus, suis ita scribens Corinthijs, An nescitis quòd tẽplũ Dei estis, & Spiritus Dei habitat in uobis? Templũ tale ex carne & ossibus cõstans, rerũ omnium opifex Deus principio finxit. Is fuit Adam noster primus parẽs, uti suprà diximus. Ex materia post hæc Moses primo tabernaculum Deo posuit, ubi preces & pia uota illi exoluerentur, & in eo facta est arca, in qua lapideas clauserũt tabulas, in quibus incisæ erant leges. Deinde Salomon rex tẽplum Ierosolymis magnificẽtißimo apparatu ædificauit. Hæc fuit synagogæ materia, ut uulgò nunc uocatur, spiritualem nominat Dominus, ita alloquens Mosen, Sume Aaron & filios eius, & omnẽ synagogam conuoca, &c. Salomon autẽ iussu Dei, qui patrẽ eius Dauid eo opere faciundo prohibuerat, mandaueratq; ut filio condendum relinqueret, templũ illud sanctum ac religiosum fecit, cõsecrauitq; ipsi Deo, hostiarum numero pene infinito, cui Dominus nocte apparuit, & ita fatus est, Audiui preces tuas, & elegi locũ istum mihi domũ sacrificij: Si clausero cælũ, & pluuia nõ fluxerit, & præcepero locustis ut deuorẽt terrã, & immisero pestilentiã in populũ meũ: cõuersus autẽ populus meus, super quẽ inuocatũ est nomẽ meũ, & deprecatus me fuerit, & eũ pœnituerit, ego exaudiã de cælo, & propitius ero peccatis eorũ, atq; sanabo terrã eorũ: Oculi quoq; mei erũt aperti, ac aures meæ erectæ ad preces eius qui in loco isto orauerit. Hæc ex lib. Paralip. 2. quæ eò pertinent, ut cuncti mortales intelligant

telligant præcipuũ precãdi locũ esse templũ Deo dicatum, id quod Christus apud Mat. cap. 21. comprobat, usurpãs illud Esaiæ, Domus mea, domus deprecationis uocabitur. Et cap. 33. idẽ affirmat reprehẽdendo auaritiam ac impietatẽ Pharisæorũ, quibus pluris erat aurũ quàm sacrosanctũ templũ, quum inquit, Væ uobis, quia dicitis, Quicũq; iurauerit per templũ, nihil est: qui autẽ iurauerit per aurũ templi, reus est. Stulti & cæci, utrum enim maius est, aurum, an templũ quod sanctificat aurũ? Et subijcit, Qui ergo iurauerit per templũ, iurat per illud, & per eũ qui habitat in ipso. Post Euangeliũ dogma inter gentes diuulgatũ, ubi loci prima ædes Seruatori nostro dicata fuerit, pro certo ponere nõ ausim, ne diuinare potius quàm ueritati inhærere dicar: sed in re parum nota coniectare licet. Porrò à Christi statim ascensu in cælũ, Iudæi cœperũt Christianos crudeliter persequi, deinde Nero princeps, deinde Domitianus, deinde alij, & postremò Diocletianus ac Maximianus acerbißimè afflictarũt. Quo ferè toto tẽporis interuallo, tantũ aberat ut aliquod tẽplũ à nostris Christianis publicè ædificaretur, ut etiam omnia essent occulta, & sacella potius, atq; eadẽ abdita & plerũq; subterranea, quã apertis in locis ac publicis fierẽt. Est tamen cõsentaneũ credere, in remotis locis, quò nõ facilè peruaserat ille tyrãnorũ furor, fana aliqua interim aut ædificata, aut quæ primùm dæmonũ fuerãt, Christo dicata ab Apost. fuisse, qui ubiq; gẽtiũ omni tẽpore ad propagãdã religionẽ totis uirib. incubuerãt: quod aut in Aethiopia à Matthæo, aut in India citeriore à Bartholomæo, aut in Scythia ab Andrea,

quorũ prædicatione ijs gentibus Christianæ pietatis lux ab initio affulsit, factũ esse & crediderim, & dixerim. Nõ abhorret præterea à fide, aliquã ædem fuisse principio à Iacobo Ierosolymis Deo dicatã, qui ibidem cathedram primus locauit, primusq́; rẽ diuinã ritu Apostolico facere cœpit. auctor Eusebius. Nec mirũ alicui esse debet, si talia ac huiusmodi bene multa alia minus literis prodita sint, quod scriptorũ inopia factũ est. Romæ non reperio, quod sciã, aliud antiquius templũ ædificatum, aut dicatũ, uel ad usum sacrorũ fuisse conuersum, quàm thermas Nouati in uico Patritio, quas Pius põtifex Praxedis eximiæ sanctitatis fœminæ rogatu, diuæ Pudentianæ eius sorori consecrauit. qui fuit annus circiter CL. ab eo qui humanæ salutis fuit primus. Iginius tamen qui Piũ præcesserat, auctor fuit ut templa sacris dedicarentur cæremonijs, ut alibi fusius dicetur quum de festorũ dierũ celebratione agetur: quod fidem facit, iam antea loca aliqua Deo dicata fuisse: sed ubi loci id factũ fuerit parum liquidò traditur. Nec ita multo pòst Calistus iam sese tyrannorũ odio sensim remittente, ædem in transtyberina regione, beatæ Virgini struxit, cœmeteriumq́; ex suo nomine condidit uia Appia, ubi multorũ martyrum repositi erant cineres. Visuntur hodie ijs in locis & sacella quædã, quibus occultò rem diuinã prisci illi pietatis cultores fecisse dicuntur, quòd, uti ostẽdimus, publicè nõ liceret. Cœmeterij cõdẽdi institutũ Abrahæ aßignãt, qui, sicut patet apud Iosephũ, dicitur emisse ab Ephrõ Ethæo filio Saor prope Hebron, quadringentis siclis speluncã duplicẽ, & agrũ circa eam, sepelisseq́; in ea Sarã uxorẽ

suam

ſuam,inibiq; ipſe deinde repoſitus fuiſſe. De uario apud alias gẽtes olim ſepeliendi uſu, alibi ſuo dictũ eſt loco. Altare, ut legitur in Geneſi, Noë primus omniũ fecit, & ſuper illud Domino holocauſtũ obtulit. Quod inſtitutum etiã hodie ſeruatur. Bonifacius uerò tertius auctor fuit, ut altaria cãdidis operirẽtur ac linteis pãnis. Crux olim ſontiũ ſupplicium erat, & id quidem infame: quod ideo Seruator noſter ſubire uoluit, ut qui mitis aduenerat, & humilibus & infirmis opem ferret, & omnibus ſpem ſalutis oſtenderet, quando nihil ei in morte ſeparatim ab alijs accidiſſe cernerent. Proinde eo genere mortis afficiendus fuit, quo humiles & infimi ſolent, nequis eſſet omnino, qui eum nõ poſsit imitari. Huic rei poſtea honor acceſsit. Euſebius libro Eccleſiaſticæ hiſtoriæ nono, auctor eſt Conſtantinũ Imperatorẽ eo die, quo cũ Maxẽtio ad pontẽ Miluium conflixit, ſereno puroq; cælo crucem uidiſſe, eamq; coluiſſe, ac auditã ſupernè uocẽ, Cõſtantine, in hoc ſigno uinces. Nõ defuit oraculo euentus: uicit cùm hoſtẽ inſigniter, tũ cæteris bellis quæ deinceps geſſit, par felicitas adfuit. Helena poſt hæc, eius mater, religione inſigni ac pietate mulier, per quietẽ monita, Ieroſolyma petijt, quæſitũ Dominicã crucẽ. Ita fortè accidit, ut Veneris ſimulachrũ eodẽ eſſet loci ab impijs Chriſtiani nominis inimicis collocatum, quò omne Dominicæ paßionis monimentum aboleretur, Chriſtianiq; Venerẽ loco Seruatoris colerent. Cæterũ loco ruderibus purgatò, crux reperta eſt, & cum illa duæ aliæ, unde duo pepẽderãt latrones: ſed titulus ille, Ieſus Nazarenus, rex Iudæorũ, etſi uetuſtate propemodũ abolitus, indicio fuit

ut crux uera internosceretur, quæ admota mulieri mortuæ uitã illico restituit. His Constãtinus princeps motus, edicto uetuit quenquã deinceps eo supplicio necari. Sic res quæ antea mortalibus probro fuerat, uenerationi esse cœpit: & ob illud in primis, quòd Christus in cruce uulnera passus est, & eius sanguis propter nostrã salutẽ effusus, in quo qui Dei mandata obseruauerit, is spem certã ponere potest. Idem postea uoluit Theodosius seruari, qui (ut in Codice iuris ciuilis est) lege prohibuit, signũ Seruatoris in solo uel in silice aut in marmore humi posito insculpi, ne hominũ pedibus tereretur. Vide quàm importunum sit, uidere paßim hodie in templis signum illud, id est, nomen ipsius Seruatoris, in æs uel lapidibus, quibus mortuorum sepulchra teguntur, incisum, itẽ cruces ac diuorum imagines impressas, quæ aßiduis calcantiũ uestigijs obtrita latè resplendent, quò sic nostrã notiorem faciant religionis negligentiã, quũ præsertim res eiusmodi antiquis etiã religioni fuerint. Sanè Romæ olim locus fuit Doliola uocatus, quia inuadentibus Gallis Senonibus urbem, sacra in eodem loco doliolis reposita fuerunt: qua de causa, eo loci ne spuere quidem alicui licebat. auctor Festus.

De primo ac uetustißimo apud Hebræos sacrificandi ritu, ac festorũ dierũ obseruatione, dedicandiq; tẽpla instituto, deq; ignis mysterio. Cap. VII.

Dam primus parens ex Eua duos suscepit filios, Cain & Abel: pietatis hic cultor, contemptor ille: hic pastor, ille agricola fuit: hic mero lacte & primogenitis gregum,

gum, uelut tradit Iosephus, primùm litauit, ille frugum primitias Deo obtulit. Secūdum hæc, sacerdotio instituto, Aaron cum filijs, ac deinde alij uarijs cæremonijs sacrificarunt. Quæ ferè omnia ex Iosepho in unum collecta, operæpretium duxi quàm breuißimè potero explicare. Tribus ab initio sacrorum generibus Hebræi usi sunt, quorum unum holocaustum dixerunt, quando primores gentis siue bouem, siue agnum, siue aliquod aliud animal, modò anniculū masculumq; fuisset, immolabāt: tum sacerdos uictimali cruore orā altaris perfundebat, inde hostiam membratim disiectam super aram cremabant. Alterum genus plebeium, & pro gratiarum actione fiebat, in quo animalia maiora anniculis offerebant, cruoreq; super arā diffuso, renes, adipē, omenta imponebant flammis: pectora & crura dextera sacerdotibus dabantur: quæ supererant intra biduum illi edebāt, qui sacrificium fecissent. Inopes columbas aut duas turtures offerebant, quarum altera in holocaustum abibat, alteram sacerdotes sortiebantur. Tertium longè perfectißimum omnibus æquè mortalibus cōmune, quod laudis sacrificium dixerūt. In Psalmo 115. Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiā laudis. Et in epistola ad Hebræos, Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius. Peccata uerò sic expiabant: qui imprudens deliquisset, agnam aut hœdum anniculum offerebat: qui occulti criminis conscius, ariete eum expiari oportebat. Omnibus sacrificijs farina mundißima ex præscripto legis adijciebatur: adhibebatur & oleum, quod sacris infundebatur.

Agnus manè & uespéri immolabatur: sabbatis geminatæ hostiæ ad aras admouebãtur. Principio mẽsis, duo boues cũ uno ariete, hœdo uno & septẽ anniculis agnis, piaculi nomine mactabantur. Septimo ineunte mense, taurum, arietem, & septenas agnas cum uno hœdo immolabant. Alij ciebantur bini hœdi: horum unus extra fines missus multitudinem expiabat, alter in suburbanis cum totis uelleribus cremabatur: pontifex taurum in id sacrum, & arietem in holocaustum dabat, &c. quæ ipse Iosephus latè prosequitur. Item habebant & certos dies festos, qui secundum eundem Iosephum, & Origenem super Numeros, ita obseruabantur. Primus solennis Dei erat, qui appellabatur indesinens: de ijs enim mandabatur, quæ sine ulla prorsus interruptione, matutinis & uespertinis sacrificijs offerebãtur, quia iustus debet semper diem festum agere, id est orare. Alter erat sabbatis, quo die nihil agere licebat. Tertius neomeniæ tubarum, primo die mensis septimi, in quo offerebatur & hostia. Neomenia autem dicitur noua luna: erat ergo iste dies festus, quum luna innouabatur. Quarto loco Xantico mẽse, unde principium sumebat annus, sub plenilunij diem, id est, circiter XIIII. diem lunæ, sole in arietem trãseunte, quia ijs diebus ex Aegypto egredi contigisset, mysticũ agnum occidebant, ac pascha dicebatur, id est transitus. Et in eo mense primo aliud solẽne paschæ, ut dictum est, aliud azymorum erat: & licet coniuncta uiderẽtur azymis paschæ solennia sacra, principium tamen azymorũ tantùm ad finem paschæ coniungebatur. Et pascha ille solus dies appellabatur, in quo agnus occidebatur: reli-

qui uerò azymorum dies uocabãtur: & id solẽne septem diebus celebrabatur. Altera die primitias frugum offere bant, & ex eo dicebatur celebratio nouorum, quæ festa dies ordine sexta habebatur. Post septem autẽ hebdoma das paschæ, pentecostes, & id tẽpus asarca, id est, quinquagesimam uocabant, tum panes frumentatos offerebant. Deinde sequebantur solennia sacra septimorum: sicut enim inter dies septimus quisq; festus agebatur sabbatum, ita inter menses, septimus quisq; mẽsis sabbatum erat, & uocabantur ea sacra, sabbata sabbatorum. Post hæc septimo mẽse alij agebantur festi dies. Sanè XV. die, tempore ad hyemem uergẽte, tabernacula fiebant, quæ dies Græcè Scenopegia dicebatur, quia in umbraculis essent escas septem diebus, ob id quòd eorum maiores ex Aegypto remigrantes domum, tabernaculis usi essent. Decima uerò die solenne erat repropitiationis: in hac sola die pontifex induebatur omnibus pontificalibus indumentis, & tunc ingrediebatur sancta sanctorum. auctor Orig. super Leuiticum. Die XV. Decembris Encænia, id est, festi dies initiales, hoc est, dedicationis templi, quia tum templum Ierosolymis ab Antiocho pollutum, postremò à Iuda Machabæo expiatum rursumq; dedicatũ est: nam antea Salomon circiter decimum diem septimi mensis, id est, Septembris, id fecerat, simulatq; illud ædificasset, & dein à Iudæis illis qui illud ipsum instaurarant, circiter diem duodecimum mensis primi, est rursus consecratum, quos seruitute Babylonia liberatos, per Esdram in suas sedes restitutos constat. Sic semper ille dies postremæ expiationis dedicationisq; solennis fuerat a-

pud posteros. Cæterùm dedicationis institutũ multò antiquissimum est, quando iam inde à principio tabernaculum à Mose factum ita dedicatũ fuit, quum ipse primùm eo iam perfecto uti cœpit: nã sicut Chrysostomus in epistola Pauli ad Hebræos ait, dedicare aliud nihil est nisi utendi initium facere. Atq; hic tum Iudæorum fuit sacrorum ritus, qui animalia tãtùm propter conuiuia nata absumebant. Ignis autem, ut in Leuitico est, semper in altari ardebat, quem sacerdos nutriebat, sine quo, nullũ fas erat sacrificium facere. Sic in igne præter alia elemẽta, sacra omnia cõsistebant, quòd is, credo, proximus cælo sit, quòd in specie ignis Deus Mosen primùm alloquutus, quòd de cælo holocausta accepta rapuisset. Apud nos iidem nullo magis honore, quàm cereis candelis decorantur extrinsecus cælicolæ. Eadem in primis ratione, ita opinor, à Vestalibus perpetuus seruabatur, ac ante Romanos Imperatores deferebatur: quoniã deniq; Deus noster ignis comburens est, ac propterea meritò sacer habetur. Ita Persæ, teste Herodoto, ignem Deũ esse arbitrabantur: contrà Aegyptij belluam animatam uocabant, quòd omnia uoret. Item ex Mosis præcepto, in omni sacrificio adijciebatur sal, quia is sit præcipuus corruptionis expulsor.

Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus malis humanas immolasse hostias, & ibidem quid esset uer sacrum, & quando primùm eorum oracula obmutuerint, ac de primo usu aquæ quam dicimus sanctam. Cap. VIII.

Sed

Ed agè, iam dicamus de dijs gentium, deq́; eorum sacrificijs ac mysterijs, qui tamen tantum aberat, ut dij essent, ut etiam cacodæmones sese præberent, nullaq́; alia hostia nisi humana litari uellent: quasi cruoris humani repleti tum demum propitij essent, quũ maximè læsissent. O dementiam hominũ! ô infelicem uitam! Ecqui erãt isti dij, qui suos cultores parricidijs inquinabãt, omnibus generatim malo erant? Pater filiũ unicum, mater dilectam filiam dæmonibus tanquã ouem mactabat. Iudæi qui lege neglecta aberrauerant, in ualle filiorum Hẽnon, teste Hieron. quam Christus apud Matthæum gehennam nominat, filios igni exustos deuouebant, immolabãtq́; dæmonio Moloch. Rhodij hominẽ Saturno immolabant. In Salamine insula, homo Agraualæ Cecropis filiæ cædebatur. Diomedi in templo Palladis, quod etiam ipsi Diomedi & Agraualæ cõmune erat, homo offerebatur, qui ab adolescentibus ter circum aram ductus, tandem à sacerdote hasta percussus, & in rogo impositus cremabatur. Apud Cypros, humanam hostiam Ioui Teucrus immolauit, idq́; genus sacrificij posteris tradidit, quod postea imperante Hadriano est sublatũ. Erat lex apud Tauros gentem inhumanam feramq́;, ut Dianæ hospites immolarẽtur, Galli Hesum atq; Teutatẽ humano cruore placabant. Vnde Lucanus,

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutates, horrensq́; feris altaribus Hesus.

Apud Chios, Dionysio Omadio dicto, homo etiam crudeliter discerptus immolabatur. Apud Aegyptios, Helio

poli

poli tres in die homines quos inquirebant, si mundi essent, Iunoni mactabāt. Lacedæmonios etiam Apollodorus scribit hominem Marti immolare solitos. Phœnices bellorum aut pestilentiæ calamitatibus laborantes, amicißimos Saturno solebāt immolare. Histrus, qui res Cretensiū scripsit, auctor est, Curetas olim Saturno puerorū hostijs sacrificia fecisse. Laodiceæ, quæ Syriæ urbs est, Palladi uirgo immolabatur. Et apud Arabas, in singulos annos puer immolatus sub ara sepeliebatur. Item Thraces, Scythæ, Carthaginenses, & omnes ferè Græci, quum præsertim in bella essent exituri, hominem mactātes sacrificabant. Item Gallis mos fuit, ut qui essent affecti grauioribus morbis, quiq; in prælijs periculisq; uersarētur, aut pro uictimis homines immolarent, aut seipsos immolaturos uouerēt. Germani itidē Mercurio certis diebus humanis litare hostijs fas habebant. auctores Cæsar & Tacitus. Quid, quòd illud idē omnes cōmuniter barbari factitabant? At Romani, qui semper mansuetudinis & humanitatis gloriā sibi uindicarāt, nónne ijsdē sacris immaniores reperiūtur? siquidē Saturnus in Latio eodē genere sacrificij cultus est, non quidē ut homo ad aram immolaretur, sed uti in Tyberim de ponte Miluio mitteretur, quod ex responso quondā factitatū, Varro auctor est, cuius respōsi ultimus uersus erat, Et capita inferno & patri trāsmittite lumen, id est, hominē. Verùm id genus sacrificij postea ab Hercule est immutatū, ut pro ueris hominibus, imagines ex scirpo iacerentur, sicut supràdemonstrauimus, quod in Fastis Ouidius latè docet. Fuit uel mos quōdā cùm Italis alijs, tū Romanis, ubi res

suas in

suas in periculo uersari cernerẽt, uouẽdi quæcunq; proximo uere nata essent apud se animalia immolaturos: unde id uer sacrũ dictũ est. Liuius lib. 4. decad. quartæ, Ver sacrũ factũ erat priore anno, id quũ P. Licinius põtifex nõ esse rectè factũ renuntiasset, patres deintegro faciendũ censuerunt, & uidendũ quod natum esset pecus inter Cal. Martias, & Idus Maias. Festus inter ea animalia, pueros etiã conuotos ait, scribens, Sed quum crudele uideretur pueros ac puellas innocentes interficere, perductos in adultã ætatẽ uelabãt, atq; ita extra fines suos exigebant. Quod sanè institutum tametsi humano parcebat sanguini, non eò tamẽ à crudelitate uacuum erat: ecquid enim crudelius censeri debet, quàm priuare homines innocẽtes patria, qua cunctis mortalibus charius est nihil? Ita facinus pariter crudele ut impium, deorũ causa edebatur. Philo, qui Phœnicũ historiam scripsit, priscis morẽ fuisse tradit, ut in magnis periculis princeps dilectißimũ ex liberis, ulciscenti dæmoni quasi redẽptionis præmiũ traderet, & sic traditũ mysticè iugularet. Non erãt præterea cõtenti mali dæmones multijugibus hominum cædibus, nisi etiã mulieres pro suo iure stuprãdas curarent. Sanè Alexãdriæ simulachrũ Saturni religiosißimè colebatur, cuius sacerdos Tyrannus nomine, matronas eius ciuitatis quas elegisset, tanquã à Deo accitas, noctu ad simulachrũ ductabat, ibiq; extinctis repẽte luminibus cũ eis rẽ habebat. Sic Tyrãnus cõmunis adulter libidinẽ explebat, Dei mentitus personam. testis Ruffinus lib. 11. Ecclesiasticæ historiæ. Itẽ apud Nasamones, uti suprà cõmemorauimus, quum de coniugij origine prodidimus,

mos erat, uti sponsa prima nocte cum singulis conuiuis coiret, deæ Veneris gratia. Cæterùm si homines ueluti sapientiores ab huiusmodi truculentißimis fœdißimisq; immolationibus paululũ abstinuissent, quid præmij cõsequerentur, imò quid noxæ, quidúe supplicij subire cogerentur, ostendamus. Dionysius Halicarnasseus in primo Antiquitat. ait Iouem & Apollinem, quoniam decima hominũ non fuisset eis immolata, magnas Italis calamitates induxisse, usq; eo ut nulli fructus ad maturitatẽ usq; permanerent, sed immaturi defluerẽt, fontes alij bibi non possent, alij deficerent, mulieres abortum facerẽt, homines & pecora paßim uarijs morbis perirẽt, donec decima reddita sit. Diodorus itidem testis est, Carthaginenses, ut diximus, Saturno humanas hostias solitos immolare, & quum uicti essent ab Agathocle rege Siculorum, iratum sibi Deum putauisse, atq; ut diligentius piaculũ soluerent, ducẽtos nobiliũ filios, exemplo lõgè post homines natos crudelißimo, etsi reipub. nomine edito, immolasse. Eiusmodi fœda facinora iam antè in Psal. cẽtesimoquinto prædicta sunt, Et immolauerũt filios suos & filias suas dæmonijs. Possem adducere plura tanti sceleris exẽpla, quæ breuitatis studio præterire libuit. Fallebãt præterea mortales eiusmodi dæmones amphibolo gijs, nodosis & flexiloquis respõsis, id est, ita ambiguis ut in ambas partes agi possent. Vnde Vergilius,

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroq; remugit,
Obscuris uera inuoluens.

Quale fuit illud Apollinis ad Pyrrhum Epiri regem responsum,

ſponſum, Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe.
Et ad Crœſum Lydorum regem,

Intrepidus ſi Crœſus Halim tranſmiſerit amnem,
Imperium perdet magnum regnumq́; ſuperbum.

Ambo uicti ſunt, hic à Cyro Perſarum rege, ille à Romanis, qui ex oraculo ſe ſuperiores fore ſperauerant. & talia id genus ſexcēta ſunt. Sed & à noſtris recentioribus unū petamus exēplū. Syluester enim ſecūdus Rom. pontifex haud bonis artibus pōtificatū adeptus, ut cupidus regnādi malū dæmonē de lōgitudine uitæ conſuluit, ille reſpōdit, ut ſi caueret Ieruſalē, diu uiueret. Imprudēs Syl ueſter ſtatuit Ieroſolyma urbē Iudææ non adire, ſed quū in æde ſanctæ crucis dicta in Ieruſalē, quarto demū pòſt anno rē diuinā faceret, oraculi ſtatim memor, fato mori turū ſe cognouit. Faſſus igitur delictū publicè, iuſſit moriēs ut ſuū cadauer equis daretur trahēdū, & quo loci illi demū cōſtitiſſent, eodē humari. Diuino igitur nutu, ad tēplū Lateranēſe puenere, ubi & ſepultus eſt. Sic Deus oſtēdit apud ſe locū ueniæ unicuiq; quāuis ſcelerato relictū eſſe, ſi in uita aliquādo pœnituerit. Atq; talis erat inter gētes religio, quæ nō parcebat pias ſcelerare manus. Sed meliora canamus. Quis eos deos tā maleficos domeſticatim ſuos cultores iugulantes, de medio mortaliū omniū ſuſtulit, niſi Seruator noſter? Quippe ſic ipſe apud Ioan. cap. 12. inquit, Nūc princeps mūdi huius eijcietur foras. Siquidē diabolus ante id tēpus, amplā habebat in homines poteſtatem. Cōciderūt itaq; poſt eius aduētum uetuſtatis tenebræ, & quæ figuris tegebātur, diuina retexit ſententia. Nam dū in Aegypto cū Ioſeph & matre

fuit, co

fuit, eo tẽporis ſpatio, ſimulachra deorũ quos id temporis gẽs illa ſtulta & omniũ errorũ mater coluit, ſua ſpõte cecidiſſe dicuntur. Poſt hæc, imperãte Hadriano, tum demũ ubiq; gentiũ pernicioſæ nefariæq; ſublatæ ſunt im molationes, tũ Delphici Apollinis, tum Ammonis, alioruq; uanorũ deorũ oracula penitus muta extiterũt: nã, teſte Cic. lib. De diuinat. 2. iam diu antè ſenſim ſilere cœperant, ſic, ut eius ætate, qui paulò ante Chriſti aduẽtum uixit, ferme conticerent. At tum deniq; potentia dæmonum infracta iacuit: quod Porphyrius, uti Euſeb. dicit, Chriſtiani nominis hoſtis, in libro quẽ aduerſus religionem noſtrã ſcripſit, hoc modo teſtatur, Nunc uerò mirãtur, inquit, ſi tã multos annos peſte ciuitas uexetur, quũ & Aeſculapius, & alij dij lõgè abſint ab ea: poſtea enim quàm Ieſus colitur, nihil utilitatis à dijs conſequi poſſumus. Hæc uerba illius ſunt. Chriſtus ergo Ieſus dijs illis potentior eſt: ita demũ ſequutũ eſt quod Dominus apud Zachariam prophetam perdiu antè annuntiarat eſſe futurum, dicẽs, Diſperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra. Ecce magnum ueræ religionis argumentum, ecce certum ueritatis elogiũ, ecce uniuerſo humano generi redditam libertatẽ, ac mundo fulgentiſsimum lumen: quæ utinam gentes, quæ in tenebras paulatim relapſæ ſunt, agnoſcerent, ne perpetuò aberrarent: non ceſſant enim oracula noſtra, eſt Deus nobiſcũ, dum bene agimus, ſemper. Dæmoniaci quos uocamus, ſiqui ſint, à noſtris ſacerdotibus nomine Ieſu liberantur, dæmones procul effugantur, ſolo etiã ſacræ aquæ aſperſu. Fuit iã olim uſus luſtralis aquæ in Leuitis cõſecrãdis:
nam

nā sic Dominus, ueluti est in Num. cap. 8. præcepit Mosi, Tolle Leuitas de medio filiorum Israël, & purificabis eos iuxta hūc ritum: Aspergantur aqua lustrationis, & radant omnes pilos carnis suæ. Quo factum est, ut Alexander primus Romanus pontifex auctor fuerit, ut huiusmodi lustralis aqua consecraretur, & ad dæmones effugandos in templo domiq; seruaretur.

Qui primus docuerit modum orandi, ac de loco, asiduaq; precatione, & cur in oriētem uersi oremus, templaq; nostra eôdem spectent, ac unde mos concionandi, & de perfecto concionandi modo. Cap. IX.

P*Roximum est, ut uel de nostrarum cæremoniarum ratione dicamus, quæ nō animaliū cruorē, non hominū cædē, sed sincerā fidē puramq; mentē poscit.* Et *quia Deus ea potissimùm de causa, uti suprà exposuimus, nos fecit, ut statim geniti ipsum coleremus, atq; ut Chrysost. homil. 23. in Matth. ait, bonis potiremur æternis, eaq; tantùm precando postularemus, ideo à perfecto orandi modo initiū faciemus. Duo sunt, Lactantio testificāte, quæ Deo à nobis offerri debeant, donum & sacrificium: donū in perpetuum, sacrificium ad tempus: de hoc paulò pòst. Donum est integritas animi: si enim Deus non uidetur, ijs rebus coli debet quæ nō uidentur, cuiusmodi sunt uirtutes animi, & iustitia, ad quam haud dubiè, sicut Cic. De legibus suspicatur, nos esse natos intelligere debemus. Summus igitur colendi Dei ritus est, ex ore iusti hominis ad Deū directa laudatio: quæ tamē ipsa ut Deo sit accepta,*

& mansuetudine & timore & pietate maxima opus est. Quod in primis illi prisci Hebræi, prout nõ uno in loco suprà demonstrauimus, factitarunt, atq; ut nos illud ipsum faceremus, Seruator noster Christus primus iußit, dicẽs, Estote ergo perfecti, quẽadmodum & Pater uester cælestis perfectus est. Et inde subiũgit, Tu autẽ quũ oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio tuo, ora Patrem tuũ qui est in occulto, & Pater tuus qui uidet in occulto, reddet tibi. Orantes uerò nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt: putãt enim quòd in multiloquio suo exaudiãtur. Et subdit, Sic ergo uos orate, Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomẽ tuũ. Adueniat regnũ tuũ. Fiat uoluntas tua, sicut in cælo & in terra. Panẽ nostrũ quotidianũ da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationẽ, sed libera nos à malo. Amen. Hæc ex euãgelista Matthæo, apud quẽ Hieron. nõ quotidianũ, secundũ Cypriani sententiã, sed supersubstãtialem panem legit. Contrà & Cyprianus legit nõ dimitte, sed remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus. Et hæc admonui, ut utranq; lectionem intelligas haudquaquã ex recẽtioribus esse, & rectius legi remitte, quã dimitte. Cyprianus in expositione huius Dominicæ precationis non iniuria quosdam admonet, qui plus sapere quàm oporteat uideri uolentes, hanc ut uulgarẽ & cunctis communem minus usurpant, qui inquit, Quæ enim potest magis spiritalis esse oratio, quàm quæ à Christo nobis data est? à quo nobis & Spiritus sanctus missus est? Quæ uera magis apud Patrẽ precatio, quàm quæ à Fi-

lio

lio, qui est ueritas, de eius ore prolata est? ut aliter orare quàm docuit, non ignorantia sola sit, sed culpa: quando ipse posuerit, & dixerit, Reijcitis mandatum Dei, ut traditionem uestrã statuatis. Oremus itaq;, fratres dilectissimi, sicut magister Deus docuit. Hæc ille. Quomodo autem orandũ sit, Christus ipse apud Ioannẽ docet, dicens, Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, spiritu ac ueritate oportet adorare. Cyprianus itẽ secretò orandum esse ex præcepto Dominico demonstrat, quia Deus non uocis, sed cordis auditor est: nec admonendus est clamoribus qui cogitationes uidet. Hoc planũ fit exemplo Annæ, ut in 1. Regum est, quæ loquebatur in corde suo, & labia eius mouebantur, & uox eius non audiebatur, & exaudiuit eam Dominus. In Psalmis quoq; legimus, Dicite in cordibus uestris, & in stratis uestris, & trãspungimini. Hieremias itidem admonens, ait, in sensu tibi debet adorari Deus. At precationis locus, cum primis est tẽplum Dei, ut suprà cap. VI. memini, quod Christus demõstrat apud Luc. cap. XIX. ex Esaia, Domus mea, domus precationis est. Hoc institutum etiã Apostoli cõseruarunt, quando Petrus & Ioannes ascẽderunt in tẽplũ, ad horã precationis nonã, ut est in Actis. Debent item esse aßiduæ preces, id quod testatur parabola Christi de uidua, quæ orando iniquum iudicem ad iustitiã flexerat. Cæterùm ut rationẽ cum Deo habere possemus, quoties ipsam Dominicã precẽ cũ Angelica salutatione recitaremus, est modus orãdi postremò inuentus, per calculos, ut ita dicã, ligneos, quos uulgus modò preculas, modò pater nostros appellat. Ii numero quinquagintaquinq; ita

ordine distinguuntur, ut post denos, singuli maiusculi affigantur filo, sunt enim perforati & quot hi sunt, toties Dominicam precem, quot illi, toties Angelicā salutationem ter numerū ineundo recitēt, terq; symbolū breuius inferant. Et id diuæ Mariæ uirginis psalterium nuncupāt. Eius rei auctor fertur Petrus eremita, homo Gallus, ciuis Ambianensis, qui abhinc annos CCCCXXX. hoc est, circiter annū salutis humanæ MXC. sanctitate floruit, egitq; cum Vrbano Romano pontifice, ut bellum Asiaticū à nostris sumptum fuerit, quo Ierosolyma recepta sunt. Hodie tantus honor eiusmodi calculis accesit, ut non modò ex ligno, succino, & corallio, sed ex auro argentoq; fiāt, sintq; mulieribus instar ornamēti, & hypocritis præcipui fucosæ bonitatis instrumenti. Mos est præterea ut in orando ac salutando Deo, quis in orientē solem cōuertatur. Vtrunq; apud priscos seruabatur, dicente Apuleio in secundo, Tunc in orientē obuersus uel incrementa solis augusti tacitus imprecatus, &c. Quod propriū est ueri oratoris ex mystica religione, quoniā Christus sol est iustitiæ, testis diuus Hieron. in Ezechielē. ea nempe de causa, templa nostra ita ædificata sunt, ut eorum princeps altare in Orientē uersus uergat, in quo sacerdos rem diuinam faciendo semper ipsum Orientem aspiciat, unde precationes nostræ iugiter uelut instar solis, oriantur. Atqui apud Hebræos hoc fieri non licebat, quibus præcepit Dominus per Mosen in Deuteronom. nequaquā more aliarū gentiū, contra Orientē, sed quoquouersum intuentes contra templum, Deū orarent, ne uiderentur solem, uti factitabant idolorum cultores, colere.

lere. Idem Hieronymus testis. Vnde Danielem apud Babylonios ad eũ modũ orasse legimus. Itẽ quũ apud Marcũ cap. 11. legamus, Et quũ steteritis orantes, remittite, &c. uidetur precantiũ quoq; moris fuisse, ut stando orarent, quia qui stat, diligentius animũ intẽdit in rem, quã agit. Idẽ Seruator iußit, ut præcepta Legis diuinæ à Deo per Mosen populo Hebraico datæ, à nobis itidẽ seruarentur, quum inquit, Si uis ad uitam ingredi, serua mandata: quorũ capita hæc sunt, Vnum Deũ colito. Nullius animalis effigiẽ colito. Per Dei nomen haud frustra deierabis. Festos dies piè & ritè celebrato. Parentes uenerare. Hominẽ ne occideris. Adulterium fuge. Furtũ non feceris. Nil alienũ cõcupiueris. Nec falsum dixeris testimoniũ. Hæc igitur fuit prædicationis materia, unde est concionãdi mos natus. Moses enim postea primus habita concione, populum de eiusmodi præceptis, & Lege Dei docuit, eumq; per hæc ad bene beateq; uiuendũ instituit. Ioãnes Baptista exin in desertis Iudææ locis cõcionatus est, cõcionatus & Seruator noster, eiusq; muneris obeundi negotiũ Apostolis mandauit, dicens, Ite in mũdũ uniuersum, & prædicate Euãgeliũ omni creaturæ. Quod hodie nonnullos ex nostris theologis, quũ cõcionãtur, facere pudet, seu tædet: quippe qui ut narrationis uice, cursim ac carptim aliquid in Euãgelio interpretãtur, perinde quasi nihil sit, quod de eo amplius doceatur, quo facto, ad suas cõfictas quæstiũculas trahuntur, ibi digladiãtur, uelut furoribus acti sese macerãt, detorquentes quò uolunt sacra scripta, in cõuitia rumpunt, omnia clamoribus miscent: dein euanescẽte furore, ad hu-

miliora ueniunt, rationem annonæ agitant, nunc iocos spargunt, nunc captāt, circulatores planè agūt, & ob illud ipsum ab insipiēte plebe collaudantur. Atq; hic concionandi modus & frequētius usurpatur, & uulgò summus habetur. Sed utinā non peiora crebrò disseminarēt: ut enim nullū hominū genus est salutarius religioni, si uera canant, cōtrà sic nō est pestilentius aliud, si ad gratiā cōciones ad populū habeāt: quippe ubi semel sanctitatis nomen sunt adepti, tum maximè omniū nocent, quia eis maximè creditur. Facessant proinde, qui docere nihil uolūt quò melius uiuatur. At nōnulli quorū interest hoc fungi officio, nihil omnino docēt, adeo, ut est in prouerbio, canes muti non iniuria appellari poßint. Ita aut uanitate aut silentio Christum obsolescere inter piū populū sinunt. Quare lōgè multū religioni utile foret, si doctores nostri tā sæpe quā grauiter cōcionando Euangeliū declararent, ac aliud præterea nihil, nisi quod mater ecclesia firmißimū ueritatis fundamētū iampridē accepisset, probasset, confirmasset. Sed iam modū ipsum cōcionandi quābreuißimū ponamus. Concionator qui ea docet quæ ad religionē pertinēt, qui debet docendo formulam tenere, per quā sermone, uoce & gestu auditorē facilius instruat, est idem atq; orator causarū forensiū, à quo artem dicendi mutuetur necesse est, si uelit rectè ac ornatè dicere. In concionatore itaq; nostro oportet esse eloquutionē, memoriā, & pronūtiationē. Eloquutio est accommodatio uerborū idoneorū, ad inuētionem. Memoria, firma animi uerborū ac rerum dispositionis perceptio. Pronuntiatio uerò, uocis & uultus gestusq; mo-

deratio

deratio. Concionator sic præparatus primùm omnium debet inuenire, hoc est, excogitare res ueras. Quæ quidem inuentio in plures diuiditur partes: in exordiũ, narrationem, diuisionem, confirmationem, conclusionẽ & cõfutationem. Exordium est principium orationis, per quod animus auditoris apparatur ad audiendum. Narratio, per quam exponitur res de qua est dicẽdum, ut auditor fiat beneuolus, docilis, atq; attentus. Diuisio siue dispositio, est distributio ac rerum ordo, qui demõstrat, quid quibusq; locis sit collocandum. Et in partes duas tresúe ad summum, res ipsa diuiditur. Ac ita ex ordine, oratio hos duos uel tres habet locos, ad quos eundo contendat, seq; recipiat, quæ in cursum concitata sine his, nusquam consistere poterit, & ob id tam sæpe in medio cursu turbabitur, quàm auditoris animus continenter implicabitur, nec memoria retinebit quæ audierit. quapropter concionator eiusmodi partitionem facere debet, ut nullo ferè negotio reminisci queat, quoto quodq; loco posuerit: atq; idem etiam faciet auditor, qui suo loco expectabit quod scire cupit. Confirmatio, est probatio argumenti, id est, materiæ uel rei tractatæ, cũ asseueratione. Conclusio, quũ breuiter colligitur, repetiturq;, quibus de rebus uerba facta sint, quò auditor, si memoriæ mandauerit, ad idẽ quod ipse meminerit, reducatur. Atqui cauendum, ne conclusio ab exordio aut à narratione repetatur, quod extra propositũ foret: idcirco initium enumerationis repetitionisq; istiusmodi à diuisione faciẽdũ est. Itẽ uel illud est curãdũ, ut in partitione nihil omittatur quod ad rẽ attineat, neq; quicquã redundet:

redundabit autem, ſiquid ponatur in una parte, quod in alia ſit cõprehenſum. Si, exẽpli cauſa, ponas ſic, Primùm dicã de origine matrimonij, deinde de auctore ipſius matrimonij. Vide, iſta poſterior pars ſupuacanea eſt, quia continetur in ſuperiore: nã ille qui primus matrimoniũ inſtituit, eius rei auctor fuit. Eſt itidẽ uitioſa, ſi proponas ſic, Demonſtrabo me hoc non feciſſe, demõſtrabo me nõ potuiſſe, ſi uoluiſſem. hoc probato, illud alterum uacat. Igitur partitio debet eſſe clara, aperta, breuis, nullis fulta inuolucris, aut uerbis ſuperuacaneis. Rurſum ſi de ueritate religionis cõtra hæreticos agas, & diuidas uarios eorum errores in partes, tum partitio nimis implicata erit: quare diuidendo generales tantùm cõplecti oportebit. Confutatio eſt locorũ contrariorũ diſſolutio, qua noſtri theologi in ſuggeſtis ſermocinando nonnunquã utũtur, magis ad oſtentationem doctrinæ, quàm ad utilitatẽ ueritatis, qui tale quid ſæpe dedita opera in diſceptationem quæſtionemq; uocant, Vtrum Deus ſit cauſa peccati necne: & contrarium quod eſt ueritati, tantis primo corroborant argumentis, tamq; neruoſè obligant, ut nõ infundere in aures auditorũ modò, ſed in animis uideantur inſcribere, qui pòſt non facilè diſſoluere poſſunt. Ita tantùm abeſt, ut utile ſit tales habere quæſtiones, quibus rudioris ingenij homines ſæpius in errorem trahuntur, in eoq; uerſantur diu. Poſt hæc cõcionatori noſtro opus eſt pronuntiatio, quæ in uocis figuram, & corporis motum diuiditur. In principio itaq; orationis, uox ſedata demiſſaq; eſſe debet: nam ſi acuta foret, fauces uulneraret, ac ſeipſam defatigaret ocyus. In narratione, uocum

uarieta-

uarietate utẽdum est, ut quo quidq; pacto gestum actũq; ac scriptum sit, ita narrari uideatur: quare uerba modò clariora, modò grauiora usurpanda sunt, quo omnium personarum sensus atq; animi exprimãtur. In *diuisione uocem quamclarißimã adhibere oportet, ut auditor planè intelligat quid sibi sit attendendũ.* In *cõfirmatione argumẽti sono uocis mediocriter adaucto uti decet, & strenuè probando quod uolumus, interdũ acriter, interdum leniter dicemus.* In *conclusione uox continẽs & modica sit, ut uoci iam defatigatæ auxiliũ ferre queat.* Concionator *præterea debet hortari, & id quidẽ plenis faucibus, uoce quamclementißima: item castigare, uoce acriori, raris interuallis, cũ uociferatione nõ utiq; muliebri, sed uirili, quò magis auditorẽ deterreat.* Itẽ *consolari, uoce lamentabili: itẽ conqueri, cũ uocis mollitudine, ut auditoris animũ ad misericordiam perducat: ac iocari interdũ, uoce faceta, cũ tenuis significatione risus, ad recreãdos animos aliquãdiu ad audiendũ intentos.* Hanc *uocis figurã sequi debet motus corporis, qui est gestus & uultus moderatio quædã, quæ pronuntianti concionatori conuenit, ac reddit probabiliora quæ pronuntiantur.* Itaq; *si erit sermo in exordio, standum est in uestigio, dimißis oculis, recta ceruice: si in narratione, leui dexteræ motu, ac collo paululũ à ceruicibus dimisso: si in partitione, brachio & digitis celeriter porrectis: si in confirmatione, uultu graui, gestuq; cõstanti: si in conclusione, aspectu minimè mobili: si in cohortatione, gestu paulò celeriore: si in castigatione, uultu acriori, capitisq; ictu frequenti: si in consolatione, uultu tristi: si in conquestione*

mœsto ac turbato: si uerò in ioco, hilariore, uelut à natura ipsa nobis datum est, ut eiusmodi nostras actiones uoce pariter atq; corporis motu iuuaremus. Isthæc autem naturæ ars eximia, ad nostrum maximè omnium pertinet cōcionatorem religionis patronum, qui id officium facit, ut pietatem, ut charitatem, ut iustitiam in auditorũ animis inserat, eosq; à cunctis simul deterreat uitijs, ac omnes illorum malas præcidat affectiones, quem idcirco, si mouere uelit, oportet in dicendo esse modò grauē, acrem, ardētem, acutum, subtilem, copiosum, ornatum: modò uerò tenuem, submissum, modicum, temperatum, quemadmodum res postularit. At ea ipsa omnia præstabitne concionator ille, qui dicendo nihil narrat quod proposuerit, nihil probat, nihil concludit, quia sermonem suum in nullas diuisit partes, nihil animum auditoris monet, excitat, flectit, quòd uno eodemq; uocis sono, sine ullo corporis motu continenter loquitur, sic, ut magis æs sonans, quàm hominem esse iudices? Verùm idem domi officiũ gnauiter facit: si minister enim paulùm peccauerit, eum uultu aspicit acriore, itē uoce atrociori reprehendit, corripit, atq; castigat, quò sic ab errore auertat. Cæterùm forsitan inquies, Non uspiam est quisquam omnium qui ita concionetur. Imò certè quidē cùm apud alios, tum apud nostros Anglos, nonnulli minuti theologi haud aliter sermonem habent in celeberrimo etiā hominũ conuentu, qui contra sui prisci rudioris seculi morem & consuetudinē facere nolentes, rhetorica, quā etsi callent, uti non sibi licitũ esse putant. Bone Deus, quantum in suggesto laborant, sudāt, pugnant, quum aliud ex

alio ex

alio ex tempore suggerentes, illi ipsi tanquam uolitātes auiculæ, nesciant quò dicēdo sint peruenturi. Hinc profectò scire licet, quā cōmodum tibi, quamq; frugiferum & fructuosum auditori sit, si, uerbi gratia, ex ea Euangelij parabola, Exijt qui sementē faciebat, ad seminandū semen suum, argumentum sermonis habendi sumas, deinde in partes diuidas, dein propositas partes rite declares, subtiliterq; confirmes, & enucleatè explices, atque postremò concludas, id est, breuiter repetas, quid circa eiuscemodi partes docueris. Ac tu per hunc modum, tam facillimè tui sermonis sementem facies, quàm commodissimè auditores eius fructū capient. Atqui ut omnis orationis pars ex suo genere constat, illud in primis nostri Christiani concionatoris interest non ignorare, tria esse genera causarū, demonstratiuū, deliberatiuum, & iudiciale: & se ut illa duo superiora recipere debere, ita in tertio nihil esse quod ipse uersetur. Demōstratiuū enim est, quod in laudē uel uituperationem cuiuspiā attribuitur: hoc cōcionator utitur, quū, uerbi causa, demonstrat quanta sit Dei maiestas, quanta potentia, quāta iustitia, quāta misericordia, ut nequis diffidat eius promissis, nequis existimet aut speret posse se meritas effugere pœnas, nequis desperet, si resipiscat: aut ubi deterret peccātes, cum reprehēsione culpæ, & uituperatione facti. Ex huiusce præterea demonstratiui generis fonte manat omnis uis funebris orationis, quæ hodie est in usu, quādo tota in demortui laude uersatur. Deliberatiuū aūt positū in cōsultatione, habet in se persuasionē & dissuasionem: hoc in genere concionator permanet, quando hortatur

popu

populum ad bene beateq; uiuendum, tunc etenim suadet pariter atq; dissuadet, quũ castigat, uitiaq; detestatur. In his duobus dicendi generibus uersatus est apost. Paulus, *in ea oratione, quum, ut est in Actis cap.13. ad plebẽ habuit, ubi primùm laudat* Deum, *ac potentiã eius ostẽdit, dicens,* Deus *populi huius delegit patres nostros, & populũ in altum extulit, quum essent incolæ in terra* Aegypti, *& brachio excelso eduxit eos ex ea. Deinde auctores necis* Iesu *uituperat, quum ait,* Principes *eorũ nulla causa mortis inuẽta, petierũt à* Pilato *ut interficeret eũ. Pòst persuadet, ut* Christo *credant, quũ inquit,* Notũ *igitur sit nobis, uiri fratres, quòd per hunc uobis remißio peccatorũ annũtiatur, & ab omnibus à quibus nõ potuistis per legẽ* Mosis *iustificari, per hũc omnis qui credit, iustificatur.* Postremò *dissuadet de errore, in quo usq; ad id tẽporis fuissent, ubi ait,* Videte *ergo ne superueniat uobis quod dictum est in* Prophetis, Videte *contẽptores, & admiramini, & euanescite, quia opus operor ego in diebus uestris, quod nõ credetis, siquis enarrauerit uobis, &c.* Quòd *uocis figura atq; corporis motu dicẽdo sit utẽdũ,* Christus *ipse paßim in* Euãgelio *demõstrat: sed ne longũ sit, quũ* Lazarũ *à mortuis excitauit, illud fecit: primũ enim attollẽs sursum uersum oculos, dixit,* Pater, *gratias tibi ago, quoniã audisti me.* Deinde *uoce magna clamauit,* Lazare *ueni foras. sic uoce & gestu rẽ peregit. Hæc breuiter dicere habui de recto cõcionandi modo.*

De initio sacrificij nostri, hoc est, eucharistiæ, ac primo eius usu tam specie panis & uini, quàm panis tantùm, atq; cur manè, non uesperi more Chri-

sti, ea

sti, ea sumatur: & quibus sacrificij huius faciendi administrandiq́; potestas data fuerit. Cap. X.

Acrificium nostrum est orare & colere Deum, ac eundē semper habere in corde consecratū, quoniā Dei templum sumus. Hoc sacrificiū Seruator noster Deo Patri obtulit pro salute nostra, reliquitq́; nobis illud idem faciendum. Etsi sunt qui sentiant eucharistiā à Christo institutā non rectè sacrificiū appellari, quòd per hoc aliquid Deo ex rebus nostris offeramus, per illud uerò, beneficium à Deo accipiamus: tamen quia iam inde ab initio ita usu uenit, ut, teste Tertulliano, sacrificium uocaretur, nos religionis morem seruandum ducimus. Ad rē redeo. Is qui omnia quæ uentura erant, ab æterno nouerat, posteaquam appropinquare tempus uiderat, quo pati oportebat, affatur discipulos, quos totius mysterij sibi testes delegerat, qui deinde omnia quæ facta essent, inter omnes gentes pia prædicatione uulgarent: Pascha, inquit, dilectißimi, post biduum, ut scitis, fiet, & iam simul illud futurū est, ut Iudæis traditus patiar: cæterū cupio priusquā hæc fiant, id solenne uobiscum celebrare. Hæc ait, ac eodē momēto duos ex discipulis Ierosolyma mittit, qui locū parēt, nec multò pòst ipse cū alijs sequutus in urbē uenit. Hìc ubi cœptū est discūbi, accepit panē, & quū egisset gratias, fregit, deditq́; discipulis suis, & ait, Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Et accipiēs calicē, gratias egit, & dedit illis, dicēs, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus noui testamēti, qui pro multis effunditur, in remißionem peccatorū. Sic sub panis &

nis & uini specie, corpus suũ & sanguinẽ uerbo consecratum singulis sumendũ obtulit, mandauitq; ut tale sacrificiũ fieret deinceps in sui memoriã: at mox postquã è morte surrexerat, accubuit incognitus ad Emmaus castellũ, cũ duobus suis discipulis, accepitq; panẽ, & benedixit, ac fregit, atq; porrexit illis. Tũ discipuli, sicut Lucas perhibet, cognouerũt eum, & ipse euanuit à conspectu eorũ. Hîc discipuli corpus Christi sub una panis specie sumpserũt, nulla uini ab Euangelista mentione facta. Quem sanè institutũ ritũ ecclesia deinceps retinuit, quæ ad hũc modũ censuit, profanis hominibus eucharistiam administrandã, quòd tũ demũ nouũ instrumentũ, id est, mysteria oĩa religionis perfecta, consummata, stabilitaq; essent per mortẽ Christi. Nanq; nõ fuerat Euangeliũ ante crucẽ, uti D. Hieron. aduersus Iouinianũ affirmat, & Christus testatus est, qui in cruce moriẽs inclamauit, Cõsummatũ est. Sed reliqua persequamur. Alexãder posthac VII. à Petro, Pontifex cõsecraturus primus aquam uino miscuit, instituitq; ut oblatio ex azymo nõ fermentato, ut antea cõsueuit, fieret pane, & hoc ut purior materia esset, uel quia Christus azymo cõsecrasset, aut quòd Dominus per Mosen præcepisset, ut omnis oblatio absque fermẽto fieret, seu quia ex eius latere, dũ in cruce pẽderet, exisset sanguis & aqua. At D. Cyprianus li. epist. 2. aliã huiusce rei rationẽ ponit. Legimus enim in Apocalypsi, Aquæ quas uidisti, super quas sedet meretrix populi, &c. Hinc ait in sacris literis sæpe aquas significare populũ, & proinde inquit, Sic autẽ in sacrificãdo, in calice Domini offerri aqua sola non potest, quomodo nec

uinum solũ potest: nã si uinũ tãtùm quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis: sin uerò aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo quando autem utrũq; miscetur, tũc sacramentũ spirituale & cæleste perficitur. Sumpserũt autẽ eucharistiã Christiani iam inde ab initio in dies singulos manè & ieiuni, quod testatur Tertull. lib. altero ad uxorem de muliere Christiana ethnico homini nupta, Non sciet, inquit, maritus quid secretò ante omnem cibũ gustes? Item lib. Definitionũ ecclesiasticorũ dogmatum, Quotidie eucharistiæ cõmunionem percipere, nec laudo, nec reprehẽdo, omnibus tamẽ Dominicis diebus cõmunicandum suadeo, & hortor, si tamen mens in affectu peccãdi nõ sit. Hæc ille. Cur uerò manè, & nõ uesperi, apud nos sacrificetur, quum satis constet Christũ post cœnam, mysticum calicem obtulisse, id causæ est, quòd, teste eodẽ Tertull. Christũ offerri oportebat circa uesperam diei, ut hora ipsa sacrificij ostenderet occasum & uesperam mũdi, sicut in Psal. scriptum legitur, Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinũ. Nos uerò resurrectionem Domini manè celebramus, quia paßionis eius memoriã in sacrificijs omnibus in primis conseruamus. Sed id salutare institutum postea non continuatum primus omniũ suo decreto renouauit Anacletus, iußitq; ut qui sumere nollent, tanquã impij è sacris ædibus eijcerentur: quemadmodum Victor uoluit, ut illis qui capturi essent, si ob acceptã iniuriam, aut uetus odiũ, reconciliari prius recusassent, sacris interdiceretur. Verùm frigescente paulatim deinceps hominum pietate, illud antiquatum est: ex quo Zephyrinus, qui centesimo circiter

post anno, Anacletũ est sequutus, statuit, ut omnes Christiani qui pubertatis annos attigissent, minimum semel quotannis caperẽt paschali die. Fabianus uerò ut ter id fieret, postea sanxit. Sed Zephyrini decretũ, ut factu minus difficile stetit constantius: quod Innocentius tertius dein sua corroborauit auctoritate. Eucharistia autem in templis continenter asseruatur, ad ægrotãtium commoditatem, ut sine eo uiatico, ne hinc abeant, ut est de cõsec. dist. 1. Quod postmodum scitum Innocentius idem III. & Honorius III. confirmarunt. Quum ita paulatim à pietate tantum discessum foret, ut nisi quisq; semel quotannis eucharistiam caperet, mos tamen antiquus mansit, quandoquidem & sacerdos qui rem diuinam faciebat, & diaconi cum reliquis sacrorum ministris, quocunque solenni die eucharistiam sumebant. Quam consuetudinem nunc monachi nostri in primis retinẽt, quo sic populus ad pristinum institutũ exemplo si minus excitatur, cohortatione tandem aliquando reuocetur. Potestatem uerò noui sacrificij faciendi corporis & sanguinis sui, administrationisq; eiusdem Seruator noster Apostolis nouæ legis sacerdotibus ab initio dedit & cõcessit, ueluti suprà dictũ est, sic, ut Christianus populus ex manibus sacerdotum accipere suo tẽpore, eucharistiã semper posthac paratus fuerit. Quod porrò Tertull. lib. De corona militis, præclarè demonstrat, ubi ita scribit, Eucharistiæ sacramentum & in tempore uictus, & omnibus mãdatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu quàm præsidentium sumimus. Auctor hîc & alibi, præsidentes appellat presbyteros.

Qui

Qui primùm post Christum, eo ritu sacrificare cœperint, quem ille docuisset, & qui deinceps mo dum rei diuinæ faciendæ, quam missam uocant, auxerint, & de osculo pacis inter sacra, atq; quãdo id fieri non liceat, ac de benedictione sacerdotis post sacra, & de circunuersione frequenti eiusdem in altari. Cap. XI.

Vda ab initio òmnia & simpliciter mysteria à Christo tradita apud Apost. erã, nuda omnis cæremoniarũ ratio, plus pietatis habens quàm apparatus: nam satis constat Petrũ, qui uel primus omnium, ut Apostolorum princeps, uel unà cum alijs Apostolis, rẽ diuinã eo ritu, quem à Christo accepisset, identidem fecerat, post consecrationem continuò inferre solitum Dominicã precem. Auxit inde hæc mysteria Iacobus Ierosolymitanus antistes, auxit Basilius, alijq; alia subinde instituere. Cælestinus missæ introitũ, cuius initiũ est Psal. Iudica me Deus. Damasus cõfeßionẽ, quæ fit à sacerdote, priusquã altare conscendat: quidã tamen Pontiano aßignant. Greg. antiphonã, quæ introitũ sequitur, & ob id uulgò eodẽ nomine nũcupatur: itẽ ut nouies Kyrie diceretur, & antiphona post Epistolam, Euangelium, & cõmunionẽ. At antiphonam post epistolã, graduale appellant, quòd diaconus ascendat in editiorẽ gradũ, ad pronuntiandũ Euangeliũ. Telephorus hymnũ, Gloria in excelsis Deo. Gelasius primus orationes, id est, precũ clausulas, quas uocãt. Epistolã & Euangelium Hieron. & quũ id legeretur, ut cuncti qui sacris interessent, curui ac uenerãtes sta-

rent, uti expeditiores ad Euangelicũ dogma defendẽdũ, uel animaduertendũ, quòd stando magis quàm sedendo facere solemus, Anastasius primùm cõstituit. Alleluia ex Ierosolymis translatitiũ est. Symboli decãtatio fuit Marci põtificis primi decretũ, ut festis diebus post Euangeliũ decantaretur, ac idẽ recitaretur à populo, qui sacrorũ causa adesset. Innouauit & id decretũ postea Damasus. Antiphonã, quã Tractũ uulgò appellãt, & hymnos, Gelasius fecit, ac præfationes quæ Canonẽ præcedunt, cãtu quidem & sermone eleganti cõposuit, quæ, ut testatur Pelagius, nouẽ numero sunt: decimam ad honorem Deiparæ uirginis Vrbanus addidit. Quòd thus adoletur ad altare, id primus fecit Aaron, dicẽte Domino ad Mosen, Pones altare contra uelum, & adolebit incensum super eo Aarõ suauè fragrãs: sicut in Exodo est. Deinde apud nos Leo III. illud idem fieri sanxit, quod etiam ab ethnicis seruabatur. Hinc Verg. in 1. Aeneid. de Venere ait,

—Vbi templum illi, centumq; Sabæo
Thure calent aræ.

Vsus lauandi manus ex ueteri quoq; Instrumẽto esse uidetur, quòd Iudæi non rem modò diuinam, sed conuiuiũ etiam à lauatione manuum inchoare consueuisse dicuntur, quippe qui nefas ducebant edere panem manibus illotis, cuius rei crimẽ discipulis Domini ascribebant. Vel ab ethnicis sumptum est, apud quos sacrificantes primũ omniũ manus lauabãt, quemadmodum suprà lib. 3. cap. 5. demonstrauimus: &, teste Hesiodo, uetitum erat, nequis manè Ioui uinum libaret manibus illotis, ne sacrorum nitor pollueretur, qui & conuiuia lotis prius manibus inibant. Verg.

Iam pater Aeneas & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, stratóq; super discumbitur ostro,
Dant famuli manibus lymphas. In præfationibus, ut sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth, cãtaretur, Sixtus primò statuit, quod ab Esaia propheta sumptum est. Canonis partẽ, Te igitur, quæ dein initium esse cœpit, Gelasius dedit: sicuti ante eum Syricius Cõmunicantes, quod nunc tertio loco ponitur. Ex quo apparet, ipsum Canonẽ neq; ab uno integrũ, neq; in eã formã digestũ, ex qua modò cõstat: cuius rei uel fidem facit, quòd Alexãder primus, qui Gelasiũ & Syricium longo tẽporis interuallo præcessit, ob memoriam passionis Christi posuit, Qui pridie quàm pateretur, usque ad illa uerba, Hoc est corpus meũ. Quocirca satis liquet, illud tum Canonis fuisse principium, quando, sicut diximus, Gelasius circiter CCCLX. & eo amplius annos post Alexandrum sedit. Leo deinde adiecit, Hãc igitur oblationẽ, usq;, Placatus accipias. Gregorius tres subiunxit postulationes, Diesq; nostros in tua pace disponas, atq; ab æterna dãnatione nos eripi, & in electorũ tuorum iubeas grege numerari. Eiusdem quoq; primi Leonis est, Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam. Sic alij alia addiderunt. Finito canone, dicitur, Pax Domini: hìc osculũ pacis datur inter sacerdotes mutuò, quod Innocentij primi inuẽtum est: uelut Leonis II. ut pax in sacrorũ cæremonijs astanti populo circunferretur. Et utrunq; ex imitatione Seruatoris, qui consueuerat suos præsertim discipulos abeuntes, uel ad se redeuntes deosculari: id quod Iudas proditor significantius declarauit, qui præceptorem,

ut in Euangelicis literis legitur, osculo tradidit. Verùm quũ Missa pro mortuis celebratur, id nõ fit, pro eo quod haud nobis cum illis per pacis osculum, communicandũ est, quos nondum certò scimus esse in gratia cum Deo. Quare cadauera etiam mortuorũ aditu & mansione tẽpli usq; eò prohibentur, dum res diuina fiat. auctor Gulielmus Durantus, libro diuinorũ officiorum septimo. Solent item sacerdotes nostri peractis sacris, benedicere populo dextera manu in eũ extensa, ac in signum crucis circunducta, quod episcopi inter sacra, & põtifices Romani aliiq; maiores antistites, etiã eundo factitant: quod ab Hebræis est: quippe in Leuitico legimus, Aaron post factam rem diuinam, consueuisse extendere manum in populum, ac illi benedicere. Seruauit uel hũc ritũ Christus, quem Lucas ait paulò antè quàm in cælũ rediisset, eleuatis manibus benedixisse suis discipulis. Sed ad rei diuinæ rationem reuertamur. At reliquas Antiphonas Græci, Responsoria uerò quæ nouitio quidem uocabulo sic dicũt, Itali primùm inuenisse tradũtur. Sunt qui responsorium etiã Gradale uocẽt, quòd iuxta gradus suggesti cantetur. Cæterùm Gelasius & Gregorius multas orationes, id est, preces inuenere, ac ad lectiones & Euãgelia, responsoria, id est, offertoria, quæ uocant, adiunxerunt, uel Gregorius ipse quasi de integro modum rei diuinæ edidit. Fecit illud ipsum & Ambrosius Mediolanensis antistes. Quapropter habito deinde episcoporũ conuentu, decretũ fuit, ut quæ & Ambrosius digessisset, Mediolanensis tantùm sacerdotum cœtus, sicut hodie fit, seruaret, & Gregoriano inuento reliqui uterentur.

Quòd

Quòd uerò sacerdos dicendo, Dominus uobiscũ, sæpius ad populũ in altari se uertit, hoc de Hebræorũ quoque cæremonia sumptum cõstat, quorũ sacerdos inter sacra sese circũagebat, aspergendo sanguinẽ animalis immolati. Quod, teste Apuleio, & Ethnicorum sacerdotes circa aras factitabãt, quum præsertim responsa daturi, diuino, uti credebant, spiritu afflati agitarentur. Vnde dubio procul ab alterutris apud nos sunt huiusmodi in altari circunuersiones.

Vnde mos sit, ut post rem diuinã factam, diaconus pronuntiet, Ite, missa est: & unde missa & cæremoniæ dictæ; atque quid re ipsa sit missa, qualesúe cæremoniæ Cap. XII.

Acta re diuina, diaconus ad populũ conuersus pronũtiare solet, Ite, missa est. Cõuenit hoc loco, ut huius nominis missæ originem explicemus, nequis ut sordidũ & peregrinũ respuat: quando hactenus permulti id indagare conati, rem in incerto reliquerũt, quippe qui non unde natũ esset, ut libamento iã libato, id est, sacrificato, per hũc modũ potestas fieret abeundi uolẽtibus, prodiderunt, sed circa uim illius uerbi Missa aberrantes, delirationem quandã somniarũt, nõ animaduertentes nostros sacerdotes illud ex moribus institutisq; priscorum esse mutuatos, sicut pleraq; alia, uti appositè memorauimus. Cæterùm ne nos etiã aliquid diuinasse potius, quàm rẽ certã prodidisse dicamur, Apuleij testimonium cũctis certè probandũ ducemus in medium, unde moris huius originem abunde haurire licebit. Is enim libro sui Asini

aurei 11. quũ se dicit in sacris deæ Isis interfuisse, sic rem declarat, At quũ ad ipsum iã tẽplũ peruenimus, sacerdos maximus, quiq; diuinas effigies progerebãt, & qui uenerãdis penetralibus pridẽ fuerant initiati, intra cubiculũ deæ recepti, disponunt rite simulachra spirantia. Tũc ex ijs unus quem cuncti grãmatea (sic Græci uocant scribã) dicebant, pro foribus adsistens, cœtu pastophorũ, quod sacrosancti collegij nomẽ est, uelut in cõcionem uocato, indidẽ de sublimi suggesto, de libro, de literis, fausta uota præfatus, principi magno, senatuiq;, & equiti, totiq; Romano populo, nauticis nauibus, quæq; sub imperio mũdi nostratis regũtur, renũtiat, sermone rituq; Græciẽsi, ita, λαοῖς ἄφεσις, populis mißio. Quam uocẽ feliciter cũctis euenire signauit populi clamor insequutus. Exin gaudio delibuti populares, talos, uerbenas, corollas ferẽtes exosculatis uestigijs deæ, quæ gradibus hærebat argento formata, ad suos discedunt lares. & reliqua. Istæ duæ Græcæ dictiones significant populis mißionem, & uerba sunt Græcanico more & lingua pronũtiata, quæ Græci Latiniq; iuxtà usurpabant, post cuncta celebrata mysteria, ut diceretur mißio populis, id est, uel datur, uel est, ut tum demũ omnibus abire fas esset. Idẽ igitur mos à nostris etiã seruatur, ut pactis sacris, per diaconũ pronũtietur, Ite, Mißa est: quod idem est, ac ilicet, hoc est, ire licet. Nõ est præter consuetudinẽ quòd Missa, non mißio pronũtiatur, quãdo nostræ religionis auctores promiscuè mißionẽ & Missam usurpare, diuus Cyprianus testatur, qui remissam peccatorum, ac id genus alia permulta sæpe scribit, ut ad Fortunatum de exhortatione martyrij,

martyrij,In aquæ,inquit,baptiſmo percipitur peccatorũ remiſſa.Hinc ergo totũ quoq; ſacrificiũ Miſſa eſt nominatum.Quod uocabulum Ioannes Reuchlinus homo Germanus,ac literarũ Hebraicarũ cum primis ſciẽs,lib. De rudimentis Hebraicis ſecundo, docet Hebraicũ eſſe, ita ſcribens, Inde uenit per additionem he literæ in fine מסה id eſt,oblatio,quæ fit ſuperiori Domino,propter debitum munus perſonale. Deuter.16. Oblationẽ ſpontaneam manus tuæ, quam offeres, iuxta benedictionem Dei tui.Quod nomẽ nos Chriſtiani ſacrificio noſtro impoſitum retinemus,uſq; ad hoc tempus,ut à nobis appelletur Miſſa, quod à Græcis liturgia. Nota igitur, quòd Miſſa neq; Græcũ neq; Latinũ eſt,ſed Hebraicũ. Hæc ille.Mihi uerò prior ratio ꝓbatur,ut magis appoſita.Miſſa autẽ,ſi quæras quid ſit,ratio eius uſus indagatrix poteſt fortè tibi rem ſic definire, Miſſa,eſt corporis & ſanguinis Chriſti conſecratio: quando ea conſecratio perinde ſumma & caput miſſæ eſt,ut adeptæ uictoriæ cõcelebratio triumphus dicitur.Hanc igitur miſſam tanti myſterij monimentum,hoc eſt, unicum noſtræ religionis ſacrificium, optimi eccleſiæ patres rite ſtuduerunt reddere cunctis mortalibus perquam frugiferam atq; fructuoſam, quæ idcirco ex multis conſtat diuinis hymnis, Dei optimi maximi laudibus,precationibus,gratiarũ actionibus,& ſacris ſcripturis, è quibus animus noſter audiẽdo,in ſpem bonam ſuæ ſalutis uocatur, item illis oblectatur,& paſcitur.Pateat iam reditus ad propoſitũ.Sic Romanis placuit,omnem diuinum cultum cæremonias appellare,à Cæritib.Hetruriæ populis.Ij enim olim capta

urbe Roma à Senonib. Gallis, sacra Romanorũ à Vestalibus inuecta perbenignè receperũt, usq; eoq; seruarũt, dũ patria à Camillo esset recuperata. sicut Liuius lib. ab urbe cõd. 5. latè demõstrat. Cuius beneficij Quirites memores, postea omnia quæ ad religionẽ colendã pertinerent, cæremonias nuncuparunt: quãuis sint, qui eas à carendo dictas malint. Sunt enim cæremoniæ instrumenta religionis, quæ uelut terra, sine illis coli non potest, per quas, in animis nostris renouatur pietas, fundamentum, uti Cic. ait, omniũ uirtutũ, quæ corpus cũ mente ad Deũ uenerandũ trahit. Si uelimus igitur agrũ Dominicũ bene excultũ, eiusmodi cæremoniarũ culturã adhibendam curemus. Quòd semel tãtùm die sacrificabatur, hoc Alexandri primi, teste Gratiano, est decretum: sicut & illud Telephori, quòd Dominico natali die ter sacerdos rẽ diuinam facit, & primò in media nocte, quũ Christus est natus: deinde lucescente aurora, quãdo pastores natum inuiserũt: postremò ubi prima lux humano generi affulsit, quum prius nulli ante tertiã diei horã fas esset sacrificare. Adijcitur & alius mysticus sensus, ut triplici actu status triplex gentium significetur: primus, qui sine Lege fuit, quum omnia fuerunt tenebris circũfusa: alter lucis & tenebrarum simul particeps, quum post datã Legem fuit omnino aliqua Dei cognitio, sed nondum perfecta: tertius gratiæ est, cui sol, id est, ueritatis lux affulsit. Præterea Felix primus sanxit, ut nusquã nisi in sacro loco, si per necessitatem liceret, & à uiris sacris initiatis Missa celebraretur, quòd ipsius rei diuinæ faciundæ à principio solùm Apostolis, hoc est, sacerdotibus à Christo po-

sto potestas facta fuisset. Anacletus quoq; huius rei studiosus uoluit, ut sacerdos nonnisi coram saltem duobus sacrificaret, quò, credo, ne ille frustra bene precando diceret, Dominus uobiscum, si minus quàm duo sacris interessent. Propterea non rectè faciunt, qui sine arbitris sacrificāt. Gratianus hoc præscriptum Sotero attribuit, qui fortè illud parum custoditum renouauit.

Quare nonnulla tam Hebraica quàm Græca uel Syriaca uerba in Missa usurpentur, & ibidem de eorum significatione. Cap. XII.

ILlud insuper haud omittendū duximus, quod facit ad quarundā uocū cognitionē, quæ ut peregrinæ, inter sacra facienda à pluribus frequētātur sacerdotibus, quàm intelliguntur. Sunt enim uerba quædā Hebraica, quædā Græca aut Syriaca. Hebraica & Syra, teste D. Hieron. ad Marcellā, ideo immutata ab initio manserūt, quia uel interpretes, uel Apostoli, id faciendum minus curarunt, ut quoniam primùm religio apud Iudæos, uelut suprà demōstrauimus, cœperat, nihil ad credentiū offensionē innouarēt, sed ita ut à puero imbiberāt, traderēt: postea uerò quàm in uniuersas gentes Euāgelij sermo dilatatus est, non potuisse semel suscepta immutari, idē auctor est. Cuius etiā rei Orig. rationē reddēs, asserit, propter uernaculam cuiusq; gentis linguā, non posse uerba quāplurima ita apud alios sonare, ut apud suos: ac multò propterea melius esse, non translata ponere, quàm illorum uim interpretatione tenuare. Hac ratione Græcos primùm uocabula illa Hebraica suis cōmiscuisse, par est cre

dere, utpote desperãtes posse se absolutũ sensum suo sermone reddere, & sic nostros nihil deinde plus ausos, & Hebraica & Græca permisisse stare. Atqui id cõsultò factum nõ nemo falsè putat, quo ad imitationẽ eius tituli, qui super crucẽ Seruatoris positus fuerat, perinde Missa triplici lingua cõstaret, ac illũ scriptũ fuisse Hebraicè & Græcè & Latinè tradit euãgelista Ioãnes. Sed iam ad interpretationem ipsorum uerborum aggrediamur. Iesus Hebræũ nomẽ, ut Hieron. indicat, apud nos seruatorem significat. Christus ex mystico chrismate unctus dicitur, quẽ Iudæi Meßiam appellant. Idẽ dictus est Nazaræus, id est, sanctus siue consecratus, uel à Nazareth oppido Galileæ, in quo est genitus & nutritus. Itẽ Emmanuel, quod Hebræũ est uerbũ, & nobiscũ Deus. Rabbi, idem ac dominus, siue magister, uel præceptor: nam apud Hebræos, à multitudine scientiarũ dicta est uox. Paracletus Græcum uerbum, id est, παράκλητος, & significat aduocatum, doctorem, hortatorẽ, consolatorẽ. Sic Seruator pollicitus est mittere paracletũ, hoc est, Spiritũ ueritatis, qui discipulos doceret. Et illud notißimũ est, Paracletum per e scribendũ in penultima, eamq; producẽdam: nam si legeris paraclytũ per y in penultima, facies Christum sceleratorũ consocium, qui suis discipulis promisit fore, ut Pater eius nomine, talẽ ad ipsos mitteret doctorem: quippe paraclytus apud Græcos, nomen est compositum à παρὰ præpositione, quæ præter, & κλυτὸς, quod celebrẽ, inclytumq; significat. Ergo quum ea præpositio hoc loco pro sine ponatur, & cum κλυτὸς coniuncta, pro eo qui sine fama est, ac planè infamis, nõ utiq; conuenit

uenit Christi promißioni. Imò atq; adeo hinc uidere licet, quàm parum rectè faciant sacerdotes, qui ita apud euangelistã Ioannẽ legunt: seu quàm turpiter peccẽt, qui etiã de errore moniti, tantum abest ut uelint rectã tenere uiã, ut scientes delirent, perinde quasi non ueritatis, cui Christus sese cõparauit quum dixit, Ego sum uia & ueritas, sed consuetudinis quãuis deprauatißimæ obseruatores esse debeant. Bone Deus, ecquid reliquorum muneru functionis ab eiusmodi expectari potest, qui ab alijs docti scire nihil uolunt? Sanè sic Simonem, sic Iacobũ penultima syllaba correpta pronuntiant, etsi longa est, quum apud Græcos per ω, quod longum est, ea nomina scribantur. Ad prima redeo. Pascha Hebræũ uocabulũ, nõ Græcũ, prout Hieronymus affirmat, & trãsitum sonat, quòd Iudæi tũc ex Aegypto in patriã remigrassent. Epiphania Græcũ uerbũ, apud nos apparitionẽ uel ostẽsionẽ significat, hoc ideo, quia eo die Seruator stella proditus est, & trigesimo deinde anno adhuc mũdo ignotus quũ uenisset ad Ioannẽ, ut baptizaretur, cognitus est, intonante de cælo Patre, Hic est Filius meus, &c. Itẽ pentecoste Græcè, quinquagenaria Latinè dici potest, quòd usq; ad hãc celebritatẽ, à resurrectiõe Domini, intersint quinquaginta dies, ut infrà fusius explicabitur. Scenopegia, uox cõposita, dicta est à figẽdis tabernaculis, quia in solitudine prisci Hebræi illis usi essẽt, & erat festus dies. Nostri perperã addunt aspirationẽ. item encænia, festi dies initiales, hoc est, dedicationis templi. Kyrie eleeson uerbum cõpositum, ex κύριε, quod significat Domine, & ἐλέησον, quod est, miserere. Alleluia duo itidem uerba & Hebraica,

Hebraica, atq; idem ac laudate Deū: Ia enim, teste Hieronymo, ex decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus uocitatur, unum est. Antiphona Græcis uox reciproca, quòd uicißim canatur. Homilia Græcè, Latinè dicitur colloquiū, sermo. Canō Græca uox, regulā significat. Hosanna, Hebræo sermone perinde ualet, atq; apud nos, O Domine saluum me fac. Sabaoth Hebraica quoq; uox, & idē atq; Latinis, Dominus omnipotens, siue Dominus uirtutum, aut exercituū. Eucharistia Græcis gratiarum actionē significat, sicuti Euangelium bonū nuntiū. Psalmus & hymnus, utrunq; Græcum, ac alterū Latinè canticum, alterū laus dicitur. Paradisus Graia uoce, pomariū, hoc est, hortus consitus pomis. Parabola Græcè dicitur, Latinè comparatio, similitudo. Symbolū collationem significat, quia Apostoli siue patres in unū contulissent, quod unusquisq; de Deo senserit. Petrus Græcis saxū, uelut Cephas Syro sermone, soliditas, quòd Petrus solidus fuisset in confeßione ueritatis. Phylacterium Græcū uocabulum, Latinè custodia dicitur, quòd in ijs seruetur memoria Legis: sicut apud nos regulæ iuris habentur. Synagoga cōgregatio à nostris dicitur, nos etiā Graia uoce ecclesiam uocamus. Mammona, ut probat Hieron. Syriacū est nomē, singularis numeri, generis masculini, & apud nos diuitias significat. Ethnicus, uox Græca, & Latinis homo alterius sectæ. Proselytus, Græcum uerbū, nobis aduena: sic enim illū uocabāt Hebræi, quē ex aliena natione, in suæ legis consociationem recepissent. Scādalizare, Græcū uerbū, Latinè est offendere: sicut angariare Persicū, & significat adigere, compellere.

lere. Golgotha, Syra est uox, non Hebræa, & Hieron. ostēdit significare locū calui, siue caluariæ. Ita dictus est locus Ierosolymis, ad septentrionalē partē montis Sion, quòd in eo iacerent capita hominū damnatorū. Corbana, quam etiam uocāt gazophylacium, nomē ex lingua Persica & Græca compositum, & significat arcam in qua seruabantur templi pecuniæ, seu munera quæ usui erant ministris: nam corbā, ex testimonio Iosephi, quod in superiore libro citauimus, quum de radēdo capite Nazaræorum sermo fuit, apud Hebræos significat munus, unde corbana dicta uidetur. Eleemosyna, largitio, quæ inopi fit, Græca uox, & misericordiam sonat. Gehenna locus erat in ualle filij Ennon, in sorte tribus Beniamin, ubi filij Israël, erectis aris, sacrificabant, ac filios exustos igni deuouebant, immolabantq; dæmonio Moloch, quā Deus, uti apud Hieremiam legitur, cōminatus est se mortuorū cadaueribus impleturū: apud nos, pro loco inferorum accipitur. Diabolus Græcū uerbum, sonat delatorē, siue calumniatorē. Beelzebub, Hieronymus docet idem esse bel, beel, & baal, & Hebræis idolū, & Zebub muscā, quasi dicas idolū muscæ: εἴδωλον enim simulachrū significat, & sic hoc nomine spurcißimum fuisse idolū. Abyssus Græca uox, Latinè uorago dicitur. Phantasma Græcis, uisum per somnū uidere est, Latinè spectrū dicitur. Sed ne per hæc peregrina longius gradientes, uisum etiam nos uidere uideamur, iam ad finē ueniamus. Amē uox Hebræa est, Latineq;, sicut declarat Aquila, uerè, siue feliciter, uel fiat, Hieronymo teste in Psalmos, ubi ait, Fiat fiat, Hebræis legitur amen amen. Erat quippe germanum

manum consimileq́; Hebræorum institutis, in ueterũ religione, feliciter, quod suprà ex Apuleij lectione cõstat, atque hic amen, quo significatur, ut ea quæ suprà sunt uerè dicta, confirmentur. Super ea re extat breuis epistola D. Hieronymi ad Marcellã. Hæc paucula libuit exponere, ut unicuiq; rem diuinã facturo, obuia esset eiusmodi uerborum significatio.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. VI.

De pio pœnitẽdi initio, atq; duplici pœnitentię, quam uocãt, genere, & de primo cõfitendi delicta instituto, & qualis sit publica confessio, ac ibidem de triplici purgatione priscorũ. Cap. I.

Rincipium religionis Christianæ cum unctione Christi, & regum, item originem & exitum coniugij sacerdotalis, & modum contrahendi, ac ritũ sacrificandi, cùm apud Hebræos, tum apud nostros, iuxta & orãdi, & quãtũ mortalibus ipsa Christiana religio profuerit, superiore libro exposuimus: iam idcirco & alia quæ ad institutum pertinent opus, disseramus. Primùm omnium scire licet pœnitendi initium à Deo profectũ esse, qui ita pro sua erga nos miseros mortales misericordia, factum uoluit, quod probat atq; affirmat Tertull. in eo lib. quẽ de pœnitentia, quã uocamus, composuit, ubi inquit, Omnibus delictis seu carne, seu spiritu, seu facto, siue uolũtate commißis, qui pœnam per iudicium destinauit, idem & ueniã per pœ-

nitentiam spopõdit, dicens ad populũ, Pœnitere, & saluũ faciam te. & iterũ, Viuo, inquit Dominus, & pœnitẽtiam malo quàm mortẽ. Ergo pœnitẽtia uita est, quum præponatur morti. Et pergit, Bonũ est pœnitere an nõ? Quid reuoluis? Deus præcipit. Atenim ille nõ præcipit tantùm, sed etiam hortatur. Inuitat præmio ad salutẽ, iurans etiã. Viuo dicẽs, cupit credi sibi. O beatos, quorum causa Deus iurat! Hucusq; ille. Hinc homines pœnitendo cœperunt sese Deo de peccatis purgare, ut in Leuit. est, cap. 5. Deinde Seruator noster ut nos ex omni parte immortalitate donaret, postremò portionem salutis, cælestéq; pastũ nobis propinauit apud Ioã. Euang. cap. 6. dicẽs, Caro enim mea uerè est cib. & sanguis meus uerè est potus. Qui edit meã carnẽ, & bibit meũ sanguinẽ, in me manet, & ego in illo. Et pergit, Qui edit hũc panẽ, uiuet in æternũ. Verùm quia non decebat, ut quispiã non mundus tam purũ nectar hauriret, tamq; salutarẽ ambrosiã esse auderet, idcirco Apost. docuit, ut accedendũ esset ad ea sumenda, aiens, Itaq; quicunq; ederit panẽ hũc, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probet autẽ homo seipsum, & sic de pane edat, & de calice bibat: nã qui edit aut bibit indignè, iudicium sibijpsi edit & bibit, &c. Sed quomodo probabit se homo, quũ nemo poßit esse tam prudẽs, tã sagax, quin aliquando labatur? Quod Deus opt. max. sciens, pro sua benignitate aperuit nobis portũ salutis, ut huic neceßitati, cui fragilitas carnis subiecta est, medicina pœnitentiæ subueniret: nam præcursorem misit Ioannẽ Baptistam clamantẽ, Pœnitentiam agite. Attende, hoc loco

spiritualis

ſpiritualis pœnitentia tractatur, quia omnis noſtra uita aliud nihil eſſe debet niſi pœnitentia, quæ facit, ut quis, uelut ait Apoſt. transformetur per renouationē mentis ſuæ, & ad ſe reuertatur, dolendo peccatū ſuum, dicente Seruatore, Qui odit animā ſuam in hoc mūdo, in uitam æternā cuſtodiat eam. Et hæc interior eſt, ac Euangelica dicitur pœnitētia, cuius fructus eſt exterior, quæ agitur per corporis afflictationē & uoluptatū cōtemptū: atq; ut iſta ficta, uti in hypocritis apparet, ita illa nō niſi uera eſſe poteſt. De ea meminit Tertull. in libello definit. dog. eccleſ. Pœnitentia uera eſt, inquit, pœnitenda non admittere: & admiſſa deflere. Satisfactio pœnitētiæ eſt, cauſas peccatorū excidere, nec earū ſuggeſtionibus aditum indulgere. Modus autē pœnitendi eſt, ut ab amore uirtutis, non à uitij odio, te incipiat pœnitere. Exempli cauſa, Amato caſtitatem, in eaq́; acquieſcito, tunc tibi ſtatim pòſt turpioris intemperantiæ odium ſua ſponte oborietur. Id modi pœnitendi præſcribitur Pſal. 44. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem. Atq; hoc piū eſt pœnitendi initium. Præpoſterè igitur agunt, qui à peccato inchoant pœnitentiam, quia illud metu pœnæ, non uirtutis amore, qui uitiorū omniū fuga eſt, facere uidentur. Quapropter Chriſtus quum uellet diſcipulis uerum integritatis exēplar monſtrare, conſueuit puellū lōgè innocentiſſimū in medio ſtatuere, iubēs ut ſimiles illius efficerentur, ſi auerent ingredi in regnū cælorū, quò eos ſic præſentis uirtutis imagine, ad pœnitendum beateq́; uiuendum facilius induceret. Siquis igitur aut cupiditate uictus, aut libidine impulſus, aut errore deceptus, aut ui coactus

coactus ad iniustitiam lapsus fuerit, non desperet: potest enim per hunc modum reduci ac liberari, si pœniteat actorum, & ad meliora conuersus satis Deo faciat, & ita resipiscat, quò & errati pigeat, castigetq; seipsum stultitiæ, & cōfirmet animū suū ad rectius uiuendū: quoniā sicut nihil prodest malè uiuenti anteactæ uitæ probitas, quia superueniens nequitia iustitiæ facta delet, ita nihil officiunt peccata uetera correcto, quia superueniens iustitia labem uitæ prioris abolet. Vtrunq; ipse Dominus apud Ezech. nobis denuntiat, Si impius egerit pœnitentiam, omnium iniquitatū eius non recordabor. Si autem auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius quas fecerat, non erunt in memoria. Atq; ita ultima facta aut nobis bono, aut malo sunt. Sed propterea quòd nihil prodest inclusam habere conscientiam, quia patemus Deo, idcirco postquam satis delictorum nos pœnituit, deinde oportet ultrò aperire animū, & perniciem uitiorū ipsi Deo, qui mederi, & uerā atq; perpetuā sanitatē reddere potest. Appetenda est hæc omnibus medicina, quoniam in maiore periculo uersatur anima quàm corpus. Et quia Seruator noster ut humana indutus persona ubiq; nobiscum præsens esse diu noluit, proinde sui uicarios cōstituit homines mortales, id est, Apostolos ac discipulos suos cū primis, quibus dixit, Quorūcunq; remiseritis peccata, remittētur eis, & quorūcunq; retinueritis, retenta sunt: ut illis nostra cōfiteremur delicta, tanquam ueris iudicibus, & ab ijsdē aliqua affecti pœna, per diuinā gratiam remißionē acciperemus. Ante Christi aduentū, sat erat mente fateri Deo cō

missa, clamante Propheta, Dixi, cōfitebor aduersum me iniustitiā meā Domino, & tu remisisti impietatē peccati mei. Et istuc exemplū cōfitendorum delictorū ab Adā & Cain eius filio, qui se peccasse corā Deo nō negassent, editum esse ad imitandū, Tertull. lib. aduersus Marcionē secundo docet. At istiusmodi confitendi peccata principium fuisse non incertū habetur, quod quærere & inuestigare nostræ sunt partes. Sed postquam Deus ipse nostræ salutis causa factus est homo, necessum fuit homini qui eius locū in terris tenet, aperire pectus, & totam nudare uitam, per confeßionem, quæ conscientiæ uox est, uti mereremur ueniam, quam Iesus Christus per paßionem suam nobis impertitus est. Atq; hoc apud nos Christianos fuit primum cōfeßionis institutū, ad quod beatū Iacobū allusisse ferunt, quū dixit, Cōfitemini inuicē alius alij delicta, & orate pro uobis inuicē, ut sanemini. Illud sic nos Deo reconciliatos uoluisse uidetur, ut remißis uicißim offensis, amicius inter nos uiueremus. Fuit illa omnino confeßio, quam publicam uocant, quæ postea, ut quidā, quibus omnino plus sapit palatus quàm cor, tradunt, exemplo patribus fuisse uidetur, ut secretiorē instituerint, qua, priore omissa, nūc utimur maximè necessaria, quando per eam, cùm corporis, tum animi uitijs fœdè labentes, Deo semel atq; iterum reconciliamur. Verūtamen ego affirmare ausim, huiusce secretioris cōfeßionis auctorem fuisse Christum, qui, quemadmodum suprà ostendimus, auctoritatem fecit Apostolis remittendi pariter atq; retinēdi aliorum peccata. Qua sanè potestate ecquo illi pacto uti potuissent, nisi iam tum mortales

cœpissent

cœpissent eis de suis cõfiteri delictis? Quippe solus Deus scrutator est humani cordis, ex quo omnia ferè mala quæ ab homine in hominẽ proficiscũtur, iugiter manãt. quod & factum esse testatur Lucas in Actis cap. 19. qui postquã ostendit filios Sceuæ Iudæi principis sacerdotũ ausos fuisse inuocare nomen Domini Iesu, super eos qui haberẽt spiritus malos, quẽadmodũ Paulus faciebat, & ob id uulneratos fuisse ab homine spiritu uexato, inquit, Hoc autẽ innotuit omnibus Iudæis simul & Græcis, qui habitabãt Ephesi, & incidit timor super illos omnes, & magnificabatur nomen Domini Iesu, multiq; credẽtium ueniebãt, hoc est, ad Paulũ, confitentes & annuntiantes facta sua. Et hæc uera confeßio, & initiũ secretioris cõfeßionis fuit. Quare parũ omnino prudentis, ne dicam sponte errantis est, aliter uel credere, seu tradere, quum eiusmodi argumẽto rei nihil profectò uideatur esse probabilius. At sunt, qui scribant, confeßionẽ hanc apertam fuisse, qui necesse est, uel intelligãt esse eos homines de manifestis actibus confessos, quæ res cõfeßionẽ nõ requirebat, uel non intelligãt, quod dicũt: si enim de occultis delictis palàm cõfeßi forent, iam tum ansam dedissent inimicis ad obijcienda sua sibi facinora cũ dedecore, quod morte magis uir sanæ mentis fugere debet: ex quo confeßionẽ minimè apertã fuisse satis constare potest. Atqui controuersia de nostra confeßione secretiori ex eo orta uidetur, quòd eius Tertull. scriptor antiquißimus nihil meminerit, id quod tamen admirationem efficere minus deberet, quia res noua ac in nonnullis ecclesiis adhuc inusitata haud statim potuit in animos hominum gene-

ratim irrepere, quũ præsertim per pudorẽ non facilè liceat admissa cuiuis prodere. Cæterùm ut modus prioris cõfeßionis priscorum diluceat, Tertulliani, qui de ea re luculenter agit in lib. quẽ de pœnitentia scripsit, uerba subijciam, quæ eiusmodi sunt, Is actus qui magis Græco uocabulo exprimitur, & frequentatur, exhomologesis est, qua delictum Domino nostrum confitemur, nõ quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confeßione disponitur, cõfeßione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaq; exhomologesis prosternendi & humilificandi hominis disciplina est, conuersationem iniungẽs misericordiæ illicẽ. De ipso quoq; habitu atq; uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animũ mœroribus deijcere, illa quæ peccauit, tristi tractatione mutare. Cæterũ pastũ & potum pura nosse, nõ uẽtris scilicet, sed animi causa. Plerunq; uerò ieiunijs preces alere, ingemiscere, lachrymare, & mugire dies noctesq; ad Dominum Deũ tuum, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere. hæc Tertullian. Mos iste talis confeßionis flebilis & lamentabilis etiam nunc in die præsertim Dominicæ cœnæ, multis in ecclesijs obseruatur, qui procul dubio hinc acceptus est. Postremò sequitur, ut satis Deo faciamus: quod fit quũ iussu sacerdotis, cui faßi sumus cõmissa, facimus fructus, uti Ioãnes prædicabat, qui deceant pœnitẽtiã: nam, uti Cyprianus ait, pœnitentiam ille agit, qui diuinis præceptis mitis & patiẽs, & sacerdotibus Dei obtẽperãs, obsequijs suis & operibus iustis Dominũ promeretur. Atqui Innocentius

tertius

tertius cõstituit, ut qui iã doli capacesesse cœpissent, si nõ sæpius, at semel quotãnis cõfiterẽtur peccata illis sacerdotibus, qui eorũ animarũ curã haberẽt. Atq; hic est ueræ purgationis modus, ut quod dicto factóue quotidie peccamus, illud pura cõsciẽtiæ uoce, pijsq; actibus expiemus, nõ autẽ Iudaico ritu, arietis sanguine, aut more priscorum teda, sulphure, uel aqua. In sacris ferè omnibus ethnicorũ tres erãt istæ purgationes, nã aut teda purgabãtur & sulphure, aut aqua abluebãtur, aut aëre uẽtilabantur. Triplicem purgationem Ouid. notat illo uersu.

Terq; senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.

Et Vergilius idem, —Ter socios pura circunluit unda,

Spargens rore leui & ramo felicis oliuæ,

Lustrauitq; uiros.

Item ouum usurpabant. Iuuenalis,

Nisi se centũ lustrauerit ouis. Sic & in hoc delirabant: nõ enim corpus, sed animus est purgandus, utpote cuius absq; nutu, atq; renutu, nemo quisquã sit nocens.

Qui primi instituerint horas canonicas, ac sanxerint ut psalmi à choro alternis canerentur, ac quàm parum frugifer sit cantus in domo Domini mollior atque delicatior, & ibidem de origine chori, & qui diuorum uitas scripserint. Cap. II.

Reces horarias siue canonicas, quas uocant, Hieronymus primus, Eusebio Cremonensi & plerisq; alijs qui cum eo uixerant, instituisse fertur, quibus diuinæ in templis laudes canerentur, ut ex sacra patet historia, quas patres deinde receperunt imitati carmen Dauid,

Septies in die laudem dixi tibi. Sunt autē qui tradant, & in primis D. Cyprianus, morem celebrandi, primā, tertiam, sextam, & nonā horā à Daniele sumptum, quòd ille ter in die positis humi genibus, patrio ritu manè, hora sexta & nona precari consueuisset. Ita, teste diuo Hieronymo, tria sunt orandi tēpora, manè, id est, hora tertia, quū Spiritu sancto afflati sunt Apostoli: sexta, quū edendū est. Sic Petrus Apost. uolens cibū capere, ascēdit circa horā sextā in cœnaculū, orandi causa: nona, tum idē Petrus & Ioannes perrexerunt ad templū, precādi gratia. Fuit uel illud priscorū institutū, quū apud illos sic oraretur, teste Apuleio, qui lib. 11. ita scribit, Rebus iam rite cōsummatis, inchoatæ lucis salutationibus religiosi primā nuntiantes horam perstrepunt. Matutinas precationes uocat hoc loco Apuleius non ineleganter salutationes, ostenditq; modum orandi diuisum in horas sacrificijs legitimas fuisse. Postea, quod satis cōstat, Pelagius secūdus decreuit, ut ipsæ septem canonicæ horæ quotidie à sacerdotibus recitarentur, uelut præsens remediū humanæ imbecillitati futurum, quo sicuti iustus septies in die, quemadmodū ait Salomon, fortè per inconsiderantiam cadit, ita per orandi curam, toties resurgat, conualeatq;. Singulis autem horis Gregorius præfationē dedit initium Psalmi Dauid, Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me festina: subiecitq; hymnum illū, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, de quo alibi dicemus. Vt totidē etiā horæ in honorē Deiparæ uirginis quotidie recitarētur, instituit Vrbanus secundus in cōcilio, quod in Gallis ad Claromontē habuit.

At Hieron.rogatu Damasi digeßit Psalterium quod uocant,id est,Psalmorū lib.in 7.partes,ad numerum dierū unius hebdomadæ, ut quilibet dies certum Psalmorū numerum haberet,qui caneretur: quod ita distinctum nūc ex ipsius Damasi decreto in omnibus tēplis legitur. Fertur idem pontifex omnium primus hymnum Gloria patri, &c. qui tribus diuinis personis redditur, ad extremum quenq; psalmum adiecisse, quem in Niceno conuē tu prius editum,memoriæ proditū est. Item primus instituit,ut chorus alternis psalmos caneret:quanquam non nemo tradit, id antea ab Ignatio episcopo Antiocheno institutū fuisse, quippe qui per quietem audiuisset angelos ad eum modum uicißim psalmos cōcinentes: id quod unus uel alter à Dauid mutuatus esse uidetur,qui,teste Iosepho lib. Antiquit.7. dicitur septem cōstituisse choros, & eos canentes ac præcedētes ipse subsequutus, dū arca Ierosolyma deportaretur. Vel Asaph imitati sunt, qui, ut suprà diximus,etiam apud Hebræos,auctor fuit ordinis eorū qui psallerent. Fuit omnino iam inde ab initio mos nostris cōcinere de rebus sacris, dicente Tertull. ad uxorē, Quid maritus suus illi,uel marito quid illa cantabat? Id hodie apud Germanos cum primis seruatur. At D.August.lib.Confeßionum 9.ait Ambrosium Mediolanensem antistitē,hunc canendi hymnos & psalmos morem primùm apud occidētales instituisse populos: quod non utiq; multum abhorret à sententia eorum qui Damaso aßignāt:nam quū ambo per idē tempus fuerint,& quod unus cœpisset, ab altero ratum haberi oportuerit, non iniuria & ambo eius rei auctores dici possent. Verū

quantũ iã tunc illud institutũ utile esse cœperit, idẽ Aug. lib. suarũ cõfeßionũ 10. planum facit, quippe qui à Deo ueniam petit, quòd diligentius cantum, quàm sacrorum uerborũ pondus attẽdisset. Sed hodie nihilo plus è republica nostra esse apparet, quando cantores nostri ita in templis cõstrepunt, ut nihil præter uocem audiatur, & qui intersunt, eiusmodi uocũ concentu, quo eorũ aures maximè calent, contenti, de ui uerborũ minimè curant. Vnde eò uẽtum est, ut apud uulgus, omnis ferè diuini cultus ratio in istis cantoribus sita esse uideatur, quos bona pars populi, ut audiat, in sacras ædes uelut in theatrum concurrit, eos pretio conducit, eos fouet, eos deniq; solos domui Dei ornamento esse existimat, tantò molliores & delicatiores in cantu flexiones & fictæ uoculæ uulgus magis delectant, quàm certæ & planæ: ac ei gratior est sonus, qui tremulo è gutture funditur, quàm qui cũ grauitate editur. Quare dubio procul ex religionis usu foret, ita constituere, ut canentes hymnos modulatè distinctéq;, more fermè legentium, pronuntiarent, eo quidem sono, quo nunc apud nos, in Canone sacro, præfationes & Dominica precatio canitur. Quod diuum Athanasiũ Alexandrinum episcopum olim in diœcesi sua fecisse August. in prænotato li. attestatur, atq; magnopere laudat. Chorus autem multorum uocibus constat, ita ut ex pluribus una reddatur, fiatq; concentus ex dissonis. auctor Seneca, & Macrobius. Chorum à χαρᾶ, id est, lætitia, dici autumat Plato lib. 2. De leg. Ego uerò dixerim huiusmodi cantica bene magna ex parte, à ueteribus ad nostras cæremonias esse translata, apud quos ad symphoniam

sacrifica-

ſacrificabatur, teſte Liuio lib. ab urbe cond. 9. ubi ait tibicines ſolitos præcinere ſacrificijs. Sed uel id planius facit pes ſpondeus ita dictus, quòd in ſacrificijs libantes eo maximè uterentur: nam Græci σπονδὴν, libamina appellant. Numa Pompilius hunc pedem pontificium nuncupauit, quum ſpondei melos, id eſt, cantu, patrios placaret indigetes. Præterea thure incenſis altaribus, tibicinē ſpondeum canere iubebant, ut duabus lōgis ſymphonijs quaſi duplicibus & iugibus uocibus, proſpera deorum uoluntas firmaretur. Sic Cicero tradit pudicam mulierem, quum uiolenti iuuenes eius fores frangerent, admonuiſſe tibicinam, ut ſpōdeum caneret: quod quum illa feciſſet, tarditate modorum & grauitate canētis, illorum furorem conſedaſſe. Meminit & huius rei Quintil. in 1. De inſtit. oratoria. Sed ad Damaſum redeamus. Is quoq; inſtituit, ut ad ſingulas horas canonicas recitaretur, preſſa tamen uoce, ſymbolum, quod ad differentiam Niceni ſymboli, uulgò breuius & Apoſtolorū appellatur: quāuis certius ſit, ut multi tradunt, iſtud, nō illud, in Niceno concilio editum. Vitalianus uerò canendi modum inuenit decentiſſimum, quo hymni ſacri canerētur, quod ante eum Gelaſio & Gregor. etſi non nemo aſſignat, adhibuitq; ad eum organa. De eiuſmodi muſico inſtrumento affatim tradidimus ſuprà lib. 1. cap. 15. quū de inſtrumentis muſicis dictū eſt. Vitas diuorū, quas lectiones appellamus, Paulus Diaconus & Iſuardus monachus circiter annū ſalutis DCCC. rogatu Caroli magni ſcripſerunt. Et quoniā quū aliàs, tū præſertim imperante Diocletiano, Damaſus & Euſeb. teſtantur, ad decē & ſeptē Chriſtia-

norũ millia, diebus tãtùm triginta, per diuersas prouincias afflicta supplicijs fuisse, difficile erat singulorũ uel uitas describere, uel diem festum cuilibet dare, illi propterea cõposuerũt lectiones, quas appellamus, quæ martyribus pluribus, cõfessoribus, quos uocant, uel uirginibus conuenirent, quas patres de concilij sententia postea cõprobàrunt, certisq́; diebus qui ipsis diuis sacri haberẽtur, recitari inter horas canonicas mãdarũt. Post hæc quidam putantes fore ut quis in multiloquio suo facilius exaudiretur, preces alias instituere, quædam mutuati ab his canonicis, quas ad distinctionem suarũ, Romanas *appellarunt: nam* Benedictus *suis monachis certum orandi modum præscripsit, item* Bernardus *suis,* Dominicus *suis. Quin & singuli prouinciales antistites idẽ fecerũt, ut hodie alij alias preces usurpẽt, & id factum sit, uel* Ro*manorum pontificum consensu, qui nihil respuere uoluerunt quod diuinum augeret cultum, tametsi* Christo *breuior, non item longior precandi modus probatur.*

De initio ieiunij, & primo eleemosynæ usu, ac ibidem quale uerum sit ieiunium, atq; de ieiunij aduentus quem uocant, & quadragesimæ uario primordio, & unde dicta sit, ac feriæ quartæ cinerum, quatuorq́; temporum instituto. Cap. III.

Ocet diuus Augustin. *in sermone* LIX. *de tempore, ad fratres, precibus, de quibus iam abunde supra diximus, duas esse alas annectendas, ieiunium, & eleemosynam, hoc est, ut uocamus, largitionẽ misericordiæ causa inopi*

factam,

factã, quò celerius in cælum aduolare, id est, Deo longè acceptissimæ fieri queãt: quia bonæ fiunt illæ preces, uti in Tobia est, quas ieiunium & eleemosyna comitatur. Ieiunij initium ab urbe statim condito factum est quũ primis nostris parentibus in amœnissima terræ parte, cui paradisus Graia uoce nomen fuit, constitutis interdicta est arbor, à qua abstinerent, ut sic obtẽperando, beatissimam uitam degerent, malorum omnium expertem, terra sua sponte ferente omnia, & Deum creatorem suum spiritu, uti minus mole corporea onusto, facilius colerẽt. Imò, ut Ambrosius ait, primus mundi usus cœpit à ieiunio, qui in lib. de Helia & ieiun. ita scribit, Quinto die produxerunt aquæ repentia animarũ, & uolatilia uolantia super terram, & adhuc seruabatur ieiuniũ. Sexto die bestiæ sunt creatæ, & cum bestijs orta edendi potestas, & usus escarum: inde lex de ieiunio lata est, pœnaq; uiolatori indicta, dicente mandato Dei, De ligno quod est scientiæ boni & mali non comedetis: qua die autem ederitis ex eo, morte moriemini. Hactenus Ambr. Ita nihil prius Deus præscripsit homini, quàm ut abstineret. Atq; ieiunij talis fuit origo. Verũ abstinẽtia haud diuturna in parentibus fuit: nõ multò pòst commiserunt ut alteram, credo, precationum alam experirentur: quapropter dum in cælo esse sibi uidebantur, amœnissimo domicilio sedeq; illa beatiore expulsi, sese nudos subitò repererunt, ac tum primùm alienis opibus egentes, à Deo pelliceas tunicas accepere, quibus operirentur: inde rerum omnium magis indigentes solum laboriosè uertere, & per sudorem ac ærumnam uitam agentes,

expecta-

expectare fructus terræ, quæ iam cohibita nihil ultrò amplius ferebat, coacti ſunt. Subijt & morbus, tẽtareq́; cœperũt frigora & æſtus inſueta corpora, ſicuti oraculum prædixerat ea uitæ incõmoda adeũda eſſe, ſi minus diuinæ legi paruiſſent. Et hinc ſimul eleemoſynæ uſus eſſe cœpit, qui inter omnes gẽtes, tãtũ deinceps incubuit, quantũ pauperies ſemper ſerpſit. Sed hanc non uno humanitatis uel liberalitatis genere metiri licet: quodcũq; enim charitatis officiũ in alterũ præſtatur, id eleemoſyna eſt. Cæterùm Moſes primus eleemoſynæ dandæ uſum introduxit, dicens, ut in Deuteron. extat, Non deerunt pauperes in terra habitatiònis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecũ uerſatur in terra. Quod uel Chriſtus approbauit, quũ inquit, Date eleemoſynã, & ecce omnia munda ſunt uobis. Et rurſum alibi, Vendite quæ poßidetis, & date eleemoſynam. Magna nempe uis eleemoſynæ, quũ in ea tam bene omnia bona noſtra locata uelit Seruator. Sed quibus danda ſit, audi D. Hieronymum cum Seruatore docentem, & dicentem, Vade, uende omnia tua, & da pauperibus. Pauper non utiq; ille, qui mẽdicitate & ſquallore coopertus eſt, & tamen nõ recedit à uitijs, ſed qui bonus eſt. hæc Hieron. Et Salomon, Da miſericordi, & ne ſuſpicias peccatorem. Illis igitur, teſte etiam Ambroſio, quos ſcimus ignauè potius, quàm ex neceßitate oſtiatim de cibo rogare, debemus cõſulere, ut bene agãt, ac eos obiurgãdo commonefacere, ut ſine uitæ ignauia, uelint in ſudore uultus, ſicut diuina iubet iuſtitia, & quæritare uictum, & eſſe panem ſuum. Et hæc ut magis pia &

pia & salutarior, eleemosyna spiritualis nuncupatur. Est tamē cōmuniter danda eleemosyna omnibus egentibus, quando ea non tam accipientibus quàm dantibus prodest. Sed de ieiunio iam agamus. Manauit & illa ieiunij ratio ad posteros: enimuero carnis ac uini usus ab Adam ad Noë usq; ignotus fuit, ut infrà cap. 6. demonstrabitur. Cibo se abstinuit Moses 40. dies, ut dignus esset, qui Legē acciperet à Deo: neq; enim, sicut Ambro. in eodē libello de ieiunio ait, introisset in nubem, & uocē Domini loquētis de medio igne, sine periculo audiuisset, nisi munitus armis ieiunij fuisset: quippe quòd uitiosas corporis partes cōprimit, hominemq; puriorem reddit ad res diuinas tractandas. Deinde abstinuit Helias & postremò Seruator noster dies totidē. Item Niniuitis Ionæ prophetæ opera & cohortatione, pœnitentibus per ieiuniū uenia datur. Ita Iudæi abstinere cōsueuerūt, quoties à Deo opem aduersus calamitates implorare, aut eū iratum placare, uel aliquid usui uitæ necessariū rogare, seu acceptorū beneficiorum memoriā redintegrare, uel dies festos agere uoluissent. Demū Christus & ieiunium obseruandum esse, & ieiunij modum docuit, quū apud Matth. cap. 6, dixit, Tu uerò quum ieiunas, unge caput tuū, & faciem tuā laua, ne cōspicuū sit hominibus te ieiunare, sed patri tuo qui est in occulto, & pater tuus qui uidet in abdito, reddet tibi in propatulo. At ieiunio uidetur nomē inditū ex intestino, quod ieiunū dicitur: quia teste Corn. Celso lib. 4. nunquā quod accipit, cōtinet, sed protinus in inferiores partes uentris mittit: hoc argumēto, ut more ieiuni intestini, minus nos cibis oneremus,

Propriũ Abstinẽ ieiunij est.

remus, quũ abstinemus, quod propriũ cõtinẽtiæ est. Verum autẽ ieiuniũ seruat, nõ qui à carnibus tantũ cœnaq; abstinet, id quod uulgus absolutũ ieiuniũ existimat, sed qui simul & affectionibus aliquid adimit, ut minus permittat iræ quã soleat, minus superbiæ, minus cupiditati, nihil uoluptati, ac patiẽter ferat siquid aduersi inciderit. Hæc omnia Epictetus Stoicus duobus uerbis, quæ frequentißimè usurpabat, pulcherrimè cõprehẽdit, Sustine, & abstine. At Origenes in hãc quoq; sententiam, Vis, inquit, ostendã quale te oporteat ieiunare ieiuniũ? Ieiuna ab omni peccato, nullũ cibum sumas malitiæ, nullas capias epulas uoluptatis, nullo uino luxuriæ concalescas, ieiuna à malis actibus, abstine à malis sermonibus, cõtine te à cogitationibus peßimis, noli cõtingere panes furtiuos peruersæ doctrinæ, nõ cõcupiscas fallaces philosophiæ cibos, qui te à ueritate seducãt: tale ieiuniũ Deo placet. Vt igitur ad hanc tanti præmij messem sæpius uigilaremus, ut ad cælestiũ bonorũ gustũ eniteremur frequentius, Apostoli uolentes Christianos imitaturos esse Seruatoris abstinentiã, instituerũt, in quadraginta dies ieiuniũ ante Pascha seruandũ. Id esse uerum testis est diuus Hieron. in epist. ad Marcellam, aduersus Montanũ, qui plures quadragesimas seruãdas prædicabat, scribẽs, Nos unam quadragesimam secundũ traditionẽ Apostolorũ, tempore nobis cõgruo ieiunamus, illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres paßi sint Seruatores, nõ quò & per totũ annũ, excepta Pẽtecoste, ieiunare nõ liceat, sed quòd aliud sit neceßitate, aliud uoluntate munus offerre, & reliqua. Imò, si Chrysostomo credimus,

ipsius Christi institutũ esse uidetur, qui homil. x. in Gen. de ea re ita scribit, Nã quẽadmodũ in uijs publicis sunt stationes & diuerticula, in quibus fessi uiatores & respirant & quiescunt, ut alacrius postea iter suũ conficiant: & sicut in mari sunt portus, ut in eos se recipiãt nauigãtes, dum uentorũ impetus conquiescat, & sic iterũ nauigare incipiant: ita & nunc his qui in hac quadragesima ieiunij cursum suscepere, quasi stationes & diuerticula, & portus, per duos hebdomadæ dies Dominus quietem largitus est, ut & corpori aliquãtulũ ieiunij labores remittãt, & exactis duobus illis diebus, in pulchrè cœpto itinere alacriter pergant. At non nemo Telephoro illud primò aßignat, & quidem falsò: nam Telephorus auxit potius dierum numerũ, quàm eius instituti fuit auctor, qui fertur constituisse, ut per septem hebdomadas ante pascha, ieiunium obseruaretur. Hoc tẽporis spatio cõputãtur quinquaginta dies, quibus quotidie, ne uno quidem prætermisso, ieiunio corpus edomandũ erat: siquidem ex decreto Melchiadis perspicuè apparet, nullos tũ Dominicos dies à ieiunio uacuos fuisse: ille enim perdiu postea sanxit, ne Dominico, neúe quinto hebdomadæ die ieiunium celebraretur, quòd eos dies idolorum cultores quasi sacros agerent. Sed hoc posterius paulatim obsoleuit. Illud uerò superius iã ante Melchiadẽ in usu erat, dicente Tertul. in lib. De militis corona, Die Dominico ieiuniũ nefas ducimus: eadem immunitate à die Paschæ, usque ad Pentecosten gaudemus, &c. Verùm ita fortè accidit, ut institutum iam intermissum, à Melchiade renouatum fuerit. Quare Chrysost. eos ipsos dies, ut suprà ostendimus,

cur 7 ... ostendimus, à Domino datos ad recreandũ corpus, rectè affirmare uidetur. Ad hũc deniq; modũ Telephorus nõ instituit quadragesimã, sed ad eam unam addidit hebdomadam, qua sacerdotes duntaxat, ultra alios abstinerẽt, ut illi qui sanctiores esse debent, uel in hac obseruatione sancta, aliquid plus quàm reliqui abstinendo præstarẽt. Posthac Greg. scripsisse fertur August. Anglorum antistiti, ut curaret quò Anglici quoq; sacerdotes, secundum Telephori decretũ, ieiunium seruarent. Et id temporis spatium quinquagesima dictum, sicut latè patet in cano. decretis, ubi de ieiunio agitur: & id institutũ deinde Aurelianensis cõcilij auctoritate antiquatum. Cæterùm unde dicta sit quadragesima, & quod habuerit principiũ, facilè ambigitur. Etenim longo iam usu uenit, ut quadragesima absolutè ponatur pro eo XL. dierum spatio, qui sunt ieiunio sacri, sed quàm Latinè nescio, nisi dicatur, quia ordine est dies quadragesima sacri ieiunij, & finis eiusdem: ac inde sic nominetur, quòd sit ultima dies ex quadraginta, sicut secũdus est ultimus ex duobus. Atqui fuere nonnulli, qui istiusmodi partem tẽporis tanquam totius anni decimam sacro ieiunio darent: nam quũ annus constet ex CCCLXV. dieb. ac horis sex, decima pars est triginta sex dies, & nescio quot horæ: & quia deinde quatuor dies, sicut infrà dicemus, additi sunt, ex eo, etsi satis ineptè, nomen cõposuerunt, ut quadragesima nuncupata sit, quasi quatuor & decima. At istuc ne somniũ nostrum, cui simile est, fortè putes, scriptum leges lib. diuinorum officiorũ 6. Quadragesimã uerò alij iam usq; ab initio incipiebant eo die, qui nunc est primus ipsius quadrage

quadragesimæ Dominicus dies, ac ita continebat in se duos & quadraginta dies. alij uerò à secunda feria præteritæ hebdomadæ: quod hodie nostri monachi atq; Narbonenses Galli obseruant. Verùm quũ in eo XLII. dierũ numero sex interessent Dominici dies, quibus ex scito Melchiadis, fas non erat per ieiunium abstinere, idcirco D. Greg. quemadmodũ eodem in lib. patet, ut quadragesimã redigeret ad XL. dies ieiunio sacros, addidit ad eũ ipsum numerum dies quatuor, uoluitq; feriam quartam præteritã, esse caput quadragesimæ, quam multis cùm cæremonijs, tũ sacris, sanctam & celebrẽ fecit. Primùm enim in Missa legitur illud Ioël prophetæ secundum caput, ubi de pœnitentia agitur: deinde aliud Matthæi euãgelistæ, quo ueri ieiunij modus præscribitur. Sed ante initiũ Missæ factum, cineres cõsecrãtur, quibus populus aspergatur: sic nãq; apud Iudæos, eos quos maximè pœniteret, cinere cõspergi solitos tradit Hieremias cap. 25. Deinde sacerdos imponit eos cineres super uerticẽ capitis cuiusq;, dicens, Memento homo, quia puluis es, & in puluerẽ reuertêris. apud alios ait, Memẽto homo, quia cinis es, & in cinerẽ reuertêris, In nomine Patris & Filij & Spiritussancti. Amen. Atq; hinc ea dies feria quarta cinerum appellatur. Ita cũcti generatim mortales semel saltem in anno redduntur mortis memores, quod facit ut rectius uiuamus, certò scientes nobis esse moriendum. Ad eum modũ Dominus, ueluti est lib. Gen. cap. 3. admonuit Adã postquã peccauerat, & in mortis necessitatẽ inciderat, de humani corporis imbecillitate, dicens, In sudore uultus tui uescere pane, donec reuertaris in

Cinis miseriæ ac pœnitentiæ index.

terrã, de qua ſumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuertêris. Poſtremò ut ne ocyus quàm ieiuniũ requireret, populus ad prandiũ aduolaret, iuſſum eſt, ut ſacra omnia ad nonã uſq; horã producerẽtur, recitatis etiam ſimul ueſperis, quas uocant. Quæ ſanè cæremoniæ ac ſacra partim D. Greg. opera & auctoritate, partim Cabillionenſis concilij decreto inſtituta ſunt. Eſt autem Caballio, ſeu Cabellio, uel Cabillio, ita uariè apud ueteres auctores legitur, teſte Ptolemæo, urbs in Lugdunẽſi Gallia celebris, in qua ea frequens ſynodus habita eſt. Ad rem redeo. Eorũdem quoq; Apoſtolorũ decretum fuit, ut tres hebdomadæ ante natalẽ Domini, ut ſolennes celebrarentur, adiunxeruntq; illis ieiuniũ, quod aliquandiu publicè ſeruatum ferunt, nunc uerò monachi maximè omniũ obſeruant. Caliſtus uerò primus omnium inſtituit, ut frumenti, uini, & olei gratia, ter in anno ieiuniũ ageretur, die præſertim ſabbati, id eſt, quarto menſe, ſeptimo, & decimo, ſi inchoëmus annum à Martio, Hebræorum more. Inde mutato conſilio, in quatuor partitus eſt anni tẽpora id ieiunium, in uer, æſtatem, autumnũ, & hyemẽ. Quibus temporibus deinceps ratio ſacrorum ordinum habita eſt, quum id antea tantummodo Decembri menſe fieri conſueuiſſet. Sunt tamen qui Vrbano attribuant huiuſmodi quatuor temporum, ac ieiunij diſtinctionẽ, quæ antea hominum imperitia confundebantur. Sic utrunq; fieri potuit, ut Caliſtus primùm inſtituerit, dein Vrbanus ieiunium in quatuor tempora digeſſerit. At iſta ego à Romanis accepta eſſe dixerim, quos Ouid. in Faſt. tribus anni temporibus fructuum gratia, totidem ſacrificia dicit

cia dicit fecisse, uinalia, robigalia, floralia: prima causa uini, altera frugũ, deo q Robigus dicebatur, sacra septimo Cal. Maij, quoniã tunc ferè segetes robigo occupat, ut ait Pli. tertia cũctorũ fructuũ, quibus dea Flora præerat. Hinc igitur apparet priscos Romanos põtifices eadẽ quoq; anni tẽpora nõ inani superstitione, sed ieiunijs tribus ex eadẽ causa celebrasse, quò uanos ueterum ritus in uerũ pietatis cultũ uerterẽt. Deinde patres nõnulla alia cõstituerũt ieiunia, quæ etiã ponere minimè tædebit.

De ritu uigiliarum noctu agendarũ ad ædes sacras, & de cõuiuio Dominico uel quale illud foret, & quando primùm sacræ uigiliæ in ieiunium fuerint mutatæ: & ibidem, nocturna sacra apud ueteres semper fuisse damnata, atq; de instituto ieiunij quartæ & sextæ dierum hebdomadæ. Cap. IIII.

Os fuit statim ab initio crescentis religionis, ut quia Seruator Christus noctu nasci uoluisset, sacerdotes nocturno tempore surgerent, horasq; canonicas canerent, ac profani similiter uiri atque mulieres de media nocte surgerent, & dies præsertim paschales agerent pernoctantes in templo, ibiq; orarent, & die cœnæ Domini conuiuium concelebrarent, quod Dominicũ conuiuium appellabant, unaq; eodem loci frequenter conuiuarentur, ubi simul inopes cibo reficiebantur. Hæc ex Ter*tulliani libro ad uxorem secundo, habui hoc loco appositè referre.* Item D. Hier*onymus, qui in sermone de obseruatione uigiliarum, aut quisquis illius auctor est (nam de ea re ambigitur) inquit, Hæc & huiusmodi tan*

ta ac talia ideo sancti illi cecinerunt, & scripta reliquerũt, ut nos eorum posteri paribus excitaremur exẽplis, ad celebrandas etiam noctĩbus salutis nostræ excubias. Quod nẽpe ex præcepto Domini fiebat, dicentis suis discipulis, Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ut ne intretis in tentationẽ: spiritus prõptus est, sed caro infirma. Et Propheta illud ipsum decãtat, Media nocte surgebam, ut confiterer tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Item Apostolus ait, Orationi insistite uigilantes. Hinc populus quoq; imitans illos pastores qui circa Bethlehem atq; gregem suũ nocte excubias agẽtes, meruerũt primi de ortu Domini cognoscere, solebat ea nocte quæ diem quempiã præcessisset solennem, in templis ad sepulchra martyrũ pernoctare orando, sacrosq; hymnos canẽdo. Quod C. Plinij testimonio comprobatur, qui quum Bithyniam prouinciam obtineret, motus misericordia ob multitudinem Christianorum interemptorũ, ad Traianũ, cuius iussu ea sæuitia eruperat, scripsit, multa hominũ millia quotidie obtrũcari, in quibus nihil omnino sceleris inueniretur, nisi quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenq; Christo quasi Deo canere. Tũ Traianus rescripsit, hos homines inquirendos quidem nõ esse, oblatos uerò puniri oportere. Ad hæc Tertul. in Apologet. animo cõmotus inclamat, O sententiam necessitate confusam! Negat inquirendos, ut innocentes: & mandat puniri, ut nocentes. Parcit, & sæuit, dissimulat, & animaduertit. Quid temetipsum censura circunuenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non inquiris, cur non & absoluis? Hæc ille. Sed quid

damnosa,

damnosa, uti ait Horat. non minuit dies? Ea enim pietas postea paulatim in impietatē, illi sacri hymni in dissolutas cantiūculas, preces illæ in procaces affectus uerti cœperūt: nā in eo nocturno cōuentu, pueri puellæq; amores iam licētius meditari, iuuenes palàm stuprū offerre, senes lenocinium facere, & matronæ passim corrumpi minus erubescebant. Quod Vigilantius, qui mox in hæresim est lapsus, præsentiens, ut idoneam culpādi ansam amplexus, cœpit eas excubias maximè omniū impugnare, publiceq; execrari. Contrà Hieron. qui ab eo criminatore nihil nō in malam partem asseri suspicabatur, grauiter repugnabat, argumentans paucorum culpam non debere religioni damno esse, quia qui peccarent uigilādo in templis, possent etiam in suis domibus uel in alienis eadem facere: atq; non illepidè in illū cauillās aiebat, Hoc facit contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius. Sic res in aliud tempus reiecta, ita auxit contagionem, ut domus Dei iamiam, sicut ueritas dicebat Iudæis, facta esset spelunca latronum, hoc est, stupratorum. Quod patres ubi animaduerterunt, ut ne id malum latius serperet, tandem aliquando instituerūt, loco uigiliarum ieiunium illis diuis, pridie diei cuiusq; festi, si ille celebris ac præcipuus esset, & sacerdotes nihilominus de media nocte surgerent, ac horas suas celebrarēt: quia uti Cyprianus ait, efficax fit precatio præcedente ieiunio. Mansit dein uigiliarum, id est, officij nomen huiusmodi ieiunio, quod æquè obseruatur ac quadragesimale. Atq; huic crescenti morbo tale est datum remedium, post tēpora omnino diui Hieronymi, qui eo anno occi-

dit, qui fuit salutis CCCCXXII. sedente Bonifacio pontifice I. Ita Aegyptij, teste Herodoto, pridie diei festi solenne ieiunium habere, & postquam dormierāt, immolare uaccam. Hunc ritum attendāt, qui eiusmodi diebus grauatè abstinent, quando inde scire licet nos à priscis hominibus istū accepisse abstinentiæ modum, ut non uideamur nouū obijsse munus. Ad rem redeo. Nimirū nocturna sacra semper fuere multorum scelerum causa, id quod ad extremū fuit, quamobrē Romana seueritas, teste Liuio, Bacchanalia damnarit, quum sub nomine religionis, stupra puerorum fœminarumq; promiscua, & corruptelæ omnis generis fieri cœpissent: & Dyagundas Thebanus, teste Cic. De legib. omnia nocturna sacra ob illud ipsum apud Græcos lege perpetua sustulit. Quin etiā nostris Christianis iste nocturnus religionis cultus, de quo suprà est dictum, labeculā aliquā infamiæ apud ethnicos aspergere cœpit Tertulliani tēpore, qui de eorū suspicione meminit eodē lib. ad uxorē scribens, Quis ad conuiuiū Dominicum illud, quod infamāt, sine suspicione dimittitur? Infamant, dixit Tertullianus, scilicet ethnici. Iam ad rem reditus instat. Item quarto & sexto hebdomadæ die ieiuniū indixerunt patres, quòd hoc die Christus fuisset cruci affixus, & illo Iudas eum prodere animo destinasset, quod cēsuerat Apollonius orator insignis, sicuti in decret. canon. est, qui imperante Lucio Cōmodo solus ea tēpestate martyriū passus, quia de Christianæ religionis laudibus, quod tūc capitale fuit, orationē habuisset. Testatur & de obseruatione huius ieiunij Origenes super Leuit. scribēs, Habemus quartā & sextā septima-

ptimanæ dies, quibus solenniter ieiunamus. Eiusmodi sexti diei ieiuniũ ab Anglis hodie sanctissimè seruatur, populis sine cõtrouersia, præ cunctis religiosissimis, sicuti nos latius de ea re memorauimus in historia nostra Anglica, quæ nuper diuûm auspicijs in publicũ prodijt.

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, in Dominicum & sabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias distinxerint, & ibidem, à quibus errãtium syderum uocabula fuerint istis diebus primùm tributa. Cap. V.

Vbnectã perappositè unde feriarũ nomẽ sit diebus hebdomadæ singulis inditũ. Porrò Syluester Romanus Põtifex primus, uanorum deorũ memoriam abhorrens, statuit, ut dies hebdomadæ, qui antea nominibus Solis, Lunæ, Martis, Mercurij, Iouis, Veneris, & Saturni dedicati essent, ad numerũ feriarũ digererentur, uocarenturq́; prima, secũda, tertia, quarta, quinta, sexta feria, ad eum propè modũ, quo apud Hebræos, dies nomine sabbatorum distincti fuerant. Saturni uerò diẽ antiquo legis uocabulo sabbatũ, quod requiem significat, & primã feriã quæ in locũ Solis subiecta erat, ut diem Domino sacrũ, Dominicum appellari uoluit: idq́; fecisse dicitur rogatu Cõstãtini principis. Quãquã Apostoli primò eũ diẽ Domino cõsecrarãt, quòd Seruator noster eo die à mortuis resurrexisset, atq; otiũ sabbati, id est otiũ, sicut ait Orig. ab operatione peccati, in eundem uerterant, ut perinde apud nos Dominicus esset, ac sabbatum apud Iudæos fuerat. Quod uerũ esse ex eo colligere licet, qd' multò ante

Syluestrũ, aut Cõstantinũ, Pius Põtifex sanxisse perhibetur, sicut infrà demõstrabitur, Pascha Dominico die celebrari, & Tertull. eum diẽ Dominicũ appellat, uti proximo capite demõstrauimus. Quare istud institutum fortè id temporis minus seruatũ, Syluester per hunc modũ innouasse dicitur. Cæterùm hæc dierũ ratio nunc tãtùm in rebus diuinis habetur, quũ uir Dominico die cum sabbato suum tenente locũ, & id, credo, permittente Sole, & Saturno, reliqui pristinũ nomen recuperauerint. Vnde profectò pudendũ est, simulq; dolendũ, quòd non antehac data sint istis diebus Christiana nomina, ne dij gẽtiũ inter nos, tam memorabile monimentum haberent. Etsi astrologi Lunam, Martẽ, Mercurium & Iouem uocant planetas, id est, stellas, è quibus nomina his quatuor diebus imposita sunt, quòd ui syderũ efficiatur tẽporis uarietas. Hinc Cic. De diuin. inquit, Quum temporũ anni tempestatumq; cæli conuersiones cõmutationesq; tantæ fiunt acceßu & receßu stellarũ. Feriæ apud ueteres, erãt dies, quibus nullum opus fieri liceret, dictæ à feriẽdis uictimis, quæ immolabãtur; uel à ferendis epulis, quæ tum maximè dabantur. Sed de ijs plura in capite insequenti, quum de festis diebus sermo fiet. Quod autem receptum est, dies aßignari septem stellis, quæ planetæ uocantur, inuentum Aegyptiorum putatur, teste Dione historico.

Sydie Vis

De modo Christianæ abstinẽtiæ in cibis capessendis quum solenne est ieiuniũ, ac de eorum delectu per legẽ habito, & unde sit usus apud nos consecrandi mensas, legendiq; sacra scripta dũ editur, atq; agendi gratias post sumptũ cibum. Cap. VI.

Quum

Vum ieiunium agitur, primùm à carne, & à quocunq; ciborũ genere quod sapiat carnem, sicut sunt lac, caseus, oua, auctore diuo Greg. abstinendum est. Sed carnis usum multò antè interdictum fuisse ijs qui per ieiuniũ abstinent, testatur Chrysost. qui Greg. ducentis antecessit annis, homilia tertia ad populũ, in detrectatores, Quæ enim, inquit, utilitas, quum auibus & piscibus abstineamus, fratres uerò mordeamus & comedamus? Quæ lex à principio imposita fuit, quum Deus, uti est in Gen. lib. dixit, Ecce dedi uobis omnem herbam seminantẽ semen, quæ est in superficie omnis terræ. Et omnis arbor in qua est fructus arboris, seminans semen, uobis erit in escam. Ita, teste Orig. primus homini cibus fuit ex oleribus & arborum fructibus, usq; ad Noë tempora. Et eam ipsam legem in ieiunio remansisse satis constat, quando posteritas illa semper est usa. Abstinendum dein & à cœnis, dicẽte Hieron. prout & in Decretis scriptum est, Sint tibi quotidiana ieiunia, & refectio satietatem fugiens: nihil enim prodest tibi biduo uel triduo uacuum portare uentrem, si pòst pariter obstruatur. Et subdit, Sint tibi ieiunia pura, continua moderataq;, id est, quotidie esurire. quotidie prandere, & reliqua. Docet Hieron. ut semel in die cibum capiamus, & illum quidem circa meridiẽ, quæ temporis portio iam usu uenit, ut prandio sit data. Est illud ipsum iam pridem cõuentus Gabilionensis decreto statutum, quo excipitur, ne quisquam ante sacra meridiana peracta, prãsum eat: nulla hic mẽtio de cœna fit. Dixit Hieron. & refectio, id est, ipsius cibi capessen-

di actio, satietatem fugiat: si de prandio & cœna intellexisset, refectiones pluratiuo numero posuisset. Hæc grata frugalitatis cõsuetudo maiores nostros in hoc genere ieiunij, cum summa uoluptate continuit: hæc nos esurire quotidie, quum cœnas negligimus, & prãdere quotidie admonet. Sanè si in ieiunio bis cibũ capere fas esset, ecquæ hîc abstinẽtiæ forma, uel species quidem foret? parui enim refert quo uescaris cibo, si modò te ad summum satiaueris. Apud Rom. olim prandia non fuisse frequenti in usu, auctor est Seruius. Testatur idẽ Gellius ita scribens, Parsimonia apud ueteres Rom. & uictus atq; cœnarum tenuitas non domestica solùm obseruatione ac disciplina, sed publica quoq; animaduersione, legũq; pluriũ sanctionibus custodita est. Romanis fœminis, ut nos alibi diximus, uini usus quondam ignotus fuit. Hebræi in solenni ieiunio uesperi tantùm comedebant, sicuti lib. Iud. cap. 20, & 2. Reg. cap. 1. legitur. Hũc quoq; morem apud nostros aliquando seruatum Chrysost. innuere uidetur, quum homil. 36. in Matth. prope finem ita dicat, Veniat tibi, oro, in mentem, quoties ieiunij tempore, mẽsa uesperi apposita, si minister uocatus tardiusculè accesserit, &c. Nos igitur ab ijs formam ieiunij accepisse uidemur, sed alio temperantiæ argumento: illi in medias noctes sese pascebant, nos merenda contenti, reliquum diei abstinenter agimus. Hæc ieiunij ratio quãquam ab omnibus recepta est, riteq; ubiq; gẽtium seruatur, de ea tamẽ non ab re, hoc loco latius quàm uolebam memorauimus: sunt enim nõnulli quorum Deus uẽter est, ut Apostolus ait, qui uelut fruges cõsumere nati, omnia tam hu-

mana quàm diuina præ lautißimis epulis, haud magni ducant. Ii porrò abortiui, ut dicunt, religionis filij, contendũt esse cœnãdum in ieiunio, modò carniũ usus absit. Huic tã pingui esuritioni audiuimus nos quandoq; apud Anglos, Londini, nescio quem concionatorem Frãciscani ordinis uirum, uoluisse copiam suppeditare ciborũ, imò abstinentiæ Christianæ fræna laxare, affirmantem neminem teneri capitali peccato, si quadragesimale ieiunium uiolasset, quũ ex præscripto legis, nihil contrà sancitum esset. Ita homo eius sectæ, quam Christus nõ instituit, de ieiunio præceptũ Christi requirebat, ut (credo) suo amplo uẽtri haud tenuiculo cibo contẽto, honestius obediret. O post hominum memoriam os importunißimum! Fac, quæso, mihi licere id sine capitali crimine facere, quid obest, si persuasum habeam me grauius peccare quàm peccem, si nõ abstineam? Officit sanè nihil, quũ per id enitar patientius abstinere, quod cùm corpori tum animo & perutile atque maximè necessarium est: inclamante Origene, Nam quomodo apud eos castitas incorrupta seruatur, nisi arctioribus continentiæ fulta subsidijs? Quomodo Scripturis operam dabunt? Quomodo sapientiæ & scientiæ studebunt? nónne per continentiam uentris & gutturis? Quomodo quis seipsum castrat propter regnum cælorum, nisi ciborum affluentiam resecet, nisi abstinentia utatur ministra? Hæc ergo Christianis ieiunandi ratio est. Hactenus ille. Proinde ex usu nostro nõ est, ex suggestis polliceri secus facientibus ac Christiana temperantia poscit, lexq; iubet, impunitatem, quæ malorũ semper auget audaciam.

Quanuis ego omnino non facilè cōcesserim, id fieri posse sine capitali noxa, quando Apostolorū, uel atq; adeo Christi, ut suprà cap. 3. ostendi, institutum sic uiolatur. sic patrū auctoritas floccipenditur, sic deniq; religio ipsa negligitur, quū præsertim hoc tēpus sacrum sit: de quo idem Origenes. Habemus, inquit, quadragesimæ dies ieiunijs consecratos. Atq; iam satis liquet, quantū sit piaculum dare dissolutis licentiā peccandi, ac religiosum populum à pio cōtinentiæ officio auocare, ab eiusq; pectore castum summouere metum. Cæterùm extra ieiunium legitimum, & duos hebdomadæ dies, feriam sextam ac sabbatū habemus, quibus non licet uesci carnibus, prout ìum ab initio ecclesia receperat, cōstituerat, ac sanciuerat, quæ porrò in hoc sequuta est Dei Legem, quam ille primus de ciborum delectu Iudæis per Mosen dederat, uti est in Leuit. cap. 11. Ecquis ergo nisi ualde edax mini meq; religiosus legē duorum dierum ad Dei præscriptū latam perfringere ausus fuerit? Sed audi Tertull. de ista cibaria abstinentia lib. defin. dog. eccles. ita admonētem, Abstinere autē se ab aliquibus cibis non quasi malis, sed quasi non necessarijs, nō est malum: moderari uerò eorū usum pro necessitate & tēpore, propriè Christianorum est. Ast alijs diebus nefas est Christiano homini cibū aliquē quo uescātur cæteri mortales, stomachari, repudiare, quū Seruator imperet, ita dicēs discipulis, In quācūq; ciuitatem intraueritis, & susceperint uos, edite quæ apponūtur uobis. Apostolus itidē Timotheo iussit ut prædicaret, nihil ex cibis, quibus homines uescerētur, esse reijciēdū, quòd, ut eius uerbis utar, quicquid creauit Deus

bonum

bonum sit, si cum gratiarũ actione sumatur: sanctificatur enim per uerbum Dei, & preces. Et idem ad Corinthios ait, Atqui esca nos nõ cõmendat Deo, neq; si comedamus, aliquid nobis superest, neq; si non comedamus, quicquam nobis deest. Voluit tamen abstinendum esse, si facultas ista comedendi foret aliquãdo infirmioribus offensioni. Quocirca Eleutherius uanas hominũ obseruationes tollendi studiosus, statuit, contra Seuerianos hæreticos, ut nequis Christianus ab ullis abstineret cibarijs quæ consueuissent mortalibus usui esse. Quod & cõtra Iudæos est, qui ex præscripto Legis, porcina ac quorundam aliorum animaliũ carne nõ uescuntur, id quod in Leuitico fusius proditur. Ecce quàm suaue sit Christianæ temperantiæ iugũ, quamq; leue onus: quamobrẽ apparet quàm impiè faciãt, qui illud reijcere conẽtur, quũ præsertim liquidò liqueat, ethnicos multò eo grauius semper tulisse non inuitos, quod planũ fecimus in tertio huius operis uolumine, cap. 5. ut qui uelint ea omnia discere, illinc queant haurire. Hæc tamen adijciam, In ueteri Instrumento legimus, sacerdotes qui ministrãt in tẽplo Dei, prohiberi uinũ & siceram bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum, ut sensus uigeat semper, & tenuis sit. Priscis temporibus nec carnibus uescebãtur, nec animalia dijs immolabant, sed liba & fructus, cæteraq; huiusmodi sacrificia pura dijs offerebãt: nam uesci carnibus, ut inquit Plato lib. 6. De legibus, & deorum aras polluere sanguine, impiũ uidebatur. Qui uolebãt sacris Isis initiari, illis ieiuniũ decem dierum indicebatur, dicẽte Apuleio lib. 11. Illud planè cunctis arbitris præcepit,

decem

decē continuis illis diebus cibariam uoluptatē coërcerē, neq; ullum animal essem, & inuinius essem. Liuius scribens de matre filiū initiatura Bacchanalibus, refert decem dierū castimonia opus esse. Vnde Hieron. uerissimè ait, Vēter & genitalia sibimetipsis uicina sunt, ut ex uicinitate mēbrorum, confœderatio intelligatur uitiorum. Item Cyprianus, Ieiunijs uitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, concupiscentia languet, fugitiuæ abeūt uoluptates. Videant igitur, qui uel grauatè abstinentia utuntur, uel qui religionis causa abstinent, uerùm quum dies festus uenerit, saturantur ad uomitum, quàm turpe sit homini Christiano non abstinere, aut nō abstinendū esse modis omnibus docere, quum præsertim intemperā ter uiuere, non tam malè uiuere sit, ut quidā sapiens ait, quàm diu mori. Item nostris mos est, mensam iam instructam sacris quibusdā cōsecrare uerbis prius quàm uesci incipiant: quod ad imitationē Christi fit, quippe qui eū ritū seruasse fertur, quum in deserto quinq; panes consecrauit. Est insuper usus agendi gratias post prandiū cœnámue, id quod uel illum facere consueuisse constat, & Apostolus fieri præscripsisse uidetur, qui, ut paulò superius ostēdimus, ait bonum esse quodcunq; ciborū genus, si cum gratiarū actione capiatur. Potest & ab Hebræis uideri sumptum, quia illi immolatas edebāt escas. Quod uerò consuetudinis est, ut dum comeditur, sacra legātur scripta, hoc ex uetustissimo more habetur, uel diuo August. teste, in libello de communi uita sacerdotum, ubi inquit, Quum acceditis ad mēsam, donec inde surgatis, quod uobis secundū consuetudinem legitur, sine tumultu, sine

tu, sine contentione audite, ne solæ uobis fauces sumāt cibum, sed & aures esuriant Dei uerbum. August. hactenus. Hoc ego ex Seruatoris instituto profectū dixerim: ille enim cùm aliàs sæpius edendo docere cōsueuit, tū postremò inter cœnam, discipulos uescentes de ratione consummandorum omnium ferè mysteriorum religionis docuit, uelut Matth. cap. 26. abunde demonstrat. Vnde patres ut memoriam frequentarent tam salutaris instituti, hunc sacræ scripturæ in mensis legendæ ritum, iam inde ab initio introduxisse uidentur.

De origine rationis festorum dierum apud Romanos, & nostros, & cur cōstituti sint, & soli Deo esse sacrificādum, ac de more natalē colendi diem sacris conuiuijs & uoluptatibus, paschaq́ꝫ celebrādi, & consecrandi paschales candelas. Cap. VII.

IVdæos sua habuisse sabbata, hoc est, dies festos, suprà declarauimus abunde, quum de ritu sacrificandi facta est mentio, qui quēuis festum diem perinde sabbatū uocabāt, ac Romani ferias, quarum apud eos quatuor in primis erant genera. Statiuæ uniuersi populi cōmunes, quæ certis & constitutis diebus fiebant, in quibus præcipuè edebantur ludi, id est, lupercalia, agonalia, carmentalia, cōsualia. Agonalia Festus uocat sacra Dei Agonij præsidētis rebus agendis: sicut carmentalia dicuntur sacra Carmentæ matris Euandri, quæ ita nuncupata est quòd mulier fatidica carminibus respōsa daret: nam ei antè Nicostrata nomē fuerat. Cōsualia à Romulo instituta Conso, quē cōsilij Deū putabāt. In circo maximo ad aram, teste

Dionysio,

Dionysio, subterraneã sacrificia & ludi fiebant, quibus uirgines Sabinæ raptæ fuerant. Cõceptiuæ, quæ quotannis à magistratibus uel sacerdotibus concipiebantur, in certos siue in incertos dies, ut erant Latinæ, sementinæ, paganalia, cõpitalia. Imperatiuæ, quas Cõsules uel Prætores pro arbitrio indicebant. Et nundinæ paganorũ ac rusticorum, quibus ad negotia & merces conueniebant. Itẽ nouẽdiale sacrũ, cuius origo talis fuit, Quum enim Tullo Hostilio rege, Romam esset nuntiatũ, in Albano mõte lapidibus pluisse, placuit ut nouem dierum feriæ celebrarentur. Quæ religio in multas exiuit ætates, ut quoties tale esset prodigium, huiusmodi nouẽdiale fieret sacrũ. auctor Liuius, ab urbe cõdita. Erant præterea priuatæ, ac propriæ familiarũ, quas quæq; familia ex usu domesticæ pietatis seruabat, ut Claudiæ feriæ, & Aemyliæ. Item singulorũ, ut nataliũ dierum, quæ natalitiæ dicebãtur, & fulgurũ, & funerum expiationes. Fuit mos iste & apud Persas, ut suum quisq; diem natalem pro facultatibus, multis sacris ac opiparis cõuiuijs colerent, unde ad Romanos forsitã fluxit, quibus in solis natalibus sacris, sese uarijs etiam libidinis intemperantiæ uoluptatibus dare fas erat. Verg. in Bucol. præclarè demonstrat,

Phyllida mitte mihi, meus est natalis Iola.

At in alijs castè dies agebãt, ac tam natali die, quàm funerũ, in tẽpla cibos pauperibus afferebãt, ibiq; edebãt. Manauit & ad nos institutũ, quãdo teste Tertull. lib. De mil. corona, nostri illis ipsis diebus oblationes faciebãt, in tẽploq; unà epulabãtur, quæ postea luxuries Nicenæ synodi decreto sublata est. Fuit uel Ambr. tẽporib. talis diei

cultus celebris, qui epistola quadam ad Felicē episcopū Comensem monet natalē diē unicuiq; non ludis uoluptatibusúe alijs, sed tantùm precibus agendū. Sed is dies qui nobis primus illuxit, nunc prorsum apud nos in omnem uenit obliuionē, quò scilicet nostræ sordidæ infantiæ penitus immemores, omni tēpore pòst insolentiores euadamus. Fuerunt & feriæ denicales nominatæ, quæ agebantur, quum hominis mortui causa, familia purgaretur, Græci enim νεκρὸν, mortuū dicunt. Harum feriarum meminit Columella hisce uerbis, Nos apud pontifices legimus, ferijs tantùm denicalibus mulos iungere nō licere, cæteris licere. Affirmabant autem pollui ferias, si in ijs opus aliquod fieret: ideo per præconem denuntiabatur, nequod opus fieret, & præcepti negligēs mulctabatur. Ac à ferijs festi dies dicti sunt feriati, quibus feriæ celebrabantur: sicut profesti à pro, uoce priuante, hoc est, non festi sunt dies, sed, ut ait Festus, procul à religione numinis diuini, qui erant ad rem uel priuatam uel publicam ministrandam, hominibus concessi. Erant uel fasti dies, quibus sine piaculo, Prætoribus licebat tria uerba fari, Do, dico, addico: & nefasti ijs contrarij, quibus fari nō licebat. quæ omnia Ouid. in Fastis latè persequitur, & Liuius ac Dionysius appositè meminerunt, necnō & Festus. Hac ratione patres, quia lex Iudæorū umbra fuit futurorū bonorū, cōstituerūt dies festos, quibus Christiani omißis profanis negotijs, diuinis uacarent rebus, sacrā scripturā perdiscerēt, sacras audirēt cōciones, debitumq; Deo honorē sacrificādo, orādo, bene agēdo haberēt, ac simul memoriā diuorū, dieb. qui illis sacri essent,

colerent: nā soli Deo sacrificandum est, testificante Barnaba, & Paulo. Is enim quum Lystræ claudum ex utero matris suæ iußisset ambulare, quēadmodum in Actis cō memoratur, & ille continuò nequaquam pedibus debilis exiluisset, ac turbæ ob id miraculum uoluissent ei & Barnabæ immolare, ambo conscißis tunicis suis exiuerunt in turbas, clamantes, atq; dicētes, Viri, quid hæc facitis? & nos mortales sumus similes uobis homines, annuntiantes ut ab his uanis conuertamini ad Deū uiuū, & reliq. Diui uerò honorādi sunt, quòd iam filij & hæredes Christi, ut ait Apostolus effecti sint, qui pro nobis orent, & idcirco illis templa & aræ dedicātur, ut simul eos, simul Deum debita ueneratione colamus. Vnde in Psal. 148, Laudate Dominū in sanctis eius. Ad rē redeo. Primùm omnium ab Apostolis, deinde à patribus festorū dierū ratio inita est, uti proximo cap. subtilius disseretur, & præsertim Pascha, quia inde omnia religionis mysteria initium sumpserint, quod Pius primus, Domini co die celebrādum constituit. Deinde orta dissensione super ea re, uictor qui sedere cœpit anno circiter CXCVI. à natali Seruatoris, sanxit ex sententia Eleutherij, cui in pontificatum succeßit, ut Pascha Dominico omnino celebraretur die, à quartadecima luna primi mensis, ad uigesimamsecundam, ne cum Iudæis Christianorum ratio congrueret, quibus moris fuit, illud solenne aliquanto prius celebrare. Id decretū externorū antistitū quidā ab initio repudiarunt, rati se haud ineptè facere, qui nihil aberrarēt à Ioānis instituto, qui charißimus fuisset Christo: & satis cōstaret, eū ipsum quoad uixisset Iudæorum

more

more paschale tẽpus obseruasse. Polycrates Ephesius episcopus de ea rescribens, Nos, inquit, inuiolabilẽ celebramus diẽ, neq; adijciẽtes quicquã, neq; minuẽtes. Ita inter nostros eatenus est disceptatũ, quoad ad eũ quẽ nũc tenemus modũ, illud sacrũ sit constitutũ celebratũ iri, qui etiã quibusdam non satis probatur. Pascha, ut suprà ostendimus, Hebraica est uox, & significat transitũ: quod uerum esse Euangelista innuit, quũ celebraretur à Domino Pascha cum discipulis, aiens, Ante diem autem festum Paschæ, sciens Iesus quia uenisset hora eius, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, &c. Cereæ paschales candelæ, ut Dominicæ resurrectionis sabbato per singula templa consecrarentur, Zozinus auctor fuit.

De primo festorum dierum instituto, & utrum Pentecoste fuerit Apostolorum temporibus dies festus: atque unde mos sit adscribendi bene de Christiana religione meritos ad diuorum catalogum. Cap. VIII.

Radidimus suprà diuum Ioannem apostolum Pascha celebrasse, id quod & alij fecere Apostoli: quos simul auctores fuisse perhibent, ut omnes illi dies quibus Seruator noster ad salutẽ atq; disciplinã nostrã aliqua peregisset mysteria, sacri essent, utq; apud posteros maiori haberentur uenerationi, eos primùm religiosè coluisse, quandiu uixissent. Cuiusmodi sunt dies Dominici, aduentus Domini, natalis, & circuncisio eiusdem, epiphania, item uirginis purificatio, quã uocant, quadragesimæ dies, Dominica palmarũ, cœna Domini, quando

post eucharistiam institutam, pedes lauit discipulis, parasceue Pascha, ascensus Christi in cælũ, Pẽtecoste. Quod solenne ab Hebræis prius consueuit celebrari: apud eos enim postquã agnus immolatus fuerat, quinquagesimo deinde die, data est Lex Mosi scripta digito Dei. Quum Christus uelut ouis ut immolaretur, ductus à Iudæis est occisus, nostrũ Pascha fuit, ac post quinquaginta dies discipuli Spiritum sanctum accepere. Quãquam sunt qui tradant Pentecostes diem non fuisse festum, Apostolorũ tẽporibus: in qua re eos hallucinari planè ostẽdit Lucas, in Actis cap. 20. ita scribens, Proposuerat enim Paulus præternauigare Ephesum, ne tempus tereret in Asia: festinabat enim, si poßibile sibi esset, ut diem Pentecostes ageret Ierosolymis, &c. Cur tanto Paulus opere ad illũ ipsum diem agitandum properasset, nisi fuisset iam tum apud nostros festus quamcelebratißimus? Transfiguratio quoq;, teste Origine, primùm à Iudæis est: uoluit etenim Christus, ut quemadmodũ facies Mosis ex cõmunicatione colloquij Dei, gloriosa facta est, sic dimisso iam uelo, sese transformatũ apost. Petrus & Iacobus & Ioãnes contẽplarentur. Sancti patres igitur huiusmodi sacrorũ dierum rationẽ edocti, ut commodius plebs Christiana conueniret ad sacram concionem, & ad cultũ diuinum concelebrandum, habito Lugduni antistitũ conuentu, & illos sanxerunt dies esse colendos, & alios cõplures cõstituerũt, qui Christianis perpetuò festi essent, quibus aut sancti è uita hac calamitosa in cælum migrassent, aut aliquid in religione sanctum esset gestum. Qui nempe dies his sunt diuis sacri, Stephano protomartyri,
Inno

Innocẽtibus, Syluestro, Ioanni baptistæ, duodecim Apostolis, Paulo Gentium doctori, Deiparæ uirgini, Laurentio, Michaëli, Martino, & cõmuniter omnibus sanctis, quod Bonifacij quarti decretum fuit. Is enim Pantheon uetustum Marci Agrippæ opus, diuæ Mariæ uirgini atque diuis omnibus, Phocæ Imperatoris permissu, ad 4. Iduum Maij sacrauit, exclusoq́; malorum dæmonũ cultu, quorũ simulachra plura hic numero fuerant locum expiauit. Gregorius deinde quartus fertur auctor fuisse, ut id sacrum Calend. Nouembris celebraretur. Item & cruci ex qua pependerat salus nostra, solennis dies data est, ac eucharistiæ ab Vrbano quarto pariter dies dedicatus aßignatusq́;. Est & diuo Petro apostolo iampridẽ rogatu Constantini Imperatoris, ad memoriam tormẽtorum, quæ pro religione tulisset, constituta festa dies à Syluestro, quæ ad uincula nuncupatur, prout in libello quodã de uinculis Petri cõtinetur, qui D. Hieron. tametsi parũ uerè, adscribitur. Deinde dies alij alijs, festi festis ex paruis quandoq; causis accumulati sunt, id quod haud scimus an expedierit, quũ præsertim uideamus eò redisse Christianorũ mores, ut quàm olim ex religionis usu erat hæc instituere, tam nunc præstare uideatur eadem antiquare, quũ bona pars hominũ otiũ istud festorũ dierum non ad orandum, non ad diuina scripta audienda, cuius rei causa datum est, sed ad omnifariam bonorum morum corruptelam augendam, in dies magis magisq; impudẽter consumat, dictitans se id animi gratia facere, quasi planè sentiens cum Platone, qui ob illud ipsum, Deũ eiusmodi festa sacra instituisse aiebat. Atq; ita

bellè ethnicos perinde in hac re, ut in nimis multis alijs æmulamur, quod tãtũ abfuit ut maiores nostri fecerint, ut etiam illud ipsum audacter ijsdẽ ethnicis uitio dederint, teste Tertull. in Apologetico, quũ de Cæsarum solẽnibus sacris loquitur, ubi inquit, Propterea igitur publici hostes Christiani, quia Imperatoribus neq; uanos, neq; mentientes, neq; temerarios honores dicant? Grande uidelicet officiũ, focos & choros in publicum ducere, uicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu abolefacere, uino lutum cogere, certatim cursitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudiũ, per publicum dedecus? O nos meritò damnandos! cur enim uota & gaudia Cæsarum casti & sobrij & probi expungimus? &c. Non putauit Tertullianus futurum, ut ista omnia in nostros Christianos aliquando caderent, qui hoc loco ethnicos deridet, & tamen uenit tẽpus, quũ eos potius Cæsarum, quàm Christi solennes ritus celebramus. Faxit igitur Deus ut pontifices nostri tandẽ aliquãdo istos festos dies utiles reddant: quod faciẽt, si minuẽdos ac castè agitandos curarint. Sed ad reliqua explicãda redeamus. Felix primus consulens gloriæ martyrũ, statuit, in eorũ memoriam annua sacra fierẽt: ueluti Gregor. postea super eorundẽ corpora ut itidẽ sacrificaretur uoluit. Quod Vigilãtius omnino respuendũ censebat, prout latius explicabitur, quũ de sanctorũ reliquijs mẽtio fiet. Fertur tamẽ Anacletus eius rei prior fuisse auctor. Ex quo cõsentaneũ est, ut postea Felix & rem diuinam ad martyrũ memoriam faciendam decreuerit. Idem Felix, ut ueterum literis proditum est,

auctor

auctor fuit, ut cuncti eo die uicatim feriarentur, quo aliquod templũ dedicaretur: uoluitq́;, ut si de cõsecratione ignoratũ foret, utpote uetustate deletrice monimentorũ, denuò cõsecraretur, affirmãs nõ dici iteratum, quod factũ esse nesciretur. At Felix III. post hæc instituit, ut à solis episcopis dedicarentur tẽpla, essetq́; dies ille festus anniuersarius. Et illud ex imitatione Hebræorũ, qui, ut suprà ex testimonio Iosephi ostẽdimus, eũ quoq; festum diem agebant. Cæterùm illud appositè admonendum, festũ alicuius diui uocitari diẽ, ac esse ei sacrũ, quo ille è uidiscessisset ad cælũ: nã quemadmodũ quis nasci dicitur, quũ de utero matris in hãc prodit lucem, ita pari ratione potest meritò existimari natus, quum eius anima uinculis carnis soluta ad lucem redit æternã. Vnde mos inoleuit, ut dies huiusmodi diuorũ uitæ extremos natales, & sacra illis solennia, non funebria, sed natalia appellaremus. Natalis autem Seruatoris tantùm, & Ioãnis Zachariæ dies sacer solennisq́; est, quòd uterq; in matris utero sanctus effectus fuisset, teste Augustin. Est & Deiparæ uirginis postremò natalis quoq; dies sacer habitus. Vt uerò mortales bene meriti inter deos referantur, mos est adeo uetus, ut pene nihil eo sit uetustius: quando antiquitas statim ab initio suos Reges ac alios cùm ob accepta beneficia, tum ob uirtutes, deos facere cõsueuit, prout in primo huius operis uolumine sparsim diximus. Sed ante omnes, Romani id multis cæremonijs factitabãt, quod sup. lib. 3. memorauimus. Huius rei ratiõnẽ nostri põtifices sequuti non dubitãter uideri possunt: nã quòd Felix & Greg. annua sacra faciẽda ad memoriã

martyrũ instituerunt, illud planè aliud nihil fuit, nisi eos martyres decernere esse sanctos, & inter deos referre. Verùm postremò, ut ne unusquisq; arbitratu suo hũc uel illũ pro diuo haberet coleretue, Alexãder tertius statuit, ut nulli mortaliũ diuinus honor in terris haberetur publicè, nisi illi, qui prius ex edicto Apostolico in diuorum esset catalogũ adscriptus. Hoc decretũ inter decretales epistolas, in titulo de reliquijs sanctorũ, scriptum leges.

Qui primi apud nos instituerint ut anniuersaria iusta mortuis fierent, quarto etiam nonas Nouembris, & ibidem quæ iusta sint, undeq; dicãtur, & uel parẽtalia ac cõuiuia ad sepulchrum quis primus cõcelebrarit: de legitimo tẽpore lugendi mortuos, deq; lugẽtium uestitu, eorundemq; corporis habitu, ac quãdo luctus minueretur, & quare Frãcorum reginæ, dum sunt uiduæ, albis utãtur uestibus: & ibi locus ipse Cicer. enodatus. Cap. IX.

Ortuis iusta facienda Pelagius Romanus pontifex primus curasse fertur: quod Isidorus Apostolis adscribit, qui & ipse illũ modum exequiarũ quæ hodie fiunt, adauxit. Ambr. id ab Hebræis fluxisse ad posteros autumat, qui Iacob demortuum quadraginta dies luxere: & Mosen triginta: sat est enim id tempus sapiẽti ad lachrymas. Sed de exequijs ipsius Iacob dicamus aliquid, quò inter omnes constet morem iam id temporis fuisse cohonestandi hominũ cœtu exequias in funere. Porrò lib. Gen. cap. 50. ita leges, Ierunt cum Ioseph omnes senes domus Pharaonis, & domus & fratres eius, & uenerunt ad aream

Atad,

Atad, quæ sita est trans Iordanem, ubi celebrarunt exequias plāctu magno. Iusta autem sunt sacrificia siue exequiæ, quæ eò iusta dicuntur, quòd iure mortuis factitari debeant à uiuis, quia illi dū uiuerent, de his bene meriti fuerint. Ea uerò sacrificia pro salute mortuorum, statuta fuisse ab Apostolis, sicut Isidorus tradit, testimonio est Tertull. qui lib. de monogamia, loquens de muliere uidua, quæ unius uiri mortui dūtaxat deberet semper esse uxor, inquit, Enimuero pro anima eius orat, & refrigerium postulat, & offert annuis diebus dormitionis eius. Quod sanè pietatis officium quum ab ethnicis etiā præstaretur demortuis, ueluti in extremo hoc capite cognosci licet, iam satis certum est eam orandi pro mortuis consuetudinem inductam fuisse in nostram ecclesiā ab illis grādibus ueterum Christianorum ducibus Apostolis. At unde flexit iter oratio, iam reuertatur eôdē. Fuit & Romanis lugendi ratio, siquidem Numa dijs manibus sacra adiecit, cum Libitinæ ara, siue Proserpina ea fuerit, ut multis persuasum est, siue Venus. Puerū trimo minorem lugeri uetuit: neq; natu grandiorem, plures dies lugendum censuit, quàm uixisset annos. Tempus lōgissimi luctus coniugalis in decē menses extendit, nō ut, sicut inquit Seneca lib. epist. 7. tandiu fœminæ lugerēt, sed ne diutius. Testatur idem Ouid. qui in primo Fast. sic ait,

Per totidem menses à funere coniugis uxor
Sustinet in uidua tristia signa domo.

Siqua uerò mulier ante decē menses ab obitu mariti nupsisset, probro notabatur, ut in lib. Codicis legitur, & ex decreto Numæ, prout ait Plutar. uaccam prægnan-

tem immolabat. Quod nẽpe institutũ si hodie cũ alibi, tum in nostra Anglia seruaretur, raros utiq; haberemus de armẽtis uitulos, quũ bona pars uiduarum mulierum non expectet dum tempus illud ab obitu uirorum prætereat. Item in luctu fœminæ purpurã atq; aurũ deponebant, albasq; uestes, teste eodem Plutar. in Problemat. induebant, idemq; propinquos factitare uoluerũt, ut quẽadmodũ mortui corpus, albis uestibus uelarentur. Alba autẽ ueste idcirco cadauer exornabant, quia solus albus color sincerus ac purus minimeq; inquinatus est, & ob id mortuis aptißimus. Sic in Euangelio legimus corpus Domini sindone inuolutũ fuisse, quo uocabulo lineũ uelum significatur. Mox eãdem purpurã & aurum quum eluxissent, sumebant. auctor Liuius. Hinc arbitror natũ, ut hodie reginæ Francorũ post mortem uiri, albis tantùm induantur uestibus, & siqua uidua sit, regina alba uulgò uocitetur. Apud Iudæos luctus triginta diebus finiebatur, id quod apud Anglos quoq; seruatur. Præterea lugentes induebant saccum: sic Iacob fleuit Ioseph, & Dauid operto capite, Absalon. testis est Hieron. Item caput barbãq; radebant. Esaias, In cũctis capitibus eius caluitiũ, omnis barba radetur. Cõtrà nostris barba promittitur. Cæterùm antiqui ũtplurimũ nigra uestimẽta in luctu induebãt. amiculũ nigellũ, dicitur à Varrone uestitus lugubris, quod anthracinũ uocabãt: ἄνθραξ enim Græcè carbo appellatur. Vnde Apuleius ait in Asino suo, lib. 2, Vmbrosum demonstrat cubiculũ, matronã flebilẽ fusca ueste contectã. Itẽ capillũ sibi uellere, faciẽ unguibus lacerare, complodere manus, necnõ caput, Iudæorũ ritu,

cinere

cinere inspargere turpareq́;,dicente eodem Apul.lib.9. Discerptæ comæ semicanæ, sordentes inspersu cineris. Præter hoc ultimum, reliqua omnia nostri cum primis Itali,in re funerea iuxtà demēter seruāt,ab ipsis priscis, ut iam liquidò liquet, proculdubio accepta. Ipsum autē uestitum lugubrem omnes pene gentes nostri Christiani orbis annum integrū induunt:interdum tamen ante illud tempus deponunt,propter publicū gaudiū, uel magistratus ineundi honorem,aut nuptias faciendas. Ita olim Romano populo minuebatur luctus, quū susceptum publicè uotum soluebatur,ædes dedicabatur, lustrū condebatur:priuatis hominibus,quū puella despōderetur, quū honos in familiam ueniret,quū captiuus aliquis liberatus domū rediret,aut quū natus esset propinquior quis cognatione,quàm is qui lugeretur. Illud itē ex more eorundē est,ut apud nos cadauera abluātur, & quādoq; ungantur,præsertim nobilium.De qua re Ennius,

Tarquinij corpus bona fœmina lauit & unxit.

Et Anna Vergiliana,—Date uulnera lymphis

Abluam. Atque id officij,sicut etiā nunc fit,à propinquioribus præstabatur. Quòd hodie demortuorum anniuersaria iusta fiunt postridie Calendarum Nouembrium, eius rei, ut fama est, & Petrus Damianus testatur, Odilo auctor fuit. Is uir præfectus monachorum Cluniacensium,quū in Sicilia,sedente Ioan.XVIII. Rom.pontifice,circa Aetnam montem frequenter audiret gemitus clamoresq́;, qui ibi,teste Trogo, partim ex fremitu feruentis æstus maris, partim ex eructatione Aetnei ignis, ubi acrior per spiramenta cauernarum

uentus

uentus incumbit, iugiter fiũt, ratus est cacodæmones lamentari, quòd per preces & sacrificia Christianorũ, animæ mortuorum ab illis supplicijs liberarẽtur: nã cõstãs uulgi opinio est, ad Aetnã montẽ, ubi perpetuũ incẽdiũ tot iam seculis flagrauit, aut ad inferos aditũ patêre, uel ignea uoragine sontium animas expiari. Itaq; protinus egit cum suis monachis, ut postquã Calẽd. Nouembr. in diuorũ omniũ honorẽ sacrificassent, sequẽti itidẽ die cũctis uita priuatis iusta facerẽt. Quod institutũ ut pietatis plenũ patres demũ receperunt. Fuit is annus circiter M. alter humanæ salutis. At iampridẽ increbuerat mos hic apud ueteres parentandi ad sepulchrũ, quod indicat M. Tullius in prima Philippica, dicens, Vt cuius sepulchrũ nusquã extet, ubi parẽtetur, ei publicè supplicetur. Et in orat. pro Flacco, Litemus igitur, inquit, Lẽtulo, parentemus Cethego. Sic fiebant annua parẽtalia, id est, sacrificiũ quotãnis ad honorem mortuorũ, id quod etiam Macrobius & Cato tradunt, ita scribẽtes Laurentiã annuæ parentationis honore dignatã. Erant enim parẽtalia iusta & conuiuia, quæ in funere & ad sepulchrũ parentũ cognatorumq; cõcelebrabantur à filijs ac cõsanguineis, quorũ auctor Aeneas fuisse fertur, qui eo pacto Anchisen parẽtẽ primus omniũ honorauit, supplicationibus coluit, atq; eius memoriã nominis cõsecrauit, ueluti Vergilius lib. Aeneidos quinto describit. Sic nos illud ipsum institutũ pro salute mortuorum seruamus. Vnde omnino factũ uidetur, ut Odiloni in mẽtẽ uenerit huius religionis celebrandi anniuersarias demortuorum exequias. At locus Ciceronis, Litemus Lentulo, parentemus

Cethego:modò citatus,& admodũ obſcurus, dignus eſt qui planior fiat. Litare *enim, eſt bene promittere, uel deos poſt factũ ſacrificiũ placare, aut ab eis uotũ impetrare. Cicero igitur qui timebat, ne Flaccus, cuius defenſionẽ ſuſceperat, quòd ille cõiurationem Catilinæ patefeciſſet, damnaretur à iudicibus, iracundè quaſi ait, Si ita acciderit, iam licebit bene promittamus Lentulo, ac ſacrificemus Cethego coniurationis ſocijs, quando eorum manes pœnis innocentium ciuium expiabuntur.*

De origine nouendialis ſeptẽdialisq́ſacrificij, & de more offerendi pro mortuis, eosq́; nõ lugendi, ac de ſapienti Thracũ inſtituto, & modo apud priſcos efferendi funeris ad ſepulchrum, atq; de initio funebris pompæ, extruendorumq́; ſepulchrorum forma, ac eorundem iuris religione. Cap. x.

Fiebat ſacrificium pro mortuis, nono die, quo quis ſepultus fuiſſet, quod dicebatur nouendiale. Horat. *in* Epodo, *Nouẽdiales diſsipare pulueres.* Item *ludi qui in honorem mortuorum celebrabantur, nouẽdiales nuncupabantur.* Teſtatur *idem Seruius ſuper quinto* Aeneidos, *enarrans illud,*

Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit. *ubi ait, apud maiores modum fuiſſe, ut ubicunq; quiſpiã extinctus fuiſſet, ad domum ſuam referretur, octauo die incenderetur, nono ſepeliretur.* Donatus *quoq; in cõmentario Phormionis dicit, in funere nonum diem uoti habere inſtaurationem.* Hinc *igitur apud nos hodie mortuorum iuſta ſeptimo die à*

funere, dēptis ex ueterū instituto illis duobus diebus fiūt: ideoq; in canonicis decret. distin. 44. præcipitur, Nullus presbyter ad septemdialia defuncti solēnia celebrāda uocatus, se inebriare ullatenus audeat: quandoquidē tunc largiter epulantur. Apud Anglos hoc fit uigesimonono die, postquā mortuus est sepultus. Nos uidemur septimo die sacrificiū pro mortuis facere, sicut in nuptijs apud priscos septima dies instaurationē uoti habebat, ut quemadmodū hoc die initiū propagādi generis celebre erat, sic etiā illo eodē die finis cuiusq; solēnis haberetur. Fuit & mos offerendi pro mortuis: testis Tertull. in lib. De militis corona, Oblationes pro defunctis, pro natalitijs, annua die facimus. Idem lib. De monogamia, ueluti superiori capite est demonstratum, similiter affirmat. Hinc profectò satis liquet, iā usq; à principio orti propè Euangelij, opinionē perquā sanctam per animos hominum peruasisse, mortuos per piam uiuorum operam iuuari. Cæterùm quantū istud charitatis officium uita iam priuatis opituletur, docet Augustinus, ut eius testatur ἐγχειρίδιον, ita scribens, Neq; negandum est defunctorum animas pietate suorum uiuentium releuari, quū pro illis sacrificium offertur, uel eleemosynæ in ecclesia fiūt. Sed illis hæc prosunt, qui quum uiuerent, ut hæc sibi postea prodesse possent, meruerunt. Est quidā uiuendi modus: nemo tam bonus, ut nō requirat ista post mortem: nec tā malus, ut ei non prosint ista post mortem. Et ut rem planiorem faciat, pergit, Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt ut sit plena remißio, aut certè ut tolerabilior fiat ipsa damnatio. Atq; quoniam nescimus quomodo

modo cum illis in altera uita agatur, propterea orãdum est iuxtà pro omnibus, quò eis beneficium nostrũ superſit potius, quàm desit. Contrà non lugendum, dicente Cypriano, Nobis quoq; reuelatum est, ut constanter prædicarem fratres nostros non esse lugendos accersione Dominica de cælo liberatos, quum sciam non eos amitti, sed præmitti, & recedentes præcedere. Et Hieron. ad Paulã de dormitione Blesillæ dicit, simul admonens, ne quisquam ad id faciẽdum moueatur Hebræorum exemplo, quum illi ideo mortuos lugerent, quia ante Christi aduẽtum, ad inferos nouerant esse descensuros. Vnde subdit, Nos uerò qui Christum induimus, quibus spes certa est ad superos remeandi, non debemus super mortuos contristari, &c. Quod gnauiter olim faciebant Maßilienses Galliarum populi, qui sine lamentatione, sine planctu, funeris diem domestico sacrificio, necessariorumq; conuiuio finiebant: quod Angli hodie rite seruant, animaduertẽtes, credo, nihil ad rem attinere, humano indulgere dolori, ut stultè conquerendo, quòd Deus immortalitatem suam noluerit nobiscum partiri, quum præsertim moriendo relinquamus labores & pericula, quæ statim nascendo subimus. Quapropter Thraces huius rei memores, natales dies hominũ, uti alibi diximus, flebiliter, exequias cum hilaritate meritò celebrabãt. Illud perappositè addam: more prisco, præcedebat funus, homines sequebantur, quasi post ipsum mortuum morituri, subsequuturiq;: à quibus supremum uerbum dicebatur, Vale, nos te sequemur. Vergilius,

—Salue æternum mihi maxime Palla,

Aeternumq́; uale. Et de Polydoro,

—Animamq́; sepulchro
Condimus, & magna supremum uoce ciemus

Hinc exequias dici autumat Donatus, narrãs illud Terẽtianũ, Funus interim procedit, nos sequimur. Verũenim uero hoc tẽpore homines ordine præpostero præcedũt in põpa funebri, cadauere subsequẽte, id quod ætate Hieron. fiebat, qui scribẽs, ad Paulã de dormitione Blesillæ, indicat ordinẽ põpæ funereæ præire solitum ante cadauer. Itẽ, teste Seruio, ad honorẽ præsertim regũ & nobiliũ, cũ faculis præcedebat populus. Verg. de Pallante,

—Lucet uia longo
Ordine flammarum, & latè discriminat agros.

Vnde haud dubiè ortum est, ut apud nos illud idẽ in cuiusuis funere seruetur. Præterea lectos ponebant. Idem Vergilius in sexto de Marcello,

—Vel quæ Tyberine uidebis
Funera, quum tumulum præterlabêre recentem.

Ferebantur insuper mortui ad tubam. Idem,

It cælo clamorq́; uirûm, clangorq́; tubarum.

Et Persius hæc omnia ponit,

Hîc tuba, candelæ, tandemq́; beatulus alto
Compositus lecto.

Item cum tubis, in funeribus tibiæ quoq; ac tympana adhibebãtur, & ea omnia, ut hominum mortuos lugentium animi languentes eiusmodi sono excitati, minus dolorem sentirent, qui ijs oblectamentis facilè distrahi soleant. Auctor Alexander Aphrodiseus in Problemat. Et ad cohonestandas exequias, simul etiam maiorum imagines deferebantur, ludiq́; fiebant, ac

bant, ac alia, quibus Cic. pro Milone, testatur Clodiū caruisse. Clodius, inquit, sine imaginibus, sine cātu, sine ludis, sine lamentis, sine funere, sine laudationibus ambustus est abiectus. Plato itidem suum ponit in 12. De legib. ordinem pōpæ funebris, in funere præfectorū ciuitatis, qui eiusmodi erat, Indumenta omnia alba, luctus ploratusq; nullus. Chori duo, alter puellarum numer. 15. alter uerò totidem puerorum, qui feretrum circunstarent, dū sacerdotes uicißim demortuum laudabant, eiusq; felicitatem totū diem decātabant. At postero die bene manè, iuniores capulum ad sepulchrum ferebant, eorumq; cælibes præcedebāt equites cum equis, & cum armis pedites: deinde pueri patrios hymnos concinentes, & hos puellæ sequebantur, cum mulieribus iam effœtis. Sepulchrū uerò erat sub terra, factus ex lapidibus fornix, &c. Istiusmodi sepulchri genus Itali hodie utplurimum conficiunt, ut sit commune familiæ monumentum. Sed illud est magis usitatū, ut humato hominis, qui aliquo sit numero, corpore, terra operiatur mensa lapidea, quæ contineat nomē & laudem mortui incisam. Veteres pariter Græci atq; Romani, teste Cic. lib. De legib. 2. super tumulum mensam quoq; uel columellam tribus cubitis non altiorem statuebant, cum ornamentis laudis quæ ad mortuos pertinerēt, facta nominis mētione honorifica. Lex præterea erat, ne sepulchrum quis deleret, neúe alienū in illud inferret, ac ita multis cæremonijs ius sepulchrorum religiosum habebāt: quod nos quoq; tenemus, cum more circa sepulchrum ponendi arma & militaria signa, tanquam bellicæ laudis atq; uirtutis trophæa.

De primo usu uouendi uota Deo, ac nudipedalia sacra agendi, & qui primi inuenerint Litanias, id est, processiones, supplicationes, atq; quare in ecclesiam inductæ sint: & cur sternuctibus bene precemur, oscitantesq; ac quiduis inchoantes sese crucis signo uallent, & de origine supplicationum nostrarum pompæ, ac de pio supplicandi introducendo modo. Cap. XI.

Olemus ad opem diuinã implorandã tum maximè incũbere, quum maximè premimur, uel in re trepida uersamur, nostrisq; malis non possumus humanis uiribus aut consilijs mederi: & id quidẽ uotis aut precibus agimus, quibus Deus ipse præcipuè placatur. Vnde in Numeris legitur, Siquis uirorum uotum Domino uouerit, aut se constrinxerit iuramento, non faciet irritũ uerbũ suum, sed omne quod promisit, implebit. Et propheta Asaph Psal. 75, Vouete & reddite, &c. Hinc faciendi uoti usus manasse uidetur: quod fit, quũ tacitè uouemus, aut quũ aliquid promittendo, utputa imaginem argenteã, cereas candelas, Deo nuncupamus uota: id quod ueteres etiam factitabant, arbitrantes uotis & precibus deos in primis placatum iri. Sic Helenus apud Vergil. admonet Aeneã,

Iunoni magnæ primùm prece numen adora,
Iunoni cane uota libens.

Vtrunq; à nobis in periculis seruatur. Ea quoq; de causa, apud Iudæos nudipedalia sacra instituta fuisse constat, quæ, ut testatur Iosephus lib. de bello Iudaico secundo, eiusmodi erant: Iis enim qui morbo uel alijs calamitatibus

lamitatibus implicabantur, mos erat primùm orare per triginta dies, & abstinere uino, atq; capillos radere, deinde nudis pedibus adire ad templũ, hostiasq; immolare. Ad hæc sacra cùm aliàs sæpius, tum id tẽporis præcipuè recursum est, quũ Nerone principe, Florus Iudææ præses miserandum in modũ gentẽ opprimeret, quæ ob eius tyrannidẽ coacta est arma in Romanos ad extremũ sumere, quo demũ bello misera ferme tota deleta est. Igitur quũ Iudæi omnia prius humana similiter ac diuina experiri uellent, quàm bellum tentare, postquã neq; pretio neq; precibus potuerũt coërcere sæuitiam Flori, quippe qui, ne sua maleficia per accusationẽ Romæ patefierẽt, Iudæos studio ad bellũ suscipiendũ stimulabat, nudipedalia sacra uouerunt. Quapropter quũ dies sacrorũ aduenit, Bernice Agrippæ regis soror, teste Egesippo, eius religionis causa etiã Ierosolyma in templũ uenit, atq; nudipes ante tribunal stetit deprecãs Florũ: quæ tamẽ tãtũ abfuit ut à Floro exaudita sit, ut etiã de suo periculo timuerit. Huius religionis Iuuenal. Satyra sexta meminit,

Obseruant ubi festa mero pede sabbata reges.

Item auctore Hieron. aduersus Iouinianũ, quemadmodũ suprà libro 4. diximus, Apostolus Paulus in Cenchreis (est Corinthiorũ portus, uti antè diximus, in Achaia) nudipedalia sacra egit. Ita nos calamitate aliqua affecti uouere solemus, nudisq; pedib. more Iudæorum ea persoluere, interim suppliciter orando: nam precibus ante omnia instandũ: quod quum populus aßiduè faciat, multò magis sacerdotes, qui eius curã habent, piè precando præstare debent. Sic Moses, sic Aaron, sic Apostoli, sic

ſancti deniq; patres iuſtam Dei iram orando mitigandam, dignumq; ſuppliciũ à populo ſibi commiſſo auertendũ curabant. Cuius rei rectè memor Mamercus Viẽnẽſis epiſcopus, in frequenti motu terrarũ, põtifice Leone primo, ſupplicationes ſiue rogationes primus inſtituit, quas noſtri Graiam ſequuti uocem, litanias, & uulgò præceßiones uocãt, quòd binos præcedẽdo bini lõgo ordine ſequantur, à loco ad locũ progrediẽdo, ac magna uoce orando. Eæ minores nuncupantur, quas haud multò poſt Agapetus pontifex dicitur primus conſtituiſſe in ſingulos Dominicos dies, in templis, uel circa templa habendas, quod hodie ferè ubiq; gentium ſeruatur. Quidã tamen malunt proceßiones appellare, quia ea ſacrificalis pompa publicè procedit. At eiuſmodi proceßionum uſum iã inde à principio apud noſtros fuiſſe, teſtimonio eſt Tertull. lib. ad uxorem altero, quẽ fortè intermiſſum Mamercus renouauit: & illos à Iudæis mutuatos eſſe ſatis cõſtat, qui primi ita occurrerũt Chriſto ex Bethania ſe Ieroſolyma conferenti, quod euang. Ioannes cap. 12. præclarè ſcribit, Poſtero die turba multa quæ uenerat ad diem feſtum, quũ audiſſent quòd ueniret Ieſus Ieroſolyma, acceperunt ramos palmarũ, & proceſſerũt obuiã ei, & clamabant, Hoſanna, Benedictus qui uenit in nomine Domini rex Iſrael. Poſt hæc Gregor. maiores inſtituit, quas omnis ordinis populus ſepteno ordine incedens alternis caneret, quum per id tempus quodam morbi genere laboraretur, quo inguinibus ſtatim tumeſcentibus multi mortales interirent. Cuius peſtis Paulus Montiſcaſini monachus, qui Longobardorũ hiſtoriam

ſcripſit,

ſcripſit, cauſam fuiſſe prodit, prodigioſum Tyberis incrementum, quòd recedentibus inde undis, ingẽs ſerpẽtũ numerus in urbem inuaſerat, ac uſq; eò aërem tabefecerat, ut inguinib. ſubitò tumefactis, paßim homines perirẽt. Quod malũ Pelagius, in cuius locũ Gregorius ſurrogatus poſtea fuit, precibus auertere conatus, ieiunium ac litanias indixit, ſed & ipſe inter alios interijt. Subijt aliud peſtis genus, ut quum quis ſternuiſſet aliquoties, cõtinuò occideret: unde mos, ſicut quidã tradunt, creuit, ut audientes quempiã ſternutantem illico dicerẽt, Te Deus adiuuet: quod hodie ſeruatur. Item & oſcitare ſimul letale fuit, propter quod ſeſe crucis ſigno repente cõmunire conſueuerunt, & hoc etiam nũc ab oſcitantibus fit. Hæc tamen uidemur phyſica quadam ratione potius obſeruare: nã tres noſtri corporis partes principales ſunt, caput, thorax, & aluus: ac ut flatus alui expiratio, & ructus uentriculi, ita ſternutamentum eſt capitis, quo totũ ferè corpus extenditur, ideoq; non modò caput, ſed reliquas etiam partes bene ualere indicio eſt. Quapropter moribũdos interdũ ſternutatorio excitare ſolemus, tanquã ſi hoc effici nequeat, nulla amplius ſit ſpes ſalutis. Ex quo uidetur Ariſt. lib. 1. De natura animaliũ, de ea re ita ſcribere, Sternutamentũ quoq; eadẽ agitur parte, quod flatus uniuerſi eruptio eſt, ſignum augurale, & unũ ex ſpirituũ omniũ generibus, ſanctũ & ſacrum. Vnde mos, ut ſternutatio ueluti bonæ ualetudinis index, ſacra habeatur, & ſternutantes ſalutemus, ac eis bene precemur, quod Tiberium Cæſarẽ plenum ſemper triſtitiæ hominem, etiam in curru exegiſſe produnt. Item oſcitantes

ſibi timere ex quadam religione conſtat, quòd oſcitatio ex ſomno aut tædio ſequatur, ac in ijs qui febrem habẽt, ſit aduentantis, ſeu potius augeſcentis febris indicium. Cæterùm à principio ita uſu uenit, ut noſtri Chriſtiani initiũ cuiuſcunq; rei agẽdæ à ſigno crucis facerẽt, quod Tertull. in lib. De militis corona, perſpicuè demonſtrat, ita ſcribẽs, Ad omnẽ progreſſum atq; promotum, ad omnẽ aditum & exitum, ad ueſtitum & calceatum, ad lauacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia quæcũq; nos conuerſatio exercet, frõtem ſignaculo terimus. Harum & aliarum eiuſmodi diſciplinarum ſi legẽ expoſtules ſcripturarũ, nulla legis traditio tibi prætendetur: auctrix conſuetudo, confirmatrix, & fidei obſeruatrix, & cætera. Sed domum repedemus. Tum Gregorius mandauit, ut ubiq; gentium eiuſmodi litaniarum modus ſeruaretur: hodie à ſacerdotibus ob metum impendentium malorum canuntur, magna populi ſequente caterua ſimul rogantis. At in re quoq; læta ſæpe publicè ſupplicamus, ut qui metu malorum antea uoueramus ſupplicando, poſtea optati compotes, & ſecuri gaudẽtes, ſic Deo gratias agamus. Quod uel ethnici faciebãt, dicẽte Verg. de Didone, ob inopinatũ Troianorũ aduẽtum gaudẽte,

Sic memorat, ſimul Aeneam in regia ducit
Tecta, ſimul diuûm templis indicit honorem.

id eſt, ut ait Seruius, iuſsit fieri ſupplicationes. Ita Romani factitabãt, & aliæ pleræq; gentes, à quibus ad nos ritus eiuſmodi dubio procul manauit: nam in ſupplicationũ noſtrarũ pompa ſolent ludicra quædã præcedere, hoc eſt, ordo militaris equitum peditumq;, uel effigies

aliqua

aliqua arguta, loquax, ridicula, aut magnis malis latè dehiscens, dentibusq; sonitũ faciẽs, ualde formidolosa, ac aliæ oblectationes ludicræ uagari, in quibus Prophetæ repræsentãtur, alati pueri cõcinũt, chorus inducitur fœminarũ & uirorũ tripudiãtiũ, hic agit Dauid, ille Salomonem gerit, alij reginas fingũt, alij uenatores ludũt, simiã uel iumenta simul inducentes, ut deniq; in hoc ludicro apparatu multijuges recitẽtur historiæ antiquæ. Itẽ cereæ tedæ, & symphoniæ adhibẽtur: loca uelãtur, quà põpa uehitur. Itẽ pueri & puellæ ex fenestris uetantur despicere, hoc est, ex fenestris deorsum uersum spectare. Præterea sacerdotes uel alij diuorũ personas agũt, eorũ imagines aut reliquias ferẽtes, uiæ & plateæ uarijs odoribus conspergũtur, floribusq; sternũtur, ac demum aliquot præficiũtur, qui iubeãt uiã dari, ut põpa sine impedimẽto procedat. Sic sacrificalis põpa apud priscos ducebatur, teste Dion. lib. 7. Verũ ex illis figuris quæ præferebãtur, aliã ridiculã Cato in M. Cæciliũ uocat citeriã, dicẽs, Quid ego cũ illo disertẽ amplius, quẽ ego deniq; credo in põpa uectitatũ ire ludis pro citeria? Plautus uerò aliã formidolosam effigiẽ appellat mãducẽ, in Rudente sic scribẽs, Quid si ad ludos me pro mãduce locẽ, quapropter clarè crepito dẽtibus? Sed eius rei testimonium Apuleius in primis perhibet, qui lib. 11. summatim singula exponit: ait enim, Ecce, põpæ magnæ paulatim procedũt anteludia, uocib. cuiusq; studijs exornata pulcherrimè. Hic incinctus baltheo militẽ gerebat, illũ succinctũ chlamyde copides (sunt enim copides cultri recurui) & uenabula uenatorẽ fecerãt. Nec ille deerat, q magistratũ

fascibus purpuraq; luderet. Vidi & ursam mansuē, cultu matronali sella uehebatur, & simiam pileo textili. Et sequitur, Iam sospitatricis deæ (lunam intelligit) peculiaris pōpa moliebatur. Mulieres candido splendentes amicimine, uario lætantes gestamine, uerno florentes coronamine, quæ de gremio per uiã, qua sacer incedebat comitatus, solum sternebant flosculis. Et pergit, Illæ etiam quæ cæteris unguentis & geniali balsamo guttatim excusso, conspergebant plateas. Magnus præterea sexus utriusq; numerus lucernis, tedis, cereis, & alio genere ficti luminis sydерum cælestium stirpē propitiantes. Symphoniæ dehinc suaues, fistulæ, tibiæq; modulis dulcissimis personabant, eas amœnus lætissimæ iuuentutis ueste niuea & catalista (collobiũ intelligit) prænitēs sequebatur chorus. Et paulò pòst subdit, Et pleriq; qui facilē sacris uiã dari prædicarēt, &c. Ij præcones erãt qui proclamare solebãt, Hoc agite: quibus uerbis admonebant, reliquis rebus posthabitis, sola sacrificia curãda esse. Velabant loca, quà ueheretur pōpa, sicut etiã fit apud nos. Causam tradit Verrius Flaccus, qui scribit, quũ P. R. pestilentia laboraret, essetq; responsum, id accidere, quòd dij despicerentur, anxiam urbē fuisse, quia non intelligeretur oraculũ, euenissetq;, ut circēsiũ die puer de cœnaculo pōpam supernè despexerit, & matri narrarit quo ordine arcana pilenti, quod uehiculi genus est, cōposita uidisset. Qua re senatui nuntiata, tunc placuit loca uelis contegi, quà pōpa sequeretur. Ac ita ex illo peste sedata, puer qui ambiguitatē sortis absoluerat, prætextæ gestãdæ munus impetrauit. Ambiguitas autem oraculi fuit in uerbo

uerbo, Despicerentur: nam interpretabātur, deos & cæremonias negligi, quum tamen oraculū intelligi uellet, deos deorsum uersum aspici, quod nefas erat, & ad pollutionē sacrorū pertinebat. Vnde & nostri hodie in supplicationibus pueris & puellis ex fenestris uetant despicere. Item eosdem priscos deorum imagines gestasse, testatur idem Apuleius, qui inquit, Secūdus uestitu quidē similis, sed manibus ambabus gestabat altaria, id est, auxilia, quibus nomen dedit propriū deæ summatis auxiliaris prouidentia. Hinc quoq; in pōpa sacrificali nostri diuorum imagines uel reliquias gestitant. Itē & testimonio eiusdem constat, priscos consueuisse agere deorum personas, ita scribentis, Nec mora, quum dei dignati pedibus humanis incedere prodeunt. Sic argutè faceteq; iocatus Apuleius: dicimus enim deos incedere humanis pedibus quando homines in huiusmodi sacrorū pōpa, sustinēt personas & deorum nomina: de quibus Tertull. ait, Ipsos deos nostros sæpe noxij induunt. Hunc & nos ritū pariter seruamus, sed haud scio an tam rectè quàm bellè illud fiat: uereor, inquam, uereor, ne ijs in rebus dijs potius gentium quàm Christo gratum faciamus: nam illi suos cultores in supplicijs, ut Sallustius perhibet, magnificos esse uolūt, hic uerò nihil magis quàm illud horret, qui inquit, Tu autē quū oraueris, introito in cubiculum tuū, & clauso ostio, ora. Et quid igitur fiet nobis, si contra præceptū uenerimus? Imò fiat quiduis, nos tamen uenimus contrà: cuius rei ut magis pudeat, unū ex sexcētis, ethnicorū exemplum ualde mehercule memorandū ponam. Athenienses enim, ut Plato in suo Alcibiade secūdo

prodit, solebant quotānis multò sumptuosissimas sacrorum pompas celebrare, ac magno facere sacrificia apparatu. Contrà Lacedæmonij ea omnia præparcè, ut qui plus hærerent in precibus. Quapropter quoties res ulla inter eos erat populos, Atheniensium semper longè existebat inferior: qui tantæ calamitatis causam scire auentes, Iouem Ammonem per prophetam consuluere. Propheta ad ea respondit, id accidere, quòd Deus pluris Lacedæmoniorum castas preces, quàm Atheniensium magnifica faceret sacra. Nostram igitur ethnicorum æmulationē in supplicationū ritu, fas tandem aliquādo esset moderari, id quod maturè fieret, si procul à publicis supplicationibus omne ludicrorū genus, ac quicquid cōtra pietatis cultū est, de medio remoueretur. Quandoquidē modus iste supplicādi introductus est, ut in rebus secūdis ordine cuiusdā cælestis exercitus cōposito, læti triūpharemus de uictoria Christi in cruce adepta pro nobis, sicut Apost. ad Coloß. docet, ex quo crux ipsa ueluti signū militiæ Christi præfertur: aut in aduersis tristes Deum precaremur, ueneraremur, atq; imploraremus, ab eoq; ueniam, auxilium & pacem summißè peteremus.

De origine uasorum indumentorumq; sacerdotalium, ac de primo eorundē sacrandorū instituto, & unde usus tintinabulorū, item uelorum, cortinarum, candelabrorum & uexillorum. Cap. XII.

Calices in quibus consecratio diuini sanguinis fit, principio ligneos fuisse satis cōstat: atq; id pauperum Apostolorum institutum dixerim, qui sic uoluerunt modis omnibus

omnibus materiã auferre sacerdotibus inhiandi opibus, quas ipsi in primis neglexissent. Zepherinus postea mandauit, ut in uitreo uase, non in ligneo, ut antea, sacrificaretur. Antiquatum est id decretum paulatim, cautumq́;, ne in ligneo uase sacerdos rem diuinam faceret, propter materiæ raritatem, qua liquor imbibitur: neq; uitreo, quia fragile: neq; ex metallo, ob tetrum saporem, quem inde cõcipit: sed in auro, aut argẽto, aut si utrunq; desit, in stanno. auctor Gratianus. Sunt tamẽ qui hoc primùm Vrbano primo aßignent. Linteolum super quo inter sacra corpus Christi ponitur, Sixtus primus põtifex iußit, ne ex alio quàm ex lineo panno, & quidem purißimo fieret: id corporale uocant. Eiusdem quoque sanctio, ne sacra uasa profanæ attrectarent manus, præsertim fœminarum. Item ab Hebræis sumptum est, ut uestes sacerdotales, cum altarium tegumentis ac reliquis rebus ad usum templi necessarijs sacrarentur, & uestimenta ipsa sacerdotibus alijsq́; initiatis aßignarentur, qui ea induerent, quum sacris essent operam daturi. Quod Stephanus pontifex primus, apud nostros primò faciendũ statuit: nam in exordio surgentis religionis, sacerdotes rem diuinam facturi nihil superinduere consueuerũt, quum potius sese intrinsecus animi uirtutibus uestire, ac uitijs corporis exuere studerent, quàm nouos sumere apparatus, qui apud ipsos Hebræos magnæ habebantur uenerationi, teste Origene super Leuiticum, ubi ait, Inuenimus & uasa ministerij sancta uocitata, & uestimenta sancta dici, & loca nihilominus sacerdotibus aßignata. Quòd tintinabulorum sono populus inuitatur,

uocaturq́; ad ſacra audienda ſtatis diei horis, Sabiniani qui Gregorio ſucceßit, hoc decretũ eſt. Aliud inde Ioannis 22. Romani pontificis præſcriptũ manauit ad poſteros: is enim inſtituit, ut ter in ſingulos dies, tintinabula ad ueſperum pulſarentur, ac tum unuſquiſq; ter ſalutationẽ Angelicam diuæ uirgini ſacrã recitaret. Inſtitutum ita manſit, ut hodie ubiq; gentium ſit in uſu, atq; audito tintinabuli ſono, cũcti cõfeſtim in ueſtigio genua flectãt, atq; orent. Ipſorum autẽ tintinabulorũ uſus ab Hebræis itidẽ manauit: princeps enim ſacerdotũ, uti eſt apud Ioſephũ, lib. Antiq. 3. ſuperinduebatur tunica hyacinthina, ex cuius fimbrijs tintinabula pendebãt, quæ ſonitũ ederent, quũ ille eſſet ſancta ſanctorũ ingreſſurus. Sed Origenes rem commodè ſuper Exod. exponit, ſcribens, Habeat etiam pontifex per indumẽti circuitũ, tintinabula, ut ingrediens ſancta, det ſonitum, & non intret cũ ſilentio. Et hæc tintinabula quæ ſemper ſonare debent, in extremo ueſtimẽto ſunt poſita: idcirco, credo, ut de extremis temporibus & fine mundi nunquam ſileas, ſed inde ſemper ſones, inde diſputes, & loquaris, ſecundum eum, qui dixit, Memor eſto nouißimorũ tuorũ, & nõ peccabis. Ad hæc ergo modũ, homo noſter interior Deo pontifex adornetur, ut introire poßit, non ſolùm in ſancta, ſed in ſancta ſanctorũ, & reliqua. Sunt ſexcenti prætere a tintinabulorum uſus, præterquã in domo Dei, quod ſilentio prætereundũ duxi, quum tale quid perſequi lõgè à noſtro abeſſet inſtituto. Item & ab illis accepimus uelũ, quo apud eos ſancta à ſanctis ſanctorũ diuidebantur, & apud nos itidẽ altare princeps ab ea templi parte, in

te,in qua insidet chorus,separatur, tempore quadragesimali:itē cortinas,cādelabra,uasa,quibus utimur. Quæ omnia atq; id genus multa cùm Moses tum Salomon ad usum templi primùm inuenere, ut in Exodo & in Regū libris patet. Quòd uexilla circa dies paschales in tēplis erigūtur,id ea de causa fit,ut triūphus Christi,qui à morte insigniter resurrexit,solenniter repræsentetur:& illud uel ab ethnicis sumptū:nam quemadmodū illi signa militaria quæ deuicto hoste cepissent, ut certa uictoriæ signa in triūphis portabāt,referebantq; inter cætera honorū monimenta:sic nos paschali tēpore, uexilla in sacrorum pompa deferimus,in tēplisq; suspēdimus. Quo quidem tēpore rex ille noster fortißimus, mortis cōfractis uiribus,pede cōculcans tartara,soluit à pœna miseros,uictorq; de funere surgēs triumphauit pōpa nobili.

De primo apud Christianos imaginū cultu,deq; modo eas uenerandi à patribus constituto,atq; de prauo earundem abusu ad quæstum. Cap. XIII.

E simulachrorum origine, suprà in secundo est à nobis libro proditum: hîc de illorum cultu iam agamus, quem nō modò nostræ religionis expertes, sed, teste Hieron. omnes ferme ueteres sancti patres dānabant ob metū idololatriæ,qua nullum execrabilius scelus esse potest:nam quum Deum,ut perhibet Ioannes, uidisset nemo unquam,quam ei formam dabimus? etsi Moses dicit, Deus fecit hominem, ad imaginem Dei fecit eum. quod ad animam Euseb. De præparat. Euang. lib. 11. scienter refert:id quod Ioānes Damascenus ad corporis formam detorquere

detorquere nititur, quum de huiuſmodi imaginibus colẽdis cauſam agit. At Moſes nihil magis inculcat, ſicut ex cõpluribus tam Exodi quàm Leuitici cõſtat locis, quàm ne populus aliquid manu factum ueneretur. Et Propheta, Confundantur omnes qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulachris ſuis. Diuus quoq; Gregorius Serenũ epiſcopum Maßilienſem, quemadmodum in canonicis Decretis legitur, & ipſe epiſtola nona, lib. epiſtolarum 9. atteſtatur, reprehẽdit quòd imagines fregiſſet, & laudat quòd coli inhibuiſſet. Cæterùm quia Lex per præſentem umbrã, ut in Numeros paßim docet Origenes, futura bona ſignificabat, ideo legimus in eodẽ libro, Moſen iuſſu Domini feciſſe æneum ſerpentem, erexiſſeq; in eremo, ut ex populo, qui à ſerpentibus læſi eſſent, illum intuerentur, & ſanarentur. Hunc ſerpentem ait D. Auguſt. typũ fuiſſe Chriſti crucifixi, quòd perinde ſanentur qui hunc pendentem in cruce contemplantur, atq; qui illum aſpiciebant. Sed illud ipſum Seruator ipſe manifeſtius teſtatur, Et ſicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat uitam æternam. Hebræi ſerpentem tam ſalutarem non potuerunt non uenerari, quippe quem, ut rem ſanctam, religioſè ſeruarunt uſq; ad tempora Ezechiæ regis, qui eum poſtremò confregit, quò ſic populũ in idololatriam turpiter lapſum, ad priſtinum cultum reduceret. Fuit æneus ſerpens datus, ut ſignum diuinæ potentiæ: nam longo pòſt tempore Chriſtus ſeruator, qui, ut Apoſtolus ait, Dei imago erat, & loco Moſaici ſerpentis in crucem leuandus,

leuandus, nobis intuentibus salutẽ párere, formamq; humanam induere uoluit, & factus homo uisus cognitusq; est à mortalibus, id quod nunquã antea patuit, sicut ipse affirmat discipulis suis, ita loquens, Beati oculi qui uident quæ uos uidetis: dico enim uobis quòd multi Prophetæ & Reges uoluerũt uidere quæ uos uidetis, & nõ uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt, &c. Illi haud dubiè felices fuere, dicente Ouidio,

Felices illi, qui non simulachra, sed ipsos,
Quiq; deûm coràm corpora uera uident.

Et quia in ea humili forma, propria uirtute miracula supra fidẽ edebat, idcirco ut Deus habitus est. Cuius quidem rei fama efficiebat, ut undiq; populorum concursus ad eum fieret, qui illius faciem diuinæ lucis fulgore nitentem haud dubiè sic contemplabantur, & uenerabantur, ut eius effigiem iamiam mẽtibus infixam aut pingere uel sculpere tum primùm cœperint: quod cum primis fecerunt idolorum cultores, qui in rempublicam Christianã uenerunt, quod testatur Eusebius, qui circiter annum salutis CCCXX. claruit. Is in historia ecclesiastica lib.7. demõstrans Cæsaream cognomẽto Philippi, eam esse urbem quam Phœnices Paneadã uocant, ita scribit, Mulierem quam sanguinis profluuio laborantẽ à Seruatore curatam Euangelia tradiderunt, huius urbis ciuem constat fuisse, domusq; eius in ea etiam nunc ostenditur: pro foribus uerò domus ipsius, basis quædam in loco editiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius uelut genibus prouolutæ, palmasq; suppliciter tendentis imago ære uidetur expressa. Adstat uerò altera ære

nibilomi-

nihilominus fusa statua, habitu uiri stola comptè circundati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedes statuæ è basi herba quædam noua specie nascitur, quæ quum exorta fuerit, excrescere usq; ad stolæ illius ærei uestimenti fimbriam solet, quam quum summo uertice crescens herba contigerit, uires inde ad depellendos omnes morbos languoresq; conquirit, ita, ut quæcunque illa ualetudo fuerit corporis, haustu exiguo madefacti salutaris graminis depellatur, nihil omnino uiriū gerens, si antequam æreæ fimbriæ summitatem crescendo contigerit, decerpatur. Hanc statuam ad similitudinem uultus Iesu formatam tradebant, quæ permansit ad nostra usq; tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et nihil mirum, si ij qui ex gentibus crediderant, pro beneficijs quæ à Seruatore fuerant cōsequuti, huiusmodi uelut munus uidebātur offerre, quum uideamus etiā nunc & Apostolorum Petri uel Pauli & ipsius Seruatoris imagines designari, tabulisq; depingi. Hucusq; Eusebij uerba reddidimus. Iam apparet à Christianis positā fuisse statuam Christo, quum aut in humanis uitā ageret, uel statim post eius ascensum in cælum. Sed si Ioanni Damasceno credimus, ipse suam effigiem, ut sui præsentem memoriam, Abagaro Edissениorum toparchæ (erat ea gens ultra Euphratē) dono misit. Abagarus enim, auctore eodē Euseb. quum audisset Iesum innumerabilia edere miracula, quia morbo tētabatur, scripsit ad eū, suppliciter rogitās, ut se sanatū ueniret: cui Seruator per Ananiā tabellarium, qui Abagari literas tulerat, respōdit, se, postquam assumptus esset, missurum unū ex suis discipulis, qui eius ualetudi-

ualetudinem curaret. Fuit ille Tatheus unus ex septuaginta, qui postea id officium erga Abagarum præstitit. Interim dum toparcha expectando nuntium salutis, iã moræ haud satis patiens, animi pẽdebat, dicitur, ut Damasceno placet, misisse pictorẽ qui formã eius fingeret: sed pictor quũ ob uultus splendorẽ id efficere nequiuisset, fama est Dominũ admouisse ad faciẽ uestimentũ seu sudariũ, & illi suam effigiem impreßisse diuinitus, atq; mox misisse ab Abagarum, ut sic pium Regem consolaretur. Alterum id genus sudarium, dũ ad mortẽ subeundã ducebatur, dedisse fertur mulieri, quã profluuio sanguinis, ut suprà ostẽdimus, liberauerat, cui, si recentioribus credere uolumus, Veronica nomen fuit: quod undecunq; acceptũ fuerit, hodie Romæ persanctè seruatur in æde principis Apostolorũ. Item constans opinio est Lucã euãgelistam pinxisse in tabellis aliquot figurã Deiparæ uirginis, qua illa erat: quæ hodie in quibusdã locis tã sanctißimè custodiuntur, quàm religiosißimè coluntur. Apostolorum quoque imagines ad eorũ corporum exẽplum olim formatas à Christianis, idem Eusebius eo in loco attestatur, quem suprà citauimus, qui inquit, Sed antiquas ipsorum imagines à quibusdã conseruatas nos uidimus. Quod mihi uidetur ex gentili cõsuetudine indifferenter obseruatum, quòd ita soleãt honorare, quos honore dignos duxerint: insignia etenim ueterum reseruari ad posterorum memoriam, illorum honoris, horũ uerò amoris indicium est. hæc ille. Hinc igitur natum, ut meritò tam ipsi Seruatori, quàm eius diuis statuas & in templis poni, & uenerationi haberi consueuerit. Ac

quoniam eiusmodi diuorum memoria ut certo exēplari præ oculis posito, quam nobis imagines iugiter repræsentant, ad uirtutē & imitationem excitantur homines, atq; imaginis honor, ut Basilius inquit, ad exemplaris transfertur honorē: idcirco patres eam consuetudinem non modò admiserunt, sed auctoritate sextæ synodi quæ Constantinopoli habita est, imperantibus Cōstantino & Iustiniano II. ipsius Constantini filio, ut in decretis can. patet, statutū fuit, ut imagines sacræ diuorum in templis haberētur, magnaq; ueneratione colerētur, utpote quæ imperitioribus loco sacrarum literarum forent, ad quas etiam Romanorū ritu, de quo suprà lib. 2. cap. 23. memini, thus & cerei incēdūtur. Fuit is annus salutis LXXX. alter supra DC. uel, ut non nemo sentit, DCCIII. quo Agatho Romanam tenebat sedem. Deinde Cōstantinus pōtifex habita synodo, id decretū corroborauit, iussitq; ut imagines in porticu diui Petri depingerentur, quòd intellexerat à Philippo Imperatore eas è parietibus diuæ Sophiæ ignominiæ causa abrasas fuisse, propterea illum hæreticū pronuntiauit. Leo deinde tertius fanatico spiritu percitus itidem fecit, quem Greg. secundus pōtifex per literas admonuit, ut admissis quorundā improborū erroribus, ueram tandem amplexus religionē, delere diuorum imagines desineret. Postremò Leone IIII. Imperatore mortuo, Hirene eius uxor cum Constantino filio sexto, imperium obtinuit, mulier uiro multò prudētior, forma pariter atq; sanctitate insignis. Huius itaq; opera, conuentus trecentorum quinquaginta episcoporum est Niceæ factus, ut semel decerneretur, essentne diuorum imagines

imagines templis restituendæ, an res in omne tempus repudianda. Tum quia inter cunctos satis constabat, Deũ ab initio simulachrorum fingendorum præmonstratorem fuisse, ac postea statuas ipsas tam dijs quàm hominibus præclaris positas esse, partim memoriæ eorũ retinendæ causa, partim studio incendendi ad uirtutem animum illorum qui imagines intuerentur, uti suprà lib. 2. cap. 23. non utiq; obscurè demõstratur, magno omnium consensu est decretum, ut Romanorũ ritu ubiq; gẽtiũ in tẽplis haberentur, additaq; est colẽdi forma duobus carminibus expressa, ut res ab omni idololatriæ suspicione abesset, quæ ex Græco in Latinum ita uersa fuerunt,

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa:
Hanc uideas, sed mente colas quod cernis in ipsa.

Ecquis igitur tam dissolutus, tantaq; audacia præditus est, qui uelit poßitúe dubitare, seu aliter somniare, ne dicam sentire, uel cogitare de imaginum cultu, ac demum sit tot longè sanctißimorum patrum decreto constitutum? Cæterùm illud atque adeo desiderari posset, ut sacerdotes frequentius populum docerent, quonam pacto deberet & uenerari eiusmodi imagines, & apud eas sua offerre donaria: quod quia illi tacẽt, & uulgò ex suo usu tacere putantur, idcirco eò insaniæ deuentum est, ut hæc pietatis pars parum differat ab impietate: sunt enim bene multi rudiores stupidioresq;, qui saxeas uel ligneas, marmoreas, æneas, seu in parietibus pictas, uarijsq; coloribus litas imagines colant, non ut figuras, sed perinde quasi ipsæ sensum aliquẽ habeant, & ijs magis fidant quàm Christo, uel alijs diuis, quibus dicatæ sint. Quo

fit,ut stultitiam stultitia cumulãtes,illis offerãt aurũ,argentum,annulos gẽmatos,omnifariasq; gẽmas ibidẽ senio perituras. Et,*ut ad id faciendũ plures inescentur, illi qui talem segetem metũt,numos perforent,filoq; pendẽtes in collo aut manibus ipsarum imaginum suspendant, donaria in locis cõspicuis egregiè collocent,titulosq; apponant,quò nomina offerẽtiũ & dijs & hominibus notiora fiant. Sic bona pars hominũ per hæc magis delirare inducitur,ac insuper longa aliquoties itinera conficere,ut unam imaguncul㐠adeat,ibiq; donaria sua relinquat,prætermisso cuncto alio aut pietatis,aut charitatis officio:rata se omnino sat largitionis fecisse,sat pœnituisse,si inter itionẽ,lautius uictitando aurum obtulisset, in cuiusuis thecam numariã inde iturum. Quàm igitur sapientius,quamq; religiosius est ea ratione peregrinari, ut labore corpus dometur, sic, ut cogatur rationi seruire,& imagines uenerari,ut mens ad* Deum *protinus dirigatur, ac dona dare,quæ pauperibus usui esse poßint, quandoquidem ea dubio procul esse constat munera grata* Deo, *qui, ut* Socrates *apud* Platonem *in* Alcibiade 2. *ait,animum iustum respicit, non item munera. Atqui* Lactantius *manifestè demonstrat, quàm maximè aberrent illi qui aliter seu faciunt,uel sentiunt, scribens, Vestes igitur, gemmas,& cætera quæ habentur in pretio, siquis putat* Deo *chara, is planè quis sit* Deus *nescit, cui putat uoluptati esse eas res, quas etiam homo siquis contempserit,iure laudabitur.hæc ille.* Et *diuus* Hieron. *illum differens locum apud* Hieremiam, *Et argento & auro decorauit illud(de simulachro loquitur* Propheta) *ait*

ait, Qui quidem error ad nos usq; transiuit, ut religionē in diuitijs arbitremur. Eò etiam pertinet quod Plato lege uetuit, ne deorum imagines ex auro uel argento, ferróue aut ære fierēt, sed tantùm ex ligno uel lapide factas uoluit, ut ne criminosi ex occasione rei pretiosæ, existimarent se propterea deos placare aut decipere posse.

De decimarum & primitiarū ac primogenitorum redēptionis origine, & quis primus decreuerit, ut liceret sacerdotum collegijs fundos & prædia oblata recipere posſidenda. Cap. XIIII.

SVmmus propheta Moses, teste Iosepho, distribuit Hebræis possessiones, distribuit & Iesus eius successor: Leuitis uerò qui uacationem militiæ habebant, nulla terræ portio data, præter habitationē in singulis tribubus, & in suburbanis locis tantum agelli, quod satis esset ad iumenta & pecora alēda. Iste enim ordo Leuiticus uel sacerdotalis, sapientiæ ac scientiæ Dei operā impendebat, huic lex Dei cōmissa erat, cui ut aſsiduè absq; ulla solicitudine studeret, ac ne ob uictus inopiā cultus diuinus ab eo uel negligeretur, uel desereretur, necessum erat ut eū populus communiter iuuaret, qui si, ut probè ait Origines, quæ necessaria sunt, non præbuerit sacerdotibus & Leuitis, occupati illi in talibus, id est, familiaris rei curis, minus Legi Dei uacabūt. Illis autē nō uacātibus, neq; operam dantibus Legi Dei, tu periclitaris: obscurabitur enim lux sciētiæ quæ in illis est, te nō subministrāte oleū lucernæ. Quod tantū nefas ne ullo unquā tēpore accideret, Moses prudētiſsimus princeps legem tulit, qua, uti in

Numeris, Deut. extat, & à Iosepho simul exponitur, primitias & decimas omniũ frugũ omniumq; pecudũ sacerdotibus & Leuitis offerri mãdauit, sic, ut omnis qui possideret agrum, uel uineam, uel oliuetũ, uel etiam hortũ, & siquid esset quod exerceretur in terris, sed & siquis pecuaria haberet, is offerret ex illis Deo omne quod primũ esset, & decimas quoq;, id est, ad sacerdotes deferret: Deo enim offerri dicit Lex, quod sacerdotibus datur. Et hoc est quod docemur ex Lege, ut nemo homo legitimè utatur fructibus, quos terra produxit, nec animãtibus, quæ pecudum protulit partus, nisi ex singulis Deo primitiæ & decimæ, id est, sacerdotibus dentur. Atq; sic Moses, imò Deus ipse cuius iussu ille cuncta gesserat, auctor fuit, ut primitiæ & decimæ Leuitis ac sacerdotibus offerrentur. Hanc legem utpote Apostolica & Euãgelica auctoritate corroboratã, Origenes super Numeros, seruari etiam secundũ literã, sicut & alia nõnulla, necessariũ probat, aduersus eos qui ex titulo legis omnia sacra scripta interpretari uolebant, quod nostro quoq; tempore pleriq; tam stultißimè quàm audacißimè faciunt, dicentes, Si aliquid omnino seruandũ est secundũ literam, ut dicimus, hoc est, sine allegoria, sine arguta interpretatione, cur non & cũcta seruẽtur? Sed illi quidẽ nõ animaduerterũt aliud esse legẽ, aliud esse mãdatũ, aliud testimoniũ, aliudq; iudiciũ, quæ præcepit Dominus Mosi. Nõ est scriptũ, ut inibi ait Origenes, Hoc est mãdatum paschæ, sed, Hæc est lex Paschæ, quia lex umbra est futurorum bonorũ. Quũ ergo fit mẽtio Paschæ, ut de agno illo corporeo, debemus sentire spiritualiter, quia

quia pascha nostrū immolatus est Christus. Simili modo de azymis & cæteris festorū dierū obseruationibus intelligere debemus, quæ sub legis titulo denotantur. Sunt autē mādata legis, quæ secundū literā stant: & ita Seruator noster recipi atq; obseruari à nobis uoluit, quum dixit, Serua mandata: cuiusmodi sunt, Ne occidas, ne furtū facias. De nuptijs idē præcepit, ita dicēs, Scriptū est, Propter hoc relinquet homo patrē & matrē, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnē unā. Quod ergo Deus cōiunxit, homo nō separet. De primitijs & decimis mādatū similiter seruandū secundū literā, Domini uocibus docemur, qui in Euangelio inquit, Væ uobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis menthā, hoc est, decimam datis menthæ, & cymini, & anethi, & præteritis quæ maiora sunt Legis. Hypocritæ, hæc oportet fieri, & illa non omitti. Vide, sermo Domini uult quidē, ut omnino fiant quæ maiora sunt Legis, non tamen minora hæc omittantur, quæ secundū literā significātur. Quod à Pharisæis uult factum, multò magis uult à discipulis præstitum, quibus dicit, Nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm Pharisæorū & Scribarū, nō intrabitis in regnū cælorū. Quomodo autē plus uelit ut fiat à discipulis, quàm à Pharisæis, in eo declarat, ubi dicit, Dictū est antiquis, Non occîdes. Hoc seruabāt & Pharisæi. Discipulis autem dicit, Ego autem dico uobis, quia si quis iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio. Igitur ex his satis patet, oportere nos & primitias & decimas soluere, si uelimus nō modò iustitiā nostrā abūdare plus quàm Scribarum & Pharisæorum, sed eos officio tātùm æquare,

qui de fructibus terræ suæ gustare non prius audebant, quàm primitias sacerdotibus obtulissent, & Leuitis decimas separassent. Et quia munus primitiarum Domino offerebatur, ideo Eutychianus pōtifex Romanus uoluit, ut ipsæ fruges sic in altari consecrarētur, uelut apud Hebræos oleo & thure adolebantur. Seruatur hodie Eutychiani decretum nōnullis in locis. Verùm adeo sanctitas sacerdotum consenuit, & populi pietas refrixit, ut primitiarum nomen unà cum prouētu pene extinctum sit, quum hodie loco primitiarum, Dominicis tantùm diebus panes aliquot sua sponte alibi offerant, alibi uerò solùm duos tresúe dent, quos sacerdos prius consecret, ac eos inde frustatim diuisos populo distribuat, ut qui quondam illis diebus eucharistiā sumere consueuerat, ob eius rei memoriam, panem istum ante omnia cibaria prægustet. Atq; illud fit ad imitationem Christi, qui ita panem sacrare prius solebat, quàm illum suis discipulis uel alijs porrigeret, ut uescerentur. Decimæ uerò adeo etiam grauatè à multis dantur, ut nonnisi coacti id faciant, argumentantes magis egere qui eas dant, quàm qui recipiūt. Est aliud decimarū genus, quas sacerdotes sibi deberi cōtendunt ab opificibus qui manibus laborant, aut ab ijs qui mercaturam exercent, uel stipendiū faciunt, quales, auctore Iosepho, cōstat Abraham dedisse Melchisedech Solymorum regi, à quo est hospitio acceptus, ex præda quam profligatis Aßyrijs secū tulerat. Quot autē decimarū genera apud Hebræos essent, & quomodo Leuitæ & Sacerdotes eas inter se partirentur, quisúe modus foret primitias offerendi, Hieron. super Ezech. cap. 5. & 40. fa-

40. facilè declarat, cuius uerba idcirco ponere haud superuacaneũ duximus. Dicamus igitur, inquit, primùm iuxta literã δεκάδα, hoc est, decimam partẽ omniũ frugum Leuiticæ tribui populus ex Lege debebat. Rursum ex ipsis decimis Leuitæ, hoc est, inferior ministrorũ gradus, decimas dabant sacerdotibus. Erant quoq; & aliæ decimæ, quas unusquisq; de populo Israël in suis horreis separabat, ut comederet eas, quum iret in tẽplũ in urbe Ierusalem, & in uestibulo tẽpli sacerdotes & Leuitas ad conuiuium inuitaret. Erant autem & aliæ decimæ, quas pauperibus recondebant. At uerò primitiua quæ de frugibus offerebant, non erant speciali numero definita, sed offerentium arbitrio derelicta. Et in libello ad Fabiolã, de cibis & primitijs sacerdotũ, rem hanc luculẽtius disserens, dicit, Primitiæ ciborum & omnium frugũ atq; pomorum offeruntur antistiti, ut habens uictum atq; uestitum, absq; ullo impedimẽto securus & liber seruiat Domino. Primogenita mundorũ animalium accipiũt sacerdotes, & immundorũ pretia, hominũ quoq; primi partus redimũtur. Et quia conditio humana nascendi est cõmunis, pretium æqualiter offertur, sic moderatũ & leue, ut nec diues intumescat, nec tenuis prægrauetur. Aeditui & ianitores accipiũt decimas, & rursum decimas decimarum offerunt sacerdotibus, tanto illis minores, quanto ipsi maiores populo, &c. Quòd primitiarũ suo quisq; arbitratu, sicut Hieron. ait, plus minusùe dabat, illud tamẽ ter quotãnis facere debebãt: primùm enim circiter Pascha, quũ fruges maturescere inciperẽt, ut est in Leuit. cap. 2, Si autẽ obtuleris munus primitiarũ frugũ

tuarum Domino, de spicis adhuc uirētibus, torrebis eas igni, & confringens in morem farris, offeres primitias tuas Domino. Deinde ad festū diem Pētecostes, panes ex nouis frugibus cōfectos: postremò circa festum diē tabernaculorū, fruges ipsas iam collectas offerebant. Sed & unde ortū sit ut primi hominū æquè ac aliorum animalium partus Deo cōsecrati essent, iam appositè dicamus. Cur primogenita offerrentur Deo, causa ponitur in Numeris cap. 3. ubi legimus, Loquutus est Dominus ad Mosen, dicens, Ego tuli Leuitas à filijs Israël pro omni primogenito, qui aperit uuluā in filijs Israël, erūtq; Leuitæ mei. Meum est enim omne primogenitū, ex quo percussi primogenita in terra Aegypti, sanctificaui mihi quicquid primū nascitur in Israël, ab homine usq; ad pecus. De interitu primogenitorū Aegypti mentio fit in Exo. cap. 12. Sanè singuli primogeniti undecim tribuū, quando primi qui nascebantur in tribu Leuitica, ad tēpli ministerium applicabantur, de sacerdotibus redimebantur quinis siclis. Siclus autem quantum ualeat, suprà lib. 2. cap. 3. docuimus. Primogenitū uerò animalis non mūdi, aut mundo cōmutari, uel occidi solebat: etenim animal aliud mundū habebatur, quod edebatur: aliud non mundum, quod nō licebat offerre, sed uelut natura mūdū cōmutabatur, ut asinus, qui oue redimebatur: aliud itē non mundū, ut canis, quē neq; offerri neq; cōmutari fas erat, propterea occidebatur. Verùm ad propositū iā redeat oratio. Non abs re igitur Seruator noster hasce de decimis sanctiones approbauit, qui quippe uoluit, ut qui Euangelium annuntiarent, ex Euangelio uiuerent, ac propterea

pterea patres lege sanxerunt decimas esse soluendas, sicuti latè patet ex compluribus decretalibus pontificum epist. Quid, quòd Romanos Mosaicā legē in hoc non aspernatos istud institutū seruasse cōstat? nam Herculi decimas dare locupletibus ac nobilibus antiquus mos fuit: & Lucullus, quia hunc ritū seruasset, auctior factus est postea. auctor Festus. Quin & primitias dari cōsuetudo erat. Sanè Liberū patrem, qui & Bacchus dicitur, post deuictos Scythas, aliosq; populos, magno Ioui rerū primitias obtulisse, auctor est Ouid. in 3. Fast. Et Cyrū regē Persarū uictis Lydis, decimā quoq; prædæ Ioui dedisse testatur Herodot. Sed iam ad rem familiarem ueniamus. Vt enim Christus Seruator decimas non repudiauit, sic nec ex decimis opes priuatim congeri uoluit: quare ut uitium auaritiæ, quod, ut ait Apostolus, idolorum seruitus est, à suorū præsertim sacerdotum cœtu eijceret, repelleret, exterminaret, paupertatē elegit, eamq; suis discipulis maximè cōmendauit, quū dixit, Qui nō renuntiauerit omnibus quæ poßidet, nō potest esse meus discipulus. Et alibi, Vade, uēde omnia tua quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurū in cælo, & ueni, sequere me. Sed ut Christo paupertatē, quæ habet suū cōmodū, suamq; mūditiā, tribuimus, ita sordes ac mendicitatē minus aßignemus necesse est: siquidē ille dū inter mortales uersatus est, non ostiatim cibū petijt, quippe quē secū loculos detulisse, & suis discipulis abunde uictū suppeditasse, ac egenos simul iuuisse satis cōstat. Item ipsi Apostoli postea nec in cibarijs petēdis operā posuisse dicuntur, quando in Actis legimus pios Christianos certatim

poßeßio

possessiones uendidisse, & pretia earũ afferentes posuisse ante eorũ pedes, quæ distribuerentur singulis, prout cuiq; opus esset: & sic nemo inter credentes egens erat, quoniã omnia cõmunia habebant. Ecce magnas in communitate diuitias, quæ in priuato paupertas habebãtur: hasce diuitias nõ uetuit Christus à suis ministris poßideri, quæ cunctis egentibus usui esse possent. Quapropter Vrbanus uir sanctitate uitæ & doctrina singulari, qui sedere cœpit anno CCXXVII. ab eo, qui fuit humanæ salutis primus, decreuit primus, ut sacerdotibus liceret prædia ac fundos à cultoribus religionis oblatos recipere, nihilq; cuipiam priuatũ esset, sed ad cõmune bonum. Prædia recepta sunt, uel ad ipsum cõmune bonũ omnino, quandoquidẽ postea omni tempore fuerunt atq; sunt sacerdotum domus, collegia, ac monachorum cœnobia omnibus, & ipsis sacerdotibus communia, & alijs perhospitalia & apertißima. Etsi paulatim hominũ rapacitas & libido fecit, ut maiore ex parte obliterata fuerint extrema decreti uerba, id est, Ad commune bonum: & loco illorũ, illæ duæ semper religioni pestiferæ uoces, Meum & Tuũ, inscriptæ fuerint, quæ ita multos transuersos agunt, ut sacerdotiũ nihil aliud nisi quæstum, nisi hæreditatem ac dominatum esse putent, & quanto ueteres patres abstinentiam arctius constrinxerant, tanto isti intẽperantiæ fræna insolentius laxent. Quod postremũ effecit, ut priuata cõmoda longè potiora publicis haberentur: unde maleuolentiæ, simultates & odia orta: nanque ex cõmuni priuatũ facere, semper discordiarũ causa fuit. Cœpit deinde Romanus põtifex diues fieri, quem

Lucina

Lucina uirgo sanctißima, Marcello sedēte, moriēs primā omnium fecit hæredē. Hæc multis egit precibus cum Cornelio pontifice, ut apostoli Pauli corpus extra Capenam portam, uia Ostiensi, ubi capitis fuerat supplicio affectus, in suum prædium transferret, & Petrum in Vaticanū, quæ & ipsius Cornelij corpus in prædio quoq; suo sepeliuit. Deinde Constantinus eundem pontificem, ut apud uulgus fama est, locupletauit affatim. Sic alij alia dedêre loca, unde tam latè nunc patent opes. Cæterū Vrbanus in hoc sequutus esse uidetur Hebræos, apud quos sacerdotium opulentißimum fuerat, quoniā sacerdotes in honore haberi debēt, quos in primis paupertas in uulgus despicatiores reddere solet, atq; inde fieri, ut eis minus credatur, id quod religionē maximè offendit.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. VII.

De monasticæ uitæ principio. Cap. I.

DE Euangelicæ & Apostolicæ uitæ initijs hactenus diximus: in hoc uerò uolumine nouus ac uarius uiuēdi modus demonstrabitur. Quū enim à maioribus tātopere degeneratū, ab eorumq; disciplina ac uitæ sanctimonia sic longè discessum foret, ut suprà est sparsim declaratū, tā Romani deinde pontifices, quā ubiq; gētiū antistites nihil prius, neq; quicquā antiquius habuere, quā ordinis sacerdotalis sic labentis reuocare gradū, sic peccātis coërcere insolētiā, promulgatis

gatis ab se nouis quotidie legibus, ad melioris uitæ institutionem. Ad hæc indixere graues pœnas, qui deinde contrà ac liceret, fecissent, ut quò minus odissent peccare uirtutis amore, hoc formidine pœnæ facilius à malefactis manus abstinerent. Nec eo quidem pacto perinde profecere, quoniam à degustatis uoluptatibus haud facilè animus auocatur: quare nonnulli postea extitere bonæ frugi patres, qui uiam sequuturis facerent, qua à deuio ad rectum iretur. Porrò ij omnibus quæ in terris miramur, contemptis, Christum complexi, id est, ueritatē, pietatem, innocētiam, mansuetudinem, solùm diuinis rebus operā dederūt, quorū principes fuere Paulus, Antonius, Hilarion, Basilius, Hieronymus, ac plerique alij, qui ab initio sanctitate pollētes, ueluti nouæ religionis plantæ in Aegypti Syriæque solo quāuis sterili feliciter increuere, nullo tamen adhuc certo uiuēdi ritu: nam id tēporis huiusce uitæ genus simplex ac liberū erat, ut istis omnino cæremonijs minimè obstrictum, quas hodie monachi obseruant. Vestitū honestū pro iure suo quisque sumebat: item nullū uotorū uinculū, ita ut integrū unicuique foret manere, aut proficisci quò terrarū uellet: uel si quem eiusmodi sui instituti pœnituisset, etiā potestas esset ad pristinam redeundi uitam, non absque tamē inconstantiæ nota. Quòd si deinceps per nouas hominū leges, inuiolatū permanere licuisset, lōgè sanctissimos omni tēpore monachos habuissemus, quando improbi haud diu monachi fuissent. Petebant loca utplurimū deserta, hoc est, eremū, unde eremitæ dicti, quasi eremum colentes, quos Græci anachoretas uocant, & quia soli uiuebant, ideo nostri monachos nūcuparūt, id est, solitarios: uerū

paulatim deinceps cœperūt gregatim agere, uti infrà dicetur. Atq; ita à principio monachi precibus, ieiunijs, uigilijs, literarumq́; studijs dediti, procul ab omni hominū cœtu, tantùm duriter uictitando, ac sese manibus exercē do, exemplū bene uiuēdi posteris ediderunt. At isti dein superiorum eiusmodi uestigia sequuti, familias singuli suas, ut perappositè infrà dicetur, instituêre, illisq́; uiuendi normā præscripserunt, ut & uerbo & facto, quemadmodum ipsæ familiæ prædicāt, uitā planè Apostolicam mortalibus referrēt. Ad hunc deniq; modū, Christianus populus unam legē, unam religionē cōplexus, in uarias sectas est diuisus. Sed de monastici instituti initio longè post homines natos nūc celeberrimi, iam dicamus. Itaq; olim inter multos, teste Hieron. quæsitum est, à quo potissimùm eremus sit primùm habitari cœpta: quidā enim altius repetentes, Heliam & Ioannem Baptistam eius rei auctores faciūt: sed ut is plus quā propheta, ita ille plus quàm monachus censeri debet. Alij Antonio aßignant, alij cuidam Paulo Thebæo, ob id ipsum primo eremitæ nuncupato, quòd anachoreticæ uitæ primus fundamē ta iecisset, id quod uel Hieron. cōprobat. Hunc igitur ueluti exemplar, illum ut exemplum ad imitandū fuisse dicunt. Ego uerò, quando in re ambigua unicuiq; liberum est coniectare, crediderim institutum monasticæ uitæ ab Essæis siue Essenis, ita appellat Plinius, quorum secta apud Iudæos admodū celebris habita est, ad posteros manasse, quoniā illi ferè per omnia eā ducebāt uitam, quam inter nos monachi ex præscripto legis agere solent. Et, ut legentibus id perspicuè pateat, non otiosum erit hîc

Philonis

Philonis uerba subijcere, quæ Eusebius lib. 8. Euangel. præpar. repetit, ita scribens, Palæstinã maxima gens Iudæorum habitat, inter quos, qui dicũtur Essæi, cõperiũtur plures numero, ut opinor, quã quatuor millia: Essæi dicti, quasi sancti Græcè, quoniã Dei cultores præcipuè sunt, non animalia sacrificantes, sed mentes suas uirtute munitas, offerendas Deo putantes. Nemo inter eos puer, nemo adolescens, propter instabilitatẽ ætatis, sed uiri omnes, aut senes sunt. In ciuitatibus non habitãt, existimãtes ut contagionem aëris corporibus, sic conuersationẽ uulgi animo nocere. Horum alij agros colunt, alij pacificas artes ad utilitatem suam & proximorum exercẽt, nec aurum nec argentum reponunt, nec ingentes agros laudant, sed tantum colunt, quãtum necessitati possit sufficere. Ii enim ex omnibus pene hominibus, soli pecuniam & fundos negligentes, uirtute ditissimi putantur, facilitatem uiuendi & paucorum indigentiam, rectè magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorum tela, enses, galeas, scuta, cæteraq; belli instrumenta factitat: sed nec eas artes exercẽt, quibus facilè omnes in improbitatẽ labuntur. Nulla mercatura, nullus cauponatus, nulla eis cognoscitur nauigatio, omnes rapinæ occasiones depellũt. Nemo seruus apud eos, sed quum uniuersi liberi sint, alteri alteris seruiunt: omnes enim, aiunt, quasi mater, eadem natura genuit: quare quanuis non uocemur, sumus tamen re ipsa fratres. Illam philosophiæ partem solũmodo approbant, qua de Deo & de creatione omniũ scrutamur: morali maximè inuigilant, ad quam absolutè cõsequendam paternis legibus adiuuantur, quas rectè in-

telligere nemo ſine diuino auxilio poteſt. Has ſemp̄ quidem, ſed maximè ſeptimis quiſq; diebus docētur: dedicata enim ſeptima dies deputatur, in qua cæteris omnibus neglectis, ad ſacra loca concurrentes, quæ ſynagogæ appellantur, ordine ſub ſenioribus iuniores cōſidere ſolēt, leguntur q́; Scripturæ diligenter, & exponuntur à peritiſsimis. Diſcunt igitur piè, ſanctè, iuſteq́; uiuere, triplici regula utentes, amore Dei ardentiſsimo, uirtutis cultu diligentiſsimo, charitate proximi feruentiſsima. Quòd igitur ſummè Deū diligant, multa nobis argumento ſunt, caſtitas perpetua, iuriſiurandi nulla mentio, mēdacij odium, & præcipuè quòd bonorū omnium, nullius mali cauſam Deum opinantur. Quòd uirtuti ſtudeant, patet, quia pecuniam negligunt, gloriam ſpernūt, uoluptatem oderunt. Charitatis autē argumenta ſunt, beneuolentia, ſocietas, æqualitas: nullus enim domum habitat quæ omniū cōmunis non ſit, unum ærarium, unus ſumptus omnibus eſt. Præterea ueſtis cōmuniter omnibus propoſita, cōmunis cibus & potus, communis mēſa, omnis deniq; uita communis eſt. Hactenus Philo apud Euſebium. Si quiſpiam ex noſtris monachis qui regifico menſarum apparatu uiuunt, qui uoluptates libare peritè norunt, qui honores gnauiter ambiunt, qui pecuniæ ſtudiū ſemper immodicum habēt, hæc aliquando legerit, ſecumúe reputauerit, nónne eū pudebit, quòd iuſtitia ſua nō modò plus quàm Eſſenorum non abundet, ſed longè magis flacceſcat, lāgueatq́;? Ab Eſſenorū igitur religione profectū meritò credere æquum eſt, ut apud nos monaſticæ uitæ inſtitutū coaluerit, quo ſimiliter Paulus Thebæus

ut Antonius, ambo Aegyptij homines à primo olim imbuti, ac illud postea insigniter æmulati in primis esse uidētur. Sed Antonio initiū rei huius iure optimo acceptū referri decet, qui, etsi nō ante omnes fuit, primus tamen mirè omniū studia ad eam uitā degendā incitauit, monachorumq; dogma instituit, sicuti deinde Basilius in Græcia fecit. Adauxit & id tēporis pium institutū Hilarion in Syria, qui quum sanctitate iam clarescceret, Gazæ tres cuiusdā nobilis matronæ filios simul repēte morbo affectos inuocato nomine Iesu, extēplo sanauit. Quod postquam auditum est, & longè lateq; percrebuit, certatim ad eum ex Syria & Aegypto cōfluebant, ita ut multi crederēt Christum esse uerè Dei Filiū, & se monachos profiterentur. Nondum enim cœnobia erant in Palæstina, nec quisquam monachos ante diuum Hilarionem in Syria nouerat, ille fundator & eruditor huius instituti ac studij in hac prouincia fuit. Habebat Dominus Iesus in Aegypto senem Antonium, habebat in Palæstina Hilarionem iuniorem. hæc ex Hieron. Ad Antonium redeo. Vixit Antonius in solitudine in Thebaica regione Aegypti, cōdiditq; ibi cœnobium, ubi cum Sarmata, Amata, & Machario suis discipulis, precibus tantùm deditus erat, in pane & aqua omnis eius uictus consistebat, cuius sanctitas ita celebris erat, ut Helena Cōstantini mater se & filiū per literas illi cōmēdarit. Obijt mortē in eremo, annos CV. natus, q fuit annus salutis humanæ CCCLXI. Discipuli eius Amatas & Macharius (nam Sarmatā Saraceni impetu in Antonij cœnobium facto, interfecerāt) monasticū ordinem postea tam uitæ sanctimonia, quàm institutis,

institutis, mirum in modum propagarunt. Ac eiusmodi uitæ monasticæ principium tale fuit.

Quãdo primùm ordo monasticus tribus uotis astrictus fuerit, & quis primus ea uota introduxerit, uestitumq́ religiosum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipse abiuerit in plures familias. Cap. II.

Ost annum quàm Antonius, de quo suprà est mentio facta, erat mortuus, circiter CLXVI. *claruit Benedictus Nursinus in Vmbria Italiæ regione natus. Is in solitudine perdiu uersatus, se demum Sublacum seu Sublaqueum contulit, quod est Latinorum præclarũ oppidum, lacui codẽ & tamen prisco nomine proximũ, distatq́; ab urbe Roma circiter millia passuum quadraginta. Hic quum à multitudine ob sanctitatis famã adiretur, & ei secundũ religionem nihil solitudine gratius esset, postremò eius celebritatis uitandæ causa, Caßinum in ea regione peruetustum oppidum uenit, ibiq́; sibi sedẽ posuit, sparsosq́; & soliuagos ad id tempus monachos in unum contraxit cœnobium, mores & uitam, tribus munitam uotis, quæ prius non fuerant, quàm Basilius cum certa uiuendi formula constituisset in Oriente, instituit parũ uulgatæ obseruationis. Sanè Basilius Cæsareæ Cappadocũ præsul, qui circiter annum salutis humanæ* CCCLXXXIII. *doctrinæ pariter atq; sanctitatis summis floruit laudibus, primus omnium obligauit monachos nouis legibus, ut post annum, quàm quis in collegiũ uenisset, si in eo uellet uitæ instituto permanere, uoueret se castè uicturum, nihil possessurum, ac dicto præfectorum fore audientem,*

quò se in perpetuum omni sua abdicaret uoluntate. Fuit postea Basilij decretũ iuxtà ab omnibus receptũ. Quanquã paupertatis uotum multò antiquius esse uidetur, si Vrbano pontifici Romano credimus, qui amplius CXL. annis Basiliũ antecessit: quando in epistola, quæ eius nomine legitur, inuenimus, ita usu uenisse, ut qui Apostolorum imitatores existerent, paulatim uota facerent se nihil proprium habituros, quò æquè rerum cõmunitas, ac Apostolicæ uitæ institutum omni tempore uigeret: siquidem ipsi Apostoli ad docẽdum Euangelicum dogma quoquouersum à Christo missi, in mãdatis, quemadmodum diuus Petrus apud diuum Clementem lib. Recognitionum 2. testatur, non habuerunt proprium aliquid dicere. Cæterũ isthæc tria uota iam inde à principio tanti esse cœperũt patribus, ut illi posthac lege sanxerint, etiã presbyteros quos seculares dicũt, debere uotũ castitatis, id est, pudicitiæ seruandæ perpetuò saltem tacitè facere, ac per id, haud licere cuiquã eiuscemodi uotis obligato, astrictoq́;, deinceps matrimonium contrahere, & siquis contraheret, illud omnino minimè ualere. Vnde breui pòst quæstio incidit, an tale coniugium deberet stare nec ne. Et D. Augustinus, qui Basilio æqualis fuit, in primis permultis rationibus probauit cõnubia post uotũ cõtracta nõ debere dirimi, ueluti in decretis, 27. q. 1. cap. Nuptiarum. planè extat. Item Benedictus dedit suis monachis nouũ uestitus genus, constituit modum orãdi, & tenue uictus alimẽtum, ac nouam abstinentiæ normam. Et ut appareret eum cœtum fuisse ex summo mortaliũ usu, res mirandũ in modum postea paulatim creuit, abijtq́; in plures

in plures

in plures familias, Cluniacenſes Camalduēſes, Valliſumbrenſes, Mōtoliuetenſes, Grandimontenſes, Ciſterciēſes, Syluestrenſes, qui Humiliatorum cognomen ferunt, Cæleſtinos, diuæ Iuſtinæ, & eremitanos diui Hieronymi, poſtremò per Martinū quintū, in familiam diui Benedicti adſcitos. Quem ordinem à patrū norma iam collapſum, Lupus Hiſpalenſis eius familiæ præpoſitus, nouis inſtitutis inſtaurauit, de cuius exordio in capite inſequenti prodetur. At ij quidem monachi, & ſiqui alij ſint (quotidie enim ſunt, qui ut ignauiæ ſuæ potius quàm religioni conſulant, nouas inducere ſectas conentur) ex uno uelut fonte manaſſe dicuntur. Cæterùm qui tū primùm inſtituti fuerunt, Benedictinos fuiſſe tradūt, qui nigro hodie amiciuntur colore, tunica laxiore, ac diſcincta, & ad pedes uſq; demiſſa, amictu capitis, quē cucullū uocāt, in humeros & ſcapulas breuius reiecto, quàm cæteris: ſubter candida tunicula, & ea quidem lanea, cū cilicio, ocreati genutenus incedunt, tondentur nouacula à uertice infra dimidiū caluæ: capillus infernè reciſus in parui circuli ſpeciem, circa aures & tempora, totum ambit caput inſtar coronæ, unde ipſe uertex deraſus corona nūcupatur. Item à carnibus perpetuò ſe abſtinent, niſi quū ægrotare cœperint. Vnde monachi qui hodie continētcr carnibus ueſcuntur, quorū numerus ubiq; gentiū extra Italiam ingentiſſimus eſt, perpetuò ægrotent neceſſe eſt, niſi uelint impudenter fateri, ſe contra ſuas leges facere. Atque ita monaſtica inſtituta ut humana, haud diu inuiolata ſtetêre, hominum moribus ſemper in deteriora inclinantibus, ac diuitijs pietatem, quæ ut mater illas

à principio ordini pepererat, cõtaminantibus. Quo factum est, ut monasticũ nomen sæpius varieq; instauratũ in plures abiuerit familias. Itaq; Cluniacensium ordo ex Benedicti obseruatione, apud Masticensem seu Masticocensem (utrunq; scriptum reperio) Burgũdiæ pagũ, ab Odone abbate quẽ dicunt, instituitur, quibus locũ dedit & extruxit Gulielmus pius Aquitaniæ dux: qui fuit annus salutis DCCCCXVI. Haud ita multò pòst Camalduensium religio orta est, auctore eius congregationis Romoaldo Rauennate: fuit is monachus Classensis cœnobij: est locus iste haud procul Rauẽna, qui celebritatis fugiens in Hetruriam peruenit, ibiq; in summo Apennini iugo, locum à quodam Madulo incola cõsequutus, unde nomen ordini inditũ, nouæ familiæ fundamẽta iecit, candido sumpto amictu. Sunt hodie in eminentißimo iugo mõtis duodeuiginti sacella, ubi perpetuum silentiũ, quarto & sexto hebdomadæ die pane & aqua transigũt ieiunia, nudis pedibus, humi accubantes: uerùm in alijs locis uita eorũ remißior est. Item in ea Apennini parte, quæ Vallis umbrosa uulgò dicitur, circiter annum salutis MLX. Ioãnes Gualbertus nouam monachorum familiã instituit, eamq; à loco appellauit Vallisumbrẽsem. Is Florentia oriundus, ac claro loco natus, quũ fratris percussorem fortè obuiam habuerit, quia illi ueniã petenti non negasset, imago crucifixi, quæ in proximo fano D. Miniatis erat, uisa ei est: post hæc inibi orãti inclinasse parũ caput, perinde quasi id pietatis facinus cõprobasset. Ea imago hodie uisitur in eodẽ D. Miniatis tẽplo, quod in colle prope Florẽtiã extat. Ioãnes eo motus miraculo, in solitu-

in solitudinẽ cõceßit, auctorq; nouæ religionis fuit, amictumq; sibi induit cœruleũ, quo nunc utuntur. Montoliuetenses eo anno, qui fuit MCCCCVII. salutis, esse cœperunt, quo triũ põtificũ pestilens discordia orta est. Ij Senenses primùm fuere, quorũ princeps Bernardus Ptolemæus, qui pro tẽporum cõditione, capto mutandæ uitæ consilio, in proximũ urbi collẽ egreßi sunt, eumq; ex nomine illius Ierosolymitani Dominicis frequentati uestigijs appellantes, sese candido induerunt amictu, Greg. XII. probante. Grandimõtensem ordinem Stephanus in Auernis amplissima familia ortus, in Aquitania primus instituit, cui mons in quo mox sedes illius familiæ locata est, nomen dedit, multis uiuendi mutatis, aut ex integro cõditis legibus. Iisdem ferè temporibus Robertus Molismensis abbas, quum priscã disciplinã iam minimè retineri animaduerteret, uiginti & amplius comitatus monachis, Cistercium locũ in Burgundia Cabilonensis diœceseos, uastæ solitudinis, ac horrendi aspectus petijt, ibiq; immoratus celeberrimi ordinis auctor fuit, quem à loco Cisterciensem nuncupare uoluit. Sunt qui hoc cuidã Ardingo monacho aßignent, quòd ille Robertũ impulisset ad cõmigrãdum in eũ locũ, perinde quasi qui hortatur, nõ qui facit, primas iure ferre debeat. Fuit is annus salutis MXCVIII. Claruit in hoc Bernardus Castilionensis homo Burgũdus nobili loco ortus, qui Cistercięsi cœnobio prius inchoato, monasticũ induit habitũ, tantũ inde nomẽ eruditionis & sanctitatis est adeptus, ut Claraual lensis sit abbas factus, quem locũ Robertus uir illustris nõ multò prius sumptuosè extruxerat. Cẽtesimo deinde

anno, Humiliatorũ ordo in Germania oritur: exordium rei tristе, sed læti successus: multi enim mortales aut bello capti, aut quia fides eorũ suspecta esset, fuerant ex Cisalpina Gallia, iussu Federici, cui Barbarubræ cognomen fuit, qui tum Italiam armis diuexabat, in Germaniam cũ liberis & uxoribus traducti. Sunt tamen qui ab Henrico id factum tradunt. Iĵ longiorem moram pertæsi, aliquando albis uestibus induti, uiri fœminæq; humiliter Federico ad pedes prostrati iacuere, ueniã implorantes. Istorum lachrymis uestituq; motus Imperator, potestatem fecit omnibus in patriam abeundi: qui postliminio reuersi, uoto, ut uerisimile est, in eo ritu perseuerasse dicuntur, lanificio & precationibus dediti. Inde, ut fit, res à modico principio orta adeo creuit, ut eam piè inchoatã auctamq; Innocentius tertius primùm, deinde pleriq; alij Romani pontifices approbarint. Cælestinorum religio octogesimoquarto circiter anno pòst orta est: Cælestinus quintus Rom. pontifex fuit auctor, prius quàm ad pontificatũ uocaretur, anachoreta; idcirco uoluit ad eremi decus, ex se hanc familiam párere, quæ breui usq; eò creuit, ut non potuerit auctorem incepti ut uani pœnitere. Itẽ in Anglia diuus Gilbertus suam instituit religionẽ, sicuti in Germania Mellicenses, Castellenses, & Burfeldenses, alij ab alijs diuerso tẽpore instituti fuerunt. Sic quotidie à nouis hominibus nouæ inducũtur religiones, inter se tã uersicolori uestitu, ꝙ ratione uitæ minimè conueniẽtes, perinde quasi uitia animi, cuius ductu ad bona seu mala nos applicemus necesse est, tãtummodo extrinsecus per eiusmodi studium possint penitus euelli. Quid,

quòd

quòd pene totidem monacharũ familiæ institutæ sunt? Sed, ut iam iustum iter conficiamus, haud prætereũdam ducimus congregationẽ diuæ Iustinæ, quæ postremò ad pristinã diui Benedicti dogmatis disciplinã instaurata, hodie ut religionis caput, supereminet omnes. Eius rei auctor fuit Ludouicus Barbus Venetus uir religiosissimus, Patauij in cœnobio ipsius diuæ Iustinæ, unde nominata est: hanc Eugenius quartus plurimũ auxit. Atq; monachi primi omniũ introduxerunt in Ecclesiam Dei uota sacra, & uestimenta profana simul religiosa fecerũt. Nam illi monachi superiores, ut proximo capite ostẽdi, pro suo arbitratu uestiebantur. Nec Iudæis indumẽtum aliquod interdictũ erat, præter id quod esset è lana & lino contextũ, sicut Deuter. cap. 22. patet. Itẽ modũ orandi quamlongissimum, ieiunia frequentiora, & piscium escam assiduam, ad extenuandũ corporis robur, quò sui debiliores militiam Christi exercerẽt. Sed & de reliquis initiatorum ordinibus, eorumq; initijs iam dicamus.

De origine Hieronymianorum, Canonicorum regularium, Augustinianorum, Cartusianorum, Carmelitanorum, Præmõstratensiũ, & Crucigerorum, atq; eorundẽ habitu, uictu & cultu. Cap. III.

Ieronymus Eusebij filius, ortus Stridone, (quod oppidũ olim ad Pannoniã & Dalmatiam pertinebat, sed Gotthi direptum euerterunt) Romæ Græcis Latinisq; literis egregiè institutus, sanctioris uitæ colẽdæ causa in Iudæam se contulit, ubi & Hebraicam linguam didicit: ita triplici lingua eruditus, de rebus diuinis scribendi onus

suscepit, in quo omnes neruos ætatis, industriæ, doctrinæq; suæ contendit: cuius scripta ut sancta, breui pòst tẽpore patres receperũt, receptaq́; approbarunt: etsi scio esse quosdam, qui id factum Damaso pontifici falsò aßignent, quippe qui perdiu ante Hieronymũ excesserat è uita. Postremò locũ circa Bethlcem sibi construxit, ubi reliquum uitæ Apostolico ritu egit. Hinc factum est, ut permulti deinde Hieronymi ipsius instituti imitatores extiterint, ortaq́; sit noua quædam familia, quæ à Hieronymi nomine, quem sui instituti, quãuis longè diuersi ab eo quo ille uixerat, utcũq; auctorẽ faciunt, Hieronymiani sunt appellati: qui natiuo amiciuntur colore, pallioq́; super tunicam rugato, atq; superiore parte à summo ad imum scisso, scortea zona tunicam succingunt, soleis ligneis pedes muniunt. Sunt & Hieronymiani, eremitani, de quibus proximo capite meminimus, quorum ordinis quidam Carolus cognomento Granellus homo Florentinus, auctor fuiße dicitur, qui eremitanum sua sp̃ote induisset uestitum, sedemq́; sibi optasset in Fesulanis montibus. Alij tradunt nõ Carolũ, sed Redonem quendã Mõtigranelli comitẽ primùm eos eremitas sub ritu diui August. ad Fesulas, Greg. XII. probãte, instituisse. Imò sunt qui cõmententur hanc primùm familiam à Hieronymo in eremo institutam, & eam auctam ab Eusebio Cremonensi, ac plerisq; alijs præcipuæ sanctitatis uiris, qui cũ eo uixerant, & sic accidisse, ut postea melioris uitæ exẽplo, plures unã æmulati rẽ, modicis, ut fit, principijs ortã, sæpius instaurarint, atq; eo pacto alios ex uno ordine Benedictinos, alios Augustinianos esse sequutos, alios in

suo

ſuo permanſiſſe inſtituto. Itẽ parũ liquidò traditur, an Aurelius Auguſtinus eas familias inſtituerit, quarũ hodie uulgò auctor fertur. Itaq; duplex opinio ad poſteros manauit de initio Canonicorũ, quos uulgus Regulares uocat, & eorum qui ab eremo nomen ferunt. Canonici pertinaciter affirmãt Auguſtinũ, ut primũ Hipponenſis eſt epiſcopus factus, redegiſſe ſuos ſtatim canonicos ad eã uiuẽdi regulã, quam inter ſe in præſentia ſeruãt. Quinetiã iactitant illud Apoſtolorũ fuiſſe inſtitutum, id quod Thomas Aquinas in ſuo opere ſecũda ſecũdæ cõprobat: quia illi, ut ait, poſt aſcenſum Chriſti in cælũ, in monte Sion, de genere uitæ deliberantes, communia inter ſe omnia, ac tria uota corã Deo ſtatuêre. Ita ſi Thomæ teſtimonium amplectimur, non tam ab Auguſtino eſt ordo inſtitutus, quàm renouatus: cui tamẽ ob illud ipſum, non immeritò debet principium rei acceptũ referri. Sic origo in dubiũ trahitur. At Auguſtiniani eremitani ſe priores inſtitutos aſſeuerant ab ipſo diuo Auguſtino, quum ille eatenus fuerit in eremo, ut quidam ſcribunt, quoad Manichæis in terra Africa ſæuientibus, Hipponẽſi diœceſi eſt præfectus. Per hunc modũ de utriuſq; ordinis origine ambigitur. Verùm aliã ferunt huiuſce collegij originẽ: multi enim, ut aiũt, mortales Auguſtini adhuc uiui ſanctitatem ſingularemq; doctrinam ſequuti, omnibus neglectis quæ poſſederant, in eremũ conceſſere, unde eſt eremitanorũ nomen deductũ. Cæterùm ſiue ab eo, quod eſt ſuprà ſignificatum, ut qui in deſertis locis cum illo eſſent, ſint in unum congregati & inſtituti, ſiue ipſius uitã & dogma ſequuti, paßim deſerta loca coluerint: hæc

de

de utriusq; familiæ initijs habui dicere. Atq; ista Augustiniana familia, prima est ex monachis mendicantibus: sunt enim quatuor primariæ, uti infrà appositè demonstrabimus, & uulgò mendicantes uocitantur, quòd religionis causa, uel atq; adeo ut in otio uiuant, mendicitatẽ perpetiantur, qui solùm precarium quæstum faciũt, unde se sustentent. Verùm haud scio, qua ratione isti monachi debeant in mendicando semper hærere, quando satis constat Christum non mendicasse, & Apostolos non expectasse ab alijs uictũ otiosos, scribẽte Paulo ad Corinth. Et laboramus operantes proprijs manibus: ac primos monachos in Aegypto, teste Chrysost. exercuisse sese manibus laborando. Item D. Frãciscus, cuius secta longè frequentißima est, uoluit suos monachos uictũ quærere manuum laboribus, ac non prius ad mendicandum aggredi, quàm laboris pretium esset negatũ. Extat in eius testamento illud præscriptum. Igitur hinc uidere licet, omnes æquè debere Apostoli institutũ sequi. Ad rẽ redeo. Sed ne quidẽ mirũ, si res in dubio uersetur, uel duæ tresúe familiæ ad unũ referantur auctorem, quum bene multæ aliæ præterea sint congregationes, quæ Hieronymi, Augustini, Benedicti, ac quorumlibet diuorũ regulas ab illis, sicuti perhibent, editas profiteantur, quas tamẽ tãtum abfuerat, ut ipsi instituissent, ut etiã ne tale quid unquam fortè cogitassent futurũ. Canonicis tunica candida cum lintea toga, sub nigro pallio est: tegumentũ à scapulis impositũ ceruicẽ totumq; contegit caput, præterquã fronte. Eremitanorũ uestitus diuersus est, nigra tunica amiciuntur, concolor tegmen à scapulis ad caput inducunt,

ducunt, ſubter candida tunicula, ſcortea cinguntur zona, cui cōnectitur fibula confecta ex bubulo cornu, calceati ut cōmunis eſt uſus. At penes utroſq; nunc præcipua eſt uarietas nominis, quod ut ſæpius eſt inſtauratū, ita in plures diuiſum eſt familias: nam congregatio alia Canonicorū Seruatoris, quæ & Scopettina nūcupatur, cuius auctores fuere Stephanus & Iacobus uiri Senēſes ſanctitate illuſtres, quam Gregorius undecimus ſuo probauit conſenſu. Alia Friſonaria, à loco in Lucenſi agro Hetruriæ regione, quam & Lateranēſem appellāt: hāc Eugenius quartus plurimū adauxit. Tertia D. Georgij in Alga Venetijs à Laurentio Iuſtiniano inſtituta, cœruleo utuntur habitu. Et denique ſiquæ aliæ ſint, iam eas miſſas faciamus, breuitati conſulētes, quoniā ſæpe more fungorū, ſubitò oriri ſolent. Ad Cartuſianos ueniamus, quorū exordium incidit in annū ſalutis MLXXX. Quidam enim ſingulari doctrina, nomine Bruno, homo Colonienſis, quum Lutetiæ Pariſiorum philoſophiā profiteretur, cōtigit ut amicum quendā bonis moribus præditū, & uita iam priuatū, prius quàm ad ſepulturā daretur, audire uiſus ſit clamantē, Iuſto Dei iudicio dānatus ſum: & ea re motus è ueſtigio cum ſex ſocijs pari miraculi euētu territis, eremi deſerta quæritās, peruenerit in diœceſim Gratianopolitanā (eſt Celticæ urbs) ibiq; locū optauerit, cui hodie Cartuſia nomen eſt, quē ei aſsignandū curauit Hugo Gratianopolitanus epiſcopus, qui ſtatim pòſt ſe ad eam familiā adiūxit. Eo igitur loci Bruno ad res diuinas intentus, primum cœnobium fundauit, cū his rigidæ uitæ inſtitutis: intima enim ueſte utuntur cilicina,

cina, summa pallio nigro, subter candida toga, operculoq; capitis cucullo, carnibus nunquam uescuntur, sexto hebdomadæ die pane & aqua ieiunium ad edomandam uitiosam corporis naturā institutum obseruant, in cubiculis, quæ ueluti sacella habent, soli edunt, certis tamē festis diebus unà duntaxat prandēt. Silentiū eis pene perpetuū, nulli fas est cœnobio exire, præter præfectum & procuratorem, & illis tantùm ad negotia loci curanda, quippe opes habent, per quas semper sacerdotibus minus omnino licet se totos, prout deberēt, rebus sacris curandis dare. Mulieribus ad eorum etiam templa aditus interdictus, quò ne aliquid uideant, per quod ad libidinē rapiātur. Bella sanè prouisio, si affectiones animi poßint claustris compesci, & caro solitudine & otio domari: id quod diuus Hieronymus ualde laborando, ut ipse testatur, efficere uix potuit. Carmelitanorum hunc referunt ortum. Est in Syria mons Carmelus, olim cùm aliorum Prophetarū, tū Heliæ in primis memoria nobilis, quòd in eo ille habitasset: id, credo, anachoretarum non pauci numero sequuti, locum tenuere, qui demū Almerici Antiocheni episcopi opera, in unum coiere, quū antè sparsim montem habitarent, ac tum primùm præpositum ex se constituerunt. Fuit in eo monte secundum fontem, qui Heliæ dictus est, Deiparæ fanum, ubi illi prima cœnobij fundamenta iecerunt, unde fortasse sunt Carmelitanæ diuæ Virginis monachi nuncupati. Incidit prima hæc uitæ obseruatio in Alexandri tertij pontificatum, qui sedere cœpit circiter annū salutis MCLXX. Verùm quia neq; uitæ instituto, neq; cultu, neq; certis cæremo-
nijs

nijs nitebatur ille nouus cœtus, abortus quidam, non res legitimè ab initio instituta uisa est. Veram itaq; originẽ fuisse tradunt quidam, quæ anno pòst circiter quadragesimo consequuta est, sedente Inuocentio tertio: Albertus enim Ierosolymitanus antistes ijs in eremo agentibus certam obseruationis dedit formã, ex Basilij dogmate quædam mutuatus. Attributũ est pallium uersicolor ex albo & canusino, id est rutilo, circulatum, quali dicitur Helias propheta olim usus: postea Honorius tertius pallij huiusmodi formam ademit, uelut religioni parum cõuenientem: pro uersicolore, albũ est illis datũ, appellauitq; Virginis familiam, ut nomen uirginitatis cum pallio albo, qui color minimè maculatus est, rectè conueniret. Et hæc altera mendicantium secta. Iisdem ferè temporibus Præmonstratenses è cælo, ut prædicant, demõstrati sunt terris, in Laudunensi diœcesi, eo loci, quẽ Præmonstratum uocãt. Auctor ordinis fertur fuisse quidam Northbertus presbyter homo Lotharingus, qui hoc arctißimũ uitæ genus ex August. ritu quæritans, à Calisto secundo impetrauit probatum iri. Amiciuntur tunica alba, cum linea toga sub candido pallio, quo potißimùm à Canonicis differunt. Crucigerorum origo multò antiquior est, si uera sunt quæ ipsi Crucigeri de primordio sui ordinis prædicant: aiunt enim Cletum Petri Apostoli discipulum, & ab eo inde tertio loco pontificem, cælesti nuntio crucem habente monitum, ut hospitalem domum fundaret ijs qui Romam peregrè uenirent religionis causa, essentq; ibi præstò, qui itineribus fessos comiter acciperent, pieq; reficerent, & ij gestarent perpetuò crucem, monimen-

monimentum Dominicæ *paßionis, ac ita illum demum paruisse oraculo. Sed illud pro certo habēdum dixerim, rectè initium huius rei aßignari Cyriaco Ierosolymitano antistiti: is enim fuit, qui Helenæ Cōstantini matri locum ostendit ubi Dominica crux occultaretur, qui ob memoriam rei, dicitur primus constituisse collegium eorum, qui crucem omnibus uenerandam manu gestarēt. Hunc pium patrem Iulianus Imperator occidit. Rem ijs principijs ortam, & breui pòst tēpore prope ad interitum deductam, tertius Innocētius instaurauit, quòd Romæ hæresim Albinensem subitò exortam, unde magnus in urbe motus extitit, ope cruce signatorum, qui tum in Syriam ituri erant, extinxisset. Fuit hic annus salutis humanæ* MCCXV. *Postremò Pij secundi pontificatu, in Mantuano conuentu, datū est ut cœruleo uterētur amictu, quum olim indiscreto usi sint colore, ac crucē ex ueteri instituto gestarent, unde inditum familiæ nomē. Est hodie alterum quoq; huiusce familiæ collegium lōgè remißioris uitæ, & ij pallio amiciuntur nigro, geruntq́; in pectore, non manu, crucem ex albo rubroq́; colore confectam, ac diui Augustini regulam profitentur.*

De Prædicatorum, Franciscanorum, Trinitatis, Seruorum Mariæ uirginis, Brigidēsium, Iesuatorum, Nouorum eremitanorum, & Bonorum hominum origine. Cap. IIII.

Anè ut tertio Innocentio sedente, innocētiæ aliquid in hominibus diluceret, duo longè post hominum memoriam extitere sanctißimi patres, Dominicus Calaguritanus

tanus homo Hispanus, & Franciscus Asisias in Vmbria Italiæ regione ortus, qui cuiusdã noui ordiẽdæ uitæ instituti auctores ambo certatim fuerunt, ut æquales. Dominicus ab initio canonicus fuit, ac cum paucis quos socios sibi delegerat, nouã instituit obseruationẽ, nouũq; uestimentũ dedit, tunicã candidã, nigro pallio superiecto, & ab humeris ad caput scapulari tegmine. Et ne pietatẽ colendo domi otiarẽtur, docuit eos in primis sua prædicatione, unde nomen nouæ familiæ indiderat, longè lateq; omnibus terris diuulgare Euangeliũ, quod ipse Christũ imitatus facere prius uoluit: quippe qui id tẽporis hæresim Tolosæ pestiferã Albigensiũ iãdudũ gliscentem sua opera cõpescuit. Vidit Innocentius nouũ institutum, & miratus est: quod Honorius qui illi successerat, recepit atq; approbauit. Et ista tertia est mẽdicantium familia. Propter hæc pietatis opera, Dominicus deinde post actã sanctißimè uitã, in diuorũ ordinẽ à Greg. IX. adscriptus est. Franciscus uerò humanitatis plenus, à principio Aurelij August. ut quidam scribunt, regulam professus, calceatus, zonáq; scortea cinctus aliquandiu cõspectus est: inde reputans animo Dominũ iußisse sanctißimis Apostolis, ne binas tunicas, neúe sacculũ haberent, tunicã induit unicã natiui uelleris, funiculoq; præcinxit, pedes simul nudauit, ac ut demũ anachoretã se præberet, in Apẽnini iugũ aduolauit, quẽ locũ hodie uulgò Auernam dicunt, ubi ille diuinis rebus deditus, Dominicæ paßionis stigmatibus inustus est, qui eos quos sui instituti ab initio socios optauit, manifesto humilitatis argumento, Minores appellauit, quò eius exigui nominis memores, facilius ab omni superbiæ uitio abhorrerent, quæ sæpenu

mero sanctitatis est comes. Honorius institutũ comprobauit, ac biennio pòst Gregorius Franciscum inter sanctos retulit, qui fuit annus salutis MCCXXIX. Nullum unquam humanæ pietatis institutum magis breui tẽpore creuit: totum enim terrarũ orbem una hæc impleuit familia, sic, ut uulgus iam tum stupefactum suspicaretur non tam pietatem, quàm otium & ignauiam interdum multis cordi esse. Atq; is quartus mendicantium cœtus. Fuit per id tẽpus, Clara uirgo etiam Asisias, quæ monacharum, alterum nouum religionis institutũ, quod pauperum dixit, à Francisco continentiæ doctore accepit, acceptumq; non solùm persanctè coluit, uerumetiam auctum posteris reliquit. Constat hic ordo utplurimum ex muliebri sexu. Sequutus est ab eo, uelut riuulus ex eodẽ fonte manãs, tertius ordo eorũ qui Pœnitentes dicũtur. In hoc quoq; innumeri mortales sunt. Post hæc Prædicatores & Franciscani, ut ne beatißimi omnibus rebus essent, inter se diuortium fecerunt: nam alij cum alijs de sanctitate certantes, alterius uitæ quiddam ordiri cœperunt, qui se uelut instituti obseruantiores, de obseruantia uulgò appellarunt. At Franciscana familia huiusce obseruationis multò frequẽtior est, utpote inter omnes ferè gentes iampridẽ propagata. Hanc memoria nostra, Edouardus IIII. rex in Angliam primus induxit; quæ tanto breui tempore sanctitatis nomine claruit, ut paulò pòst ab Henrico VII. fuerit magnopere adaucta, ac hodie habeat sex cœnobia longè celeberrima. Verùm ut Innocẽtij ætas religionis feracior esset, est & monachorum Trinitatis, ut uocãt, ordo id tẽporis exortus: quidã enim Ioannes Matta, & Felix anachoreta, quum in Gal
lijs circa

lijs circa Meldensem agrum uitam solitariam agerent, per quietem admoniti pontificem adiuerunt, ab eoq́; petiere certũ uiuendi modũ. Ille haud multò pòst etiã oraculo, ut aiunt, monitus, anachoretas candido induit uestitu, cruce rubra pariter atq; cœrulea insigni, illisq́; negotium mandauit, ut nostros ab hostibus captos pretio redimẽdos curarent, ac idcirco monachos de redẽptione captiuorũ appellauit. Cõsueuerũt ij postea pij certè uiri eleemosynas quæritare, quibus captiuos redimerẽt: sed & hoc pietatis officiũ ferè nusquã hodie præstatur, & id, credo, ut uetus renouaretur institutũ: nã teste Tertul. De fuga in persequutione, Christiani olim non redimebantur pecunia. Iisdẽ quoq; temporibus Martini IIII. põtificatu, Philippus Tuscus genere, Florentiæ ortus, ac medicæ artis professor, nouæ fuit uitæ auctor, institutorq́; familiæ, quã uocãt Mariæ uirginis: qui primò initiati, Serui nũcupari cœperũt, manetq́; hodiẽ nomẽ. Philippus anachoreticã uitã sequutus, oraculo monitus, nouum religioni adiecit uestitũ: nigræ tunicæ ac succinctæ nigrũ superinijciũt palliũ, circa humeros in rugas cõplicatũ, scapulari amictu ab humeris reiecto, cõmuni more calceati. Nec res magno admodũ est fauore à principio recepta, sed quũ nouũ institutũ sua spõte in dies singulos initiatorum numero augeretur, Benedictus undecimus, septemq́; deinde põtifices, qui sequuti sunt, approbauerunt, multisq́; priuilegijs excoluere. Incidit primum rei huius exordium in eum salutis annum, qui M C C-L X X X V. fuit. Ordo item à Brigida uidua instituitur: hæc Suetiæ princeps, mulier singulari sanctitate, eo anno, ut quidã uolunt, quo Vrbanus V. exiuit de uita, Ro-

mā uoti causa uenit, ubi quotidie loca sacra adibat, obtinuitq; à pōtifice ritum ab se institutū probari, ut cœnobium utriq; initiatorū sexui cōmune foret, murorū tamen ac aspectus separatione diuisum, ut uirgines superiora habitarent, monachi uerò inferiora: tēplū itidem pari modo cōmune: omnibus autē abbatissa quā uocāt, præesset. Sunt qui tradant Basilium primum hunc ordinem in Græcia instituisse, sed postea ne uirginitas muliebris obtrectationib. patêret, patres iussisse, ut uiri seorsum habitarent, ac propterea Brigidam instaurasse eiusmodi religionem, inita ratione, qua sine criminis suspicione, & tēplum & domus essent utrisq; communia. Cui opinioni, ut ueriori, assentiendum esse dixerim. Quinto eiusdē Vrbani anno, qui fuit salutis humanæ MCCCLXVIII. Iesuatorum secta Senis orta est: colligebantur ab initio domesticatim, simplici indumento amicti, multa innocētia & pietate uiri, sibi uictū labore & opera quæritantes. Hos Vrbanus, quia iam suspecti, ut malefica aliqua superstitione imbuti, haberi incipiebāt, ad se Romā uocatos de cæremonijs & uitæ instituto interrogauit, cognouitq; totā rē, & probauit, deditq; ut alba tunica uterētur, & capitio quadrato à ceruice ad humeros deiecto. Cingūtur scortea zona, nudos pedes ligneis soleis in inferiore parte muniūt: datū inde est, ut canusinū palliū tunicæ superiectū ferrēt. Apostolici à principio uiri nūcupati sunt, sacris nō initiātur, tātū precibus uacāt, & Iesuati ab eo dicti sunt, quòd Iesu nomē frequēs sit in illorum ore. Fuit rei auctor Ioānes Columbinus, homo Senensis. Orta est in terra Italia eodem tempore Vrbini (est Vmbriæ antiquissima urbs ac percelebris) noua

Eremitanorum cõgregatio, nihil ferè amictu differens à diui Hieronymi familia, de qua suprà memorauimus: illis enim ex scapulari amictu, tenuis tantùm pendet lacinia in humeros reiecta: at calceamentũ, ut usus fert, commune, & cætera, quæ reliquis Hieronymianis. Petrus quidam homo Hetruscus, ac Pisis natus, noui huiusce instituti auctor fuit, qui ciuiũ opibus adiutus, cœnobiũ inibi è regione ædiũ nostrarum extruxit, quod hodie tam Eremitanorum numero, atque uitæ sanctimonia, quàm populi in eos pietate, princeps omniũ aliorũ habetur, quæ uiginti numero esse perhibentur in Italia dũtaxat, quippe institutũ ut recens, aliò terrarũ nõdum peruasit. Sed iam cum bonitate hominũ, de eiusmodi initiatorum turba finem faciamus. Hos Anglia genuit: siquidem Ricardus Cornubiæ comes, qui fuit Hẽrici tertij regis frater, quũ circiter annũ salutis MCCLVII. ab electoribus Imperij cooptatus Romanorum Rex, uti in nostra Anglica historia fusius exponitur, in Germania moraretur, eius interim filius nomine Edmundus in patriam rediens nonnihil sanguinis Seruatoris illinc secũ tulit, cõditoq; cœnobio, parum supra Berchanstediũ pagũ, qui ab urbe Londino distat millia passuum quinq; & uiginti, eo loci id nostræ salutis monimenti collocauit, introduxitq; nouæ religionis uiros, quos Bonos appellauit homines. Ii diui Augustini ordinẽ profitẽtur, uestitumq; cœruleum induunt, forma pene similem atq; Eremitani utuntur: qui uerò præest, rector nuncupatur. Loco nomen est Aßheruggium, hodie longè celeberrimo.

De origine sacrorum militum, ac de initio atq; exitu sectæ Albatorum. Cap. V.

Vm Ierosolymorũ urbs antequã à nostris postremò circiter annũ salutis M X C I X. recepta fuisset, à Saracenis obtinebatur, Christiani Latini nominis qui ibidẽ degebant, ab illis impetrauerũt, ut sibi liceret domicilia prope Seruatoris sepulchrũ habere, ubi cœnobiũ diuæ genitrici cõstruxere, quod Latinorũ appellabatur: & abbas præerat, cuius erat in primis officium, hospites accipere Latinos. Eodem exemplo, breui pòst tempore alterum uirginũ cœnobium diuæ Mariæ Magdalenæ iuxtà dedicatũ, quod itẽ fœminas acciperet. Cõfluentem deinde peregrinorum cateruam quũ locorũ nõ caperet angustia, hospitalem domum propè etiam posuerunt, quã D. Ioanni Baptistæ cõsecrarunt, admoniti Zachariæ patris memoria, quòd eo loci sæpe ad meditãdũ cõueniret. Sunt tamen qui scribant Ioanni eleemosynario illam dicatam fuisse, qui Phoca imperante, patriarcha fuit Alexandrinus, ita cognominatus, ob frequẽtes quas pauperibus faciebat eleemosynas, id est largitiones. Huic etiam domui unus præficiebatur: quare lõgo pòst tẽpore quidã præpositus loci, nomine Gerardus, cum socijs crucẽ in nigro pallio candidã affixit, & eum assumpsit ritum quo nunc degũt. Pari exẽplo Agnes, quæ uirginum cœnobio præerat, professa est. Res postea per põtifices Romanos & patriarchas probata, adeo breui creuit, ut opes dein maximas principum liberalitate sint assequuti, quorũ mox Ramũdus primus creatus magister militiæ, qui in uniuersum ordinem obtineret imperium. Censentur D. Augustini ordinis: Dominicam precem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis. Isti quum

militiam Deo opt. max. & Ioanni sacrã insigniter exercerẽt, demũ Rhodũ insulam de Turcis cœperunt, quam Clemens V. illis aßignauit. Fuit is annus humanæ salutis MCCCVIII. Sunt qui tradant eam insulam à Gotthofredo rege urbis Ierosolymorum primò concessam, & illos semper eam ad nostram usq; ætatẽ fortiter defensitasse: sed prior sentẽtia, ut uerior, pluribus probatur. Post receptam ex hostib. insulam, illuc se receperunt, dictiq; inde sunt Rhodiæ militiæ milites, ubi cũ Turcis perpetuũ bellum gerunt, atq; ex proximo hostiliter infesti sunt, sæpe & ipsi bello petiti, oppugnatiq; acriter, nostra præcipuè memoria, quũ postremò humanæ salutis anno MDXXII. mense Ianuario superati, insulæ imperiũ amiserunt. O rem perditam! ô desperatas opes! Tulerunt Rhodienses milites obsidionẽ amplius tris menses, & tamen Christiani principes nullas illis copias auxilio miserunt, partim ciuili bello, partim alijs curis occupati. Atq; ita arx unica Orientis amissa est. Templarij milites circiter annum salutis MCXXVIII. põtifice Gelasio II. ut quidam scribunt, Ierosolymis esse cœperunt, ubi circa Christi sepulchrum agitantes, Christianos uiros illuc peregrè profectos hospitio accipiebant, acceptos armis accincti per templa & sacra loca comitabantur, ut omnem terram sanctam tutò uiserent. Fuerunt huius charitatis officij auctores uiri singulari pietate nouẽ numero, quorum principes Hugonem Paganum, & Gaufredum ex sancto Alexandro fuisse ferunt. Ij quia in parte ædium templi habitabant, Templariorum nomen inde tulere: utebantur candido pallio cum rubenti cruce, propagataq; est religio in ducẽtos annos. Certam ijs formam ob-

ſeruationis Bernardus abbas conſtituit. Habuit res leuis ab initio, nõ parua incremẽta, ita ut facultates maximas, & oppida quãplurima ubiq; gentiũ poßiderent: uerùm cõuicti demũ impietatis, quòd qui Ieroſolymis agebant, ad Saracenos defeciſſent, eſſentq́; in fœda uitia prolapſi, omnes ad unũ Clementis quinti põtificatu deleti ſunt, eorumq́; bona partim Rhodijs militibus, partim nouis familijs attributa ſunt. Theutonicorum paulò pòſt ſubſequuta religio ex utraq; priorũ miſta, quippe qui hoſpitio accipiebant, & quũ res poſtularet, pro religione armis decertabãt. Initiũ fecit homo Theutonicus, qui pòſt Ieroſolyma recepta, unà cum plurimis ſuæ gentis eo loci remanſerat. Is uxorẽ & facultates habebat, motus ſuorum qui ſepulchrum quotidie adibant, miſericordia, qui neq; linguam noſſent, neq; diuerſoriũ inuenirẽt, domũ ſuam hoſpitalẽ illis cõmunem fecit, ac ibidẽ diuæ Virginis ſacellũ adiunxit, cui paulatim turba ingens Chriſtianorum ſeſe tam pro ægrotis curandis, q̃ pro tuenda religione dicauit, unde diuæ Mariæ uirginis milites ſunt appellati. Tũ ex ſe magiſtro qui præeſſet optato, albo amiciuntur pallio, nigra cruce ſubter, & nigra tunica, ſtatuuntq́; ut nemo niſi Theutonicus, huiuſce militiæ ſacris initietur, atq; idẽ claris ortus parentibus, & cui proponatur, ut aduerſus ſacratißimæ crucis hoſtes, paratus ſit omni tẽpore ſeſe in diſcrimẽ offerre, ac fortiter dimicare: itẽ barbam unuſquiſq; nutriat, præter eos qui ſacrificent: & demum Dominicam precẽ pro canonicis horis tantùm uſurpet. At Theutonicæ militiæ hæc fuit origo, quam Romani põtifices ſuo pòſt ratam fecerunt conſenſu. Iſti poſt Ptolemaidem, quò ſe amiſſa Ieroſolymorum urbe

urbe primùm receperant, in Syria à Saracenis occupatam, reuersi in Germaniam, suo ductu & auspicijs terrã Prusiam, quã hodie uocant, subegere, subactam & iure belli quæsitam suæ ditionis fecere. Victa gens, quæ malorum olim dæmonũ cultrix fuerat, religionẽ Christianam cõplexa est, & cũ religione Rhutenicã linguam. Fuit ad Vistulã fluuiũ quercus, ubi ab initio uictrix gens castellũ cõstruxit, & inde, ut sunt res hominũ, quæ tenui principio facillimè augentur, oppidum frequẽs cultu adoleuit: Marieburgũ uocant, caput nunc gẽtis, sedesq; eorũ qui uniuerso ordini præsunt. Milites D. Iacobi in Hispania, sub ritu D. Aug. Alexandro tertio põtifice, qui rẽ probauit, esse cœperunt, quorum primus fuit magister Petrus Ferdinandus. Itẽ sunt & Calatrauenses à loco nũcupati, quorum militiæ auctor fuit Sanctius rex, circiter annum salutis MCLX. nigrum amictum cũ rubra cruce gestant, ac Cistercienſem profitentur ordinem. Cuiusmodi etiam censentur in Lusitania milites Iesu Christi, quos Ioannes XXII. Rom. pontifex instituit, quò essent, qui ex officio Saracenis Bethycam id tẽporis tenentibus resisterẽt: crucem rubram in nigro affigũt pallio. Sunt & apud Alcantariam oppidũ in regno Castellæ, milites, de quorum initio parũ liquet. Iacobus rex Aragoniæ duos etiã militũ ordines circiter annum salutis MCCXII. instituit, quorum alteros D. Mariæ de redẽptione captiuorũ, siue de mercede appellauit, utpote quib. de captiuis redimẽdis curæ esset: amictum induunt album cum nigra cruce. Alteros Mõtesiæ milites rubẽti cruce insignes nuncupauit. Vtranq; militiam Gregor. IX. sua auctoritate probauit. Nouißimè autẽ quando ignauißimo cuiq; iam nouæ reli

gionis introducẽdæ libido inceßit, Franciſcus quidã homo Siculus, D. Frãciſci ſummißionẽ æmulatus, Minimorum ſectam inſtituit, qui à carnibus coctiſq; abſtinerẽt cibis. Quo uiſo, nõnulli in præſentia qui mallent quoduis pati, quàm ſeſe in aliqua arte exercere, etſi uiles ſunt animæ, conãtur inchoare aliã inertiæ ſectam. Ij craſſo lino tantùm corpora tecti, aperto capite ac pedibus nudis uagantur: quorũ caput fertur quidã Iacobus homo Cremonenſis, tã laboris fugiens, q̃ ignauiæ amator. Hinc cognoſcere licet, q̃ cõducibile eſſet, haſce hominũ fæces tanquã mẽbra Chriſtianæ religionis agnata cõterere, abſcindere, cremare, ne ſuis ſordib. cultus diuini nitorẽ & munditiam diutius cõſpurcarẽt. Aliud memorabile hominum genus Bonifacio IX. põtifice, ſubitò terris apparuit, creuiſſetq;, niſi maturè itum eſſet obuiam: deſcẽderat enim in Italiam ex Alpib. ſacerdos ingentẽ mortalium numerum trahẽs ſecum: erat is alba indutus ueſte, ut colore ſincero eam qua præditus uidebatur animi integritatẽ præ ſe ferret: geſtabat crucẽ, deplorabat rerum humanarum ſtatum, deplorabat tẽporum calamitatẽ, deplorabat hominum peccata, petebat rectà urbẽ Romã, ſperans futurum, ut eo loci malum ſanaretur, ubi religioni inuſtũ putabat. Sequebatur ingẽs utriuſq; ſexus multitudo linteis induta, unde Albati dicti ſunt: ubi nox oppreßiſſet, ibidẽ humi iacebat, paßim populis cibaria dantibus. Bonifacius Rom. Põtifex rem nihil æqui boniúe fecit, qui honori ſuo timens, ducem agminis, ut flagitij cõuictum, Viterbij opprimendum curauit. Atq; ita omnis Albatorũ cœtus dißipatus eſt, cunctis poſt amiſſum ducẽ, domum pedem referẽtibus. Fuit is annus humanæ ſalutis MCCCC.

De

De Niniuitarum initio, quorũ secta uulgò Cõfraternitas dicitur: & unde mos ut consocij inter orandum sese conuerberent. Cap. VI.

Postoli statim ut Christus est morte affectus, officij memores conuentus facere, ,put in Actis patet, cœperũt, ubi orando, cõsulendo, agendo, rẽ Christianã propagandam mirandum in modum curabant: non secus atq; illi, qui eorũ opera religionẽ cõplexi sunt, postea fecere, teste Tertul. in Apol. qui cap. 39. ita scribit, Coimus in cœtum & aggregationẽ, ut ad Deum quasi manu facta, precationibus ambiamus orãtes. Hæc uis Deo grata est. Oramus etiam pro potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete. Coimus ad literarum diuinarũ cõmemorationem, si quid præsentium temporum qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere, &c. Vnde usus facilè ad posteros manasse uidetur, ut profani quoq; homines cœperint Apostolorum more, diuini cultus causa instituere societatis, seu, ut ita dicã, fraternæ charitatis collegia, illisq; magistros dare, qui statutis diebus reliquos socios cõuocarent, ad cæremonias nõnullas cõcelebrandas. Inde tot militũ ordines prodiere, quos suprà memorauimus. Durauit institutũ, abijtq; in uarias societates, quas uulgò cõfraternitates dicunt. Ii statis diebus, mutua charitate cõueniunt, orant, sacerdotes cõducunt, qui rem diuinam faciant, pauperes alunt, sexcentaq; pietatis officia quotidie faciunt. In supplicationibus publicis, ordine procedunt, utplurimum saccis, linoq; ora cõtecti, sese flagello conuerberant, nudum ac lacerum tergum ferentes, uelut uerè pœnitentes decet. Vnde Niniuitas di-

ctos

ctos uolunt, quòd eodẽ modo Deũ placare studeant, atq; Niniuitas olim monitis Ionæ prophetæ pœnituisse constat. Ceterũ res ista fidẽ facit, à Romanis Lupercis institutũ esse acceptũ, quòd illi Lupercalia ludicra celebrantes, nudi per urbem incedebãt, ac laruati flagellis obuios cædebant, sicut demonstrauimus, quũ de origine ludorũ apud Latinos suprà prodidimus. Quòd si longius liceat huiusce uerberationis originem quærere, ego ab Aegyptijs sumptũ dixerim. Siquidẽ illi dæmoni maximo uaccam multis cæremonijs, teste Herod. im̃olare solebant, quod sacrificium dũ ardebat, omnes uerberabantur. Est præterea uerisimile uel à sodalitijs originẽ esse, quæ sodaliũ collegia apud ipsos Romanos erãt. Corn. enim Tacitus sodales sacerdotes Romulũ inita cũ Tatio societate fecisse scribit. Vnde Titij sodales. Et Trãquillus sodales Augustales uocat: sicut apud Iul. Capitolinum, Antonianos sodales legimus. Augustinus ait sodales, quasi edales, quòd simul essent. Plin. itẽ scribit Romulũ instituisse arualiũ collegiũ, seq; duodecimũ appellari uoluisse fratrẽ, ut alibi est demõstratũ. Durasse autẽ istiusmodi sodalitates testatur uetustũ marmor apud Tybur, in quo inscriptũ est, Sodales Hadrianales. Hinc igitur nõ dubitãter dixerim, nostros põtifices, qui semper studuere Romanos in primis ab huiusmodi uanis ludicris ac sodalitatibus, ad pudicũ ritũ certamq; uiuendi formulã trahere, sanctiore instituto, induxisse homines ad hasce societates coëundas, quæ hodie ubiq; gentiũ frequẽtes uigent optimis uitæ ac religionis institutis. Quib. sanè societatibus hæc dignitas attribuẽda est, ut nunquam labefactæ sint, postquã esse cœperunt, quinetiã in dies singulos auctiores fiant

res fiant. Ob hoc, uel reliquos ordines pudere debet, qui nunquam intra prioris, ac eius quidem sanctioris regulæ limites contineri potuere, etsi crebrò instaurati.

De origine sectæ deæ Syriæ sacerdotũ, Assyriorũ, Antonianorum, atq; Cæretanorũ. Cap. VII.

St operæpretiũ animaduertere, quantum semper posteritas malarũ potius artium, quàm bonorum morũ tenax fuerit: quod cùm in alijs multis, tum in circunforaneis mendicorũ artibus apparet: fuit enim apud priscos quorundã hominũ secta, qui malefica religionis specie prouincias peragrãdo, pecunias & alias res corradebant. Ii simulachra deorũ circunferẽtes, quibusdã fallacijs uaticinabantur, deos suos propitios offerẽtibus futuros spondebant, multa malitia, multa mẽtientes: quales in primis fuere sacerdotes olim deæ Syriæ, de quibus Apul. lib. 8. meminit, ac sub persona asini sui, oppidò quàm scienter eorũ technas, machinas atq; fraudes enarrat, ita scribẽs, Sed ubi tãdẽ fatigati, uel certè suo laniatu satiati pausam carnificinæ dedere, stipes æreas, imò uerò & argenteas multis certatim offerentibus, sinu recepere patulo, necnõ & uini cadũ, lactẽ & caseos, & farris & siliginis ac leguminũ aliquid, & nonnullis ordeũ deæ gerulo donãtib. auidis animis corradẽtes omnia, & in sacculos huic quæstui de industria præparatos farciẽtes, dorso meo cõgerunt, ut duplici scilicet sarcinæ pondere grauatus, & horreũ simul & templũ incederem. Ad istũ modũ palãtes omnẽ illã deprædabantur regionẽ. Apuleius hactenus. De dea autẽ Syria, ut hoc perappositè ostendamus, Lucianus libellũ scripsit, in quo tradit se uidisse in Syria

statuam

statuam in templo deæ multiformem, quæ quidē esset Iuno, haberet tamen aliquid Palladis, & Veneris, & Lunæ, & Rheæ, & Dianæ, & Nemeseos, & Parcarū, quæ altera manu tenebat sceptrum, altera fusum, in capite radios ferebat, & ignem, & ceston, & deniq; demonstrat deam Syriam esse numē unū, quod uarijs nominibus uocaretur, cuius sacerdotes crotala pulsabant, cui Galli sacrificantes, secabant brachia, multi tympana percutiebant, alij diuina cantica concinebant. Item in sacris deæ quibusdam iūcturas manuū & ceruices stigmatibus notabant, inde Assyrij omnes notati uisuntur. Durat adhuc superstitiosa fraus in gēte: nam nūc nō sacerdotes, sed magnus uilissimæ plebis sexus utriusq; numerus in omnes orbis etiam Christiani partes diffusus, uoti, ut aiūt, causa, sine fine peregrinatur, uictū ostiatim quæritādo. Mulieres chiromantiā profitētur, hoc est, per linearum manuū inspectionē diuināt, interim egregiè doctæ ad subtrahendā furtim è marsupio eorū, quibus futura prædicunt, pecuniā, nisi bene cauerint. Nusquā ultra tertium diem immorantur, sub diuo prope ciuitates & oppida tabernacula collocant, sunt omnes stigmatibus notati. Ex quo satis constat, hos esse Assyrios, qui fraudibus & dolis exercitati, ritu sacerdotum deæ Syriæ, eo mendicitatis aucupio uiuunt. Istos Itali Cilices uocant, quòd ex Cilicia, quæ, teste Plinio, Syriæ proxima est, proficiscātur: alij uerò extra Italiam, Aegyptios nuncupāt. Ab ijs igitur Syriæ deæ sacerdotib. usq; ad nos huiusce fraudis labes peruasit. Porrò hodie uiget omnis generis fraudulētorū hominū secta, qui simul industriæ, simul laboris fugientes, quò plus sanctitatis præ se ferunt, hoc intrin-

secus

ſecus diſſolutiores, ipſos deæ ſacerdotes gnauiter æmulā tur, quippe qui per inſidioſam pietatē, tanquā diuorum omnium miniſtratores, dolis apprime inſtructi, hic pro tēpli ædificatione, alter pro ueſtimētis coëmendis, alius pro alēdis pauperibus, alius pro redēptione captiuorū, nōnulli pro educandis expoſititijs, circūeuntes caſtella, pagos, uillas, ab hoc credulo ruſtico blādulè poſcunt, & cupidiſsimè accipiūt ouē, lanā, agnū, hœdū, ab illo gallinā & oua, ab alio porcellū, uel pernas, ab alio caſeū & linū, ab alio ſuperſtitioſè attonito tritici ſextariū, aut cadū uini, uel olei lechytū. Ad hæc aut ſanctorū reliquias, uel Apoſtolicas tabellas, ſeu quorūdā antiſtitū chirographa uetuſtate aſsiduoq; uſu paſsim obliterata è pyxide depromūt, illaq; magna cū ueneratione, offerentibus oſculanda porrigunt, promittētes pro datis munuſculis, uitā cunctis cæleſtē. Sic eiuſmodi ruſticanis donis onuſti prædā uendūt, in argēti laminā cōflant, atq; mox domū redeūt gaudentes, quòd ſimplicia ruſticæ plebis corda, ac pias mulierculatū mētes illuſerint, ludificarint, fefellerint gnauiter: nam ad ciuitates quibus nō facilè eſt imponere, non perinde adeunt. Propterea Cato ſalubriter admonet, ne uillicus ariolū cōſulat, ne aruſpices, ſagasq; admittat, quoniā hæc hominū genera uana ſuperſtitione rudes animos ad impenſas, ac deinceps ad flagitia facilè cōpellunt. Sed ad rē redeamus. At ubi domum peruenīūt, à ſuis magno plauſu accipiūtur, perinde utſi terræ marisq; ſuperatis fortiter periculis, ſpolia ampla atq; bono modo parta reportarent. Ac ueteratores iſti ex omni hominū colluuie cōgregati, per hunc modū, totum Chriſtianū orbē, tam impune quàm impudēter populantur:

inter quos sunt Antoniani, ante pectus T literā pictā habentes, qui D. Antonij nomine, suo tempore porcos recipiunt, qui uicatim ipsi D. Antonio nutriuntur, quòd id animal cū bene multis alijs in eius tutela sit. Atq; ita dij nostri per hominū fraudes, etiā nunc edunt, bibunt, amiciuntur. Sed arte & astutia insigniores sunt illi, quos Itali Cæretanos, à Cæreto Vmbriæ oppido appellant, qui huic tā maleficæ rei studio dūtaxat addicti, pro honesta arte habēt summa cū proteruitate mēdicare. Itaq; quotānis circa æstatē extremā, ingens turba, fallacijs tātùm more patrio armata, facto agmine, Cæreto se mouet, in omnesq; Italiæ partes effundit, pecuniā undecunq; corrasura. Vnde fit, ut quicūq; apud ipsos Italos, tales faciūt turpes quæstus, Cæretani nuncupentur: in quorū numero nō equidē immeritò monachi nōnulli haberi possunt, qui lōgè petulātius quàm deceat, eleemosynam sæpe petunt, imò flagitant, id quod bene multi mendicantes pauperes, quasi ex præscripto faciunt. Atq; ita una uel altera de causa, Cæretana secta per omnes gentes peruasit.

De primordio Mahometanæ sectæ, atq; eius legibus & institutis. Cap. VIII.

Commodißimè hìc subijciemus illius pestilentis Mahometanæ sectæ initiū & dogmata, quæ cùm libidinum nefanda fœditate, tum multijugibus præterea flagitijs nihil omnino dissonant à deæ Syriæ sacerdotū moribus atq; uitæ turpitudinib. quæ omnia proximo capite nō parum satis prodidimus. Fuit maleficæ religionis, imò impietatis auctor Mahometus nobili genere natus, homo Arabs seu Persa, (utrunq; enim proditur) patre ma-

lorũ dæmonũ cultore,matre Iſmaëlita, & ob id Hebraicæ legis nõ ignara. Quæ res fecit,ut dũ uterq; ſuam legẽ doceret, puer fuerit multò peritior effectus, qui deinde mortuis parentibus,fortè captus emitur à quodã prædiuite uiro nomine Abdemonaple, homine Iſmaëlita,qui iuuenem ſibi gratũ ob formã & ingeniũ, mercaturis faciendis,ac negotijs procurandis præfecit. Frequentabat id tẽporis domũ Abdemonaplis Sergius monachus Neſtorianæ hæreſeos uir,qui quũ nullo eſſet apud ſuos numero,præſentẽ uitæ ſtatũ ſtomachatus,Byzãtio in Arabiam fugerat,Mahometũq; ualde diligebat. Interim ſine liberis mortuo hero, iuuenis uiduam in matrimoniũ duxit,per quam grandẽ pecuniam conſequutus, animũ ad maiora extulit. Hæc de Mahometi adoleſcẽtia, & bonæ indolis initio,traduntur à cõpluribus. Quidã Græcorũ eũ Iſmaëlitã tãtùm memorant,ſordidoq; loco natũ, puerilibus annis furaci quæſtu ſibi uictum quæſiſſe,ac locãdis cõducendisq; camelis, ad deportandas huc atq; illuc merces,inde uerò adultũ latrocinia feciſſe,cõparataq; latronũ ingenti manu,uno atq; altero facinore illuſtratũ, iamq; Perſicis rebus infeſtũ, ut qui in Heraclij partibus eſſet,pugnaſſe in eo prælio,quo res Coſdræ cõciderunt, ac inibi uulnere affectũ. Verùm poſtea maiore Arabum exercitu inſtructus,auſus eſt Romani imperij turbare fines,cuius tamen motus Heraclius citò cõpeſcuit. Is itaq; homo callidus atq; uafer ingenio,magicisq; artibus pollens,ut etiam ſpecie religionis,quæ hominũ mentes repẽte occupat, apud ſuos barbaros ſuapte natura leuitate imbutos,plus ſibi fauoris & potẽtiæ cõciliet,ſe Dei prophetam nominat,ac,uti uulgus id facilius credat,inter-

dum solebat tãquã mẽtis errore actus in terrã corruere subitò, perinde quasi comitiali tẽtatis morbo, quod quũ uxor miraretur, Desine, inquit, chara cõiũx, mirari, sic enim Deus mihi futura suggerit, eius spiritu corripiente me. Hac ille quoq; armatus fraude, & inter Christianæ pietatis uiros diutißimè uersatus, rem perniciosam humano generi ex duabus est legibus cõmentatus: siquidẽ anno salutis DCXX. & Heraclij principis XII. nouam sectã conditurus in Arabia cõcionari cœpit, prædicans esse se Dei prophetam primariũ, & Hebræos aiebat impiè facere, qui Christũ natum ex uirgine inficiarentur, quãdo id prophetæ, uiri præcipua sanctitate, diuino afflati spiritu futurũ cecinerãt, expectãdumq; multò antè prædixerãt. Cõtrà Christianos stultè credere Iesum Prophetã summũ ex Dei Spiritu genitũ, ac omnis terrenæ labis expertẽ, uoluiße opprobria & cruciatũ à Iudæis ꝑpeti, quũ præsertim eius gloriosum corpus minimè pati potuerit: ac proinde deridebat, qui eius sepulchrũ religione seruandum censerent. Sic iam per uarios successus rerũ, atq; conciones, non contẽptißimus effectus, eò eua sit, ut iura & leges suæ genti dederit, in quibus ferendis à Sergio monacho est præcipuè adiutus. Et ne legi tam pestilenti ab hominibus sanæ mẽtis quandoq; iretur obuiam, capitalẽ inscripsit pœnã, siquis de ea ausus esset disputare: ac cõsilio Sergij usus, ut lex popularior esset, ex omniũ gentiũ sectis, quas rectè nouerat, aliquid assumpsit. Cũ Iudæis enim circũcisionẽ, & abstinentiã porcinæ carnis præcepit, quãquã de circũcisione ambigitur, quòd ipse Mahometus neq; circũcisus est, nec in eius lege de ea re ulla fit mẽtio: quare Saraceni, qa nõ antè circuncidunt

cidunt filios, quàm 13. habuerint annos, in hoc uidentur imitari Abrahã, qui Ismaëlẽ id ætatis filiũ, à quo illi originem ducũt, circunciderat. Itẽ usu uini interdixit, ieiuniumq; per mẽsem Octobrẽ continuũ seruatũ uoluit, & tantũ noctibus uesci, quò diurnã abstinentiã nocturna satietate resarcirẽt: nã tũ per legẽ licet bibere uinũ, quò facilè ebrij facti sese simul stupris turpificant. Cũ Christianis, Christũ summũ Prophetã cẽsuit, nũc Spiritũ, nũc uerbũ, & Dei animã prædicãs: uirginẽ Mariã ad cælũ extulit laudib. miraculis credidit, estq; Euãgelicæ historiæ nõ aduersatus, quatenus à suo nõ discreparet Alcorano, sic dogmatũ suorũ libellum appellauit: & Hebræis ac Christianæ multitudini per hæc blãditus, simulauit se uelle à Sergio baptizari. Cũ neutris uerò, diẽ Veneris festũ instituit, sabbatũ Iudæorũ, & nostrũ diẽ Dominicũ aspernatus: ac id fecisse fertur in honorẽ deæ Veneris, quòd ad punctũ eius stellæ rex factus fuisset. Inde ad aliorũ studia cõciliãda, cũ Sabellianis negauit Trinitatẽ, quã uocam⁹: cũ Manichæis, binariũ in diuinis numerũ posuit: cũ Macedonio, Spiritũ sanctũ esse creaturã dixit: cũ Nicolaianis, multitudinẽ uxorũ probauit, quarũ ne essent zelotypi, iußit ut nulla fœmina nisi operta facie, foras prodiret: & deniq; ueneris ac omniũ uoluptatũ habenas suæ gẽti remisit, arbitratus hæc corporis oblectamẽta futuræ felicitati minimè officere. Fas enim est Saracenis 4. simul habere uxores, & cũ illis facere diuortiũ bis terq;, ac earũ loco alias ducere, uel priores recipere: emptitias uerò & captiuas tot habere, quot libuerit, easq; ipsas uẽdere, excepto quòd, siqua grauida à domino facta fuerit, illã non amplius seruitute obligari, & ne cognatio deficiat,

etiam consanguineas quamproximas ducere uxores. Itē Dei propheta nouus, nouū orādi purgandiq; modū suis statuit, qui eiusmodi est. Etenim quinquies in die orant breuiter, profitētes unū esse Deū, qui nullum sibi similē, aut æqualē habeat, & Mahometū eius summū esse prophetā. Sed antequā precatū eant, omnes corporis partes aqua perquā pura, uel terra, si aqua absit, abluūt: quo facto, in meridiē uersi terrá; inclinati terrā deosculātur: atque ita purgati arbitrātur eo modo se cūcta peccata abstersisse, quum citius animū deberēt purgare, unde ueræ manāt preces. At in forensibus causis plurimū Mosis decreta sequutus est, qui talionē quoq; admisit. Postremò ut præmiū suis proponeret fœda religione dignū, promisit fore, ut qui eius mandata seruarēt, post mortē collocarētur in paradiso loco amœnißimo, ubi arborū umbra tecti, neq; calore neq; frigore uexarētur, & pretiosis uestibus induti inter puellarū choros, delicatißimis uescerētur cibis, quos angeli ipsius Dei abunde subministrarēt. Atq; ita propheta de corporū immortalitate tantū egit, ut qui crediderat animos nō manere post corpora. Nāq; talis beatæ uitæ status minimè omnino ad extremā corporū nostrorū resurrectionē trahi potest, quādo id tēporis, teste Christo apud Mat. cap. 22. erimus sicut Angeli Dei in cælo, ac tantum aberit ut nobis cibo ullo sit opus. Tēpla habēt, in quibus præter precationē, nulla fiūt sacra: nullos item sacerdotes, ac nullam ferme habent religionem: nam quanquā unū credūt esse Deū, tamen nulla eum pietate colunt, excepta eleemosyna, qua inopes iuuant. Speciē itidē humanitatis aduersus aliarū sectarū homines præ se ferunt, quos apud se esse sinunt, si magi-

ſtratibus ſuis obediãt, & in ſingulos annos tributũ pendãt, tametſi eos cõtinẽter detrimẽtis atq; cõtumelijs afficiũt. Et ille talis fuit in dãda malefica lege, quæ in gentes ſerpſit innumeras, ab eisq; uerã Dei religionẽ mira uirtute antea receptã ſuſtulit, ac in locũ illius malorum dæmonum induxit cultum, periculumq; eſt ne nobis quoq; eripiat: nã tota Aſia & Africa, cum magna Europæ parte, in Mahometanorũ ditionẽ uenit. Quod ſanè incẽdiũ nil æquè fouet atq; auget, ut perpetuæ noſtrorum principũ diſcordiæ. Hac igitur peſtilẽte ſuperſtitione armatus Mahometus, ſic Saracenorum animos ſibi cõciliauit, ut eos demum ad rebellãdum cõtra Perſas excitauerit, à quibus rex cõſalutatus, noui regni in gente fundamẽtum iecit. Obijt mortẽ inimicus ille ueritatis annos natus XL. ſeu ut quidã uolunt, II II. & XXX. qui tandem moriens prædixit ſe iturũ in cælũ: quod Saraceni diu expectãtes, cadauer iam fœtidũ ferrea condiderũt arca, illamq; Mechã (eſt Perſidis urbs) deportarũt, quã totus Oriẽs colit. Mahometo Calyphas ſucceßit, cui ob nimiã ſuperſtitionẽ imperiũ eſt abrogatũ, in eiusq; locum alter eodẽ nomine rex creatur. Tertio deinde loco Homar ſufficitur, qui poſt Perſas ſuperatos, Ieroſolyma omnẽq; Syriã cepit, anno ſalutis circiter CCLXXX. põtifice Agathone, & Cõſtantino IIII. Imp. Cæterũ bona iſtarũ rerũ geſtarũ pars Mahometo aßignatur. Sanè fuit Heraclius Imp. oraculo admonitus ut à circunciſis caueret, quare ille toto ſuo imperio, Iudæos ſuppliciorũ metu ad religionem Chriſtianã recipiendã cõpulit. Hãc ob rem Saraceni & Arabes duce Mahometo arma ſumentes, ita Heraclij duces ſuperarunt, ut parum abfuerit, quin omnino Imperij

nomẽ delerẽt, capta Alexandria, multisq; alijs Syriæ & Ciliciæ urbibus. Arabes ea uictoria elati, Mahometi impulsu, Persas bello petierũt, ac uicerunt, qui tum demum coacti accepere legẽ Mahometanam. Saraceni iam inde pro Persis appellati sunt, qui se à Sara, quæ Abrahæ uxor fuit, ortos prædicabãt. Quã Mahometus ansam amplexus eos sibi facilè conciliauit, dictitans solos omnium mortalium illos diuinæ repromissionis esse successores. Sic post deuictos Persas, barbari maioribus uiribus Antiochiam adorti, nobilissimã urbẽ breui ceperũt, nec ita multò pòst sunt & Ierosolymis potiti. Post uictoriã Mahometus nõ multũ superstes fuit, inuector pestis teterrimæ, quæ cũ suo auctore extingui nõ potuit. Vide, quàm sit uita mortalium pronior semper in lapsum, quàm in bono constantior: nẽpe uineam Domini, quam Christus seruator suis miraculis plantauerat, quam Apostoli suis manibus coluerant, quam martyres suo sanguine fœcundiorẽ fecerant, quam põtifices sanctissimi suis bonis artibus quotãnis putauerãt, & cuius deniq; nectar dulcissimũ ac salutare Asia ipsa cum Africa, amplius sexcentis annis imbiberat, una feralis facula, quam Mahometus pseudopropheta sex tantùm annos illis in locis circuntulerat, radicitus incredibiliter absumpsit. Verè barbara progenies nescit habere modũ: solæ enim beluinæ uoluptates, quas ille nequam cõcesserat, hasce gẽtes à ueræ pietatis officio auocarũt, ac in maleficio pertinaciter cõtinent. Sic malum uenenum à malo homine datum, tot miseri mortales ad perpetuam perniciẽ quotidie perbibunt, illud postremò in Stygiam euomituri paludẽ. Heu quàm tunc infelices, sed serò, stultitiæ pœnitebit?

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. VIII.

Vnde natum ut patres sanxerint diuorum reliquijs honorem habendum esse, ac qui primùm stationes, & eas deinde atque iubileum Romæ instituerint, & de primo ueniarum, quas indulgentias dicunt, usu. Cap. I.

Mnes sacræ militiæ ordines superiore libro cōscripsi: in hoc ultimo, duces, facta prælia, partosq; triūphos exponemus, ut lectori sit lōgæ lectionis præmiū, noscere præmiū quo Christianæ reipub. milites affecti fuerint. Post itaq; Petri ac Pauli apostolorū martyriū, quod plures mortales ad id genus mortis subeundum inuitauit, q̃ deterruit, multi quotidie sexus utriusq;, cùm alibi, tū Romæ, alij alio cruciatu pro re Christiana tuenda cōsumpti, cæli regnū adipiscebantur: sed ante omnes, pōtifices Rom. qui cōtra tyrannorū sæuitiā audentius ibant, martyrio paßim coronabātur: ita ut illi qui post Petrū eā sedē usq; ad Syluestrū 1. tenuerant, qui duo & triginta numero fuere, omnes supplicio mactati sint, præter septē, quib. calamitatū cōcursu pressis uitæ breuitas faciliorē dedit exitū. Istorū sacro martyrum cruore maduit in primis Romana tellus, refertaq; est diuorū reliquijs, quæ breui pòst tempore undiq; à nostris cōquisitæ, eo deportatæ sunt. Quæ res à principio nascentis religionis cum primis Cleto atq; Anacleto pōtificibus curæ fuit: hic enim, seorsum à profana plebe,

loca ubi martyres sepelirentur aßignauit: ille uerò nota uit crimine sacrilegij, si quis impedisset, quo minus Apostolorũ sepulchra inuiserentur. Ac porrò istuc maximè religioni consentaneũ uisum est, quod apud Mat. cap. 9. sic legitur, Ecce mulier quæ sanguinis profluuio laborauerat XII. annos, accedẽs à tergo tetigit fimbriã uestimẽti Iesu, & salua facta est. Et alibi cap. 14. in terra Genesareth, Et quũ agnouissent Iesum uiri illius loci, emiserunt nuntios in totã undiq; finitimã regionẽ illã, & obtulerunt illi omnes malè habẽtes, & obsecrabant eum ut tantùm tangerent fimbriã uestimẽti ipsius, & quotquot tetigissent, salui facti sunt. Itẽ in Act. Apost. cap. 5, Magis autẽ accrescebat credentium Domino multitudo uirorũ ac mulierũ, ita ut in plateas exportarent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut uenientis Petri uel umbra obũbraret aliquẽ illorũ. Cõueniebat autẽ multitudo uicinarũ ciuitatũ Ierosolyma afferẽs ægros, ac uexatos à spiritibus immũdis, qui sanabantur omnes. Rursus cap. 19, Virtutesq; non uulgares edebat Deus per manus Pauli, ita ut etiam super infirmos deferrẽtur à corpore eius sudaria & semicincta, & recederẽt ab eis morbi, & spiritus mali egrederentur, &c. Quæ quum ita sint, & Deus poßit, quum lubet, omni tẽpore per eiusmodi quoq; modum miracula edere, nõ utiq; alienũ fuit à pietate & fide, tales reliquias seruare uenerando. Atq; hinc initium esse factum habẽdi honoris sanctorum reliquijs satis cõstare potest. Extitit tamẽ postea Vigilantius natione Gallus, uel potius Dormiẽtius, uti Hieron. appellat, qui negabat Apostolorũ ac martyrum reliquias esse colendas, quòd eorum animæ essent uel in sinu Abrahæ, uel in loco refri-

co refrigerationis, uel ſub aram Dei, unde pro ſuo iure nõ poſſent de ſuis tumulis, & ubi uoluerint, adeßе præſentes: ſic, prout ait idẽ Hieron. qui inſaniã hominis facilè conuincit, uincula inijciebat Apoſt. & martyribus, ut uſq; ad diẽ iudicij tenerẽtur cuſtodia, ne eſſent cũ Domino ſuo, de quibus ſcriptũ eſt, Sequuntur agnũ quocunq; ierit. Sed nõ uicit malè uigilantis ſentẽtia: nos uerò honoramus reliquias martyrũ, ut eũ cuius ſunt martyres, colamus: honoramus ſeruos, illius Domini nomine, qui ait, Qui uos ſuſcipit, me ſuſcipit. Sunt igitur meritò & templa illis diuis in urbe, aut ijs in locis ubi mortẽ oppetẽdo ſanguinem effudiſſent, aut ubi cõtigiſſet illorum oſſa humari, poſita. Atqui iam planè cognoſcamus licet, ueteres Chriſtianos hanc quoq; religionis pietatisq; partẽ minimè aſpernatos eſſe, quando etiam Tertull. lib. De finit. dog. eccleſiaſt. de reliq. ſanctorũ ita ſcribit, Sanctorũ corpora & præcipuè beatorũ martyrũ reliquias, acſi Chriſti mẽbra ſinceriſsimè honoranda, & baſilicas eorũ nominibus appellatas, uelut loca ſancta diuino cultui mancipata affectu pijßimo & deuotione fideliſsima adeũdas credimus. Siquis cõtra hanc ſentẽtiam uenerit, nõ Chriſtianus, ſed Eunomianus & Vigilantianus creditur. Hæc ille auctor tã uetuſtiſsimus quàm ſpectatiſsimus nõ utiq; heri nudiuſtertiusúe fatus eſt, cui proin haud fidẽ abrogãdam cẽſeas. Ad reliqua pergamus. Sic Caliſtus primus Rom. pont. ædẽ in trãſtyberina regione ædificauit, dicauitq; Mariæ uirgini: ſic poſtea Cõſtantinus Imper. Petro & Paulo, ac D. Laurẽtio templa extruxit, ſic pontifices qui ſequuti ſunt, alij alias ædes cõdidere ſacras. Quibus pietatis operibus factum eſt, ut Chriſtiani uiri ac fœmi-

næ usq; ab extremis quoq; partibus paulatim Romam peregre sua sponte confluxerint, sacra loca adeundi, diuorumq; sepulchra uisendi causa. Adauxit hanc populorum pietatē diuus in primis Gregorius: is enim quum Romæ id tēporis quo sederet, quadam letifera laboraretur peste, primùm litanias, ut alibi explicauimus, decreuit: deinde certos constituit dies, quibus in præcipuis urbis templis solēni ritu sacrificaretur, ibiq; pro illo sedando malo, oraretur suppliciter: ac ut populus generatim simul frequentior eò illis statis diebus cōcurreret, proposuit delictorū ueniam ad id solenne accedētibus, constitutis ad ipsa tēpla sacerdotibus, qui audirēt uolentes de peccatis suis confiteri, ut illi inde remißionem omniū delictorū consequerētur. Quæ sanè cōsuetudo uel hodie seruatur, ubicunq; publica peccatorū uenia promittitur. Et quia sacerdos potestatem habet tam culpam quàm pœnam tollendi, hinc factū uidetur, ut talis uenia delictorū uulgò appelletur indulgentia, id est, remißio culpæ & pœnæ. Ad rem redeo. Quamobrem deinceps cuncti obseruantius ad ea templa adeuntes, adeo sanctè precati sunt, ut meruerint eo morbi genere liberari. Durauit inde perpetuò illud institutum, ita ut hodie nihil Romæ sit sanctius: cōueniunt undiq; adhuc multi mortales in urbem, qui ubi eò peruenerint, nihil prius habent, quàm ipsa sacra inuisere loca, in quib. stationes celebrentur. Appellauit Gregor. ea solēnia sacra nō indecēti uocabulo stationes, quasi statas, id est, certis anni diebus ac statutis celebres: nam sic statæ cæremoniæ, ut Festo Pompeio placet, dicebantur sacrificia, quæ certis quibusdam diebus & statutis celebrabantur, quæ non mutarentur,

sed stabilia & firma starēt. Vnde Cato, Sacra stata, & solennia sancta seruasti. Alij stationes dictas uolunt ex militari exemplo, quòd perinde hæc sacra, siue hæ ædes sacræ in quibus illa fiunt, statutis diebus custodiantur, frequententurq́;, ac soleant loca ad custodiā aßignata militibus, quando stant uigilantes. At stationes nostræ sunt, & manent, quando sacerdotes in choro stantes canonicas recitant horas, atq; olim esse cœperūt apud Christianos cōuentus, quum illi in tēplo die præsertim Dominico stantes precarentur, ut est apud Marcū euangel. cap. 11, Et quum steteritis orantes: de quibus Tertull. lib. De corona militis, inquit, Iā & stationes aut alij magis faciet, quàm Christo? aut & Dominico die, quādo nec Christo? Igitur stationes nostras à stando dictas esse, & D. Gregorium tam nomen quàm consuetudinem pristinam intermissam retulisse, instaurasse, renouasseq́; satis certum est. Sed domū repedemus. Bonifacius deinde VIII. ad hæc sacra loca uisenda piorum maximè incitauit studiū, qui primus omnium iubileum retulit, anno qui fuit MCCC. salutis humanæ, quo pœnarum remißionem ijs præstabat, qui limina Apostolorum uisitassent, ad exemplū ueteris legis. Diuersa tamen quædam uidetur fuisse ratio Iudæis anni huius celebrandi, atq; sit ab initio à nostris seruata, quòd illi L. & non ut nostri C. quoq; anno, id solenne repeterent, quodq́; eo tempore apud illos soluerētur nexi, seruiq; in libertatē uindicarētur, & illis demū corporū assertio curæ esset, at nostris animorū, qđ multò optabilius est, ueriorq́; libertas censeri potest: enimuero uerè liberi sunt quibus peccata remittūtur. Idē autē pōtifex iubileū cētesimo quoq; anno seruari mādauit: quod

quod fecisse uidetur, ut populum cũ primis Romanũ ab inani secularium ludorũ celebratione, ad uerum solẽne sacrũ reduceret. Fuerũt ludi seculares, ut Festus attestatur, in honorem Apollinis & Dianæ instituti cẽtesimo quoque anno, clamãte præcone, Venite ad ludos quos nemo mortaliũ uidit, neq; uisurus est: nam seculum, centũ cõtinet annos, unde ipsi ludi seculares nominati sunt, de quorum origine suprà lib. 4. diximus. Capitolinus in Gordiano, ait hos à Valerio Publicola ob exactos reges centenis quibusq; annis ab urbe condita institutos: celebrauit eos Philippus Imp. anno urbis M. Sed unde digreßi sumus, reuertamur. Cæterùm tãta uis mortaliũ ea de causa tum Romã cõfluxit, ut uix cõmeandi per urbẽ amplã quidem ac uastã, esset facultas. Quinquagesimo pòst instãte anno, Clemẽs VI. sanxit iubileũ celebrari L. quoq; anno, quũ ætas hominis uix iubileũ illũ C. ann. attingere posset, qui uerus fuit iubileus. Postremò Sixtus IIII. iubileum ad XXV. quenq; annũ reduxit, primusq; celebrauit, qui fuit annus MCCCCLXXV. salutis. Id fecit, ut quæque ætas eius muneris diuini particeps fieret. Ac ita ueniarum, quas indulgentias uocant, iam tum usus celebris esse cœpit: quæ qua de causa, quáue ex auctoritate inductæ fuerint in ecclesiã Dei, aut quantum ualere uideantur, nostri recentiores theologi de ea re egregiè laborant. Ego uerò originẽ, quod mei est muneris, quæritans, nõ reperio antè fuisse, quod sciam, quàm D. Greg. ad suas stationes id præmij proposuerit. Quapropter in re parum perspicua, utar testimonio Ioannis Roffensis episcopi, qui in eo opere, quod nuper in Lutherum scripsit, sic de eiusmodi ueniarum initio prodit, Multos

fortasse

fortasse mouet indulgentijs istis non usqueadeo fidere, quòd earũ usus in ecclesia uideatur recentior, & admodũ serò apud Christianos repertus: quibus ego respõdeo, nõ certò constare, à quo primùm tradi cœperint: fuit tamẽ nõnullus earũ usus, ut aiunt, apud Romanos uetustissimus, quod ex stationib. intelligi potest. Et subijcit, Nemo certè dubitat orthodoxus, an purgatoriũ sit, de quo tamẽ apud priscos nulla uel quãrarißima fiebat mẽtio, sed & Græcis ad hunc usq; diem, nõ est creditũ esse: quãdiu enim nulla fuerat de purgatorio cura, nemo quæsiuit indulgẽtias: nam ex illo pẽdet omnis indulgentiarũ existimatio. Si tollas purgatoriũ, quorsum indulgẽtijs opus erit? Cœperũt igitur indulgẽtiæ, postquã ad purgatorij cruciatus aliquãdiu trepidatũ est. Hæc ille, quæ tu fortè, quum tanti sint momenti, ut magis certa ex ore Dei expectabas. Atque hoc pacto post Gregorium ueniarum seges paulatim creuit, cuius messem nõ exiguã permulti interdum collegerunt, & cum primis Bonifacius IX. cuius tẽpore huiusmodi uenia, & quidẽ plena manu, nõ cõcedebatur modò aliquoties, uerumetiã, teste Platina, uelut quæpiã merces quotidie uel paßim uendebatur, nõ absq; cõcedentis recipiẽtisq; detrimẽto, quãdo per hæc ut remedia animæ morborum uenalia, minus permulti à malefactis abstinebant, & clauium auctoritas multò uilior erat. Nec id quidẽ temere accidebat, quia, ut dicit Hier. ubi merces media est, dona spiritalia uiliora fiunt. Quæ utinam nõ nisi illa uidisset ætas. Secundum hæc Alexander VI. cuius pontificatus incidit in annum humanæ salutis MD. Sixti sequutus institutum, cœpit iubileũ nõ modò Romæ, sed etiã in longinquis prouincijs, ac stationes

ubique

ubiq; gentiũ propè uicatim instituere, idq́; tam sui quàm populi Christiani cõmodi causa, uti aiebat, fecit, quò eũ laborę petẽdæ urbis leuaret. Quare fit, ut Roma terrarũ regina etiam nunc minus adeatur. Verùm quæ fuerit iubilei anni origo apud Hebræos, iam dicamus. Moses, teste Iosepho lib. Antiq. 3. & Orig. super Numeros, statuit, ut inter dies, VII. quisq; dies obseruaretur sabbatũ: & inter menses, VII. quisq; mensis sabbatum esset mensiũ, in quo agerentur solennia sacra, quæ dicerẽtur sabbata sabbatorũ: itẽ inter annos, VII. quisq; annus, & in eo siquando Cananæam Iudæi recepissent, quam tandẽ Dauid & Salomõ reges assequuti sunt, terra uacaret, id est, nõ araretur, & quæ sua sponte ferret, L. quoq; anno tribulibus essent & extraneis communia. Hunc Hebræi annũ iubileum dixere, qui & quinquagenarius uocari potest, significatq́; libertatẽ. Porrò hoc Mosis decreto, libertate donabantur serui, debitores à creditoribus laxabantur, prædia æstimatis ex æquo fructibus & impẽsis, restituebantur antiquis possessoribus, quæ omnia ipse Iosephus eo in libro latè persequitur. Reddit Euseb. ex Philone, huiusmodi agrorũ uacationis rationem non cõtemnendam, ita in 8. Euang. præp. scribẽs, Facilè de VII. quoq; anno dicere possumus: non enim ipsi ab operibus sicut septimis diebus cessant, sed agros ipsos cessare patiuntur, ut uires ad futura suscipiant: multò enim fœcundiores redduntur, si quũ cessauerint, in noualia rursus proscindantur: quod etiam corporibus hominũ accidit, semper enim eundem ferre laborẽ, & ualetudini obest, & robur animi atq; corporis deijcit. Et subdit, Magnæ aũt humanitatis eorũ illud præcipuè signũ est, in septi-

mo anno quoq;, ipsi ab agriculturæ laboribus abstinēt, & si quid spōte agri protulerint, non colligunt, neq; deponunt, sed quia nullo suo labore productum est, cōmuniter cuiq; uolenti omittitur, & reliqua. Sed iam Romanorum pontificum & humanitatis studium, & rei familiaris augendæ rationem hìc commodùm subijciamus.

De origine titulorum, quibus Romanus pontifex utitur, ac collegiorum & scribarū, & quādo primùm literæ Apostolicæ cœperint obsignari plumbo: ibiq; de usu peruetusto sigillādi literas cera impressa annulo, & de primo annatarū usu. Cap. II.

St sacerdoti in primis nihil ferè conuenientius humanitate, nihil aptius comitate, nihil summißione decētius, dicēte Seruatore, Discite à me, quia mitis sum & humili corde. Et alibi, Beati mites, quoniam ipsi poßidebunt terrā. Contrà alienius nihil ipsa superbia, qua multi sæpe inflati, ac simul arrogantia doctrinaue, aut generis claritate elati, tū se sacerdotes, tum pontifices præbere, tū ordinis decus rite seruare sibi persuadent, quum præ se cunctos mortales despiciant, asserentes sic dignitatē quā obtinēt, poscere, ac nequaquā audientes ipsum Dominū tātæ insolentiæ exitū ita prædicentē, Qui autē se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. Huius Seruatoris uaticinationis præceptiq; simul diuus Greg. bene memor, ut cunctis mansuetudinis exemplū ederet, quū literas dictaret, sic semper incipiebat, Greg. Episcopus seruus seruorum Dei: qui & facto æquè idem præstitit: sexcentas enim à Lōgobardis passus est iniurias: contra quos tamen nō arma mouit, aut aliunde quæsiuit, sed

sola

sola patientia & humanitate dimicauit. Hoc certè pauci illorũ qui successere, sunt æmulati: illud uerò cuncti insigniter usurparũt, quãuis in ea eminẽtia constituti fortè essent, qui non facilè ab alijs se seruos appellari paterentur. Salutẽ & Apostolicã benedictionẽ, Cletus præfatio nis loco posuisse primus dicitur. Quem salutandi modũ pontifices qui sequuti sunt, seruarunt, Christus & suum salutationis genus, Pax uobis, aut huic domui, usurpare consueuit, quemadmodũ Græci peruetusto more χαῖρε, Latini Salue, uel salutẽ, Hebræi uerò, Pax tibi. Eam salu tationẽ nũc episcopi, ut sibi peculiarẽ uindicãt. Præterea ab initio fuere scribæ, qui literas scriberent Apostolicas, paruo uel nullo petito pretio, quãdo adhuc illud Ser uatoris præceptũ, Gratis accepistis, gratis date, inuiolatum permanebat. At dein Ioannes XXII. ineundæ rationis studiosus, qua rem angustam domi iuuaret, collegiũ scribarũ Apostolicorũ primus numero distinxit, qui literas proprio ingenio dictatas cõscriberent, nonnullaq; alia munia obirent, atq; in illud suos scribas pretio duntaxat adscitos uoluit. Taxationes item constituit, per quas taxatis, hoc est, æstimatis sacerdotijs, quæ ipse contulisset, caperetur uectigal. Rem uerò omnẽ ad Apostolicæ pœnitentiariæ, quam dicunt, curam pertinentem, Benedictus XII. omnium primus excogitauit, simul & taxationes literarum ordine constituit. Institutum obsignãdi literas Rom. pontificis plumbo, unde ad posteros manarit, perdiu quæsiui, plumbo tam pretioso sese, credo, in uiscera terræ rursus abdente, ut ne cuiquã prædæ esset, quum soli Romani pontifices eo utantur. Equidem satis constat Agathonẽ, quo sedente magna sedi facta est

honoris

honoris acceßio, ut suprà lib. 4. demõstrauimus, in cera annulo impreßisse sigilla: uerùm postea quũ Rom. *pontifex multa irrogaret priuilegia, ut diplomata diuturniora forent, placuit* Stephano III. *ac deinde* Hadriano I. *tabulas* Apostolicas *plumbo obsignari.* Fuit *is annus salutis* DCCLXXII. *quũ ipse* Hadrianus *factus est pontifex: nam antiquius nõ reperitur sigillum plumbeum: quemadmodum constat ante* Carolum Magnũ Imp. *literas auro obsignasse principum* Romanorũ *neminẽ.* At *nunc literas cera impressa annulo sigillatas dicimus, quòd teste* Varrone, *sigillare sit claudere.* Quis *uerò primus huiusce rei auctor fuerit, minimè proditur, etsi usus est talis uetustißimus, quãdo iam inde à primordio orbis ferme cõditi, mortales cõsueuisse annulum digito ferre, pro sigilloq; usurpare, conijcere licet ex lib.* Gen. *cap. 38. ubi extat quemadmodũ* Iudas *fecisset stuprum cũ* Thamar *nuru sua meretricio induta uestitu, & promisisset mulieri hœdum, fideiq; seruandæ pignus dedisset annulũ suum, armillas & baculum, ac illa mox grauida quum ad pœnam subeundam, more* Iudæorum, *rapta fuisset, per speciem annuli ostensi sese liberasset.* Hunc *autem annulum sunt interpretes ueteris instrumẽti qui sigillũ appellent, quòd eo literas signarẽt, & in primis* Sanctes Pagninus, *quem mirificè delectat* Hebraicè *paßim loqui, ita ut uim uerbi ignorare haud omnino potuerit.* Atqui *aliud rei istius testimonium clarius datur: nanq;* Iezabel, *seu* Izebel *(utrunq; enim scriptum legitur) uxor* Achab Samariæ *regis, sicuti in lib. est* Regum 3. *per literas nomine uiri sui annulo eius signatas,* Naboth *hominem innocẽtem*

L

à ciuibus eius interficiendum curauit, propterea quòd il le negaßet uineam suam marito uẽdere. Et Cic. in Acad. quæst. de re ipsa meminit, Quid si in eiusmodi cera centũ sigilla impreßero? Ita incerto auctore, modus is quoque sigillandi literas increbuit: quem usus tantùm cõmodè retinuit. Sed ad collegia scribarum redeamus. Quum per hũc modum res domestica augeretur, Pius deinde secundus Ioãnis exemplum sequutus, breuiatores creauit, in ordinemq́; redegit. Hos haud ita multò pòst Paulus exautorauit, sed uelut ærario perutiles ministros Sixtus dein restituit, primusq́; noua collegia solicitatorum, adstipulatorumq́; instituit, sine quibus nullæ conficerẽtur tabulæ, quas bullas dicunt, quò per hoc à pluribus examinatis difficilius corrumperentur: postremò nouẽ Apostolici ærarij notarios fecit, & ijs omnibus certos prouẽtus constituit, quò eorum munia uendibiliora forent. Nõ fefellit opinio: munia enim quæ principio quingentis uenere aureis, nunc alia mille, alia duobus tribusúe millibus ueneduntur, adeo qui ea obeunt, suis priuatis rebus seruire sciunt. Hoc tam commodum inuentum inescauit & Innocentium VIII. ipsius Sixti succeßorem, ut ille secretariorum (sic uocantur secretiores principum familiares, qui à secretis sunt) collegiũ instituerit, pristinũ augendo numerum. Præterea Alexander VI. nouum scriptorũ breuium collegiũ instituit, numero octoginta, uel eo amplius. His autẽ scribarũ collegijs ingẽs quoq; apparitorum, imò harpyiarum, quibus, ut Poëta ait, sunt pallida semper ora fame, turba seruit, quorũ nõnullos olim tondendi oues optimè gnaros, id est, notarios & tabelliones,

liones, ut pauperum sanguine uictitantes, Nicolaus III. ab se reiecisse dicitur, ne omne degluberent pecus. At Alexand. Imp. unicum integritatis specimen, multò praeclarius edidit exemplũ, uir etsi nostrae minus professor religionis. Is etenim nullum unquam uendidit magistratum, dictitans, Qui emit, necesse est uendat. Nec illud omiserim, literas Apostolicas plumbeo signo munitas, in quibus Rom. pontificum decreta continentur, nõ ineptè bullas appellari, quando βουλὴ, id est, bule, Graecis dicitur & consiliũ, & locus in quo consultatur. Sed nos more nostro mutata e in a, bula dicimus, ut fit à musice, musica, ac uocabulum per duplex ll perperam scribẽtes, minus elegans reddimus. Caeterùm nullum inuentum maiores Rom. pont. cumulauit opes, quàm annatarum, quas uocãt, usus, qui omnino multò antiquior est, quàm recẽtiores quidam scriptores suspicantur, & annatas, more suo, appellant primos fructus unius anni sacerdotij uacantis, aut dimidiam eorum partem. Sanè hoc uectigal iampridem quum Romanus pont. non habuerit tot possessiones, quot nunc habet, & eum oportuerit pro dignitate, pro officio, multos magnosq; facere sumptus, paulatim impositum fuit sacerdotijs uacantibus, quae ille conferret. De qua quidem re, ut graui, saepe reclamatũ fuisse testatur Henricus Hostiensis, qui cum Alexandro IIII. pont. uixit, sic, ut Franciscus Zabarellus tradat posthac in concilio Viennensi, quod Clemẽs V. indixit, qui factus est põtifex anno salutis humanae MCCCV. agitatũ fuisse, ut eo deposito annatarum onere, uigesima pars uectigalium sacerdotaliũ pẽderetur quotannis Romano pont.

& id quidem frustra. Quare pōtifex annatas in sua massa retinuit, ut ne indidem exire possent. Atq; hæc omnia in cōmentarijs in cap. inter cætera, de officio ordin. scripta leges. Atqui satis constat rationem fructuū omnium maiorum sacerdotiorū putatam fuisse, & summam deductam, quæ quum uacarent, pontifici deberetur, quæ etiam nūc impartitur ab ijs quibus ea dantur sacerdotia, id quod postremò Bonifacius IX. seu Ioānes XXII. primò, siue rursus, quemadmodum suprà demonstrauimus, fecerat, quibus idcirco fuerunt qui annatarum inuentum aßignarint. At onus illud annatarum ab initio omnes generatim populi subire minus recusarunt, extra Anglos, qui suis minoribus sacerdotijs, quando ea pontifex dabat, id seruitutis imponendū non censuerunt. Nā Rom. pontifex minorū quoq; sacerdotiorum aliarum gentium quæ ipse confert, dimidiam capit uectigalium unius anni partem, si pluris XXIIII. aureis æstimentur. Et hoc annatarū genus uel alijs de causis exigitur etiam ab Anglis, quum alia alijs sacerdotia copulantur, ut ea fiat priuati cōmodi copulatio, quæ cōmunis utilitatis disiunctio est, quum conceditur, ut quis retinere queat cum episcopatu cœnobióue, minora sacerdotia, quum fit potestas cuipiam retinendi sacerdotium, quod per leges minimè licuisset principio capere: & quum sexcēta alia peraguntur ex Romani pont. auctoritate, quæ si gratuitò, perinde ac Christus fieri iusserat, si quibus oportet, & quādo oportet, cōcederentur, si in annatis saltē exigendis modus esset, quum graue sit illis quibus sacerdotia deferuntur, prius annatas & in numerato soluere, quàm uectigalium

galium quicquã ex ipsis capiãt sacerdotijs, unde grande faciãt æs alienũ necesse est, damno etiã futurũ amicis, à quibus mutuã accipiunt pecuniã, si quid antè humanitus accidat, quàm eam reddãt, nõ hinc profectò scelestes homines causam arriperent ad corruptelã religionis, quæ fixit Deus, ut illis correctis, incorrupta permaneat.

De simoniacorum sectæ ortu. Cap. III.

Qvum Philippus, qui, teste Euseb. ex septẽ diaconis ab initio cõstitutis, fuit unus, Samaritanos ad Christianam religionẽ traxisset, tum uir quidam nomine Simõ, qui antea magicam exercens artem, eam gentem seduxerat, tandem credidit, & ut Lucas prodit, baptizatus est. Nec ita multò pòst uenerunt eò Apostoli Petrus & Ioannes, ut per manus impositionem, eos qui nuper in Christianorum collegiũ uenissent, munirẽt Spiritu sancto. Quũ uidisset aũt Simon per impositionẽ manuũ Apostolorũ, dari Spiritum sanctũ, pecunia id demum à Petro impetrare conatus est, quum fide & pietate debuisset: cui Petrus dixit, Pecunia tua tecũ sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti per pecuniam cõparari, non est tibi pars neq; sors in ratione hac: cor enim tuum nõ est rectũ coram Deo, &c. Verùm Simon repulsus, iam inde fuit Petro infestus, Romamq; ex Samaria profectus, cœpit sub Claudio magicis artibus illustrari: deinde Nerone imperante, multò celebrior factus, inter duos pontes titulum meruit Latinis literis inscriptũ, Simoni Deo sancto. Tanta illius diuinitatis erat opinio, cùm apud multitudinem, tum apud ipsum Neronẽ stultissimum prin-

cipem,cui stultis artibus insinuatus pollicebatur, prout Egesippus lib.3.ait, perpetuum uictoriæ cursum, longioraq; uitæ spatia. Postremò hominis temeritas usq; eò progressa est, ut Petrum sit in miraculorum certamen prouocare ausus, qui cadauer demortui pueri, & Neronis propinqui,magicis conatus artibus suscitare, mouit omnino aliquid, sed mox illud ut antea exanime iacuit,quod Petrus Christi nomine, ut ui sua surgeret, effecit. Quo miraculi euentu magis irritatus, professus est se Romano spectante populo,ex Capitolio in Auentinū præpete uolatu euasurum, si Petrus sequeretur,ut id factum facilè declararet uter Deo esset charior. Iam Simon à terra sublimis uehebatur, quum Petrus supplex est Deum precatus,ne populum in peius omnia uertentem magicis capi præstigijs sineret. Nec preces frustra missæ:medio enim magus conatu ad terram ruēs, fracto crure,solo affigitur, ac breui pòst ex eo casu est Ariciæ extinctus,quò post acceptam plagam fuerat à suis delatus. auctor est idem Egesip. Sic malum ingenium malè periјt,quod nō unius hæreseos origo fuit & caput.Hinc Simoniaci hæretici dicti, qui Spiritus sancti dona uenalia habuerūt, quiq; affirmabāt humanæ naturæ uim nō à Deo esse,sed ex superna quadā uirtute prouenire. Ita uitio nomē inditū,quod Christus prohibuit,aiens,Gratis accepistis,gratis date.Item Petrus uetuit,quum Simoni dixit,Pecunia tua tecum sit in perditionem: id quod lib. Reg.4.legimus Giezi Helisæi puero contigisse, qui quum furtim munera à Naaman Syro, quem Propheta à lepra sanarat,accepisset,illico est ore & toto corpore

eadem

eadem affectus lepra. Quot quæso quotidie ægroti fierent, si quoties simoniã cõmitterent, Gieziana corriperentur elephantia? Non infertur pœna corpori, nec purgatio peccati per corporis suppliciũ cõstat, sed per ignominiam, quando quisquis res sacras, quæ dona Dei sunt, quoniam, ut diuus Vrbanus ait, à Deo hominibus, & ab hominibus Deo donantur, nũdinatus fuerit, emerit, aut in his pactis proxenetã se præbuerit, priuatur sacerdotio, dignitate ac præfectura deijcitur, infamis habetur, multisq; alijs afficitur probris, quæ lib. Decret. epist. 5. latè recensentur. Tanti criminis sola est auaritia parens.

Quando primùm hæreses atq; schismata orta, ac in his Lutherana secta, & quæ eorum auctoribus sit pœna constituta. Cap. IIII.

Vlla unquam resp. nulla ciuitas ita concors fuit, quin ciues una uel altera de causa, in diuersa interdũ abiuerint studia: qđ omnibus, præsertim historias nõ ignorantibus, notius est, quàm ut exponi debeat. Hinc igitur factiones ortæ, quæ in uarias ierũt sectas, quas Græci hæreses ab eligẽdo uocãt, quòd quisq; eligat quæ sequatur uitæ instituta, ut fuerũt philosophorũ sectæ. Sic Iudæorũ populus, quãuis eandẽ amplecterẽtur Legẽ, in uarias diuisus fuit sectas, hoc est, hæreses, Pharisæos, Essenos, Sadducæos, Samaritanos, Nazaræos, Herodianos. Paulus ipse Apost. Pharisaicæ fuerat hæreseos. Sic populus quoq; Christianus, ut suprà enarrauimus, in plures diuiditur sectas. Cæterùm quũ nos Dei Apostolos habeamus religionis auctores, q nihil quicquã suo arbitratu, quod

introducerent, elegerunt, optaueruntúe, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter Gentibus tradiderunt: hinc factum, ut nobis nihil pro nostro iure eligere uel introducere licuerit, & uocabulum hæresis impium inhonestumq; haberi cœperit. Ab hoc theologi nostri hæreticũ uocant eum Christianũ, qui sectam aliquam uel instituit, uel sequitur, aduersus fundamenta religionis. Huius nefariæ impietatis, hoc est, omnis hæresis caput & principium, teste Tertull. lib. de hæresib. Simõ magus fuisse fertur, qui accepto simulatè baptismate, primus omnium Christianam religionem modis omnibus labefactare conatus est, à quo eius sequaces Simoniaci dicti, ut proximè docuimus, gratiam sancti Spiritus uenundari uolebant, & naturam nostrã nõ à Deo, sed ex superna quadam ui esse prædicabant. Ita Simõ statim ab initio, uirus tabificum in medium uomit, quò radices crescentis religionis enecaret. Cui malo Apostoli repugnare magis, quàm illud extirpare potuerunt, quò semper essent pseudoprophetæ, à quibus, sicut Seruator admonet, caueremus, quippe qui ueniunt ad nos in uestimentis ouiũ, sed intrinsecus sunt lupi rapaces. Itaq; Simoni, auctore eodẽ Tertull. Menander, patria etiam Samaritanus successit: is magica arte nequaquã magistro inferior, maiora passim patrabat portenta, seipsum Seruatorem iactitãs, ad salutem hominum è cælo descendisse asserebat, nec quenquam posse dæmones malos uincere, nisi foret ab se magicis armatus disciplinis, ac per baptisma ab se quoq; datum, immortalis atq; æternus effectus. Ita immortalitatẽ homo mortalis dementer sectatoribus suis pollicebatur.

Est per

Est per idē tempus & Nicolaianorū exorta hæresis, cuius auctorē ferunt Nicolaum aduenam Antiochenū, unū ex VII. diaconis ab Apostolis cū Stephano factis, quòd is, prout perhibet Clemens Alexandrinus, zelotypiæ ægritudine laborans, & reprehensus ab Apostolis, produxisset uxorē forma excellētem in mediū, reliquissetq; illam habendam, qui eam concupisceret, & inde ortum, ut isti arbitrarētur fas esse, cōmunes habere uxores, quū re uera Nicolaus nihil simile unquā cogitasset, uir pius & bonus, qui Apostolorum dicto audiens ideo uxorem in medium duxisse uidetur, ut per id argueret ueneream uoluptatē magis contēnendam, quàm expetendā esse: id quod sentit Euseb. qui dicit Nicolaianos ut impudētes, non aliunde nisi à suis libidinibus fœdum uitæ institutū accepisse. Iisdem quoq; tēporibus Corinthus aliquid etiā sceleris ausus, circuncisionē seruandam, & homines mille annos post resurrectionē, in uoluptate carnis futuros prædicabat. Hunc Eusebius ait, Ephesum esse aliquando profectum, & fortè in balneas introisse, ac eodem tēporis puncto Apostolū Ioannē eò sese lauandi gratia contulisse, & quum audiuisset Corinthum intus esse, discessisse cōtinuò dictitantē, Fugiamus hinc, ne balneæ ipsæ corruant, in quibus Corinth. lauatur ueritatis inimicus: manifesto argumento hæreticos ut humanæ uitæ exitiales esse uitandos, sicuti Apostolus etiam iubet. Erupit uel id temporis Hebionis hæresis, Christum asserentis ante matrem non fuisse: quam Ioannes ut infringeret, postremus omnium ad Euangelicā historiam aggressus dicitur, qui asserturus diuinā Christi naturā, est altisonū illud exor-

sus, In principio erat Verbum. Per idem quoq; temporis aliquot alij extitere uiri docti, qui de re Christiana non tam subtilius quàm malitiosius exquirentes, facilè in errorem deducti sunt, & in primis Basilides Cerdo, qui asserebat duo fuisse principia contraria: & eius discipulus Marciō Stoicus, qui negabat Christi patrem fuisse Deū. Valentinianus Platonicus philosophus, is aiebat Christum nihil accepisse ex Virginis corpore, quòd per illud tanquam per fistulam purus transisset. Montanus, qui se paracletum uocitabat. Appelles, is tradebat Christū per phantasias Deū uisum esse hominibus. Sabellius, qui unā duntaxat Patris & Filij & Spiritus sancti personā esse dicebat, & Paulus Samosatenus, is duas in Christo naturas negans, affirmabat illum à Patre tantùm originē duxisse, ac eam post Christum natum, è Ioseph uiro suo alios genuisse filios. Atq; hæc hæresium origo. Qui nempe furor diu bacchatus, tot & magnos quidem uiros in diram subinde rabiem egit, ut eiusmodi impietatis ueneno infecti, alij alias introduxerint sectas, totq; eas referserint erroribus, ut pene plus in illis ex mentibus hominum eximendis sit ad extremum laboratum, quàm principio fuerit in iaciēdo religionis fundamēto insudatum. Ab eiuscemodi singularibus priuatorum hominum opinionibus, quas hæreses dicimus, itum est ad publica dissidia, quæ Graia uoce schismata nūcupātur. Hæ duæ germanæ pestes, duæ diræ contagiones, ita ab initio concordiam sacerdotum disiunxerunt, ut deinde ambitione crescente, diu conflictatum sit. Eius dissidij primus omnium auctor fuisse traditur Nouatus Romanus presbyter: is

enim

enim episcopatus adipiscẽdi auidus, nihil pensi habebat, quomodo optati compos fieret, qui aliud corde dissimulans, aliud ore simulans, dolosis uersutisq; consilijs nonnullos optimos sacerdotes seductos sibi copulauit, quorum suffragijs iuuaretur. Verùm illi, ut apud Cyprianũ & Eusebium est, ubi cognouerant hominis ambitionem, se ab eo seiunxerunt: at quot sui similes sibi sociauit, facilè in fide retinuit. Eo itaq; annitente, Nouatianus homo gloriæ cupidus, pontifex factus, omnes sui dogmatis sectatores, mundos appellauit. Negabant ij apostatas, etiamsi pœnituisset, esse recipiendos, uelut parum liquido documento demonstrasset Christus, à pœnitẽtia nulli negandam esse ueniam, qui Petrum, à quo ter fuerat abnegatus, in integrum restituit. Apostatas autem appellant eos, qui à priori uitæ instituto abscedunt. Sed Cornelius pont. habita in urbe Roma antistitum synodo, Nouatianũ hæreticum pronuntiauit, damnauitq; unà cum Nouato, ac reliquis eiusdem sectæ socijs. Ita Nouatus circiter annum salutis CCLV. primi schismatis auctor fuit, Cypriano uel testificãte, qui epistola VIII. lib. II. ad Cornelium ad hunc modum scribit, Nouatus rerũ nouarum semper cupidus, auaritiæ inexplebilis, rapacitate furibundus, arrogantia & stupore superbi tumoris inflatus, semper istic episcopis malè cognitus, curiosus semper, ut perdat: ad hoc adulatur, ut fallat: nunquam fidelis, ut diligat: fax & ignis, ad conflanda seditionis incendia: turbo & tempestas, ad fidei facienda naufragia: tranquillitatis aduersarius, pacis inimicus. Idem est Nouatus, qui apud nos primùm discordiæ & schismatis incendium

cendium seminauit, &c. Octogesimonono dein pòst anno, est alterum schisma ortum, quod sacerdotalem ordinem maximè afflixit. Arrius enim presbyter Alexandrinus, principe Constantino magno, sectæ fuit auctor, quæ ab æterna Dei Patris substantia, quam uocant, Filiũ conabatur separare: cuius sententia etsi in concilio Niceno est explosa, attamen durauit perdiu postea cõtagio: nam latius opinione omnium hominum, malum hoc disseminatum est: manauit enim per bonam orbis partẽ, & non obscurè serpens multas prouincias occupauit. Tertium deinde sequutũ est schisma, quũ Damasus factus est pontifex: nõ enim suffragijs tantùm est certatũ, sed ui quoq; & armis. Et hæc fœda pontificum contentio in hodiernum usq; diem hoc latius proserpsit, quò honorum ambitio in dies magis magisq; sacerdotes inuaserat. Quartũ postremò uidit religionis dißidium nostra ætas, nouitate rerum nimis solicita, quum Leo X. Romanus pontifex illo ipso anno, qui fuit humanæ salutis MDXVII. haberet etiam in Germania procuratores indulgẽtiarum, quas uocant, & illi suæ quoq; utilitatis studio prædicarent eas indulgentias non solùm ualere ad salutem uiuorum, uerumetiam ad subleuandas mortuorum animas, quæ in purgatorio, quod dicitur, essent. Tum VVittembergæ in oppido Saxoniæ celebri, præstò fuit quidam Martinus cognomento Lutherus, Augustinianus monachus, homo in theologia apud suam gentem primarius, qui illud improbarit. Procuratores ea re ualde commoti, primo quoq; tempore Romam ad magistratus deferunt nomen Lutheri: is continuò ut deorum cõtemptor

accusatur,

accusatur, citatur, causa agitur: sed quia ad diem dictam non adfuit Romæ præsens, ut responderet, paulò pòst declaratur hæreticus. Verùm quoniam eiusmodi indulgentiarum quæstus iam in odia hominum cum procuratoribus incurrerant, permulti magni uiri Martino protinus adiumento fuerunt, & in his Fridericus Saxoniæ dux, qui Lutherũ consilio, auctoritate, armis deniq; tegeret, ne ulla eum uis attingere posset. Lutherus igitur tali præsidio munitus, paucis pòst mensibus non dubitauit ire Augustam, quò Thomas Caietanus Cardinalis S. Sixti, monachus Dominicanus, eius turbæ reprimendæ gratia à Leone legatus fuerat. Ibi cum Thoma acriter conflictatur, de indulgentijs, de pontificis Rom. potestate disputat: sed ueritus ne Cardinalis ad extremum rem omnem magis imperio quàm disceptatione definiret, idq; sibi timens, domum redijt, ac tum fauentibus amicis, maiora ausus, de omnibus deniq; religionis mysterijs scribere, suaq; scripta foras dare cœpit. Ita licentia parta loquendi, secta breui tempore mirabiliter creuit, quæ Euangelica dicta est, eò quòd haud ullam asseueret recipiendam esse legem, quæ ad animarũ salutem pertineat, nisi quã Christus aut Apostoli dedissent: primumq; eo anno 1519. suũ uestigiũ in terris posuit mansurum, ut uidetur, quoad Christus ipse populũ suũ, culpa rectorũ ita in duas sectas seiunctum, rursus coiuerit, à quo istuc optimus quisq; maximè petere precariq; debet, ut ne maior indidem fiat religionis labes. Pœnam autem quæ hæresium auctores sequeretur, primùm Apost. cõstituit, ad Titum ita scribẽs, Sectarũ auctorem hominẽ post unam

& alteram

& alteram admonitionẽ fuge, sciens quòd euersus sit qui eiusmodi est, & peccet per se damnatus. Deinde Chrysost. homil. 47. in cap. 13. Matth. ubi de zizanijs fit sermo, alteram ponit, quum inquit, Nõ prohibet Dominus cõciliabula hæreticorum dißipare, ora obstruere, libertatem loquendi concidere, uerùm interficere ac trucidare. Dein anno salutis humanæ CCCXXIIII. Nicena synodus, teste Platina in Syluestri Rom. pont. uita, aliam pœnam Arrio constituit, qui cum sua cohorte in exiliũ ire coactus est. Posthac circiter annum salutis 388. Theodosius & Valentinianus Impp. multandos decreuerunt hæreticos dãnis, ignominijs, uerberibus, exilijs & morte, quemadmodum extat in Cod. iuris ciuilis, cap. Arriani: ubi lege sanctum est, ut istuc maleficum hominum genus ultimo afficeretur supplicio. Hoc edictum Hostiensis in sua summa super tit. Decretalium explicans, ait, Et licet in hæresi lex imponat pœnã ultimi supplicij, quod ultimum supplicium alia lex, ff. de pœnis. interpretatur mortem: de consuetudine tamen tales cremantur. Idem Abbas post Hostiẽsem, super illud cap. Ad abolendã. extrà de hæret. sentit, scribens, Sed ius ciuile punit hæreticum capitali pœna, seu pœna mortis, ut l. Arriani. Cod. de hæret. coniuncta l. ultimum supplicium. ff. de pœnis. & hanc pœnam esse debitam interpretatur consuetudo. Conuenit ergo in hoc, lex canonica, ciuilis & consuetudinaria, ut communiter puniatur pœna ignis. Postremò anno salutis circiter 1180. Federicus I. Rom. Imp. legem de cõburendis hæreticis tulit, uelut in quadam eius constitutione patet, cuius initium est, Vt cõmißi. Ex quo factum

ctum est, ut per idem tempus Lucius III. Rom. pontifex statuerit hæreticum hominem sacris initiatũ primò desecrãdum, mox uerò tradendum locorũ magistratibus, quò igni necaretur, uti eodem cap. Ad abolendã. extat. Atq; hoc equidem ex Mosis institutis acceptum satis liquet, qui primus omnium doctores impios & pestiferæ doctrinæ magistros, morte mactandos constituerat, quũ ita de ea re in Deuter. cap. 13. sanxisset, Si surrexerit in medio tui prophetes, & dixerit tibi, Eamus, & sequamur deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis: non audies uerba prophetæ illius, quia tentat uos Dominus Deus uester, ut palàm fiat, utrum diligatis eum, an non. Propheta autẽ ille interficietur, quia loquutus est, ut uos auerteret à Domino Deo uestro. Et addit, Si tibi idem uoluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, uel filia, siue uxor, aut amicus, non acquiescas ei, nec audias, sed statim interficies: sit primùm manus tua super eum, & pòst omnis populus mittat manum, & sic lapidibus obrutus necabitur. Si audieris in una urbium tuarũ dicentes aliquos, Egreßi sunt filij Belial de medio tui, & auerterunt habitatores urbis tuæ, quære diligenter, & rei ueritate perspecta, si inueneris certum esse quod dicitur, statim percuties habitatores urbis illius in ore gladij, & delebis eam. Quicquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate succendes. Hinc igitur hæreticos morte afficiendi, ac postremò uiuos cremandi ritũ manasse certò propemodũ scire licet. Atqui eò redeat, unde aberrauit, iam oratio. Iis autem sanandis animorum morbis nullum efficacius inuentum

inuentum est remedium, quàm sæpius habere cõcilia, in quibus singulorum patefacta sacerdotũ pariter, ac profanorum hominum uita, antistites ut peritißimi medici maturè possent mederi ex aduersa ualetudine laborantibus. Hinc igitur ad illud tam salutare medicamentũ explicandum, iam stylus se commodùm transferat.

Quo primùm tempore pontificum concilia publicè haberi cœperint, atq; quorum conuentuum decreta à patribus recepta sint. Cap. V.

Etus fuit mos, tam apud Hebræos, quàm apud alias gentes, habere cõcilia, & in ijs deliberare de rebus agundis: sic constat Mosen & Iosue, teste Iosepho, sæpe facto populi cõuentu, consueuisse agere: sic Aegyptios ac Persas, ut auctor est Herodotus, itidem factitasse: sic Apostolos in unum conuenisse locum, quum Matthiam in numerũ XI. cooptarunt, quum VII. diaconos elegerũt, quum auctoritate Petri & Iacobi decretum est, ne gentes onerarentur lege Mosaica, sed tantùm abstinerent se esca suffocati animantis, item sanguinis & carnium simulachris immolatarum, ac ne stuprum facerent. Nam tum ipsorum tam Apostolorum quàm presbyterorum synodus coacta est, teste Luca in Actis, cap. 15. ita scribente, Surrexerunt autem quidam de factione Pharisæorum, qui crediderant, dicentes quòd oporteret circuncidere eos, ac præcipere ut seruarent legem Mosis: conueneruntq; Apostoli ac presbyteri, ut dispicerent de hoc negotio. Hinc nata esse uidetur consuetudo habendi cõcilij. Cornelius, quod satis liquet, primus omnium in urbe Roma LX. episcoporum

porum,totidem presbyterorum ac cōplurium diaconorum conuentum fecit,in quo,uti suprà prodidimus, Nouatiana est hæresis dānata. Meminit & Cyprianus,per idem tempus episcoporum conuentum Carthagine esse actum. Legimus præterea apud Eusebium, patres bis, hoc est,semel Dionysio,deinde Felice sedente,conuenisse Antiochiam contra Paulum Samosetanum eius ciuitatis episcopum,atq; illum demum damnasse. Is enim Paulus uir intolerabili superbia,simulatq; est episcopatum adeptus, cœpit inter uiam præ insolentiá literas relegere, & dictare,multis constipato agmine præcedentibus, ac subsequētibus:unde propter hominis arrogantiam,pleriq; Christianam religionem detestabantur. Ab hoc Paulo, opinor nostros pōtifices pomparum ordinem, quem nunc ducunt,accepisse.Paulus demum, qui duas in Christo naturas negabat, sed tantùm hominem affirmabat, idq; ab Apostolis olim traditum falsò dictitabat, in eo concilio criminis conuictus damnatur. Sed tunc quum principes Romani, quorum imperio regebatur orbis, paßim in Christianum nomen sæuirent, illa non tam publica,quàm priuata concilia fuisse, credere par est: at ubi Constantinus religionem nostram, ita uolente Deo, est complexus, tum deniq; nostris de Christianæ rei summa agitare publicè licuit. Ex quo Nicenus frequens conuentus Constantino imperante habitus,& primus & celeberrimus omnium meritò censetur, uelut certum religionis firmamentum. Pari quoq; habentur honore & quinq; alij in terra Græcia facti, quorum IIII. dogmata, teste Gratiano dist.15. uelut IIII. Euangelia recepta

ſunt. Primus itaq; conuentus ad Niceã Bithyniæ urbem opera Conſtantini eſt actus, ubi CCCXVIII. interfuere epiſcopi, in quo Arrius, cuius paulò antè meminimus, damnatur hæreſeos. Fuit hic annus ſalutis CCCXXIIII. Quo quidem tempore Syluester primus, Apoſtolicam tenebat ſedem. Conſtantinopolitanus alter ab eo quem primum dicunt, Damaſo pont. In hoc res acta eſt contra Macedonium & Eudoxum, negantes Deum eſſe Spiritum ſanctum. Tertius Epheſinus, Cæleſtino primo Romanam ſedem tenente, in quo Neſtorius Conſtantino politanus epiſcopus dãnatus, qui Mariam hominis non Dei matrem fuiſſe aiebat, quiq; aliam perſonam carnis diceret, aliam diuinitatis. Chalcedonius quartus, Leone primo pontifice. Eutychianus error eſt in eo diſcuſſus. Fuit Eutyches Cõſtantinopolitanus abbas, qui aſſerebat Chriſtum pòſt humanam aſſumptionem non ex duabus naturis conſtetiſſe, ſed ſola diuina fuiſſe contentum. Hæc ſunt quatuor illa ſacroſancta concilia, unde religio auctior auguſtiorq; facta eſt, quæ D. Gregorius admittẽda cenſuit, ita memorans, Sicut ſancti Euangelij quatuor libros, ſic quatuor concilia ſuſcipere & uenerari me fateor, hæc tota mente complector, integerrima approbatione cuſtodio, quia in ijs, uelut in quadrato lapide, ſanctæ fidei ſtructura conſurgit, & cuiuslibet uitæ communis atq; actionis norma conſiſtit. Quintus conuentus eſt Byzantij iuſſu Vigilij pontificis habitus, quo Theodorus oppugnatur. Aiebat impius Theodorus, diuã uirginem ſolùm hominem peperiſſe, nõ Deum & hominem: eſtq; in ea ſynodo decretum, ut Chriſti mater θεοτόκος, id

eſt, Deum

est Deū pariens diceretur. Hanc quoq;, teste Gratiano, diuus Greg. pari ueneratione recepit. Sextum Constantinus IIII. Imperator Agathonis iussu, conuentum C C. episcoporum & eo amplius, Byzantij quoq; faciendum curauit, quo Macarius Antiochenus damnatur. Et hūc Hadrianus primus cum omnibus canonibus suis, ut 16. dist. patet, ultrò recepit. De hac sexta synodo Bedas itidem abunde meminit, in eo libello quem de temporibus scriptum reliquit. Præterea alia alibi deinde concilia habita sunt, quæ in canonicis decretis à Gratiano diligenter ponuntur. Item ut nullum conuentū indici, nullumq; à quibusuis actū haberi ratum liceret sine Romani pont. auctoritate, Marcellus primus omniū sanxit, deinde Iulius, & Damasus, & Gregor. illud idem statuêre. Verùm ut decretum illud frugiferum quondam religioni fuit, quando eo demum modo hæretici ubiq; extirpati, eorumq; conuenticula simul infracta sunt, ita deinceps nihil attulit commodi, quum per id iam pene desitum sit à concilijs habendis, in quibus cuncta ex æquo tractarē-tur, pont. Romano eiusmodi negotium non magnopere curante. Quapropter quum iam diu compertū foret, illud solùm Christianæ reip. quocunq; tempore obfuisse, Martinus quintus statim pontifex creatus in Constantiano conuentu, in quo pestilentissimum trium pseudopontificum schisma est sedatū, sicut apud Platinam scriptum leges, decreuit ut decimo saltem quoq; anno Rom. pontifex, & omnes Christiani principes in unum locum coirent, de summa rei consulturi: quod hactenus minimè est seruatum, quamobrem religio in dies singulos

maius proculdubio damnum facit. Eò quoq; spectat Niceni conuentus decretum, quo cautum est, ut episcopi quotannis prouinciales synodos bis celebrarēt, ad suos, quatenus opus esset, aliorumq́; mores corrigendos.

Qui ex alienis & externis primi nostros Christianos insectati fuerint, & ibidē qui martyrij primùm palmam tulerint: atq; unde dictum, quidúe sit martyrium. Cap. VI.

Lato in sua republica ueritatem in primis cultam uoluit, quòd ea dijs & hominibus dux sit omniū bonorum, cuius qui felix futurus sit, statim ab initio participem esse decet. Veritatis docendæ causa Christus in mundum uenit, dicēs, Ego ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimoniū perhibeā ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocē meā. Conflauit sibi inuidiā ob hanc rem Seruator apud Iudæos, ita ut ab eis immerito suo sit neci deditus. Sic ueritas apud mortales ueritatis inimicos, sibi malo, ac suis cultoribus pariter bono non fuit: nam prima à Iudæis orta est, ut attestatur Eusebius, in Christianos persequutio. Quū enim Apostoli præceptoris uestigia sequuti, nuntiarēt uerbū ueritatis, & Petrus ante alios coargueret Iudæos iniquitatis, quòd Christū tradidissent morti, hortareturq́; ad pœnitendū, eo furoris inuecti sunt, ut Stephanum diaconum occiderint. Is enim eo ferè biennio, quo passus fuerat Christus, cum ijs de re diuina in certamē descendit, qui uarijs nominibus dicti sunt, Alexandrini, Cyrenaici, Cilices, Asiani. Ibi quum plures & docti, ut ipsi uideri uolebant, uni nō resisterēt,

ſiſterẽt,ſed cæleſti ſapiẽtia qua ſupernè erat inſtructus iuuenis,obruerentur, cum fremitu & indignatione circunſtabãt Stephanũ, uixq́; manus præ nimia ira abſtinebant. Interim uerò teſtatus ille ſe cæleſtẽ gloriã intueri,maius adhuc in ſe odiũ concitauit: eam enim uocẽ ut impiam litigatores abhorrentes, facto in illum impetu, urbe eijciunt,eiectum lapidibus obruunt. Sic primus omnium Stephanus Chriſtianæ religionis publicus aſſertor,mortem occubuit. Tum, ſicut Lucas ait, erupit perſequutio magna aduerſus Chriſtianos qui erant Ieroſolymis, & omnes diſperſi uel potius diſſeminati ſunt per regiones Iudææ & Samariæ,præter Apoſtolos, ut afflictionis occaſio, quemadmodum diuus ait Hieron. fieret Euangelij ſeminariũ, quando illi id paßim prædicabãt. Quum uerò primùm Chriſtianũ nomẽ inter Gentes audiri cœpit, tum ut dijs inuiſum infenſius illis odio fuit, utpote quod iamiam præſagiebant reliquas eſſe religiones ſoluturũ,quod impenſe auertere conati ſunt ſemper uanorũ deorũ cultores: nam Athenienſes Diagorã philoſophum ex urbe ſua pepulerũt,eo quòd,ut Cicero De natura deorum tradit,deos negaſſet,& omnem deorum opem,quò ſic animos hominum à religionis cultu auocaret. Iidem Socratem damnarunt, quia nouã religionem introducere uiſus eſt, qui per Ariſtophanẽ poëtam comicum in comœdia quam Nebulas inſcripſit, falsò culpatus eſt,quòd fabulas coleret, & de Athenienſium religionibus detraheret,ac pubem ſeduceret. Item, ne plura cõmemorãdo unius rei exempla, longius à propoſito trahamur,Romani quũ duas reperiſſent in agro Lu-

Actu: cap. 7. c. 55.

Actuũ. Cap. 8. a. 1.

cij Petilij scribæ, seu Terentij, ut Varroni placet, arcas lapideas, quarum in altera corpus Numæ regis, in altera libri reconditi erant, Latini septẽ de iure pontificum, totidemq; Græci de disciplina sapientiæ. Latinos, auctore Valerio, magna diligentia seruandos curarunt: Græcos, quia ex aliqua parte ad soluendã religionem pertinere existimabant, cremarunt. Ita in ipso introitu nouæ alicuius religionis obsistere studebant. Vnde Nero princeps maiorum suorum curam sacrorum æmulatus, quum audiuisset Petrũ & Paulũ in urbe nouum Euangelij dogma prædicare, nouamq; religionẽ inducere, indignatus haud multò post, utrunq; morte affecit, ac indixit persequutionem, quæ secunda fuit in Christianos: siquidem primam, ut suprà ex Eusebij testimonio ostendimus, insectationẽ inchoarũt Iudæi. Sunt tamen qui hãc Neronianã primo ponant loco, ut primã Imperatorum iussu motam. Et ut Rom. populum homo sceleratißimus concitatiorẽ in nostros redderet, tale facinus comminiscitur. Quum per cũcta iam crudelia facinora, uelut humani generis pestis esset debacchatus, ne patriæ etiam parceret, seu deformitate ueterũ ædificiorũ offensus, siue, uti quidam ferunt, cupidus Troiæ ardentis similitudinem cernendi, maiorẽ urbis partẽ incendit. Sex continuos dies ac totidẽ noctes illud incendium per urbis ædificia sacra & profana peruasit, ac multas ciuium fortunas absumpsit. Ad leuandam igitur sceleris atrocitatem, omnem cladis illius inuidiã in ueræ pietatis cultores uiros innocentißimos reiecit, subornatis qui Christianos eius incendij auctores falsò criminarẽtur. Quapropter

propter plurimi illius ordinis arrepti, ſunt ſupplicio affecti. Cæterùm quàm procul ab omni maleficio noſtri Chriſtiani eſſent, Taciti Cornelij declarant uerba, qui Chriſtiano fuit nomini ualde inimicus: is, Non perinde, inquit, tam crimine incendij, quàm odio humani generis cõuicti ſunt. Et deinde pergit, Addita pereuntibus ludibria, ut ferarum tergoribus contecti, canum laniatu interirent: aut crucibus affixi, ubi dies defeciſſet, in uſum nocturni luminis urerentur. Tranquillus item delirus pietatis hoſtis, ait, Afflicti ſupplicijs Chriſtiani, genus hominũ ſuperſtitionis nouæ & maleficæ. Ita principes Romani ab initio, ſicut D. Cyprianus uerißimè ait, in odium noſtri nominis coniurarũt, ut nos odiſſe inciperẽt homines antequã noſſe, ne cognitos aut imitari poſſent, aut dãnare non poſſent. Nec ita multò pòſt Domitianus tertiã in Chriſtianos molitur perſequutionẽ, Traianus quartam, M. Antonius & L. Aurelius Commodus quintam, Seuerus Pertinax ſextam, ſeptimam deinde mouet Maximinus, octauã Decius, nonã Valerianus, Aurelianus decimã, Diocletianus undecimam ab illa prima Iudaica, à Neroniana uerò decimum tenet locum: quem ordinem ſcriptores nonnulli ſeruant. Porrò hæc omnibus omnino diuturnior immaniorq; eſt habita: nam, ut Euſebius tradit, & libri ſacri exuſti ſunt, & ſiquæ eſſent ſacræ ædes, dirutæ: præterea ſiquis Chriſtianus in magiſtratu fuiſſet, eo ſublato, remanebat infamis: ſerui Chriſtiani libertatẽ conſequi non poterant: milites item Chriſtiani cogebantur aut idolis immolare, aut militiam cum uita pariter deponere, edicto principis in foro poſito.

Postremò Maxētius, Licinius, & Maximianus, tres uno tempore cum Constantino principes, Christianis maximè infesti fuere, quibus merito affectis supplicio, Cōstātinus solus rerum potitur, qui certam & stabilem dedit nostris pacem. Inter has autem sæuißimorum principū cruētißimas insectationes, non defuere unquam, qui cōtemnentes iussa atq; minas illorum, tradiderint corpora sua propter religionem seruandā, ad supplicia, quò mererentur habere coronas perpetuas: nam, ut Apostolus ait, non coronatur, nisi qui legitimè certauerit. Hoc consilium ex Christo seruatore est, dicente, Siquis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Idem premium sequentibus se proponit, quum inquit, Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Huius spei plenus, ac ut plusquam propheta futurorum nequaquam nescius Ioannes Baptista, primus ueritatis causa, hoc est, quòd incestas Herodiadis, uti Lucas tradit, execraretur nuptias, uel quia, sicut Iosepho placet, ex concursu, qui magnus ad eum fiebat, orta esset noui motus suspicio, morte ab Herode affectus est, qui iure primitiæ martyrum dici potest. Verūtamen quum omnia nostræ religionis mysteria à paßione, quā uocant, Christi, ut tum consummata cœpissent, teste Hieron. aduersus Iouinianum, qui ait, Neq; enim Euangeliū ante crucem Christi est ideo Stephanus leuita, qui, ut suprà diximus, ab ipso statim nascentis Euangelij principio, primus omnium Christianum nomen publicè professus martyrium tulit, est protomartyr habitus. Cyprianus uerò rem altius repetens, id Abel iusto tribuit, dicēs,

Imitemur

Imitemur, fratres charißimi, Abel iustum, qui initiauit martyrium, dũ propter iustitiam primus occiditur. Sed de initio martyrij Christianorum hîc agitur, quod quale sit, iam opportunè dilucidemus. Μαρτύριον enim Græcè testimonium dicitur, & apud nos idem significat ab effectu, sicut mors uocitatur pallida: quòd qui suppliciũ religionis causa perferunt, ij testimonium tribuant uirtutis egregiæ ueræq; pietatis, qua Deum colunt: & martyres dicti, qui alijs testimonio sunt, pro Christo esse moriẽdum, qui suos milites præmio æternæ uitæ donet. At Stephani fortia facta innumerabiles deinde immortales insigniter æmulati, ubiq; gẽtium adeo breui tempore, actale Christianæ rei fundamentum iecerunt, ut liquidò liqueat, ex odio aduersariorũ, plus honoris & dignitatis nostræ religioni acceßisse, quàm ex illorum patrocinio, si fauissent, proficisci potuisset: hoc etenim ueluti citò omnino casurum hominũ fauor peperisset, illud ut perpetuò duraturum solum Deum per eos, quos ex mortalibus, propter animorum uirtutes, immortalitate donauit, præstitisse constat. Ita deniq; insectationes reipublicæ nostræ bono fuere, quando Christianum nomẽ quanto magis ab ipsis inimicis depressum, tanto magis illud nobis illustre celebreq; redditum est.

Martires dicti testes fidei nre

De Christianæ reipublicæ præstantia. Cap. VII.

Am suprà prodidimus, quæ nostris spiritualis reipublicæ, hoc est, nostræ religionis prima fuerint instituta, quæ usq; adeo ad bene beateq; uiuendum conducunt, ut nemo non illa ipsa iure poßit ac debeat probare, uel Ari

ſtippus ipſe, qui animam cum corpore interire dicebat, aut Epicurus, etſi negabat Deum curare mortalia: beneficio enim Chriſtianæ pietatis cuncti naſcimur liberi, quo profectò ſecundum uitam ipſam, nihil cuiquã mortali aut optabilius, aut felicius contingere poteſt, utpote quod omnes ethnici deſiderarunt ſemper, hodieq; permulti deſiderant populi. Vnde uerißimè ille ait,

Non bene pro toto libertas uenditur auro.

At ſtatim nati ex præcepto Seruatoris docemur, ut omnia quæcunq; uolumus ut faciãt nobis homines, ſic & nos faciamus illis, atq; diligamus alios ſicuti noſipſos. Per hæc mutuæ charitatis officia, ſunt nobis interdicta homicidia, furta, periuria, mendacia, adulteria, ſtupra, ac omnia deniq; mala, quæ ab homine in hominem proficiſci poſſunt. Item ne nos uoluptatibus intemperanter immergamus, ſunt diuina præcepta, quæ noſtris abunde moderentur animis. Verùm quoniã nihil non parum gratè ſine comparatione laudatur, cõſilium eſt aliarum quoq; gentium mores & inſtituta ſummatim memorare, quò præ illis noſtra ſancta eſſe oſtendamus, ac quid ethnico Chriſtianus ſemper præſtiterit, planius faciamus. Apud Scythas, qui cum Aegyptijs de generis uetuſtate diu certarũt, probro dabatur hominẽ nõ occidiſſe: quare uſq; à pueris humana cæde gaudentes, captiuos immolabant, ſanguinemq; eius potabant, quem primũ cepiſſent: ueſcebantur carnibus demortuorum parentũ. Sarmaticis uirginibus non prius nubere mos fuit, quàm hoſtẽ peremiſſent. Nomades mactare ſeniores parentes, eorumq; carnes crudas comeſſe ſolebant. Aegyptiorum

fœminæ

fœminæ olim uirilia munera obibant, contrà uiri muliebria, inuicem genitalia membra honorãtes, quòd per ea instrumenta genus conseruaretur humanum. In Africa quoq; & alij aliter, pecudum ferarumq; ritu, populi uitã degebant, qui plurimũ serpentum carnibus uictitãtes, bonarũ omnium artium expertes erãt. Punicæ fœminæ quæstum uulgato corpore faciebant, dotis comparandæ causa. Asia quam dicunt minorẽ, unicum semper fuit seminarium uitiorum, repertis cuiusuis generis ad corrũpendã uitam mortalium illecebris deliciarũ. Quapropter Lacedæmonij luxuriæ contẽptores & laboris patiẽtes, diu suorũ ciuium oculos, uti Max. Valerius ait, à contẽplanda Asia retraxerũt, ne inuitamẽto eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberentur. In Græcia consuetudo fuit, ut ijs quibus satietate uitæ honesta peteretur mors, potio uenenata ad hoc publicè asseruata daretur. Quod sanè longè importunißimũ post homines natos institutum, inde in Galliam translatũ Maßilienses aliquandiu seruarunt. Iidem Galli consueuere pecunias mutuas dare, quæ redderentur dantibus apud inferos, persuasum habentes animos omnino immortales talia commercia inibi habituros, quò illis pecunia opus foret. Hispani olim permissa re domestica fœminis, rapinis inseruire & armis fas habebant. Germanis idem fuit studiũ: materia enim munificentiæ erat, per bella & cædes, non arare terram, nec expectare annũ, sed prouocare hostes potius, & uulnera mereri: pigrũ nempe & iners uidebatur, sudore acquirere, quod possent sanguine parare. Sed & Romani, quanquã cõtinentiæ amantißimi, non-

nulla

nulla habuere instituta minus laudabilia: non enim publicè solùm, uerumetiam priuatim nihil agebant, nisi auspicio prius sumpto. Itē aßiduis spectaculorū illecebris iuuentutē maximè corrumpebāt: nam quum iugiter agerent fabulas, quarū argumenta maiore ex parte, stuprorum cōtinebant actus, iuuenes talia spectando, imitandi licentiā sumebāt. Quæ præterea inde per incautū serperent contagia uulgus, audi D. Cyprianum ad Donatum ita scribentē, Adulteriū discitur, dum uidetur: & lenocinante ad uitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortasse ad spectaculū matrona processerat, de spectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morū quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta uitiorū ex histrionicis gestibus? Ac id genus permultæ gentes instituta turpia feraq; seruabant, quibus longè ab humanitate, mãsuetudine, honestate trahebantur, quæ pluribus persequi, ut notiora, alienum institutis meis esse duxi. Nihil est item quod de singularū theologia repetamus, quum id in initio operis affatim proditum sit, ne rursum turpem impietatem potius quàm theologiā doceamus, quum alij elementa, alij solem & lunā, alij animalia, alij deniq; ipsos mortales homines pro dijs & haberent & colerent. Sed Romanorum in primis uana erat religio, qui deos alios ad benefaciendū, ut Iouem, Iunonem, Pacem, Concordiā: alios ad minus nocendum, ut Veiouem, Febrē, Robiginē, Malefortunā, colebāt: eademq; ratione suis Imperatoribus, quanuis multò sceleratißimis, aras sacrabant. Et ijs cuncti mortales obuoluti tenebris, tam turpiter delirabant. At ubi mundo lux uera, hoc est,

Christus

Christus seruator noster affulsit, quæ illuminauit omnẽ hominem uenientem, ut perhibet Ioannes, in hunc mundũ, & in omnem simul terram Apostolorũ ipsum Euangelicum dogma prædicantiũ exiuit sonus, ac in fines orbis terrarũ uerba illorum, tunc uniuersi iamiam resipiscentes ueram religionẽ ultrò complecti cœpere, qui uelut nouæ plantæ in lætißimũ solũ translatæ, sensim sylueſtrẽ exuerunt animũ, seq; in florem suauitatis cælestis induêre. Per hunc deniq; modũ cessauit illa ueterũ morum feritas, omnis prorsum uitæ turpitudo, omnis falsæ disciplinæ informatio procul acta, in quorũ locum Euãgelica uita publicè recepta, sancti & pudici mores passim admißi, laudata uirginitas, coniugalis pudicitia, frugalitas, sobrietas, iustitia, mãsuetudo, pietas. Tot pariter bona religio Christiana apportauit, ita ut nemo mortalium omnium iure queat inficiari, quin eius instituta optima sint, atq; ad bene casteq; uiuendum efficacißima: nam hæc non armis, sed salutari cælestiq; doctrina, integerrimæq; uitæ exemplis, sola potuit gentium omnium quanuis barbararum feritatẽ duritiamq; mollire. Sensit hoc in ipso primordio Tiberius Cæsar, dicente Tertul. in Apolog. Tiberius, cuius tempore nomẽ Christianum in seculũ introiuit, annuntiatã sibi ex Syria Palæstinaq; ueritatẽ illius diuinitatis detulit ad senatũ, cum prærogatiua suffragij sui: senatus quia non ipse probauerat, respuit: Cæsar in sentẽtia mãsit, cõminatus periculũ accusatoribus Christianorũ. Traianus quoq; itidẽ sensit, qui certior factus à Plinio II. Bithyniã id temporis obtinente, nihil mali in Christianis quotidie ad supplicium

tractis

tractis reperiri, iußit ut non inquirerētur, uerùm oblati punirentur. Insuper Hadrianus de Christo colendo, interdeosq; referendo cogitauit. Alexander eum in suo larario (ita sacrariū domesticū uocant) depictū habuit, ut ait Lampridius. Meminit eiusdem Tacitus in uita Neronis, & Ioseph. lib. Antiq. 18. quorum testimonia facilè declarant, iam tum Christum fuisse creditū Deū. Ex quo postea cūctæ ferè nationes etiam barbaræ, quæ olim incultis moribus, prauisq; institutis nutritæ, ac cacodæmonum præstigijs obcæcatæ, beluino propè ritu degebant, beneficio Christianæ pietatis per baptisma in unum paulatim coiuere, in unamq; Dei ciuitatē legibus sanctis, diuinoq; cultu præcellentē sese ad ultimū receperunt, iustitiam cæterasq; uirtutes certatim colentes. Sed agè, iam dicamus & triumphos, quos nostri ex ipsis gentibus reportarunt. Apostoli remp. Christianam cōdituri, qui cūctis æquè mortalibus sibi cōsulendū putabant, ut sunt diuino Spiritu supernè accepto cōmuniti, uarijsq; linguis simul imbuti, prouincias inter se partiuntur, uti alibi à nobis est perappositè declaratū, non utiq; armis oppugnaturi quenquam, sed summa innocentia, mira pietate, summa charitate. Itaq; alij aliò terrarū profecti, Thomas Parthos, Matthæus Aethiopes, Bartholomæus Indos citeriores, Andreas Scythas, Ioannes Asiam, Petrus Pontum, Galatiā, Bithyniā & Cappadociā, in suam fidem redigunt, docentq; cui Regi uiuo ac immortali perpetuò pareāt. Adsciscitur in hanc militiam haud multò pòst Paulus uir Iudæus, cognomēto Tarsensis, quòd capta à Romanis patria, cum parentibus Tarsum, quæ Ciliciæ

liciæ est, migrasset. Is tam consilio bonus, quàm Mosaicæ legis peritus, & ex hoste factus religionis amicus, eaq́; sola armatus, se Damasco mouet, Christi nomen lõgè lateq́; prædicatione propagans, in Cyprum proficiscitur, ubi post certamẽ, quod Paphi cum Bariesu mago habuit, Sergium Paulum insulæ proconsulẽ ad ueri Dei cultũ duxit. Ex Cypro digressus, Antiochiæ primò, mox Iconij multos mortales concionando ad Christianam adiunxit rempub. Lystræ inde in Lycaonia, quum claudum ab infantia sanasset, Lystrenses illi & Barnabæ eius socio, qui & discipulus Domini erat, rem diuinam tanquam duobus dijs facere uoluerũt: at Paulus dux uerbi id fieri inhibuit, dicens se mortales esse, non deos, negansq́; diuinos honores hominum cuiquam conuenire. Secundum hæc, Pisidia & Pamphylia peragrata, Ierosolyma uenit, Petri salutandi causa: nec diu inde Ierosolymis fuit, sed cum Sila, quem sibi comitem adsciuerat, per Syriam & Ciliciam, Derben uenit, & Phrygia, Galatia, ac Misia peragratis, Troadẽ iter intendit, & Troade inde in Macedoniam, & demum postquam multa omnibus terris circunquaq; mirificè egisset, Ierosolyma redijt, ubi Iudæorum iniquitate in uincula coniectus Romam mittitur, quò Petrus iam diu antea uenerat, qui Euangelium prædi[illegible], primordia nouæ cœpit fundare religionis. Quod opus ita inchoatum Paulus gnauiter iuuit. Sic hi duo inclyti duces in urbe terrarũ regina, Christianæ reipub. fundamentum iecerunt, sedemq́; locarunt. Et Apostoli Domini cũ reliquis discipulis, tales ab initio retulere triũphos, triumphos, inquã, lõgè illis insigniores

signiores quos olim Roma suis decernebat ducibus: isti enim hominum cæde, illi salute acquisiti. Sequuta est inde huiusce gloriæ ingens mortalium cupida multitudo, quæ periculorũ omnium, ac mortis cõtemptrix, nullam unquam urbẽ, nullam gentem est aggressa, quam benefictis suis non expugnarit. Porrò hæc erant arma: Induebat pro se quisq; loricã iustitiæ, portabat scutũ fidei, caput obtegebatur galea spirituali, muniebantur aures cõstantia ne audirent edicta feralia, erigebantur in cælum oculi ne cõspicerẽt detestãda simulachra, renitebat frõs signo crucis aduersus malos dæmones, pallebant ora ieiunijs contra carnis petulantiam, lingua Euangelicæ doctrinæ mellita dulcedine illita, Christum intrepidè ubiq; canebat. Signa militaria erant, obuia omnibus humanitas, mansuetudo, patientia, laborumq; tolerãtia. Bellum uerò non pro principatu adipiscendo, sed pro religione tuenda, pro rectè uiuendi ratione ineunda, uniuersis indicebatur uitijs: & præ militia hac, cuncta alia omnes iuxtà spernenda ducebant. Eorum autem militum princeps extitit Stephanus ille protomartyr, cum quibusuis priscorum belli ducibus comparandus, qui quod præmium meruerat, suis patefaciens, Ecce, inquit, uideo cælos apertos, & Filium hominis stantẽ à dextris Dei, quò cuncti certa spe pleni non refugerent pro nomine Iesu contumeliam ac mortẽ pati: quod & certatim fecere: statim enim præter Apostolos, alij alibi duces ea induêre arma, reipub. Christianæ fines propagandi studio. In Asia Polycarpus Smyrneus antistes & Ioannis Zebedæi discipulus, unà cũ XII. alijs clarißimis uiris, extremũ uitæ diem

diem martyrio cõfecit. Ignatius Antiochenus episcopus ad bestias inde damnatus, cõpluresq; alij. Romæ interim alij principes ob patriã cæleste͂m sunt uulnera paßi, Nereus & Achileus fratres homines Romani, Processus & Martianus milites, quos in carcere Petrus baptizarat, Nazarius, Torquatus, & Marcellus, & Apuleius, qui Simonis fuerant Magi assectatores: item Linus, Cletus, Clemens, Alexander, Sixtus, Calistus, Vrbanus, Fabianus, Cornelius, Sixtus II. pont. Rom. & cum ijs Laurentius leuita, ac innumerabilis credentium multitudo. Quo ferè tempore in Africa, Cyprianus Carthaginensis episcopus, imperator longè inuictißimus, cum ingẽti militum Christi numero, per martyrium ad uitæ exitũ uocatur. Et alter militiæ dux Dionysius Alexãdrinus antistes pari successu fortiter pugnauit. Ac ab initio post Domini discipulos, tales Christiana resp. sortita est belli duces, lõgè mehercle excellentiores quàm illi quondã fuerint, Curiones, Fabij, Scipiones, Camilli, Alexãdri, atq; Annibales, quòd hi uidelicet uinci poterant, illi nõ poterant, ut uirtus ad præmium cæleste͂ semper prõpta. Quid, quòd nec minus ad mortem animi fœminis nostris fuit? quarũ principes fuere à principio, Flauia Domicilla, Euphrosyna, Theodora, Sabina, Cæcilia, Romanæ puellæ. Item alibi per id tẽpus, Apollonia uirgo Alexandrina, quum ad rogũ iam succẽsum, in quo cremãda erat, ducta esset, repente è manibus impiorũ prosiliẽs in flãmã sese ultrò coniecit, ita ut perterrerentur ipsi quoq; crudelitatis auctores, quòd prõptior esset ad mortem fœmina, q̃ persequutor ad pœnã. Hinc iã desinamus mirari Mutij Scæ-

uolæ dexterã, quam ad ignem torruit, quòd nõ interemisset Porsenam, quũ Apollonia totũ igni dedißet corpus, ut suo incendio hostes etiam ad cognitionẽ ueræ pietatis trahendo, perpetuis liberaret flammis. Non tacebimus & Sophroniæ nobile letum: ista enim Romana matrona à Maxẽtio per uim oblato stupro, quum suũ corpus ab ea labe aliter tueri non posset, sibi manũ intulit, Lucretiæ animi robur æmulata. Sed magis piè Dorothea uirgo egit, quæ in idem discrimen adducta, maluit suum corpus alieno, quàm suo cadere ferro, ne tyranni stuprum pateretur. Et sexcentæ præterea fuere fœminæ ad huiusmodi decora studio religionis excitatæ, quæ tales in hostes Christianæ reipub. gessere animos, non certè quò illos offenderent, sed ut suo periculo à miserabili interitu uindicantes, ab impietate ad pietatem reuocarẽt. Fuere itidẽ uiri undecunq; consummatißimi, qui partim benignitate temporum in quæ inciderant, partim tyrannorũ sese remittente in nostros furore, non sensere martyrium, qui propterea quòd in confeßione ueræ religionis perstitissent, confessores sunt dicti, & ij summis uirtutibus clari, eam cum primis illustrarunt. Atq; ita senatus populusq; Christianus ex quatuor ab initio constitit hominum ordinibus, ex Apostolico, martyrũ, confessorũ, & uirgineo, in quibus summa summarum gloria fuit, ut per pia atq; inclyta facta, tam uiui, quàm mortui meruerint clarere miraculis. Ex quo nullũ est cuiusuis & uirtutis sectandæ & uitij detestandi fugiendiúe exemplum, quin illud ipsum à nostris quisq; queat mutuari amplißimum, quando ab Apostolis & martyribus iuxtà discimus

mus fidem, iustitiã, sapientiam, fortitudinẽ, patientiã, cõstantiam, seueritatẽ, abstinentiam, frugalitatem, paupertatem, ac diuitiarũ uoluptatumq́; omniũ contemptum: à confessoribus, humanitatẽ, clemẽtiam, amorem coniugalem, fidem seruandã, amicitiam, liberalitatẽ, pietatem cõmuniter aduersus omnes, item studium, industriã, eloquentiam, cunctasq́; æquè bonas artes: à uirginibus uerò pudicitiam, modestiam, castitatẽ, uerecundiã. Imò quum unus istis ferè omnibus ornatus fuerit dotibus, à singulis omnia edocemur, uelut ab uniuersis generatim commonefimus degere omnẽ ætatẽ à crudelitate, ira, odio, auaritia, superbia, inuidentia, perfidia, temeritate, impudentia, luxuria, & libidine uacuam. Palàm igitur est, solam Christianã rempub. ad extremũ perfectum uiuendi modum in orbem terrarũ induxisse. Videãt proinde qui ex officio debent cùm factis, tum dictis Christianũ populũ intra hosce uitæ degendæ fines continere, quantũ peccati, quantũ criminis sit illum agere deuium pessimis morum exemplis, unde laxatis rerum habenis, omnia simul uitia in ciuitatem Dei erumpãt, quibuscum perpetuum sit domi bellum, quo modis omnibus distineamur, mulierumq́; ritu altercantes, sinamus religionis hostes multos passim populos reipub. adimere nostræ, ac in suam redigere ditionem, ditionem certè illorũ mox animas miserabiliter perditurã. Nõ est tamẽ de ditione dimicãdum. Sanè Christianus senatus ex doctrina Domini, qui, Regnũ meũ, inquit, non est ex hoc mundo, non quærit terrenũ, at cæleste imperiũ, nõ hominũ opes, sed salutẽ, in suamq́; potestatem cũctos uenire mortales non cogit, uerùm al-

licit. Nihil igitur mirum, si interdum aduersus Turcas & Saracenos, duos hoc tẽpore pietatis Christianæ truculentos hostes, minus ualemus armis, utpote humanis, quum spiritualibus sit nitendũ: quippe si illi odorarentur, nos secundum Euangelium dogma uiuere, aliquidúe ueræ pietatis scintillæ in multis illorum relucere, qui innocentia, iustitia, mansuetudine muniti, deberent ante omnes summo amplificandæ tuendæq; religionis desiderio ardere: item si sæpius sacris concionibus peterentur, essentq; qui eos hortarentur, haud dubiè iam mitiores effecti, à nomine Christiano non usqueadeo abhorrerẽt, quum homines sint, &, quanuis propositi tenaciores, queant bonis monitis adduci, ut ad ueritatem respiciãt: nam ea est integritatis uis, ut facilè quemuis moueat. Quid enim unquã natura creauit, ne altius repetamus, crudelius Athila Hunnorum rege, qui tamen Leonis I. pont. Rom. sanctitate uictus, Romanis pacem reddidit, & ex atrocißimo hoste, humaniq; cruoris appetentißimo, unius hominis precibus est mitißimus factus? Nec minus ualuit nomen probitatis Benedicti abbatis apud Totilam Gothorum regem præferocem. Is enim capta urbe Roma, in Caßinati se illi obtulit, ignoto uestitu, ut eius sanctitatem experiretur, à quo nihilo secius cognitus, quanuis alter in comitatu esset regificè indutus, admonitusq; est ne uictoria crudeliter uteretur, ita ut fecit: nam dicto obtemperans, ab omni deinceps iniuria consultò abstinuisse dicitur. Diuus item Gregorius potuit Gothos ipsos iam Arrianos factos bonis monitis ab errore reuocare: potuit & Anglos sic mollire, ut deinde

sint

ſint ſua ſponte religionem complexi: adeo cuncta probitati parent. Ac ad hunc modum noſtra ſpiritualis reſp. hoc eſt, Chriſtiana religio, ut præſtantior, reliquas omnes uelut humanas diſſoluit, diſſoluetq; perpetuò, ſi, qui eam docent, cum primis ritè ſeruarint.

POLYDORVS VERGILIVS VRBINAS IOANNI ROFFENSI EPISCOPO S. D.

Dominicam precem quoties, optime Epiſcope, recito, (recito autem ſæpiſsimè) nō poſſum non alios ignauiæ, alios temeritatis condemnare, quòd eam uelut ieiunam & uulgo communem facilè prætermittant, uel forma olim à patribus data minus contenti, uarios in ſingulos dies precandi modos multò poſt hominum memoriam uerboſiores introducant, ut ſacerdotes præſertim infinitum pſalmorum numerum, ac bene multorum diuorum uitas, tametſi parum interdum ad fidem ſcriptas, recitando, ne otientur, perinde quaſi ita negotiātes multum proficiant, qui ſæpenumero feſsi magis recitandi finem cupere, quàm quod legunt attendere cogūtur: quos ſi tale munus ſecundum Chriſti præſcriptum, breuiloquentes faceret, plus omnino ſpatij haberent quod ſacris literis darent, quas in primis populum docere debent. Et illud quidem facere quemadmodum D. Cyprianus affirmat, nō ignorantiæ ſolùm eſt, ſed etiam culpæ, dicente ipſo Seruatore, Reijcitis mandatū Dei, ut tradi-

tionem ueſtram ſtatuatis? At & Tertullianus hunc orandi modum legitimum appellat, quem Chriſtus omnibus iuxtà dedit, quo pro ſe quiſq; poſceret à Deo, quod ad humanæ pariter atq; diuinæ uitæ rationem pertineret, quem profectò nemo homo ſatis unquam planum facere poterit, ut myſterijs quæ in eo inſunt cognitis, non ſint, qui ſecus quàm Chriſtus docuerit, orandũ iudicent. Igitur quum nuper animi gratia, ruri eſſem, uenit mihi in mentem eam Dominicam precem interpretari: quod quanquam iam inde ferme ab initio orti Euangelij, D. Cyprianus, deinde Auguſtinus ac pleriq; alij fecere, tamen quum aliena facilius quàm noſtra obliuiſcamur, ex uſu meo id futurum duxi, ut quum ita orarem, myſteria longè equidem ſanctiſsima quæ in ea prece inſunt, ſua quaſi ſponte in meum ſimul influerent animum. Et quia ſecundum te, optime Roffenſis epiſcope, non eſt quiſquam omnium, cuius integritatem, grauitatem, probitatem magis mirer, obſeruem, colam, quàm mei Roffenſis, uiri cùm omniũ bonarũ artium ſtudijs eruditiſsimi, tum hominis cunctis cæteris rebus multò ornatiſsimi: ſtatui hunc noſtri ruſticani otij fructum, ſiquis ſit, ſaltem bonis adoleſcentibus, ut ne mihi cum opinioſiſsimis ſophiſtis res ulla in hac parte eſſet, tuo nomine impertiri. Quod æqui boniq; facias iterum atq; iterum oro, quũ alia nulla ratione poſsim officium erga te meum præſtare. Si igitur hoc quicquid eſt commentarioli, poſtquam guſtaueris, tibi ſtomachum non mouerit, iam tutò foras dem licebit. Vale. Londini, Nonis Nouemb. 1524.

POLY-

POLYDORI VERGILII VRBINATIS IN DOMINICAM PRECEM COMMENTARIOLVM.

CHristus Seruator noster apud Matthæum, cap. 6. ait, Tu uerò quum oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora Patrem tuum. Hoc ille proponit, quo constet Deum ubiq; locorum esse, ut quis fide munitus in arcano oret, & id uacuo animo faciat, quòd alibi per hominum strepitum, mentem, qua omnis nostra actio regitur, colligere minus queat. Hinc cognoscere licet, oportere nos ex animo precari, & precando non habere extrinsecus uiuendi rationem, quemadmodum faciunt aliqui, qui ut tēplum ingreßi sunt, singulis diuorum imaginibus ad pedes iacent, laborant, sudant, ut quò magis ab integritate alieni sunt, hoc propiores religioni uideantur. In occulto proinde orandum est, hoc est, in id negotij de animi sententia incumbendum, ubi Deus nobiscum est, teste Ioanne, qui epistola sua inquit? Quisquis confessus fuerit, quòd Iesus est Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo. Non est ergo, quòd aliquò terrarū pergamus Dei quærendi causa, qui ubiq; nobiscum est: quod nonnulli minus sentiunt, quos uoluptatis, non item pietatis gratia, adeo delectat peregrinatio, ut alij aliò percurrant, quò alicuius diui imaginem uisant, nihil interim mentem ad Deum erigentes, contra colendi formam olim à patribus datam, quæ eiusmodi est,

Nam Deus est, quod imago docet, sed non Deus ipsa:
Hanc uideas, sed mente colas quod cernis in ipsa.

Ast ne plura, quãdo de imaginum cultu, antè lib. De inuent. rerum 6, cap. 13. satis superq; dictum est. Ad propositum reuertor. Deinde subijcit, Orantes autẽ nolite multum loqui. Idem apud Ioannem, modum precandi docet, quum inquit, Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, spiritu ac ueritate oportet adorare. Si igitur spiritu colẽdus est Deus, non utiq; multis cum eodem uerbis agendum, nec, ut inquit Cyprianus, clamoribus admonẽdus, quia non uocis, sed cordis auditor est. Quamobrem fertur Athanasius episcopus Alexandrinus, olim instituisse apud suos Alexandrinos, ut sacerdotes sacros hymnos in templis recitantes potius more legentium quàm canẽtium, id officij præstarent: cuius forma chori bene cum præcepto Christi consentit, quæ utinam etiam nunc duraret, ut ne in templis per symphoniacos cãtores staret, cur minus uerba sacra exaudirentur, aut ne uideremur in re hac ueteres atq; adeo imitari, quando apud Romanos, teste Liuio ab urbe condita, mos fuit, ut uel tibicines sacrificijs præcinerent. Postremò sic, ait, orate,

Pater noster) Appellant patrem Deum filij. Ij sunt filij, qui baptizati sunt, qui credunt Christum esse Filiũ Dei: secundum illud, Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem, ut filij Dei fierent, qui credunt uenturum tandem aliquando tempus, quum aut benefactorum præmio, aut malefactorum pœna afficientur. Et proinde decet, ut nos humanarum rerum obliti, ad mãdata patris exequenda incumbamus, ut ne uideamur cõ

trà atq;

trà atq; est in Euangelio, in terris quærere patrem.

Qui es in cælis) In cælo eum esse dicimus, quem rebus omnibus longè beatissimum putamus: ita Deo principalem sedem eo loci damus, quòd ab eo salutem expectamus, qui sumus in terra, quæ scelerum omnium arca existit, ubi cuncta calamitatis & miseriæ plena sunt. Quare Christus uolens nos conditionis nostræ à primo monitos, docuit, ut orando eò animum intenderemus unde summum manaret bonum. Modus item loquendi non sine mysterio est: nam quum non liceat cuiquam dicere, Pater mi, sed noster, & humilis æquè ut potẽs Deũ uocet patrem, iam nos per id fatentes unum habere patrem, cogimur perinde ac fratres inter nos amare, uicissimq; iuuare, atq; cõtemptui habere neminem qui Christo credat, quò sic intelligamus nobis æquabiliter pro omnibus orãdum. Pudeat eum igitur, qui alteri nocet, qui alienum & peregrinum odio persequitur, qui quòd diues, quòd nobilis sit, inopem fratrem ac minus clarũ despicit, contemnit, conspuit, quòd contra suũ ueniat testimoniũ, fratribus maleficiũ inferendo, ac inter eos cõcordiam disiungendo. Vocamus insuper Deum patrẽ, ut secundum illud primũ diuinæ Legis præceptũ, Vnum cole Deum: & quartũ, Venerare parentes, ei omni tempore honorem habeamus, sicut filij debent obseruare parẽtes. O improbos bene multos, qui immemores officij, tantum abest ut Deum uenerentur, ut etiam parum ira commoti, in eum maledicta impudenter nefarieq; conferãt!

Sanctificetur nomen tuum.) Lõgè equidẽ sanctissimũ est nomen Dei, ac ob id nihil est quòd optemus per

nos sanctum fieri: sed quum Dei nomine, baptismatis aqua à principio purgati simus, & inde ducenatura, quæ infirma est, facilè delictis turpemur, sancta purgatione quotidie indigemus, ac idcirco ut puri continenter efficiamur, necesse habemus & inuocare & colere Dei nomen, ut sanctum fiat in nobis, ut ne illud cõtrà quàm est secundum præceptũ, Per Dei nomen haud frustra deierato, uituperemus, ad fraudesúe dolosúe malitiosè adducamus, quod impij, quod scelesti, quod nefarij homines faciũt. Quid, quòd ita usu uenit, ut ne olitor quidem beluellas, id est, herbas minutas, quæ in usu cibario sunt, prius soleat uendere, quàm semel atq; iterũ Deũ, eiusúe diuos testatus fuerit? Sanctum fit itaq; nomen Dei apud nos, quũ illud à peccato uacui (quia nõ est speciosa laus in ore peccatoris) celebramus, obseruamus, in honore habemus: plus nempe non est, quod Deo præstare poßimus, uèl ille à nobis exigat. Translatio à filijs ducta, quibus quum secundũ parẽtes nihil gratius, nihil iucũdius, nihil amabilius sit, quàm quòd illis honoris acceßio fiat, quò eorum nomẽ perpetuetur, sitq; familiæ in æternum ornamento: ita nos qui Christi Seruatoris beneficio meremur Deum nominare patrem, ut erga eum amorẽ habere testemur, cupimus eius nomẽ celebrari, & regnum quamprimum uenire, ac malorum dæmonum potestatẽ, apud mortales olim permagnam similiter atq; perniciosam, sicut nos libro De rerum inuentoribus 5. cap. 8. demonstrauimus, infringi, tolli, deleri. Vnde illud,

Adueniat regnum tuum.) Duplex est regnũ, alterum mundi, cuius principes sunt mali dæmones, (testis

est Chri

est Christus apud Ioannem, Nunc princeps huius mundi eijcietur foras)in quo nos uersamur: alterũ Dei. Idem Seruator, Quærite primùm regnum Dei. Vsq; eò igitur in regno mũdi uersamur, dũ nobis regnũ Dei ueniat: uenit autẽ seu uenire incipit, quũ in nobis uiuit & regnat Deus, quod fit, quum puri & sancti in spe summi boni fruendi acquiescimus. Vnde Apostolus ad Galatas, Viuo tamen, nõ iam ego, sed uiuit in me Christus. Ad istuc nos regnum castè, piè, sanctè uiuẽdo nitimur: sic officij memores reddimur, ut nobis optimum finem optemus: sic longum tempus quum non erimus, nos mouet, ut iãiam uelimus dissolui, & esse cum Christo, sicut Apostolus ad Philippẽses scribit. Nimirum nõ iniuria poscimus à Deo salutem, ad quam incumbimus, iter nostrum in cælũ conferentes: nam tum nobis regnum Dei uenit, quum rectè uiuimus, quum postremò perpetuã salutẽ consequimur, secũdum illud diuinum oraculũ, Venite benedicti Patris mei, poßidete regnum paratũ uobis ab origine mundi. Quod illi minus faciunt, qui gaudent in regno mundi, loco tametsi scopuloso & difficili, diu esse, utpote qui in rebus tantùm humanis ad uoluntatem fluentibus acquiescũt, obliti futurum modis omnibus tempus, quum aliò è uita migrabunt. Sed dices, Haud se aliò migraturos rẽtur, ac idcirco non est regnum aliud, ad quod sibi aspirandum putent. Certè uereor, ut ita sit: si enim aliter sentirent, tempus aliquando esse ducerent, se de illa perpetua, non de hac exigua uita cogitare. Et in hac erroris naui in primis uersantur, qui nullum temporis punctum à peccato uacuũ præterire patiuntur, qui utinã ad

extremũ resipiscant, ut uerè cũ alijs precari queant, regnũ Dei uenire. Fiat uoluntas tua sicut in cælo, & in terra.) Volũtas Dei eiusmodi est, ut nos eius mandata curemus, exequamur, conficiamus: & id rogamus, quò nobis qui in regno mundi sumus, & regnum Dei quærimus, perinde facere liceat, ut in cælo fit, ubi uoluntate Dei nihil non rectè geritur. Et quanuis ita uerba ponantur, ut uideamur cupere sic futurum esse, ut in manu Dei sit facere quod ei lubet, perinde quasi sit alter quispiam qui ei imperet, tamen contrà est: nam quum sit ille opifex rerum & mundi melioris origo, petimus, ut nostra uoluntas cum eius uoluntate cõiuncta sit. Hîc posset quis non extra iocum argumentari de libera hominis uoluntate, quam arbitrium dicunt, quum petitur, ut regamur nutu Dei, & eius ope protegamur. Verùm istuc minimè hoc agitur loco, & ideo rursus reuertor eôdem. Magna in nos accusatio, qui quum petimus, ut nobis liceat omnia ex uoluntate Dei facere, tacitè fatemur cõtra eam uenire: aliter enim frustra rogamus, Fiat uoluntas tua. Atque id præsidium petimus, quia naturalibus affectionibus ducti uelimus nolimus, otium magis quàm laborẽ, satietatem quàm esuriem, uoluptates quàm curas cupimus, amamus, amplectimur. Vnde usu uenit, ut nihil apud nos sit factu propè difficilius, quàm ut quis sua se uoluntate abdicet: quod fit, quum præcepta Dei obseruandi causa nos refrænamus libidines, spernimus uoluptates, auaritiam coërcemus, iracundiam temperamus, cæterasq; animi labes repellimus, sobriè, castè, cõtinenter uiuendo. Atqui unus aliquis dicet, Quotusquisq; inuenietur

uenietur tanta uirtute uir præditus, qui iſta paruo nego tio præſtare potuerit? Proinde nos noſtræ infirmitatis conſcij, quorum uoluntates ut uehementes, ſic crebrò uariæ, inconſtantes, aduerſariæ ſunt, rogamus Deum, ut in hac uita, quæ, ſicut Iob ueriſsimè ait, militia eſt, hoc eſt, plena ſolicitudinis, ne noſtris affectionib. acti erremus, peccemus, delinquamus, ſed noſtri actus propè tales ſint in terra, quales ſunt illorum quos beatos uocamus, quos in cælo eſſe credimus. Atq; ita per hoc monemur in omnib. rebus agendis, implorare diuinum numē, quo munitis nobis, partim per malos dæmones, qui ſemper præſtò ſunt, ut noceant, partim per impotentiā carnis, quæ, teſte Apoſtolo ad Galatas, cum ſpiritu ſemper conflictat, liceat rectè ſapere, uitamq́; ſpiritualem degere, perinde quaſi iam in cælo eſſemus. Eſt item uſus, ut dicamus, Fiat uoluntas tua, quum negotium aliquod, quod gerimus, Deo commendamus.

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.) Nunc de alimento corporis agitur, quod ex anima & carne conſtat: cuius cibi genus triplex eſt, ac unūquodq; à Deo petendum. Cibus animæ eſt uerbum Dei, de quo Chriſtus apud Ioannem ait, Ego ſum panis uiuus qui de cælo deſcendi: Siquis ederit ex hoc pane, uiuet in æternum. Edimus autem panem Chriſti, quum credimus eum eſſe Filiū Dei. Vnde illud, Qui credit in me, habet uitam æternam. Et hunc panem ſacerdotes aſsiduè concionando, nobis ſuppeditare debent. At dices, Heus tu, quomodo ſacerdotes tot paſcere poſſunt, quum ipſorum longè maxima pars ſit literarū minus ſciens, & populi nume-

rus infinitus? Ad ista nos quoq; cõniueamus: sed qui tam inertes deligunt ministros, uiderint, quum maximè omnium aduigilare deberent, ut ne religionis causæ omni tempore indormire dicerentur. Alter cibus, id est, panis noster quotidianus, est eucharistia, quã nostri iam inde ab initio, teste Cypria. quotidie sumere consueuerant: & eum petimus cibũ salutarẽ, quia quum per illum cũ Christo coniungamur, qui ait, Qui edit meã carnem, & bibit meũ sanguinem, in me manet, & ego in illo: ut ne intercedẽte aliquo delicto, cælesti pane subitò priuati, ab eodem, nostro merito, separemur: id quod accidit illis, quibus sacrificijs interdicitur, hoc est, qui excõmunicantur, ut uulgò dicitur. Mos itidem apud nostros à principio fuit, ut manè & ieiuni panẽ istũ supersubstantialẽ essent, ut Hieron. in Mat. legit, licet Seruator uesperi cõsecrauerit, ac discipulis iã cœnatis dederit, quòd Christus manè passus, manè resurrexerit, auctores Cypria. & Tertull. lib. ad uxorem 2. nam inde, teste D. Hieron. aduersus Iouinianum, omnium nostræ religionis mysteriorũ initiũ manauit. At demũ eiusmodi ambrosia, id est, cibo diuino quẽ uocant, Apostolus admonet, ut quisq; postquã se rectè probarit, inuenerítq; purũ ac sanctũ, feliciter uescatur. Proinde qui cogunt sacerdotes quotidie id facere, hinc intelligere possunt, se contra Apostoli consiliũ, seruitutẽ illis imponere. Sanè haud scio quî fieri poßit ut sacerdos homo, nõ Deus, & ut Propheta ait, mẽdax, queat omnibus horis purus esse, quemadmodum esse debet qui diuinã rem facit: cæterũ faciũt quotidie permulti purè, piè, sanctè: at non nemo non item, qui fortasse malũ malo addit,

lo addit, ut sanctior habeatur, ut apud omnes in cælū fe-
ratur rumore uulgi, qui id longè certißimū esse innocen
tiæ indicium existimat. Tertius uerò cibus carnis est, de
quo intelligit Apostolus ad Timoth. scribēs, Habētes ali-
menta, & quibus tegamur, his contenti simus. Et hunc
panē uocamus, quia omnis uictus in pane cōsistere ex eo
censetur, quòd sine eo, nullas ferè alias sumamus escas. O
miserā uitæ humanæ conditionē, quæ adeo nobis breuis
incertaq; est, ut nō liceat cuiquā eam sibi diutius momē-
to horæ duraturā pro certo habere: quare cibū hodier-
nū tātùm petimus. Sed quū quotidie, imò semper, ut Lu-
cas euāgel. ait, oporteat nos orare, per hoc in omnes ui-
tæ annos alimentū rogamus. Rogamus autē, ut hoc be-
neficiū Deo acceptū referamus: nam quanuis multo no-
stro labore utrunq; panem nobis cōparare nitamur, se-
cundū illud Geneseos, In sudore uultus tui uescêris pane
tuo: tamē alterum, id est, spiritualē gustare, hoc est, Dei
intelligentiā habere nequimus, nisi ab ipso imbuamur:
quod testatur Apostolus ad Corinth. scribēs, Oculus non
uidit, & auris nō audiuit, & in cor hominis nō ascende-
runt quæ præparauit Deus diligentibus se. Nobis autem
&c. Cæterū panis mētio à Christo facta, uidetur esse pa-
rabola, qua ille more suo usus sit ad sensum enucleatè ex-
plicandum, qui eiusmodi est, Pater, rogamus te qui cæle
stis es, ut perinde nobis des panem, id est, animi cibum, ut
paterfamiliâs prouidet alimentū corporis suis filijs: quò
sic Christus in hac sanctißima precatione non uideatur
esse loquutus de pane frumētaceo, id quod pluribus uiris
doctis summè ꝓbatur. Ac ita quotidie precari nos opor-
tet, quum

tet, quum quotidie necesse habeamus unum & alterũ cibũ capessere, & id in primis diebus festis, qui ea de causa constituti sunt, sicut in nostro De rerum inuentoribus opere planè demonstraui, quò eos precibus ac diuinarũ literarum studijs daremus, secundum illud tertium præceptum, Sabbata obseruato. Verùm quota hominũ pars dies festos rectè agit, quum non aliud ferme tempus hodie magis detur omnis generis ludis, choreis, amoribus, compotationibus, aleis, pactionibus, atq; nundinis? Propterea haud dubiè expediret, ut ita tandem prouideretur, quò illi aut castius celebrarentur, aut saltẽ minuerentur, ut ne lasciuæ iuuentuti tantum amplius spatij esset, sese contra præceptum Domini damnosis artibus exercendi, corrũpendiúe, si malũ aliter sanari minus posset.

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.) Ecce lex illa naturæ omnium regina, quæ iubet, ut ne id alteri facias, quod tibi fieri non uis: quæ cõplectitur reliqua illa quinq; præcepta, Hominem ne occîdas, Adulterium non cõmittas, Furtum non feceris, Nil alienum cõcupiueris, Ne falsum dixeris testimonium. Bone Deus, quale de nobis iudiciũ facere quotidie cogimur? Quot mortales ingentes in singulas horas darent pœnas, si, quod petunt, maturè consequerentur? Non, inquam, maturè consequuntur, quia apud Deum semper est pœnitenti ueniæ locus, sed suo tẽpore, & tamen quum plectuntur, uelut cæci non uidẽt, non animaduertunt, non considerant recentem pœnam esse ueterum scelerum: de quibus iampridem cõfeßi fuißent, quum sæpißimè dixerint, Remitte nobis debita nostra,

ſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Hinc igitur monemur primùm metiri à nobis ueterũ iniuriarum memoriam, antequam ita precemur: deinde in poſterum tempus abſtinere manus ab alterius iniuria, ac ab omnibus malis, quæ ab homine in hominẽ proficiſci poſſint. O legem æquam, quæ nos mutua cõiugat charitate, quæ ut ſol in mũdo, ſic in uita mortalium cuncta nutrit, auget, fouet bona. Appellamus autem hîc debita, commiſſa noſtra in Deũ, ſumpta metaphora à creditoribus, qui ſoleant debitas pecunias illis remittere qui ſoluendo non ſunt, rogamusq́; ipſum Deum patremfamiliâs, ut ea nobis ſic ignoſcat, quemadmodum nos eius familiæ filij, alij alijs iniurias cõdonamus. Proinde Seruator ſubijcit, Si remiſeritis hominibus peccata ſua, remittet & uobis Pater ueſter cæleſtis: ſi autem non remiſeritis, nec Pater ueſter remittet. Iſta equidem uera eſt ſatisfactio, quæ ex cordis adyto proficiſcitur, ueraq́; delictorum remiſsio.

Et ne nos inducas in tentationem.) Oramus præterea ut Deus ne patiatur nos ſic tentari, quò ſuperemur: nam ſexcenti nos circunſident hoſtes continenter inſidias facientes, quorum principes ſunt ſenſus, qui, ſecũdum illud Geneſeos, Senſus hominis proni ad malum, nos aſsiduè ſolicitant: per oculos enim ad ſuperbiam, ad auariciam, ad libidinẽ rapimur, quũ uidemus alios præ nobis honoribus, alios opibus multò beatiſsimos eſſe, formoſisúe puellis oculos adijcimus: per auditionẽ ad iram prouocamur, quum publico hominum ſermone uapulamus: per guſtatum ebrietati indulgemus, per tactum, per odoratum, molles ac diſſoluti efficimur. Affectus

item nos diuexant, perturbãt, discruciant. Malus quoq; dæmõ præstò ubiq; est, ut nos ad facinora trahat. Proinde ut ne in hæc mala incidamus, diuina ope nobis opus est: nam uolente Deo tentemur necesse est, quò sic de nobis periculum fiat, dicente Christo apud Ioannem, Nullã haberes in me potestatem, nisi data tibi esset desuper. Sanè idcirco tentamur, ut si boni inueniamur, præmium: sin mali, pœnam meritam habeamus. Sed omnis huius clausulæ uis eò pertinet, ut nostræ imbecillitatis semper memores simus, quò siquid bene agamus, illud ipsum Deo acceptũ referamus: siquid malè, nobis aßignemus, qui ratione nobis diuinitus data abutamur.

Sed libera nos à malo.) Conclusio totius nostri negotij apud Deum est, ut nobis incolumitatem præstet, quò in eius tutela acquiescere poßimus, ac ita à uitæ animiq; periculis, quæ continenter malorum dæmonum operatione impendent, ope diuina liberati, tãdem salui simus: nã articulus hoc loco positus ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, personã diaboli significare uidetur, cuius propriũ est tentare.

Amen) Hebraica uox est amen, & hoc loco significat fideliter, siue uerè. & sensus est, Vt ista omnia nos fidei pleni tuo iussu Pater orauimus, sic tua freti bonitate certum habemus nostri optati fore compotes. Iam satis constat hunc esse modum longè post homines natos perfectißimum precandi, quicquid nobis bono, ac deprecandi quicquid malo futurum est. Plus utique quàm ista à Deo petere ac precari nequimus.

FINIS.

INDEX ET RERVM ET VERBORVM IN HOC *opere præcipuè memorabilium, locupletißimus.*

A

alta-

archy-

atta-

cæsares

congia

Diocle

drach

feſti

H

nouati

oleæ

oscitatio

rhod

romano-

sacrorum

ſpurius

&æs

uxores

FINIS.

BASILEAE,

PER THOMAM GVARINVM.

M. D. LXIII.

PALMA ISING.

plut.

Plutarchus quid sit
quesitus amor: dixit
ociosi animi affectus

Psalo. 7. Ecce parturit iniquitatem et concepit
dolorem et pepit iniusticiam. Cum quis vult
comittere peccatum tunc illud concipit voluntate;
postea illud parturit, illud conando
impleri; deinde generat quando ipse opere impletur.
Sanctus Aug. Iudei conceperunt peccatum; quando eum
cogitaverunt occidere: parturierunt cum in
eius contrariam doctrinam stridebat, pepierunt
vero dum clamarent tolle tolle crucifige eum.

Omnia sunt hominum tenui pendentia fillo
Et subito casu: quae valuere ruunt

P.

[illegible]

[illegible]

Vergilius Polydorus Urbinatis

De
rerum inventoribus.
Libri octo.

Basileae.

Per Thomam Guerinum.
1563.

16°. 16k. n. – 578k. – 44k. n.
a–a5 – T–T5

Opr. skórk. na desce ryt.

Vergilius Polydorus Urbinatis.

De
rerum inventoribus.
Libri octo.

Basileae.

Per Thomam Guarinum.
1563.
16°. 16k.n. – 578 k. – 44k.n.
a-a5 – T-T5
Opr. skórk. wyk. na desce.